

লেখনীনাথ বেজবৰুৱা

অসম প্ৰকাশন পৰিষদ

451
BAC

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা

NOT TO BE ISSUED
REFERENCE / RARE BOOK
(Ref) / (R. B.)

অসম প্ৰকাশন পৰিষদ
গুৱাহাটী

LAKSHMINATH BEZBAROA : A collection of papers in Assamese by a number of eminent writers on Bezbaroa's life, philosophy and writings. Edited and published by Shri C. P. Saikia, Secretary, Publication Board, Assam, Gauhati, 1968. Price—Rs. 12.00

প্ৰকাশক :

শ্ৰীচন্দ্ৰপ্ৰসাদ শইকীয়া

সচিব

অসম প্ৰকাশন পৰিষদ

গুৱাহাটী-৩

প্ৰথম প্ৰকাশ :

অক্টোবৰ, ১৯৬৮

মূল্য : বাৰ টকা

মুদ্ৰক :

শ্ৰীকালীচৰণ পাল

নবজীৱন প্ৰেছ

৬৬ গ্ৰে ষ্ট্ৰীট, কলিকতা-৬

NOT TO BE ISSUED
REFERENCE / RARE BOOK
(RCL) / (R B)

যোৱা বছৰ মে' মাহত বহা অসম প্ৰকাশন পৰিষদৰ বাৰ্ষিক অধিবেশনতে লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ শতবাৰ্ষিকী জন্মোৎসৱ উপলক্ষে এখন স্মৃতি-গ্ৰন্থ প্ৰকাশ কৰাৰ সিদ্ধান্ত লোৱা হয়। পৰিষদৰ বেজবৰুৱা গ্ৰন্থ-প্ৰকাশন সমিতিৰ সদস্যসকল হ'ল শ্ৰীহৰেন্দ্ৰনাথ বৰুৱা, শ্ৰীপৰাগধৰ চলিহা, শ্ৰীৰায়হান শাহ, শ্ৰীনৱকান্ত বৰুৱা আৰু শ্ৰীচন্দ্ৰপ্ৰসাদ শইকীয়া।

অসমৰ কেইবাজনো বিশিষ্ট লেখকৰ প্ৰবন্ধ এই গ্ৰন্থত সন্নিবিষ্ট হৈ আছে। বেজবৰুৱাৰ প্ৰতি থকা শ্ৰদ্ধা, তেওঁৰ জীৱন-দৰ্শন আৰু সাহিত্যিক প্ৰতিভা এইবোৰ প্ৰবন্ধৰ যোগেদি প্ৰকাশ পাইছে। এই লেখকসকলৰ প্ৰতি আমাৰ হৃদয়ৰ গভীৰ কৃতজ্ঞতা প্ৰকাশ কৰিলো।

বেজবৰুৱাৰ ছগৰাকী কন্যা, শ্ৰীমতী অৰুণা মুখাৰ্জী আৰু শ্ৰীমতী বত্সা বৰুৱাই নিজে ইয়াত একোটাকৈ প্ৰবন্ধ লেখাৰ উপৰিও আন সকলো ধৰণে আমালৈ সাহায্য আগবঢ়াইছে। শ্ৰীমতী বৰুৱাই বেজবৰুৱা সম্পৰ্কীয় ছবিখিনি দি আমাক উপকৃত কৰিলে। এই ছয়োগৰাকী বিশিষ্টা মহিলাৰ প্ৰতিও আমাৰ গভীৰ কৃতজ্ঞতা প্ৰকাশ কৰিলো।

ডক্টৰ মহেশ্বৰ নেওগ আৰু শ্ৰীভবেন বৰুৱাই এই গ্ৰন্থ-প্ৰকাশন কাৰ্যত আমাক যথেষ্ট ভাৱে সহায় কৰিছে। তেওঁলোকৰ কাৰ্যত আমি ঋণী হৈ থাকিলো।

গুৱাহাটী,
এক অক্টোবৰ, ১৯৮৮

চন্দ্ৰপ্ৰসাদ শইকীয়া
সচিব
অসম প্ৰকাশন পৰিষদ

Ref - 102

5362

সূচী

প্রথম খণ্ড

বেজবৰুৱাৰ জীৱন-আলেখ্য	নৱকান্ত বৰুৱা	১
বেজবৰুৱাৰ সাহিত্য-দৰ্শন	ডঃ দিলীপ বৰুৱা	২০
সাহিত্যবথী বেজবৰুৱা	তীৰ্থনাথ শৰ্মা	৩৩
বেজবৰুৱাৰ সাহিত্য-জগতত		
প্ৰাচ্য আৰু পাশ্চাত্য	ভবেন বৰুৱা	৪৫
যুঁজাক বেজবৰুৱাৰ লেখনী-বিক্ৰম	বেণুধৰ শৰ্মা	৫৪
বেজবৰুৱাৰ তত্ত্বমূলক প্ৰবন্ধ	ত্ৰৈলোক্যনাথ গোস্বামী	৭০
বেজবৰুৱাৰ কাব্য-প্ৰতিভা	হেম বৰুৱা	৮১
বিটা ওকণি : বেজবৰুৱাৰ		
এটি সিংহাৰলোকন	যজ্ঞেশ্বৰ শৰ্মা	৯৭
বেজবৰুৱাৰ হাশ্বৰসৰ প্ৰকৃতি	বীৰেন্দ্ৰকুমাৰ ভট্টাচাৰ্য	১০৫
কুপাবব বৰুৱাৰ চমু জীৱনী	হোমেন বৰগোহাঞি	১১৯
বেজবৰুৱাৰ সাধুকথা চৰ্চা	ডঃ প্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামী	১৩৩
কাহিনীকাৰ বেজবৰুৱা	যোগেশ দাস	১৪২
সাংবাদিক বেজবৰুৱা	অমিয়কুমাৰ দাস	১৫৯
অসমৰ নাট্য-জগতত বেজবৰুৱা	অতুলচন্দ্ৰ হাজৰিকা	১৭২
বেজবৰুৱাৰ নাট্যকাৰলী	ৰায়হান শাহ	১৯০
বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যত জনগণৰ ৰূপায়ণ	ডঃ প্ৰমোদচন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য	২১৬
কুপাবব বৰুৱাৰ ৰাজনীতি	ডঃ সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা	২২৮
পিতৃদেৱতাৰ স্বৰণত	অৰুণা মুখাৰ্জী	২৩৮
শৈশৱৰ স্মৃতি	বত্সা ধৰুৱা	২৪৩
অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যত		
লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ স্থান	ডঃ মহেশ্বৰ নেওগ	২৫২

দ্বিতীয় খণ্ড

বেজবৰুৱা	ডঃ বাণীকান্ত কাকতি	২৮১
লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা	ডিম্বেশ্বৰ নেওগ	২৮৭
বেজবৰুৱা-প্ৰতিভাৰ এটি চমু আভাস	ডঃ বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা	২৯৬
লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ গ্ৰন্থপঞ্জী	...	৩১৫

ভূমিকা

এশ বছৰৰ আগতে এক আলোক-সন্ধানী শিশুৰ জন্ম হৈছিল ; সেই শিশু পিছৰ জীৱনত খ্যাতিমান হৈ অসমৰ জাতীয় নেতাৰ আসনত উপবিষ্ট হব পাৰিলে। তেওঁক—লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাক—লৈ আজি সমগ্ৰ অসমীয়া জাতিয়ে গোঁৱৰ কৰে। তেওঁ এনে এজন ব্যক্তি যাৰ অভাৱত আধুনিক অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ ইতিহাস অসম্পূৰ্ণ হৈ থাকিলহেঁতেন। তেওঁ কেৱল এজন উচ্চ পৰ্যায়ৰ সাহিত্যিক হোৱাহেঁতেন অসমীয়া জাতিয়ে তেওঁক জাতীয় নেতাৰ স্বৰ্ণখচিত আসনত ইমান শ্ৰদ্ধা আৰু আদৰেৰে নবহুৱালেহেঁতেন : সাহিত্যিক বেজবৰুৱাতকৈ ব্যক্তি হিচাপে বেজবৰুৱা মহত্তৰ, সেই কাৰণে তেওঁ আমাৰ জাতীয় নেতাৰ আসনত যোগ্যভাৱে প্ৰতিষ্ঠাপিত। মহাপুৰুষ শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ পঞ্চশততম জন্মোৎসৱ পালনৰ পিছত সেই একেই উদ্দীপনা আৰু আড়ম্বৰেৰে এইবাৰ অসমে বেজবৰুৱাৰ শতবাৰ্ষিকী জন্মোৎসৱ পালন কৰিবলৈ লৈছে। এই দৃষ্টিৰ পৰা শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ পিচতে অসমৰ সংস্কৃতিত বেজবৰুৱাৰ স্থান বুলি কব পাৰি। মধ্যযুগত ধ্বংসমুখী এখন সমাজক একত্ৰিত কৰি আৰু নৰকাসুৰৰ দিনৰে পৰা বিক্ষিপ্ত অসমীয়া সংস্কৃতিক একতা আঁক মহত্ব দান কৰি শ্ৰীশঙ্কৰদেৱে এখন নতুন অসম গঢ়ি গৈছিল আৰু সেই একেই মহৎ উদ্দেশ্যেৰে লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই অশ্বৰ গ্ৰাসৰ পৰা অসমীয়া সংস্কৃতিক বন্ধা কৰি এখন আধুনিক অসমীয়া সমাজক গঢ়ি থৈ গৈছে। এটা জাতিৰ মানুহৰ হৃদয়ত ভাৱ-ভাষা-অনুভূতি-আদৰ্শেৰে মৃত্যুহীন ছাব বহুৱাই যাব নোৱাৰিলে কোনো ব্যক্তিৰে জন্ম শতবাৰ্ষিকী এনে জাতীয় উৎসৱৰ দৰে কোনো জাতিয়ে কেতিয়াও পালন নকৰে।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যিক যোগ্যতা অনস্বীকাৰ্য ; নিজৰ সৃষ্টিৰ দ্বাৰা তেওঁ অসমীয়া সাহিত্যত এক নতুন যুগৰ সূচনা কৰি গৈছে। কিন্তু সাহিত্যত এক নতুন যুগৰ সূচনা কৰা আৰু শ্ৰেষ্ঠ সাহিত্য সৃষ্টি কৰা একে কথা নহয়। বেজবৰুৱাই এনে এখন গ্ৰন্থ ৰচনা কৰি যোৱা নাই যাক আমি সাহিত্যৰ প্ৰকৃত অৰ্থত (যি অৰ্থত আমি স্নেহগ্ৰীষ্মৰ কিং লিয়েৰ, টলষ্টয়ৰ ৰব এণ্ড পিচ, অথবা ডষ্টয়েফ্‌স্কিৰ ব্ৰাডাৰ্ছ কাৰামাজফক মহৎ

সাহিত্য-সৃষ্টি হিচাপে গ্ৰহণ কৰোঁ) মহৎ সাহিত্য-সৃষ্টি বুলি কব পাবো, বা যিখন গ্ৰন্থৰ দ্বাৰা তেওঁ সাহিত্যিক হিচাপে অমবহ দাবী কৰিব পাৰে। আনকি তেওঁৰ ৰচনাসমূহৰ মাজতো এখন master-piece নাই, যি সাহিত্যিক বেজবৰুৱাৰ প্ৰকৃত প্ৰতিনিধিত্ব কৰিব পাৰে। আমাৰ এই জেনেৰেশ্বনত এনে এক সংখ্যক শিক্ষিত অসমীয়া আছে যাক বেজবৰুৱাৰ অননুকৰণীয় ৰচনা-শৈলীৰ বাহিৰে (তাকো গঢ়ৰ ক্ষেত্ৰতহে) আন একোৱে অনুপ্ৰাণিত নকৰে। অল্প এক সংখ্যক শিক্ষিত লোকৰো বৰ্তমান আমাৰ মাজত অভাৱ নাই যি সকলে ভাৱে—কেৱল ভবাই নহয় নিজৰ তেনে যুক্তি প্ৰতিপন্ন কৰিবলৈ যাৰ চেষ্টা ক্লাস্তিহীন—যে বেজবৰুৱাক একেবাৰে অধ্যয়ন নকৰিলেও কাৰো একো মানসিক অথবা বৌদ্ধিক ক্ষতি নহয়। কিন্তু এই সকলোৱেই এটা কথা নতশিৰে স্বীকাৰ কৰে যে আধুনিক অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যিক তাৰ যোগ্য আসনত বহুৱাবৰ বাবে বেজবৰুৱাই কৰা অশেষ চেষ্টাৰ কাহিনী অসমৰ সাংস্কৃতিক ইতিহাসত স্বৰ্ণমণ্ডিত হৈ থাকিব।

বেজবৰুৱাৰ মৃত্যু হয় ত্ৰিশ বছৰৰ আগতে। এই সুদীৰ্ঘ কালছোৱাত তেওঁৰ বিষয়ে এখনো উপযুক্ত পুথি আমি হাতত তুলি লবলৈ নেপালো; কোনো এজন ব্যক্তিকে বেজবৰুৱা বিশেষজ্ঞ হিচাপে আমি নেপালো; কোনো পণ্ডিতে আগুৱাই আহি বেজবৰুৱা সাহিত্যৰ প্ৰকৃত সমালোচনাৰ পথ আমাক দেখুৱাই নিদিলেহি। এজন সাহিত্যিকৰ জন্ম শতবাৰ্ষিকী পালন কালত তেওঁৰ নিজৰ আৰু তেওঁৰ সাহিত্য-সৃষ্টিৰ বিষয়ে যথেষ্ট-সংখ্যক গ্ৰন্থ প্ৰকাশ পোৱাটো উচিত নাছিলনে? সেই কাৰণে, প্ৰথমতে কোৱা হৈছে যে ব্যক্তি হিচাপে বেজবৰুৱা সাহিত্যিক বেজবৰুৱাতকৈ মহত্তৰ আৰু অসমে তেওঁৰ এই শতবাৰ্ষিকী জন্মোৎসৱ পালন কৰিছে তেওঁক যথার্থতে এজন জাতীয় নেতা জ্ঞান কৰিছে।

স্বৰ্ণযোগ্য যে লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই ভাৰতৰ মুক্তি আন্দোলনত যোগ দিয়া নাছিল। তথাপিও আজি তেওঁৰ স্থান অসমৰ বাজনৈতিক নেতাসকলৰ যথেষ্ট উৰ্দ্ধত। তেওঁ গভীৰভাৱে উপলব্ধি কৰিছিল যে বাজনৈতিক পৰাধীন-তাতকৈ সাংস্কৃতিক পৰাধীনতা অধিক ভয়াৱহ; বাজনৈতিক পৰাধীনতাই মানুহৰ জন্মস্বত্ব বা অধিকাৰক খৰ্ব কৰে, কিন্তু সাংস্কৃতিক পৰাধীনতাই মানুহৰ আত্মক নিৰ্মূল কৰে। শৃঙ্খল-মাধৱৰ অসমত বেজবৰুৱাই শৈশৱত স্কুলত অসমীয়া ভাষাত পাঠ পঢ়িবলৈ আৰু লিখিবলৈ পোৱা নাছিল; এজন অসমীয়াৰ জীৱনত ইয়াতকৈ ডাঙৰ দুৰ্ভাগ্য আৰু কি হব পাৰে? অসমীয়া সংস্কৃতিয়ে ইয়াতকৈ আৰু কি ডাঙৰ বিপদৰ সমুখীন হব পাৰে? বেজবৰুৱাই

সমগ্র জীৱন ধৰি আধুনিক অসমৰ ভাষা-সাহিত্য-সংস্কৃতিক অগ্ৰৰ ভূয়স্কৰ গ্ৰামৰ পৰা মুক্ত কৰিবৰ বাবে ক্লান্তিহীন সংগ্ৰাম কৰি গ'ল আৰু সেই সংগ্ৰামত জয়ী হৈ অসমৰ ভাষা-সাহিত্য-সংস্কৃতিক নিজৰ যোগ্য আসনত বহুৱাই গ'ল। এই ক্লান্তিহীন, অক্ষয় সংগ্ৰামৰ কাহিনীয়েই বেজবৰুৱাৰ জীৱনৰ সৰ্বগ্ৰাহী কাহিনী আৰু তাৰ স্বাভাৱিক পৰিণতি স্বৰূপেই আমি তেওঁক লাভ কৰিছো জাতীয় নেতা হিচাপে। অতি বিৰল যদিও, সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত এনে দুই-এজন লোকৰ আবিৰ্ভাৱ ঘটে যি হয় নিজৰ আধ্যাত্মিক আৰু বৌদ্ধিক মহত্বৰ দ্বাৰা ঋষিৰ পৰ্যায়লৈ আৰোহণ কৰে, নহয় সাহিত্য-সৃষ্টিক দেশসেৱাৰ মহান ব্ৰত হিচাপে গ্ৰহণ কৰি জাতীয় নেতাৰ পৰ্যায়ত উপবিষ্ট হয়। আমাৰ বেজবৰুৱা এই দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ অন্তৰ্ভুক্ত।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই এনে এক বিশেষ বচনাত হাত দিয়া নাছিল যাৰ লক্ষ্য (কেতিয়াবা সেই লক্ষ্য পৰোক্ষ আৰু সুদূৰ হ'লেও) অসমক ওপৰলৈ তোলা বা অসমৰ সৰ্বাঙ্গীন উন্নতি নহয়। অসমৰ সৰ্বাঙ্গীন উন্নতিৰ বাবে অসমীয়া লোকক গভীৰ স্বদেশ-প্ৰেমেৰে উদ্বুদ্ধ কৰাই আছিল তেওঁৰ প্ৰায় সমস্ত বচনাৰাশিৰ উদ্দেশ্য। তাৰ বাবে তেওঁ সমল হিচাপে লৈছিল অসমৰ অতীত গৌৰৱক। তেওঁ দেখিছিল, অসমৰ বৰ্তমান যেতিয়া অন্ধকাৰাচ্ছন্ন আৰু ভৱিষ্যত অনিশ্চিত আৰু একেদৰেই অন্ধকাৰময়, তেতিয়া সেই সুপ্ত, দুৰ্বল আৰু বিদেশী শাসনৰ দ্বাৰা শোষিত, বঞ্চিত জাতিটোক উদ্বুদ্ধ কৰিবৰ বাবে তেওঁৰ সম্মুখত এটা মাত্ৰ পন্থা আছিল আৰু সেইটো হৈছে অসমৰ বিশাল হীৰকমণ্ডিত অতীত গৌৰৱক পুনৰাৱিষ্কাৰ কৰা আৰু কৰি তাৰ তড়িৎ শক্তিকে অসমীয়া জাতিটোক গতিশীল কৰা। কোনো উন্নতিকামী জাতিয়ে নিজৰ কেৱল অতীতটোকে লৈ পৃথিৱীত নিজৰ যোগ্যস্থান অধিকাৰ কৰিব নোৱাৰে। বিশেষকৈ এজন সাহিত্যিকক অতীতে কেৱল সাহিত্য-সৃষ্টিৰ সমলহে যোগাব পাৰে। বেজবৰুৱাই সেই কথা উপলব্ধি নকৰাকৈ নাছিল, কিন্তু তেওঁৰ ব্যক্তিত্বই সাহিত্যিকৰ পৰ্যায়ৰ পৰা বহু উৰ্দ্ধলৈ ইতিমধ্যে আৰোহণ কৰিছে; তেওঁৰ লক্ষ্য কেৱল সাহিত্য সৃষ্টি নহয়, তেওঁৰ লক্ষ্য এটা জাতিক গঢ় দিয়া। ইংৰাজ ৰোমাণ্টিক কৱিসকলৰ মৃত্যুহীন আদৰ্শ আৰু অনুপ্ৰেৰণাতে প্ৰায় সৃষ্টি হোৱা অসমৰ “জোনাকী” যুগৰ নেতা হৈও তেওঁ ইংৰাজ কবিৰ দৰে কেৱল অনুপ্ৰেৰণাৰ বাবেই অতীতৰ আশ্ৰয় নলৈ এখন বাজ্যক ওপৰলৈ তোলাৰ মহান দায়িত্বৰে অতীতৰ আশ্ৰয় ল'লে—কেৱল আশ্ৰয় লোৱাই নহয়, তাক নতুনকৈ আৱিষ্কাৰো কৰিলে। অতীতৰ আশ্ৰয় লোৱা ক্ষেত্ৰত এইখিনিতে অগ্ৰ

ৰোমাণ্টিক কৰিব লগত বেজবৰুৱাৰ বিশেষ পাৰ্থক্য। অত্যা কৰিয়ে যেতিয়া কবিতা-সৃষ্টিৰ সমল বা অনুপ্ৰেৰণা বিচাৰি অতীতৰ আশ্ৰয় লয়, তেতিয়া তেওঁ তাৰ আশ্ৰয় লয় জাতি এটাক বচাই বখাৰ মানসেৰে : মনৰ চকুৰ আগত আছে কেৱল হুই-চাৰিটা চিত্ৰকল্পই নহয়, আছে সমগ্ৰ জাতিটোক ওপৰলৈ তোলাৰ এখন বিশাল ছবিও।

অসমৰ ইতিহাসত কেইটামান পৰম উদ্দীপনাময় আৰু ঐশ্বৰ্যমণ্ডিত ঘটনা আছে। তাৰ ভিতৰত শ্ৰেষ্ঠ হ'ল শঙ্কৰৰ বিপ্লৱ ধৰম, লাচিতৰ বল আৰু সতী জয়মতীৰ দেশৰ বাবে আত্মত্যাগ। অসমৰ মানুহক জাতীয় প্ৰেমেৰে উন্মাদ কৰিবৰ বাবে এই তিনিটাতকৈ শ্ৰেষ্ঠতৰ কাহিনী নাই আৰু বেজবৰুৱাই তাকেই হৃদয়ৰ সকলো উদ্দীপনাৰে ৰূপায়ন কৰিলে। অসমৰ অতীত সম্পদৰ ভিত্তিত বচনা কৰা তিনিখন নাটকৰ এখনৰ (চক্ৰধ্বজ সিংহৰ) পাতনিত সেই কথা তেওঁ লিপিবদ্ধও কৰি গৈছে। শঙ্কৰদেৱ-মাধৱদেৱক আধুনিক অসমত, অসমৰ জাতীয় জীৱনত সুপ্ৰতিষ্ঠ কৰিবৰ বাবে তেওঁ অসাধ্য সাধন কৰিলে। তেওঁ গভীৰ ভাৱে উপলব্ধি কৰিছিল, শঙ্কৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ বৈষ্ণৱ সাহিত্যই হ'ল অসমৰ সংস্কৃতিৰ মূল ভিত্তি আৰু এই ভিত্তিক অধিক শক্তিশালী কৰিব নোৱাৰিলে অত্যাৰ ভয়ঙ্কৰ সাংস্কৃতিক গ্ৰাসৰ পৰা এই দেশক কোনোপধ্যে উদ্ধাৰ কৰিব পৰা নেযাব। বেজবৰুৱায়ে আধুনিক অসমত সৰ্বপ্ৰথম বাবৰ বাবে শঙ্কৰক নামঘৰৰ পৰা উলিয়াই আনি জাতীয় জীৱনৰ উচ্চ-বেদীত স্থাপন কৰিলে, স্কুল-কলেজৰ পাঠৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰিলে। মহাপ্ৰাণ ব্যক্তি বিনা অইনে এনে মহৎ কাৰ্য সমাধা কৰিব নোৱাৰে। এই এটা মহৎ কাৰ্যৰ বাবেই এক সুদীৰ্ঘ জীৱন-কালৰ ঐয়োজন। অসমীয়া সংস্কৃতিৰ অত্যা এক শক্তিশালী ভিত্তি—কিন্তু বেজবৰুৱাৰ দিনত ন-শিক্ষিত সকলৰ দ্বাৰা নিন্দিত আৰু উপেক্ষিত বিহুগীত-বনগীতকো তেওঁ অসমৰ জাতীয় জীৱন আৰু জাতীয় সাহিত্যত প্ৰতিষ্ঠা কৰি গৈছে। লোক-গীতক কবিতাত স্থান দিয়া ক্ষেত্ৰত চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা বিনা সন্দেহে পথ-প্ৰদৰ্শক ; বেজবৰুৱাই সেই প্ৰচেষ্টাক পূৰ্ণতা দান কৰিলে। আধুনিক অসমত শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ আৰু তেওঁৰ দ্বাৰা প্ৰচাৰিত বৈষ্ণৱ ধৰ্ম, দৰ্শন আৰু আদৰ্শৰ সৰ্বপ্ৰথম আৰু সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ ব্যাখ্যাকাৰী হ'ল বেজবৰুৱা। তেওঁ সেই দৰ্শন বা আদৰ্শৰ সাধাৰণ অৰ্থত প্ৰদৰ্শক নহয়—তেওঁ তাৰ পুনৰ প্ৰতিষ্ঠাপক। এই উদ্দেশ্যে তেওঁ লিখা বচনাৰাশি আৰু শঙ্কৰী ধৰ্ম আৰু আদৰ্শৰ মহিমা আৰু স্বকীয়তা বন্ধাৰ বাবে তেওঁ চলোৱা

সুদীৰ্ঘ তৰ্ক-আলোচনা অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰে এক ডাঙৰ সম্পদ হৈ থাকিব।

NOT TO BE ISSUED
REFERENCE/RARE BOOK
(Ref) / (R. B.)

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ দৰে এজন জাতীয় নেতাৰ ব্যক্তিত্ব গঠনত চাৰিটা বিশিষ্ট সাংস্কৃতিক প্ৰভাৱৰ অৱদান আমি লক্ষ্য কৰিব পাৰো। তাৰে প্ৰথমটো হ'ল শঙ্কৰী বা ধ্ৰুপদী সাহিত্যৰ গভীৰ প্ৰভাৱ। তেওঁ এনে এটা পৰিয়ালত জন্মগ্ৰহণ কৰিছিল যাৰ প্ৰাণ আছিল বৈষ্ণৱ ধৰ্ম আৰু যাৰ মানসিক শক্তিৰ আধাৰ আছিল বৈষ্ণৱ ধৰ্ম-সাহিত্যৰ দাৰ্শনিক তৰ্ক আৰু আলোচনা। শৈশৱতে বেজবৰুৱাৰ ওপৰত পৰা বৈষ্ণৱ দৰ্শন আৰু আদৰ্শৰ প্ৰভাৱ তেওঁৰ জীৱনৰ এটি চিৰস্মৰণীয় অধ্যায় আৰু অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ বাবে এই অধ্যায়ৰ গুৰুত্ব অমূল্য, কাৰণ শৈশৱতে এনে ধ্ৰুপদী প্ৰভাৱত তেওঁৰ মানসিক আৰু আৱেগিক ভিত্তি শক্তিশালীভাৱে গঢ়ি উঠা হৈছিল, এই ক্ষেত্ৰত কবলৈ লোৱা তৃতীয় আৰু চতুৰ্থ প্ৰভাৱে তেওঁৰ হৃদয় আৰু মনক অসমৰ জাতীয় জীৱনৰ কেন্দ্ৰৰ পৰা আঁতৰাই নিয়াৰ আশঙ্কা আছিল বেছি। এক শ্ৰেণীৰ চিন্তাশীল লেখকৰ জীৱনত সৰ্বপ্ৰথম প্ৰচণ্ড আৰু গভীৰ প্ৰভাৱটোৱেই শেষ প্ৰভাৱ হিচাপে পৰিগণিত হয় আৰু বেজবৰুৱাৰ জীৱনত এই প্ৰথম প্ৰভাৱ ইমান গভীৰ যে শেষত তেওঁ হব লগা হ'ল শঙ্কৰী দৰ্শন-আদৰ্শৰ বিখ্যাত ব্যাখ্যাকাৰী। এই প্ৰভাৱে তেওঁৰ ভাৱ-চিন্তা-চৰিত্ৰক তেতিয়াই শক্তিশালী ভাৱে গঢ় দিছিল আৰু পিতাক মহৰ্ষি দেবেন্দ্ৰনাথৰ অনুপ্ৰেৰণাত বাল্যকালতে পোৱা বেদ-উপনিষদৰ জ্ঞানে চিৰদিন বৰীন্দ্ৰনাথক প্ৰভাৱান্বিত কৰাৰ দৰে সেই শঙ্কৰী চিন্তায়ো লক্ষ্মীনাথক চিৰদিন প্ৰভাৱান্বিত কৰিছিল। সেই কাৰণে বিখ্যাত ব্যক্তিসকলৰ জীৱনৰ সৰ্বপ্ৰথম প্ৰভাৱটোৰ কথা বিবেচনা নকৰিলে তেওঁৰ জীৱনৰ মূল্যায়ন অসম্পূৰ্ণ হৈ থাকে। 'জীৱন সোঁৱৰণ'ৰ প্ৰথম ভাগত বেজবৰুৱাই কেনেকৈ শঙ্কৰী প্ৰভাৱৰ দ্বাৰা তেওঁ বিশেষ ভাৱে আলোড়িত হৈছিল তাৰ কথা মনোৰম ভাৱে লিপিবদ্ধ কৰিছে। দিনটোৰ তিনি বেলা তেওঁ নাম-কীৰ্তনত নিজক পাহৰাই ৰাখিছিল; এনে এটা দিন অতিবাহিত নহৈছিল যেতিয়া পণ্ডিতসকলে কৰা বৈষ্ণৱ দৰ্শন-সাহিত্যৰ আলোচনা তেওঁ অভিতূত ভাৱে হুগুনাকৈ আছিল। 'জীৱন-সোঁৱৰণ'ত তেওঁ লিখিছে :

“ইয়াৰ পিছত গোসাঁইঘৰতে বহি পুৰাৰ প্ৰসঙ্গৰ গীত-ভটিমা গাই, তাল লৈ প্ৰসঙ্গ আৰম্ভ কৰোঁ। কুলুপীয়া আৰু ধৰি গোৱা, ঘোষা গোৱা শেষ হ’লে এজনে কীৰ্ত্তন পুথি মেলি বহি কীৰ্ত্তন দিয়ে। শ্ৰীনাথ ককাইদেৱে তাল লৈ নাম ল’গোৱা হ’লে, কীৰ্ত্তন-ঘোষা দিবলৈ মই বহো আৰু মই নাম ল’গোৱা হ’লে তেওঁ কীৰ্ত্তন দিবলৈ বহে। একো একোদিনা আন আন ককাইদেও-সকলেও এই বাব লয়। দুটা কীৰ্ত্তন-ঘোষাৰ অন্তত প্ৰসঙ্গৰ সামৰণি মৰা হয়। প্ৰসঙ্গ শেষত কীৰ্ত্তন-ঘোষা দিওঁতাজনে বত্ৰাৱলী পুথিৰ পৰা স্তব ধৰি পাঠ পঢ়ে; আৰু অলপ পঢ়ি ওৰ পেলাই ছুইজনা মহাপুৰুষৰ বা বহুলা আতাৰ চৰিত্ৰৰপৰা এটা ঘটনা বা কথা সংক্ষেপকৈ কয়; ইয়াকে চৰিত-তোলা বোলে। ইয়াৰ পিছত প্ৰসঙ্গ সাৱশেষ কৰি থাপনাৰ ফালে সেৱা কৰা হয়, আৰু আশীৰ্ব্বাদ দিব জনা এজনে আশীৰ্ব্বাদৰ দীঘল ‘গং’ মাতি আশীৰ্ব্বাদ দিয়ে। ...পূজা-সেৱা, নাম-প্ৰসঙ্গ আৰু আশীৰ্ব্বাদ দিয়াৰ অন্তত উঠি কাঁহ, ঘণ্টা, শঙ্খ আৰু ডবা থাকিলে ডবা বজোৱা হয়। ...সন্ধ্যা লাগি অহাৰ সময়ত পুৰাণ বা ভাগৱত পাঠ বন্ধ হয় আৰু আমি ভৰি-হাত ধুই লৰি গৈ গোসাঁইঘৰত বস্তু লগাই, শঙ্খ, ঘণ্টা, ডবা, কাঁহ বজাবলৈ ধৰো আৰু পিতৃদেৱতাৰো সেই কাৰ্য্যত যোগ দিয়ে। শঙ্খ-ঘণ্টা বজোৱাৰ অন্তত, মুখে মুখে স্তোত্ৰ পাঠ কৰি, সকলোৱে আঠুকাঢ়ি থাপনাৰ ফালে সেৱা কৰোঁহক। ...গুণমালা-ভটিমা গাবলৈ বহোঁ। গুণমালা-ভটিমা গোৱাৰ পিছত আমি ল’ৰাবোৰে ল’ৰা-নাম গাবলৈ বহো। ...ৰাতি দহমান বজাত আমি গা ধুবলৈ যাবলৈ বান্ধনি-বৰৰ পৰা ধবৰ আহে। জাৰেই হওক বা জহেই হওক, পানী তপতেই হওক বা টেঁচাই হওক, হৰ-হৰ কৰে গাত ঢালি দিওঁ আৰু সেহাই-ফোঁপাই গা মচি, ধুতি-চুৰিয়া পিন্ধি, গোসাঁইঘৰ সোমাই, তাল লৈ বাতিৰ প্ৰসঙ্গ আৰম্ভ কৰি দিওঁ। বাতিৰ প্ৰসঙ্গত নাম লোৱা ভকতৰ লেখ সবহ হয়। পুৰাৰ দৰেই, দেউতাই বা আন এজনে কীৰ্ত্তন-ঘোষা মেলি কীৰ্ত্তন দিয়ে আৰু অন্তত পাঠ পঢ়ি আৰু চৰিত্ৰ তুলি প্ৰসঙ্গ শেষ কৰে। ভাত খাই উঠি আমি আকৌ বৰে-সৰুৱে মিলি গোসাঁইঘৰৰ বৰবৰৰ টুপত শেহ নাম গাবলৈ বহোঁ। সেই নাম সমাপণ কৰোঁতে বাতি এবাৰ-বাৰ বাজে। ...আচৰিত মানিবলগীয়া কথা যে নাম-প্ৰসঙ্গ পূজা-সেৱাৰ এনে ধুমোও আমাক নাতিছিল। ইয়াৰ উপৰিও আমি ল’ৰাবোৰে আমাৰ পুখুৰীপাৰতে ফুলনিবাৰীৰ মাজত সৰু (toy) গোসাঁইঘৰ এটা সাজি লৈছিলোঁহক আৰু তাতো ডাঙৰ গোসাঁইৰ সমানে সমানে ছোৰ মাৰি নাম-প্ৰসঙ্গ, পূজা-সেৱা চলাইছিলোঁহক। দেওবাবে বা আন কোনদিনা কোনো পৰ্কোপলক্ষত স্কুল বন্ধ হ’লে, মই সময় পালেই অসমীয়া পুথি নকল কৰিছিলোঁ। ডাঠ তুলাপাত কাটি পুথিৰ পাত কৰি তাক হাইজালেৰে বোলাই লৈ কুট দি সমলকৈ শাৰী কাটিবলৈ বাঁহৰ চৰি

এচটা কাটি কুট দি শাৰী লৈ আৰু গৰুৰ মূত, শিলিখা আৰু লোহাৰাৰ ছাইবে মহী প্ৰস্তুত কৰি লৈ মই পুথি লেখিছিলোঁ। শ্ৰীশঙ্কৰ-বিবচিত একাদশ স্কন্ধ আৰু দ্বাদশ স্কন্ধ ভাগৱত পুথি দুখন মই সম্পূৰ্ণকৈ লেখি পুথি থবলৈ নিজ হাতে কাঠৰ পেৰা ছটা কৰি তাত পুথি দুখন থৈছিলোঁ।”

এই সুদীৰ্ঘ উদ্ধৃতিৰ যোগেদি শৈশৱত বেজবৰুৱাৰ ওপৰত পৰা প্ৰচণ্ড শঙ্কৰী-প্ৰভাৱ প্ৰমাণ কৰা হৈছে। কলিকতালৈ যোৱাৰ প্ৰায় পিচৰপৰাই তেওঁৰ ব্যক্তিগত জীৱনত আৰু পৰিয়ালত ইংৰাজী আৰু বঙালী আদুৰ-কাৰ্যদাৰ সৰ্বগ্ৰাসী প্ৰভাৱ; কিন্তু শৈশৱৰ সেই ক্ৰপদী-স্পৰ্শ তেওঁৰ জীৱনত মৃত্যুহীন হৈ থাকিল।

অসমৰ গণজীৱনৰ লগত শৈশৱতে ঘটা নিবিড় সম্পৰ্ক হ'ল লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ জীৱনত পৰিলক্ষিত দ্বিতীয় মহান প্ৰভাৱ আৰু কলিকতালৈ যোৱাৰ আগতেই ওপৰত উল্লিখিত প্ৰথম ক্ৰপদী-প্ৰভাৱ আৰু এই দ্বিতীয় গণজীৱনৰ প্ৰভাৱে তেওঁৰ মানসিক আৰু আৱেগিক চৰিত্ৰ শক্তিশালী ভাৱে গঢ় দিছিল। হাকিম দেউতাকৰ লগত তেওঁ অসমৰ এখন ঠাইৰপৰা আন এখন ঠাইলৈ যাব লগা হৈছিল আৰু তেতিয়াৰ দিনত সমগ্ৰ অসমখনেই আছিল এখন ডাঙৰ গাঁৱৰ দৰে (নগৰ যদি আছিল সেইখন হ'ল কলিকতা)। এইদৰে অসমৰ গণজীৱনৰ লগত তেওঁৰ সম্পৰ্ক গভীৰ হৈছিল। এইটো স্বৰণীয় যে কলিকতালৈ যোৱাৰ পিচৰপৰা তেওঁৰ অসমৰ গণজীৱনৰ লগত সম্পৰ্ক শিথিল হৈ আহিছিল আৰু কাঠৰ কাৰবাবত ভালদৰে ধৰাৰ পিচত তেওঁ অসমৰ গাঁৱলৈ অহাই নাছিল বুলি কব পাৰি। কিন্তু সকলো কালতে দেখা সেই মনোৰম গাঁৱৰ দৃশ্য আৰু লগ পোৱা সেই গাঁৱলীয়া মুনিহ-তিৰোতায়ে তেওঁৰ বচনাৰ্শিত ভাৱে-ভাষাই-আবেগে মূৰ্তিমান হৈ উঠিছিল। এই ক্ষেত্ৰতো জীৱনৰ **first impression** ধৰা দিলে **last impression** হিচাপে। বিশাল ব্ৰহ্মপুত্ৰ নদী (যাৰ বুকুতে এদিন তেওঁৰ জন্ম হৈছিল), সেই নদীৰ ছপাৰৰ মন-প্ৰাণ হৰা প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্য; তাৰ বিশাল পাৰত বাস কৰা সৰল সহজ গাঁৱলীয়া লোকৰ জীৱন-নিৰ্বাহৰ সংগ্ৰাম; নামঘৰে নামঘৰে নাম-কীৰ্তন প্ৰসঙ্গ; মুনিহ-তিৰোতাৰ মুখত বিহুমান, আইনাম, বিয়ানামৰ ধ্বনি; গাঁৱৰ তিৰোতাৰ অসীম কষ্টস্বীকাৰ; ইংৰাজী শিক্ষা পোৱা ছই-চাৰিজন গাঁৱলীয়া ডেকাৰ অস্বাভাৱিক চাল-চলন; এই সকলোবোৰে তেওঁৰ লৰালি মন অভিভূত কৰিছিল আৰু অজস্ৰ বচনাৰ যোগেদি সেইবোৰক তেওঁ পিচত ৰূপ দিবলৈ সক্ষম হৈছিল।

বেজবৰুৱাৰ ওপৰত পৰা তৃতীয় আৰু প্ৰকৃতপক্ষে অপৰিহাৰ্য প্ৰভাৱ হ'ল বঙলা ভাষা-সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ প্ৰভাৱ আৰু এই কথা আজি অস্বীকাৰ কৰি কাৰো একো লাভ নহব যে কলেজীয়া শিক্ষা লভিবলৈ তেওঁ এদিন কলিকতালৈ নোযোৱাহেঁতেন সেই লক্ষ্মীনাথক আজি আমি চিৰ-আদৰৰ এই লক্ষ্মীনাথ হিচাপে কেতিয়াও নেপালোঁহেঁতেন। তেতিয়াৰ অতি প্ৰভাৱশালী বঙলা সংস্কৃতিৰ সংস্পৰ্শই হঠাতে তেওঁক নিজৰ অসমীয়া সংস্কৃতি সম্পৰ্কে সুজাগ কৰি দিলে আৰু তুলনা কৰি তেওঁ অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ দৰিদ্ৰ ৰূপটো প্ৰকটভাৱে মনৰ চকুৰে দেখিবলৈ পালে। সত্য, শৈশৱৰে পৰা অসমৰ ভাষা-সাহিত্যক উন্নত কৰাৰ এটা অস্পষ্ট ধাৰণা তেওঁৰ মনত আছিল; কিন্তু কলিকতালৈ গৈ এক প্ৰচণ্ড সংস্কৃতিৰ মধ্যস্থানত থিয় দি তেওঁৰ সেই অস্পষ্ট ধাৰণা স্পষ্ট হ'ল; নিজৰ মাতৃভূমিৰ হকে একো কৰিব নোৱাৰাৰ গ্ৰানিয়ে তেওঁৰ বিবেকক দংশন কৰিলে। তেওঁ যেন নিজকে নতুনকৈ আৱিষ্কাৰ কৰিলে আৰু নিজকে আৱিষ্কাৰ কৰিবলৈ লৈ তেওঁ দৃঢ়বদ্ধ হ'ল অসমক নতুনকৈ আৱিষ্কাৰ কৰাৰ বাবে। তেওঁৰ এই নতুন আৱিষ্কাৰ-যাত্ৰাত যোগ দিলে মহাপ্ৰাণ পুৰুষ চন্দ্ৰকুমাৰ আগবৰালা আৰু হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে আৰু তাৰ পৰিণামত জন্ম হ'ল "অসমীয়া ভাষা উন্নতি সাধিনী সভা" আৰু "আন্ধাৰৰ বিপক্ষে যুজিবলৈ" অস্ত্ৰ হিচাপে লোৱা "জোনাকী"। কুৰি বছৰৰ ডেওনা পাৰ হোৱা-নোহোৱা এই যুৱক কেইজনৰ অসমপ্ৰীতিৰ কাহিনী অসমীয়া সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ ইতিহাসত অক্ষয় হৈ থাকিব। ঠাকুৰ পৰিয়াল আছিল সেইকালৰ বঙলা সংস্কৃতিৰ প্ৰকৃত প্ৰতিনিধি আৰু বেজবৰুৱাই সেই বিখ্যাত পৰিয়ালৰ সংস্পৰ্শলৈ আহি নিজৰ শিল্পীমনক অধিক শক্তিশালী কৰি ল'লে। ঠাকুৰ পৰিয়ালৰ সংস্পৰ্শলৈ আহিও সেই প্ৰভাৱে তেওঁক গ্ৰাস কৰিব নোৱাৰিলে ওপৰত উল্লিখিত প্ৰথম দুটা প্ৰচণ্ড প্ৰভাৱ আৰু তাৰ ভিত্তিত গঢ়ি উঠা তেওঁৰ অদমনীয় ব্যক্তিত্বৰ বাবে।

ইংৰাজী বোমাটিক কৰিতাৰ আবেদন হ'ল বেজবৰুৱাৰ ওপৰত পৰা চতুৰ্থ ডাঙৰ প্ৰভাৱ আৰু আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ বিকাশৰ বাবে এই প্ৰভাৱ আছিল অপৰিহাৰ্য। সন্দেহ নাই, এই প্ৰভাৱ প্ৰত্যক্ষভাৱে ইংৰাজী বোমাটিক কৰিতাৰ পৰা ওতপাইছিল; কিন্তু ইংৰাজী বোমাটিক সাহিত্যৰ মৃত্যুহীন প্ৰভাৱত গঢ় লোৱা তেতিয়াৰ বঙলা সাহিত্য আৰু চিন্তাধাৰায়ে বেজবৰুৱাক কিছু পৰিমাণে প্ৰভাৱান্বিত নকৰাকৈ নাছিল। সেই প্ৰভাৱৰ কথা তেওঁ নিজেই স্বীকাৰ কৰি গৈছে। ইংৰাজী বোমাটিক কৰিতাৰ সৰল গ্ৰাম্যজীৱন

অধিক অতীত-প্ৰীতিয়ে বেজবৰুৱাক গভীৰভাৱে অসমৰ অতীত আৰু গ্ৰাম্য-জীৱনৰ সবলতাৰ প্ৰতি চিন্তিত কৰি কৰিলে আৰু বৰ্ভুৰ্ভৰ দৰে অনাডম্বৰ কথিত ভাষাত অসমীয়া কৱিতা লিখিবলৈ তেওঁ আশাতীতভাৱে অনুপ্ৰাণিত হ'ল। এই দৃষ্টিৰ পৰা প্ৰধানকৈ ইংৰাজী কৱিতা আৰু চিন্তাধাৰাই জন্ম দিয়া ভাৰতীয় ঋগ্বেদৰ বেজবৰুৱা কেৱল ঐশ্বৰ্যশালী সৃষ্টিয়েই নহয়, তেওঁ তাৰ ধ্বজাবাহীও। ইংৰাজী কৱিতাৰ পৰা তেওঁ কেৱল অনুপ্ৰেৰণাই লাভ কৰা নাছিল, নিজৰ ইচ্ছা অনুসৰি সেই কৱিতাৰ পৰা তেওঁ (তেনে, 'প্ৰিয়তমাত্ম সৌন্দৰ্য্য', 'প্ৰিয়তমা' আদি কৱিতাত) অনুবাদো কৰিছে ; অথচ সেই অনুবাদৰ কথা তেওঁ স্বীকাৰ কৰা নাই। নিজৰ কৱিতাৰ মাজত ইংৰাজী কৱিতাৰ উদ্ধৃতিৰে তেওঁ সবল, অনাডম্বৰ, নিজৰ পৰিবেশ সৃষ্টি কৰি লব পাৰিছিল আৰু সেই কৱিতা হৈ পৰিছিল ভাৱে-ভাষাই, আবেগে-চিন্তাই তেওঁৰ নিজৰ। অতীতৰ বৈচিত্ৰ্যময় ঘটনাৰাশি, প্ৰকৃতিৰ বহু আৰু গ্ৰাম্যজীৱনৰ সবলতাৰ সমল লৈ বিশেষকৈ গঢ় লোৱা তেতিয়াৰ ইংৰাজী কৱিতাই অসমীয়া জীৱনৰ সেইবোৰ সমলৰ প্ৰতি বেজবৰুৱাক আকৃষ্ট কৰিলে আৰু নিজৰ কৱিতাৰ যোগেদি যেন সেইবোৰ নতুনকৈ আৱিষ্কাৰ কৰিবলৈ তেওঁ সমৰ্থ হ'ল।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ ব্যক্তিত্ব, সাহিত্য আৰু সাহিত্য-দৰ্শন বিচাৰ কৰিবলৈ যাওঁতে তেওঁৰ ওপৰত প্ৰচণ্ডভাৱে পৰা ওপৰত উল্লিখিত চাৰিটি প্ৰভাৱৰ কথা প্ৰথমতে মনত ৰখাটো একান্ত প্ৰয়োজনীয়।

অসমীয়া ভাষাৰ শুচিতাৰ বাবে তেওঁৰ জীৱনজোৰা 'সংগ্ৰাম' অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰে এক স্বৰ্ণীয় অধ্যায়। তেওঁ তেওঁৰ মহান ব্যক্তিত্বৰে উপলক্ষি কৰিছিল, শুদ্ধ ভাষা নহ'লে শুদ্ধ চিন্তা আৰু উচ্চ সাহিত্য সৃষ্টি অসম্ভৱ। আনন্দবাম টেকিয়াল ফুকন, গুণাভিবাম বৰুৱা, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আদি মহাপ্ৰাণ সকলে সুদীৰ্ঘকালৰ "গ্ৰহণ"ৰ পিচত আধুনিক অসমীয়া ভাষা প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে ; কিন্তু তাক অধিক-আধুনিক, সবল আৰু নমনীয় (সংস্কৃতৰ স্পৰ্শ কমাই কথিত শব্দ ব্যৱহাৰ কৰিব পৰা) কৰাৰ গুৰু দায়িত্ব পৰিল বেজবৰুৱাৰ ওপৰত। কেৱল এই কাৰ্য সমাপন কৰা হৈ তেনো তেওঁ অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত অমৰ হৈ ৰ'লহেঁতেন। প্ৰচণ্ড শক্তিসম্পন্ন ব্যক্তিত্বৰ অধিকাৰী নহ'লে কোনেও এনে ঐতিহাসিক কাৰ্যত হাত গুঁড়িব নোৱাৰে। য'তেই তেওঁ অসমীয়া ভাষাৰ ভুল বা গ্ৰানি দেখিছে, ত'তেই তেওঁ নিৰ্মম হৈ উঠিছে : তেওঁৰ দ্বাৰা জৰ্জৰিত নোহোৱা সেই কালৰ কোনো এজন সাহিত্যিক থাকিলে তেওঁৰ পৰম ভাগ্য আছিল বুলি কব লাগিব। অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ মঙ্গলৰ

বাবেই তেওঁ তেনেদৰে আমাৰ সাহিত্যৰ একনায়কত্বৰ আসনত বহাটো অমতি প্ৰয়োজনীয় আছিল। বেজবৰুৱাই সেই দায়িত্ব গভীৰভাৱে পালন নকৰা হৈ তেনে আজিৰ ৰূপত অসমীয়া ভাষাক আমি নেপালো হৈ তেনে। অসমীয়া ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁ Liberal নোহোৱা হৈ তেনো আনহাতেদি আমাৰ নিশ্চয় বিপদ হ'ল হৈ তেনে; এই ক্ষেত্ৰত তেওঁৰ নেতৃত্ব অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ। এক শ্ৰেণীৰ সমালোচকে তেতিয়া লিখিছিল আৰু সভাই-সমিতিয়ে কৈছিল যে হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই দেখুৱাই যোৱা দৰে ভাষা বেজবৰুৱাই ব্যৱহাৰ কৰা নাই। তেতিয়া বেজবৰুৱাই “ভাষা বোঁৱতি স্মৃতি” বুলি কেৱল হেমচন্দ্ৰৰ ভাষা-বান্ধোনেৰে বান্ধ খাবলৈ অস্বীকাৰ কৰিলে। এনে দূৰদৰ্শিতা কেৱল সাহিত্য জগতৰ বৰণীয়া-সকলৰ বাবেহে সম্ভৱ হব পাৰে।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যৰ এক বিপুলাংশ হাশ্বৰসাত্মক। বাহ্যিক দৃষ্টিৰে চালে, তত্ত্বকথাৰ সৃষ্টিকাৰী বেজবৰুৱা আৰু এই হাশ্বৰসাত্মক আৰু ব্যঙ্গ ৰচনাৰ সৃষ্টিকাৰী বেজবৰুৱা দুজন সম্পূৰ্ণ ভিন্ন ব্যক্তি যেন লাগিব। বাহ্যিক দৃষ্টিৰে চালে এজন বেজবৰুৱাৰ মাজতে কেবাজনো ব্যক্তিয়ে কাম কৰা যেন লাগিব। কিন্তু তেওঁৰ জীৱন-দৰ্শন উপলব্ধি কৰিব পাৰিলে বেজবৰুৱাৰ ব্যক্তিত্ব কেতিয়াও খণ্ডিত বুলি কব নোৱাৰিব। প্ৰকৃততে, গভীৰ চিন্তাশীল লিখকেহে সাৰ্থক হাশ্বৰস আৰু শ্লেষৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰে: তেওঁলোকৰ উদ্দেশ্য হ'ল সেইবোৰৰ যোগেদি সমাজক শুদ্ধ কৰা আৰু এক শ্ৰেণীৰ লোকৰ ভুলবোৰ দেখুৱাই সুধৰাই তেওঁলোকক সমাজৰ সৰ্বাঙ্গীন হিতৰ বাবে নিয়োগ কৰা। বেজবৰুৱাৰ তত্ত্বকথা ৰাশিৰ উদ্দেশ্য হ'ল অসমীয়া সমাজৰ ঘাই ভিত্তি বৈষ্ণৱ সাহিত্য আৰু চিন্তাক পুনৰ আৱিষ্কাৰ কৰি সঙ্গতিবিহীন বৰ্তমানৰ অসমীয়া সমাজক উদ্ধৃত কৰা আৰু হাশ্বৰসাত্মক ৰচনাৰাশিৰ লক্ষ্য হ'ল ইংৰাজী শিক্ষা পাই বিদেশী আদৰ-কায়দা শিকি অসমীয়া জাতীয় জীৱনৰ পৰা আঁতৰি অহা এক শ্ৰেণীৰ লোকক বৃহত্তৰ কামৰ বাবে প্ৰস্তুত কৰা আৰু সমাজৰ অন্ধ-বিশ্বাসবোৰৰ নিমূল সাধন কৰি সমাজক শুদ্ধ কৰা। গতিকে দুয়োটা প্ৰচেষ্টাৰে লক্ষ্য প্ৰায় একেই: সাহিত্যৰ প্ৰকৃত ধৰ্ম ৰক্ষা কৰাত তেওঁৰ সাময়িক অক্ষমতাৰ বাবে সেই আঘাতপ্ৰাপ্ত ‘চাহাব’ হব খোজা লোকসকলৰ প্ৰতি অৱশ্যে তেওঁৰ সহানুভূতি প্ৰদৰ্শন যথেষ্ট পৰিমাণৰ নহব পাৰে। এই ক্ষেত্ৰত প্ৰকৃততে তেওঁ জানো হাঁহিছিল? এই হাঁহি আচলতে প্ৰকৃত হাঁহি নহয়; এই হাঁহি কান্দোন লুকুৱাবৰ বাবে মৰা হাঁহি। অসমীয়া জাতিটোক তেওঁ গভীৰ ভাৱে ভাল পাইছিল, আৰু সেইকাৰণে হাকিমপুত্ৰই

গাৰ্ৱালীয়া পিতাকক অপমান কৰা বা ইংৰাজী শব্দ জনা জনে অশিক্ষিত পত্নীৰ লগত ইংৰাজী ভাষাৰে 'প্ৰেম কৰা' আদি বৈসাদৃশ্য বা বিসঙ্গতি তেওঁ কোনোপধ্যেই সন্মত কৰিব নোৱাৰিছিল আৰু তেনে লোকৰ বিৰুদ্ধে তেওঁৰ আঘাত হৈ পৰিছিল নিৰ্মম। ব্ৰজবৰুৱাক প্ৰকৃতভাৱে পলকি কৰিব নোৱাৰাৰ বাবে এক শ্ৰেণীৰ সমালোচকে মত প্ৰকাশ কৰে যে ব্ৰজবৰুৱাৰ 'বুৰ্জোৱা মনোবৃত্তি'য়ে গাৰ্ৱ নতুন শিক্ষা পোৱা লোকসকলক সহ কৰিব নোৱাৰিছিল, তেওঁ অল্পৰ উচ্চ-শিক্ষা লাভক স্বৰ্গৰ দৃষ্টিৰে চাইছিল। সেইটো সত্য হোৱাহেঁতেন তেওঁ অজস্ৰ গৰীব গাৰ্ৱালীয়া মুনিহ-তিৰোতাক নিজৰ বুচনাত অমৰ কৰি নগ'লহেঁতেন। তেওঁ কেৱল ন-শিক্ষিতসকলকে আঘাত কৰা নাছিল, গাৰ্ৱৰ অন্ধবিশ্বাসত বুৰি থকা অশিক্ষিত লোকৰ বৈষম্যকো সমানে আঘাত কৰিছিল। তেওঁ লিখিছিল, "কোনো লোকৰ গাত, কোনো সমাজৰ গাত বা কোনো জাতিৰ গাত যদি তুমি ঘা দেখিলা, তেন্তে ততালিকে নেমুটেঙ্গাৰ বসত বিদ্ৰূপাত্মক বা ব্যঙ্গসূচক কৰিতা খৰাই তাত চটিয়াই দিব পাৰা। এই ঔষধ প্ৰয়োগ কৰা বাবে যদি বোগীয়ে বৰকৈ চেঙালুটি পাৰে, তেনেহলে তেওঁৰ কাণৰ ওচৰত 'সহিলে সম্পদক পায়' আৰু 'ধৈৰ্য্যগুণ' এই কথা সোঁৱৰাই ঠাইতে তুমি আঁতৰ হ'বা। ন'হলে তেওঁক কান্ধক লব লাগিব।" এয়া হ'লে তেওঁ ব্যঙ্গৰ মূল কথা। অৱশ্যে তেওঁৰ ব্যঙ্গ আছিল আঞ্চলিক আৰু গ্ৰাম্যজীৱনৰ পৰা নগৰীয়া জীৱনলৈ গতি কৰা যুগত ব্যৱহৃত। (তেনে সময়ছোৱাতে নতুন শিক্ষা পোৱা এক শ্ৰেণীৰ লোকক ব্যঙ্গৰে ধকা-সৰকা কৰিবলৈ সহজ।) আজিৰ দিনত প্ৰত্যেক গাৰ্ৱতেই যেতিয়া উচ্চ-শিক্ষিত ব্যক্তিৰ সংখ্যা ইমান বেছি, তেতিয়া তেনে হাস্য বা ব্যঙ্গৰ প্ৰয়োজন নেথাকে। গতিকে তেনে ব্যঙ্গৰ প্ৰয়োজন আমাৰ বাবে শিথিল হৈ অহাটো স্বাভাৱিক। কিন্তু সেই কালত তাৰ প্ৰয়োজনীয়তা অস্বীকাৰ কৰাৰ সাধ্য কাৰো নাই।

সাংবাদিক হিচাপেও অসমত বৰ্তমানলৈকে লক্ষ্মীনাথ ব্ৰজবৰুৱাৰ তুলনা নাই। সাংবাদিকতাকো তেওঁ নিয়োগ কৰিছিল স্বদেশৰ সৰ্বাঙ্গীন উন্নতিৰ বাবে। পদ্মনাথ গোঁহাইবৰুৱাৰ দ্বাৰা সম্পাদিত "উষা" আলোচনীত ব্ৰজবৰুৱাই 'কৃপাবৰ বৰুৱাৰ প্ৰত্যাবৰ্ত্তন' শিতানত "এংলো-ইণ্ডিয়ান" নামৰ এটা প্ৰবন্ধ লিখিছিল। এংলো-ইণ্ডিয়ান মানে তেওঁ ভাৰতক শাসন কৰা বৃটিছসকলকে প্ৰধানকৈ বুজাইছিল। প্ৰবন্ধটোৰ মূল কথাখিনি হ'ল: এংলো-ইণ্ডিয়ান সকলে বান্দৰৰ দৰে জামুগছত উঠি জামু খাই থাকে আৰু তলৰ সুকলে খুজিলে

তেওঁলোকে প্ৰায়ে নিদিয়ে, দিলেও ধেনা চাই এটা বা দুটা কেতিয়াবা দিলেও দিয়ে।—এই প্ৰবন্ধ পঢ়ি অসমৰ তেতিয়াৰ শাসকসকলে ভয়ঙ্কৰ খঙেৰে “উবা”ৰ প্ৰকাশ বন্ধ কৰি দিলে। কেইমাহমানৰ পিচত গৌহাটীৰ বাবে সেই প্ৰবন্ধটোৰ বাবে দুখপ্ৰকাশ কৰিলে আৰু “উবা”ক পুনৰ প্ৰকাশ কৰিলে। “উবা” বন্ধ হৈ থকা কালতে বেজবৰুৱাই “বাঁহী” আলোচনী কলিকতাৰ পৰা ১৯০৯ চনত প্ৰকাশ কৰিলে। অগ্ৰায় কৰা আৰু অগ্ৰায় সহ্য কৰা—একে ধৰণেৰে দোষ বুলি বেজবৰুৱাই জানিছিল আৰু প্ৰকৃত সাংবাদিকৰ এয়েই হ'ল ডাঙৰ গুণ। ইংৰাজ শাসকসকলক কঠোৰ ভাৱে সমালোচনা কৰিবলৈয়ো তেওঁ তেতিয়াৰ দিনত ভয় নকৰিছিল আৰু তাৰ মূলতে আছিল তেওঁৰ গভীৰ স্বদেশপ্ৰীতি। “বাঁহী”ৰ যোগেদি তেওঁ সমাজৰ অগ্ৰায়-বিসংগতি-শোষণৰ বিৰুদ্ধে যুজিছিল; অসমৰ অতীত গৌৰৱক পুনৰাৱিষ্কাৰ কৰি সুপ্ত অসমীয়া জাতিক উদ্বুদ্ধ কৰিছিল; ভাষাৰ শুচিতা ৰক্ষা কৰিছিল; নতুন লেখকসকলৰ বচনা প্ৰকাশ কৰি অসমীয়া সাহিত্য সকলো পৰ্যায়তে চহকী কৰিছিল আৰু অসমতে জন্ম লৈ অসমক পাহৰিবলৈ লোৱা এক শ্ৰেণীৰ ইংৰাজী-শিক্ষিত “চাহাব”ক নিৰ্মমভাৱে আঘাত কৰিছিল। “বাঁহী” প্ৰকৃততে এখন আলোচনী নাছিল; ই আছিল অসমৰ বিবেকস্বৰূপ। আধুনিক অসমৰ জাতীয়তাৰ স্বৰ্ণখচিত বেদীত “বাঁহী”ৰ প্ৰকৃত স্থান।

পথ-প্ৰদৰ্শক বিখ্যাত সাহিত্যিকৰ জীৱনৰ বন্ধন-ছিন্নতা এক ডাঙৰ অধ্যায়। বেজবৰুৱাই নিজৰ অসমীয়া সমাজ, পৰিয়াল আৰু সমাজৰ পুৰণি ৰীতি-নিয়মৰ বন্ধন ছিন্ন কৰি এক নতুন অসমীয়া সমাজৰ ভিত্তি স্থাপন কৰি গৈছে। তেওঁৰ মন বৰ বেছি ধৰণে স্বাধীন নোহোৱাহেঁতেন এই মহৎ কৰ্ম সম্ভৱ নহ'লহেঁতেন।

জাতীয় নেতা হিচাপে লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ স্থান অসমত সুপ্ৰতিষ্ঠিত, অক্ষয়; কিন্তু সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী অতি নিষ্ঠুৰ; ই কেৱল অতি যোগ্য সাহিত্যিককহে নিজৰ বুকুত আশ্ৰয় দিব। গতিকে বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যৰ প্ৰকৃত মূল্যায়ন বৰ্তমান আবশ্য হ'ব আৰু তেওঁৰ সকলো বচনা বৰ্তমান প্ৰকাশ হোৱা বাবে সমালোচকসকল উপকৃত হ'ব। কিন্তু কেইজনমান যোগ্য লেখকে এই সময়ত বেজবৰুৱা-সাহিত্যৰ সমালোচনাৰ প্ৰকৃত ধাৰাটো নিৰ্ণয় কৰি দিলে বেজবৰুৱা আৰু অসমীয়া সাহিত্যৰ বাবেই এক ডাঙৰ অবিহনা যোগোৱা হ'ব।

চন্দ্ৰপ্ৰসাদ শইকীয়া

Ref - 102

পিতা মাতা

লক্ষ্মীনাথ বেজবর্দা

বেজবৰুৱাৰ জীৱন-আলেখ্য

নৱকান্ত বৰুৱা

গাত ছাটি মাৰি লোৱা শেল দিয়া আলোৱান খনেৰে লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ যিখন আবক্ষ চিত্ৰ আজিকালি প্ৰচলিত, সেইখনৰ ভাৱ-ভঙ্গী সকলো এজন ভাৰতীয় সম্ভ্ৰান্ত লোকৰ। তেনে চিত্ৰ দেখা যায় দেশভক্ত চিত্ৰৰঞ্জনৰ, মতিলাল নেহৰুৰ, দ্বিজেন্দ্ৰলাল বায়ৰ—আৰু বহুতৰ। সেই একে ধৰণেৰে চাদৰ লোৱা সম্ভ্ৰান্ত পুৰুষ-মূৰ্ত্তি মহেঞ্জোদাৰোৰ ভাস্কৰ্যতো আছে। ওখ কপাল, ধেনুভিৰীয়া চেলাউৰী, টানকৈ হেচা মাৰি বখা পুৰঠ কোৱাৰি, গম্ভীৰ দৃষ্টি আৰু ঈষৎ উন্নত গ্ৰীৱা-ভঙ্গীৰে লক্ষ্মীনাথৰ আবক্ষ-মূৰ্ত্তিয়ে পৰিচয় দিয়ে চাৰিত্ৰিক গাম্ভীৰ্য আৰু সম্ভ্ৰমবোধৰ। দেখিলেই হাঁহি উঠা 'বসিক' শ্ৰেণীৰ চেহেৰা লক্ষ্মীনাথৰ নহয়। জাতীয় সম্ভ্ৰম বক্ষাৰ যুদ্ধত ব্যঙ্গ হাঁহি তেওঁৰ অস্ত্ৰহে—তেওঁৰ আঙ্গিক চৰিত্ৰ নহয়।

আকৌ এই ছবিখনৰ বেশ-ভূষা হেনো বেজবৰুৱাৰ সাধাৰণ বেশ-ভূষা নাছিল। জোনাকী যুগৰ সেই প্ৰবন্ধুৱা সাহিত্যিকসকলৰ প্ৰায় সকলোবোৰেই সাজে-পোচাকে 'চাহাব' আছিল। এণ্ট্ৰেঞ্চ পাচ কবি প্ৰথম কলিকতালৈ পঢ়িবলৈ যাওঁতেই পদ্মনাথ গোহাঞি বৰুৱাইও চুট পিন্ধিহে জাহাজত উঠিছিল। সেই যুগৰ কলিকতীয়া ছাত্ৰ এজনৰো চোলা-চুৰিয়া পিন্ধা ফটোগ্ৰাফ সততে চকুত নপৰে। বেজবৰুৱাৰ 'জীৱন-সৌৱৰণ'ত তেওঁৰ নিজৰ চাহেবিয়ানাৰ যথেষ্ট বৰ্ণনা আছে। বেশ-ভূষা, আচাৰ-ব্যৱহাৰত তেওঁ বঙালী, আনকি ভাৰতীয় হোৱাতকৈ চাহাব হৈ থাকিবলৈহে হেনো বেছি ভাল পাইছিল। কিন্তু তেওঁৰ এতিয়া যি ছবিটো অসমীয়া মানুহে বেছিকৈ দেখিছে সেইটো কোনো ইংৰাজ-বেশী-ভাৰতীয়ৰ নহয়; সম্পূৰ্ণৰূপে ভাৰতীয় এজন সম্ভ্ৰান্ত লোকৰ। তেনেদৰেই

সম্ভৱতঃ তেওঁৰ সাহিত্যত পশ্চিমৰ প্ৰভাৱ থাকিলেও সেই সাহিত্য-পাঠৰ ফল-
শ্ৰুতি হিচাবে যিজন স্ৰষ্টাৰ কথা মনলৈ আহে তেওঁ সম্পূৰ্ণৰূপে ভাৰতীয়হে।
ভাৰতীয় জীৱনধাৰাৰ যিটো স্মৃতি অসমত প্ৰচলিত আছিল, তেওঁ তাৰেই
প্ৰকৃত প্ৰতিভা।

বেজবৰুৱাৰ জন্মৰ সময়ত দেশত ইংৰাজ শাসনৰ ভৰপক। এই শাসনে
দেশলৈ শান্তি আৰু শৃঙ্খলা আনিলেও আমোলতন্ত্ৰৰ এটা আনুযায়িক উপসৰ্গ ই
অসমীয়া মানুহৰ মনত হতাশাৰ সৃষ্টি কৰিছিল। অনা-চৰকাৰী হিচাবে অসমীয়া
সাহিত্য-সৃষ্টিৰ ধাৰা প্ৰৱৰ্ত্তন হৈছিল যদিও অসমীয়া ভাষাই বিদ্যালয় আৰু
আদালতত স্থান পোৱা নাছিল। ব্যৱহাৰিক প্ৰয়োজনীয়তাৰ অভাৱত অসমীয়া
ভাষা-চৰ্চা দেশপ্ৰেমমূলক কাৰ্য হিচাবেহে স্বীকৃত হৈছিল। সেই কাৰণে
'অৰুণোদয়'ৰ আধা-ফুটা অসমীয়া ভাষাক কোনেও অনাদৰ কৰা নাছিল। নিধি
বিলাই ফাৰৱেলৰ বচনাত হিন্দুধৰ্মৰ যথেষ্ট নিন্দা থকা সত্ত্বেও অৰুণোদয়ৰ বিৰুদ্ধে
কোনো ধৰ্মীয় আন্দোলন হোৱা নাছিল। সেইবাবে এতিয়ালৈকেও দেখা যায়
যে, অসমীয়া মানুহৰ দেশপ্ৰেম ঘাইকৈ মাতৃভাষা-প্ৰীতি সঞ্জাত। লক্ষ্মীনাথ
বেজবৰুৱাও জাতীয় বীৰ হিচাবে সকলোৰে উদাত্ত কণ্ঠৰ স্বীকৃতি পোৱাৰ
মূলতে অসমীয়া ভাষাটোৰ প্ৰতি থকা তেওঁৰ নিগূঢ় ভক্তি আৰু ভাল পোৱা।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ জন্ম অসমৰ এটা সম্ভ্ৰান্ত পৰিয়ালত। তেওঁৰ পূৰ্ব-
পুৰুষসকলে আহোম স্বৰ্গদেউসকলৰ কায়-মনৰ কুশল বিহিবলৈ থাপি বখা বিষয়
শোভা কৰিছিল। আনকি লক্ষ্মীনাথৰ পিতৃদেৱ দীননাথ বেজবৰুৱাও এজন
ৰাজ-স্বীকৃত বৈয়াক্ম আছিল। অসমৰ শেষ ৰজা পুৰন্দৰ সিংহই ৰাজসভাত বীতি-
মতে বৈয়াক্ম শাস্ত্ৰত পৰীক্ষা কৰাই ৰজাঘৰীয়া বেজৰ পদপ্ৰার্থীসকলৰ ভিতৰত শ্ৰেষ্ঠ
স্থান দি নিয়ম মতে কামাখ্যাৰ মন্দিৰত শপত খুৱাই বেজবৰুৱা পাতিছিল।
ডাঙৰীয়া দীননাথ বেজবৰুৱাই তেওঁৰ তেৰ জন ল'ৰাৰ প্ৰত্যেককে বৈয়াক্মশাস্ত্ৰত
কিছু শিক্ষা দিবলৈ যত্ন কৰিছিল। কিন্তু তেওঁৰ পুত্ৰ বিলাতফেৰত ডাক্তৰ হ'ল,
কবিৰাজ এজনো নহ'ল। লক্ষ্মীনাথৰ ককায়েক ডাঃ গোলাপচন্দ্ৰ বেজবৰুৱা
বিদেশত শিক্ষিত প্ৰথম অসমীয়া চিকিৎসকসকলৰ অন্যতম। দীননাথ
বেজবৰুৱাই মনৰ ক্ষোভত কনিষ্ঠ পুত্ৰ লক্ষ্মণক ইংৰাজী শিক্ষা নিদি কবিৰাজী
শিকাইছিল। কিন্তু ছুখৰ বিষয় যে, অকালতে মৃত্যুৰ মুখত পৰিবলগীয়া হোৱাত
তেওঁ পিতৃৰ মনোবাঞ্ছা পূৰণ কৰিব নোৱাৰিলে।

ৰাজবৈয়াক্ম হ'লেও আৰু নিজেই এটি ঔষধালয় পৰিবেশন কৰিলেও দীননাথ
বেজবৰুৱাই কবিৰাজীক জাৰিকাৰ উপায় হিচাবে গ্ৰহণ কৰিবলগীয়া হোৱা

নাছিল। আন আন শিক্ষিত সম্ভ্ৰান্ত মানুহক দিয়া দি ইংৰাজ চৰকাৰে তেখেতক ওখ খাপৰ বাজকীয় বিষয় খাবলৈ দিছিল। অসমৰ বিভিন্ন ঠাইত ইংৰাজ চৰকাৰৰ মুঞ্চিফ্ হিচাবে কাম কৰি অৱসৰ লৈ শিৱসাগৰত থিতাপি লাগিহে তেখেতে বৈষ্ণৱ-শাস্ত্ৰৰ প্ৰতি মনোযোগ দিছিল। ডাঙৰীয়াৰ টোল বুলিলে যি ছবি মানুহৰ মনলৈ আহে, দীননাথ বেজবৰুৱাৰ পৰিয়ালত তাক সম্পূৰ্ণকৈ দেখা গৈছিল। ছগৰাকী পৰিবাৰ, তেৰটি ল'ৰা আৰু চাৰিজনী ছোৱালী আৰু বন্দী-বেটীৰে সৈতে এখন ভৰা ঘৰ; তাৰ উপৰি চিৰস্থায়ী কুটুম, আলহীৰে তেওঁৰ ঘৰ উছলি-মুছলি। কিন্তু সেইখন সংসাৰত বিষয়-চিন্তা নে ধৰ্ম-চৰ্চা, কোনটো প্ৰধান সেইটো ভাবি উলিওৱাই টান। ডাঙৰীয়া নিজে নৈষ্ঠিক মানুহ, গোঁসাই ঘৰত দিনটোৰ তিনি প্ৰসঙ্গ কৰাবপৰা শালগ্ৰাম পূজালৈকে সকলোখিনি তেওঁ নিজেই সামৰে। শ্ৰীনাথ আৰু লক্ষ্মীনাথ ছয়ো দেউতাকক সহায় কৰাৰ উপৰিও নিজে ভোৰতাল লৈ নাম-গুণ গায়। লক্ষ্মীনাথৰ জীৱন-সোঁৱৰণত দিনটোত যিমানবাৰ গাধোৱাৰ কথা উল্লেখ আছে সি যি কোনো সত্ৰৰ ভকতীয়া দৈনন্দিন ক্ৰিয়া-পদ্ধতিৰ লগত তুলনীয়। তেনে এটা সত্ৰীয়া পৰিবেশে লক্ষ্মীনাথৰ জীৱনত অসমৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ প্ৰতি যি এটা গভীৰ উপলব্ধি আনি দিলে সেইটো তেওঁৰ বিদেশী শিক্ষা, প্ৰবন্ধুৰা জীৱনযাপন আৰু বিজতবীয়া পোছাকে তল পেলাব নোৱাৰিছিল। পৈতৃক গোঁসাই ঘৰত ভাদ-মহীয়া চৰিত-তোলা প্ৰথা দেখিয়েই হয়তো শঙ্কৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱৰ জীৱন-চৰিত প্ৰচাৰ কৰাৰ কথা লক্ষ্মীনাথৰ মনলৈ আহিছিল।

দীননাথ বেজবৰুৱাৰ ভৰা ঘৰ। তেখেতৰ তেৰজন ল'ৰাৰ ভিতৰত লক্ষ্মীনাথ পঞ্চম। লক্ষ্মীনাথৰ মাতৃ থানেশ্বৰী দেৱী দীননাথৰ দ্বিতীয়া পত্নী। লক্ষ্মীনাথৰ ডাঙৰ ককাইদেউ ব্ৰজনাথ, গোবিন্দচন্দ্ৰ আৰু গোলাপচন্দ্ৰ তেওঁতকৈ বহুত ডাঙৰ। তেওঁলোকে কলিকতাত পঢ়ি থাকোঁতে লক্ষ্মীনাথৰ বিছাৰস্ত হৈছিলহে মাতোন। বন্ধত ঘৰলৈ আহি পঢ়া-শুনাৰ কথা সোধাৰ কাৰণে এই ককাইদেউ কেইজনৰ শৈশৱ-স্মৃতি বেজবৰুৱাৰ বাবে বৰ আনন্দদায়ক নাছিল। আন কেইজন ককাই-ভাই হ'ল—গোপালচন্দ্ৰ, বিনন্দচন্দ্ৰ, জগন্নাথ, জয়কৃষ্ণ, শ্ৰীনাথ, লক্ষ্মীনাথ আৰু লক্ষণ। লক্ষ্মীনাথৰ চাৰিগৰাকী বাই-ভনীক সৰুতে বিয়া দিয়া হৈছিল। পিচলৈ বেজবৰুৱা পৰিয়ালত বঙলুৱা বীতি-নীতি সোমোৱা বুলি তেওঁলোকৰ শহুৰেকৰ ঘৰসমূহে অহা-যোৱা কৰাটো পছন্দ কৰা নাছিল। চতুৰ্থ গৰাকী বালবিধৱা; দেউতাক দীননাথ বেজবৰুৱাই পেঞ্চন পোৱাৰ কেইমাহমান পিচতেই তেওঁৰ মৃত্যু হয়। লক্ষ্মীনাথৰ জীৱনত ককাই-ভাইৰ প্ৰভাৱ বিস্তৰ, বাই-ভনীৰ প্ৰভাৱ কম।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ জন্মৰ ঘটনাটোৱে সেই সময়ছোৱাৰো এটা চিনাকি দিয়ে। মুষ্টিফ্ দেউতাকে নগাৰঁৰপৰা বৰপেটালৈকে বদলি হৈ যাওঁতে লক্ষ্মী-পূৰ্ণিমাৰ সন্ধ্যা লুইতৰ পাৰৰ অঁহতগুৰিৰ ঠপিত নাৱৰ বুকুতে লক্ষ্মীনাথ 'মৌকাস্থ' হোৱাৰ কাহিনীৰপৰা সেই সময়ৰ যাতায়াতৰ ব্যৱস্থা কেনে আছিল তাক সহজে জানিব পাৰি। মটৰগাড়ী তেতিয়াও ওলোৱা নাই; ৰেলগাড়ীয়ে ভাৰতৰ কোনো কোনো অংশত দেখা দিলেও অসম ঢুকি পোৱাহি নাই। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ বুকুয়েদি ডাক-জাহাজৰ ব্যৱস্থা নাই। আনকি, সদাগৰী জাহাজো তাৰ কিছুদিন পিচতহে নিয়মীয়াকৈ চলিবলৈ আৰম্ভ কৰে। এতেকে স্থলপথৰ যান-বাহন হিচাবে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ বুকুৱেদি চলা নাৱেই আছিল একমাত্ৰ সম্বল।

বেজবৰুৱাই 'জীৱন-সৌৱৰণ'ত লেখিছে, তেওঁৰ জন্ম তাৰিখ ১৮৬৮ চনৰ নবেম্বৰ মাহ। লক্ষ্মী-পূৰ্ণিমাৰ দিনা জন্ম হোৱা বাবে তেওঁৰ নাম লক্ষ্মীনাথ থোৱা হৈছিল বুলি বেজবৰুৱাই নিজেই উল্লেখ কৰি গৈছে। তেওঁৰ যে জন্ম-পত্ৰিকা নাছিল সেই বিষয়েও ধেমেলীয়া বিদ্ৰূপৰ স্মৃতি মন্তব্য কৰিছে। জন্ম-পত্ৰিকা হেৰালেও নিজৰ বাশিটো লক্ষ্মীনাথে নিশ্চয় পাহৰা নাছিল। বাশিমতে লক্ষ্মীনাথ আৰু লক্ষ্মীপূজাত জন্ম হোৱা বাবে লক্ষ্মীনাথ—এনে কাক-তালীয়া সংযোগ বৰ কৌতুকপূৰ্ণ।

লক্ষ্মীনাথে প্ৰথম মাটিত ভৰি দিয়ে বৰপেটাত আৰু তাতে তেওঁৰ শৈশৱৰ চাৰিটি বছৰ কটায়। শিশুকালতেই দেখা বৰপেটাৰ কীৰ্তন-ঘৰৰ বৰখুটাত লগোৱা সহস্ৰ বস্তি আৰু কীৰ্তন-ঘৰৰ কাঠীত বহি বুঢ়ী ভকতনী-সকলৰ নামগোৱা দৃশ্যৰ প্ৰভাৱ তেওঁৰ ভৱিষ্যত জীৱনত দেখা যায় বুলি তেওঁ নিজেই ভাবিছিল। শৈশৱৰ সৌৱৰণিৰপৰা ধৰ্মভাৱ কিমান জাগৰিত হৈছিল, কোৱা টান। কিন্তু বৰপেটাৰ বানপানীৰ বিচিত্ৰ অভিজ্ঞতাই অসমৰ এটা বিশিষ্ট ৰূপ তেওঁৰ চকুৰ আগত নিশ্চয় দাঙি ধৰিছিল। বৰপেটাৰ বেজবৰুৱা পৰিয়ালৰ তত্ত্বাৱধানৰ দায়িত্ব লৈছিল তেওঁলোকৰে আত্মীয় বৰিনাথ মাজুদলৰ বৰুৱাই। বৰিনাথ বৰুৱা জাতে-পাতে অসমীয়া। তেওঁ আছিল ল'ৰাহঁতৰ সাধুৰ থুলুপাক, পুৰণি গীত-মাতৰ উঁবাল আৰু ল'ৰা-ছোৱালীক শাসন কৰাত অলপ অপ্ৰয়োজনীয়ভাৱে তৎপৰ।

১৮৭৪ চনত দীননাথ বেজবৰুৱা তেজপুৰলৈ বদলি হয়। বৰপেটাৰপৰা তেজপুৰলৈ নাৱেৰে যোৱা অভিজ্ঞতাটো লক্ষ্মীনাথৰ কাৰণে সঁচাই মূল্যবান আছিল। নাথৰ বুকুৰপৰা হাতীমূৰা পৰ্বত, পোৰা পৰ্বত আৰু শিঙৰি পৰ্বতৰ

দৃশ্যৰ লগত লক্ষ্মীনাথৰ তেতিয়াই চিনাকি ঘনিষ্ঠ হৈছিল। তেজপুৰৰ পৰ্বতৰ ওখ-চাপৰ টিলাবোৰ আৰু বঙা মোহনীয় বাবীৰ বাট-পথবোৰ বিলব মাজত থকা বৰীপেটাতকৈ বেলেগ। অসম দেশৰ ভৌগোলিক বিচিত্ৰতাৰ চিনাকি সম্ভৱতঃ লক্ষ্মীনাথে এনেকৈয়ে পায়। তেজপুৰৰ সোঁৱৰণি বেজবৰুৱাৰ বাবে অতি মধুৰ। তেওঁলোকৰ ঘৰৰ কাষৰ মুকলি ঠাই এডোখৰত সুন্দৰ সুগন্ধি ফুলেৰে ভৰি থকা চেপাই তিতাৰ সৰু সৰু গছবোৰৰ কথা তেওঁ 'জীৱন-সোঁৱৰণ'ত লিখিছে। দেউতাকৰ সৈতে তেওঁ এবাৰ নিকামূল সত্ৰলৈ গৈছিল। তেজপুৰৰ ওচৰৰ কুমাৰসকল আহি তেওঁলোক উমলিবলৈ জুৰুকা হ্লাক ভুককা দিছিল। তেজপুৰতেই লক্ষ্মীনাথৰ ভায়েক লক্ষণৰ জন্ম হয়। লক্ষণৰ জন্মৰ দিনচেৰেকৰ পিচতেই তেওঁলোকৰ ঘৰৰে আহিনী বান্দীৰো এটি ল'ৰা জন্ম হয়। আহিনীৰ ল'ৰাৰ নাম ৰখা হয় চৌৰাম। দীননাথ বেজবৰুৱাই পুতেকলৈ বিলাতী পেবেনুলেতৰ আনি দিয়াৰ লগতে চৌৰামৰ কাৰণেও কাঠৰ ঘিলা দিয়া কাঠৰ বাকচৰ গাড়ী এখন সজাই দিছিল।

ববিনাথ ককাৰ প্ৰভাৱ লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ জীৱনত অসীম আৰু এই প্ৰভাৱ প্ৰকৃততে তেজপুৰত থকা কালৰপৰাহে আৰম্ভ হৈছিল। টকলা মাজ মূৰটোত একোটা দীঘল টিকনিৰে ছুকুৰি বহুৱীয়া এই ডেকা ককাজনৰ গীত-মাত আৰু সাধুকথাৰ মৰ্ম এতিয়াহে লক্ষ্মীনাথে বুজি পোৱা হৈছিল। ববিনাথ ককা ল'ৰাহঁতৰ ধেমালিৰ লগৰীয়া, কাৰ্যৰ অভিভাৱক, সাধুকথাৰ কুকি আৰু মহাভাৰত, বাৰাময়ণ আৰু পুৰাণৰ গল্পৰ টোপোলা। ববিনাথে বৰবুঢ়া, মাজুবুঢ়া, সৰুবুঢ়া আদি ভূঁতৰ সাধু কৈ ল'ৰাহঁতক ভয় খুৱায়। শেষলৈ গৈ ভয় খুউৱাৰ মাত্ৰা ইমানে চৰিল যে, ল'ৰাহতে আৰু তেওঁৰ ভূতলৈ ভয় নকৰা হ'ল।

অগ্ৰাণ্য বিষয়ত দীননাথ বেজবৰুৱাই ল'ৰা-ছোৱালীকেইটিৰ ওপৰত অভিভাৱকত্ব এৰি দিলেও, তেওঁ ছুটা বিষয়ত সততে নজৰ বাখিছিল। এটা হ'ল নিয়মানুষ্ঠিত আৰু আনটো হ'ল প্ৰাত্যহিত ধৰ্মকাৰ্য। ব্ৰহ্মমূৰ্ত্ততে দেউতাকে ল'ৰা-ছোৱালীহঁতক বিচনাৰপৰা তুলি দিয়ে, যিটো ববিনাথৰ পক্ষে সম্ভৱ নাছিল, কিয়নো তেওঁ আছিল টোপনি-গধুৰ। বেজবৰুৱা পৰিয়াল ভাত খাবলৈ বহা সময়খিনি এখন সভাৰ লগতে তুলনা কৰিব পাৰি। সেই সময়খিনিৰ ভিতৰতে অগ্ৰাণ্য কাজ-কামত ব্যস্ত হৈ থকা দেউতাকে ল'ৰা-ছোৱালীহঁতৰ খা-খবৰ লয়। ববিনাথ ককায়ে তেওঁৰ তত্ত্বাবধানত থকা ল'ৰা-ছোৱালীকেইটিৰ ৰিপোর্ট এই ছেগতে পেছ কৰে। এইদৰে জৰুৰী সংসাৰত লক্ষ্মীনাথৰ মনটো ব্যক্তি-কেন্দ্ৰিক হ'বলৈ কেতিয়াও সুচল নাপালে বুলিয়েই মনে ধৰে। তেওঁৰ জীৱন,

সাহিত্য, সকলোতে তেওঁ এজন এক্ৰোভাৰ্ট হিচাবে দেখা পোৱাৰ কাৰণ। তেওঁৰ এই পাৰিবাৰিক জীৱনতে লক্ষ্য কৰিব পাৰি।

১৮৭৪ চনত লক্ষ্মীনাথ দেউতাকৰ লগত লক্ষ্মীমপুৰলৈ যায়। আকৌ মাজুলীৰ কাষেদি কৰা নৌকাযাত্ৰাৰ বিচিত্ৰ অভিজ্ঞতা। লক্ষ্মীমপুৰত গৈ তেওঁলোকে এঘৰত কেইদিনমান আলহী থাকি তাৰ পিচত নিজাকৈ ঘৰবাৰী সজাই বসতি আৰম্ভ কৰিলে। এইখিনি সময়ত ছয়-সাত বছৰীয়া লক্ষ্মীনাথ ইফালে সিফালে চাপলি মেলি ফুৰে। অলপ দূৰতে সিদ্ধেশ্বৰ সোণাৰীৰ ঘৰ। সোণাৰীয়ে গড়শালত সোণৰ গহনা সাজি থাকে আৰু ওচৰতে বৈ ব লাগি চাই থাকে লক্ষ্মীনাথে। অলংকাৰৰ গঢ় দেখি বালক লক্ষ্মীনাথৰ মনত সিদ্ধেশ্বৰৰ প্ৰতি এনে ভাৱ হৈছিল যে সোণাৰীয়ে ছাগে তেওঁৰ জীয়েক জয়াকো গড়শালতে সাজি উলিয়াইছে। জয়া নামৰ এই ছোৱালীটিৰ স্মৃতিৰ চাপ বেজবৰুৱাৰ গল্পৰ এঠাইত পৰিছে।

আৰু আছিল ছুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মা খনিকৰ। প্ৰতিমাৰ জুমুখি সজাৰ পৰা বহু লগোৱালৈকে প্ৰতিমা-নিৰ্মাণৰ বিভিন্ন স্তৰত লক্ষ্মীনাথইতে খনিকৰক সহায় কৰি দিছিল। এনেদৰে খনিকৰক ইখন সিখন কৰি সহায় কৰি দিওঁতে লক্ষ্মীনাথে তন্নয় হৈ খনিকৰৰ কাম চাইছিল। মাটিৰ কাম শেষ কৰি খনিকৰে যেতিয়া হাতত তুলিকা লৈ হেঙুল-হাইতালেৰে প্ৰতিমাত বং সানি থাকে তেতিয়া লক্ষ্মীনাথে খনিকৰক সোধে, 'এই ধুনীয়া বংবোৰ ক'ৰপৰা আকিছা?' সন্ধিয়াৰ হেঙুলীয়া আকাশৰ ফালে আঙুলিয়াই খনিকৰে কয়, 'সোঁ তাৰ পৰা।' লক্ষ্মীনাথ মুগ্ধ হয়। ছুৰ্গেশ্বৰে লক্ষ্মীনাথক এটা স্মৃতুলি সাজি দিছিল। স্মৃতুলিৰ সুবে লক্ষ্মীনাথক আনন্দ দিলেও, বৰিনাথ ককাৰ কাণত ইয়ে যেন বিষহে বৰষিছিল। বৰিনাথে বাবে বাবে স্মৃতুলি ভাঙি পেলায় আৰু লক্ষ্মীনাথেও নিজেই স্মৃতুলি সাজি বজাই বজাই তেওঁক আমনি কৰে। পিচত, দেউতাকক কৈ 'পিঠিৰ ছাল তোলাম' বুলি ভাবুকি দিয়াতহে লক্ষ্মীনাথে স্মৃতুলি সজা বাদ দিলে। দেউতাকৰ ভয়ত লক্ষ্মীনাথে তেনেবোৰ কামৰপৰা বিৰত হোৱা দেখুৱালেও, চল পালেই কিন্তু ছবি অঁকা আৰু মূৰ্ত্তি-সজা কামৰ তলে তলে চৰ্চা কৰিবলৈ নেৰিছিল আৰু পিচত তেওঁ এই বিছাত ব্যুৎপত্তিও লাভ কৰিছিল। ইয়াৰে উদাহৰণ স্বৰূপে আঙুলিয়াৰ পাৰি যে, এসময়ত শিৱসাগৰত তেওঁ বাসৰ পুতলা সাজিছিল আৰু গোঁসাই ঘৰৰ বেৰ মাটিৰে লেপি তাত হেঙুল-হাইতালেৰে এক প্ৰকাৰৰ ফ্ৰেস্ক (fresco) সাজিছিল। আনকি ভাটি বয়সত সম্বলপুৰত এবাৰ 'বাল্মীকি-প্ৰতিভা' নাটৰ

অভিনয় কৰিবলগীয়া হোৱাত অভিনয়ৰ প্ৰয়োজনীয় কালী প্ৰতিমাখন বেজবৰুৱাই নিজে সাজি উলিয়াইছিল।

লক্ষীমপুৰতেই লক্ষ্মীনাথৰ বিদ্যাবস্তু হ'ল। ইয়াতো শিক্ষক ববিনাথ ককাই। ববিনাথ ককায়ে প্ৰথম ক-খ ফলাখন শিকোৱাৰ পিচত যিখন পুথি লক্ষ্মীনাথে পঢ়িব লগা হ'ল সেইখন অসমীয়া নাছিল। কাৰণ তেতিয়াৰ অসমৰ স্কুলবোৰ 'বঙলা স্কুল' হে আছিল। এই 'বঙলা স্কুল'ৰ নাম অসমৰ স্কুলসমূহৰ-পৰা বঙলা ভাষা উঠি যোৱাৰ পাচতো, অৰ্থাৎ সৌ ১৯৩০ চন মানলৈকে অসমীয়া পঢ়াশালিবোৰক 'বঙলা স্কুল' নামেৰেহে জনা গৈছিল। মোদনমোহন তৰ্কালংকাৰৰ 'শিশু-শিক্ষা' সেই সময়ৰ অসম আৰু বঙ্গদেশৰ সৰ্বাধিক প্ৰচলিত লৰা-পুথি। লক্ষ্মীনাথে পাঠ্য-পুথিত অসমীয়া পঢ়া পঢ়িবলৈ পোৱা নাছিল; তেওঁ পাইছিল তৰ্কালংকাৰৰ শিশু-কবিতা:

পাখীসৱ কৰে বব বাতি পুহাইল।

কাননে কুসুম কলি সকলি ফুটিল ॥

বাখাল গৰুৰ পাল নিয়ে যায় মাথে।

শিশুসৱ দেয় মন নিজ নিজ পাঠে ॥

ঘৰতেই লক্ষ্মীনাথে বঙালী কিতাপৰ যোগেদি বিদ্যা-শিক্ষা আৰম্ভ কৰিলে।

ইংৰাজৰ ৰাজ্যত ইংৰাজী শিকাটো অতি স্বাভাৱিক কথা যেন লাগিলেও ভাৰতৰ বহুত নৈষ্ঠিক হিন্দু আৰু মুছলমানে নিজৰ সতি-সন্ততিক বিদেশী শিক্ষা দিবলৈ বেছি মন কৰা নাছিল। ৰামমোহন ৰায় আৰু লৰ্ড মেক'লে, এওঁলোক দুজনে ছুটা সম্পূৰ্ণ বিপৰীত কাৰণত ইংৰাজী শিক্ষাৰ পোষকতা কৰিছিল। মেক'লেই বিচাৰিছিল ব্ৰিটিশ-শাসন যন্ত্ৰৰ চকৰি ঘূৰাই ৰাখিবৰ বাবে কিছুমান ইংৰাজী জনা ভাৰতীয় কৰ্মচাৰী আৰু ৰামমোহন ৰায়ে বিচাৰিছিল ইংৰাজী শিক্ষাৰ জৰিয়তে পশ্চিমৰ জ্ঞান-ভাণ্ডাৰ মুকলি কৰিবলৈ। প্ৰথম ইংৰাজী শিকা লোকসকলে অল্লাধিক নিৰ্যাতনো সহ কৰিবলগীয়া হৈছিল। আলিগড় বিশ্ব-বিদ্যালয়ৰ প্ৰতিষ্ঠাতা ছাৰ ছয়েদ আহম্মদেও ইংৰাজী শিকাৰ বাবে যথেষ্ট লাঞ্ছনা ভোগ কৰিবলগীয়া হৈছিল। আমাৰ অসমতো পৰিয়ালৰ ভয়ত লুকাই চুবকৈহে ইংৰাজী শিকিবলগীয়া হৈছিল। নৈষ্ঠিক ব্ৰাহ্মণ দীননাথ কিন্তু এই বিষয়ত উদাৰ আছিল। ইংৰাজী শিক্ষাক তেওঁ যুগধৰ্ম হিচাবে গণ্য কৰিছিল আৰু সেইবাবে নিজেও ইংৰাজী শিকিছিল। লক্ষীমপুৰত ইংৰাজী স্কুল নথকাৰ কাৰণে তেখেতে নিজে এখন ইংৰাজী স্কুল স্থাপন কৰিছিল। উচ্চশিক্ষা দিবৰ কাৰণে এই সময়তে তেখেতে লক্ষ্মীনাথৰ ককায়েক গোবিন্দু আৰু গোপালক

কলিকতালৈ পঠিয়াইছিল। অৱশ্যে বঙাল দেশত বিদেশীৰ হাতে ভাত খাই জাত যায় বুলি ল'ৰাহঁতৰ লগত শশধৰ নামৰ ব্ৰাহ্মণৰ ল'ৰা এজনো পঠিয়াইছিল। এবছৰৰ পিচত যেতিয়া বেজবৰুৱা ভাতৃদ্বয়ে শশধৰক অনাৱশ্যিক বুলি অসমলৈ ওভতাই পঠাইছিল, দীননাথ বৰ মৰ্মাহত হৈছিল। তাতে যেতিয়া শুনিলে যে, দুই পুতেকে তেওঁলোকৰ টকনি কাটি পেলালে, তেতিয়া বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াই সঁচাকৈয়ে আন্তৰিক আঘাত পাইছিল।

লক্ষ্মীমপুৰত দীননাথ বেজবৰুৱাৰ মূৰৰ ওপৰেদি এটা বৰ ডাঙৰ ছৰ্যোগ যায়। কিছুমান খল স্বভাৱৰ মানুহে ষড়যন্ত্ৰ কৰি তেখেতৰ ষিকন্দে এটা মোকৰ্দমা তৰে। সেই বিচাৰৰ বাবে ডিব্ৰুগড়লৈ নাৱেৰে যাওঁতে ইফালে ডিব্ৰুগড়ৰ কছাৰী ঘৰত কোনোবাই জুই দিয়ে। সেই কাৰ্য দীননাথ বেজবৰুৱাৰ প্ৰবোচনাত হোৱা বুলি তেখেতক ডিব্ৰুগড়ত আটক কৰা হ'ল। মোকৰ্দমা বহুদিন চলিল। শেষত কলিকতাৰপৰা এজন বঙালী বেৰিষ্টাৰ আৰু এজন ইংৰাজ বেৰিষ্টাৰ অনাইহে দীননাথ বেজবৰুৱা সেই মোকৰ্দমাৰ কবলৰপৰা বন্ধা পৰে। ঘৰুৱা এই বিপৰ্যয় আৰু অৱশেষত ৰালু-মুক্ত হোৱা ঘটনাই শিশু লক্ষ্মীনাথৰ মনত আয়পৰায়ণতাৰ বীজ স্তুমুৱাই দিয়া নাছিল বুলি কোনে কব পাৰে?

উত্তৰ লক্ষ্মীমপুৰৰপৰা দীননাথ বেজবৰুৱা গুৱাহাটীলৈ বদলি হয় আৰু গুৱাহাটীতেই পোন প্ৰথমে লক্ষ্মীনাথে পঢ়াশালিত প্ৰবেশ কৰে। স্কুলীয়া জীৱনটো লক্ষ্মীনাথে সমূলি ভাল পোৱা নাছিল। এই ক্ষেত্ৰত তেওঁৰ অভিজ্ঞতা ববীন্দ্ৰনাথৰ অভিজ্ঞতাৰ দৰেই। বেজবৰুৱাৰ স্কুলীয়া জীৱনৰ অভিজ্ঞতাৰ কথা তেওঁৰ নিজা উক্তিৰে কবলৈ হ'লে :

'স্কুলত সোমোৱেই যেই দেখোঁ, কৰধৃত-ঘৃণিত-শোভিত-বেত্ৰং মাষ্টৰ মহাপ্ৰভুসকলৰ বজ্ৰ-গন্তীৰ নিনাদ ছাত্ৰসকলৰ সন্মিলিত-সংঘত কণ্ঠ-নিঃসৃত মৃচ্ছ-মন্দ গুৰু-গুৰু ধ্বনিৰ কটাহ ভেদ কৰি স্কুল-ঘৰৰ মূচ্ছ পাইছেগৈ, মোৰ ধাউতিও মূৰৰ মূৰ্ছত উঠিবলৈ লৰ ধৰে। মোৰ মূৰ বন্ধ-বন্ধৰ কাষতে ধাতুটিক এৰি থৈ মই বহি স্কুলত কিবা শিকা-বুজাৰতো কথাই নাই, ঘৰত অলপ অচৰপ যি পঢ়ি-শুনি শিকি-বুজি আছোঁ, সিও পাহৰণিৰ পঞ্চৱতীত সোমাই মায়া-মৃগ হৈ কববালৈ লৰি পলাই গুচি যায়। হায়! স্কুল মোৰ মনত ভয়ৰ ভৱন নহৈ যদি আনন্দভৱন হ'লহেঁতেন আৰু মোৰেই নিচিনা দুৰ্ভাগীয়া 'স্কুলাতঙ্কবোগপ্ৰস্ত' এশ-এটা ল'ৰাৰ পক্ষেও যদি তেনেকুৱাই

হ'লহেঁতেন, তেন্তে আমাৰ দেশত কি সুস্থ সবল দেহৰ আৰু মনৰ এচাম প্ৰজাৰ (generation) সৃষ্টি হ'লহেঁতেন। স্কুলত শিক্ষা দিবৰ কঠোৰ নিৰ্মম নিৰস এটা মাথোন ব্যৱস্থাৰ সলনি যদি তাৰ ওলোটা অৱস্থাৰ প্ৰচলিত হ'লহেঁতেন তেন্তে কেনে হাঁহিমুখীয়া কাৰ্য্যক্ৰম আৰু নিজৰ সাধ্যৰ সীমাত প্ৰফুল্লিত প্ৰজা চামে চামে ঙ্গাটি আমাৰ জন্মভূমিক উজ্জল আৰু মহিমাঘিত কৰিলেহেঁতেন। দেৱী সৰস্বতীৰ বছেবেকীয়া পূজাৰ উৎসৱ ছাত্ৰসকলৰ পক্ষে যেনে আনন্দময় হয়—তেওঁৰ দৈনিক পূজাও যদি ছাত্ৰসকলৰ পক্ষে তেনে আনন্দময় হ'লহেঁতেন, তেন্তে তেওঁৰ অক্ষয় জ্ঞান-ভাণ্ডাৰৰ পৰা জ্ঞান-বত্নৰ সম্ভাৰ হবিষ মনেৰে সংগ্ৰহ কৰি কত লোক ধনী আৰু সুখী হব পাৰিলেহেঁতেন।^{১২}

সেই স্কুল চেবাই কলেজ পাই বি.এ. পাচ কৰি আইনৰ পৰীক্ষা দিয়ালৈকে লক্ষ্মীনাথে নিজৰ ধৈৰ্য দেখুৱালে বুলিয়েই কব লাগিব; কাৰণ ববীন্দ্ৰনাথৰ দৰে তেওঁ 'স্কুল পালানো ছেলে' নহয়। গুৱাহাটীতে স্কুলীয়া-জীৱন আৰম্ভ কৰিলেও তেওঁৰ স্কুলীয়া-শিক্ষা শিৱসাগৰতহে সমাপ্ত হয়; কাৰণ দেউতাকে গুৱাহাটীতে চৰকাৰী চাকৰিৰপৰা অৱসৰ লৈ শিৱসাগৰলৈ গৈ পৈতৃক ভেটিতে জীৱনৰ বাকী ছোৱা কাল কটাবলৈ লয়। স্কুলীয়া ছাত্ৰ হিচাবে লক্ষ্মীনাথ চোকা বুদ্ধিৰ ছাত্ৰ নাছিল বুলি কৈ তেওঁ নিজেই গৰ্ব কৰিছে। পঞ্চম বাৰৰ চেষ্ঠাতহে এণ্ট্ৰেঞ্চ পাচ কৰাৰ কথাটোও তেওঁ জীৱন সোঁৱৰণত লুকোৱা নাই। কিতাপৰ সৈতে তেওঁৰ মিত্ৰতা যিমানহে কম আছিল, সিমানহে বেছি সম্বন্ধ আছিল কিশোৰসুলভ খেল-ধেমালিৰ লগত। যিটো ল'ৰাই কিতাপৰ লগত খন্তেক পৰ বহি থাকিব নোৱাৰে, সেই ল'ৰাই কিন্তু বৰশী বোৱাত ঘণ্টাৰ পাঁচত ঘণ্টা পাৰ কৰি দিও আমনি বোধ নকৰে। সেই সময়ৰ অসমৰ নগৰবোৰ দৰাচলতে গাঁৱৰ একোখন উন্নত সংস্কৰণহে আছিল। গতিকে লক্ষ্মীনাথে দল চেলাই মাছ মাৰে, তামোল গছত বগাই ফুৰে আৰু পথৰুৱা গছত গছ-হৈ খেলে। অসমৰ প্ৰামণী-সংস্কৃতিত ডাঙৰীয়াৰ ল'ৰা আৰু খেতিয়কৰ ল'ৰাৰ একো পাৰ্থক্য নাথাকে।

অসমত বঙলা ভাষা প্ৰচলন হোৱা সম্পৰ্কে যিমানখিনি আলোচনা বিলোচনা হৈছে, বঙালী সংস্কৃতিৰ অন্ত্যন্ত আৰ্হিলাবোৰৰ অসমত অনুপ্ৰবেশৰ বিষয়ে তেনে বিশেষ আলোচনা হোৱা নাই। বৰ্তমানৰ অক্ষীয়া ভাণ্ডাৰ প্ৰচলন একপ্ৰকাৰ পুনৰ জাগৰণহে। বঙালী যাত্ৰাগানৰ ঢলে অসমতো

১। "মোৰ জীৱন-সোঁৱৰণ", তৃতীয় অধ্যায়, ২২-২৩ পৃষ্ঠা।

এটা প্লাবনৰ সৃষ্টি কৰিছিল। আনকি অসমীয়া সত্ৰসমূহৰ গৌঁসাই, মহন্ত-সকলেও গুৰুসকলৰ নাট-গীত-মাত পৰিহাৰ কৰি আধা কেচেলুৱা বঙালীৰে যাত্ৰা-গান ৰচনা কৰি তিথি-সংক্ৰান্তিয়ে অভিনয় কৰিছিল। বৰপেটাৰ তিথিৰাম বায়নে বঙলা যাত্ৰাগানৰ পালা লৈ উজ্জ্বলিত দিগ্বিজয় কৰি ফুৰিছিল। ৰংপুৰ নগৰৰ ল'ৰাৰ মুখে মুখে এই যাত্ৰা-গানবোৰৰ পালাৰ ৰচনা আৰু গীত-মাত। ইফালে নামনিত হাজোৰ নৰ্ত্তকীসকলে যি গীত-মাত গাই মাধৱৰ আৰতি কৰিছিল, তাতো চৈতন্যপন্থী বঙালী গীতৰ সূৰ।^২ সম্ভৱতঃ বঙালী গীত-মাতৰ আমদানি তাৰো আগৰেপৰা হৈছিল। ৰুদ্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱেও 'ছংকীৰ্ত্তনীয়া' মতে গোৱা বঙালী গায়নৰ গীত-মাত শুনিছিল আৰু সেই মালত, সেই গীত শুনিবলৈ 'এখেৰো গায়ন' দিছিল। তাৰ উপৰি শিক্ষক আৰু কৰ্মচাৰী হিচাবে অহা বঙালী ভদ্ৰলোকসকলৰ অসমীয়াৰ ঐতিহ্যৰ প্ৰতি কোনো শ্ৰদ্ধা নাছিল। সেই কথাই অসমীয়া ভদ্ৰচামক সততে বিব্ৰত কৰিছিল। অসমীয়া ভাষা পুনৰ উদ্ধাৰৰ প্ৰচেষ্টাই সেইহেতু কিছুদূৰ বঙলা বিদ্বেশৰ ৰূপ ল'বলৈ বাধ্য হৈছিল। বেজবৰুৱাৰ জীৱন আৰু সাহিত্য আলোচনা কৰিলে যিখিনি বঙালী বিদ্বেশৰ ভাৱ পৰিলক্ষিত হয়, তাৰ আঁৰত তৰুণ বয়সৰ এইবোৰ অভিজ্ঞতাৰ চাপ থকা কথাটো সহজে অনুমান কৰিব পাৰি।

বেজবৰুৱাই তেওঁৰ কোনো এজন শিক্ষকৰ কথাৰে শ্ৰদ্ধা বা প্ৰীতিৰে স্মৰণ কৰা নাই। কেৱল মাত্ৰ হেডমাষ্টাৰ চন্দ্ৰমোহন গোস্বামী তাৰ ব্যতিক্ৰম। চন্দ্ৰমোহন গোস্বামী এজন অদ্ভুত চৰিত্ৰৰ লোক। তেওঁ বিদ্বান, প্ৰতিভাবান শিক্ষক। আন্তৰিকতা আৰু ছাত্ৰবৎসলতাৰ গুণত তেওঁ আছিল ছাত্ৰসকলৰ অত্যন্ত প্ৰিয়। আনহাতেদি আকৌ নিয়মানুৰূপিতাৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁ শিলৰ দৰে

২। জিকি মিকি কৰে বৰ দেখোতে শোভন,
স্বললিত গান কৰে মোহে অতি মন ;
সকলোকে জনাবলৈ কৰিলো জতন,
এই হেতু লিখো মই তাৰ এক গান।

গান

আমাৰ চতুৰেৰ মাজে কোৱা দিয়া হানেৰে
গোবান্দ।
জসোদা মা ৰাণি বোলে গোপাল গোৱা পৰেৰে
গোবান্দ ॥

“অৰুণোদয়” : ‘তীৰ্থ-যাত্ৰা’, চেপ্তেম্বৰ, ১৮৫২।

দুটো ব্যক্তিগত জীৱনত গোস্বামীৰ দুটা বস্তুতেই বাপ আছিল—এটা অধ্যয়ন আৰু আনটো সুৰাপান। কিন্তু এই দুই বিপৰীত স্বভাৱে তেওঁক বৰ আকৰ্ষণীয় কৰিছে তুলিছিল। শিক্ষক হিচাবে তেওঁ এনেদৰে ছাত্ৰসকলৰ হৃদয় জয় কৰিব পাৰিছিল যে, তেওঁ যেতিয়া কহিমালৈ বদলি হয়, তেতিয়া তেখেতৰ ছাত্ৰ পদমনাথ বৰুৱা (সাহিত্যিক পদমনাথ গোহাঞি বৰুৱা) তেওঁৰ তলতহে পঢ়িবৰ মনেৰে পদব্ৰজে কহিমা ওলাইছিলগৈ। চন্দ্ৰমোহন গোস্বামীৰ লগত বেজবৰুৱাৰ গোটেই জীৱন আন্তৰিক সম্বন্ধ আছিল। বেজবৰুৱাই বঙ্গদেশৰ ঠাকুৰ পৰিয়ালৰ লগত বৈবাহিক সম্বন্ধ পতাৰ পিচত এইজনা শিক্ষকৰ লগত হোৱা এটা সাক্ষাতত তেখেতে কোৱা কথা এষাৰ সুঁৱৰি বেজবৰুৱাই শিক্ষক জনৰ ওচৰত কৃতজ্ঞতা জনাই এঠাইত লেখিছে :

ঠাকুৰবাড়ীত তুমি বিয়া কৰাই ভাল কৰিছা। মই বৰ সন্তোষ পাইছোঁ। তেওঁলোকৰ পৰিয়াল বঙ্গদেশত বৰ aristocratic (সম্ভ্ৰান্ত)। কিন্তু সেই বুলি তুমি তেওঁলোকৰ আগত অচুলমানো হীনতা অনুভৱ আৰু প্ৰকাশ নকৰিবা; কাৰণ এইটো মনত ৰাখিবা যে তেওঁলোকৰ দেশত তেওঁলোক বংশগৌৰৱত যেনেকৈ ডাঙৰ, তোমাৰ দেশতো তুমি তেনেকুৱা।

১৮৮৬ চনত শিৱসাগৰৰ চৰকাৰী স্কুলৰপৰা লক্ষ্মীনাথে দ্বিতীয় বিভাগত এণ্ট্ৰেঞ্চ পাচ কৰে। সন্তানক উচ্চ-শিক্ষা দিয়াবৰ ধাউতি থকা সত্বেও দীননাথ বেজবৰুৱাই লক্ষ্মীনাথক কলিকতাত পঢ়িবলৈ পঠাবৰ বাবে অলপ কেৰু-ঘেছ কৰিলে। কাৰণ তেওঁৰ মতে ডাঙৰ ল'ৰা ছজনক কলিকতাত পঢ়ুৱায়ৈ এক প্ৰকাৰ হেৰুৱালে। লক্ষ্মীনাথো যে একে পথৰ পথিক নহ'ব তাৰেই বা কি সজাত আছে? সেইবাবে তেওঁ লক্ষ্মীনাথক অসমতে ওকালতি পৰীক্ষা দি উকিল হ'বলৈ ক'লে। কিন্তু লক্ষ্মীনাথৰ ইচ্ছা তেনে নাছিল। উকিল হ'লেও বিশ্ব-বিদ্যালয়ৰ ডিগ্ৰী লোৱা উকিলহে তেওঁ হ'ব। সেয়ে দেউতাকৰ অনিচ্ছা সত্বেও তেওঁ কলিকতালৈ যাবলৈহে মন মেলিলে। সেয়ে যেনিবা ককায়েক বিনন্দ আৰু গোবিন্দৰ সহায়ত তেওঁৰ কলিকতালৈ পঢ়িবলৈ যোৱাটো থিৰাং হ'ল। অগত্যা দেউতাকেও মত দিলে, কিন্তু জাত নেহেৰুৱাবৰ কাৰণে লগত দিলে এখন নোটবুক ভৰা উপদেশ। তছপৰি লক্ষ্মীনাথক থাকিবলৈও দিহা কৰি দিলে হালদাৰ উপাধিধাৰী এক ব্ৰাহ্মণ পৰিয়ালত।

কলিকতাত লক্ষ্মীনাথে পঢ়িছিল বিপণ কলেজত। কলিকতাৰপৰা মীৰ্জাপুৰলৈ সদায় ঘোৰাই টনা টাঙা গাড়ীৰে অহা যোৱা কৰি কলেজ কৰোতে

তেওঁৰ স্বাস্থ্যৰ অৱনতি হবলৈ ধৰিলে। ইফালে তেওঁৰ খাবখোৱা পেটত বঙালী মহলা দিয়া আঞ্জাও সহ হোৱা নাছিল। নাম লগোৱাত পলম হোৱা দেখি কলেজ অধ্যাপকৰ বক্তৃতাও ঠিক মতে হৃদয়ঙ্গম কৰিব নোৱাৰিছিল। সাতে-সোতৰই সেই বছৰ পঢ়া-শুনা এৰি ঘৰ-ল'ৰা ঘৰলৈ উভতি আহি 'তহলবাম শৰ্মা' হৈ তিনিমাহ কটালে। পিচৰ বছৰ আকৌ কলিকতালৈ গৈ কলেজ ষ্ট্ৰীটৰ এটা ছাত্ৰাবাসত থাকি চিটি কলেজত পঢ়া-শুনা আৰম্ভ কৰিলে। ঘৰ-পৰা কোনো পা-পইচা ননাকৈ বুত্তিৰ টকাৰে অধ্যয়ন চলাই লক্ষ্মীনাথে এফ. এ. পাচ কৰিছিল।

কলিকতাৰ প্ৰবাসী জীৱনেই লক্ষ্মীনাথৰ মন সাহিত্য-চৰ্চালৈ ঢাল খুৱালে বুলি নিঃসন্দেহে কব পাৰি। দেউতাকৰ ইচ্ছা অনুসৰি তেওঁ উকিল হব মুখুজিলে। শিক্ষা সাং কৰি তেওঁ কি হব সেই বিষয়ে নিজৰ কিবা সিদ্ধান্ত বা লক্ষ্য আছিল নে নাই তাক থিৰাকৈ কব নোৱাৰি। সাহিত্যিক যদি তেওঁ হব খুজিছিল, সম্ভৱতঃ মনে মনে তেওঁ বঙালী সাহিত্যিক হোৱাৰহে সপোন দেখিছিল। কলেজত পলপ্ৰেভৰ 'গোল্ডেন ট্ৰেজাৰি' পঢ়ি আৰু মাটিৰ টবত ফুলা গোলপফুল চাই যি কাব্য-পৰীক্ষা পোনতে তেওঁ চলাইছিল তাৰ মাধ্যম আছিল বঙালীহে। ছুখন বঙালী সাময়িক আলোচনীয়ে সেইবোৰ নছপাই কিজানি অসমীয়াৰ উপকাৰহে কৰিলে। দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ এজন বঙালী কৰি হৈ অসমীয়াৰ এজন 'সাহিত্য-বথী' হোৱাটো সম্ভৱ নহ'লহেঁতেন যেন লাগে। কলিকতা-প্ৰবাসী অসমীয়া ছাত্ৰসকলৰ দেশপ্ৰেমইহে সাহিত্য-চৰ্চাৰ প্ৰথম আৰু একমাত্ৰ প্ৰেৰণা আছিল। সেই সময়ত কলিকতাত পঢ়ি থকা এনে এজন ছাত্ৰ নাই যি অসমীয়া ভাষাত দুই-এটি গল্প, প্ৰবন্ধ বা কবিতা নেলৈখাকৈ আছিল। 'আসাম বন্ধু'ৰ সবহ ভাৰ্গ লেখক এই প্ৰবন্ধুৱা ছাত্ৰসকলেই। তেওঁলোকৰ সাপ্তাহিক চাহ-মেলখনেই কেনেকৈ 'অসমীয়া ভাষা উন্নতি সাধিনী' ৰূপ লৈ প্ৰবাসৰপৰা অসমীয়াৰ সাংস্কৃতিক জীৱন পৰিচালনা কৰিছিল, সেই কাহিনী সুবিদিত। বেজ আৰু মাজু—লক্ষ্মীনাথ আৰু চন্দ্ৰকুমাৰ—এই যুগলমূৰ্ত্তিৰ গঠনমূলক সাহিত্যিক অবিহণৰ কথা অসমীয়া সাহিত্যসেৱীসকলৰ মৰ্মে-মৰ্মে গঁথা আছে। ১৮৯০ খৃষ্টাব্দৰ মাৰ্চ মাহত চন্দ্ৰকুমাৰৰ সম্পাদনা আৰু মালিকানাত যেতিয়া 'জোনাকী' প্ৰকাশিত হয়, তেতিয়া তেওঁলোকে স্পষ্ট ভাষাৰে কৈছিল : "বাজনীতি আমাৰ বাজ্যৰ বাহিৰ। এই পৰাধীন দেশত প্ৰজানীতিহে ধৰিবলগীয়া। সাহিত্য, বিজ্ঞান, সমাজ, ইত্যাদি আমাৰ আলোচনাৰ বিষয়—এইবিলাক সাধ্য মতে বুজিবলৈ আৰু প্ৰকাশ কৰিবলৈ যত্ন কৰিম.....আমি যুঁজিবলৈ ওলাইছোঁ।"

বেজবৰুৱাৰ জীৱন-আলেখ্য

আন্ধাৰৰ বিপক্ষে। উদ্দেশ্য—দেশৰ উন্নতি ‘জোনাক’।” বঙ্গীয় প্ৰভিন্সিয়েল কনফাৰেন্সত ছাৰ আশুতোষ চৌধুৰীয়ে কোৱা *a subject nation has no politics* এই কথাবোৰে বেজবৰুৱাহঁতক প্ৰভাৱান্বিত কৰা যেন অনুমান হয়। সেইবাবে ভাষাৰ উন্নতিৰে দেশৰ উন্নতি কৰিব পাৰিব বুলি তেওঁলোকে দৃঢ়ভাৱে বিশ্বাস কৰিছিল। ‘জোনাকী’ৰ প্ৰথম সংখ্যাৰ পৰাই বেজবৰুৱাৰ ‘লিতিকাই’ নাটখন ধৰাবাহিকভাৱে ওলাবলৈ ধৰে। ‘বসবাজ’ আৰু ‘সাহিত্য-বথী’ বেজবৰুৱা আৰু কুপাবৰ বৰুৱাৰ বচনাই যি এজন আত্ম-প্ৰত্যয়ী, কিঞ্চিৎ অহং-ভাৱযুক্ত ব্যক্তিৰ চিনাকি দিয়ে তাৰ কোনো আভাস লিতিকাই বচনা কালত পোৱা নাযায়। লক্ষ্মীনাথ তেতিয়া লাজকুৰীয়া ডেকা। কলেজৰপৰা ফালৰি কাটি ইডেন গাৰ্ডেনত বহি মনে মনে কাঠ-পেঞ্চিলেৰে একোটা দৃশ্য লেখি আনি চন্দ্ৰকুমাৰক দিয়ে। ‘জোনাকী’ৰ ছপাপাতৰ নিৰ্বিকাৰ আখৰত সেইবোৰ দেখি মানুহে কি ভাবে, সেই বিষয়েও লক্ষ্মীনাথৰ মনত যথেষ্ট শঙ্কা উপজিছিল। চন্দ্ৰকুমাৰৰ লগত বেজবৰুৱাৰ ঘনিষ্ঠতাৰ লগে লগে ‘জোনাকী’ৰ লগতো তেওঁৰ সন্মিলন লাহে লাহে দৃঢ় হৈ গৈ থাকে। তৃতীয় বছৰত সেই কাৰণে বেজবৰুৱাই নিজে ‘জোনাকী’ সম্পাদনাৰ ভাৰ লয়। লক্ষ্মীনাথৰ ‘পছম-কুঁৱৰী’ উপন্যাস তৃতীয় বছৰ জোনাকীতে প্ৰকাশ হয়। চতুৰ্থ বছৰতো লক্ষ্মীনাথেই ‘জোনাকী’ৰ সম্পাদনাত থাকে। পঞ্চম আৰু ষষ্ঠ বছৰ প্ৰকাশ পায় ক্ৰমে সোণাৰাম চৌধুৰী আৰু মিনধৰ হাজৰিকাৰ সম্পাদনাত। তাৰ পিচত ‘জোনাকী’ৰ প্ৰকাশ কলিকতাত বন্ধ হয় আৰু সত্যনাথ বৰাৰ সম্পাদনাত তিনি বছৰৰ কাৰণে গুৱাহাটীৰপৰা প্ৰকাশ হয়। এই গোটেই কালছোৱা লক্ষ্মীনাথে নানান সাহিত্যিক অৰিহণাৰে জোনাকীক পৰিগৰ্ভিত কৰিছিল। কুপাবৰৰ জন্ম তেতিয়াও হোৱা নাই। গুৱাহাটীৰপৰা ওলোৱা ‘জোনাকী’ত লক্ষ্মীনাথৰ আৰ্জি, চেনিচম্পা, কেকো ককা, জয়ন্তী, পুত্ৰবান পিতা আদি গল্পবোৰ ওলাইছিল।

১৮৯০ চনত কলিকতাৰ জেনেৰেল এচেম্ব্লি কলেজৰ পৰা লক্ষ্মীনাথে বি. এ. পাচ কৰে। বি. এ. পাচ কৰাৰ পিচত তেওঁক অসম চৰকাৰে ছবাবো একষ্ট্ৰা এশ্বিচ্টেণ্ট কমিচনাৰৰ পদ যাচিছিল। কিন্তু এজন ওখ খাপৰ উকিল হোৱাৰ ইচ্ছাৰে তেওঁ সেই পদ গ্ৰহণ নকৰি আকৌ কলিকতালৈ উভতি গৈ ৰিপণ কলেজত আইন পঢ়িবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। লগতে প্ৰেসিডেন্সি কলেজৰ এম. এ. শ্ৰেণীতো নাম লগাই ল’লে। আইনক জীৱিকা হিচাবে ল’বৰ কাৰণে তেওঁ এজন এঞ্জলো-ইণ্ডিয়ান উকিলৰ আৰ্টিকল ক্লাৰ্ক (article clerk) হিচাবে কলিকতা হাইক’ৰ্টলৈ ঘনাই অহা-যোৱা কৰিছিল।

কিন্তু আইনৰ লগত তেওঁৰ বাহি জোৰা নাছিল। কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ওপৰত মামলা-মোকদ্দমা কৰিও তেওঁ আইনৰ শেষ পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হ'ব নোৱাৰিলে। তেতিয়া এবাৰ তেওঁ বিলাতলৈ যাবলৈকো উঠি-পৰি লাগিল। কিন্তু তেওঁৰ ককায়েক ডাঃ গোবিন্দ বেজবৰুৱা বিলাতৰপৰা আহি আফ্ৰিকা-প্ৰবাসী হ'বলগীয়া হোৱাত লক্ষ্মীনাথে সেই ইচ্ছাত সকলো ফালৰপৰাই বাধা পাবলৈ ধৰিলে। সেই সময়তে গুৱাহাটীৰ বিশিষ্ট ব্যৱসায়ী প্ৰতিষ্ঠান 'বৰুৱা-ফুকন-ব্ৰাদাৰ্চ'ৰ মেনেজাৰ ভোলানাথ বৰুৱাই গুৱাহাটীৰ ব্যৱসায় এৰি কলিকতাত ভাগ্য অন্বেষণ কৰেগৈ। লক্ষ্মীনাথ আৰু ভোলানাথ ছয়ো লগলাগি কলিকতাত কাঠৰ কাৰবাৰ আৰম্ভ কৰে। কলিকতাৰ ব্যৱসায়ী মহলে তেওঁলোক ভাই-ককাই বুলিয়ে জানিছিল আৰু সেই কাৰণে লক্ষ্মীনাথে বহুত ক্ষেত্ৰত নিজৰ নামৰ পৰা 'বেজ' অংশটো বৰ্জন কৰি 'এল. এনঃ বি. বৰুৱা' বুলি নাম চহী কৰিছিল। চাকৰি আৰু ওকালতি ছয়োটাৰে উপেক্ষা কৰি তেওঁ ছুটা ব্যৱসায় আৰম্ভ কৰিলে; এটা হ'ল কাঠৰ আৰু আনটো কথাৰ। কাঠৰ ব্যৱসায় লক্ষ্মীনাথক অজস্ৰ ধন-সম্পত্তিৰ অধিকাৰী কৰিছিল। তেওঁৰ ডায়েৰীত থকা হেজাৰ হেজাৰ টকাৰ হিচাবে বহুতো ব্যৱসায়ীৰ ঈৰ্ষা জগাব পাৰে। অৱশ্যে এই ধন-সম্পত্তি তেওঁৰ বেছি দিন নিটিকিল। স্পষ্টকৈ জনা নাযায় যদিও ভোলানাথ বৰুৱাৰ লগত তেওঁৰ ব্যৱসায়িক সম্বন্ধ বেছি দিন নিটিকিল। শেহত তেওঁ উৰিগ্ৰাৰ সম্বলপুৰত অনুষ্ঠুপীয়াৰকৈ ব্যৱসায় চলাবলৈ আৰম্ভ কৰে। কিন্তু তেওঁৰ আনটো ব্যৱসায় কথাই তেওঁক আৰ্থিক সাহায্য দিছিল বুলি মনে নধৰে। বেজবৰুৱা আছিল 'জোনাকী', 'উষা' আদি কাগজৰ নিয়মীয়া 'লেখক আৰু 'বাঁহী'ৰ সম্পাদক। এইবোৰত তেওঁ কথাৰ বেহা কৰিছিল। কিন্তু এইবোৰৰপৰা যে নিজৰ আৰ্থিক ফালটো টনকিয়াল কৰাত কিবা সাহায্য পাইছিল তাক ক'ব নোৱাৰি। অৱশ্যে এইবোৰে তেওঁক দিলে এটা ডাঙৰ সম্পদ, যিটোক কালেও মচি নিব নোৱাৰে। কাঠে তেওঁক দিছিল সাময়িক ধন-সম্পত্তি আৰু কথাই দিলে চিৰকালৰ ঐশ্বৰ্য্য। লক্ষ্মীনাথক এজন কৃতকাৰ্য্য বণিজ-কোঁৱৰ হিচাবে পোৱাতকৈ সাহিত্য-ৰথী হিচাবে পোৱাটো সঁচাকৈ বেছি সৌভাগ্যৰ কথা।

বি. এ. পাচ কৰাৰ ঠিক পাচতেই ১৮৯১ চনত লক্ষ্মীনাথৰ বিয়া হয়। জোড়াসাঁকোৰ ঠাকুৰ পৰিয়ালৰ জীয়াৰী প্ৰজ্ঞাসুন্দৰীৰ লগত লক্ষ্মীনাথৰ বিয়া হোৱা ঘটনাই অসম দেশত যথেষ্ট আলোড়নৰ সৃষ্টি কৰিছিল। প্ৰজ্ঞাসুন্দৰী মহৰ্ষি দেবেন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰৰ তৃতীয় পুত্ৰ হেমেন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰৰ লুমলীয়া ছোৱালী,

ৰবীন্দ্ৰনাথৰ ভতিজা-জীয়েক। ঠাকুৰ পৰিয়ালত লক্ষ্মীনাথৰ সুন্দৰ চেহেৰা আৰু সপ্ৰতিভ ব্যৱহাৰৰ যথেষ্ট সুনাম আছিল যেন অনুমান হয়। 'ৰবিকাকা'ৰ লগত লক্ষ্মীনাথৰ যথেষ্টবাৰ সাক্ষাৎ হৈছিল। ককা-শহুৰ মহৰ্ষিৰ দেবেন্দ্ৰনাথে তেওঁক আশীৰ্বাদ কৰি এটা সোণৰ কলম দি কৈছিল, 'তোমাৰ এই কলম থেকে স্তূনিপুণ লেখা বেকবে'। মহৰ্ষিৰ আশীৰ্বাদ সাৰ্থক হোৱা নাই জানো ?

লক্ষ্মীনাথৰ সহধৰ্মিণী প্ৰজ্ঞাসুন্দৰীৰ ছুটা শিল্পত পাবদৰ্শিতা আছিল। সেয়া হ'ল—চিত্ৰকলা আৰু বন্ধন-শিল্প। তেওঁ অতি সুন্দৰ তেল-বঙৰ ছবি আঁকিব জানিছিল। তেওঁ শহুৰেক দীননাথ বেজবৰুৱাৰ এখন ডাঙৰ প্ৰতিকৃতি আঁকি সেই ছবিখন আৰু বেনাৰসী পাৰ্টৰ চুবিয়া এখনেৰে দূৰণিবটীয়াকৈ মান ধৰিছিল। শিৱসাগৰৰ বেজবৰুৱা পৰিয়ালৰ ঘৰত সেই প্ৰতিকৃতি ১৯৩১ চনলৈকে থকাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়। বন্ধা-বঢ়াৰ বিষয়ে লিখা প্ৰজ্ঞাসুন্দৰীৰ অসমীয়া কিতাপখনৰ কথা অসমীয়া পাঠকে জানে। তাৰ উপৰি 'আমিষ আৰু নিৰামিষ আহাৰ' নামেৰে তেওঁৰ এখন তিনি খণ্ডৰ বৃহৎ বঙালী কিতাপো আছে। প্ৰজ্ঞাসুন্দৰীৰ বন্ধন কলাৰ মহিমাই ভোলানাথ-লক্ষ্মীনাথৰ ব্যৱসায়ক যথেষ্ট সহায় কৰিছিল।

অসমীয়া ভাষাটো যে বঙালী সাহিত্যৰপৰা বেলেগ এই কথাটো লৈ বঙালী সাহিত্যৰ শিৰোমণি ঠাকুৰ পৰিয়ালত তেওঁলোকৰ অসমীয়া জোঁৱাই লক্ষ্মীনাথে যথেষ্ট তীব্ৰতাৰে প্ৰচাৰ কৰিছিল। ঠাকুৰ পৰিয়ালৰ ডেকাসকলে লক্ষ্মীনাথৰ গাত বঙালী বোল দিয়াবলৈ কৰা সকলো যত্ন হেনো ভ্ৰষ্ট হৈছিল। আনকি এবাৰ শ্বিলঙত দদাশহুৰ ৰবীন্দ্ৰনাথে ভতিজা জোঁৱাইৰ আগত আক্ষেপ কৰি কৈছিল, "তোমৰাইতো আসামকে বাৰ কৰে নিয়ে। বাংলা ভাষাৰ পৰিসৰ কমিয়ে দিলে। বই লিখে ছাপা কৰতে গ্ৰন্থকাৰদেৰ উৎসাহ থাকে কোথায় ?"

বঙালী পৰিয়ালত বিয়া কৰাই আৰু বঙালীৰ মাজত থাকিও আনকি ঘৰুৱা চিঠিপত্ৰ সবহভাগ বঙালীত লিখিও বেজবৰুৱাই অসমীয়া ভাষাৰ কাৰণে জেহাদ চলাই যোৱাৰ কাৰণটো বুজিবলৈ টান নহয়। অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ স্বকীয় মৰ্যাদা প্ৰতিষ্ঠিত কৰিব নোৱাৰিলে অসমৰ স্মগ্ৰ জাতিটোৱে যে ভ্ৰষ্ট হৈ যায়। দেউতাকৰ লগত ঘূৰি ল'ৰাকালতেই যি বিচিত্ৰ ছবি তেওঁ দেখিছিল, সেই ছবি ম্লান হৈ যোৱাটো অসম্ভৱ। তেওঁৰ সাহিত্য আৰু দেশপ্ৰেম নিৰ্বাসিতজনৰ দৰে নিবিড় আৰু আবেগপ্ৰবণ। সেই আবেগৰ তাড়ণাতেই তেওঁ সামৰিক ভঙ্গীত নিজৰ অসমীয়াত্ব ঘোষণা কৰিছিল।

বিয়াৰ পিচত কিছুদিন লক্ষ্মীনাথ আৰু প্ৰজ্ঞাসুন্দৰী চাকৈ-চকোৱাৰ ঘৰে আছিল। প্ৰজ্ঞাসুন্দৰী আছিল পিতৃ-গৃহত আৰু লক্ষ্মীনাথ ভোলানাথৰ লগত বেলেগে ঘৰ লৈ আছিল। তাৰ কিছুদিনৰ পিচতহে গোপীকৃষ্ণ পাল লেনৰ এটা ঘৰ লৈ বেজবৰুৱা সপৰিয়ালে থাকিবলৈ লয়। ইতিমধ্যে ব্যৱসায়-বাণিজ্যৰ ভালেখিনি উন্নতি হোৱাৰ পিচত হাওবাৰ ডবছন বোঁডত এটা ঘৰ কিনি বি. বৰুৱাৰ সৈতে বসবাস কৰি থাকে। হাওবাৰ 'বোজমোৰি লেন'ৰ ঘৰ তাৰো পাচত লোৱা। গোপীকৃষ্ণ পাল লেনৰ ঘৰত থাকোঁতেই বেজবৰুৱাৰ প্ৰথম কন্যা সুৰভিৰ জন্ম হয়। সুৰভিৰ জন্মৰ এমাহ আগত ১৮৯৫ চনৰ ২৭ মেত কমলাবাৰী সত্ৰৰ গুৰুগৃহত লক্ষ্মীনাথৰ পিতৃদেৱ দীননাথৰ পুণ্যাগ্নি বিদেহী হয়। মৃত্যুৰ এমাহমান আগতে বেজবৰুৱাই শেষবাৰৰ কাৰণে পিতৃদৰ্শন কৰি আহিছিলগৈ।

সুৰভিৰ জন্মই বেজবৰুৱা পৰিয়ালত আৰু ঠাকুৰ পৰিয়ালত যি আনন্দৰ সৃষ্টি কৰিছিল, সেই আনন্দ সবহদিন নাথাকিল; মাত্ৰ পাঁচ বছৰ বয়সতে থুৰুক-থানাক মাতেৰে ইংৰাজী কবিতা আওবোৱা সুৰভিৰ কণ্ঠ দিফ্ৰেথিয়া বোগৰ বীজাণুৰে চিৰদিনৰ কাৰণে ৰুদ্ধ কৰি পেলালে। সুৰভিৰ মৃত্যুত বেজবৰুৱা ভালেমান দিনলৈকে অস্থিৰ হৈ পৰিছিল। ঠাকুৰ পৰিয়ালতো সুৰভিৰ মৃত্যুৰে বৰ্ণে উদ্বেগৰ সৃষ্টি কৰিছিল। বঙ্গদেশৰ সুলেখিকা ইন্দিৰা দেৱীচৌধুৰী আৰু সৰ্বোজকুমাৰী দেৱীয়ে সুৰভিৰ স্মৰণত দুটি কবিতা ৰচনা কৰিছিল। সুৰভিৰ মৃত্যুৰ ওঠৰ দিন আগতে (১৯০০ চনৰ ১৭ নবেম্বৰ) বেজবৰুৱাৰ দ্বিতীয় কন্যা অৰুণাৰ জন্ম হয়। সুৰভিৰ মৃত্যুয়ে দুয়োখন ঘৰতে যি বিষাদভৰা আন্ধাৰৰ কলা ছাঁ পেলাইছিল, অৰুণাৰ হাঁহিৰ জেউতিয়ে সেই ছাঁ বহুত পাতলাই পেলাইছিল।

এটা কথা মন কৰিবলগীয়া যে, কাঠৰ ব্যৱসায়ৰ ভৰশকৰ সময়ত লক্ষ্মীনাথৰ ডায়েৰী পঢ়িলে টকা-পইচাৰ হিছাপৰ মাজত মাত্ৰ এটা অসমীয়া আৰু এটা বঙালী প্ৰবন্ধ লেখাৰ কথা পোৱা যায়। ভোলানাথ বৰুৱাৰ ব্যৱসায়ৰপৰা ফাটি যোৱাৰ পিচতহে সম্ভৱতঃ বেজবৰুৱাৰ লেখনি নিৰবিচ্ছিন্ন ভাৱে চলে। কৃপাবৰ বৰুৱাৰ জন্মও এই ব্যৱসায়িক ব্যৰ্থতাৰ সময়তেই। 'উষা'ৰ কোলাতেই কৃপাবৰৰ জন্ম আৰু কৃপাবৰৰ চৰিত্ৰৰ কাৰণেই সম্ভৱতঃ বেজবৰুৱাৰ 'হাঁহিৰ অস্ত্ৰৰ যোদ্ধা' ৰূপটোৱে অসমত স্বীকৃতি পায়। কৃপাবৰক বাদ দি লক্ষ্মীনাথৰ আন সকলোবোৰ ৰচনা গোটে খুৱালেও বেজবৰুৱা বুলিলে ফিটা ৰূপ অসমীয়া মানুহৰ মনত ভাঁহি উঠে তাক কল্পনা কৰাই

টানি। 'কাকতৰ টোপোলা' (১৯০৪), 'ওভতনি' (১৯০৯) আৰু পিচত গ্ৰন্থাকাৰে ওলোৱা 'ভাৱৰ বুৰবুৰণি' প্ৰবন্ধৰ মনৰ গৃহকাতৰ অনুভূতি। সেইবোৰৰ গুণতেই তেওঁৰ সমসাময়িক অসমীয়া পাঠকে বেজবৰুৱাকে আদৰ্শ অসমীয়া মানুহ হিচাবে ধাৰণা কৰিছিল; যেন তেওঁৰ সন্মানৰ কাৰণেই আমি সকলো ক্ষেত্ৰতে অসমীয়া হৈ দেখুৱাব লাগে। ১৯০৯ চনত 'উষা'ৰ লগত ঠাৱ লাগি উলিওৱা 'বাঁহী'ত কাঁহুদী আৰু খাবলিৰ সোৱাদ আচল কাঁহুদী-খাবলিতকৈও চাৰ্গৈ বেছি আছিল। তেওঁৰ কাঁহুদী-খাবলিৰ প্ৰতি সন্মান দেখুৱাবলৈকে যোৰহাটৰ আদৰ্শ অসমীয়া খেতিয়ক 'কোৰ নাৰায়ণে' (ৰায়চাহাব নৰায়ণচন্দ্ৰ বৰুৱা) তেওঁলৈ কাঁহুদী আৰু খাবলিৰ টোপোলা এটি ডাকত পঠিয়াইছিল আৰু সেই কাঁহুদী-খাবলিখিনি পঠিয়াইছিল এটা টোকোৰা চৰাইৰ বাহৰ ভিতৰত ভৰাই—কাৰণ কৃপাবৰ যে অসমীয়া।

হাওৰাত বহুকাল কটোৱাৰ পাচত বেজবৰুৱা সশ্বলপুৰলৈ উঠি যায়। সশ্বলপুৰত বেজবৰুৱা পৰিয়ালৰ পৰিবেশ বৰ শান্ত আছিল। অৰুণা আৰু বনু ছোৱালী দুটিৰে সৈতে তেওঁৰ পৰিয়াল অতি সুখৰ আছিল বুলি অনুমান হয়। সশ্বলপুৰৰ উৰিয়া সমাজে তেওঁলোকক যথেষ্ট সন্মান আৰু আদৰ কৰিছিল। তেওঁ কিছুদিন সশ্বলপুৰৰ নগৰ-পালিকাৰ সদস্যও আছিল। সশ্বলপুৰৰ সাংস্কৃতিক জীৱনত বেজবৰুৱাৰ পৰিয়ালটোৱে যথেষ্ট সমাদৰ পাইছিল। তেওঁৰ পত্নী, কন্যা আৰু বন্ধু-বান্ধৱবোৰে তাত ৰবীন্দ্ৰনাথৰ 'বান্ধীকি-প্ৰতিভা' নাটৰ অভিনয় কৰিছিল। এতিয়াও সেই অঞ্চলৰ পুৰণি মানুহে বেজবৰুৱাৰ কথা সোঁৱৰে।

• সশ্বলপুৰৰপৰাই সাহিত্যৰথীয়ে অসম সাহিত্যৰ ৰথখন সুদূৰ-নিয়ন্ত্ৰণ কৰিছিল। 'বাঁহী' ওলাইছিল, কিন্তু তাৰ সুৰৰ আঙুলিবুলন আহিছিল উৎকল প্ৰদেশৰপৰা। 'বাঁহী'-'উষা'ৰ খণ্ডযুদ্ধখন আজি ইতিহাস হৈ বৈ গ'ল। তেওঁৰ যোগ্য প্ৰতিযোদ্ধা পদনাথেও নিজৰ কোনো ৰচনাভঙ্গী বেজবৰুৱাই গ্ৰহণ কৰা বা স্বীকাৰ কৰা দেখিলে আনন্দ অনুভৱ কৰিছিল। এই দুই যোদ্ধাৰ যেতিয়া অসম সাহিত্য সভাৰ সপ্তম অধিবেশনত দেখা হয় তেতিয়া কুমাৰ ভাস্কৰ নাট্য-মন্দিৰত ছয়ো কৰমৰ্দন আৰু অভিবাদন কৰিছিল। 'বাঁহী'-'উষা'ৰ যুদ্ধখন লক্ষ্মীনাথ-পদনাথৰ ব্যক্তিগত যুদ্ধ বুলি ভৱা অনুচিত।

সশ্বলপুৰতেই আশাশুধীয়াকৈ বেজবৰুৱাই সাহিত্যচৰ্চাত লাগে। ১৯১১ চনত প্ৰকাশ হয় 'শঙ্কৰদেৱ', তাৰেই পৰিৱৰ্তিত সংস্কৰণ 'শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ আৰু শ্ৰীমাধৱদেৱ' ৰচিত হয় ১৯১৪ চনত আৰু ধৰ্মীয় আলোচনা 'ভগৱৎ-কথা'

১৯১৫ চনত। ১৯১৫ চনটো সৃষ্টিৰ ফালৰপৰা বেজবৰুৱাৰ অতি সাৰ্থক বছৰ। সেই একে বছৰতেই তেওঁৰ তিনিখন বুৰঞ্জীমূলক নাট—‘চক্ৰধ্বজ সিংহ’, ‘বেলিমাৰ’ আৰু ‘জয়মতী কুঁৱৰী’য়ে পোহৰ দেখে। যি সকল সাহিত্যিকে বেজবৰুৱাক কেৱলমাত্ৰ গঠনমূলক সাহিত্যিক বুলি ভাৱে তেওঁলোকে ‘জয়মতী’ নাটকখনৰ গাঁথনি আৰু ডালিমীৰ দৰে অনুপম চৰিত্ৰৰ কথা সুৰঁৰি চোৱা উচিত। ডালিমীৰ চৰিত্ৰ শ্ৰেষ্ঠ ৰচকৰ ৰচনাতহে সম্ভৱ। ৰূপকোঁৱৰ জ্যোতিপ্ৰসাদে প্ৰথম অসমীয়া কথা-ছবিৰ কাৰণে ‘জয়মতী’ক নিৰ্বাচন কৰোতে অকল অসমীয়াত বজাই ৰখা নাট হিচাবেই ইয়াক গণ্য কৰা নাছিল, এখন সাৰ্থক নাট হিচাবেহে ইয়াক বাচি লৈছিল।

অৱশ্যে অসমীয়া সাহিত্যৰ হকে কৰা তেওঁৰ গঠনমূলক কামখিনিও কোনোপধ্যেই হুই কবিব নোৱাৰি। বিভিন্ন ঠাই আৰু লোকৰপৰা পুৰণি অসমীয়া সাধু সংগ্ৰহ কৰি সেইবোৰকে নিজৰ ভাষাৰে সজাই তেওঁ এজন লোক-কাহিনী সংগ্ৰাহক হিচাবে দেখা দিছিল। অসমীয়া ভাষাত শিশুৰ উপযোগীকৈ লিখা আৰু মনোমোহা আৰু ৰং-চঙীয়াকৈ ছপোৱা এখন কিতাপ ‘জুলুকা’ (১৯১০)। হাতীদঁতীয়া কাগজত সেউজীয়া চিয়াহীৰে ছপোৱা এই কিতাপখন অসমৰ কোনো যাত্ৰুঘৰত থকা হলে বৰ আনন্দৰ কথা হ’লহেঁতেন।

১৯১৬ চনত বেজবৰুৱা অসম ছাত্ৰ সন্মিলনৰ সভাপতি হয়। সেই সভাত দিয়া তেওঁৰ ভাষণ আজিও স্কুলীয়া ছাত্ৰৰ পাঠ্যৰূপে পৰিগণিত। ১৯২৪ চনত বেজবৰুৱা অসম সাহিত্য সভাৰ সপ্তম অধিৱেশনৰ সভাপতি হয়। তেওঁৰ আগমনে সেই সময়ৰ অসমীয়া সাহিত্যত হোৱা আঞ্চলিক বহুতো দলাদলিৰ অন্ত পেলাইছিল।

অসমীয়া সাহিত্যৰ এজন পুৰুষ হিচাবে তেওঁৰ আসন বহুকাল আগতেই সুনিৰ্দিষ্ট হৈ আছিল। তথাপি ১৯৩১ চনত অসম সাহিত্য সভাই শিৱসাগৰৰ অধিবেশনত নগেন্দ্ৰনাৰায়ণ চৌধুৰীৰ সভাপতিত্বত তেওঁক আনুষ্ঠানিকভাৱে ‘বসৰাজ’ উপাধিৰে বিভূষিত কৰে। বেজবৰুৱাই নিজে হেনো এই উপাধি বিশেষ পচন্দ কৰা নাছিল। সম্ভৱতঃ বঙ্গ সাহিত্যৰ ‘বসৰাজ’ নাট্যকাৰ অমৃতলাল বসুৰ লগত তেওঁক তুলনা কৰাটো তেওঁ বাঞ্ছা কৰা নাছিল। তেওঁৰ ‘সাহিত্য-বথী’ আখ্যা মানুহৰ মাজৰপৰা আপুনি গঢ়ি উঠা। এই উপাধি সদৰিকৈ পোন প্ৰথমে ব্যৱহাৰ কৰে সম্ভৱতঃ বঙ্গকান্ত বৰকাকতিয়ে।

বৈষ্ণৱ চিন্তাধাৰাৰ লগত লক্ষ্মীনাথৰ সম্বন্ধৰ চিনাকিৰ কথা অকল অসমৰ চাৰিদীমাতেই আৱদ্ধ নাছিল। ১৯৩৩ চনত গাইকোঁৱৰৰ আমন্ত্ৰণত বৰোদাত

• বেজবৰুৱাই ভাৰতীয় বৈষ্ণৱধৰ্ম আৰু শ্ৰীকৃষ্ণৰ বাসলীলা সম্পৰ্কে এলানি তত্ত্ব-গধূৰ বক্তৃতা দিয়ে।

প্ৰাসংগিক অসমীয়া লোকৰ ভাগিদাত বেজবৰুৱাই তেওঁৰ আত্ম-জীৱনী 'মোৰ জীৱন-সোঁৱৰণ' লেখিবলৈ আৰম্ভ কৰে। ১৯৩৬ চনলৈকে তেওঁ এই জীৱন-কাহিনী লেখি আছিল। এই কাহিনীত কৃপাবৰ আৰু লক্ষ্মীনাথ দুয়ো যেন এক হৈ গৈছিল। মাজে মাজে কৃপাবৰী চণ্ডৰ বসাল আত্মস্তৰী মন্তব্য, মাজে মাজে অধ্যয়নশীল চিন্তানায়ক বেজবৰুৱাৰ গভীৰ জীৱন-দৰ্শনৰ ললিত ব্যাখ্যান, মাজে মাজে ব্যক্তিগত ঘটনাৰ বৰ্ণনা কাহিনীত কাহিনীকাৰ বেজবৰুৱাৰ অনুপম বাতাবৰণ সৃষ্টিৰে এই গ্ৰন্থ সমৃদ্ধ। কিন্তু উণবিংশ শতাব্দীতেই তেওঁ প্ৰকৃত জীৱন-কাহিনী শেষ কৰিছে। ১৯০১বৰ্ষৰ ১৯০৩ লৈকে কেৱল মাত্ৰ ব্যৱসায়ৰ হিচাপ আৰু ঘটনাৰ খবামূৰা বৰ্ণনা। ১৯০৪ চনৰপৰা তেওঁৰ ডায়েৰীৰ পাত তেওঁ নিজেই **dismal reading** বুলি অভিহিত কৰিছে আৰু সেই কাৰণেই সম্ভৱতঃ সদায় হাঁহিৰ যোগান ধৰি থকা এই সম্ভ্ৰান্ত মানুহজনে কাকো তেওঁৰ ব্যক্তিগত শোকৰ অংশীদাৰ কৰিবলৈ ইচ্ছা নকৰিলে। বিননি সম্ভ্ৰান্তলোকৰ আত্ম-প্ৰকাশ হোৱাটো অস্বাভাৱিক। মৃত্যুৰ দিনলৈকে লক্ষ্মীনাথে এই সম্ভ্ৰমবোধ নেহেৰুৱালে।

১৯৩৮ চনৰ মাৰ্চ মাহৰ ২৬ তাৰিখে তেওঁৰ দ্বিতীয়া কন্যা বত্সা বৰুৱাৰ ডিব্ৰুগড়ৰ ঘৰত বেজবৰুৱাৰ মৃত্যু হয়। জন্ম তেওঁৰ লুইতৰ বুকুত, জীৱন কৰ্টালে তেওঁ ভাগিৰথী আৰু মহানদীৰ পাৰত, মৃত্যুৰ অলপ দিন আগতে মাত্ৰ তেওঁ তেওঁৰ ওঁপজা ঠাইলৈকে ঘূৰি আহিল। শেষবাৰলৈ অসমী আইৰ মুখনি চাই লুইতৰ পাৰতেই তেওঁ চিৰকাললৈ চকু মুদিলে।

বেজবৰুৱাৰ সাহিত্য-দৰ্শন

ডঃ দিনীপ বৰুৱা

সকলো লিখকেই যে নিজৰ সাহিত্যৰ সামূহিক আদৰ্শ বা লক্ষ্য অৰ্থাৎ সাহিত্য-দৰ্শনৰ সন্মুখে সজাগ হ'ব লাগে এনে নহয়। তথাপি খ্যাতনামা লিখক-সকলৰ গ্ৰন্থাৱলী বিশ্লেষণ কৰি চালে কম বেছি পৰিমাণে হলেও কিছুমান কেন্দ্ৰীয় চিন্তাধাৰাৰ আভাস পোৱা যায়। এই চিন্তাৱলী এহাতে যেনেকৈ লিখকৰ পৰিবেশ আৰু সমসাময়িক বুৰঞ্জীৰ বৰ্ণনা প্ৰবাহৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱান্বিত হয়, তেনেকৈ লিখকৰ নিৰ্জন মনৰ ঘাত-প্ৰতিঘাত, অনুভূতি আৰু অভিজ্ঞতাৰ তাড়নাত মগ্ন হয়। গতিকে কোনো লিখকৰ সাহিত্য-দৰ্শনৰ আলোচনা কৰিলে তেওঁৰ যুগ আৰু ব্যক্তিত্ব ছয়ো স্তৰেই উদ্ঘাটন কৰিব লগা হয়।

বেজবৰুৱাই সাহিত্যচৰ্চা আৰম্ভ কৰে কলিকতীয়া পৰিবেশত। পাশ্চাত্য সাহিত্যসংস্কাৰৰ প্ৰভাৱ আৰু বঙালী সাহিত্যৰ আৰ্হি আছিল অনুপ্ৰেৰণা; উদ্দীপনা আহিছিল জন্মভূমি অসমমাতৃৰ সৰ্বতোপ্ৰকাৰে উন্নতি সধা হাবিয়াসৰ-পৰা। 'জোনাকী' (১৮৮৯) কাকতৰ প্ৰথম সংখ্যাত দিয়া ঘোষণামূলক প্ৰতিজ্ঞাই বেজবৰুৱাৰ যুগৰ সকলো সাহিত্যিকৰে প্ৰাণ স্পৰ্শ কৰিছিল :

“নকৈ উঠি অহা অসমৰ নিমিত্তে আমাৰ আটাই শক্তি প্ৰয়োগ কৰিমআমি যুঁজিবলৈ ওলাইছোঁ আন্ধাৰৰ বিৰুদ্ধে। উদ্দেশ্য দেশৰ উন্নতি—‘জোনাক’।”

এই সংকল্প সাহিত্যচৰ্চাৰ মাজেদি কিমান দূৰ সাৰ্থক কৰিব পাৰি সেইটো বেজবৰুৱা-সাহিত্যৰ এটা প্ৰধান বিচাৰ্য। অৱশ্যে জাতীয় উন্নতিৰ বহুত বিভাগ আছে। ৰাজনীতি, সমাজনীতি, শিক্ষানীতি আদি বিভিন্ন কোণৰপৰা জাতীয় উন্নতিৰ নানান দিশ দেখা যায়। বেজবৰুৱাই সেইবোৰৰ খেলিমেলিত সোমোৱা নাছিল। তেওঁৰ মূল লক্ষ্য আছিল কেনেকৈ অসমীয়া সমাজৰ আত্ম-বিস্মৃত, স্থৰিৰ, এলাকুৰা, গ্ৰাম্য মনোজগতত আত্ম-প্ৰত্যয় জগাই তুলিব পাৰে আৰু জ্ঞান-বুদ্ধিৰ আলোকপাত কৰি সামাজিক জীৱনত প্ৰাণ সঞ্চালন কৰিব পাৰে।

অসম এৰি বেজবৰুৱাই যিমানেই আঁতৰি গ'ল সিমানে অসমীয়া গাৱঁলীয়া জীৱনৰ স্বৰূপ বেছি স্পষ্টকৈ তেওঁৰ চকুত ভাঁহিবলৈ ধৰিলে। ল'ৰালি কালৰ স্মৃতিবোৰ সাধুকথাৰ দৰে গোটেমাৰি এক বাহ্যিক ৰূপ লৈ থিয় দিলে। এই স্মৃতিবোৰৰ লগত তেওঁৰ অনেক দিনৰ উমসনা সম্পৰ্ক আছিল। সেইবোৰৰ প্ৰতি আগ্ৰহ, নিগ্ৰহ দুয়োটাই তেওঁৰ মনত থকাটো স্বাভাৱিক। গতিকে নগৰীয়া দৃষ্টি-ভঙ্গীৰে গাৱঁৰ জীৱন পৰিদৰ্শন কৰা আৰু গাৱঁলীয়া পৰিবেশত নগৰীয়া ধুন-ধাৰণাৰ বা আদৰ-কায়দাৰ আমদানি কৰি বৈষম্যৰ সৃষ্টি কৰা পদ্ধতি বেজবৰুৱাৰ অনেক চুটি গল্পৰ হাস্য-বসৰ প্ৰধান সমল। কুপাবৰ বৰুৱাৰ ব্যঙ্গচিত্ৰ অনেকৰো এই ছইমুখী দৃষ্টি-ভঙ্গীয়েই প্ৰাণ স্বৰূপ।

বেজবৰুৱা-যুগৰ অসম আছিল এখন ডাঙৰ গাওঁ। জাতীয় মন, মধ্য-যুগীয়া সংস্কাৰ আৰু ভাৱানুভূতিৰে সেই অসম প্লাৱিত হৈ আছিল। চহৰ আছিল মাথোন কলিকতা; কিন্তু কলিকতা আছিল সুদূৰ। তথাপিহেঁতু মাহেক-পষেক ধৰি নৌকাযাত্ৰা কৰি যিসকল অসমীয়া ডেকা কলিকতালৈ গৈছিল তেওঁলোকৰ অন্তৰত সমাজ, ধৰ্ম, সাহিত্য আদিৰ সম্পৰ্কে নানান নতুন চিন্তাৰ ঢোৰ খলকনি উঠিছিল। বেজবৰুৱাও সেইসকলৰ মাজৰে এজন। নতুন ভাৱ, নতুন আদৰ্শৰ জাতীয় খৰিদ্দাৰ হিচাবে তেওঁ কলিকতাত থিতাপি লাগি বহি গ'ল আৰু দেশৰ তাগিদৰ উমান ল'বলৈ মন বিচৰণ কৰিলে অসমৰ গাৱঁ-ভূঞা। বেজবৰুৱাই উপলব্ধি কৰিলে যে, জাতীয় সাহিত্যৰ ভেঁটি বান্ধিবলৈ হ'লে জাতিৰ নাড়ী-জ্ঞানৰ উম লব লাগিব। সেইবাবেই বোধহয় 'হেমলেট', 'মিড্-ছামাৰ নাইট্‌চ্ ড্ৰীম' আদি নাটকৰ আৰ্হিত নাট লিখা অভিপ্ৰায় বিসৰ্জন দি তেওঁ 'লিতিকাই', 'পাচনি' আদি প্ৰহসন লিখিবলৈ হাতত ল'লে।

গ্ৰাম্য সমাজৰপৰা চহৰীয়া জীৱনলৈ ৰূপান্তৰৰ পথত মানুহৰ মূল্যবোধ আৰু নিজৰ আচাৰ-ব্যৱহাৰ সম্পৰ্কে সজাগতাৰ স্বাভাৱিকতে অনেক পৰিৱৰ্তন হয়। ইউৰোপত পোন্ধৰশ-ষোল্লশ শতিকাত যি নতুন মানৱতাবোধৰ দৃষ্টি-ভঙ্গী (humanism) গঢ়ি উঠিছিল তাৰ গুৰিতে এনে সামাজিক পৰিৱৰ্তনেই এটা প্ৰধান কাৰণ বুলি কোনো কোনো বুৰঞ্জীবিদে কয় :

"Humanism was a movement of the human mind which began when following the rise of the towns, the urban intelligentsia slowly turned away from the transcendental values

imposed by religion to the more immediately perceptible values of nature and of man".^২

নগৰবাসী শিক্ষিত লোকৰ জীৱন-দৰ্শন অদৃশ্যতকৈ দৃশ্যমান জগত আৰু ভগৱানতকৈ মানুহক কেন্দ্ৰ কৰি গঢ়ি উঠা স্বাভাৱিক ; সেয়েই ইউৰোপীয় মানৱতাবোধৰো ভেটি আছিল। অৱশ্যে ভাৰতবৰ্ষত এই ইউৰোপীয় চিন্তাধাৰাৰ প্ৰভাৱ পূৰ্ণহতীয়াতকৈ নপৰিল যিহেতু পৰাধীন দেশত শাসক শ্ৰেণীৰ সভ্যতাৰ প্ৰতি জাতীয় চেতনাৰ তাড়নাত এক বিৰোধ ভাৱ গঢ়ি উঠে ; জাতীয় আত্ম-সম্মানৰ তাগিদাত পৰাধীন দেশত, বিশেষকৈ সামাজিক পৰ্যায়ত, পুৰণা বীতিনীতি আৰু সংস্কাৰৰ পুনৰুত্থানৰ প্ৰতিহে মানুহৰ আগ্ৰহ বাঢ়ে। গতিকে বেজবৰুৱাৰ যুগত প্ৰগতিবাদী চিন্তাৰ গুৰিয়ালসকলে এই দুইমুখী দৃষ্টি-ভঙ্গীৰ লগত প্ৰতি মুহূৰ্ততেই মুখামুখি হব লাগিছিল।

বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যত মনুস্মৃতিৰ প্ৰতি সন্মান প্ৰদৰ্শন, সন্ন্যাসীয়া-ফকিৰীয়া ধৰ্মৰ প্ৰতি বিদ্বেষ আৰু "I can and I will"^৩ বাক্যৰ মানৱীয় অহঙ্কাৰ নতুন প্ৰগতিবাদী চিন্তাৰ পৰিচায়ক। কিন্তু ইয়াৰ লগতে উগ্ৰ চাহাবী হোৱাৰ ভয়ও বৰ্ত্তমান—'মোৰ জীৱন-সোঁৱৰণ'ৰ কেইবা ঠাইতো বেজবৰুৱাই এনে চিন্তাৰ ইঙ্গিত দিছে। এই বিভক্ত চিন্তাধাৰাৰে প্ৰতিভূ স্বজন বেজবৰুৱাৰ কৃপাবৰ বৰুৱাৰ চৰিত্ৰ। কৃপাবৰৰ ছবিখন চালেই এই কথা সহজে উপলব্ধি হয় : টিকনিধাৰী কৃপাবৰৰ টিকনি-বিদ্বেষ, চাহাবী ধৰণৰ ধ্বজাধাৰী বৰুৱাৰ আন দেশীয় চাহাবৰ প্ৰতি তচ্ছিল্য ভাৱ। গতিকে বৰবৰুৱাৰ বৰপেটৰ আঁৰ লৈ সমাজৰ ওপৰত সমালোচনাৰ গুলীবৰ্ষণ কৰাৰ উপৰিও বেজবৰুৱাই কৃপাবৰৰ মাধ্যমেৰে নিজৰ জীৱনৰ প্ৰতিও মাজে মাজে কটাক্ষ নিক্ষেপ কৰিছিল যেন অনুমান হয়। কৃপাবৰৰ ছবি চাই বেজবৰুৱাই নিজক হাঁহিবলৈ নিশিকাৰ্হেঁতেন, "উগ্ৰ চাহাবানি" আৰু জাতীয়তাবাদৰ সূস্থ সমৰ্থয় তেওঁৰ মনত গঢ়ি নুঠিলহেঁতেন। বেজবৰুৱাৰ জাতীয়তাবাদ সূস্থ বুলিব পাৰি গুণেই যে তেওঁৰ জাতীয়তাবোধ অহমিকা ভাৱৰ আওপকীয়া প্ৰকাশ নহয়, বা "বিদেশী মাত্ৰৰে প্ৰতি ঘৃণাই দেশ গৌৰৱৰ প্ৰমাণ"^৪ এনে সূত্ৰও স্থাপিত নহয়। বেজবৰুৱাই এইটোও বুজিছিল যে, আমাৰ যি আছে তাক লৈ গৌৰৱ কৰি থাকিলে নিজক ফাঁকি দিব পাৰিলেও জগতক নোৱাৰোঁ। গতিকে কেৱল

২। 'European Intellectual Tradition'. J. Bronowsk. P. 86.

৩। 'বাহী'; ৬ষ্ঠ বছৰ, ২য় সংখ্যা।

৪। 'বাকতৰ টোপোলা': 'অসমীয়া জাতি ডাঙৰ জাতি', পৃষ্ঠা ৫৪।

প্ৰত্নতত্ত্বৰ “ভাঙৰি ঠোকেৰে” ভৱিষ্যতৰ আলহি সোধা অভিপ্ৰায়ক কৃপাৱৰ বৰুৱাই ইতিকিং কৰি গৈছে।

‘জোনাকী’ যুগৰ আন আন চিন্তানায়কৰ দৰেই বেজবৰুৱাই ৰাজনৈতিক স্বাধীনতাৰ কথা ভবা নাছিল। তেওঁলোকে বুজিছিল নিজকে সকলো ফালে যোগ্য কৰি নোলোৱালৈকে স্বাধীনতাৰ চিন্তা কৰাটো অৰ্থহীন। উনৈশ শতিকাৰ ইংৰাজ অৰ্থনৈতিক চিন্তাৰ “survival of the fittest” বাণী সাৰোগত কৰি তেওঁলোকে অসমীয়া জাতিক সৰ্বতোপ্ৰকাৰে যোগ্য কৰি তোলাৰ আদৰ্শক প্ৰকৃত জাতীয় পথ বুলি সাহিত্যচৰ্চাত ব্ৰতী হৈছিল। স্বাধীনতা আন্দোলনৰ প্ৰথম ছোৱাত বেজবৰুৱাই এই আন্দোলনক নানান ভাৱে ইতিকিং কৰিছিল। ‘বাঁহী’ত মাজে মাজে উৎকট বৃটিছ-সেৱী কৱিতা প্ৰকাশ হৈছিল। তাৰে এটা বেজবৰুৱাই নিজেও লিখিছিল। বৃটিছ শাসনৰ মাজেদি অসমত যি নতুন সভ্যতা-সংস্কৃতি আৰু দৃষ্টি-ভঙ্গীৰ ৰেঙণি পৰিছিল তাক ‘জোনাকী’ যুগৰ লিখকসকলে অতি কৃতজ্ঞতাৰে গ্ৰহণ কৰিছিল। প্ৰগতিৰ প্ৰতিবন্ধক অন্ধ-সংস্কাৰৰ প্ৰতিনিধি স্বৰূপ “টিকনিৰূপী বাৱণ”ক ইংৰাজৰূপী বামে সংহাৰ কৰিব বুলি কৃপাৱৰ বৰুৱাই আশ্বাস ৰাখিছিল। সেই বিশ্বাসৰপৰাই বেজবৰুৱাই লিখিছিল :

“বৃটনীয়া ৰাজে দিছে মহাদান।

লোৱা হাত পাতি অসম সন্তান ॥”

(‘আহ্বান’ : ‘বাঁহী’ ; ৮ম বছৰ, ৫ম সংখ্যা)

গতিকে আমি বেজবৰুৱাক জাতীয় আন্দোলনৰ নেতা বুলি কওঁতে ৰাজনৈতিক ভাৱাৰ্থ যাতে নকৰো সেইটো মনত ৰাখিব লাগে। বেজবৰুৱাই জাতীয় অভ্যুত্থানত কেনে বৰঙণি যোগাইছিল তাক সাহিত্যিক আৰু সামাজিক পৰ্যায়তহে বিচাৰ কৰিব পাৰি।

বেজবৰুৱাই সাহিত্য-জগতত প্ৰথম পদক্ষেপণ কৰে ‘লিতিকাই’ নামৰ ধেমেলীয়া নাটৰ জৰিয়তে। ই এটা পৰিচিত পুৰণা সাধুকথাৰ নাট্য-ৰূপ। নাট্যকাৰে মাথোন চৰিত্ৰৰ কথোপকথনবোৰহে লিখিবলগা হৈছিল। Plot বা ঘটনা-পৰিক্ৰমা সাধুকথাৰপৰাই পূৰ্ণৰূপে লোৱা হৈছিল। নাট হিচাবে ইয়াৰ একমাত্ৰ আকৰ্ষণ গ্ৰাম্য জগতৰ প্ৰতিনিধি স্বৰূপ দেউৰাম বাপুৰ গৃহস্থালিৰ ওপৰত কৰা আলোকপাত। নাটখনৰ নীতি-কথা হ’ল—“পৃথিৱীত মুৰখ মানুহৰ কইলান নাই” ; “সাত বিহুৰ শয়াকণী” হলেহে এই জগতত টিকি থাকিব পৰা যায়। লিতিকাইৰ সাত ভাইৰ ভিতৰত আখৰ চিনা তিতাইহে বাচি ৰ’ল। উচ্চ চিন্তাৰ পৰ্যায়ত “ন জ্ঞানেন সদৃশং পবিত্ৰমিহ বিদুতে” যেনে

গুৰুবাণী তেনেকৈ প্ৰহসনৰ মাটিত লেটোৱা জগতত “মূৰ্খ মানুহৰ কইলান নাই” একে গুৰুত্বপূৰ্ণ নীতি-শিক্ষা। ব্যক্তিগত মানসিক উদ্ভৱনত শীয়ান হ’বলৈ শিকাটো মূৰ্খতাৰ উৰ্দ্ধত। ইংৰাজীত কোৱা হয় : “It is better to be a knave than a fool”. এই একে ধৰণৰ নীতি-জ্ঞান ‘পাচনি’ আৰু ‘চিকৰপতি নিকৰপতি’ৰপৰাও পোৱা যায়। পাচনিয়নীৰ বুদ্ধি প্ৰশংসনীয়, যিহেতু তেওঁ ধৰ্মাঙ্ক পাচনিৰ অবিৰেকী অত্যাচাৰৰপৰা নিজক মুক্ত কৰাৰ পথ বিচাৰি উলিয়াব পাৰিছিল। হাস্যাত্মক (comic) জগতত অনুভূতিতকৈ বুদ্ধিৰ প্ৰাধাণ্যহে বেছি। গতিকে ‘লিতিকাই’ৰ নীতিজ্ঞানত কোনো নিন্দাত্মক (cynical) ব্যঞ্জনা নাই। ই বাস্তৱমুখী, জাগতিক শ্ৰীবুদ্ধিৰ ভেঁটি। এনে চিন্তা হাস্যাত্মক জীৱন-দৃষ্টিৰ প্ৰাণস্বৰূপ।

আৰু এটা কথা মন কৰিবলগীয়া যে, ‘পাচনি’, ‘লিতিকাই’ আদিৰ চৰিত্ৰ সফল কৰিবলৈ গৈ বেজবৰুৱাই অসমৰ গ্ৰাম্য সমাজত তেতিয়াও সজীৱ হৈ থকা পুৰণি বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ লগত নিজৰ লিখনীৰ এক পোনপটীয়া সম্বন্ধ স্থাপন কৰিব পাৰিলে। দেউৰাম বাপু বা পাচনিৰ নিমিত্তে বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ ভাৱ-ভাষাই মাথোন একমাত্ৰ আত্ম-প্ৰকাশৰ বাহন। গতিকে নাটকীয় সজ্জাৰ (decorum) লগত কোনো সংঘাত নোহোৱাকৈ বৰঞ্চ চৰিত্ৰাঙ্কন আৰু পৰিবেশ সৃষ্টিৰ সহায়ক হিচাবে বেজবৰুৱাই মুকলিভাৱে বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ ভাষা পদাৱলী এই নাটকবোৰত ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰিছিল। বেজবৰুৱাই এইটো ভালকৈ বুজিছিল যে, নাটকীয় পৰিস্থিতিৰ অৱিহনে বৈষ্ণৱ যুগৰ ভাষা আকৌ কথিত বা লিখিত-ৰূপে ব্যৱহাৰ কৰা সম্ভৱ নহয়। আনহাতে শঙ্কৰ-মাধৱ আদি বৈষ্ণৱ কৱিসকলৰ সাহিত্যৰপৰা সমল নোলোৱাকৈ নতুন অসমীয়া সাহিত্য গঢ়ি তোলাও সম্ভৱ নহয়। ‘অকণোদয়’ৰ (১৮৪৬) দিনৰপৰা অসমীয়া কথিত ভাষা সাহিত্যত প্ৰয়োগ কৰা বিধান চলি আহিছে। গতিকে ভৱিষ্যতৰ দিশ কথিত ভাষাৰ উন্নতিৰ ওপৰতহে নিৰ্ভৰ কৰিছিল। বেজবৰুৱাই এই সমস্যাৰ সমাধান কৰিলে গ্ৰাম্য জীৱনৰ বিষয়-বস্তু বাচি লৈ। তাৰ ফলতে লিখকৰ হাস্যৰস আৰু সাহিত্যিক অভিপ্ৰায়ৰ মধুৰ মিলন ঘটিল।

বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ পুনৰুদ্ধাৰত সহায় কৰাটো বেজবৰুৱাৰ যুগমীয়া কীৰ্ত্তিৰ অগ্ৰতম। এই বিষয়ে অৱশ্যে আলোচনা হৈছে, গতিকে তাৰ পুনৰাবৃত্তি কৰাৰ সন্ধান নাই। শঙ্কৰ-মাধৱৰ সাহিত্যৰ লগত নতুনকৈ পৰিচয় হোৱাৰ পিচত অসমীয়া সমাজত ধৰ্মমূলক যি পৰিবৰ্ত্তন হ’ল সি আমাৰ নিচাৰ্য নহয়, কিন্তু অসমীয়া জাতিক এক নতুন গোঁৱৰৰ চেতনা দিয়াত বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ দান

অপবিসীম। জাতীয় নেতা বা কোনো অপ্ৰমাদী জাতীয় সুম্পদ নহলে জাতীয়তাবোধ গঢ়ি তোলা টান। গতিকে বেজবৰুৱাই শঙ্কৰদেৱ আৰু বৈষ্ণৱ সাহিত্যক এই থাপনাত প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে :

“ভাৰতৰ সকলো সভ্যাভিমानी জাতিৰ ভিতৰত অসমীয়া জাতি-টোৱেই আটাইতকৈ পিছপৰা। তাৰ কাৰণআত্ম-বিস্মৃতি।”

সেই গুণেই অসমীয়াৰ অতীত গোঁৱৰ কথা সোঁৱৰাই দিবৰ বাবে বেজবৰুৱাই তেওঁৰ লিখনিৰ সকলো সামৰ্থ্য প্ৰয়োগ কৰিলে :

“পৃথিৱীৰ যতবোৰ সুন্দৰ ধৰ্মগ্ৰন্থ আছে আমাৰ শঙ্কৰদেৱ বিৰচিত কীৰ্তন সেই সকলোৰে ভিতৰত শিৱৰ মুকুট। সেইবাবে আমি প্ৰত্যেক অসমীয়াই এই নগণ্য অকিঞ্চিৎকৰ জীৱন পৰ্য্যন্ত পাত কৰি আসামৰ অতীত গোঁৱৰ কাহিনীৰ বিজয় স্তম্ভৰ ওপৰত থকা শঙ্কৰদেৱ—পতাকা বক্ষা কৰিম।”

(‘বাঁহী’ ; ৬ষ্ঠ বছৰ, ১০ম সংখ্যা)

এই ভাষা ধৰ্ম-প্ৰচাৰকৰ ভাষা নহয়, ই জাতীয় নেতাৰ ভাষণ। সেই-গুণেই বৈষ্ণৱ-সাহিত্যৰ অভ্যুত্থান আৰু অসমীয়া জাতীয়তাবোধৰ আন্দোলন এক হৈ গঢ়ি উঠিছিল। বেজবৰুৱাই আন এঠাইত কৈছে :

“মুঠতে জাতীয়তা গঠন কৰিবৰ নিমিত্তে যি যি আৱশ্যক সকলোকে সেই মহাপুৰুষে দান কৰি গৈছে।”

(‘বাঁহী’ ; ৬ষ্ঠ বছৰ, ২য় সংখ্যা)

• অৱশ্যে বেজবৰুৱাই কেৱল জাতীয়তাৰ ধ্বজা উৰুৱায়ে বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰিব খোজা নাছিল। ‘বাঁহী’ত সিঁচৰিত হৈ থকা ‘তত্ত্বকথা’সমূহত তেখেতৰ ধৰ্মবিচাৰৰ গভীৰ স্তৰটো দেখা যায়। বেজবৰুৱাই শঙ্কৰদেৱৰ উদাৰ ধৰ্মভাৱ তেওঁৰ জাতীয়তাবোধৰ লগত একে ডোলেৰে বান্ধিবলৈ যত্ন কৰিছিল যদিও অনেক সময়ত ধৰ্মভাৱতকৈ জাতীয়ত্বৰ আত্মানেহে পঢ়ুৱৈক বেছি গভীৰভাৱে স্পৰ্শ কৰিছিল।

আগতে কোৱা হৈছে যে, বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যত চিন্তা-বিভাজনৰ পৰিচয় পোৱা যায় আৰু এই ছুইমুখী দৃষ্টি-ভঙ্গীৰপৰাই তেওঁৰ সাহিত্যৰ বিশিষ্ট ৰূপৰ সৃষ্টি হৈছে। ধৰ্মক্ষেত্ৰতো বেজবৰুৱা যি নানান আকৰ্ষণৰ সম্মুখীন হৈছিল সেইটো সহজেই অনুমান কৰিব পাৰি। বিশেষকৈ ব্ৰাহ্ম সমাজ, আৰ্য সমাজ আদি হিন্দুধৰ্মৰ reformist বা পৰিৱৰ্তনমুখী চিন্তাৰ চৌৱে

বেজবৰুৱাক বাককৈ কোবাইছিল। বেজবৰুৱাৰ জাগ্ৰত জাতীয়তাবোধে হেঁজৰ নধৰাহেঁতেন তেওঁ হয়তো এনে কোনো সমাজত নিশ্চয় যোগদান কৰিলেহেঁতেন। গতিকে বেজবৰুৱাই 'বাহী'ত কৰা এই হিন্দুধৰ্মৰ নতুন ঠাল-ঠেঙুলিবোৰৰ আলোচনা আমাৰ প্ৰাৰ্থনায়োগ্য। ব্ৰাহ্ম সমাজৰ আলোচনা কৰি বেজবৰুৱাই কৈছে :

“বামমোহন ৰায়ৰ কালত পাশ্চাত্য শিক্ষা আৰু পাশ্চাত্য সভ্যতাৰ ভাৰতবৰ্ষত প্ৰথম প্ৰবেশ। সেই শিক্ষা আৰু সভ্যতাৰ জলমলনিয়ে শিক্ষিত ভাৰতবাসীক বৰকৈ উত্থল-মাখল লগাইছিল। বৰ পোহৰৰ জলকত একপ্ৰকাৰ কণা হোৱা ইংৰাজী-শিক্ষিত ভাৰতবাসীক ইংৰাজ শিক্ষকসকলে আৰু ইংৰাজ পাঠ্যবীসকলে যেনিয়ে মন যায় তেনিয়ে চলাই লৈ গৈছিল।……পাশ্চাত্য শিক্ষাত শিক্ষিতসকলৰ মনত দেশী ভাষা ঘূৰাৰ বস্তু হৈ পৰিছিল।……ইংৰাজী, পাৰ্চী, সংস্কৃত তেওঁলোকে শ্ৰেয় বুলি গণ্য কৰিছিল।”

(‘বাহী’; ১০ম বছৰ, ৭ম সংখ্যা)

কিন্তু জাতীয় ভাষা আৰু স্বদেশানুৰাগ বেজবৰুৱাৰ জীৱন-দৰ্শনৰ ধৰণীস্বৰূপ; গতিকে তত্ত্বস্পৃহা আৰু সঙ্গকামনা থাকিলেও ব্ৰাহ্ম সমাজ আদিৰপৰা বেজবৰুৱা আঁতৰি থাকিল আৰু জাতীয়তাবোধৰ প্ৰাণস্বৰূপ শঙ্কৰী ধৰ্মত ব্ৰতী হ’ল। শঙ্কৰ-মাধৱে প্ৰচাৰ কৰা অসমৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ তত্ত্ব আলোচনা আৰম্ভ কৰি ব্ৰাহ্ম সমাজৰ দৰে এই ধৰ্মক আধুনিক শিক্ষিত সমাজৰ গ্ৰহণযোগ্য কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিলে। সেই আলোচনাৰপৰা তেওঁ নিজে আশ্বস্ত হ’ল: “ব্ৰাহ্ম ধৰ্মত আমি মহাপুৰুষীয়া ধৰ্ম দেখোঁ, মহাপুৰুষীয়া ধৰ্মত ব্ৰাহ্ম ধৰ্ম দেখোঁ, প্ৰকৃত ডাঙৰ ধৰ্মৰ সাৰ ভাগত সকলোৰে মিল।” এইটো উদাৰপন্থী Theosophical Societyৰ উদ্বোধনসকলৰো মত। অৱশ্যে বেজবৰুৱাই নুবুজা নহয় যে, মহাপুৰুষীয়া ধৰ্ম সৰ্বতোভাৱে আচৰণ কৰা সকলৰ বহুতেই মাথোন হোল-গোজ ভকত। তেওঁলোকে একে আশাৰতে কৈ থয়: “তোমাৰ বেদ-বেদান্তই কোৱা মুকুতি আমাক নেলাগে; আমি তাৰ ভূ নাপাওঁ আৰু নলৱোঁ।”

(‘বাহী’; ৪র্থ বছৰ, ২য় সংখ্যা)

গতিকে বেজবৰুৱাই যত্ন কৰিছিল যাতে অসমৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্মক এই বিশ্লেষণ-বিমুখ পৰ্যায়ৰপৰা তুলি এক নতুন দাৰ্শনিক ভেটিত প্ৰতিষ্ঠা কৰিব পাৰি।

বেজবৰুৱাৰ ধৰ্মালোচনা ব্যাখ্যা কৰোঁতে আৰু এটা প্ৰশ্ন আমাৰ মনত

ৰখা উচিত : তেওঁৰ ব্যৱসায়ী জীৱনৰ লগত হোৱা সম্বন্ধই ধৰ্ম চিন্তাত কিমান প্ৰভাৱ পেলাইছিল। সাধাৰণ মানুহৰ জীৱনত ধৰ্মজগত আৰু কৰ্মজগত সাধাৰণতে খলপে খলপে থাকে ; কিন্তু অনুভূতি-প্ৰৱণ, চিন্তাশীল বেজবৰুৱাৰ সেইটো জৰুল সম্ভৱ হোৱা নাছিল। অৱশ্যে হিন্দু-মনত আত্ম-প্ৰৱৰ্ণনাৰ শক্তি অসীম। “প্ৰবাসে নিয়মেৱ নাস্তি” বা আন কোনো “ক্লীং হ্ৰীং ফট্” মন্ত্ৰ কেইটামান উচ্চাৰণ কৰি সকলো সংস্কাৰ ভঙ্গ কৰিও ঘৰলৈ উভতি আহি আকৌ “ভোঃ ভোঃ ব্ৰাহ্মণ” হোৱা লোক আমাৰ দেশত ভৰি আছে। সেইবাবে হিন্দু সমাজত চিন্তামূলক বিপ্লৱে সহজে দেখা নিদিয়ে। বেজবৰুৱা এই বিষয়ে সজাগ আছিল আৰু ধৰ্মভাৱক ভঙামিবপৰা মুক্ত কৰাটো তেওঁৰ ব্যঙ্গ-ৰচনাৰ এটা প্ৰধান লক্ষ্য আছিল।

সুস্থ ব্যৱসায়ী বা ধনতান্ত্ৰিক জগত উদাৰ ধৰ্মনীতিৰ অবিহনে গঢ়ি উঠা সম্ভৱ নহয়। শঙ্কৰী ধৰ্মত বেজবৰুৱাই এনে উদাৰ নীতিৰ আভাস পাইছিল। বিশেষকৈ শঙ্কৰদেৱে যিহেতু সমাজ-বিমুখ সন্ন্যাসীয়া বা ফকিৰীয়া জীৱনৰ পৰিপোষণ কৰা নাছিল। বৰঞ্চ :

“গৃহতে থাকিয়া হৰিক স্মৰিয়া
মোক্ষ সোধা হৰি নামে।”

আদি বাণীৰ অনুৱৰ্ত্তী হৈ সাধাৰণ ব্যৱসায়ী আৰু গৃহস্থী-জীৱন যাপন কৰিও এজনে ধৰ্মচৰ্চা কৰিব পাৰে। বেজবৰুৱাই শঙ্কৰদেৱৰ ধৰ্মৰ এনে উদাৰ অনুশাসনৰ মাজেদি জাতীয় উন্নতিৰ পথ দেখিছিল। কিন্তু এনে ধৰণৰ ধৰ্ম-চিন্তা আৰু সামাজিক পৰিৱৰ্ত্তনৰ সম্বন্ধ বিশ্লেষণ কৰা বুদ্ধিমূলক আলোচনাই ভাৰতীয় সমাজত বেছি প্ৰতিপত্তি বিস্তাৰ কৰিব নোৱাৰে। ধৰ্ম আলোচনা হ'লেই তাক সাম্প্ৰদায়িকতাই আক্ৰান্ত কৰে। বেজবৰুৱাৰ ক্ষেত্ৰতো সেয়েই হৈছিল। তথাপি তেওঁ আশা কৰিছিল যে, “সাম্প্ৰদায়িকতাৰ বিভিন্নতাবোৰ কিছুদূৰ কিছুকাললৈ ৰাখি হ'লেও মহান উদাৰ ধৰ্ম ভাৱেৰে নিজৰ জীৱন পূৰ্ণ কৰিব পাৰিব আৰু তেনে নিষ্ঠাৰে জাতীয়তাৰ ভেটি সুদৃঢ় কৰিব পাৰিব।” (‘বাঁহী’ ; ১১শ বছৰ, ১ম সংখ্যা)। এই উদাৰতাবোধৰ আদৰ্শ অসমীয়া তথা ভাৰতীয় সমাজত এতিয়াও সম্যকৰূপে উপলব্ধি হোৱা নাই। ধৰ্মনিৰপেক্ষ ৰাষ্ট্ৰ হিচাবে ধৰ্মক ৰাজনৈতিক আলোচনাৰপৰা অমৰ্কিত বুলি আঁতৰাই আমাৰ যুগত আমি উদাৰতাবোধৰ পৰিচয় দিয়া নাই। মাথোন প্ৰত্যেকেই নিজৰ মনৰ এচুকত এক আলাস্কুলীয়া কোন এটা যুক্তি-বিচাৰৰ পোহৰৰপৰা চিৰদিন বঞ্চিত কৰি ৰখাৰ ব্যৱস্থাহে কৰিছে। সেইগুণে সাম্প্ৰদায়িকতালৈ ভয় নকৰি

ধৰ্ম্মআলোচনাত প্ৰবৃত্ত হৈ বেজবৰুৱাই সংকীৰ্ণতাৰ^৫ শক্তি সজীৱ কৰা নাছিল, সময়ৰ সোঁতৰ লগত পৰিৱৰ্ত্তনৰ পথেৰে আগুৱাই যাবলৈ আমাক পথহে দেখুৱাইছিল। সেই পৰিৱৰ্ত্তনে মহাপুৰুষীয়া, দামোদৰীয়া সকলোকে সমানে স্পৰ্শ কৰিব লাগিব। অৱশ্যে বেজবৰুৱাই একেবাৰে ভেটি সলোৱা বৈপ্লৱিক পৰিৱৰ্ত্তন বিচৰা নাছিল। তেওঁৰ মতে ভাৰতীয় ধৰ্ম্ম-সংস্কাৰকসকলৰ বৈশিষ্ট্য এইটোৱে যে, তেওঁলোকে পুৰণি ৰীতি-নীতিবোৰক যথাযোগ্য সন্মান দেখুৱাই নিজৰ গন্তব্য পথত চলিব পাৰে।^৬

আমাৰ আলোচনাৰ বিষয়-বস্তু বেজবৰুৱাৰ সাহিত্য-দৰ্শন : সেই গুণেই বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যৰ বেলেগ বেলেগ বিভাগত পৰিস্ফুট হোৱা দৃষ্টি-ভঙ্গীৰ স্বৰূপ নিৰ্ণয় কৰিবলৈ যত্ন কৰা হৈছে। এটা কথা আমাৰ মনত স্পষ্টভাৱে প্ৰতিপন্ন হৈছে যে জাতীয়তাবোধ বা অসমীয়া জাতিৰ সৰ্বতোপ্ৰকাৰ উন্নতি অনাই বেজবৰুৱাৰ জীৱন আৰু সাহিত্যৰ মূল অনুপ্ৰেৰণা। সেই গুণেই বেজবৰুৱাৰ চিন্তা, অনুভূতি আৰু কল্পনা সদায় উন্মুক্তভাৱে নিজৰ আনন্দতে নিজে আপ্যায়িত হৈ বিচৰণ নকৰে আৰু তাৰ ফল স্বৰূপেই নিৰ্ভাঁজ শিল্পী হিচাবে বেজবৰুৱাৰ স্থান বৰ ওপৰত নহয়। অনেক ক্ষেত্ৰত তেওঁ প্ৰকাশ-ভাৱেই শিল্পীৰ দায়িত্ব বিসৰ্জন দিছে। যেনে, 'চক্ৰধ্বজ সিংহ'ৰ পাতনিত :

“এই কিতাপ বচনাৰ মোৰ ঘাই উদ্দেশ্য আসামৰ অতীত গোঁৱৰ কাহিনী নাটৰ আকাৰেৰে আজি-কালিৰ অসমীয়াৰ আগত প্ৰচাৰ কৰাটোহে। নাট লেখি যহ আৰ্জ্জিবলৈ যোৱাটো নহয়।”

অথচ এই নাটকতে বেজবৰুৱাই সেক্চুপিয়েৰৰ 'Henry IV' নাটকৰ ৰাজকুমাৰ হেল (Prince Hal) আৰু ফলষ্টাফৰ (Falstaff) চৰিত্ৰৰ অসমীয়া ৰূপান্তৰ সৃষ্টি কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। এই কাৰ্যত তেওঁৰ শিল্পীমনৰ প্ৰকাশৰ প্ৰচুৰ সম্ভাৱনা আছিল আৰু গজপুৰীয়া চৰিত্ৰত তেওঁৰ স্বভাৱজাত হাস্যৰসৰ প্ৰকাশ নোপোৱাও নহয়। কিন্তু নাটখনত অসম বুৰঞ্জীৰ “গোঁৱৰ কাহিনী” প্ৰকাশ কৰা অংশত নাটকীয়তা গুণসমূল্যে নাই। চক্ৰধ্বজ সিংহ আৰু লাচিত বৰফুকনৰ চৰিত্ৰত কোনো নাটকীয় উদ্ভাপ নাই, কোনো গভীৰতা নাই, কাৰণ নাটখনত লিখকৰ অভিপ্ৰায় আৰু অনুপ্ৰেৰণাৰ কোনো সময় নঘটিল।

কেৱল মাথোন কৃপাৰিব বৰুৱাৰ চৰিত্ৰতহে এই সময় ঘটিছিল। সেই

৫। এই সম্পৰ্কে বেজবৰুৱা-বৰ্জনীকান্ত বৰদলৈৰ বাদান্তবাদ প্ৰণিধানযোগ্য। 'বাহী'; ১০ম বছৰ, ৭ম সংখ্যা।

৬। 'বাহী'; ১০ম বছৰ, ৪র্থ সংখ্যা।

বাবেই এই চৰিত্ৰ-সৃষ্টিত বেজবৰুৱাই প্ৰাণ উজাৰি দিব পাৰিছিল। কিন্তু ব্যঙ্গাত্মক বচনাত অনুভূতি আৰু কল্পনাৰ পথ প্ৰকৃততে উন্মুক্ত নহয়। ই সাম্প্ৰতিক জগতৰ ঘটনা পৰিক্ৰমাৰে সীমাবদ্ধ। বেজবৰুৱাৰ ক্ষেত্ৰত এই কথা প্ৰযোজ্য, যিহেতু কুপাবৰ বৰুৱাই যি সমাজ সমালোচনা কৰিছিল সেইখন সমাজ প্ৰকৃততে থিতাপি লগা নাছিল আৰু ব্যক্তি জীৱনত পৰিলক্ষিত দোষবোৰ সামাজিক বা ৰাজহুৱা হিচাবে বিস্তাৰ হোৱা নাছিল। গতিকে কুপাবৰ বৰুৱাৰ হাঁহুৰসৰ মূল উপাদান নিজেই। আগতে কৈ আহিছে যে, বেজবৰুৱাই নিজৰ জীৱনৰ প্ৰতিও জ্ঞাত বা অজ্ঞাতভাৱে মাজে মাজে কটাংক নিষ্ক্ষেপ কৰিছিল। সেইটো অনুমান কৰিব পৰা যায় কুপাবৰ বৰুৱাৰ নাম আলোচনা কৰা সময়ত :

“হওতে ধৰ্মতঃ চাবলৈ গ’লে মোৰ বৰবৰুৱা হবৰ বোল অনা হক আছে। ‘বৰ’ শব্দটো মোৰ নামৰ ভিতৰতে আছে, লোকত হাত পাতিব নলগাকৈয়েই। ঠাইতে লাহেকৈ কুপা শব্দটোৰ গাৰপৰা তাক পানী অকণমান দি কোমলাই একুৱাই ‘বৰুৱা’ শব্দটোৰ গাত লগাই দিলেই লেঠা ছিগিল। আজিকালি শই শই কত ন বৰুৱা ফুকন পাবতে গজি ‘মোক চা’ ‘মোক চা’ কৈ ভেম ধৰি ওলাইছে।”

নিজৰ নাম সলাই পোচাকী বা নগৰীয়া বা সম্ভ্ৰান্ত হোৱা অভিপ্ৰায় নেথাকিলেও বেজবৰুৱাই কিন্তু নিজৰ নামটোও পানীত কোমলাই বেলগ কৰিছিল। ‘জীৱন সোঁৱৰণ’ত তেওঁ নিজেই উল্লেখ কৰিছে :

“বি. বৰুৱাৰ অনুৰোধত মই মোৰ বেজবৰুৱা (Bezbaroa) উপাধিৰ বৰ্ণবিছাৰ সলাই এল. এন. বি. কৰিলোঁ” (পৃষ্ঠা ১৮২)

বি. বৰুৱাৰ সহোদৰ ভাই বুলি ব্যৱসায় জগতত পৰিচয় দিবৰ বাবে। এই খবৰ বেজবৰুৱাই অতি সহৃদয়তাৰে আমাক দিছে। লেশমানো তন্তি আত্ম-সমালোচনাৰ ভাৱ নাই। অথচ এনে আত্ম-সমালোচনা কিছু আৰোপ নকৰিলে কুপাবৰ বৰুৱাৰ অনেক উক্তি হাস্যাত্মকতকৈও বিল্লেখমূলক (malicious) যেনহে লাগিব। যি কি নহওক, কুপাবৰ চৰিত্ৰৰ মাজেদি বেজবৰুৱাই অসমীয়া সাহিত্য আৰু সমাজলৈ এক নতুন উদ্দীপনাৰ ইঙ্গিত দি গ’ল; ইংৰাজীত ইয়াক zest বা verve বোলা হয়। গতিকে যদিও বিশ্ব-সাহিত্যৰ মানদণ্ডেৰে চালে বেজবৰুৱাৰ লিখনিত কোনো অপৰূপ সম্পদৰ সন্ধান নেপাওঁ, তথাপি তেওঁৰ লিখনিয়ে বিকীৰণ কৰা এই উদ্দীপনা এতিয়াও অসমীয়া সাহিত্যৰ বিশ্বয়।

• বেজবৰুৱাৰ সময়ত অসমীয়া ভাষাৰ কি ছবৰস্থা আছিল তাক সকলোৰে

জানে। বেজবৰুৱাই অসমীয়া ভাষাৰ স্বীকৃতিৰ বাবে কি কবি গ'ল সিও সকলোৰে জনা আছে। বাহ্যিক ৰাজনৈতিক স্বীকৃতিতকৈ আমাৰ নিজৰ মনত বেজবৰুৱাই যি আত্ম-প্ৰত্যয় আনি গ'ল সিহে বেছি প্ৰশংসনীয়। অসমীয়া ভাষাৰ মাধ্যমেৰে যে আধুনিক জগতৰ ভাব-কথা, আবেগ-অনুভূতি মনোবৰ্জন কবি প্ৰকাশ কৰিব পাৰি তাৰ উপলব্ধি প্ৰথম বেজবৰুৱা যুগতে হয়। “অৰুণোদয়” (১৮৪৬) হেনা-হুচা অসমীয়া, ‘আসাম বন্ধু’ৰ ‘সত্ৰীয়া’^৭ গুৰু-গন্তীৰ গঢ়-বীতি বেজবৰুৱাৰ হাততহে প্ৰথমে সহজসাধ্য হৈ প্ৰকাশিকা শক্তিৰ পূৰ্ণ সম্ভাৱনা প্ৰকট কৰে। গতিকে বেজবৰুৱাৰ উদ্দীপনাৰ ঘাই সোঁতা প্ৰকাশ পাইছিল ভাষাৰ এই পৰীক্ষা-মূলক প্ৰাচুৰ্য প্ৰকাশ কৰাত। ‘লিতিকাই’ৰ দেউৰাম বাপুৰ কেচাই-খাইতী যেন পল্লীৰ উগ্ৰ বাক্পটুতাৰপৰা বহুভাষী কুপাবৰৰ ভাষায়ো বব নোৱাৰা ভাৱৰ ভমকনি “ফ্লাইট ফ্লোট ফ্ৰাইট ফ্ৰোৰবেইট”লৈকে বেজবৰুৱাৰ ভাষা সংক্ৰান্তীয় উদ্দীপনাৰ পৰিচয় পাওঁ। কুপাবৰৰ ভাষাক কোনো অভিধানে বা সামাজিক সদ্ৰমে লাকাম লগাব নোৱাৰে। প্ৰকৃত শিল্পীৰ দৰে বৰবৰুৱাক শব্দৰ বন্ধাৰে আৰু বাঢ়ব ধ্বনিয়ে মন্ত্ৰমুগ্ধ কৰি ৰাখিছিল। সেই গুণেই কুপাবৰৰ সৃষ্টিত বেজবৰুৱাৰ শিল্পী-মনৰ বিশিষ্ট ৰূপ প্ৰকাশ পাইছিল।

বেজবৰুৱাৰ সাহিত্য আছিল প্ৰসাৰমুখী (expansive) ; সাহিত্যৰ সকলো বিভাগতে তেওঁ মুকলি মনে বিচৰণ কৰিছিল। কিন্তু প্ৰসাৰমুখী মন আৰু সূক্ষ্ম শিল্পীমূলভ মনোনিবেশ সচৰাচৰ একেলগে যোৱা দেখা নেযায়। গতিকে কুপাবৰৰ অবাধ উন্মুক্ত আকাশৰ তলত বেজবৰুৱাই যিমান আত্ম-প্ৰসাদ লভিছিল, আন কোনো ক্ষেত্ৰত তেনে তৃপ্তিৰ ইঙ্গিত নেপাওঁ।^৮ কৱিতা লিখিছিল “কৱিতা হয় যদি হওক, নহয় যদি নহওক” বুলি—সেই গুণেই বেছি ভাগ কৱিতা ভাষা আৰু ছন্দৰ আসোৱাঁহেৰে ভৰা। স্বৰ্গীয় ডিম্বেশ্বৰ নেওগে কোৱাৰ দৰে : “বীণ বঁকাগীৰ নিচিনা ওখ খাপৰ কৱিতাতো বেজবৰুৱাৰ ছন্দই খোৰাইছিল” (‘বুৰঞ্জী’, পৃষ্ঠা ৩৩২)। কিন্তু “বেজবৰুৱা কৱিহে, শিল্পী নহয়” বুলি নেওগে যি আওপকীয়া প্ৰশংসা আগবঢ়াইছে সি বিফল। স্ম-কৱি আৰু শিল্পীৰ মাজত কোনো ব্যৱধান থকা উচিত নহয়। প্ৰকৃত কৱিয়ে দুই পৰ্যায়তে সমান উৎকৰ্ষ আহৰণ কৰিব লাগে। কাৰণ কৱিয়ে দুই ৰাজ্যত বিচৰণ কৰে। এখন নিজস্ব, নিৰ্জন আৰু অনিখন ৰাজ্য আৰু বাহ্যিক। গতিকে নেওগৰ কৱি-শিল্পী বিভাজনৰ দৰে কুপাবৰ বৰুৱাই কৰা “আপোন গুণে কৱি” আৰু “বিষয় গুণে

৭। এই বিশেষণটো শ্ৰীযুত বেণুধৰ শৰ্মাই ‘ছগৰি’ৰ এটা প্ৰবন্ধত ব্যৱহাৰ কৰিছে।

(পৃষ্ঠা—৩)

কৰি”ৰ বিভাজনো সমুচিত নহয়। অৱশ্যে বেজবৰুৱাৰ কাব্য-সম্পৰ্কীয় চিন্তাৰ পৰিচায়ক হিচাবে এই আলোচনা বিশ্লেষণ কৰি চোৱা আৱশ্যক।

উনৈশ শতিকাৰ নৱজ্ঞানসী কৱিসকলৰ লিখনিৰে পৰিপুষ্ট বেজবৰুৱাৰ চিন্তা-জগতত ‘কৱিতা’ এক অপৰূপ স্বৰ্গীয় উপাদান :

“বমণীৰ কমণীয় মাধুৰী মধুৰ

আধা-ফুটা আধা-মাত সৰগ শিশুৰ।”

কিন্তু বেজবৰুৱাৰ ব্যঙ্গাত্মক বাস্তৱমুখী কুপাবৰী মনত কৱিতা হোৱা উচিত সমাজৰ সকলো বিষয় সমানে বসাত্মকভাৱে প্ৰকাশ কৰিব পৰা মাধ্যম। সেইগুণেই তেওঁ বিষয়গুণী কৱিসকলক উপলুঙা কৰিছে—যি সকলে “ফুল, ফুলনি, মলয়া, কপৌ, চন্দ্ৰ, পছম, ভেট” প্ৰভৃতি তথাকথিত কাব্যিক সমল নহলে কৱিতাক কৱিতা নোবোলে। তাৰ পৰিৱৰ্ত্তে কুপাবৰে (ওৰফে বেজবৰুৱাই) আহ্বান জনাইছে কাব্যৰ পৰিসৰ বিস্তৃত কৰিবলৈ :

“তুমি যদি সঁচাসচিকৈই কৰি তেস্তে বিলাতী কৰি পোপৰ দৰে তিহু শহাপহুৰ বিষয়ে কৱিতা লিখি ওপৰত কোৱা ওঠৰটা বসৰ নিচিনা বস বোওঁৱাচোন চাওঁ! সৰু কথাত ডাঙৰ ভাৱৰ পয়দা কৰিব যি সি হে কৰি।” (‘কৱিতা’ : ‘কুপাবৰ বৰুৱাৰ কাকতৰ টোপলা’)

গতিকে বেজবৰুৱাই যাক আপোন গুণে কৰি বুলিছে তেওঁ প্ৰকৃততে শিল্পী হব লাগিব—শিল্পী অৰ্থাৎ যি skilled বা যাৰ কাব্যিক প্ৰতিভাত পাৰ্গতালি আছে। গতিকে বেজবৰুৱাৰ মনত ওঠৰ শতিকাৰ ইংৰাজ কৰি পোপৰ আৰ্হি আৰু উনৈশ শতিকাৰ নৱজ্ঞানসী কৰি গোষ্ঠীৰ আৰ্হিৰ দুইমুখী আকৰ্ষণে অলপ বেমেজালি সৃষ্টি কৰিছিল। ফলত বেজবৰুৱাই বোম্বাষ্টিক আৰু অনা-বোম্বাষ্টিক দুই শ্ৰেণীৰ কৱিতাই লিখিছিল যদিও স্পষ্ট চিন্তা আৰু “সাধনাৰ অভাৱত”^৮ দুয়ো শ্ৰেণীৰ কৱিতাই পূৰ্বকৈ ঠন ধৰি উঠিব নোৱাৰিলে। তথাপি কৱিতা কি, কৱিতা কেনে হোৱা উচিত, ইত্যাদি প্ৰশ্নৰ অৱতাৰণা কৰি বেজবৰুৱাই তেওঁৰ নিজৰ তথা যুগৰ সাহিত্যৰ প্ৰতি থকা সজাগ আত্ম-সমালোচনামূলক মনৰ পৰিচয় দিলে।

সৰ্বশেষত এটা প্ৰশ্নৰ আলোচনা কৰি এই প্ৰৱন্ধৰ সমৰণি মাৰিম।

৮। ‘বেজবৰুৱাৰ কৱিতা’ : ডঃ মহেশ্বৰ নেওগ। ‘বেজবৰুৱাৰ সাহিত্য প্ৰতিভা।’ (পৃষ্ঠা—৪২) : “কৱিতা এটা আৰ্ট আৰু আন আৰ্টৰ দৰে কৱিতাত সাধনা আৰু অনুশীলন লাগে। বিশেষ সাধনাৰ অভাৱতে বেজবৰুৱাৰ কৱিতাত এটি নিয়ত দাৰ্শনিক ধাৰা ছুটি উঠা নাই।”

বৰ্তমান অসমীয়া সাহিত্যৰ নানান বিশৃঙ্খল অৱস্থা দেখি অনেক সাহিত্যিকৈ বেজবৰুৱাৰ দৰে ব্যক্তিত্ব আৰু ব্যুৎপত্তি থকা লিখকক **dictator** বা সৰ্বাধিনায়ক হিচাবে পাবলৈ বিচাৰে। কিন্তু বেজবৰুৱাৰ সাহিত্য-আলোচনা কৰি আনৰ এনে ভাব হয় যে, বেজবৰুৱাই নিজকে এনেকুৱা স্বেচ্ছাচাৰী অধিকৰ্তা হিচাবে কেতিয়াও কল্পনা কৰা নাছিল। তেওঁ মনে-প্ৰাণে উদাৰ নীতিবাদী আছিল। ভাষা সম্পৰ্কে তেওঁ এঠাইত স্পষ্টকৈ কৈছে :

“ভাষা জীয়া বস্তু, তাৰ বৃদ্ধি আছে, হেমকোষৰ লোৰ শিকলিয়ে সদায় তাক বান্ধি বাধিব নোৱাৰে আৰু ৰখাটো বিপদবহে চিন, সম্পদৰ নহয়।”
(‘বাহী’ ; ৬ষ্ঠ বছৰ, ৭ম সংখ্যা)°

বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যত যি উন্মুক্ত চিন্তা আৰু মনৰ পৰিচয় পোৱা যায়, তাৰ প্ৰতিফলন তেওঁৰ শব্দচয়ন আৰু বাক্য-গাঁথনিত পূৰ্বকৈ পৰিছিল। ইয়াক ‘আসাম বান্ধৰে’ (৩য় বছৰ, ৪র্থ সংখ্যা) “উদ্ধত” বুলি বৰ্ণাইছিল আৰু কৈছিল যে, বেজবৰুৱাৰ “বাক্য-পদ্ধতি প্ৰায়েই ইংৰাজী সাঁচত মৰা। সময়ত ইংৰাজী-পৰা তেনেই অনুবাদ যেন লাগে।” কিন্তু প্ৰকৃততে এইটোৱেই বেজবৰুৱাৰ অসমীয়া গল্প সাহিত্যলৈ প্ৰধান দান যে, তেওঁ অনমনীয় (**stiff**) সংস্কৃতীয়া আৰু ভকতীয়া শব্দ গাঁথনি পৰিত্যাগ কৰি শিক্ষিত অসমীয়াৰ উজু কথিত ভাষা ব্যৱহাৰৰ পথ মুকলি কৰি গ’ল। তেওঁৰ বাক্য গাঁথনিৰ পদ্ধতি পোনপটীয়া আৰু তাৰ গতি খৰশ্ৰোতা। চিন্তাৰ ক্ষেত্ৰৰ দৰে ভাষাৰ ব্যৱহাৰতো বেজবৰুৱাই ভয়ক প্ৰশ্নই নিদিছিল :

“ভয়েই মানুহৰ প্ৰধান শত্ৰু। যদি আধ্যাত্মিক, মানসিক আৰু শাৰীৰিক স্বাধীনতা লাভ কৰিব খুজিছা, তেন্তে এই শত্ৰুক জয় কৰা।”
(‘বাহী’ ; ৬ষ্ঠ বছৰ, ১ম সংখ্যা)

গতিকে বেজবৰুৱাৰ ভাষা সম্পৰ্কে আন্দোলনৰ দৰা সকলক তেওঁ উত্তৰ দিছিল ‘প্ৰবাসী’ৰপৰা স্নেহ কৰা এটা উদ্ধৃতিৰে :

“সাহিত্যৰ বাট পঢ়াশালিৰ পঢ়োৱা ব্যাকৰণ লিখকসকলৰ দ্বাৰাই মুকলি নহয়। মুকলি হব শ্ৰেষ্ঠ লিখকৰ লিখাৰ পৰাহে।”

এই শ্ৰেণী লিখকবৃন্দিকাশৰ বাবে লাগে স্বাধীনতা আৰু উচ্চ আদৰ্শ আৰু নিজৰ সকলো শক্তি নিপাত কৰি হলেও কলা-মন্দিৰত সেৱা কৰিবপৰা মনৰ দৃঢ়তা। সেয়েই আছিল বেজবৰুৱাৰ সাহিত্য-দৰ্শনৰ ভেঁটি।

সাহিত্যৰথী বেজবৰুৱা

তীৰ্থনাথ শৰ্মা

লোকপ্ৰদত্ত একোটা উপাধি সভা-সমিতিত প্ৰস্তাৱ লৈ আনুষ্ঠানিক-ভাৱে দিয়া হয়। কোনোটো উপাধি একোজনৰ গাত লিপিত খাই ধৰে আপোনা-আপুনি—কোনো বজাৰ আজ্ঞা, বিদ্বৎপৰিষদৰ সন্মতি অথবা সভা-সমিতিৰ ঘোষণা-পত্ৰৰ অৱলম্বন নোহোৱাকৈয়ে। বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যৰথী উপাধিটো পিছৰ বিধৰ। এই উপাধি চৰকাৰে দিয়া নাছিল, সাহিত্য সভাৰ দৰে বিদ্বৎগোষ্ঠীৰ সন্মান-পত্ৰৰ স্বীকৃতিও ইয়াত নাই। এই উপাধিৰ দেখাত কোনো কতপা নাই—ইয়াৰ নেদেখা কতপা হৈছে সমজ্যাৰ জনে মনে মনে দিয়া ৰায়। এনে উপাধি প্ৰদানত ভুল বাচনি হব নোৱাৰে, পক্ষপাতিত্বৰ দোষেও ইয়াক নপৰশে। পৰ্বতৰ গৰ্ভত জলবাশি ব্যাপকভাৱে সঞ্চিত হ'লেও এটি নিজৰা বা এখন নদীৰ স্ৰোতধাৰাইদিয়ে সি প্ৰকট হয়। সেইদৰে জনগণৰ মন-সাগৰত সঞ্চিত অনুভৱ একোজন মৰ্মজ্ঞ ব্যক্তিৰ উক্তিৰেই উজাৰ খাই ওলায়। এনে উক্তিত ভেজনি নাথাকে, ভুল বাচনি বা পক্ষপাতিত্বৰ দোষেও তাক চুব নোৱাৰে।

আমি শুনাত বেজবৰুৱাৰ নামৰ আগত 'সাহিত্যৰথী' উপাধি পোনেতে জুৰি দিছিল স্বৰ্গীয় ৰত্নকান্ত বৰকাকতিয়ে। বৰকাকতি এজন মৰ্মজ্ঞ কবি আৰু সমালোচক আছিল। তেখেতে বেজবৰুৱাক বোলা প্ৰশংসা বাক্যাৰ্য্যৰ অসমৰ ৰসিক জনগণৰ পুঞ্জিত মৌন-স্তুতিৰ বাঙময় বিগ্ৰহ মাথোন। সেই কাৰণে আনুষ্ঠানিক আড়ম্বৰ কতপা নাথাকিলেও গোটেই সমাজে বিনা আঁসোঁৱাহে, নোপোৱাই পোৱাদি, যথার্থ বিচাৰ বুলি গ্ৰহণ কৰিলে। সাহিত্যৰথী উপনামেৰে লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা এজন যথার্থনামা গুৰুৰ।

অৰ্জুনে হেনো এপাত কাঁৰ হাতত লৈছিল; সিয়ে ধনুত জোৰোতে দহপাত হৈছিল, জোৰবপৰা উফৰি যাওঁতে সেই দহপাতেই এশপাত হৈছিল আৰু শেহান্তত হেঁজাৰপাত হৈ শত্ৰুৰ গাত পৰিছিলগৈ। সেইকাৰণে অৰ্জুন।

কুৰুক্ষেত্ৰ বণৰ মহাবতী। একক হেজাব কবিবপৰা জনেই মহাবতী। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা এজন হৈও হেজাবজনত প্ৰবেশ কৰিছিল কেনেকৈ তাকে গমি চাওঁ :

(১) লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই অসমীয়াৰ মনৰ 'মই সৰু' ভাৱৰ কৰ-কঠোৱা মাৰি 'মই কি' স্বৰূপৰ উপলদ্ধিৰে বালাধান কৰি চামনিপৰা জাতীৰ চেতনাক পুনৰুজ্জ্বল কৰি প্ৰতিষ্ঠিত কৰিলে ;

(২) চেমনীয়া আৰু ডেকা অসমীয়াৰ মনত সাহিত্য-কৰ্মৰ প্ৰতি প্ৰেৰণা যোগাইছিল বেজবৰুৱাই ; লগে লগে ভাষা-সাহিত্যৰ উদ্ভাৱন গতি দেখিলে অবাটে যাবলৈ নিদি কোচামুঠীয়া বাঘ-জৰীয়ো ধৰিছিল ;

(৩) সবাতকৈ অসমীয়া সাহিত্যৰ মানস-সৰোবৰ সদৃশ অসমৰ সমাজ-সংস্কৃতিৰ সঞ্চিত গুণবসক ব্ৰহ্মাণ্ড ভেদি ব'বলৈ পাব ভাঙি দিলে বেজবৰুৱাই। এনেহেঁদে সহস্ৰশীৰ্ষ সাহিত্যিক-মুখ্যক বতী হুবুলি বুলিম কাক ?

এই কেইটা বিষয়ক প্ৰতি প্ৰতিকৈ গমি পিটিকি আলচ কৰিলেহে আমি ক'ব খোজা কথাখিনি ভালকৈ কোৱা হ'ব।

ঊনবিংশ শতিকাৰ পিচৰ ছোৱা কাল দেশত শান্তিয়ে লাগ দিছিল, এই কথা পাকে প্ৰকাৰে সঁচা। পিছে এই শান্তিবো বকম এক। দীৰ্ঘকাল জোৰা অশান্তিৰ পৰিসমাপ্তিকো শান্তি যেন লাগিব পাৰে। অৰ্দ্ধ শতাব্দী জোৰা যুদ্ধ-বিগ্ৰহ, উপদ্ৰৱ-অত্যাচাৰৰ যেনিবা অন্ত পৰিল। মাকে পুতেকক পিতাতে হেৰুৱাব লগা হোৱা, পুতেকে আই-বোপাইক এৰি দিক্‌চৌ পাই উভতি নহাব আশঙ্কা, ভঁৰালত ভৰোৱা লখিমীক ভঁৰালতে পেলাই পিঠাগুৰিৰ টোপোলাকে সমল কৰি হাবিত সোমোৱাৰ যুগ এটাৰ যেনিবা অন্ত পৰিল। তাতোকৈ কিজানি সামন্ত নীতিৰ কামিহাড় ভগা শাসনৰ পদে পদে থকা ভয়, সংশয়, দেহাই নটনা-নিকিনা পৰিশ্ৰম, উত্তত বাজৰোষ আদিবপৰা যুদ্ধ হৈ পোন হৈ উশাহ লবপৰা দিনকেইটা পাই একশ্ৰেণীৰ লোকে স্বস্তি অনুভৱ কৰাটো স্বাভাৱিক। এই শ্ৰেণীৰ লোকে পুত্ৰ-পৰিবাৰ সহ খাই লৈ নিশ্চিন্তে জীয়াই থকাটোকে দেৱতাৰ বৰ যেন ভাবি নিজকে হোজা অসমীয়া ৰূপে চিনাকি দি সুখ পোৱা হ'ল আৰু মহাৰাণীৰ দোহাই দি শপত খাবলৈকো অভয় কৰিলে। কিন্তু এটা শ্ৰেণীৰ লোকৰ অস্বস্তিৰ কাৰণ-সোপেও যুৱ দাঁড় উঠিল। বজাই দিয়া বিষয়ৰূপে খাবলৈ পোৱা শ শ পুৰা মাটিৰ খাজনা দি মন ভৰিব লগা হ'ল। আপোন গোট হৈ খিতাপি লোৱাৰ প্ৰয়োগ পোৱাত বন্দী-বেটাবো লাহে লাহে পৰালি পৰিল। বজাদিনীয়া পিঠাপ, মূন-মুয়ান আৰু প্ৰাতাপ-পয়োতৰ আদি বুঢ়ী আয়ে কোৱা জুহান-

গুৰিৰ পুৰাণত ভেজা দি ব'লগৈ। কোটিকলীয়া শ্ৰেণী-বৈশিষ্ট্যৰ ৰীতি-নীতিবোৰ ধীৰে ধীৰে চকুৰ আগতে উৱলি যাবলৈ ধৰিলে। এইশ্ৰেণী লোকৰ জীৱন-ধাৰাত তোলপাব লাগি মনোবাজ্যত অশাস্তিৰ উদ্ভৱ হোৱাটোত আচৰিত হ'বলগীয়া একো নাই। তাতে আকৌ ভূতৰ ওপৰত দানহ পৰিল। অসমীয়াই এনেয়ে বঙালক 'ববদাস্ত' নকৰিছিল। বঙাল মাৰিবলৈ যোৱা প্ৰিয়জনৰ কথা কৈ বিধুৰা প্ৰেয়সীও প্ৰাবোধ মানিছিল। এনেস্থলত পঢ়াশালিত আদৰ্শ বঙ্গ-বিদ্যালয়ৰূপে অসম-ভাষাস্তত অৱতাৰ হ'ল এক ধৰণৰ বিদ্যালয়ৰ। তাত "পক্ষীসংব কৰে বব বাত্ৰি পোহাইল" ধ্বনিৰ গুঞ্জন উঠিল। সাধাৰণ কথা-বতৰাত ঘৰুৱা নাম হ'ল 'বঙলা স্কুল'। আনকি সৌ সিদিনালৈকে, অৰ্থাৎ আমি পঢ়া দিনলৈকে জ্বৰে এবাৰ পিচতো পৰকিত্তি ৰূপ 'বঙলা স্কুল' নামটোৱে লগ নেৰিছিল। বেজবৰুৱাই তেখেতৰ 'জীৱন সৌৱৰণ'ত এই তিতা-কেঁহাক এনেকৈ স্মৰিছে :

“প্ৰথমত মোক বঙলা স্কুলত নাম লগাই দিয়া হ'ল; একেবাৰে তৃতীয় শ্ৰেণীত। সেই কালত অসমীয়াৰ মাতৃভাষা বঙলা; অসমীয়া ভাষাটো এটা স্বতন্ত্ৰীয়া ভাষা নহয়, মাথোন বঙলা ভাষাৰহে এটা হেনা-ছাঁচা মাত, এই ভ্ৰমৰ বশৱৰ্তী হৈ গৰ্ণমেণ্টে আসামত অসমীয়া ল'ৰাৰ নিমিত্তে 'আদৰ্শ বঙ্গ-বিদ্যালয়' নাম দি ছাত্ৰবৃত্তি 'পাছ' কৰিবলৈ বঙলা স্কুলবোৰ পাতি দিছিল। আমাৰ শিৱসাগৰতো ইংৰাজী স্কুলৰ ওচৰতে এনেকুৱা মিছা দাবীৰ ঢোকাৰে থিয় হোৱা 'আদৰ্শ বঙ্গ-বিদ্যালয়' এটাই বৰ ঘৰ, বৰ মেজ, বৰ চকী-বেঞ্চ লৈ, অসমীয়া কুমলীয়া ল'ৰাৰ কুমলীয়া মনৰ ওপৰত যেন পিছা জাঁতৰ নিচিনা বঙ্গলা ভাষাৰ জাঁত এখন ঘৰ্ষৰ কৰে ঘূৰাই দিছিল।”

আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন, গুণাভিৰাম বৰুৱা, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আদিয়ে অসমীয়া ভাষা প্ৰতিষ্ঠাৰ ফেছজালি দিলে। কিন্তু তাত বিলুপ্তপ্ৰায় চেতনাক জগাই দিব পৰাকৈ ডবা-শঙ্খৰ তুমুল শব্দ নাছিল। তত্পৰি হেমচন্দ্ৰ আৰু গুণাভিৰামে পাকে-প্ৰকাৰে অসমীয়া সমাজৰ দোষ যিমান গালে, গুণৰ কথালৈ সিমান মন নিদিলে। পুৰণিৰ কথা শুনালে, কিন্তু অসমীয়াক স্বৰূপ সৌৱৰাই জগাই দিয়াৰ প্ৰয়োজন অনুভৱ নকৰিলে। নতুনৰাজাননী দিলে, কিন্তু ন-কৈ চাবলৈ শিকাবলৈ সময় নাপালে। এই কাম 'জোনাকী'ৰ যুগলৈ এৰি থৈ গ'ল। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই যেন প্ৰথম এই স্বৰূপ আৱৰি থকা অসমীয়াক 'তত্ত্বমসি' বুলি মহাবাক্য শুনালে :

“আমি অসমীয়া নহওঁ দুখীয়া কিহৰ দুখীয়া হম,
সকলো আছিল, সকলো আছে, নুগুণো নলওঁ গম,
শঙ্কৰে দিলে বিশুদ্ধ ধৰম, লাচিত্তে হাতত বল,
সতী জয়মতীৰ সতীহ তেজেৰে অসমী সতী প্ৰবল।
বাজক ডবা বাজক শঙ্খ বাজক মৃদং খোল
অসম আকৌ উন্নতি পথত ‘জয় আই অসম’ বোল।”

বসৰাজৰূপে ধেমালিৰ ছলতো আঙুলিৰ মূৰেৰে যেন হেঁচুকি দিলে—“উঠ
অসমীয়া, সোৰোপা কানীয়া অসমীয়া,—হোঃ কুঁহিয়াৰ এচকলকে খা।”

সকলো আছিল আৰু সকলো আছে, কেৱল “জয়” বুলি উন্নতি পথত
আগবাঢ়িব লাগে। উন্নতি পথত আগবঢ়াৰ তিনিটা আপুৰুগীয়া অথচ
অপৰিহাৰ্য গুণৰ প্ৰতি দৃষ্টি আগ্ৰহি আনি সিও অসমীয়াৰ মনৰ বৰ চাঙত
কেনেকৈ একাৰেতে জিলিকি আছে তাক দেখুৱালে আৰু চমজাই দিলে।
সেইকেইটা হ’লঃ শঙ্কৰৰ বিশুদ্ধ ধৰম, লাচিতৰ বল আৰু সতী জয়মতীৰ
সতীহ। এটা জাতিক উন্নতি পথত আগুৱাবলৈ যিকিটা বল লাগে সেই
আটাইকেউটা—ধৰ্মবল, ক্ষাত্ৰবল আৰু ত্যাগবল। জাবৰিবৰ্জিত এটা বিশুদ্ধ
ধৰ্ম মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ যত আমাৰ আছে। লাচিতৰ দৰে শৰাইঘটীয়া
বীৰত্বৰ বলদায়ক ঐতিহ্য অসমীয়াৰ ধমনীত সঞ্চারিত হৈ আছে। সবাতেকৈ
জয়মতীৰ আত্মবলিদানে জাতীয় জীৱনৰ চৰম বস্ত্ৰ ত্যাগৰ মহিমা চিনাই ধৈ
গৈছে। এনে অৱস্থাতো আমি দুখীয়া নে? কিহৰ দুখীয়া হ’ম—এই ভাৱৰ
সঞ্জীৱনী চিকিৎসা সেই যুগৰ ৰোগৰ নিদান বুজিয়ে বেজবৰুৱা-বংশতিলক
লক্ষ্মীনাথ কবিৰ লগা হৈছিল।

এই “মোৰ আছে” তত্ত্বটি আঙুলিয়াই দিয়েই ক্ষান্ত নাথাকি সেই
প্ৰত্যেকটোকে তন্ন তন্নকৈ ফঁহিয়াই অসমীয়া পাঠক সমাজৰ আগত পোহাৰ
মেলিলে। শঙ্কৰৰ বিশুদ্ধ ধৰমৰ তাৎপৰ্য ব্যাখ্যা কৰিলে ধাৰাবাহিক প্ৰৱন্ধ
‘শ্ৰীকৃষ্ণ-কথা’ত, বৰোদাৰ বক্তৃতা-বাজিত, ‘শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ আৰু শ্ৰীমাধৱদেৱ’ আদি
গ্ৰন্থত। অসমত মহাপুৰুষীয়া ধৰ্ম তেতিয়া প্ৰায় চাৰিশ বছৰীয়া পুৰণি।
ঘৰে ঘৰে থাপুনা, গাঁৱে গাঁৱে নামঘৰ আৰু ঠায়ে ঠায়ে সত্ৰ আৰু গুৰুসকল
আছিল। তথাপিও যেন সেই ধৰ্মৰ এটা সুকীয়া সৌষ্ঠৱ আৰু বৈশিষ্ট্য
আছে—জাতিৰ জীৱন আৰু চৰিত্ৰত তাৰ কালিকাই বোল দিছে আৰু সেই
স্বপ্নে জানিবলগীয়া কথাৰো সতকাই ওৰ নপৰে—এনে মহিমা অসমীয়া মানুহে
ভালকৈ বুজা নাছিল। ব্যক্তিগতভাৱে পালনীয় আৰু ভজনীয় ভক্তি ধৰ্মৰূপেই

মাথোন ই অসমীয়াৰ পূৰ্ব-পুৰুষসকলৰ হৃদয়ত স্থান পাইছিল। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই তেখেতৰ বিভিন্ন গ্ৰন্থ আৰু প্ৰবন্ধৰ যোগেদি শঙ্কৰৰ ধৰ্মক অসমীয়াত বা অসমীয়া জাতীয়তাবোধৰ আধাৰ শিলাৰূপে চিনাই দিলে। মহাপুৰুষকো অসমীয়াৰ জাতীয় পিতৃপুৰুষৰূপে প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে। ইয়াৰ ফলতে পূৰ্বে সত্ৰ আৰু নামঘৰতে আবদ্ধ থকা তিথি-মহোৎসৱবোৰ স্কুল-কলেজ, বাজুৱা সভা-সমিতি, গাওঁ-নগৰ সকলোতে বিয়পি পৰিল। সকলো সম্প্ৰদায়ৰ মানুহেই এইবিলাকত যোগ দি ইয়াক ধৰ্মতিথিতকৈও জাতীয় মহোৎসৱৰ গঢ়লৈ ৰূপান্তৰিত কৰিলে। গুৰুজনা বুলি জানিলেও সাহিত্য-গুৰু আৰু ৰাষ্ট্ৰ-গুৰুৰূপেহে সমাজত যেন আজি মহাপুৰুষৰ ব্যক্তিছবি বিকীৰ্ণ হৈছে। এই ব্যক্তি-প্ৰসাৰৰ নিমিত্ত কোন তাৰ পম খেদিলে আমি লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ কাষ পামগৈ। এইদৰে বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ বাছুলি-সঁচাৰ মুকলি কৰি দি অসমীয়া সাহিত্যক সৰ্গোৰে থিয় দিবলৈ ঢাক খাই থকা এখন সুদৃঢ় পীঠৰ আৱৰণ উন্মোচন কৰি দিলে। বেজবৰুৱাৰ নেতৃত্বত জোনাকী যুগৰ সাহিত্য-পুৰুষসকলে অসমীয়া সাহিত্যৰ গৌৰৱময় ঐতিহ্য এটাৰ প্ৰতি আস্থাৱান কৰি নোতোলাহেঁতেন, উদ্দীপনা আৰু আত্মবলৰ অভাৱত অসমীয়াৰ সৃষ্টি-ক্ষমতা মুজুৰা পৰি থাকিলেহেঁতেন।

‘উষা’ কাকতত শৰাইঘাট যুদ্ধৰ কথা হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে লিখিলে, মানুহে পঢ়ি জানিলে, সন্তোষ পালে আৰু গৌৰৱ কৰিলে; কিন্তু যেন মৰ্মত আঘাত নকৰিলে। তাৰ কাৰণে এজন বেজবৰুৱাৰ আৱশ্যক হ’ল। তাৰপৰাই ঘাই সঁজুলি লৈ ‘চক্ৰধ্বজ সিংহ’ নাটকত অসমীয়া বীৰত্বই ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰিলে। বাতিৰু ভিতৰতে সুদৃঢ় গড় নিৰ্মাণ কৰাৰ অযুত হস্তীৰ বল, মোমাইক কাটিব লাগিলেও কাটি শত্ৰুৰ বুদ্ধিত জুই দিয়াৰ ক্ষিপ্ৰকাৰিতা, সেই কালৰ পঞ্চাচ হেজাৰ টকাৰকো নেওচি নিজ দেশৰ ভিতৰ-বিশ্বাসী গুপ্ততৰ ভেদ ভাঙিবলৈ জিভা দোৰোল নোখোৱা মনোবল, ৰণত বঙালক কচুকটা দিব পৰা বাহুবল, যুঁজ সাং কৰি ঘৰলৈ ওভোতা আৰু হাল মেলি দি ঘৰমুৱা হোৱাক এক কথা বুলি ভবা, হয় তৰোৱাল নহয় নাঙল ঘপহ কৰে তুলি লোৱাৰ নিৰ্ভীকতা আৰু স্বকাৰ্যৰতি থকা, নৰিয়া পাটিৰপৰাও উদগাবপৰা, আন কোনো ঠাই নেদেখা, নোহোৱা নোপজা অসমীয়া সেনাৰ অধ্যক্ষতা কৰিছিল লাচিত। লাচিত যেনিবা অসমীয়া বীৰত্বৰ প্ৰতীকহে। পূৰ্বজসকলৰ সেই তেজৰ কণিকা অসমীয়াৰ গাৰপৰা ক’লৈ যাব তাকে সোঁৱৰাবলৈ যেন ‘চক্ৰধ্বজ সিংহ’ নাটক লিখিলে। ‘চক্ৰধ্বজ সিংহ’ নাটকৰ পাতনিত তাৰে উল্লুৰু দি বেজবৰুৱাই লিখিছে :

“এই কিতাপ ৰচনা কৰাৰ মোৰ ঘাই উদ্দেশ্য—অসমৰ অতীত গোবৰ কাহিনী নাটৰ আকাৰেৰে আজি কালিৰ অসমীয়াৰ আগত প্ৰচাৰ কৰাটোহে, নাট লেখি যহ আৰ্জিবলৈ যোৱাটো নহয়। কিন্তু লগতে যদি যহ উপাৰ্জন হয় হওক, নহয় নাই।”

‘বেলিমাৰ’ নাটক ‘চক্ৰধ্বজ সিংহ’ নাটকৰ গোবৰৰ গানৰ পিচৰ যেন এটা সাৱধান বাণী। কি আছিল, কি হ’ল, কেলেই হ’ল—অসমীয়া সাৱধান হ’বা, তোমাৰ ভিতৰতে এই ‘বেলিমাৰ’ৰ বিহুগুটিৰ বীজো লুকাই আছে; কণ ফুটিবলৈ নিদিয়াকৈ ৰাখিব যদি পাৰা তবিলা, নোৱাৰা যদি মৰিলা—এয়েই ‘বেলিমাৰ’ৰ সঙ্কেত বাণী।

‘জয়মতী’ৰ কাহিনী বত্ৰেশ্বৰ মহতুই মনোগ্ৰাহীকৈ প্ৰচাৰ কৰিলে। বহুতে পঢ়িলে, পঢ়ি ভাল পালে; জয়মতীক সতী সাৱিত্ৰীৰ লগত স্থান দিলে; কিন্তু তেজোময় সত্তাৰ ফিৰিঙতি একোটা যে অসমীয়াৰ ঘৰে ঘৰে উমাজলে জ্বলি আছে, সেই কথা গাজত লগাকৈ সকিয়াই দিবলৈ ‘জয়মতী’ নাটকৰ সৃষ্টি হ’ল। ‘জয়মতী’ নাটক গোহাঞি বৰুৱায়ে লিখিলে। অসমীয়াই বেছিকৈ আদৰ কৰিলে ‘ডালিমী’ থকা ‘জয়মতী’ক। অসমীয়া প্ৰথম বোলছবিখনৰো আধাৰ হ’ল বেজবৰুৱাৰ ‘জয়মতী’হে। এই সমাদৰৰ গুৰিত অকল নাট্যপ্ৰতিভাই নহয়, জাতীয় আকাঙ্ক্ষা আৰু আদৰ্শক আবিষ্কাৰ কৰা আৰু ৰূপ দিবপৰাৰ সাফল্য।

বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যত শঙ্কৰৰ ধৰ্ম, লাচিতৰ বল আৰু জয়মতীৰ তেজ বা ত্যাগ—এই তিনিটা জাতীয় চেতনাৰ বোধন শঙ্কৰ ত্ৰিৰাবৃত্ত ধ্বনি আৰু বেলিমাৰ ‘বিধিনি-বিনাশন-ছুৰ্বান্ধত। নহলেনো একে লানিকৈ যথাক্ৰমত ১৯১৪-১৫ চনৰ ভিতৰতে ‘শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ আৰু শ্ৰীমাধৱদেৱ’ (১৯১৪), ‘চক্ৰধ্বজ সিংহ’, ‘বেলিমাৰ’ আৰু ‘জয়মতী’ (১৯১৫) লিখিবলৈ কাপ-কাঠি ধৰাৰ অৰ্থ কি? ই এটা দৈৱ-সংযোগ নহয়, এই কেইখন গ্ৰন্থ ৰচনাৰ মূলতে নিশ্চয় উদ্দেশ্যপ্ৰণোদিত সুকল্লিত এখন আঁচনি আছিল। সাহিত্য সৃষ্টিৰ কৰিয়শঃ-প্ৰাৰ্থিতকৈও ঠেৰেঙা লগা চেতনাক স্বেপলন্ধিৰ উত্তাপেৰে জীপ দিয়াই আছিল সেই উদ্দেশ্য—“লগতে যহ উপাৰ্জন হয় হওক, নহয় নাই।”

বেজবৰুৱাই প্ৰায় অষ্টাশতাব্দী কাল অসমীয়া সাহিত্যৰ গুৰি ধৰিলে। ১৮৮৯ চনৰ ‘জোনাকী’ৰ জন্মকালৰপৰা ১৯৫৮ চনলৈকে এই কালখণ্ডত অসমীয়া সাহিত্যৰ গা-গাৰি বহুতখিনি টনকিয়াল হ’ল। বহুত কৰি, নাট্যকাৰ, ঔপন্যাসিক, প্ৰবন্ধ-লেখকৰ উদয় হ’ল—ছই চাৰিজন অস্তিত্ব গ’ল। কিন্তু এই

সকলোৰে মাজত লক্ষ্মীনাথ মধ্যমণিকৰূপে বিৰাজ কৰিছিল। কালিদাসে কৌৰাৰ দৰে—“নক্ষত্ৰ-তাৰা-গ্ৰহসঙ্কলাপি জ্যোতিষ্মতী চন্দ্ৰমসৈৰ বাত্ৰিঃ”, সমুজ্জ্বল গ্ৰহ-নক্ষত্ৰ আৰু তাৰকাৰে আকাশ ভৰি থাকিলেও চন্দ্ৰমাৰ কাৰণেহে বাতৰিক জোনাক বোলোঁ। সেই একে সুৰতে ক'ব পাৰি—কবি, ঔপন্যাসিক, নাট্যকাৰ, সাংবাদিক বুৰিয়ে বুৰিয়ে ওলালেও লক্ষ্মীনাথ থকা বাবেহে যেন অসমীয়া সাহিত্য লক্ষ্মীৰতী আছিল। অকল সিমানেই নহয়, এই প্ৰকাশৰে অকণি পোহৰলৈ সেই যুগৰ যুৱক আনকি কিশোৰ লিখকেও সাহিত্যপথত আগবাঢ়িছিল। ১৯১৪ চনত বহা প্ৰথম ‘অসম ছাত্ৰ সন্মিলনী’ৰ সভাপতি আছিল বেজবৰুৱা; কিন্তু প্ৰকৃত পক্ষত অসমীয়া সাহিত্যিক ডেকাৰ মন-সভাৰ তেওঁ স্থায়ী সভাপতি আছিল। যতীন ছুৰাক সোধা—তেওঁৰ সাহিত্য প্ৰেৰণাৰ উৎস ক’ত? ঘপৰাই কব “বেজবৰুৱা”, বতুকান্ত বৰকাকতক সোধা—সাহিত্য-ক্ষেত্ৰত উদগণিৰ কাৰণে কাৰ পিনে বেছিকৈ চাইছিল, তেওঁ কব “বেজবৰুৱাৰ পিনে”, দৈৱ তালুকদাৰেও আক্ষেপ কৰিছিল, “আজি বেজবৰুৱা নাই, কোনে বাট দেখুৱাব”, ডিম্বেশ্বৰ নেওগৰ নিচিনা কবি-সমালোচককো ‘বাঁহী’ আৰু তাৰ সম্পাদকৰ সুদূৰ কলিকতীয়া প্ৰেৰণাই পৰশ নকৰাকৈ থকা নাছিল। মহেশ্বৰ নেওগৰ ভাষাত ডিম্বেশ্বৰ নেওগে বেজবৰুৱাক “দেৱতা জ্ঞান” কৰিছিল আৰু তেওঁলোকে দিয়া আপোন ভাৱ সুঁৱৰি উল্লাসিত হৈছিল। সৰলমতি বিহগী কৰি বঘুনাথ চৌধাৰীয়ে কাৰো প্ৰভাৱ স্বীকাৰ নকৰিছিল; কিন্তু বেজবৰুৱাৰপৰা পোৱা অনুপ্ৰেৰণাৰ কথা মাজে মাজে কৈ পেলাইছিল। পাণ্ডিত্যৰ আৰু গৱেষকৰ গোঁৱৰ-মুকুট পিন্ধা সূৰ্যকুমাৰ আৰু বাণীকান্তক ছাত্ৰ অৱস্থাত আৰু পিচতো কাৰ মৰমৰ হাত-ফুৰণিয়ে অসমীয়া সাহিত্যৰ বিভিন্ন দিশলৈ আগুৱাই দিলে এই কথাৰ ওৰ বিচাৰিলে লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ কথাই আগতে ওলাব। এইদৰে এইজন মানুহে নিজক বহুজনৰ মাজত কেনেকৈ বিয়পাই দিব পাৰিছিল তাৰ লেখ ল’বলৈ গ’লে এখন মহাভাৱত হ’ব। পুৰণি বৈষ্ণৱ যুগৰ সকলো সাহিত্য-কৰ্মতে এইজন মহাপুৰুষ দেখা নেদেখাকৈ সহস্ৰবাহুৰূপে বিৰাজ কৰিছে। আধুনিক যুগৰ প্ৰথমাৰ্দ্ধৰ সকলো সাহিত্য-কৰ্মৰ গুৰিতে লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ নামে অনুৰূপ কাম কৰিব পাৰিছিল। ১৯৩০-৩১ চনত এবাৰ সাহিত্য সভাৰ অধিৱেশন উপলক্ষে বেজবৰুৱা শিৱসাগৰলৈ গৈছিল। ঘূৰি যাওঁতে কটন কলেজৰ এ.এছ.এল. ক্লাৰে ছুড্‌মাৰ্চন হ'লত এখন অভিনন্দন সভা পাতি বেজবৰুৱাক মানপত্ৰ দিছিল। সেইদিনাৰ সভাত লিখিত ভাৱেই নে বক্তৃতাতো কোনোবাই তেখেতক ঘূৰি আহি অসমত নিগাজিকৈ থকাৰ অনুৰোধ কৰিছিল। তাৰ উত্তৰত তেখেতে

কৈছিল, “সকলো ঈশ্বৰৰ ইচ্ছা। যদি অসমতে হাড় কিডাল পেলাব লগা আছে তেনেহলে সেইটো নিশ্চয় হ'ব। তথাপি মই অসমত নাই থকা বুলি আপোনালোকে অসন্তোষ নকৰিব। মোৰ অন্তৰাত্মা গোটেই অসমতে বিয়পি আছে।” সেই কথাষাৰকে ইংৰাজীত দোহাৰি কৈছিল : “I am all over Assam in spirit.” তেখেতৰ প্ৰথম কথাটো আখৰে আখৰে ফণিয়ালে। লুইতৰ বালিত এদিন ভূমিষ্ঠ হৈছিল (তেখেতৰ ভাষাত ‘নৌকাস্থ’), ডিব্ৰুগড়ৰ লুইতৰ বালিতে তেখেতৰ অস্থিশেষ নিমজ্জিত হ'ল। দ্বিতীয় কথাষাৰ তেতিয়াওঁ সঁচা আৰু আজিও সঁচা হৈ আছে।

কেৱল প্ৰেৰণা বিকীৰণ কৰাতেই যে বেজবৰুৱাৰ বিৰাট ব্যক্তিত্ব উপশান্ত হৈছিল এনে নহয়; প্ৰেৰণাৰে আগুৱাই দি তাড়নাৰে অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যৰ গতি সুৰাটেদি পৰিচালনা কৰিছিল। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ অভাৱত ভাষাৰ বিগ্ৰহী সম্পৰ্কে শেষ বিধান দিবলগীয়া হৈছিল বেজবৰুৱাই। কোনো বিষয়ে শঙ্কা বা বিতণ্ডা হলে বেজবৰুৱাই কি লিখে বা কি বোলে তাৰ সাক্ষ্যই শেষ মীমাংসাৰ কাৰণে যথেষ্ট বুলি সকলোৱে মানি লৈছিল। বুৰা নে ডুবা, কি বাজিল নে কেইটা বাজিল, এনে সৰু-সুৰা কথাতো যদি বেজবৰুৱাই কিবা ৰায় দিলে তেনেহলে চকুমুদি সেই ৰায় মতে লিখি যোৱা, ভয় নাই। সমালোচনাত বেজবৰুৱাই ডেকা-বুঢ়া কাবো মুখলৈ নাচাইছিল। তেওঁ সেই কালৰ ডেকা সাহিত্যিকক তৰ্জনী-নিৰ্দেশ দিছিল, বয়োবৃদ্ধ শিক্ষা-প্ৰসাৰক উপেন্দ্ৰ বৰুৱাকো শুদাই নেবিছিল। ‘শাহু আই’ নামৰ এখন সৰু নাট বহুত দিন আগতে নকুল চন্দ্ৰ ভূঞা ডাঙৰীয়াই ৰচনা কৰি প্ৰকাশ কৰিছিল। বেজবৰুৱাই ‘বাঁহী’ত সেই নাটৰ বনালোচনা কৰি তাক পুৰি পেলোৱাৰ নিৰ্দেশ দিছিল। বেজবৰুৱাই লিখিছিল, “বহুত প্ৰকাৰ চিত্ৰ থাকে, কিন্তু আটাইবোৰ চ’ৰাঘৰৰ বেৰত আঁৰিব নোৱাৰি, সেইদৰে সমাজৰ ভাল বেয়া সকলো কথাই সাহিত্যত সমানে ঠাই পোৱা অসম্ভৱ।” (ভবছ বাক্য কেইটা মনত নাই)। যোৰহাটৰ স্বৰ্গীয় উপেন্দ্ৰ বৰুৱাই ‘বাঁহী’ত কেইটামান বিষয়ে টোকা লিখিছিল। তাত নানান কথাৰ মাজত এই কথাও লিখিছিল যে, কীৰ্ত্তন পুথিৰ অন্তৰ্গত ওৰেৰা-বৰ্ণন শঙ্কৰদেৱৰ নহয়, প্ৰসিদ্ধ; সেই খণ্ড পিচত কোনোবাই কীৰ্ত্তনৰ আনবোৰ খণ্ডৰ লগত সাঙুৰি দিলে। বিষয়টো অৱতাবণা কৰোঁতে বৰুৱা ডাঙৰীয়াই “কীৰ্ত্তনখনৰ আছোপাস্ত এবাৰ পঢ়ি চাওঁ”,—এনেকৈ আৰম্ভ কৰিছিল। ইয়াৰ প্ৰত্যুত্তৰ এটা সম্পাদকীয়ত বেজবৰুৱাই নিজেই লিখি ওৰেৰা-বৰ্ণন সম্পৰ্কে ক'লে যে ওৰেৰা-বৰ্ণন শঙ্কৰদেৱৰ ৰচনা আৰু কীৰ্ত্তনৰ ভিতৰুৱা। “বৰুৱা ডাঙৰীয়াই বুঢ়া বয়সত কীৰ্ত্তন পুথিখন

এবাৰ যে পঢ়ি চালে, জানি সন্তোষ পালোঁ। আৰু কেইবাবৰমান পঢ়িলে ওষেষা-বৰ্ণন যে শঙ্কৰদেৱৰ বচনা বুজি পাব”।^১ এইদৰে ‘বাঁহী’য়ে যেনেকৈ মিঠা সুৰেৰে মাত দিছিল তেনেকৈ লাগিলে কেতিয়াবা চোকা সুৰৰ মাতো উলিয়াইছিল। সাহিত্যৰথীয়ে মুঠিৰ বাঘ-জৰী কেতিয়াও ঢিল পৰিবলৈ নিদিছিল। বৰ্ত্তমান যুগৰ সৰ্বথিৰিহীন সাহিত্যৰ কথা কৈ সিদিনা স্বৰ্গীয় দৈৱচন্দ্ৰ তালুকদাৰে আক্ষেপ কৰিছিল : “বেজবৰুৱাৰ যুগত ভালকৈ লেকাম ধৰি আছিল, এতিয়া সেইটো নোহোৱা হ’ল। কিন্তু এতিয়াৰ সাহিত্য বামকৃষ্ণ-বাণী, লঠাই শালিধানৰ আগ তল গ’ল গুৰিয়ে নাপালে পানী।” (অসম সাহিত্য সভাই প্ৰকাশ কৰা ডিম্বেশ্বৰ নেওগ স্মৃতি-গ্ৰন্থ, পৃষ্ঠা ৪৯।) অকল বাট দেখুওৱাই ক্ষান্ত নাথাকি ফালৰি কাটিলে বাট পোনাই দিয়াতহে নেতৃত্বৰ সৌষ্ঠৱ।

মহাভাৰতত কোৱা লক্ষণ মতে মহাৰথীয়ে ৰথো চলায়, শত্ৰুকো নিপাত কৰে। অসমীয়া ভাষাই অসমত হৃত আসন পুনৰাই লাভ কৰিলে যদিও শত্ৰুৰ জইন্ মৰা নাছিল। সুযোগ সুবিধা পালেই বতৰে আবতৰে অসমীয়া ভাষালৈ বা অসমীয়ালৈ লুকাই চুৰকৈ আৰু কেতিয়াবা দেখাদেখিকৈ ছুই এপাত নিন্দা-উপলুঙাৰ শৰ মাৰিবলৈ এৰা নাছিল। অসমীয়া ভাষাক বঙলা ভাষাৰ উপভাষা ৰূপে প্ৰতিপন্ন কৰাৰ অপচেষ্টাও সমানে চলি আছিল। জোনাকীযুগ আৰু তাৰ কিছুকাল পিচলৈকো এনে আক্ৰমণ চুৰুৰীয়াকৈ হলেও চলি আছিল। সেই সময়ৰ অসমীয়া সাহিত্যিকসকল এই ধৰণৰ আক্ৰমণ ওফৰাবৰ কাৰণে সৰ্বদাই বন্ধপৰিকৰ হৈ থাকিব লগা হৈছিল। সেই বিৰূপ মন্তব্যবোৰৰ চুঙা চাই সোপা দিব পাৰিছিল লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই, কেতিয়াবা ‘বাঁহী’ৰ সম্পাদকৰূপে আৰু কেতিয়াবা কুপাবৰৰ ভেশত। জোকৰ মুখত চুণ দিব পৰা বিঘাত বেজবৰুৱা সিদ্ধহস্ত আছিল, সেই দেখি পৰাখিনি পক্ষত জোকাই ল’বলৈ উলামুলা বিধৰ মানুহে সাহস্কে নকৰিছিল। অমূলক আৰু বিদ্বেষপ্ৰসূত কথাবোৰৰ উত্তৰবোৰ কুপাবৰে কেনেকৈ গাজত লগাকৈ দিব পাৰিছিল তাৰ নমুনা এটা পোৱা যায় বৰবৰুৱাৰ ‘গৱেষণা’ নামৰ খুল্তীয়া ঠাচত লিখা প্ৰবন্ধৰপৰা। (শ্ৰীঅতুলচন্দ্ৰ হাজৰিকাৰ সম্পাদনাত ওলোৱা ‘বৰবৰুৱাৰ বুলনি’ নামৰ গ্ৰন্থ, পৃষ্ঠা ৫৩)।

তাহানি ‘Times of Assam’ নামৰ ডিব্ৰুগড়ৰপৰা ওলোৱা বাতৰি কাকতত কোনোবা এজন ঘোষ উপাধিধাৰী পাবত গজা প্ৰত্নতাত্ত্বিকে তেওঁৰ পুৰণি তত্ত্বৰ উহ উলিয়াবলৈ কেইটামান প্ৰশ্ন কৰিছিল। তাৰে কেইটামান হ’ল,

১। সেই সংখ্যা ‘বাঁহী’ হাতত নথকাত যথালিখিত উদ্ধৃতি দিব নোৱাৰিলোঁ। কিন্তু প্ৰায়খিনি ভালকৈ মনত থকাত হে লিখিলোঁ।

- (১) খেবস্তুতী শঙ্কৰদেৱৰ বুঢ়ীমাক আছিল। তেওঁ কোন জাতৰ (কাষ্ট্ৰ) ? আৰু কোন জাতিৰ (ট্ৰাইব্) মানুহ আছিল ?
- (২) শব্দটো সজা নে, নাইবা পোনপটীয়ে স্বভাৱৰ অনুকৰণ কৰি কৰা ?
- (৩) শব্দটো এনেবোৰ জাতৰ চাব নে যিবোৰ নৈৰ বা মৰি নৈৰ বা সৰু স্ত্ৰীতিৰ দাঁতিত বাস কৰে ?

এই প্ৰশ্ন কেইটা ইমান নিৰ্বৰ্থক আৰু কুট যে ইয়াৰ উত্তৰ দিবলৈ যোৱাও বিবন্ধনা। কিন্তু নিদিলেও 'কেনে মজা' বুলি শত্ৰুৰ হাঁহিবলৈ চল থাকি যায়। সেই দেখি কৃপাবৰ বৰবৰুৱাই ছলক ছলেৰেই কাঢ়িলে এইদৰে—

“শ্ৰীচৈতন্যদেৱৰ মাকৰ নাম শচীদেৱী। শচীদেৱী নদীয়াৰ, বঙালী মানুহ আছিল। কিন্তু চৈতন্যদেৱৰ বাপেক চিলচীয়া।...এতেকে বঙ্গ-মহিলাৰ গৰ্ভত চিলচীয়া বাপেকৰ যিজন পুতেক হৈছিল সেইজন কোন জাতৰ বা কাষ্ট্ৰ আৰু কোন জাতিৰ বা ট্ৰাইবৰ তালিকাৰ অন্তৰ্গত ?

“‘ঘোষ’ শব্দটো সজা নে নাই পোনপটীয়ে স্বভাৱৰ অৰ্থাৎ নিজ ব্যৱসায়ৰ অনুকৰণ কৰাৰপৰা হোৱা ? ঘোষ মানে ঘোষণা কৰা, ডাক দি যোৱা অৰ্থাৎ গুৱালসকলে গাখীৰ বেচিবলৈ বাটে বাটে লৈ ফুৰোঁতে ‘কেনে গাখীৰ লবি ?’ বুলি ঘূষি অৰ্থাৎ মাতি বা ডাক দি বিঙিয়াই যোৱা বুলি পণ্ডিতসকলে অনুমান কৰে।

“নদীয়াৰ চন্দ্ৰ চৈতন্যদেৱৰ নাম। নদীৰ বা নৈৰ কানত থকা বাবে তেওঁৰ তেনে নাম হৈছিল নে ? নদীয়াৰ মানুহৰ কি জাত ?”

ঘোষ মহাশয়ৰ খেবস্তুতী নামটো লৈ অদ্ভুত গৱেষণা আৰু তাৰ নামত অসমীয়াৰ প্ৰতি কটাক্ষপাতৰ উত্তৰ পোনপটীয়াকৈ নিদি তেওঁৰ অনুমান-প্ৰমাণৰ ধৰণটোকে ওলোটাৰ্থে তেওঁৰ গালৈ মাৰি পঠিয়াই বেজবৰুৱাই “যেন টাঙোনৰ” ব্যৱস্থা কৰিলে। ঘোষ ডাঙৰীয়া সেইদিনেই ফাট মাৰিলে।

পুৰাত পঢ়াকালত এজন বঙালী শিক্ষকে কোৱা মনত আছে—“লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা এনে কি ডাঙৰ সাহিত্যিক মই বুজি নাপাওঁ ; হাঁ, তেওঁ এজন যোদ্ধা আছিল এই কথা সত্য।” সেইদিনাৰ বঙালীসকলে যোদ্ধা ৰূপেই বেজবৰুৱাক চিনিছিল আৰু সম্ভৱতঃ কৈছিল—“আজিও ছুখান্ত গাৱ, মহা পীড়া পাই।”

বেজবৰুৱাই এইদৰেই সৃজন বখীৰ দৰে অসমীয়া ভাষাৰ চৌগড় অৰ্দ্ধ-প্ৰাণী কাল স্ৰবক্ষা কৰি গ'ল।

বেজবৰুৱাৰ পৰাতোকৰি শ্ৰেষ্ঠ নেতৃকাৰিতা হ'ল অসমীয়া সাহিত্যৰ

ক্ৰমাৎ সমাজৰূপী মানস সৰ্বোবৰখনক পাব ভাঙি শতধাৰে বোৱাই দিয়া। বেজবৰুৱাৰ পূৰ্বে অথবা অব্যবহিত কালত সাময়িক অসমীয়া সমাজখন সাহিত্যৰ দাপোণত স্পষ্ট আৰু পূৰ্ণাৱয়ব ছবি প্ৰতিফলিত হোৱা নাছিল। গুণাভিৰামৰ 'বাম নৱমী'ত বিবিধি উঠা সমাজখনত কল্পনাৰ বিলাসী ৰং অলপ বেছিকৈ চৰোৱা হৈছে। ফলত তাত পোৱা অসমীয়া সমাজখন ঠায়ে ঠায়ে আচলুৱা যেন লগা হৈছে। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ 'কানীয়া কীৰ্ত্তন' আৰু 'বাহিৰে ৰং চং ভিতৰে কোৱা ভাতুৰী'য়ে অতিৰঞ্জনাৰ বাহুল্যেৰে সমাজৰ প্ৰকৃতাৱস্থাৰ ওপৰত মুখা পিন্ধাই দিছে। দোষদৰ্শিতাৰ প্ৰবলতাই গ্ৰন্থকাৰক চিকিৎসার্থে ৰোগীৰ পিঠিত সোঁকা লগোৱা ভূত খেদা বেজৰ শাৰীলৈ নিয়া নিয়া যেন হৈছে। পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে বুৰঞ্জী আৰু পুৰণি সাহিত্যৰ চাং চলাথ কৰোঁতে বেছিকৈ সময় গ'ল, কাব্য-প্ৰতিমাৰ পূজাত লাগি থাকি থাকি "হাতত সিৰামূৰিয়ে ধৰা" বুলি চন্দ্ৰকুমাৰ আগবৰালা সংবাদ-পত্ৰৰ মেলা-বজাৰত সোমাল। গোহাঞি বৰুৱাই লিখিলে; কিন্তু বৰ্তমানতকৈও অতীতলৈহে বেছিকৈ হাত মেলিলে, 'ভানুমতী' আৰু 'লাহৰি'ত অতীতৰ লগত বৰ্তমানৰ সনা-পোতকা কৰিলে। 'গাওঁবুঢ়া', 'ভূত নে ভ্ৰম' আদি নাটকত হজুৱা সমাজৰ বুদ্ধিহীনতা, ভয়-কাতৰতা আদি দোষবোৰ আঙুলিওৱাৰ বাহিৰে কলাপুষ্টি বৰ্ণনৰ অভাৱ পৰিলক্ষিত হয়। 'টেটোন তামুলী' এটা অসম্ভাৱ্য ঘটনাৰ ধেমেলীয়া উপস্থাপন।

ৰজনীকান্ত বৰদলৈ ইতিহাসৰ ৰাজ্যত সোমাল। হেৰোৱা অতীত এটাক পুনৰ্জীৱিত কৰাত বৰদলৈৰ দান অতুলনীয়। 'মিৰি-জীয়ৰী'ত এখন সমাজ পাওঁ—বিৰাট অসমীয়া সমাজৰ এটা খণ্ডছবি। ভৱিষ্যত সম্ভৱনাৰে গৰ্ভিত এই উপন্যাসৰ ধাৰাটো "এবাৰ ওলাই মাথো স্নমেক শিখৰে ছাট্ কৰে পৌহৰত কেনিবা লুকাল"। অসমীয়া সমাজ দোষে-গুণে যথার্থৰূপে প্ৰকাশ পালে বেজবৰুৱাৰ গল্পসমূহত, খুলতীয়া প্ৰৱন্ধৰাজিত। ইয়াত কল্পনাবিলাস নাই, অতিৰঞ্জনাৰ ডেই যোৱা ৰং নাই, খণ্ডতাৰ অসম্পূৰ্ণতাও নাই। দোষদৰ্শন আছে, কিন্তু সিও সহানুভূতিৰ প্ৰলেপত "হেজাৰ হলেও দোষে-গুণে আমাৰেই"—এনে সমত্ব প্ৰদায়ক। অসমীয়া সমাজৰ ডাঙৰীয়াৰপৰা হজুৱালৈকে, গুৰু-গোসাঁইৰপৰা সেৱকলৈকে, ৰজা-প্ৰজা, নগৰীয়া-গাঁৱলীয়া, গিৰিহঁত-চাকৰ, ছাত্ৰ-শিক্ষক, স্বামী-স্ত্ৰী, আমোলা-মহৰী, সকলোৱেই স্ব স্ব মহিমা লৈ বেজবৰুৱাৰ গল্প-প্ৰৱন্ধত আত্ম-প্ৰকাশ কৰিছে। যদি কিবা নাই তেনেহলে সেইখিনি অসমীয়া সমাজখনতে নাছিল বুলি ধৰিব লাগিব। সাহিত্যিকৰ সৰ্বতোবিসাৰিণী

দৃষ্টিৰে সমাজখনক সৰ্বপ্ৰথমে বেজবৰুৱায়ে অসমীয়া পাঠকৰ সমুখত দাঙি ধৰিলে। অসমীয়া সাহিত্যিকে স্ব-সমাজৰ দাপোণত নিজৰ প্ৰতিবিম্ব চাবলৈ শিকিলে, লগতে সেই সমাজখনক সাহিত্যৰ মূলাধাৰ শক্তিকৰূপে বৰণ কৰিলে। পিচৰ কালৰ লেখকসকলে সেই আদৰ্শত বাট বুলিবলৈ বেজবৰুৱাৰ সাহিত্য-পৰাই দিঙনিৰ্দেশ গ্ৰহণ কৰিলে। অসমীয়া সাহিত্যিকে বাট চিনি-পালে। সমাজখনক নমাই আনি সাহিত্য-জগতত প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ এই ভগীৰথ কৰ্মই বিনা অনুষ্ঠানে অঘোষিতভাৱে লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাক সাহিত্যৰথী নামব গৰাকী কৰিলে।

বেজবৰুৱাৰ সাহিত্য-জগতত প্ৰাচ্য আৰু পাশ্চাত্য

ভবেন বৰুৱা

আধুনিক ভাৰতীয় সাহিত্যসমূহৰ জন্ম আৰু বিকাশৰ ইতিহাস মূলতে প্ৰাচ্য আৰু পাশ্চাত্যৰ সংমিশ্ৰণৰ এক বিশেষ কৌতূহলোদ্দীপক ইতিহাস, আৰু এই ইতিহাসৰ সামগ্ৰিক ৰূপটো কেইবাটাও বিশিষ্ট ধাৰাত সুবিঘ্নস্ত। অতীতৰ কোনো কোনো সময়ত ভাৰতীয় মানসত পাশ্চাত্যৰ, আৰু পাশ্চাত্যৰ মানসত ভাৰতীয় প্ৰাচ্যৰ অভিঘাত অনুভূত হৈছিল; আনকি পাশ্চাত্যৰ নিয়'প্লেট'নিজমত, প্ৰাচ্যৰ মহাবোধিসত্ত্বৰ কৰুণাসিক্ত মূৰ্তিত ইয়াৰ চিনৰেখা পণ্ডিতসকলে বিচাৰি পাইছে। কিন্তু এইবোৰ ক্ষেত্ৰত সাময়িক সংস্পৰ্শৰ বিচ্ছিন্ন বিন্দু কিছুমানহে আমি দেখিবলৈ পোওঁ; সমন্বয়ৰ সুদীৰ্ঘ ধাৰাৰ পৰিচয় নাপোওঁ।

এনে সমন্বয়ৰ এক নিৰৱচ্ছিন্ন প্ৰৱাহৰ ইতিহাসেই হ'ল আধুনিক ভাৰতীয় সাহিত্যসমূহৰ ইতিহাস। গ্ৰীচীয়-ৰোমক-খৃষ্টীয় আধাৰত ক্ৰমবিকাশ লাভ কৰা পাশ্চাত্যৰ সভ্যতাক বিভিন্ন ৰূপত ভাৰতীয় মানসে কিভাৱে অঙ্গীভূত কৰিছে বা কৰিবলৈ প্ৰচেষ্টা চলাই আহিছে, তাৰ এক অন্তৰঙ্গ পৰিচয় এই সাহিত্যসমূহত পোৱা যায়। আধুনিক ভাৰতীয় সাহিত্য নামেৰে সামগ্ৰিকভাৱে চিহ্নিত কৰিব পৰা এই সাহিত্যসমূহক এখন বিশেষ ধৰণৰ দাপোণ বুলিব পাৰি—প্ৰতিবিস্তৃত জগতখনত চলি থকা প্ৰাচ্য আৰু পাশ্চাত্যৰ সংমিশ্ৰণৰ মূল প্ৰক্ৰিয়াটোৰ দ্বাৰাই যিখন দাপোণৰ প্ৰতিবিস্তৰ-প্ৰণালী নিয়ন্ত্ৰিত। মাইকেল মধুসূদন দত্তৰ কাব্যত প্ৰাচ্য ভাষা আৰু অমিত্ৰাক্ষৰ ছন্দৰ মিতালিত আধুনিক ভাৰতীয় সাহিত্যৰ এক তাৎপৰ্যপূৰ্ণ লক্ষণৰ পৰিচয় পোৱা যায়। পছিমীয়া সাহিত্যৰ চনেট, অমিত্ৰাক্ষৰ আদি বিভিন্ন ছন্দ-প্ৰকৰণ, উপগ্ৰাস, চুটিগল্প আদি বিভিন্ন ৰূপৰ আধাৰতেই এই সাহিত্যই গঢ় ল'লে? কেৱল আধাৰৰেই নহয়, আধেয়ৰো পৰিৱৰ্তন ঘটিল। পাশ্চাত্যৰ বেনেট'প্ৰসূত সভ্যতাৰ মানৱমুখী এক দৰ্শনে ভাৰতীয় পাৰমাৰ্থিকতাৰ স্থান অধিকাৰ কৰি ল'লে। মানৱ-জগতৰ বাস্তৱতা, মানৱমনৰ দুখ-বেদনাৰ বাস্তৱতা সম্পৰ্কে তীব্ৰভাৱে সচেতন

এক মানসিকতাই ভাৰতীয় সাহিত্যত দেখা দিলে। ভাৰতীয় মানসত আগেয়ে আবিৰ্ভাৱ নোহোৱা শ্ৰেণীৰ এক নিৰাকৰণহীন ছুখৰ বোধো (ট্ৰেজিক চেঞ্চ) দেখা গ'ল ববীন্দ্ৰনাথৰ 'ঘৰে বাইৰে' আদি ৰচনাত। পাবমাৰ্থিক গন্ধ নথকা, ব্যক্তিমুখী এক বিশুদ্ধ ৰোমাণ্টিক মানসিকতা—ধৰ্ম আৰু সমাজৰ প্ৰভাৱৰপৰা যি মুক্ত—মধ্যযুগৰ বৈষ্ণৱ পদাৱলীত দেখা দিয়া 'মৰমীয়া' প্ৰণয়-অনুৰাগৰ ঠাইত পৰিলক্ষিত হ'ল। আগতকৈ অধিক মানৱমুখী, অধিক ব্যক্তিমুখী, অধিক অন্তমুখী—মনৰ ভীষণ বহুস্ৰময় অৱচেতনক অধিক স্বীকৃতি দিয়া এক মানসিকতা—অৰ্থাৎ বিশেষকৈ যোৱা পাঁচশ বছৰে পছিমীয়া সাহিত্যত নিৰৱচ্ছিন্ন গতিত সক্ৰিয় হৈ থকা মানসিকতাৰ প্ৰভাৱকে ভাৰতীয় সাহিত্যত দেখা গ'ল।

ভাৰতীয় সাহিত্যসমূহে প্ৰাচ্য-পাশ্চাত্যৰ এই সংমিশ্ৰণৰ ফলত লাভ কৰা মূলধন অৱশ্যে কেৱল এই আঙ্গিকৰ প্ৰকৰণসমূহ আৰু মানৱমুখী-ব্যক্তিমুখী মানসিকতাই নহয়; ভাৰতীয় ভাৱ-ৰাজ্যত—ধৰ্ম-চিন্তা, ৰাষ্ট্ৰ-চিন্তা, সমাজ-চিন্তা আদিৰ ওপৰত পৰা পাশ্চাত্য প্ৰভাৱৰ ফলত যিবোৰ নতুন বিশিষ্ট চিন্তাৱলীৰ উদয় হ'ল—সিবোৰো তাৰ ভিতৰত আছে। মুঠৰ ওপৰত, আধুনিক ভাৰতীয় সাহিত্যৰ মন, শৰীৰ আৰু অঙ্গ-সজ্জা তিনিওটাতেই প্ৰাচ্য-পাশ্চাত্যৰ সংমিশ্ৰণৰ প্ৰমাণ স্পষ্ট।

যোৱা এশ বছৰৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ ক্ৰমবিকাশৰ ৰূপটো পৰীক্ষা কৰি চালে এই কথাৰেই প্ৰমাণ পাওঁ; এই এশ বছৰৰ ভিতৰত আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যই পছিমীয়া গঢ়ত ইয়াৰ আনুষ্ঠানিক প্ৰতিষ্ঠা, ব্যাপ্তি আৰু গতিবেগ লাভ কৰিছে। আন আন ভাৰতীয় সাহিত্যসমূহৰ দৰেই অসমীয়া সাহিত্যয়ো পছিমীয়া আদৰ্শৰ কাব্য, নাটক, উপন্যাস, চুটিগল্প, ৰম্ভা-ৰচনা আদি বিভিন্ন প্ৰকৰণৰ আধাৰত স্ফুৰণ লাভ কৰিছে, এক মানৱমুখী-ব্যক্তিমুখী মানসিকতাৰ ইঙ্গিত বহন কৰিছে, আৰু আধুনিক ভাৰতীয় চিন্তাধাৰাৰপৰা প্ৰাণশক্তি লাভ কৰিছে।

এই এশ বছৰৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ কেন্দ্ৰস্থলতেই লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ স্থান আমি বিচাৰি পাম। এই কেন্দ্ৰীয় গুৰুত্ব বেজবৰুৱাৰ প্ৰাপ্য এই কাৰণেই যে আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যই আনুষ্ঠানিক প্ৰতিষ্ঠা, ব্যাপ্তি আৰু গতিবেগ বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যতেই লাভ কৰিলে। মানৱমনৰ গহনতম প্ৰদেশৰ ছাঁ-পোহৰৰ খেল নাইবা সূক্ষ্ম, গভীৰ, অনুভূতি-সতেজ এক সামগ্ৰিক জীৱন-

বোধ বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যত আমি নাপাওঁ ; চন্দ্ৰকুমাৰৰ কৱিতাত, অস্থিকাগিৰিৰ আগবয়সৰ কৱিতাত, জ্যোতিপ্ৰসাদৰ 'কাৰেঙৰ লিগিৰি', বিৰিক্ৰিকুমাৰ বৰুৱাৰ 'জীৱনৰ বাটত' উপন্যাসতেই বৰং যাৰ সন্ধান পোৱা যায়। গতিকেই, বেজবৰুৱাৰ এই কেন্দ্ৰীয়তা ঘাইকৈ তেওঁৰ সাহিত্যৰ ব্যাপ্তি আৰু ঐতিহাসিক গুৰুত্বৰ বাবেইহে, গভীৰতা আৰু সূক্ষ্মতাৰ বাবে নহয়। প্ৰথমতে কৱিতা-গল্প-উপন্যাস-নাটক-ৰম্যবচনা—প্ৰায় সকলোবিলাক বিভাগতেই বেজবৰুৱাই পোন প্ৰথমে লেখনি চলায়, আৰু প্ৰায় প্ৰতিটো বিভাগতেই এটা বিশিষ্ট আদৰ্শ বা মডেলৰ সৃষ্টি কৰে—যিবোৰৰ ওপৰত প্ৰায় অৰ্দ্ধ-শতাব্দী ধৰি তেওঁৰ বেছিভাগ উত্তৰু-সাধকেই নিৰ্ভৰ কৰি আহিছে। দ্বিতীয়তে, আধুনিক অসমীয়া গছই বেজবৰুৱাৰ হাততেই এক বিশিষ্ট শৈলী, সাৱলীলতা আৰু এক তাৎপৰ্যপূৰ্ণ বিৱৰ্তন লাভ কৰে। ভট্টদেৱৰ গছ, বজাদিনীয়া বুৰঞ্জী-পুথিবোৰৰ গছ, হেমচন্দ্ৰ-গুণাভিৰাম-লক্ষ্যদেৱৰ গছ—এটাই কেউবিধতেই সাধাৰণতে আধুনিক প্ৰকৃতিৰ সাৱলীল নমনীয়তাৰ অভাৱ কিছু পৰিমাণে হলেও অনুভৱ কৰিব পাৰি। বেজবৰুৱাৰ হাততেই অসমীয়া গছই এই গুণ লাভ কৰিলে। এই ৰূপান্তৰ লাভ কৰা গছই আজি আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ শতকৰা পয়সত্তৰ-আশীভাগ বোজা বহন কৰিছে। তৃতীয়তে, কেইবাটাও গুৰুত্বপূৰ্ণ দশক জুৰি সম্পাদকীয় পৰিচালনাৰে বেজবৰুৱাই আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যক এক আনুষ্ঠানিক মৰ্যাদা লাভ কৰাত সহায় কৰিলে।

বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যত এফালে যেনেকৈ ন-ভাঙনি মাটিৰ পৰিচয় পোৱা যায়, আনফালে তেনেকৈ জাতীয় লোক-মানসক, ঐতিহ্যক সেই মাটিত এক নতুন অৰ্থদান কৰাৰ প্ৰচেষ্টাও পৰিলক্ষিত হয়। ভাৰতীয় ঐতিহ্যৰ এটা ধাৰা শঙ্কৰী অসমীয়া সংস্কৃতিৰ শাস্ত্ৰীয় ৰূপটোৰ লগত সৰুৰেপৰা বেজবৰুৱাৰ কেনে ঘনিষ্ঠ পৰিচয় স্থাপিত হৈছিল সেই কথা 'মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ' পুথিত দিয়া তেওঁৰ দিন-পঞ্জীবপৰা ভালদৰে জানিব পাৰি। শঙ্কৰ-মাধৱৰ আধুনিক প্ৰণালীত লেখা প্ৰথম জীৱনীও যে বেজবৰুৱাৰেই ৰচনা, সেই কথাৰপৰাও এনে সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰিব পাৰি।

আনহাতে, অসমীয়া সংস্কৃতিৰ এই ক্ষুদ্ৰদী ৰূপটোৰ বিপৰীতে থকা আনটো ৰূপৰ লগতো বেজবৰুৱাৰ আছিল নিবিড় সম্পৰ্ক। অসমীয়া লোক-সংস্কৃতি, লোক-সাহিত্য—মুঠতে অসমীয়া লোক-মানসৰ আপোন সূৰত বেজবৰুৱা-সাহিত্যৰ তাঁৰ কেইডাল যেন গোপনে বন্ধা আছে—বেছি ভাগ সময়তে আমাৰ এনে ধাৰণাই হয়। অসমীয়া সাধু-কথাবোৰৰ প্ৰথম সম্পাদক-

সাজতে ফুলিল

তগৰ ফুলে-পাহি

সন্ধিয়াৰে বা পাই ;

কোনেও নেদেখোঁতে

কোনেও নুশুঙোতে

সিও যে লেবেলি যায় ।”

কথাখিনি ভালদৰে মন কৰিলে দেখা যাব শাৰীকেইটাত যি অনুভূতিয়ে আত্মপ্ৰকাশ কৰিছে, তাক অসমীয়া লোক-সাহিত্যত বা পুৰণি অসমীয়া সাহিত্যত আমি নাপাওঁ। শাৰীকেইটাত প্ৰকাশ পোৱা এক সূক্ষ্ম বোমাটিক বেদনাবোধ সেইসময়ৰ অসমীয়া সাহিত্যত নতুন বস্তু। “কি কমে দুখৰে কথা” অসমীয়া বৈষ্ণৱ-কাব্যত অতি বেছি “আলো মাই, কি কহবো দুখ” হৈ ধ্বনিত হয় ; তাত বোমাটিকতাৰ আৱেশ নাই। “সখি হে” অসমীয়া বৈষ্ণৱ-কাব্যৰ কথা নহয় ; আচলতে বিদ্যাপতি-চণ্ডীদাসৰ বৈষ্ণৱ পদাৱলীৰ আৱেশহে শব্দ দুটাই বহন কৰে। আকৌ, সুখ-দুখ দুই ভাই—বিদ্যাপতিৰ কাব্যতহে এনে কথা বাৰে বাৰে আনন্দ-বেদনাৰে সোঁৱৰা হৈছে ; আৰু সোঁৱৰা হৈছে যে অমৃত “গৰল ভেল”। কিন্তু, যি শূন্যৰ, যি কামনীয়—তাৰ লগত যে এক ‘অচিবতা’ লগ হৈ আছে ; এই কথাৰ সুৰ বিশেষকৈ ইংৰাজী বোমাটিক কাব্যতহে বাজি উঠিছে। এইখিনিতেই বেজবৰুৱাৰ কৱিতাটোত বৈষ্ণৱ-পদাৱলীৰ সুৰ আৰু ইংৰাজী বোমাটিক কাব্যৰ সুৰ সংযুক্ত হৈ পৰিছে। এই ‘অচিবতা’ৰ নিৰ্মম ৰূপটোক চন্দ্ৰকুমাৰৰ ‘প্ৰকৃতি’ কৱিতাত নিষ্কম্প, ‘নিৰ্মম’ দুখেৰে কল্পনা কৰা হৈছে ; বেজবৰুৱাৰ কৱিতাটোত সেই ‘অচিবতা’ৰ কথা কোমল, দবদভৰা দুখেৰে সোঁৱৰা হৈছে। এই বোমাটিক দুখৰ বোধ ভাৰতীয় সাহিত্যত মূলতে পাশ্চাত্য-সাহিত্যৰ দান। ববীন্দ্ৰনাথে যেতিয়া উপনিষদৰ পৰম, বেদনীয় পুৰুষৰ ধ্যানত তন্ময়, তেতিয়া ‘অচিবতা’ বা শূন্যতাবোধে তেওঁৰ কাব্যত দুখৰ প্ৰৱল জোকাৰণি নোতোলে ; তেওঁ গায়—

“...যে ফুল না ফুটিতে ৰবেছে ধৰণীতে

যে নদী মৰুপথে হাবালো ধাৰা

জানি হে জানি তাও হয়নি হাৰা।”

প্ৰাচ্যৰ সেই উপনিষদীয় ধ্যানত এনে শূন্যতাৰ বোধ নাজাগে ; কাৰণ, প্ৰাচ্যৰ যি উপনিষদীয়, সি হ’ল :

“স্বং বেদং পুৰুষং বেদ যথা মা বো মৃত্যুঃ পৰিব্যথাঃ”—(সেই বেদনীয় পুৰুষক জানা যাতে মৃত্যুৱে তোমালোকক কোনো ব্যথা দিব নোৱাৰে)। মুঠৰ ওপৰত—“সখিহে কি কমে দুখৰে কথা”—এই সৰু কৱিতাটোত প্ৰকাশ পোৱা

ভাৱ-অনুভূতি পাশ্চাত্য-সাহিত্যৰ প্ৰভাৱ সুস্পষ্ট। কিন্তু আমাৰ মূল কথাটো হ'ল এয়ে যে—কৱিতাটোৰ সুৰটো মূলতে পছিমীয়া সুৰ বুলি সহজতে ধৰিবই নোৱাৰি। একেলগে যেন কৱিতাটোত আছে বঙ্গীয় বৈষ্ণৱ-কাব্যৰ বেণুৰ সুৰ, ইংৰাজী কাব্যৰ পিয়ানোৰ সুৰ : অথচ 'মালতিৰ চাকি', 'ভগব ফুলপাহী,' 'সন্ধিয়াৰ বা' আদিৰ মায়াবী মন্ত্ৰত সেই ছয়োটা সুৰ অসমীয়া লোক-মানসৰ এটা বাত যন্ত্ৰতেই বাজি উঠিছে।

অসমীয়া জাতীয় জীৱনৰ লৌকিক ৰূপটো বেজবৰুৱাৰ অৱচেতনত কিমান দূৰ সক্ৰিয় হৈ আছিল ওপৰৰ আলোচনাৰপৰা সেই কথা উপলব্ধি কৰিব পাৰি। আনহাতে, ইয়াৰ ঋপদী ৰূপটোৰ লগতো যে তেওঁৰ পৰিচয় সমানেই গভীৰ আছিল সেই কথাৰো প্ৰমাণ পোৱা যায় আৰু তাক আগতে উল্লেখ কৰা হৈছে।

Ref. 102/5362

মুঠতে অসমীয়া জাতীয় জীৱনৰ লৌকিক ঋপদী ছয়োটা ৰূপৰ বিষয়ে এক সামগ্ৰিক চেতনা তেওঁৰ মনত সক্ৰিয় হৈ আছিল ; ছয়োটা ৰূপকেই তেওঁ অতি ওচৰপৰা নিৰীক্ষণ কৰিছিল বহুত বহুত ধৰি। আনহাতে, কৰ্মসূত্ৰত তেওঁৰ পিতৃয়ে সপৰিয়ালে অসমৰ এমূৰপৰা সিমূৰলৈ ভ্ৰমণ কৰিবলগীয়া হোৱাত বেজবৰুৱাই কৈশোৰ অৱস্থাতেই অসমৰ জাতীয় জীৱনক ভৌগোলিক অৰ্থতো বহলভাৱে জানিবলৈ সুবিধা পাইছিল। অৰ্থাৎ, কেৱল গভীৰভাৱেই নহয় বহল ভাৱেও, গুণৰ মাপেৰেই নহয় পৰিমাণৰ মাপেৰেও, অসমীয়া জীৱনৰ লগত তেওঁৰ পৰিচয় আছিল নিভুল। আনহাতে, যৌৱন আৰম্ভ হোৱাৰপৰা তেওঁ আছিল অসমৰপৰা আঁতৰত ; শৈশৱ আৰু কৈশোৰত দেখা জীৱন-যাত্ৰাক যৌৱন অৱস্থাৰপৰা তেওঁ নিৰীক্ষণ কৰিছিল দূৰপৰা। কেৱল স্থানগত দূৰত্বই নহয়—কিছু পৰিমাণে মানসিক দূৰত্বও এই ক্ষেত্ৰত জড়িত হৈ পৰিছিল। পাশ্চাত্য সভ্যতাৰ যি প্ৰত্যক্ষ আৰু ব্যাপক প্ৰভাৱ উন্নৈশ শতিকাৰ বঙ্গীয় সমাজ-সংস্কৃতিৰ ওপৰত পৰিছিল, তাৰ ফলত এখন নতুন সমাজ, এটা নতুন আদৰ্শৰ জীৱন যাত্ৰাক ৰূপে আত্ম-প্ৰকাশ কৰিছিল। শৈশৱ আৰু কৈশোৰত বেজবৰুৱাৰ অৱচেতনে অসমীয়া জাতীয় জীৱনক বিভিন্ন ৰূপত গ্ৰহণ কৰিছিল ; কিন্তু চেতন মন সতেজ আৰু সবল হোৱাৰ কালছোৱাৰপৰা—অৰ্থাৎ, যৌৱনৰ আৰম্ভণিৰপৰা—অৱচেতনে সংবন্ধিত কৰি ৰখা জগতখনৰ ওপৰত নতুন জগত-খনৰ দৃষ্টিভঙ্গী তেওঁৰ চেতন মনে গ্ৰহণ কৰিবলৈ ল'লে। ৰাজা ৰামমোহন ৰায়ৰ দিনৰপৰা আৰম্ভ কৰি ভাৰতীয়ৰ সমাজ-চিন্তা, ধৰ্মচিন্তা আদিত পাশ্চাত্য প্ৰভাৱৰ যি চো উঠিছিল, তাৰ খলকনি হেমচন্দ্ৰ আৰু গুণাভিৰামৰ লেখনিত আৰু জীৱনত

ইন্দিমধ্যেই দেখা গৈছিল—হেমচন্দ্ৰৰ ইয়ং বেঙ্গল জাতীয় বেডিকেলিজমত, ব্ৰাহ্মধৰ্মত দীক্ষিত গুণাভিৰামৰ সংস্কাৰ-প্ৰৱণতাত। প্ৰাচীন সমাজখনৰ সীমা ভাঙি তাৰপৰা এক মানসিক দূৰত্বত বোৱাৰ যি আদৰ্শ এই পূৰ্বসূৰী ছুজনৰ ক্ষেত্ৰত দেখা গৈছিল, উত্তৰ সাধক বেজবৰুৱাৰ ক্ষেত্ৰতো তাকে দেখা গ'ল। পুৰণি আদৰ্শৰ সমাজখনক নতুন আদৰ্শেৰে জুখি চাবলৈ যিখিনি মানসিক দূৰত্বৰ প্ৰয়োজন, তিনিওজনেই সেইখিনি দূৰত্ব 'আহৰণ' কৰিছিল; আৰু সেয়ে তিনিও-জনৰ সাহিত্যতে ব্যঙ্গই প্ৰাধান্য লাভ কৰিছিল। প্ৰথম ছুজনৰ ক্ষেত্ৰত সংস্কাৰ-প্ৰৱণতা বেছি তীব্ৰ; সেয়ে তেওঁলোকৰ ব্যঙ্গত গুৰুত্ববোধৰ মাত্ৰাও বেছি। 'বাহিৰে বং চং ভিতৰে কোৱা-ভাতুৰি' লেখোতে হেমচন্দ্ৰই, আৰু 'বামনৱমী' লেখোতে গুণাভিৰামে ব্যঙ্গক বিশেষভাৱে এক নৈতিক সামাজিক আদৰ্শৰ প্ৰয়োজনতেই অস্ত্ৰ হিচাবে ব্যৱহাৰ কৰিছে। কিন্তু বেজবৰুৱাৰ ব্যঙ্গ সাধাৰণতে অধিক স্বতন্ত্ৰ শ্ৰেণীৰ আৰু অধিক বিগ্ৰহ প্ৰকৃতিৰ। পাশ্চাত্য প্ৰভাৱত গঢ় লোৱা নতুন সমাজখনৰ নাগৰিক দৃষ্টিকোণৰপৰা প্ৰাচীন সমাজখনৰ যিখিনি "গ্ৰাম্যতা" চকুত পৰিব সেইখিনিক বেজবৰুৱাই বহুত সময়ত বসস্থিৰ উপাদান হিচাবে ব্যৱহাৰ কৰিছে। তেওঁৰ অৱচেতনত সংৰক্ষিত জগতখনৰ অলেখ চিত্ৰ তেওঁ ব্যৱহাৰ কৰিছে চেতনমনে গ্ৰহণ কৰা 'নাগৰিক' দৃষ্টিকোণৰপৰা—নিখুঁত নিভাজ চিত্ৰ, ব্যঙ্গ-হাস্যবসত সিন্ধু। আৰু সেই বস বেছি সময়তে মূলতে পাশ্চাত্য আদৰ্শত শিক্ষিত দৃষ্টাই প্ৰস্তুত কৰা বিগ্ৰহ অৰ্থাৎ অবিমিশ্ৰ সাহিত্য-বস।

আনহাতে, অৱচেতনৰ সেই আপোন জগতখনৰপৰা স্থানগত দূৰত্বত বোৱাৰ ফলত যি 'nostalgia' জাগি উঠাৰ সম্ভাৱনা থাকে, তাৰ আবেশত বহুত সময়ত সেইখন জগতৰ প্ৰতি বেজবৰুৱাৰ দৰদ আৰু মোহ আছিল ঐকান্তিক। সেয়ে চেতন মনৰ বন্ধিম-দৃষ্টি আৰু অৱচেতনৰ মোহ-দৰদৰ মাজত বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যত প্ৰায়ে এক ছাঁ-পোহৰৰ খেল দেখা যায়। অসমীয়া জাতীয় জীৱনৰ লৌকিক ৰূপটোৰ 'লৌকিকতা' তেওঁৰ সাহিত্যত স্থান বিশেষত যি পৰিমাণে ব্যঙ্গ-মধুৰ, সেই পৰিমাণেই স্থান বিশেষত সি দৰদস্নিগ্ধ সৌন্দৰ্যৰ চিত্ৰ। পছিমীয়া আদৰ্শৰ ভাৱ-অনুভূতি সেই কাৰণেই বহুত সময়ত তেওঁৰ সাহিত্যত অসমীয়া লোক-সাহিত্যৰ 'লৌকিক' সুৰত বাজি উঠিছে।

মুঠৰ ওপৰত ক'ব পাৰি যে চেতন মনত মূলতে পছিমীয়া আদৰ্শত গঢ়-লোৱা দৃষ্টিভঙ্গী আৰু অৱচেতনত ভাৰতীয় প্ৰাচ্যৰ এটা বিশেষ আঞ্চলিক ৰূপৰ চিত্ৰ—বেজবৰুৱা-সাহিত্যৰ প্ৰকৃতি আৰু পৰিসীমা ভালদৰে চিনি পাবলৈ

এই বিশেষ সময়ৰ কথা মনত ৰাখিব লাগিব। অসমীয়া সমাজৰ পুথি আদৰ্শ কমিয়ে ধৰ্মীয় আৰু ৰাজ্যবীয়া পৰিবেশত গঢ় লৈছিল। সেই জীৱন-যাত্ৰাৰ আদৰ্শ বোধকৰো লক্ষ্মীনাথৰ পিতৃ দীননাথ বেজবৰুৱাৰ দৰে এজন অজিৰ চৰিত্ৰতেই প্ৰকাশ পাইছিল। এই বিশেষ ৰূপটো বেজবৰুৱাই সদায় অজা আৰু আদৰ্শৰে সূঁৱৰিছিল; তাৰ প্ৰমাণ 'মোৰ জীৱন সৌৰ্ভবণ'ত যথেষ্ট পোৱা যায়। কিন্তু সেই জীৱন-যাত্ৰাৰ আদৰ্শৰ লগত নতুন যুগটোৰ—তাৰ অৰ্থনৈতিক, সমাজনৈতিক চৰিত্ৰ—সামঞ্জস্য বিশেষ নাছিল। গতিকেই পাশ্চাত্য প্ৰভাৱত গঢ় লোৱা নতুন সমাজ ব্যৱস্থাৰ লগত তাৰ সংহতি দাখন কৰাৰ প্ৰয়োজন আহি পৰিছিল। সেই সংহতি স্থাপনৰ প্ৰয়াস বিশেষৰকৈ বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যতেই এক সুস্পষ্ট ৰূপত প্ৰথমে দেখা যায়। বেজবৰুৱাৰ নাটকতেই প্ৰথমে অসমীয়া নাট্য-চৰিত্ৰৰ কৰ্ণত শুনিবলৈ পাওঁ এবিধ গীত:

“নিকুঞ্জলতা নপোন-নগন
বাঁহীৰ অমিয়া পি,
বসন্তই বঢ়ালে নপোনৰ বাগী
মূৰত হাত বুলাই দি.....।”

ভালদৰে ধৰিব পাৰি যে এই ক্ষেত্ৰত অসমীয়া সমাজত আধুনিক নাগৰিক ৰুচি প্ৰতিষ্ঠাৰ এক বিশিষ্ট সাহিত্যিক প্ৰচেষ্টা পৰিলক্ষিত হয়। লগতে এই কথাও লক্ষ্যণীয় যে অসমীয়া লোক-মানসৰ কোমল সুবীয়া গীত-মাত আৰু বৰগীতৰ ধ্ৰুপদী ধ্বনিও একে চৰিত্ৰৰ কৰ্ণতেই বেজবৰুৱাই দান কৰিছে।

আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যত পাশ্চাত্য সংস্পৰ্শৰ প্ৰথম পৰ্যায়ৰ লক্ষণ হ'ল ব্যঙ্গ; হেমচন্দ্ৰ-গুণাভিৰাম-লহোদৰৰ সাহিত্যত ব্যঙ্গৰ স্থান কেন্দ্ৰীয়। কিন্তু দ্বিতীয় পৰ্যায়ৰ লক্ষণ হ'ল সৌন্দৰ্য-চেতনা। বেজবৰুৱাৰ 'সম-সাময়িক সাহিত্যিকনকলৰ বচনাত ঘাইকৈ দ্বিতীয় পৰ্যায়ৰ লক্ষণেই প্ৰকাশ পাইছে। কিন্তু বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যতেই ছয়োটা পৰ্যায়ৰ লক্ষণসমূহে নিসংকোচভাৱে আত্ম-প্ৰকাশ কৰিছে। সেই সাহিত্যত 'জগৰা মণ্ডলৰ প্ৰেমাভিনয়'ৰ anti-romantic চিত্ৰ বি দৰে আছে, সেইদৰেই আছে পছিমীয়া গঢ়ৰ তীব্ৰ ৰোমাণ্টিক চেতন:

“There is a garden in her face
Where roses and lilies blow;
A heavenly paradise is that place,
Wherein all pleasant fruits do grow...”

ওপৰত দিয়া বেন জনছনৰ কবিতাৰ যি কেইটা শাৰী 'প্ৰথম কুঁৱৰী' উপন্যাসৰ এটা অধ্যায়ৰ শিতানত বেজবৰুৱাই আঁৰি দিছিল, সিবোৰৰ সংকোচহীন পছিমীয়া বোমাটিক সুৰটো বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যতে প্ৰথমে স্পষ্টভাৱে ধ্বনিত হয় :

“কাঁইট নথকা ৰূপহী গোলাপ
বোলে পৃথিৱীত নাই।
একোকে নামাতি প্ৰিয়াৰ ছুগাল
থাকিব ধৰিলো চাই ॥”

“ক'ত আছে এনে অপূৰ্ব পছম
বাতি দিনে থাকে ফুলি ?
চকুৰে দি ঠাৰ দেখালো প্ৰিয়াক
মুখেৰে একো নুবুলি।” (প্ৰিয়তমা)

মুঠতে আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যত ব্যঙ্গ আৰু বোমাটিকতাৰ যি ছুটা সুৰ শুনা যায়, ছয়োটাই বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যত বিশিষ্ট চৰিত্ৰ আৰু ভঙ্গী লাভ কৰিলে।

আধুনিক যুগটোত যোৱা এশ বছৰৰ ভিতৰত অসমীয়া সমাজে লাভ কৰা সাংস্কৃতিক ৰূপান্তৰৰ প্ৰসঙ্গত এনেবোৰ কাৰণতেই বেজবৰুৱা-সাহিত্যৰ তাৎপৰ্য অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ বুলি আমি স্বীকাৰ কৰিব লাগিব, আৰু সেই সাহিত্যৰ এনে তাৎপৰ্যৰ স্বৰূপ ঘাইকৈ তাত দেখা দিয়া প্ৰাচ্য আৰু পাশ্চাত্যৰ স্পষ্ট আৰু অস্পষ্ট মিলন-বেথাবোৰতে আৱিষ্কাৰ কৰিবপৰা যায়। বেজবৰুৱাৰ উত্তৰসূৰী জ্যোতিপ্ৰসাদৰ 'কাৰেঙৰ লিগিৰী' নাটকত আৰু বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাৰ 'জীৱনৰ বাটত' উপন্যাসত তীব্ৰভাৱে মানৱমুখী, অন্তৰ্গম্ভীৰ দৰ্শন আৰু ট্ৰেজিক চেতনাৰ আলোড়ন অসমীয়া সংস্কৃতিৰ লৌকিক আৰু ধ্ৰুপদী ছয়োটা ৰূপৰ এনে এক নিবিড় উপলব্ধিৰ সূত্ৰতেই প্ৰকাশ পাইছে যে পূৰ্বসূৰী বেজবৰুৱাৰ ছায়ামূৰ্তিৰ অস্তিত্ব আধুনিক অসমীয়া সংস্কৃতিৰ এই ছুই কীৰ্তিস্তম্ভৰ পশ্চাদ্ভূমিত ঐতিহাসিক চেতনাসম্পন্ন দৰ্শকে অনুভৱ নকৰাকৈ নাথাকে।

প্ৰাচ্য আৰু পাশ্চাত্যৰ যি সম্পৰ্ক আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যত ইমানদিনে প্ৰকাশ হৈছে, বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যতেই সি তাৰ বিশিষ্ট ৰূপ লাভ কৰিলে।

যুঁজাৰ বেজবৰুৱাৰ লেখনী-বিক্ৰম

বেণুধৰ শৰ্মা

খ্ৰীষ্টীয় উনবিংশ আৰু বিংশ শতিকাৰ দোমোজাটো সঁচাসঁচিকৈয়ে প্ৰতিভাৰ সোণালী যুগ—অসমীয়া সাহিত্য সঁজাল ধৰোৱা নৱ অভ্যুত্থানৰ যুগ— পঞ্চদশ শতিকীয়া ‘হাড়-কাটোন’ উত্তমৰ পুনৰ অভিনয়ৰ যুগ। শুচি-সংযমী সত্যনাথ, বসিক শিৱবাম, গহীন-গস্তীৰ ঘনশ্ৰাম, ভাৱবীয়া বত্ৰধৰ, আচাৰ্য বমাকান্ত, বোমাণ্টিক কবি চন্দ্ৰকুমাৰ, দাৰ্শনিক অগ্নিকবি কমলাকান্ত, ঔপন্যাসিক বজনীকান্ত, কবি প্ৰত্নতাত্ত্বিক হেমচন্দ্ৰ, বুৰঞ্জী-প্ৰাণ কনকলাল, কবি সাহিত্য-প্ৰাণ পদ্মনাথ, সমল যোগাওঁতা বেণুধৰ, ভাঙনি-কোঁৱৰ আনন্দচন্দ্ৰ, সীমান্ত দণ্ডধাৰী প্ৰসন্ন প্ৰমথনাথ, তেজস্বী লেখক বত্ৰেশ্বৰ—এইসকলেই হ’ল এই যুগৰ নায়ক আৰু প্ৰত্যেকেই অসমীয়া সাহিত্য প্ৰতিভাৰ একোটি একোটি দিগ্গজ। সেইসকলৰ ভিতৰতে আৰু এজন আছিল, যি ঐবাৰতৰ দৰে সসম্মানে মূৰ দাঙি টহলি ফুৰিছিল। এইজনেই হৈছে লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা। “দেখাত গপাল যদিও, হাঁহি সুধি হাঁহি তুলিব” জনা ব্যক্তিত্ব আছিল এওঁৰ; আৰু আছিল প্ৰতিভাকে চৰাই যোৱা অধ্যয়ন আৰু অভিজ্ঞতা।

পৰম নৈষ্ঠিক পিতাদেৱকৰ মুঞ্চুপী শাসন কাৰো তুৰিমুৰি কৰিবৰ সাধ্য নাই; স্মৃতিভাৱক মাজুদ’লৰ বৰুৱাৰ ভাবুকি দিয়া অথচ, নিয়মানুৱৰ্তী অনুশাসন, একান্নভোজা বিৰাট পৰিয়াল এটাৰ একে মজিয়াতে একেলগে ভোজন; ধৰ্মকাৰ্যৰ বাস্তবভেবে মুখৰিত সত্ৰ হেন টোল; শাস্ত্ৰ-ভাগৱত চৰ্চাৰে টল্টলাই থকা ভিতৰ চ’ৰা; স্মৃ-সংবন্ধিত কোলিক আচাৰ-পদ্ধতিৰ কটকটীয়া বাস্তৱ; পুলুংপালাং কবিৰ নোৱাৰা ব্ৰহ্মচৰ্য আচৰণেৰে বিছাভ্যাস; ঐতিহ্যৰ শত স্মৃতি প্ৰবাহিনী বাশিষ্ঠী গঙ্গাও চকুৰ আগতে—এনেকুৱা জাতে-পাতে অসমীয়া পৰিবেশৰ প্ৰত্যেকটো গুণ ব্যৱস্থাৰ পৰিচৰ্চাত ডাঙৰ-দীঘল হৈ যেই উচ্চ শিক্ষাৰ অৰ্থে কলিকতাত ককায়েকহঁতৰ বলত ঘূপুহ কৰে পৰিলগৈ, সেই ঘিঁউৰ চৰুত হাত দি লক্ষ্মী পূৰ্ণিমাৰ দিনা নাৱৰ ভিতৰত উপজি যোৱা লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা সোণত স্মৃগা মিলা দি কলিকতীয়া পৰিবেশত মিলি গ’ল আৰু নিচেই অলপ

দিনৰ ভিতৰতে “বঙলুৱা কাকতৰ বিছাবে খুন্দখোৱা অসমীয়া ছাতৰৰ” এটি ডাঙৰ মোনা হৈ পৰিল। “নতুন কংগ্ৰেছৰ বাৰ্জনৈতিক মতৰ কমাৰশালে” ডেকা বেজবৰুৱাৰ “মন পুৰি বঙাকৈ পেলালে আৰু শান্তি-শুৰ্তি নোহোৱাকৈ টাংগুটি ওফৰোৱাদি পুৰণি মত ওফৰাই পঠিয়াবলৈ ধৰিলে”। জন্মভূমিতে লগাই নিয়া প্ৰতিভাৰ শলিতা গছি সেইখিনি পাই, লাহে লাহে চৌফলীয়া হৈ আহিল। অ. ভা. উ. সা. সভা চলালে, ‘জোনাকী’ উলিয়ালে আৰু অসমীয়া ভাষাত নোহোৱা-নোপোজা কৃপাবৰ বৰবৰুৱা নামৰ অলেখ সাহিত্য সৃষ্টি কৰিলে। এইবোৰ যি কৰিলেই, আকৌ হিল দল ভঙা লেখনীৰে অসমীয়া-ভাষা-সংস্কৃতি-আশা-আকাঙ্ক্ষাৰ মূৰত চেঁচা পানী ঢালিবলৈ ওলোৱা টপ-টপনিবোৰো মহটিয়াই নিলে।

‘মৌ’ কাকতখন বধ কৰাটোতে বেজবৰুৱাৰ লেখনী-বিক্ৰম পোন প্ৰথম প্ৰকাশ পায়। ‘মৌ’ৰ প্ৰকৃত সম্পাদক আছিল ‘বিলাত-ফেৰং’ বলীনাৰায়ণ বৰা। বৃটিছে চাহ-বাগিছা পাতি, ভাৰতৰ নানান ঠাইৰপৰা হজুৱা মানুহ নি তাত কাম কৰোৱাইছিল; সেইবিলাকক তেতিয়া কুলি বোলা হৈছিল। বাগিছা খুলি কুলি নি অসম দেশখন সমৃদ্ধিশালী কৰা হৈছে বুলি তেওঁ দৃঢ়মত প্ৰকাশ কৰিছিল। বাগিছাৰ বহুত চাহাবে ‘পিলাই ফাটা কিৰু’ মাৰি কুলি-মালীক সিফলীয়া কৰিছিল; ভাল মানুহকো ফুচুলাই নি ‘কুলি ডিপো’ত বেচি বাগিছাৰ কুলি হিচাবে ‘চালান’ দিয়া হৈছিল, বাগিছা-চাহাবৰ অতপালি যে কিমান হৈছিল তাৰ অন্ত নাই। কলিকতীয়া বঙলা কাকতে সেইবোৰ বাতৰি সঘনে প্ৰকাশ কৰিছিল। কিন্তু ‘মৌ’ৰ সম্পাদকে চাহাবহঁতকহে সমৰ্থন কৰিছিল আৰু কুলিবিলাক অময়া সুখত আছে বুলি লিখিছিল। গোৰ মাৰি জৰখাপৰি ফলা কথাটোও তেওঁ ছুষণীয় বুলি ধৰা নাছিল। বঙলা কাকত পঢ়ি কুলিক কুব্যৱহাৰ কৰা বাতৰিৰে গঙ্গাটোপটো হৈ ওফন্দি থকা আৰু কংগ্ৰেছৰ বৃটিছ-শাসন-বিদ্বেষী প্ৰস্তাৱত উতলি থকা বেজবৰুৱাই মহাবিক্ৰমেৰে লেখনী ধৰি বৃটিছ-ভক্ত বৰাৰ সম্পাদিত ‘মৌ’ কাকতখন মাৰিয়েই পেলালে। বেজবৰুৱাৰ লগতে পাচলৈ সাংবাদিক হোৱা মথুৰামোহন বৰুৱাও আছিল।

‘মৌ’ৰ সৈতে কৰা যুদ্ধখনৰ ছটিমান আমোদজনক বাদানুবাদ এইখিনিতে চিন-স্বৰূপে তুলি দিয়া হ’ল। সেই সময়ত ‘কুলি-ম্যান্ডোলনে’ বজা-প্ৰজা ছয়ো ঘৰ তল-ওপৰ লগাই আছিল। ‘মৌ’ৰে লিখিছিল:

“গৰ্ণমেণ্টে কুলিৰ নিমিত্তে যিমান যতন কৰে ঠাই নাই। পোনে পোনে কুলিৰ দেশত কুলি গোটাওঁতেই পিছে কোনোবাই ঠগাই ফুচুলাই কুলি পলুৱাই

নিম্নে এনে আশঙ্কা কৰি, এটাই কুলিকে মাজিষ্ট্ৰেটৰ আগত হাজিৰ কৰিব লগা নিয়ম কৰিছে। ক'লৈ যায়, কি কৰিব যায়, এই কথা কুলিয়ে জানে নে নাজানে, মাজিষ্ট্ৰেটে সিহঁতক শোধে। পিছে জাহাজেৰে সিহঁতক আসামলৈ লৈ যোৱাতও বৰ সাৱধানে নিয়ে। সিহঁতৰ লগত ডাক্তাৰ থাকে, দৰৱৰ থাকে। খোৱালোয়াত বাচাৰও বাচা, ধোৱাৰও ধোৱা বস্তুহে দিয়ে। য'ত জাহাজৰপৰা নমাই দিয়ে, তাতো সিয়তৰ থকাঘৰ আছে, ডাক্তাৰ আছে। বাগিছাতও সিহঁতে কেনেকে খায়, লয়, থাকে, সদাই গবৰ্ণমেণ্টৰ ডাক্তাৰ আৰু আন কৰ্মচাৰীবিলাকে গই চাই থাকিব লাগে। থাকা ঠাই কেনে, খোয়া পানী কেনে, নৰিয়াৰ বন্দবস্ত কেনে, এইবোৰ চাই গবৰ্ণমেণ্টৰ বিপোর্ট দিব লাগে। নৰিয়াত পৰা কুলিব সংখ্যা কোনো বাগিছাত সবহ হলে, গবৰ্ণমেণ্টে সেই বাগিছাৰ কাম একেবেলিয়ে বন্ধ কৰি দিয়ে। কুলিৰ ওপৰত গবৰ্ণমেণ্টৰ ইমান চকু থাকাতও কুলিৰ কাল্পনিক ছবৰস্থাৰ কথা কই দেশত চৌ তোলা নিচেই নাজানা নেদেখা মানুহৰহে বন। অথচ ইপিনে দেশত জহনিত পৰি জ্বৰত পৰি, হাজাৰে হাজাৰে গাওঁলিয়া মানুহ মৰিলেও তাৰ খবৰ লওঁতা কেওঁয়েই নাই।

“কুলিৰ ওপৰত বাগিছাৰ সাহাববিলাকৰ বৰ অত্যাচাৰ হয় বুলি বাতৰি কাকত লেখোতাবিলাকে ঢোল কোবাই ফুৰে। ইয়াৰ নো প্ৰমাণ কি? এটা পাবও ওয়েব বা এটা দুই গিবনৰ নিমিত্তে এটাই বাগিছাৰ সাহাব বেয়া হল নে? দুটা এটা অত্যাচাৰৰ কথা যে ইমান দেশব্যাপী হৈ ওলায়, তাৰ দ্বাৰায় বৰং এনেহে প্ৰমাণ হোৱা যেন বুলিব পাৰি যে সাধাৰণত বাগিছাত অত্যাচাৰ নহয়; কিয়নো হোৱা হলে অকল দুটা এটা কথা হৈ আৰু সিও কেতিয়াবা কেতিয়াবাহে শুনিবলৈ পোয়া যায় কিয়? আৰু স্বৰূপতে কথাও সেয়ে। বঙালিৰ মতে সুসভ্য বঙ্গদেশতও যদি বৰ বৰ দেশীয় মানুহক জনপূৰ্ণ বেইলগাৰিত কেতিয়াবা কোনো ইংৰাজ মহাত্মাই লাথি, চৰ, গতি মাৰি অপমান কৰিব পাৰে, তেন্তে দূৰৈ আসামত, হাবিব মাজত থকা বাগিছাত, বনুৱা কুলিক বন কৰোৱা ইংৰাজে কেতিয়াবা চৰটো, লাথিটো মাৰাত আচৰিত কথা কি? ইংৰাজৰ ভিত্তত এটা চোৰ ধৰা পৰিলেই সি দেশত বিখ্যাত হয়; কিন্তু দেশীয়ৰ ভিতৰত হাজাৰ হাজাৰ চোৰ নিতৌ ফাটকত পৰিব লাগিছে, তাৰ নামও শুনিবলৈ পোয়া নাযায়। মূল কথা সকলো সমাজতে তলৰ গেদা অংশ আছে। পাল ভাঙি যি গৰুৱে জেওৰা ভাঙিবলৈ যায়, অকল তাৰ জখে গোটেই পাল গৰুক ধৰি দিব নোৱাৰি। বাতৰিকাকতবিলাকে মিছাই সছাই কুলিৰ ছদ্মশা বখনাই বাগিছাৰ সাহাববিলাকক আৰু গবৰ্ণমেণ্টকে গালি

পাৰা, সমূলি বলিয়াৰ বন। যদি আসামত কোনো শ্ৰেণী মানুহ আছে, যাৰ ধন দিনে দিনে বাঢ়িব লাগিছে, সেইয়ে কুলিৰ শ্ৰেণী। যদি আসামত কোনো শ্ৰেণী মানুহ আছে যি খাব খুজিলেই খাবলৈ পায়, নৰিয়া পৰিলেই দৰৰ পায়, নুৰুখা ঘৰত থাকিবলৈ পায়, ফটফটিয়া পানী খাবলৈ পায়, সেইয়ে কুলীৰ শ্ৰেণী। যদি আসামত এনে কোনো শ্ৰেণীৰ মানুহ আছে যাক গৰ্ৱণমেটে নিজৰ চকুৰে চাই নিজৰ পোৰ নিচিনাকৈ পালন কৰে সেইয়েই কুলিৰ শ্ৰেণী।”

ওপৰত তুলি দিয়া ডোখৰ বৰা ডাঙৰীয়াৰ ‘চাহ-বাগিছাৰ কুলি’ শীৰ্ষক দীঘলীয়া প্ৰবন্ধটোৰ চমক এটি মাথোন। সেই প্ৰবন্ধই বঙলা কাকতক কুকুৰে কাঁইট নোখোৱাকৈ গালি পাৰিছিল। ওপৰত কোৱাই হৈছে, বেজবৰুৱা তেতিয়া “বঙলা বাতৰি কাকতৰ বিঘাৰে খুন্দখোৱা মোনা”। ‘মো’ৰে বঙলা কাকতক থুকুচি সমালোচনা কৰাত ‘বঙলা-মোনা’ই মাত লগাই সম্পাদকলৈ লেখিলে :

“আসামৰ চাহ-বাগিছাৰ কুলিৰ যম-যাতনাত হৃদয় গেলি, কেইজনমানক প্ৰকৃত দেশহিতৈষী বঙালী ভ্ৰলোকে সেই বিষয় সাধাৰণৰ আগত প্ৰকাশ কৰি প্ৰতিকাৰৰ অৰ্থে প্ৰাণপণে চেষ্টা কৰাত আপুনি তেওঁবিলাকক আগপুৰি নোহোৱাকৈ উধামুধাকৈ গালি পাৰি সেই কথাত বিঘিনি জন্মোৱা, কিমান দূৰ স্থায়সঙ্গত কব নোৱাৰো।”

‘মো’ৰ সম্পাদকৰ উত্তৰ :

“আমি ‘আগ’ও চাইছোঁ ‘গুঁ’ৰিও চাইছোঁ—এই দুই চাইহে আমাৰ ক’ব লগীয়াখিনি কোয়া হইছিল। কুলি আন্দোলনৰ ‘গুঁ’ৰি মাথোন কেইজনমান নিজ অপবাধৰ বাবে সবকাৰি কামৰ পৰা খেদা খোয়া থিয়লীয়া মানুহ, নাইবা কাম পাবলৈ নিৰাশ হোৱা আজিকালিৰ সুশিক্ষিত বোলা ডেকা। বঙালি কাকতবিলাকৰ ভিতৰুৱা বহুস্থ য়েয়ে জানে সেয়ে মানিব যে ‘কুলি আন্দোলন’ৰ ‘গুঁ’ৰি এয়েহে।”

বেজবৰুৱা :

“ইংৰাজৰ বদনাম বেচিকৈ ওলায় দেশী মানুহৰ ঝুসিমান নোলায়, এইকথা যে সমূলী পলশুৱা তাক সকলোৱে অনুমান কৰিব পাৰিছে। ইয়াৰ বিপৰীতহে সঁচা। কিয়নো ইংৰাজ দেশৰ বজা, সকলোপিনে বৰ মানুহ, বৰ মানুহৰ দায় বৰ হলেহে ওলায়, এশটাৰ ভিতৰত দহোটাটোহে ওলায়, সেইবাবেহে বুঢ়ালোকে কইছে ‘বৰৰ দায় পিচলি যায়, সৰুৰ দায় খুচৰি খায়’। তলতীয়া

মানুহে যে ওপৰুৱাৰ গাত হাত দিবলৈ বেগাই সাহ কৰিব পাৰিব ই কেতিয়াও
নহয়। 'এতেকে ছুই এটা অত্যাচাৰ যে দেশ ব্যাপী ওলায় তাৰ দ্বাৰায় বৰ
এনেটোহে প্ৰমাণ হয়' যে ইংৰাজৰ অত্যাচাৰে ছালে পানী-কাটি গইছে;
ঘৰৰ মুখেও কুলিক খাউনী দিব নোৱাৰা হৈছে। সঁচাসঁচিকৈ বাগিছাৰ
ছাহাবহঁতে নিজৰ বাগিছাত ইমান প্ৰভুত্ব আৰু শাসন চলাইছে যে এনেকুৱা
অসংখ্য অত্যাচাৰৰ কাচিৎ ছুই এটোহে বাহিৰলৈ সবকি পৰিব পাৰে।
পাহৰিলে নে শিৱসাগৰৰ মাজিষ্ট্ৰেট ছাহাবৰ আগতে গিবনে সিদিনা কি
কৈছিল। বোলে, 'এনেকৈ জাল কৰি কুলিৰ এগ্ৰিমেন্ট লোৱা সকলো
বাগিছাতে চলতি আছে।' অঃ কি ভয়ানক কথা! নিঃসহায় কুলিৰ স্বৰ্গীয়
স্বাধীনতা নষ্ট কৰি চিৰদিনলৈ গোলাম কৰা কথা গিবনে কেনে নিৰ্ভয়ে
প্ৰকাশ কৰি দিলে। এনেবিলাক যে জগৰৰ কাম, চাহ-বাগিছাৰ ছাহাব-
বিলাকৰ ভুএই নাই। পালে নে এতিয়া সম্পাদকদেও! আপোনাৰ যুক্তি
কিমান দ। এনেকুৱা নিতৌ হই থকা জালৰ কেইটা ওলাইছে? ভাগ্যে ই
ওলাল দেখিছে মানুহে জানিবলৈ পালে। হাঁয় বিধি! নেজানো এনে
অৱস্থা কত লক্ষ কুলিৰ জীবনত হইছে!"

'মৌ'-সম্পাদক :

"আমিও কওঁ, হাঁয় বিধি! কুলিৰ অৱস্থা নাজানি হুগুনিও মানুহে
কুলিৰ নিমিত্তে ইমানকৈ কান্দে!.....যি কুলিয়ে গোট খাই সাহাবক ক্লাব
পাৰে, বাঙালাত বন্দী কৰি থব পাৰে, সেই কুলিয়ে গোট খাই বাগিছাৰ
পৰা ওলাই যাব নোৱাৰেনে, 'ছালে পানী কাটি যোৱা' অত্যাচাৰতো যদি
কুলিৰ এইখিনি সাহ নহয়, ফাটেকত পেট তৰাই ভাত খাই মাটি কাটাতকৈ
যদি বাগিছাৰ 'ঘম-ঘাতনা'ক হে কুলিয়ে ভাল পায়, তেন্তে তেনেকুৱা কুলিক
অত্যাচাৰ কৰিবলগীয়া।....."

বেজবৰুৱা :

"আৰু এপিনে চালে যেখি ইংৰাজ দেশীয়তাক সুশিক্ষিত, সুসভ্য, এতেকে
এনে লোকৰ জগৰ অশিক্ষিত, অসভ্য বা অৰ্জসভ্য দেশীয়তাক গৰু নহয় নে!
আৰু দেশীয় পৰিয়াল অল্পপাৰে সিহঁতৰ সংখ্যা কিমান? আত্মনি বাগিছাৰ কোৱা
ভাতুৰী ভাঙি নোচোৱাকৈ অস্থায়ীক বৰ্ত্তমানী বাতৰি সাক্ষত আৰু বৰ্ত্তমানী শিক্ষিত-
লোকক গালি পৰাত বৰ্ত্তমানী কিয়, আৰু অসমীয়া লোকে কিয় পাইছে।"

সম্পাদক বৰা :

"নিৰ্দ্ধিতেই হওক বা অশিক্ষিতেই হওক, অসমীয়া বৰ্ত্তমান অসমীয়া কিয়

নোহোঁহঁকো। অসমীয়াই হওক বা বঙালীয়েই হওক কাৰও ক্ৰটীত আমি চকুটিপ নামাৰোঁ। সঁচা কথা কম, এহেলে যিয়েই যি পায়।

“বাৰু চাহ বাগিছা জানিবা নন্দন কানন, মেনেজৰ সাঁহাব কুলীয়নী মেমেৰে, সৈতে ইন্দ্ৰ আৰু শচী। পাছে এনে কুলি পাল ইন্দ্ৰতুল্য সাঁহাব বাহাৰুৰক কিলায়, জাকে জাকে কুলিয়ে কেলৈ ফাটেক আদি ভয়ানক দণ্ড ভোগিছে?.....

“চাহ-বাগিছাৰ দ্বাৰায় আসামৰ অনেকৰূপে অনেক উপকাৰ হব ধৰিছে। কাল্পনিক কথাবোৰ উলিয়াই মিছা আন্দোলন কৰি যি মানুহে এই বাগিছাবোৰ ভাঙিবলৈ যত্ন চেষ্টা কৰে তাক অসমৰ ঘোৰ শত্ৰু নুবুলি নোয়াৰি। বঙালিবিলাকে মিছাই আমাৰ নিমিত্তে এই বিষয়ে কিয় ইমানকৈ মূৰ ধাকুৰিছে? হাঁ বিধি! আমাৰ বন্ধুৰ হাতৰ পৰা আমাক পৰিত্ৰাণ কৰা।”

‘মৌ’ আছিল বঙালিবিবোধী আৰু বৃটিছসমৰ্থক আৰু বেজবৰুৱা আছিল বঙালী কাকতৰ সমৰ্থক আৰু বৃটিছবিবোধী। বেজবৰুৱাইতৰ “অচিনাকি বাটে বৰাক ঘোৱা দেখি (অপ্ৰিয় সত্য) প্ৰবসুৱা সমূহ ছাত্ৰ টিঙিৰি-তুলা যেন হ’ল আৰু প্ৰতাপচন্দ্ৰ চাটুৰ্জী লেনৰ মেছত বহি সভাৰ উপৰি সভা কৰি ‘মৌ’ মাৰিবলৈ কঁকালত টঙালি বান্ধি ওলাল। জনচেবেকে ‘ধান-খেৰৰ জুমুধিৰে সজা’ বলীমাৰায়ণৰ মূৰ্তি পুৰিবলৈ ওলাল। বেজবৰুৱাই “মহা পৰাক্ৰম প্ৰদৰ্শন” কৰি ওপৰত দিয়া আৰ্হিৰে প্ৰতিবাদ প্ৰৱন্ধ লেখি পঠিয়ালৈ। “যি গছত মৌৱে বাহ লৈছে সেই গছ হালি নপৰিলে ‘মৌ’ নমৰে” বুলি সম্পাদকে খামি-ডাঠকৈ কোৱা সত্ত্বেও, বেজবৰুৱাইতৰ লেখনী আৰু ‘কুপথেদি নিয়োজিত’ শক্তিৰ বলত ‘মৌ’ৱে বাহ লোৱা গছ পৰিল হালি। মৰিল ‘মৌ’। ‘মৌ’ও মৰিল, কলহৰ মুখে ঢলা বলীমাৰায়ণ বৰাৰ কাপো নাইকিয়া হ’ল। ‘মৌ’ৰ নিচিনা ভাল কাকত এখন বধ কৰি আমাৰ দেশৰ ক্ৰি অনিষ্টকে সাধন কৰিলোঁ বুলি পাছত বেজবৰুৱাৰ মনলৈ বৰ অনুতাপ আহিছিল। যি কৰে ঈশ্বৰে ভাললৈহে কৰে। সেইদৰে অনুতাপ কৰিবলৈ নোপোৱা হ’লে বেজবৰুৱাৰ সবসৰীয়া কাপৰপৰা ‘শিৱসাগৰ’, ‘আমালৈ নেপাহৰিব’, ‘বাপীৰাম’, ‘বতনমুণ্ডা’ৰ নিচিনা চাহ বাগিছাৰ কুলি সম্পৰ্কীয় ঘটনাৰ আঁৰত থকা সেই-কালৰ জাতীয় প্ৰেম প্ৰভুভক্ত লগুৱাৰ দায়িত্ব আৰু বন্ধুৰাৰ বিচিত্ৰ প্ৰেমৰ গল্প-চিত্ৰ একেসৰ্ট দেখিবলৈ নেপালোঁহেতেন। ‘মৌ’ক মাৰিবলৈ জয়ে জয়ে

বেজবৰুৱাই আটোপটকাৰে লেখনীৰ যি ধনুৰ্বাণ জুৰিছিল সেয়ে কোবত কোবে বাঢ়ি গৈ হিলদল ভঙা হ'লগৈ।

গুৱাহাটীৰপৰা এফ. এ. শ্ৰেণীটো তুলি দিয়াৰ পাছত কটন কলেজ পতালৈকে কতনো লেখালেখি নচলিল, চৰ্কাৰলৈ কতনো আবেদন-নিবেদন কৰা নহ'ল, সকলো “কলাৰ আগত কথা কয়, কলাই বোলে ‘হয়’, ‘হয়’ বোলাতেই থাকিল। কটন চাহাব অসমৰ চীফ কমিশ্বনৰ হৈ অহাত সকলোৰে আশা কৰিছিল, তেওঁৰপৰা অসমীয়াই এটি কলেজ পাব। কিন্তু এওঁও সেই ‘একে গছৰ পাণ’ হোৱাত, চীফ কমিশ্বনৰৰ গদীত বহিয়েই তিনিটা কাৰণ দেখুৱাই অসমত কলেজ পতাটোৰ বিবোধিতাচৰণ কৰিলে। তাৰ ভিতৰত ঘাইটোৱেই আছিল অসমীয়া ভাষা আৰু বঙলা ভাষাক একেটা বোলাটো আৰু বঙ্গদেশৰপৰা বিলগাই অসমত কলেজ থাকিলে প্ৰাদেশিকতাৰ সৃষ্টি কৰা হ'ব বুলি কোৱাটো। কটনে লেখিছিল :

“I am not anxious to give any encouragement to the feeling of provincialism which I find to be unfortunately too rife in the Assam valley districts and would rather impress upon the educated Assamese of the present generation that they cannot be independent of Bengal in their language or association. They are as dependent on Bengal as Welshmen are dependent on English. And I attribute the slowness of its progress in large measure to the unwise feeling by the Assamese among themselves of a policy of national exclusiveness,.....”

অভিমতটোৰ যে ঠেক নাই—চীফ কমিশ্বনৰৰ মুখৰপৰা ওলোৱা বাবে গছ যেন হলেও সি যে গেলগেলীয়া বোকাৰ ওপৰত থিয় হৈ থকা, তাক বেজবৰুৱাই ১৮৯৫ খ্ৰীষ্টাব্দৰ ২১ নৱেম্বৰ তাৰিখে বহা কলিকতা অ. ভা. উ. সা. সভাত পাঠ কৰা প্ৰতিবাদ এটিৰে হলাই পেলালে। প্ৰতিবাদটি পুস্তিকাকাৰে ছপাই শাসন বিভাগত অধিষ্ঠিত উচ্চ-নিয়ম সকলো বিষয়ালৈকে পঠিয়াই দিয়া হৈছিল। প্ৰতিবাদটো পুৰণি। পুৰণি হলেও, অসমীয়া ভাষা আৰু জাতিৰ উন্নতি পথত কোনোবাই কটনৰ দৰে হেঙ্গাৰ পুতিলে, তাক ভাঙিবলৈ যিবোৰ খণ্ডাৰ নোৱাৰা যুক্তি আৰু কোমল কটাৰীৰে কটা ভাষা প্ৰয়োগ কৰাৰ আৱশ্যক

হ'ব পাৰে, সেইবোৰলৈ চাই তীখাৰ দাঁততকৈও চোকা বেজবৰুৱাৰ লেখনী-কোবটো এতিয়াও নুতুন হৈয়ে আছে গুণে আগলৈও লাগিব পাৰে বুলি সেই প্ৰতিবাদটোৰ খণ্ডচেৰেক তুলি দিয়াৰ লোভ সামৰিব নোৱাৰিলোঁ ৷

“অসমীয়াক ভাৰতৰ ৰাজধানী কলিকতাত থৈ যি উচ্চ শিক্ষা দিবৰ প্ৰস্তাৱ কৰি শ্ৰীযুক্ত কৰ্টন চাহাবে যি কেইবাৰ কথা কলে, সেইকেয়াৰ বৰ টান কথা।……এনে কথা বঙ্গবাসী কোনো কোনো লোকবপৰা শুনিছোঁ, আৰু তাৰ আমি কেতিয়াবা যথোচিত প্ৰতিবাদও কৰিছোঁ আৰু কেতিয়াবা তেনে বিধৰ গেলা কথা অকামিলা বুলি উবাই দিও আহিব লাগিছোঁ। কিন্তু এইবাব সি উবাই দিবলগীয়া ঠাইবপৰা অহা নাই, সি অসম প্ৰদেশৰ ৰাজধানী ঢিলং পৰ্বতৰ টিঙত কলচী আমাৰ বজাৰ সোণৰ ৰূপৰ মুখবপৰা ওলাইছে।……মিঃ কৰ্টন চাহাবে অসমত উঠি অহা ডেকাসকলৰ গাত দায় দি কৈছে যে তেওঁলোকে অসমক অকলশৰীয়া কৰিবৰ চেষ্টা কৰি তাৰ উন্নতিৰ বাটত জেং পুতিছে। তেওঁৰ মতে ভাষা আৰু আন আন বিষয়ত অসম বঙ্গদেশৰপৰা কেতিয়াও সুকীয়া হ'ব নোৱাৰে। ৱেল্চ প্ৰদেশৰ মানুহে ইংৰাজৰ ওপৰত যেনেকৈ সকলো কথাতে ভিৰ নিদিয়াতৈ থিয় হোৱাটো অসম্ভৱ, অসমীয়াই ত সেইদৰে সকলো বিষয়তে বঙ্গালীৰ ওপৰত ভিৰ নিদিয়াতৈ থিয় দঙা দিয়াটো সম্ভৱ নহয়।……

“স্বৰূপতে শ্ৰীযুক্ত কৰ্টন চাহাবৰ কথাবিলাক পঢ়ি এনে মনে ধৰে যে তেওঁৰ অসমত উচ্চ শিক্ষা বিষয়ৰ নোটটো যেন তেওঁৰ কোনোবা বঙালী কেৰাণীয়ে লেখি তেওঁৰ আগত আন আন চৰকাৰী চিঠিপত্ৰ কাগজেৰে সৈতে চহি কৰাবলৈ থৈ দিছিল, আৰু তেওঁ এইচ. জে. এ. কৰ্টন বুলি এফালৰপৰা চহি কৰি গৈ থাকোতে আমি ছুৰ্ভগীয়া কুহুমশৃণু হাঁহকণী লভা হাতীঘাঁহীৰ কঁপাল পোৱা অসমীয়াৰ দূৰদৃষ্টৰ ফলত, তাতো চহি পৰি গ'ল। হাতীঘাঁহীয়ে হাঁহকণী পালে, কিন্তু বিধিৰ বিড়ম্বনাত তাতো কুহুম নাই; অসমীয়াই উচ্চ শিক্ষাৰ উৎসাহ পালে, কিন্তু কপাল-দোষত তাতো কুহুমৰ নিচিনা কিবা এটা নাই।……

“কৰ্টন চাহাবক জনোৱা উচিত যে আজি প্ৰায় আদ শতিকা বৈ গ'ল, অসমীয়া ভাষা সুকীয়া ভাষা, বঙলাৰ অপভ্ৰংশ নহ'য়, এই কথা গৱৰ্ণমেন্টে স্বীকাৰ কৰি আহিছে। অসমত অসমীয়া ভাষাৰ বিজয় হুন্দুভি বাজি উঠিছে; অসমীয়া ভাষাৰ শীতল সৌৰভ ধুবুৰীৰপৰা শদিয়ালৈকে গোটেই অসম মলমলাই গৈছে; অসমীয়া ভাষাৰ উন্নতি সাধিনী সভাবিলাকৰ পৰিত্ৰ

মন্দিৰৰ বিজয় নিচানত 'অসমীয়া ভাষাৰ জয়' আনন্দত উৰিব লাগিছে।..... এনে দিনত, এনে সময়ত চিলঙৰ টিঙৰপৰা পূবদৰেৰ বজ্ৰ অসমীয়া ভাষাৰ ওপৰত পৰিষ্কাৰ উপক্ৰম। বঙলা ভাষাত 'বিনামেঘে বজ্ৰপাত', ইংৰাজীত 'Bolt from the blue' ইয়াকে বোলে। অসমীয়াৰ এই সৃষ্টি পূৰ্বধাৰ্য, স্বভাষা আৰু স্বদেশ হিতৈষীতাৰ পাম হ'ল 'প্ৰভিলিয়েলিজম'! আৰু সেইবাবে অসমীয়াই খাবলগীয়াত পৰিল ডাবি! চীফ কমিশ্বনৰ চাহাবে যাক 'প্ৰভিলিয়েলিজম' বুলিছে, অসমীয়াই তাক 'পেট্ৰিয়টিজম' বোলে। তেওঁ যাক সঙ্ঘৰ্গতা বুলিছে, অসমীয়াই তাক আত্মমৰ্য্যদা, আত্মগোৰৰ আৰু মাতৃভাষা আৰু মাতৃভূমিৰ প্ৰতি উদাৰ প্ৰবল স্নেহ বোলে। স্বদেশ ভালৰ পূৰ্বধাৰ্য, নিজ ভাষাৰ উন্নতি কৰিবৰ চেষ্টা যে দুৰ্ঘণীয়, অতদিনৰ মূৰত আমাৰ আসামৰ নতুন চীফ কমিশ্বনৰ মুখৰপৰা তাকো শুনিবৰ পালত প্ৰায় পৰিলোঁ। ইয়াতকৈ আৰু কি আচৰিত আছে?

“ৰেল্চমেনৰ সৈতে বজাৰ জাতি ইংৰাজৰ যি সম্পৰ্ক, অসমীয়াৰ সৈতে বঙলাৰ সেই সম্পৰ্ক বুলি আমাৰ ইংৰাজ চীফ কমিশ্বনৰ কটন চাহাবৰ মুখত ওলাইছে! চাহাবৰ এই কথাত কোনো কোনো তুলাবশীয়া বঙালী ভাইৰ মুখৰ ঘিঁউ হুতলাকৈ থাকিলে বন্ধা। ইংৰাজ ৰেলচৰ বজা, ইংৰাজী ভাষা বাজ-ভাষা, পাৰ্লেমেণ্টৰ ভাষা। কোনো ৰেল্চ সভ্যই পাৰ্লেমেণ্ট মহাসভাত নিজ দেশৰ দুখ জনাবলৈ হলে ইংৰাজীৰে তাক কব লাগিব; ৰেল্চমেনে জ্ঞান-তৃষ্ণা পৰিতৃপ্তি কৰিব লাগিলে, স্পেলিং বুক, ফাৰ্ষ্ট বুক অব্ বিডিঙৰপৰা আৰম্ভ কৰি, জনচন, বৰ্ক, হক্সাল, টিঙল, হাৰ্বট পেঞ্চৰ কিতাপ-লৈকে ইংৰাজী ভাষাত পঢ়িব লাগিব; ব্যৱসায়, বাণিজ্য, চাকৰি প্ৰভৃতি ইংৰাজী ভাষাৰ সাহায্য ব্যতিৰেকে কৰিব নোৱাৰে; ইণ্ডিয়া কেপ্‌কলনী, অষ্ট্ৰেলীয়া, নিউজিলেণ্ড, ব্ৰিটিছ গায়েনা প্ৰভৃতি ঠাইলৈ জীৱিকা উপাৰ্জন কৰিবলৈ গলে ইংৰাজী ভাষাৰ ওচৰত হাত নেপাতিলে নোৱাৰে; এনে ভাষা আৰু এনে জাতিৰে সৈতে ৰেল্চ ভাষা ৰেল্চমেনৰ সম্পৰ্কটো কটন চাহাবে অসমীয়া আৰু বঙ্গালীৰ মাজত পাতিবলৈ গৈছে, কি আশ্চৰ্য্য?

“অসমীয়াই বঙ্গলা নিশিকিলে কোনোখন বঙলা-পাৰ্লেমেণ্টত মাতৃ মাতৃ নোৱাৰি নিজ দেশৰ দুখদুৰ্গতি জনোৱাত বোবা হব লাগিব, শুধিবৰ মন যায়। বঙলা নেজানিলে বোলে বেহা-বেপাৰ, খেতি-বাতি বা চাহ-বাৰী চলোৱাত ব্যাঘাত পৰিব। জানিবৰ ইচ্ছা হয়, বঙ্গলা ভাষা নজনা বাবে কোন ডাঙৰ বঙালী মুদৈ সাউদ ধনী মহাজন আদিৰে সৈতে অসমীয়াই

মনৰ ভাব সলনাসলনি কৰিব নোৱাৰি লোকচান দি আহিব লাগিব। প্ৰশ্ন কৰিবৰ অভিপ্ৰায় হয়, অসমীয়াই বঙলা নজনাবাবে অষ্ট্ৰেলীয়া, আফ্ৰিকা, ব্ৰাজিল আদি কোন দেশৰপৰা বিফল মনোৰ্থ হৈ গুচি আহিব লাগিব জানিবৰ অভিল্য হয়। বঙলা ভাষাত বুৎপত্তি নোহোৱাৰ নিমিত্তে ইংৰাজী শিক্ষিত অসমীয়াই কোন প্ৰাচ্য বা পাশ্চাত্য জ্ঞানৰ পিয়াহ পলুৱাব নোৱাৰি চিৰকাল মূৰ্খ জীৱন বব লাগিব। জানিবৰ হেঁপাহ হয়, বঙলা ভাষাৰ প্ৰসাদ নেপালে কোন অসমীয়া কেৰাণীয়ে চিলঙৰ চীফ কমিশ্বনৰৰ অফিচৰ বা গুৱাহাটীৰ জৰ্জ কমিশ্বনৰৰ কোৰ্টৰ কামৰ চাকৰি কেইটা পূবাই দিব নোৱাৰি পিচুৱাই আহিব লাগিব, বিশেষ অনুসন্ধান কৰিবৰ মন যায়। আগৰ অসমীয়া ডাঙৰীয়াসকলে বঙলাৰ গোন্ধ নোপোৱাকৈয়ে সুখ্যাতিৰে সদৰামিন, মুনচুপ আদি কাৰ্য্য নিৰ্বাহ কৰাত কোনো ব্যাঘাত ঘটিছিল বুলি আমি শুনা নাই।.....

“বঙালীৰে আমাৰে ভিতৰত যে অনদভাব নাই, বিদ্বেষো নাই, সেই কথা সোৱঁৰাই দি কোৱা হৈছিল—‘কটন চাহাবৰ কথা সঁচা হলে আমি ইয়াকে কওঁ যে এহাতে চাপৰি কেতিয়াও নেবাজে; মুঠেই এপাত ভোৰ তালেৰে ‘কৃষ্ণ-বাম’ বুলি কোব মাৰি কেতিয়াও কোনো বাম আঁতৈয়ে প্ৰসঙ্গ কৰিব নোৱাৰে। অসমীয়া বিদ্বেশী কলা ভেড়া বঙালী যে বঙালী সমাজৰ বিচাৰত নোলাব অনেকথা বঙালীসকলেও বুকু ডাঠকৈ কব নোৱাৰে; আৰু বঙালীদেবী সেইবৰণৰ মেবছাগ আমাৰ মাজতো যে নাই, বুকু ফিন্দাই এনে বয়ান আমিও কৰিব নোৱাৰোঁ।..... অসমীয়া অসম গৱৰ্ণমেণ্টৰ চাকৰি কেইটা পাবলৈ আশা কৰি তাত থাপ মাৰিব খোজা বঙালীলৈ চাই চকু বঙায় আৰু হুই হাই কৰে, এইবাবে অসমীয়া গোৰীয়া, আৰু এইবাবে অসমীয়া দন্দুৰা আৰু বিদেশীদেবী? অসমত উচ্চ শিক্ষাৰ বিষয়ৰ মন্তব্যত কটন চাহাবে অনাহকতে মাজতে যি কেই আঘাৰ অসংলগ্ন কথা কৈ মাতৃভাষাৰ সেৱক অসমীয়াক কটুকাৰ্টব কৰিছে যদিও সেই কেৰাৰ আমাৰ ভালৰ নিমিত্তে কৈছে বুলি তেওঁৰ বিশ্বাস আৰু আমিও তাকে বুজিবলৈ সাজু, তথাপি আমি নকৈ নোৱাৰো যে সি অনাৱশ্যকীয়, অসঙ্গত আৰু মিছাতে তিতা।

“ইংৰাজৰ মুখত ‘প্ৰভিন্সিয়েলিজম’ কথাটো কিঁবা গোন্ধাই নেযায়নে? আৰু বিস্মৰীয়া হুণুনাই নে? যি ইংৰাজ জাতিয়ে বতে থাওক, বিলাতৰ এডোখৰ ভাঙি তালৈকে তুলি আনি পাতি লয়; যি বন্দী তামৰ টেমাটি মেলি বিলাতত শাক্তি দিয়া, মাছটি, পগাই দিয়া গাখীৰ টুপি, পাৰি ভৰাই দিয়া বগৰিটি,

বিলাতত সিজাই দিয়া মাংসডোখৰ, বিলাতত ভাজি দিয়া পিঠাডোখৰৰ উলিয়াই
 নেখালে পেট ভৰাব নোৱাৰে আৰু চাৰি সাজী খোৱা নোখোৱা মিছা হয়;
 বিলাতী মাতৰ, বিলাতী গানৰ বাহিৰে বিদেশী মাতে বিদেশী গীতে যাৰ কাণত
 ঠহৰ ঠহৰ কৰে বিক্ৰি যায়, এই দেশী ভাষা জানিও যি নজননা ভাও জুৰি ইংৰাজী
 'এটিকেট'ৰ লেতাটো বান্ধি সোমাই থাকি অৰ্থাৎ যি এই দেশীৰ সৈতে পানীত
 তেল থকা দি থাকি এই দেশতে তিনি পুৰুষ কটায়। মুঠতে, নিজ দেশীয়
 আচাৰ-ব্যৱহাৰ, আহাৰ-বিহাৰ, পিন্ধা-উৰা, ভাব-ভঙ্গী ইত্যাদি মোটাটো,
 স্ক্ৰুমেৰুলৈকে যাওক, বা কুমেৰুলৈকে যাওক, যি ইংৰাজৰ গাৰপৰা সলনি
 নহয়, যাৰ মন, মাহেক একেলগে ৰেল বা জাহাজত ফুৰা বিদেশী সহনাত্ৰীৰ
 সৈতে আলাপ-পৰিচয় কৰিবলৈ তপত হৈ লুঠে, যি কোনো দেশ শাসন কৰি
 সেইদেশৰ মানুহৰ সৈতে মিলি-জুলি কথা-বাৰ্তা কোৱা, কি আন প্ৰকাৰে
 আলাপাদি কৰা অসম্ভৱ ভাৱে, সেই 'এৰিষ্টক্ৰেটিক' (aristocratic) ইংৰাজৰ
 মুখত 'এক্সক্লুচিভনেছ' (exclusivness) আৰু 'প্ৰভিন্সিয়েলিজম' (provin-
 cialism) কথা লুপ্তনিলে কাণত বাজি যাবৰে কথা।"

বেজবৰুৱাৰ কাপৰ চোকে কটনৰ জিভাৰ খাৰ কাঢ়িলে আৰু অচিৰেই
 গুৱাহাটীত কলেজ পাতিবলৈ লওঁতে কটনে দেখুউৱা হেঙ্গাৰ ভাগি গ'ল।

অসমীয়া ভাষাৰ বিৰুদ্ধে বাতৰি কাকতত ওলোৱা প্ৰবন্ধৰ প্ৰতিবাদ :

অসম-বন্দৰ সম্বন্ধ, ইংলণ্ড আৰু স্কটলণ্ডৰ দৰে নহয়

“এটা বলী ভাষাই এটা নিশ্চকতীয়া ভাষাক পেটৰ ভিতৰত সুমাই
 খোৱাৰ উদাহৰণ জগতত বৰ মৰগ নহয়। স্কট ভাষাক ইংৰাজী ভাষাই,
 নৰ্মান ভাষাক এংল'চেক্সন ভাষাই আৰু চুকাফাৰ আহোম ভাষাক শঙ্কৰদেৱৰ
 অসমীয়া ভাষাই উদৰস্থ কৰা কথা সকলোৱে জানে। কিন্তু এনে ঘটনা
 অৱস্থাৰ তাৰতম্যানুসাৰে হয়। স্কটলণ্ড ইংলণ্ডৰ অধীন হ'ল, ইংলণ্ড ধনী, বলী
 আৰু মুসলতা বজা, গতিক্ষেপ স্কটলণ্ডই সকলো প্ৰকাৰে ইংলণ্ডই সৈতে মিলিব
 লগীয়াত পৰিল। এনে স্থলত স্কটলণ্ডৰ ভাষাক যে ইংলণ্ডই কমণ্ডুত ভৰাই
 গুপ্ত কৰিব তাৰ আটক কি? বঙ্গদেশ আৰু আসামৰ সহস্ৰটো ইংলণ্ড আৰু
 স্কটলণ্ডৰ নিচিনা সম্বন্ধ বুলি কল্পনা কৰিলেহে তেনে কথা সম্ভৱ।”

সংখ্যাৰ বলও ডাঙৰ বল ..

“সংখ্যাৰ বলও ডাঙৰ বল। পাঁচোটা মানুহৰ ভাষাই পোন্ধৰ লাখৰ ভাষাক খেদাই তাৰ বৰঘৰত বৰ পিৰা পাৰি বহিব পৰাটো অসম্ভৱৰ ওচৰাওচৰি। এইদেখি আমাৰ দৃঢ় বিশ্বাস যে অসমবাসী পাঁচোটা বঙালীৰ বঘুমলা যেন ভাষাই পোন্ধৰ লাখ অসমীয়াৰ প্ৰকাণ্ড জৰিগছ যেন ভাষাক খেদাই তাৰ ঠাই লব নোৱাৰে। বৰং কালক্ৰমত সেই বিদেশী পাঁচোটাইহে নিজৰ ভাষাৰ ‘ঢাকাই ধুতি চাদৰ’ চিৰকাললৈ ডাৰত থৈ অসমীয়া ভাষাৰ বৰ কাপোৰ—বৰ চুৰিয়া পিন্ধিব লাগিব।”

সংস্কৃত শব্দ ব্যৱহাৰ কৰিলেই ভাষা চুৱা নহয়

“বাতৰি কাকতৰ সম্পাদকে সমালোচনাৰ স্তম্ভত ‘মাৰছিয়েল ল’ চলোৱাটো বৰ বেজাৰৰ কথা। সংস্কৃত শব্দ আমি আমাৰ ভাষাত ব্যৱহাৰ কৰিবই লাগিব আৰু কৰিম। বঙালীয়ে সেই শব্দ ব্যৱহাৰ কৰিছে বুলি যে সি বঙ্গলা হৈ চুৱা হল, এনে নহয়। সেইবিলাক আমাৰ উমৈহতীয়া সম্পত্তি। অৱশ্যে তাক উবা-জুবাকৈ ব্যৱহাৰ নকৰি বুজি-বাজি ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে। কোনো কোনো সংস্কৃত শব্দৰ অসমীয়া প্ৰতিশব্দ আছে বুলি যে আমাৰ লেখত কেতিয়াও সেই সংস্কৃত শব্দ আমি ব্যৱহাৰ কৰিব নেপায়, এইটো আচৰিত মত। অমুক সদৰা মিলেৰে সৈতে দেখা কৰিবলৈ যাওঁতে, আমাৰ লগত বগাঠঙা আছে বুলি যে সদৰামিনে আগবঢ়াই দিয়া তেওঁৰ মাটীয়াত আমি নবহি আমাৰ বগাঠঙা পাৰি মাটীত বহিব লাগিব তাৰ কোনো যুক্তি নাই।”

“উপমা কালিদাসস্থ” বুলি সংস্কৃত সাহিত্যত এটি সত্য যেনেকৈ জগজ্জননী হৈ পুৰুষপৰম্পৰায় চলি আহিছে, বেজবৰুৱাৰ উপমাও অসমীয়া সাহিত্যত তেনেকৈয়ে অনুপম বুলি স্বীকৃত হৈ আহিছে। তেওঁৰ বাক্যাৱলীত এনেয়ে ৰস চৌ-চৌৱাই থাকে, তাতে যদি কাৰোবাবে সৈতে তৰ্ক কৰিব লগীয়া হয়, তেন্তে হাৰক-জিকিব সুকীয়া কথা। উপমাৰ আৰু অন্ত নাই—এখন যেন নৈ হৈ বৈ যায়। ঘাই বিষয় কৰবাতৈ থাকে—উপমাৰ মোহনীতে (মোহিনী) তৰ্ক কৰিবলৈ অহাজন মুহিঙ হৈ যায়। বেজবৰুৱাৰ লেখনী প্ৰচণ্ড-বিক্ৰমেৰে চলে কেতিয়া? তেওঁৰ বিশ্বাসটো সত্য বুলি প্ৰতিপন্ন কৰিবলৈ যায় যেতিয়া, তেতিয়া।

মুখৰ আগৰপৰা মাতৃভাষা অসমীয়া টোপটো খপিয়াই নিবলৈ কিছুমান

চক্ৰগান্তকাৰীৰ দ্বাৰা যিবোৰ হাঁকুটি লগোৱা হৈছিল আৰু কেতবোৰ দেশী-বিদেশী, চৰ্কাৰী-অচৰ্কাৰী কৰ্মচাৰী আৰু বাতৰি-কাকতে যিবোৰ পানীৰ মিঠৈ সাজি অসমীয়া ভাষাটো বঙলাৰে উপভাষা বা অপভ্ৰংশ বুলি ঠাৱৰাবলৈ গৈছিল, সেইবোৰক জুখিবলৈ বেজবৰুৱাৰ যুক্তি-তৰ্কত যি ভাষা প্ৰয়োগ কৰা হৈছিল, সেই ভাষা সঁচাকৈয়ে কটাঘাত চেঙা তেল মৰা নিচিনা চেংচেঙীয়া আৰু নাক-কাটি খাৰণি ঘঁহা নিচিনা বেজবেজীয়া। তেওঁৰ কাপযে নিৰ্ভীক, ক'তো আঁৰ নথকা, কোবাল আৰু ভাষা যে মূৰত কুঠাৰ মাৰিলেও ভাৰতীয় ভাষা এটালৈকে অনুবাদ কৰিব নোৱাৰা, সেই কথা 'মৌ'ত প্ৰকাশিত প্ৰতিবাদৰপৰা আৰম্ভ কৰি 'জোনাকী', 'এড্‌ভকেট অব্‌ আসাম', 'আসামবৃত্তি', 'আসাম-তৰা', 'মৃগ্ময়ী', 'নৰ্যভাৰত' আৰু সদৌ শেহত 'বঙলা', তেওঁ নিজাকৈ সম্পাদন কৰা 'বাঁহী'ত জল্‌জল্‌ পট্-পট্টকৈ জিলিকি আছে।

সম্প্ৰতি, 'মৃগ্ময়ী' কাকতত প্ৰকাশিত বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ বঙলা-ভাঙ্গনি প্ৰবন্ধ এটাৰ প্ৰতিবাদ কৰি যোগেশচন্দ্ৰ বিছানিধি নামে কটকৰ বঙালী অধ্যাপক এজনে 'প্ৰবাসী'ত (বেউলাকাকত) লেখিছিল : "অসমীয়া-বঙলা দুয়োটা ভাষা একে, একো পৃথক নহয়, অসমীয়া ভাষাত বহুবচন বুজোৱা বিভক্তি, প্ৰত্যয় আদি বঙলাৰেই অনুৰূপ ; অসমৰ বুৰঞ্জী সাহিত্য আছে যদিও গোঁৱৰ কবিবলগীয়া নহয়, কিয়নো তেনে বুৰঞ্জী কটকত 'উড়িয়া মাদিলা পঞ্জী'ৰে একে ; অসমীয়া ভাষাত প্ৰাচীন সাহিত্যৰ একো পুথি নাই।....."

এইবোৰ পুৰণিও পুৰণি আওপুৰণি কথাৰে বিছানিধিয়ে ফেনেকি থাকি অসমত বঙলাৰ জাল পেলাবলৈ যি কাৰবাৰ কৰিছিল তাৰ মুখ মাৰি দিছিল বেজবৰুৱাই—এইদৰে :

"আছে আৰু নাই। আসামত অসমীয়াৰ সুকীয়া ভাষা আছে। বঙালীৰ চকুত টোপনি নাই। আগেয়ে অসমত আলহী বঙালী সকলেই এই নবীয়াত পৰিছিল। 'বঙ্গৰ অঙ্গচ্ছেদ' হ'বৰ পৰা সেই ৰোগে খুচুৰি গৈ কলিকতাৰ বঙ্গালীৰো গা পাইছে, আৰু সি এনে আলহীয়া নবীয়া যে ওপৰত আলহী হৈ থকা বঙ্গালীকো সি নধৰি এৰা নাই। আমি নিশ্চয় বুজিছো 'অঙ্গচ্ছেদ'ৰ ইও এটা বৰ ভেকুন্দা ফল। বিছানিধিয়ে 'আসামী ভাষা প্ৰাচীন' আৰু 'আসামী ভাষা নবীন'ৰ ওপৰত প্ৰাচীন নবীন বিধৰ মন্তব্য প্ৰকাশ কৰিছে। বিছানিধিয়ে কটকত অধ্যাপকৰ কাম কৰে ; সেই দেখি ব্যাকৰণ যোদালি ছাত্ৰক নিজন্ত, তিওন্ত, সুবন্ত, কৃদন্ত আদি শিকোৱা তেওঁৰ অভিপ্ৰায় আছে ; গতিকে তেওঁ প্ৰবন্ধ লেখিবলৈ গ'লেই তেওঁৰ থুন-

পাৰ্শ্বপৰা সেইবোৰ সদায় সব সব কৰে ওলায়। কলিকতাৰ ‘সাহিত্য পৰিষৎ পত্ৰিকা’তো তেওঁ তাকে কৰা দেখিছিলোঁ। ‘মৃন্ময়ী’তো তাকে কৰা দেখিছিলোঁ, আৰু ‘প্ৰবাসী’তো তাকে কৰা দেখিছোঁ। পুং-স্ত্ৰীং-হ্ৰীং-লিং-ফট্-অৰ ঢাল-তবোৱাল লৈ তেওঁ সততে ভাষাৰ কিল্লাফতে কৰিবলৈ যায়; আৰু তেওঁ সেই অস্ত্ৰ হাতত লৈ আজি এবছৰমানৰপৰা ‘গুৰিলা ৱাৰফেয়াৰ’ (guerrilla warfare) কৰি অসমীয়া ভাষাৰ কিল্লাকো ‘ফতে’ কৰিবলৈ নতৈ পুৰুষাৰ্থ কৰিব লাগিছে।”

অসমীয়া নিশিকাকৈয়ে বঙ্গালী বিদ্যানিধিয়ে অসমীয়া শব্দৰ ব্যুৎপত্তি আৰু মূল বিচাৰি একে কৰিবলৈ গৈ, তেওঁ ‘সোঁৱৰণী’ মানে ‘শ্ৰোতস্বৰ্ণী’, ‘ওপদ্মি’ মানে ‘উপৰে যাওয়া’ কৰি যি পাণ্ডিত্য দেখুৱাইছিল, তাৰ মন্তব্য বেজবৰুৱাই কৰিছিল এই বুলি:

“বিদ্যানিধি মহাশয়ৰ প্ৰবন্ধ ছুটাৰ বহুলৈকে সমালোচনা কৰিবলৈ যাবব সকাম নাই, কাৰণ সাধুভাষাত তাৰ নাম চৰ্ৰিত-চৰ্ৰণ আৰু আমাৰ ঘৰুৱা মাতত পাণ্ডলাকে পাণ্ডলা। অলেখবাৰ তেনেবোৰ কথাৰ আমি আলচ কৰি সমিধান দি আহিছোঁ, আৰু কিমান দিম? অবুজনক বুজোৱা আৰু ঢেকুৱাৰ ঠাৰি সিজোৱা সমান কথা। ভাষাৰ পাৰ্থক্য বুজিবৰ নিমিত্তে গ্ৰামাৰৰ বিষয়ে আমি ‘মৃন্ময়ী’ত লেখা কথা ফু মাৰি উৰাই দি যোগেশ বাবুৱে যি লেখিছিল তাৰ প্ৰতিবাদ কৰি সু-পণ্ডিত সু-লেখক শ্ৰীযুত বিজয়চন্দ্ৰ মজুমদাৰে লেখা কথা ফাঁকিদিয়েককে চমুকৈ তুলি দিলোঁ।

“শ্ৰীযুত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা মহাশয় ঠিকই লিখিয়াছেন যে ব্যাকৰণ দিয়া ভূষাৰ একতা বা পাৰ্থক্য বুঝিতে হয়। যোগেশ বাবু তাহা সম্পূৰ্ণ স্বীকাৰ কৰেন নাই; তিনি বলিতে চাহেন যে ভাষাৰ প্ৰচলিত শব্দ দ্বাৰাও একতা বা ভিন্নতাৰ বিচাৰ হইতে পাৰে। কোনো ভাষাতত্ত্ববিৎ পণ্ডিত স্বীকাৰ কৰিবেন না।...ভাষাৰ প্ৰাণ এবং শৰীৰ উহাৰ ‘গ্ৰামাৰ’ এবং ইডিয়ম (বীতিসিদ্ধ)। কদাচ কোন দেশে ঐ ভাষা কেহ ইচ্ছা কৰিয়া বদলাইতে পাৰে না।”

“যোগেশবাবুৱে কয়—‘আসামী ভাষাৰ বুৰঞ্জী লইয়া আসামী অৱশ্য গৰ্ব কৰিতে পাৰেন। এই বুৰঞ্জী যেমন, বাঙ্গলাৰ অসংখ্য কুলজী তেমন। ইং ১৩শ শতাব্দী হইতে বুৰঞ্জী লেখা আৰম্ভ। প্ৰায় এই সময় হইতে ওড়িয়া মাৰ্দলা পুঁজীৰ আৰম্ভ। ইয়াৰ পূৰ্ব হইতে বাঙ্গলা কুলজী গ্ৰন্থৰ আৰম্ভ হইয়াছিল।”

বেজবৰুৱাৰ সন্নিধান

“কেনেকৈ লেখকে আমাৰ মুখ মাৰিলে দেখিলা? নাজানা যদি শিকি লোৱা, যে বুৰঞ্জী (ইতিহাস—History) আৰু কুলপঞ্জী একেই; আৰু বাঙ্গালীৰ কুলজী, অসমীয়াৰ বুৰঞ্জীৰ কত আগ। আমি তেওঁৰ কথাত ঢোকা দি কওঁ যে বাঙ্গালী টিকুজী (সোঁৱৰণী) তাৰ আগেয়েও আছিল সেইটো বিজ্ঞানিধি মহাশয়ে কবলৈ পাহৰিলে! কি বেজাইৰ কথা!

“দ্বিতীয় প্ৰৱন্ধত যোগেশ বাবুৱে ‘আসামী ভাষা নবীন’ৰ আলচ কৰি, আমি ঘুঙলা-পচলা কৰা পুৰণি কথা ভাবে ভাবে পাঠকক যোগাইছো। যোগেশ বাবুৱে লেখিছে, ‘গ্ৰামাৰে আসামী বাঙ্গলা এক বলা যাইতে পাৰে।……হেমচন্দ্ৰ বড়ুয়া মহাশয়েৰ আসামী ব্যাকৰণে পাই, বিলাক, বোৰ, হঁত বহুবচনেৰ বিভক্তি। তন্মধ্যে হঁত হয়ত শেষ স্বৰ অনুনাসিক কৰিবাব ৰীতি হইতে আসিয়া এখন গ্ৰাম্য বিবেচিত হইতেছে। ক্ৰিয়াপদ কৰিবোঁ, পণ্ডে কৰিবোহোঁ পাই। হঁত এৰ ত পাদপূৰণ (অৰ্থাৎ ধৰক, যেনে বিজ্ঞানিধিৰ ‘ধি’ৰ-ধি!), ‘বোৰ’ হয়ত বড় হইতে। (অৰ্থাৎ ধৰক যেনে ‘সৰিয়হ বোৰ’ৰ, ‘বালিচাহী বোৰ’ৰ, ‘খুদকণ বোৰ’ৰ ‘বোৰ’ মানে বৰ অৰ্থাৎ বৰ ডাঙৰ সৰিয়হ। ডাঙৰ বালিচাহী, ডাঙৰ খুদকণ!) অনেক অৰ্থে বড় বাঙ্গলা প্ৰয়োগেও আছে। ‘বিলাক’ শব্দেৰ মূল নিৰ্ণয় কঠিন। প্ৰাচীন আসামীতে ‘হস্তে’, বাং হাতে, এখন প্ৰায়েই ‘পৰা’ দেখিতে পাই। বাঃ ঘৰ হইতে; অঃ ঘৰৰ পৰা। ‘ঘৰেৰ পৰে আসিয়া বলিল’, (ঘৰেৰ উপৰে—ঘৰে) এই ৰূপ প্ৰয়োগ বঙ্গৰ স্থানে স্থানে আছে।’ আমি কওঁ, বিজ্ঞানিধি কটকৰ পৰা কলিকতালৈ আহিল, এই কথাৰ মানে ‘কটকেৰ পৰে বিজ্ঞানিধি কলিকতায় আসিল’, অৰ্থাৎ কটক চহৰখন কলিকতালৈ আগেয়ে আহিল, তাৰপিচত বোধ কৰোঁ, তাত তেওঁৰ ভৰি দিবলৈ ঠাই নোহোৱা বাবে বিজ্ঞানিধি অগত্যা কলিকতালৈ গুচি আহিল।

“যোগেশ বাবুৱে কয়, ‘আমি তুমি বাস্তৱিক মাগ্ৰে বহুবচন।’ প্ৰাচীন বাঙ্গলা আন্দি, তুমি, আমি আৰু তুমি, ঘাইকৈ তুমি যে বাঙ্গলাত ‘মাগ্ৰে বহুবচন’ এইটো নতুন সাধু শুনি আমি মনত ৰাখিলোঁ।……অসমীয়া ভাষাত ‘আমি’ বহুবচন বাঙ্গলাত একবচন, অসমীয়াত তেওঁ, সি, তাই, তেখেত, বাঙ্গলাত মাথোন সে, তিনি; অসমীয়া সাধাৰণ বিভক্তিবিলাক, বোৰ, হঁত, হুঁক, বাঙ্গলাত নথকা; (তেওঁ কন্ম, পুৰণি কালত আছিল)।……বাস্তৱিকতে অসমীয়াই বাঙ্গলা ভাষা নলৈ ‘মাংসক খালে।’……”

বিছানিধিৰ কোলাত উঠি 'প্ৰবাসী' কাকতৰ সবাহত বহা "আসামী ভদ্ৰলোক জনে তেওঁৰ চিঠিত অসমীয়া মাহেকীয়া কাকতৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰোতে লেখিছে, "ডিব্ৰুগড়ীয়ানী মহিলী আলোচনী", "কলিকতানী বাঁহী" ইত্যাদি। আমি ভদ্ৰলোকজনৰ লিঙ্গজ্ঞান প্ৰথৰ হোৱা দেখি সন্তোষ পাইছো। অসমীয়া ভাষাৰ ওপৰত তেওঁ (বিছানিধিয়ে) ইমান কৃপাকটাক্ষপাত কৰা দেখি তাহানিৰ 'সন্ধ্যা' কাকতৰ সম্পাদক ব্ৰহ্মবান্ধৱ মহাশয়ৰ আৰ্হিত আমিও এফাকি গীত ৰচনা কৰি গোৱাব লোভ সামৰিব নোৱাৰিলোঁ। গাওঁ,—

“বিছানিধি পৰম দয়ালু।

তোমাৰ কৃপাত (অসমীয়া ভাষাৰ)

ডাঢ়ি গজে,

জাবকালি (অসমীয়া ভাষাই) খায়

শাক আলু।”

বিছানিধিৰ নিধি শেষ হ'ল,—বেজবৰুৱাৰ লেখনী বিক্ৰমে উলিয়াব নোৱাৰাকৈ সকলো শেষ কৰিলে। বিছানিধিৰ দৰে ভালেমান কলিকতীয়া বঙলা কাকত, অসমত থকা আৰু আমাৰ পৰা পেঞ্চন লৈ যোৱা বহুত অসমীয়া-বিবোধী ভদ্ৰলোক আৰু বৃহত্তৰ বাংলাৰ স্বপ্ন দিঠকত পৰিণত কৰিবলৈ ওলোৱা অনৱশ্য স্বপ্নবিলাসী বঙ্গলা-প্ৰেমিকৰ চেষ্টা আট্টেকুৰি বছৰৰ আগেয়ে বেজবৰুৱাৰ দিনত কুৰংকাৰাংকৈ চলিছিল : এতিয়া বঙলাহে নেলাগে, আন-আন ভাষায়ো অসমীয়া ভাষাক মাৰিবলৈ কেউফালে হনা দিছে। আমাৰ সাহিত্য-সেৱীসকলে সেইবোৰলৈ চকু দি হাতত কাপ লৈ, তাহানিখনৰ দৰেই এতিয়াও যুদ্ধত প্ৰবৃত্ত হব লুগিব। অসমীয়া ভাষা ৰক্ষা, প্ৰতিষ্ঠা আৰু প্ৰসাৰৰ অৰ্থে প্ৰতিভাৰ সোনালী যুগত উত্তম-উছোগৰে যি দোকোল টকা সোঁত বলিছিল তাৰ সামান্য চিন এটি বেজবৰুৱাৰ লেখনীৰপৰা তেখেতৰ অপকৰ্ষ জন্ম-শতবাৰ্ষিকী উৎসৱত দাঙি ধৰা হ'ল। এই লেখনীয়ে আমাক বাৰে-বাৰে টাকনি (বাৰ্ণিং) দি আছে :

“বুৰঞ্জীৰ অভিনয় পুনৰ হব। অসমীয়া ভাষাক গিলিবলৈ আকৌ দৈত্য-দানৱঅপহতা অসুৰাৰ আৰিৰ্ভাৱ হব। সেই দেখি হে অসমীয়া ভাই সকল, তোমালোকে গা-পেলাই নিদিবা। সদায় সজাগ সক্ষম হৈ থাকিবা। “উত্তিষ্ঠত, জাগ্ৰত, প্ৰাপ্যবৰান্নিবোধত।”

বেজবৰুৱাৰ তত্ত্বমূলক প্ৰবন্ধ

ত্ৰৈলোক্যনাথ গোস্বামী

আমাৰ সমাজত সাহিত্যৰথী লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা বসবাজ বুলি পৰিচিত। কৃপাবৰ বৰবৰুৱাক কেন্দ্ৰ কৰি তেওঁ যি হাশ্বৰস আৰু ব্যঙ্গৰ সৃষ্টি কৰিলে ত্ৰাব সমতুল্য সৃষ্টি অকল সেই যুগতেই নহয় আজিও আমাৰ সাহিত্যত বিৰল। এই ফালৰপৰা চালে তেওঁক বসবাজ বুলি কোৱাৰ অৰ্থ আছে, সাৰ্থকতাও আছে। তথাপি এনে উজ্জিয়ে বেজবৰুৱাৰ বহুমুখী প্ৰতিভাৰ ইঙ্গিত নিদিয়ে। বেজবৰুৱা একেধাৰে কবি, ঔপন্যাসিক, নাট্যকাৰ, ব্যঙ্গ-বচক, গল্পকাৰ আৰু তত্ত্বমূলক প্ৰবন্ধ-লেখক। তেওঁৰ কেইটামান তত্ত্বমূলক প্ৰবন্ধ 'তত্ত্বকথা' নাম দি অসম সাহিত্য সভাই পাঁচ বছৰমান আগতে ছপাই উলিয়াইছে। কিন্তু ভালেমান প্ৰবন্ধ জোনাকী, বাঁহী প্ৰভৃতি আলোচনীৰ পাততে আজিও পৰি আছে। এই প্ৰবন্ধবোৰে যে তত্ত্বাৱেষ্টী বেজবৰুৱাৰ অকল দাৰ্শনিক আৰু আধ্যাত্মিক বিশ্বাসৰে পৰিচয় দিয়ে এনে নহয়, লগতে এইবোৰে প্ৰকাশ কৰে লেখকে জড়-জগতৰ উৰ্দ্ধত উঠিব পৰা সবল চিন্তা-শক্তি। ভাৰতত ইংৰাজ ৰাজত্ব আৰম্ভ হোৱাৰ পাছৰেপৰা এপিনে ভাৰতবাসীয়ে যেনেকৈ পাশ্চাত্য ভাৰ-ধাৰাৰ লগত পোনপটীয়া সংযোগ স্থাপনৰ সুবিধা পালে আনুপিনে তেনেকৈ ভাৰবাদী দৃষ্টি-ভঙ্গীৰ সলনি জড়বাদী দৃষ্টি-ভঙ্গীৰ প্ৰতি আমাৰ লেখক-সকল লাহে লাহে আকৃষ্ট হবও ধৰিলে। নতুন নতুন বৈজ্ঞানিক আবিষ্কাৰৰ পাছত মানৱ-জাতিয়ে নিজৰ শক্তিৰ পৰিচয় নতুনকৈ পালে। যেতিয়া প্ৰকৃতিৰ হাজাৰ অসংখ্যনীয় বাধাকো অতিক্ৰম কৰি মানুহে কিছু পৰিমাণে প্ৰকৃতিৰ ওপৰত প্ৰভুত বিস্তাৰ কৰিব পাৰিলে তেতিয়া আপেক্ষিক, অলীক আৰু অপৰিস্কৃত ভাৰবাদী দৃষ্টি-ভঙ্গীৰ প্ৰতি উদাসীন হোৱা স্বাভাৱিক। বিজ্ঞানৰ জয়-যাত্ৰাৰ যুগতে ডাকইনৰ বিবৰ্তনবাদে মানুহৰ আগত নতুন সত্য তুলি ধৰিছিল। এনে সময়ত দাৰ্শনিক ভাৰবাদী দৃষ্টি-ভঙ্গীৰ সমাদৰ সমাজত লাহে লাহে কমি অহাৰ হেতু আছে। বেজবৰুৱাই সাহিত্যচৰ্চা কৰা সময়ত যান্ত্ৰিক সভ্যতাৰ সুফল আৰু কুফল ছয়োটাই পাশ্চাত্য কেইখনমান দেশত পৰিদৃষ্ট

হৈছিল। কিন্তু ভাৰতত তেতিয়াও যান্ত্ৰিক সভ্যতাৰপৰা উদ্ভূত কোনো লেখত লবলগীয়া সমস্যাৰ সৃষ্টি হোৱা নাছিল। এনে পৰিবেশত বেজবৰুৱাৰ চিন্তাধাৰা জড়বাদী আদৰ্শেৰে প্ৰভাৱান্বিত হোৱাৰ সম্ভাৱনাই আছিল বেছি। কিন্তু ভাৰতীয় সংস্কৃতিৰ ওপৰত গভীৰ আস্থাশীল বেজবৰুৱাক জড়বাদী আদৰ্শই সহজে টলাব নোৱাৰিলে। গল্প আৰু ব্যঙ্গাত্মক ৰচনাত তেওঁ যি বস্তু-ধৰ্মিতাৰ পৰিচয় দিছিল তাৰ ওপৰলৈ উঠি জীৱনৰ চৰম লক্ষ্যৰ সন্ধানত তেওঁ আগুৱাই গ'ল। আমাৰ দেশৰ যোগী, ঋষি আৰু অন্যান্য মহাপুৰুষসকলৰ অনুসৃত বাটৰ তুলনামূলক বিচাৰত তেওঁ প্ৰবৃত্ত হ'ল; তেওঁ প্ৰাচীন শাস্ত্ৰ অধ্যয়ন কৰিলে, পাশ্চাত্য ধৰ্ম-শাস্ত্ৰৰ লগত তাক বিজাই চালে আৰু মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱৰ দ্বাৰা প্ৰৱৰ্তিত নাম-ধৰ্মত পালে জীৱনৰ চৰম সত্য। গীতা, ভাগৱত, কীৰ্তন, নাম-ঘোষা, ভক্তি-বন্ধাৱলী প্ৰভৃতি অমৰ বৈষ্ণৱ গ্ৰন্থসমূহে তেওঁৰ আধ্যাত্মিক বিশ্বাসৰ ভেটি সূদৃঢ় কৰিলে।

এইটো সঁচা কথা যে আনক হুঁৱাব পৰা আৰু হাঁহি ধেমালিৰ মাজেদি বক্ৰোক্তিৰ শক্তিশেল হানিব পৰা বেজবৰুৱাৰ ক্ষমতা অদ্বিতীয়। কিন্তু এই ক্ষমতা বেজবৰুৱাৰ প্ৰতিভাৰ এটা ফালহে মাথোন। তেওঁৰ প্ৰতিভাৰ আন এটা দিশ আছে যিটো দিশত জীৱ, জগত আৰু ঈশ্বৰৰ মাজত থকা সম্বন্ধ বিচাৰি তেওঁ শাস্ত্ৰ অধ্যয়ন কৰিছে আৰু তাৰপৰা জ্ঞান লাভ কৰি সৰল পোনপটীয়া বাক্যেৰে তেওঁৰ বিশ্বাসৰ যৌক্তিকতা দেখুৱাইছে। ক'তো ক'তো ছুটা এটা হাস্যোদ্দীপক উক্তিও তেওঁৰ প্ৰৱন্ধবোৰত পোৱা যায়। এইবোৰৰ উদ্দেশ্য হয়তো নীৰস-তাত্ত্বিক আলোচনাৰ মাজত ৰস-সঞ্চাৰৰ চেষ্টা। কিন্তু যুক্তিৰ গহীন পদক্ষেপৰ লয় হাঁহিৰ উন্মাদনাৰে বাধাপ্ৰাপ্ত হলে উজুটি খোৱাৰে ভয় বেছি। বেজবৰুৱাৰ প্ৰৱন্ধতো ঠায়ে ঠায়ে সেয়েই হৈছে। পিচে, হাস্যোদ্দীপক উক্তি কাচিৎহে চকুত পৰাৰ কাৰণে তেওঁৰ প্ৰৱন্ধবোৰৰ গাভীৰ্য আঁতৰি যোৱা নাই।

বৌদ্ধিক আলোচনাৰ মাজত মন্থয়তাৰ স্পৰ্শ থাকিলে আলোচনা সম্পূৰ্ণৰূপে বৈজ্ঞানিক নাইবা দাৰ্শনিক তথ্যৰ প্ৰকাশ নহৈ হৃদয়-সংবাদী হৈ পৰিব পাৰে আৰু তেতিয়া ৰস-সঞ্চাৰো হয়। বেজবৰুৱাৰ প্ৰৱন্ধবোৰৰ মাজত ঈশ্বৰতত্ত্ব আৰু আন দাৰ্শনিক ভাৱধাৰাৰ আলোচনা থাকিলেও এজন দাৰ্শনিক পণ্ডিতৰ দৰে ভাৱময় ফালটো সম্পূৰ্ণৰূপে বৰ্জন কৰি তেওঁ যুক্তিৰ চাৰিসীমাৰ মাজত আলোচনা আৱদ্ধ কৰি ৰখা নাই। প্ৰাচীন শাস্ত্ৰকাৰসকলৰ মতামতৰ সামগ্ৰিক প্ৰভাৱ তেওঁৰ ওপৰত যেনে ভাৱে পৰিছে তেওঁ তাকেই প্ৰাঞ্জল ভাষাৰ মাধ্যমেৰে

প্ৰকাশ কৰিছে। এই প্ৰকাশ মীৰা ভজন নাইবা মহাপুৰুষ মাধৱদেৱৰ আত্ম-নিবেদনৰ স্তৰলৈ উঠা নাই সঁচা, তথাপি তেওঁৰ আধ্যাত্মিক বিশ্বাসক হৃদয়ৰ ভাৱাবেগে ঠায়ে ঠায়ে অনুৰঞ্জিত কৰি ব্যক্তি-হৃদয়ৰ সুস্পষ্ট ছাপ ইয়াৰ ওপৰত ৰাখি থৈ গৈছে। প্ৰৱন্ধবোৰৰ মাজেদি বেজবৰুৱাৰ এটা নিজা মৌলিক দাৰ্শনিক মত পৰিস্ফুট হোৱাৰ চিন পোৱা নাযায়। কিন্তু প্ৰাচীন শাস্ত্ৰকাব-সকলৰ মতামতৰ সাৰাংশ ভিন ভিন গ্ৰন্থৰাজিৰপৰা উদ্ধৃত কৰি সেইবোৰ সজাই পৰাই বিশ্বাসযোগ্য সবস ৰূপত তুলি ধৰাৰ সাৰ্থকতা তেওঁৰ নিজৰ। ক'তো ক'তো ঈশ্বৰ বা নাম-মাহাত্ম্য প্ৰকাশৰ চেষ্টা কৰোঁতে এজন ভক্তৰ দৰে তেওঁ মানৱক আকুল আবেদন জনাইছে যেন পৰম কাৰুণিক, ভক্ত-বৎসল ভগৱানৰ প্ৰতি থকা কৰ্তব্যৰপৰা তেওঁলোক বিৰত নহয় আৰু শ্ৰদ্ধা আৰু ভক্তিয়ে ভগৱানৰ নাম লৈ তেওঁলোকে যেন মানৱ-জীৱন ধন্য কৰে।

বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যিক জীৱনত দুটা স্পষ্ট ধাৰা পৰিলক্ষিত হয়। এটা ধাৰাৰ মাজেদি প্ৰকাশিত হৈছে তেওঁৰ অতীত-প্ৰীতি, পৰ্যবেক্ষণ শক্তি, সমাজ-সচেতন মন আৰু সংস্কাৰকামী মনোভাৱ। তেওঁৰ দ্বাৰা ৰচিত কবিতা, নাটক, গল্প, উপন্যাস আৰু ব্যঙ্গ ৰচনাবোৰ জীৱন আৰু জগতক ভালপোৱা এজন ব্যক্তিৰ ওপৰত পৰা সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক প্ৰভাৱৰ সবল প্ৰতিক্ৰিয়া। বৈষ্ণৱ যুগৰ লেখকসকলৰ দৰে সৃষ্টি, স্থিতি, প্ৰলয়ৰ কাৰণ এক সচ্চিদানন্দ পৰম ব্ৰহ্মাৰ মহাত্ম্যৰ কেউতিৰে তেওঁ ব্যক্তি-জীৱনৰ সুখ-দুখ আৰু আশা-নিৰাশা নিস্প্ৰভ কৰি পেলোৱা নাই। মানুহৰ স্বতন্ত্ৰ ব্যক্তি-সত্তা স্বীকাৰ কৰি ব্যক্তি আৰু সামাজিক জীৱনৰ প্ৰতিচ্ছবি চিত্ৰিত কৰোঁতে তেওঁ সদায় বিষয়গত দৃষ্টিভঙ্গী চকুৰ আগত ৰাখিছে। মানৱ-জীৱন চঞ্চল, ক্ষণস্থায়ী কিন্তু এনে ক্ষণস্থায়ী জীৱনলৈকে আহি পৰে ভুল-ভ্ৰান্তিৰ অন্ধকাৰ আৰু সচেতনতাৰ দস্ত, অত্যাচাৰ। সমাজ-জীৱনত ইয়াৰেই হয় প্ৰকাশ। সামাজিক-জীৱন বিপন্ন হয়। সমাজৰ পুনৰ্গঠন আৱশ্যক হৈ পৰে। পুনৰ্গঠনৰ বাবে লাগে অতীত গোঁৱৰৰ প্ৰেৰণা আৰু বৰ্তমান সময়ৰ কৰ্ম-তৎপৰতা। অলস, উগ্ৰমহীন জাতিৰ কৰ্ম-শক্তি নাই আৰু প্ৰগতিৰ বাটেদি আগবঢ়াৰ অৰ্হতাও নাই।

ব্যক্তি আৰু সামাজিক জীৱনৰ ওপৰত বেজবৰুৱা আৰু তেওঁৰ সমসাময়িক লেখকসকলে যি গুৰুত্ব আঁৰোপ কৰিছে তালৈ লক্ষ্য কৰিলে পাশ্চাত্য জড়বাদী ভাৱধাৰাৰ লগত তেওঁলোকৰ চিন্তাধাৰাৰ সাদৃশ্য আছে বুলি কোৱাৰ খল থাকে। পাশ্চাত্য দেশত হব্ছ প্ৰভৃতি দাৰ্শনিকসকলে সম্পূৰ্ণ জড়বাদী ব্যাখ্যাৰে জগত আৰু জীৱন বুজিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। কিন্তু বেজবৰুৱা আৰু

তেওঁৰ সমসাময়িক লেখকসকল এনে ব্যাখ্যাৰ প্ৰতি আকৃষ্ট হোৱাৰ চিন নাই। বিশেষতঃ ভাৰতীয় পৰম্পৰাৰ অধীন বেজবৰুৱাৰ ওপৰত এনে প্ৰভাৱ যে পৰা নাই তাৰ প্ৰমাণ তেওঁৰ দ্বাৰা ৰচিত তত্ত্বমূলক প্ৰবন্ধবোৰেই। জীৱ, পৰম পুৰুষ, পৰম ব্ৰহ্মৰ অংশ মাথোন হ'লেও জীৱৰ সুকীয়া সত্তা আছে আৰু আছে স্বাধীন-ভাৱে কৰ্ম কৰাৰ ক্ষমতা। এই ক্ষমতা হয়তো আপেক্ষিক। স্বৰূপ দৃষ্টিত মানুহক অকৰ্তা বুলি ঠাৱৰাব পাৰি, কিন্তু ব্যৱহাৰিক দৃষ্টিত ব্যক্তিৰ কৰ্তৃত্ব স্বীকাৰ্য। ব্যক্তিয়ে নিজ নিজ কৰ্মফল ভোগ কৰে। সৎ কৰ্মৰ ফল আনন্দ, পোহৰ,—অসৎ কৰ্মৰ ফল অন্ধকাৰ, হতাশা। সকামীজনে বিষয়-বাসনাৰে পৰিচালিত হৈ জন্ম-জন্মান্তৰে কালচক্ৰৰ আৱৰ্তনৰ লগে লগে ঘূৰে, উত্থান-পতন হয়, কিন্তু মুক্তি লাভ নহয়। অকামীজনে কৰ্মফল ভগৱানলৈ এৰি অনাসক্ত-ভাৱে কৰ্ম আচৰে আৰু শেহত কৰ্ম-বন্ধনৰপৰা মুক্ত হৈ ভগৱানৰ কৰুণা লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হয়। বিষয়ানুসৰণ জাগতিক জীৱনৰ ধৰ্ম, কিন্তু বিষয়-বাসনাৰ পাছত লবি চাপৰি ফুৰাটোৱেই মানৱ জীৱনৰ একমাত্ৰ উদ্দেশ্য নহয়। জীৱৰ একো একোটা আধ্যাত্মিক সত্তা আছে। এই আধ্যাত্মিক ফালৰ প্ৰতি সম্পূৰ্ণ উদাসীন হ'লে সামাজিক অগ্ৰায় অবিচাৰৰ প্ৰকোপ বাঢ়ি আহে। তেতিয়া আৱশ্যক হয় সংস্কাৰৰ।

✓ঈশ্বৰৰ অস্তিত্ব সম্বন্ধে বেজবৰুৱাৰ মনত কোনো প্ৰশ্নই ভুমুকি মৰা নাই। বেদ, উপনিষদ আৰু আন আন হিন্দুৰ আন্তিক দৰ্শনৰ মতকেই তেওঁ গ্ৰহণ কৰিছে। চৰাচৰ জগতৰ সৃষ্টি, স্থিতি আৰু লয়ৰ কাৰণ হ'ল সচ্চিদানন্দ পৰম পুৰুষ, পৰম ব্ৰহ্ম। তেওঁ আদি-অন্তহীন, সৰ্বব্যাপী, সৰ্বজ্ঞ, অক্ষৰ, অব্যয়, উপাধিৰহিত অথচ উপাধিযুক্ত। “আৰ্য্যসকলে ব্ৰহ্মক দুই ভাৱে দেখিছিল—এটি নিৰ্বিশেষ ভাৱ, এটি সৰ্বিশেষ ভাৱ। নিৰ্বিশেষ ভাৱৰ ব্ৰহ্ম নিগুণ, সৰ্বিশেষ ভাৱৰ ব্ৰহ্ম সগুণ। নিৰ্বিশেষ ব্ৰহ্মক নিগুণ, নিৰুপাধি, নিৰ্বিকল্প ইত্যাদি সংজ্ঞা দিয়া হয়। * * আমি যি বস্তুৰেই নাম কৰোঁ, যি বস্তুৰেই ধাৰণা কৰোঁ, ব্ৰহ্ম সেই বস্তু নহয়। অৰ্থাৎ ব্ৰহ্ম সকলো জ্ঞাত আৰু ব্যক্ত বস্তুতকৈ সুকীয়া, বাক্য মনৰ অগোচৰ কিবা এটা।” এই-অজ্ঞেয় পৰম ব্ৰহ্মক জানিবলৈ আৰু পাবলৈ প্ৰাচীন কালত ঋষি মুনিসকলে কঠোৰ ব্ৰত আচৰণ কৰাৰ আখ্যান আছে। তেওঁলোকে প্ৰধানকৈ চাৰিটা বাটেৰে আগবাঢ়িছিল। কৰ্ম, জ্ঞান, যোগ আৰু ভক্তি—প্ৰত্যেকৰে ওপৰত গুৰুত্ব দিয়াৰ কাৰণে চাৰিটা মাৰ্গৰ উৎপত্তি হয়। ইয়াৰ প্ৰত্যেকেই একো একোটা বাটেহে, লক্ষ্য হ'লে একেটা—ঈশ্বৰপ্ৰাপ্তি।

বিষয়ানুসৰণ কৰি মানুহ কৰ্মত প্ৰবৃত্ত হয়। ইয়াৰ ফলত মানুহে লাভ কৰে পাৰ্থিৱ ভোগ, ঐশ্বৰ্য। বৈষয়িক কৰ্ম ফলাকাঙ্ক্ষাবহিত নহয়। ফলপ্ৰাপ্তিৰ আশাই মানুহক নানান কামলৈ আগুৱাই দিয়ে। ইয়াৰ কাৰণে ভাল বেয়া ছয়োবিধ কামতেই মানুহ লিপ্ত হৈ পৰে। পাৰ্থিৱ ভোগ-লালসাই পদে পদে মানুহক বিভ্ৰান্ত কৰি সুখ-সম্পদৰ মাজলৈ তেওঁক টানি আনে। ভোগ-ঐশ্বৰ্যৰ লালসা সকাম বাসনা। কিন্তু সকাম বাসনা পৰিহাৰ কৰি আৰু ফলপ্ৰাপ্তিৰ আকাঙ্ক্ষা এৰি কৰ্মত প্ৰবৃত্ত হ'লে ভগৱানৰ সান্নিধ্য লাভ কৰা যায়। অনাসক্ত আৰু নিষ্কাম কৰ্মানুসৰণে ভগৱৎপ্ৰাপ্তিৰ প্ৰকৃষ্ট পথ।

পৰম ব্ৰহ্ম বা পৰমাত্মাৰ বাহিৰে সং বস্তু নাই। চৰাচৰ জগত পৰম ব্ৰহ্মৰেই মায়াচ্ছাদিত ৰূপ। জীৱো পৰমাত্মাৰে অংশ। অবিছাৰ আৰবণে ঢাকি ৰখাৰ কাৰণে জীৱে পৰম তত্ত্ব উপলব্ধি কৰিব নোৱাৰে আৰু অনিত্য জাগতিক বস্তুকে সং বস্তু বুলি গ্ৰহণ কৰে। প্ৰকৃততে জীৱ আৰু জগত ব্ৰহ্মৰপৰা ভিন্ন নহয়। জীৱৰ আত্মোপলব্ধি হ'লে ভেদজ্ঞান আঁতৰি যায়; তেতিয়া বদ্ধ জীৱ মুক্ত হয়। প্ৰকৃত জ্ঞান আত্মজ্ঞান। এই আত্মজ্ঞান লাভৰ বাবে লাগে কঠোৰ সাধনা।

যোগশাস্ত্ৰত চিত্তবৃত্তি নিৰোধ কৰি দেহ আৰু মনক সংযত কৰাৰ ব্যৱস্থা আছে। একমুখী সাধনাৰ কষ্টসাধ্য পথেদি আগুৱাই যাব পাৰিলে পৰম পদ লাভ কৰা যায়। কিন্তু যৌগিক পদ্ধতি অত্যন্ত কঠোৰ সাধনা আৰু সৰ্বসাধাৰণৰ পক্ষে এই পথানুসৰণ অসম্ভৱ।

ভক্তিমাৰ্গৰ পথ প্ৰশস্ত, সাধনা সহজ-সিদ্ধ। ভক্তিৰ সংস্পৰ্শ নোহোৱা শুদ্ধ কৰ্ম নাইবা শুদ্ধ জ্ঞানৰ সহায়ত পৰম পদ লাভ হ'লেও ভগৱানৰ লীলাময় ৰূপৰ পূৰ্ণ উপলব্ধি সম্ভৱ নহয়। পৰম পিতা পৰমেশ্বৰ বসব আধাৰ, পৰম কাৰণিক, জগমোহন আৰু ভক্তবৎসল। ভক্তিপৰায়ণ শিশুইহে স্নেহশীল গুৰুৰ সম্যক পৰিচয় লাভ কৰে, স্বামীপৰায়ণা নাৰীয়েহে পত্নীপ্ৰিয় স্বামীৰ অস্তৰ বাজ্যত প্ৰৱেশৰ অধিকাৰ পায় আৰু পিতৃভক্ত পুত্ৰইহে পুত্ৰবৎসল পিতৃৰ গুণ-গৰিমা অবগত হয়। জ্ঞাতা আৰু জ্ঞেয়ৰ মাজত সদায় এটা দূৰত্ব থাকে। এই দূৰত্ব আঁতৰোৱাৰ প্ৰকৃষ্ট উপায় হ'ল ভক্তিৰ নমনীয়তা।

জ্ঞানমাৰ্গৰ ঈশ্বৰ নিৰ্গুণ, নিৰ্বিকল্প আৰু উপাধিবিহীন। ভক্তিমাৰ্গৰ ঈশ্বৰ সগুণ, কৰুণাৰ আধাৰ, ভক্তাধীন। আচলতে জ্ঞান আৰু ভক্তি দুটা পৰস্পৰ বিৰোধী বস্তু নহয়। গতিকে এই দুয়োটা ভাৱে সংযোগ একে

ঠাইতে আৰু এটা বস্তুকে কেন্দ্ৰ কৰি হোৱাত একো বাধা নাই। ছুটা মৰ্গৰ প্ৰতিষ্ঠা হোৱাৰ মূলতে আছে তত্ত্বজ্ঞান আৰু ভক্তি পৰম্পৰাৰ ওপৰত অধিক প্ৰাধান্য আৰোপ। বেজবৰুৱাই অকল নিগুণ বা অকল সগুণ ঈশ্বৰৰ কল্পনা কৰা নাই। গীতা, ভাগৱত আদিৰ প্ৰতিপাদ্য ঈশ্বৰ তেওঁৰো উপাস্য দেৱতা। “শঙ্কৰাচাৰ্য্যই ব্ৰহ্মক অকল নিগুণ আৰু ৰামানুজাচাৰ্য্যই ব্ৰহ্মক অকল সগুণ বুলি ধৰি ভুলত পৰিছে।” ব্ৰহ্মৰ ক্ষেত্ৰত যে নিগুণত্ব আৰু সগুণত্ব একেলগে সিদ্ধ হয় তাৰ প্ৰমাণ স্বৰূপে তেওঁ উপনিষদৰ বচন উদ্ধৃত কৰিছে। এইটো পাশ্চাত্য হেতুবাদী বিশ্লেষণৰ প্ৰচেষ্টা নহয়। ঈশ্বৰ সম্বন্ধীয় সকলো আলোচনাতে শ্ৰুতিৰ উক্তিকেই শেষ সিদ্ধান্ত বুলি গ্ৰহণ কৰা ৰীতি ভাৰতীয় দাৰ্শনিকসকলৰ বিশেষত্ব। বেদ স্ব-প্ৰকাশিত, অপৌকষেয় বুলি গৃহীত হোৱাৰ কাৰণে বেদৰ উক্তি যুক্তি আৰু প্ৰমাণৰ ওপৰত। ভাৰতীয় পৰম্পৰা অনুসৰি বেজবৰুৱায়ে বেদ, উপনিষদৰ বাক্য আশুৰাক্য হিচাবে গ্ৰহণ কৰি ঈশ্বৰতত্ত্বৰ ভিতৰলৈ সোমাবলৈ চেষ্টা কৰিছে। এনে চেষ্টাৰ মাজেদি প্ৰকাশিত হৈছে তেওঁৰ শাস্ত্ৰজ্ঞান আৰু শাস্ত্ৰৰ প্ৰতি থকা শ্ৰদ্ধা আৰু ভক্তি।

✓ পৰমব্ৰহ্মৰ স্বৰূপ নিৰ্ণয়ৰ চেষ্টা কৰোঁতে তেওঁ সাংখ্য, যোগ, পূৰ্ব-মীমাংসা আৰু উত্তৰ-মীমাংসা প্ৰভৃতি দৰ্শনৰ মতবাদৰো সাধাৰণভাৱে আলোচনা কৰিছে। এনে আলোচনাত গভীৰ মনোনিবেশ কৰাৰ উদ্দেশ্য তেওঁৰ নহয়। তেওঁৰ মূল উদ্দেশ্য হৈছে ভক্তিমাৰ্গৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব প্ৰতিপাদন। এই উদ্দেশ্য আগত ৰখাৰ কাৰণেই শঙ্কৰাচাৰ্যৰ মায়াবাদৰ প্ৰতি তেওঁ আকৃষ্ট হৈ পৰা নাই। উত্তৰ-মীমাংসাৰ শঙ্কৰভাষ্যই অতি উচ্চ স্থান অধিকাৰ কৰি থকা সত্ত্বেও তেওঁৰ আকৰ্ষণ ৰামানুজ আচাৰ্যৰ বিশিষ্টা-দ্বৈতবাদৰ প্ৰতিহে, কিয়নো ৰামানুজ আচাৰ্যৰ ভাষ্যত ভক্তিৰ প্ৰাধান্য আছে। ভক্তি সাক্ষাৰ আৰু সগুণ ব্ৰহ্মৰ উপাসনা। নিগুণত্ব আৰু সগুণত্বৰ মাজত যি বিৰোধ দেখা যায় সি বাক্য-বিৰোধহে; ব্ৰহ্মৰ ক্ষেত্ৰত ই প্ৰকৃত বিৰোধ নহয়। পৰমব্ৰহ্মৰপৰা বিশ্বব্ৰহ্মাণ্ডৰ উৎপত্তি হৈছে, ইয়াৰ লয়ো তেওঁতেই, কিন্তু ব্ৰহ্ম বিশ্ব-জগতৰ অতীত। এই ফালৰপৰা তেওঁ নিগুণ। আনহাতে পৰিদৃশ্যমান জগত ব্ৰহ্মতেই অৱস্থিত। ব্ৰহ্মত বাহিৰে ইয়াৰ উপাদান আৰু নিমিত্ত কাৰণ নাই। দৃশ্যমান জগত ব্ৰহ্মৰ অভিন্ন অংশ মাত্ৰ। জীৱ আৰু জগতৰূপ অৱস্থাৰ বাহিৰেও ব্ৰহ্মৰ সদ্ৰূপ অৱস্থা আৰু সৰ্বজ্ঞ ঈশ্বৰ অৱস্থা আছে। এয়েই ব্ৰহ্মৰ বিভূ-স্বভাৱ। জাগতিক সকলো পদাৰ্থ ব্ৰহ্মৰপৰা পৃথক সত্তাশীল। ব্ৰহ্মৰ এইবোৰ বিশেষ বিশেষ শক্তিৰ প্ৰকাশ

মাথোন। শক্তিমান আৰু শক্তি ছুটা বিভিন্ন বস্তু নহয়; কিয়নো শক্তিমানক আশ্রয় কৰিহে শক্তিৰ প্ৰকাশ হ'ব পাৰে।

ওপৰত উল্লেখ কৰা সিদ্ধান্ত নিস্বাকাচাৰ্যৰ দ্বৈতাদ্বৈত নাইবা ভেদাভেদ মতবাদৰ সিদ্ধান্ত। বেজবৰুৱাৰ প্ৰৱন্ধবোৰত এনে মতবাদৰ পোষকতা কৰা পৰিলক্ষিত হয়। নিস্বাকাচাৰ্যৰ দাৰ্শনিক মত আলোচনা কৰি তেওঁ যদি কিবা প্ৰৱন্ধ লিখিছিলো সেইটো মোৰ চকুত পৰা নাই। কিন্তু তেওঁৰ প্ৰৱন্ধবোৰত জীৱক ব্ৰহ্মৰ অংশ হিচাবে পৰিগণিত কৰাৰ কাৰণে আৰু জীৱৰ ক্ষুদ্ৰত্ব ইঙ্গিত ঠায়ে ঠায়ে দি যোৱাৰ বাবে সেইবোৰৰ মাজত দ্বৈতাদ্বৈত মতবাদে প্ৰতিধ্বনি শুনা যায়। জীৱাত্মা আৰু পৰমাত্মাৰ মাজত স্বৰূপগত পাৰ্থক্য একো নাই, তথাপি পৰমাত্মাৰ বিভূ-স্বভাৱ আৰু জীৱাত্মাৰ অণু-স্বভাৱলৈ লক্ষ্য কৰিলে এই দুয়োৰে মাজত যেনে সাদৃশ্য আছে তেনেকৈ বৈসাদৃশ্যও আছে। তদুপৰি জীৱাত্মাৰ আছে দেহৰ পৰিচ্ছেদ। সং আৰু শুদ্ধ জীৱনযাপন কৰি জ্ঞান আৰু ভক্তিৰ বলত জীৱাত্মাই পৰম পুৰুষৰ সান্নিধ্য লাভ কৰে, কিন্তু পৰমাত্মাৰ লগত জীৱাত্মা সম্পূৰ্ণৰূপে বিলীন হৈ নাযায়। ভক্তসকলে এনে অস্তিত্ব বিলোপৰ কামনাও নকৰে। ভগৱানৰ পূজা-সেৱা আৰু তেওঁৰ গুণানুকীৰ্তনৰ আনন্দৰ দৰে শ্ৰেষ্ঠ নিধি ভক্তসকলৰ মনত একো নাই।

ওপৰত সাধাৰণভাৱে আভাস দিয়া দাৰ্শনিক আলোচনাৰ মাজতে বেজবৰুৱা আৱদ্ধ হৈ থকা নাই। তেওঁৰ প্ৰৱন্ধবোৰৰ মূল উদ্দেশ্য অকল দাৰ্শনিক তথ্যৰ বিশ্লেষণ আৰু বিচাৰেই নহয়। তেওঁৰ উদ্দেশ্য ভক্তিৰ মাহাত্ম্য প্ৰকাশ। পৰম পুৰুষ, পৰম ব্ৰহ্মৰ আনন্দময় ৰূপৰ প্ৰতি বেজবৰুৱা বিশেষভাৱে আকৃষ্ট। ভগৱান বসময়, আনন্দময় আৰু পৰম কাৰুণিক। পৰম ব্ৰহ্মৰ লীলাময় কাৰুণিক ৰূপ প্ৰকাশিত হৈছে ভগৱান, শ্ৰীকৃষ্ণৰ শিশু আৰু কিশোৰ লীলাৰ মাজত। ভাগৱতত সেইবাবে শ্ৰীকৃষ্ণক স্বয়ং ভগৱান বুলি কোৱা হৈছে। “শ্ৰীমদ্ভাগৱতৰ কৱি-দাৰ্শনিক ভক্তই তেওঁৰ ভক্তিকল্প মথনিৰে মথি উলিয়ালে এই মূৰ্ত্তি, এই সুমধুৰ নন্দ-ছল্লাল, যশোদানন্দবৰ্দ্ধক, গোপিনীমোহন, শ্ৰীদাম-সুদাম-সুবল-বলৰাম-বৎসল, গোকুলৰ গাই-বৎসৰ প্ৰিয় বৃন্দাবন-চন্দ্ৰ এই মধুৰবো সুমধুৰ কৃষ্ণমূৰ্ত্তি। এই প্ৰেমৰ ধাৰ, বসৰ সোঁত কৃষ্ণ, দৰ্শন আৰু কাব্যৰ দম্ভিলিত সমন্বয়স্বৰূপ ঈশ্বৰৰ পূৰ্ণ অৱতাৰ।”

শ্ৰীকৃষ্ণ পূৰ্ণব্ৰহ্ম। শ্ৰীকৃষ্ণৰ উপাসনা পূৰ্ণব্ৰহ্মৰ উপাসনা। শ্ৰীকৃষ্ণৰ মাজেদি প্ৰকাশিত হৈছে ভগৱন্তৰ লীলাময় ৰূপ আৰু মাধুৰ্য-বস। তেওঁ অকল দেৱকী-পৰমানন্দই নহয়, তেওঁ গোপীবল্লভ, ব্ৰজমোহন আৰু বৃন্দাবনচন্দ্ৰ, পৰম

কাৰ্ণিক পৰমেশ্বৰো। “বৃন্দাবন-লীলা, নিত্য-লীলা, অক্ষৰ, অব্যয়। তোমাৰ ঘৰো বৃন্দাবন হয়, তোমাৰ ঘৰতো সেই কৃষ্ণ-ভক্তি লীলা, বাৎসল্য, মধুৰ, দাস্ত, সখ্য ভাৱৰ লীলা নিতৌ হ’ব যদি তুমি সেইদৰে ঈশ্বৰক একান্তমানে ভজনা আৰু ভাৱনা কৰিব পাৰা। আৰু নোৱাৰিবো কোনো কাৰণ নাই, কাৰণ তুমি যদি sincere হোৱা, বিশ্বাসী হোৱা আৰু তত্ত্বদৰ্শী হোৱা, তেনেহ’লে ই অতি উজু। ঈশ্বৰে কলিব লোকসকলৰ প্ৰতি কৃপা কৰি এনে উজু বাট উলিয়াই দিছে, কাৰণ তেওঁ দয়ালু, তেওঁ আমাৰ পিতা।” বৈষ্ণৱসকলে বিভিন্ন নামেৰে, বিভিন্ন ছন্দেৰে এই পৰম পিতাৰ গুণগান কৰে, গীতা, ভাগৱত প্ৰভৃতি নানান শাস্ত্ৰই তেওঁৰ মধুৰ স্বভাৱৰ মহিমা বৰ্ণায়।

ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণক কেন্দ্ৰ কৰিয়েই পুণ্যতীৰ্থ ভাৰতভূমিত গঢ়ি উঠিছিল চাৰিটা প্ৰধান বৈষ্ণৱ সম্প্ৰদায়—ব্ৰহ্ম সম্প্ৰদায়, কদ্ৰ সম্প্ৰদায়, শ্ৰীসম্প্ৰদায় আৰু নিম্বাৰ্ক সম্প্ৰদায়। বেজবৰুৱাৰ প্ৰৱন্ধৰ মাজত এই সম্প্ৰদায়বিলাকৰ মাজত থকা শূন্য বৈশিষ্ট্যৰ আলোচনা চকুত নপৰে। এটা প্ৰৱন্ধত হ’লে আদি বৈষ্ণৱ ভক্ত আলোচনাৰ সকলৰ উল্লেখ তেওঁ কৰিছে।

✓ বেজবৰুৱাৰ তত্ত্বকথা আলোচনাৰ পৰিণতি হৈছে ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণৰ মাহাত্ম্য কথন আৰু নাম-ধৰ্মৰ প্ৰাধাত্য স্থাপন। মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱ, দামোদৰদেৱ, হৰিদেৱ প্ৰভৃতিয়ে অসমত যি নাম-ধৰ্মৰ প্ৰচাৰ কৰিলে তাৰ সফল প্ৰকাশ বেজবৰুৱাৰ কাপৰপৰা হৈছে। শঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱ আৰু ঠায়ে ঠায়ে অগ্ৰাণ্য বৈষ্ণৱ গুৰুসকলৰ উদ্ধৃতিৰে তেওঁ নাম-ধৰ্মৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব প্ৰতিপাদন কৰিছে। শব্দই ব্ৰহ্ম। গতিকে নাম আৰু নামীৰ কোনো ভেদ নাই। “নাম আৰু নামীৰ অভেদত্বৰ নিমিত্তেই নামক নাম-ব্ৰহ্ম বোলা হয়। নাম-ব্ৰহ্ম, শব্দ-ব্ৰহ্ম, নাদ-ব্ৰহ্ম, ব্ৰহ্মৰেই স্বৰূপ।” নামৰ মহিমা অপাৰ। আনন্দময় ঈশ্বৰবাচক নামৰ অনন্ত মহিমা। জ্ঞানতেই লওক বা অজ্ঞানতেই লওক, শ্ৰদ্ধাতেই লওক বা হেলাতেই লওক, নামে পাপবাশি ধ্বংস কৰি ভক্তৰ চিত্তশুদ্ধি সাধন কৰে। চিত্তশুদ্ধি নহ’লে প্ৰকৃত ভগৱৎ-প্ৰেম আৰু একান্ত ভক্তি সম্ভৱ নহয়। ✓

✓ নাম-ধৰ্মৰ মাহাত্ম্য দেখুৱাৰ অৰ্থে বেজবৰুৱাই অজামিলৰ উপাখ্যানৰ উল্লেখ কৰিছে কিন্তু তাৰ বিশদ ব্যাখ্যা তুলি ধৰা নাই। অনাচৰী, ব্যসনী অজামিলে মৃত্যুকালত পুতেক নাৰায়ণৰ নামোচ্চাৰণ কৰিয়েই সকলো পাপৰপৰা উদ্ধাৰ পালে। ✓ উপাখ্যানটো ঠিক এনে ভাৱেই গ্ৰহণ কৰিলে নামৰ অপূৰ্ব শক্তিৰ পৰিচয় পোৱা যায় সঁচা, কিন্তু এই উপাখ্যানে ভক্তৰ সংযত জীৱন আৰু দীৰ্ঘকাল একনিষ্ঠ সাধনাৰ ইঙ্গিত নিদিয়। আচলতে পাপ-পঙ্কিলতাৰ সমুদ্ৰত

বুৰ'গৈ থকা অজামিলৰ সকলো স্নেহ মৰম কেন্দ্ৰীভূত হৈ আছিল তেওঁৰ শেহতীয়া জীৱিত পুত্ৰ নাৰায়ণৰ প্ৰতি থকা দুৰ্বাৰ আসক্তিৰ মাজত। লুণ্ঠনপ্ৰিয় আৰু হত্যাকাৰী অজামিলৰ পিতৃ-হৃদয় নাৰায়ণক কেন্দ্ৰ কৰি সম্প্ৰসাবিত হৈছিল আৰু স্নেহৰ অমৃতবিন্দুৰ পৰশত খন্তেকৰ বাবে হ'লেও তেওঁৰ অন্তৰৰ কনুৰ-কালিমা মচ খাই গৈছিল। প্ৰগাঢ় স্নেহৰ মাধুৰ্য-বসেৰে ক্ৰুৰ পিতৃ-হৃদয় হঠাতে ভৰি উঠিছিল। ব্যাভিচাৰী জীৱন যাপনৰ মাজতো পাপী অজামিলৰ পিতৃ-হৃদয়ে ক্ৰমস্থায়ী পাবলৌকিক তৃপ্তিৰ সামান্য উমান পাইছিল নাৰায়ণৰ সান্নিধ্যত। তেওঁৰ একমাত্ৰ ধ্যান আছিল পুত্ৰ নাৰায়ণ। ঘৰলৈ উভতি আহিয়েই পিতৃ অজামিলে বিচাৰিছিল নাৰায়ণক, নাম উচ্চাৰণ কৰিছিল নাৰায়ণৰ। পুত্ৰবিৰহত কাতৰ আৰু উদ্ভ্ৰান্ত হৈ পৰা পাপী অজামিলৰ প্ৰতি আছিল নাৰায়ণ চকুৰ মণি, সকলো আশা-ভৰসাৰ স্থল—সহায়, সঁহাল। যেতিয়া অজামিলৰ অন্তকাল আহি পৰিল তেতিয়া সাক্ষাৎ কৃতান্তৰ উপস্থিতিত পাপাত্মাৰ পাপী হৃদয় কঁপিবলৈ ধৰিলে। এই মুহূৰ্তত অসহায় অজামিলৰ বন্ধু-বান্ধৱ নাই, তেওঁৰ শাৰীৰিক শক্তি-সামৰ্থ্য খৰ্ব হৈ পৰিছে। এক সৰ্বগ্ৰাসী বিৰাট অন্ধকাৰৰ শূণ্যতাই যেন তেওঁক গিলিবলৈ আহিল। এনে অৱস্থাত তেওঁ কাক মাতিব? কৃতান্তৰ সমুখত থিয় দিবলৈ কোন আগবাঢ়ি আহিব? তেওঁৰ মনত পৰিল নাৰায়ণৰ কথা। নাৰায়ণ তেওঁৰ একমাত্ৰ সঁহাল—অৱলম্বন। জীৱনৰ পৰিণত বয়সত ঘৰ গুৱনি কৰা নাৰায়ণক তেওঁ প্ৰাণেৰে ভাল পায়। সিয়েই হয়তো এনে বিপদ কালত মুমূৰ্ষু পিতৃৰ কাষলৈ লৰি আহিব আৰু কৃতান্তৰ লগত যুঁজি ভাগবি পৰা পিতৃক সাহস যোগাব। বেদনাৰে আৰু অন্ততপ্ত হৃদয়ৰ সকলো আকুলতাৰে তেওঁ চিঞৰি উঠিল নাৰায়ণ বুলি, এবাৰ নহয়, দুবাৰ নহয়, বহুবাৰ। পুত্ৰ নাৰায়ণৰ স্পষ্ট ছবি তেতিয়া তেওঁৰ মনৰ মাজত নাই, আছে মাথোন ত্ৰাণকৰ্তা নাৰায়ণৰ নামৰ ধ্বনি, প্ৰতিধ্বনি। সেই ধ্বনি, প্ৰতিধ্বনিয়ে অজামিলৰ অন্তৰ-আকাশ আঁপুৰি পেলাইছে। আকুল হৃদয়ৰ ব্যাকুলতাৰ মাজত পুত্ৰ নাৰায়ণৰ পৰিৱৰ্তে ত্ৰাণকৰ্তা নাৰায়ণ প্ৰতিষ্ঠিত হৈছে। সেয়েহে অজামিলে সমুখত দেখিবলৈ পালে বিষ্ণুদূত, সাম্য-সুন্দৰ ৰূপৰ অস্পষ্ট ছায়ামূৰ্তি। অজামিলৰ ওপৰত কৰুণাময় নাৰায়ণৰ কৰুণা বৰ্ষিত হ'ল। অজামিল নমবিল কিন্তু ঔৎসুক্য লভি গভীৰ অৰণ্যৰ মাজত সাধনা আৰম্ভ কৰিলে। নাৰায়ণ নামেৰে অজামিলে শেহত মুক্তিলাভ কৰিলে।

অজামিলৰ মুক্তিলাভ নাম-মাহাত্ম্যৰ প্ৰকৃষ্ট আৰু প্ৰধান আখ্যান। ইয়াৰ উপৰিও প্ৰহ্লাদ আৰু বলিৰ উপাখ্যান আছে। এই দুয়ো উপাখ্যানতে.

একান্ত ভকতৰ অনন্য সাধাৰণ ভক্তিৰ বৰ্ণনা কৰা হৈছে। বাগ-দেবশূন্য যি জনে নিজৰ সৰ্বস্ব ভগৱানত অৰ্পণ কৰি সদায় ভগৱানৰ নাম শ্ৰৱণ-কীৰ্তন কৰে সেই জনেই একান্ত ভকত। এনে ভকতৰ ৰাজ্য, সন্মান, ভোগ, ঐশ্বৰ্য প্ৰভৃতি কোনো বৈষয়িক সম্পদৰ প্ৰতি আসক্তি নাই। ভগৱানৰ নামৰ শ্ৰৱণ-কীৰ্তনেই হ'ল তেওঁলোকৰ জীৱন-সৰ্বস্ব। সাধুসঙ্গ আৰু সৎ চিন্তাত তেওঁলোকৰ ৰতি। সকলো জীৱৰ প্ৰতি তেওঁলোক দয়াশীল, সকলো জীৱৰে মঙ্গল-কামনা তেওঁলোকৰ অভ্যাস। এই অভ্যাস তেওঁলোকে গঢ়ি তোলে সাধনাৰ বলত। সাধনা নাম-ধৰ্মৰ সাধনা। ভগৱানৰ নামত অটল বিশ্বাস ৰাখি আৰু সকলো ইন্দ্ৰিয়ৰ সংযম সাধন কৰি তেওঁলোকে ভক্তিমাৰ্গেৰে স্তৰে স্তৰে আগুৱাই গৈ শেহত সিদ্ধি লাভ কৰে। সনক, সনাতন, শুকদেৱ, বিদূৰ প্ৰভৃতি ঋষি আৰু ঋষিকল্প লোকসকলে এনেকৈ সিদ্ধি লাভ কৰিছিল।

✓ শ্ৰীমদ্ভাগৱত শাস্ত্ৰত শ্ৰৱণ, কীৰ্তন প্ৰভৃতি ন বিধ ভক্তিৰ উল্লেখ আছে। মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱেও এই ন বিধ ভক্তিৰ কথা কৈছে। বেজবৰুৱাই কোৱা মতে ন বিধ ভক্তিৰ ভিতৰত মহাপুৰুষে শ্ৰৱণ-কীৰ্তনক প্ৰাধান্য দিছে। দিয়াৰ কাৰণ নাম-ধৰ্মত শ্ৰৱণ, কীৰ্তনৰ বাহিৰে চিত্ত সুপ্ৰসন্ন কৰাৰ আৰু ভগৱানৰ গুণানুকীৰ্তনত ৰতি জন্মাৱাৰ আন সহজ উপায় নাই। যি ভক্তই ৰামকৃষ্ণৰ নামত শৰণ লৈছে তেওঁ ভক্তিকে সাৰ বুলি গ্ৰহণ কৰি ভক্তিমাৰ্গেৰে আগুৱায়। পৰম ভক্ত হোৱা সত্ত্বেও তেওঁ নিজক তৃণতকৈয়ো হীন বুলি গণ্য কৰে আৰু সদায় অটল আধ্যাত্মিকতাৰ মাজত বুৰ গৈ থাকিও প্ৰকৃত ভক্তৰ দৰে ঈশ্বৰ কৰুণাময়ৰ মহিমা কীৰ্তন কৰিবলৈ অক্ষম বুলি ভাবে। এনে ভকত বিবয়-বাসনাৰ ওপৰত। কাম, ক্ৰোধ প্ৰভৃতি ৰিপুবোৰ তেওঁৰ অধীন। ভক্তবৎসল ভগৱানৰ ওচৰত আত্মসমৰ্পণ কৰি তেওঁ ঈশ্বৰৰ কৰুণা মাগে আৰু ভক্তিৰ নিগূঢ় তত্ত্ব অধগত হ'বলৈ তেওঁৰ হৃদয়ৰ দেৱতাক সদায় প্ৰাৰ্থনা জনায়। ইয়াৰ ফলত তেওঁলোকে লাভ কৰে বিমল আনন্দ।

ঈশ্বৰৰ কৰুণা লাভৰ একমাত্ৰ উপায় ভক্তি। “এহাশুধীয়া ভক্তিৰ বাহিৰে আন প্ৰকৃষ্ট উপায় নাই আৰু কলিত শ্ৰৱণ, কীৰ্তন ভক্তিয়েই শ্ৰেষ্ঠ ভক্তি-ধৰ্ম। ঈশ্বৰত কায়মনোবাক্যে শৰণ, ভজন আৰু ঈশ্বৰৰ গুণানু-শ্ৰৱণ-কীৰ্তন—যি গুণ আৰু নাম ঈশ্বৰে মায়াৰ দ্বাৰাই মানুষী তনু ধাৰণ কৰি তেওঁৰ ভক্তসকলক অনুগ্ৰহ কৰিবৰ নিমিত্তে প্ৰকাশ কৰিছে।”

সাত্বিক কৰ্মৰ সহায়ত চিত্ত পৰিশোধিত হ'লে ভক্তৰ নিৰ্মল হৃদয়ত পৰমাত্মাৰ প্ৰতিবিশ্ব দেখিবলৈ পোৱা যাব আৰু তেতিয়াই হ'ব সিদ্ধি লাভ।

“তেতিয়া সকলো কৰ্ম পৰিত্যাগ কৰি আচল কাৰ্য্য ঈশ্বৰত এক শৰণ হ'ব পাৰিবা।”

ভক্তি হৃদয়ৰ বস্তু। বামকৃষ্ণ নামৰ আকৰ্ষণেৰে হৃদয় সম্প্ৰসাৰিত নহ'লে আৰু ঐশ্বৰ্য্য জ্ঞান আদিৰপৰা উদ্ধৰ হোৱা মনৰ অহং ভাৱ সম্পূৰ্ণৰূপে লোপ নাপালে কেৱে একান্ত ভক্তৰ শাৰীলৈ উঠিব নোৱাৰে। ভক্তি-মাৰ্গতো স্তব আছে। মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱে এই স্তববোৰৰ আভাস দি গৈছে। ভক্তি-মাৰ্গেৰে লাহে লাহে আগুৱাই শেহত একান্ত সাধনাৰ বলত ভক্তই সিদ্ধি লাভ কৰিবলৈ সমৰ্থ হয়। ঈশ্বৰ ভক্তিও এক প্ৰকাৰ সাধনা। এই সাধনাত সিদ্ধি লাভ হয় তেতিয়া যেতিয়া ভক্তই অনন্য-পৰায়ণ হৈ ভগৱানকে নিজৰ দেহ মন সকলোকে অৰ্পণ কৰিবলৈ সক্ষম হয়।

বেজবৰুৱাৰ তত্ত্বমূলক প্ৰৱন্ধবোৰৰ মাজেদি অসমত প্ৰচাৰিত বৈষ্ণৱ ধৰ্ম আৰু বিশেষকৈ মহাপুৰুষীয়া ধৰ্মৰ আদৰ্শ পৰিস্ফুট হৈছে। বেদাদি তত্ত্বৰ আলোচনাৰ উদ্দেশ্যও হৈছে পৰম্পৰাৰ লগত সঙ্গতি স্থাপন কৰি ভক্তিমাৰ্গৰ বিশদ বিশ্লেষণ। শ্ৰীকৃষ্ণৰ লীলাময় ৰূপৰ বিভিন্ন দিশৰ ব্যাখ্যা তুলি ধৰা সময়ত তেওঁ শাস্ত্ৰাধ্যয়নৰ পৰিচয় দিয়াৰ উপৰিও ঠায়ে ঠায়ে মৌলিকতাৰ পৰিচয় দিছে। তেওঁৰ বাসলীলা তত্ত্বৰ ব্যাখ্যা সম্পূৰ্ণৰূপে নতুন নহয়, তথাপি আলোচনা উপাদেয়। তেওঁৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ ব্যাখ্যা এগৰাকী নিষ্ঠাবান লোকৰ আন্তৰিক বিশ্বাসৰ প্ৰকাশ। মাজে সময়ে তেওঁ বাকু-বিতণ্ডাৰ মাজত সোমাই পৰাৰ নিদৰ্শন আছে। আজিৰ যুগত সেইবোৰৰ মাজলৈ সোমাৰাৰ কোনো আৱশ্যকতা নাই। অসমত প্ৰচাৰিত বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ এটা খলমূল আভাস তেওঁৰ প্ৰৱন্ধবোৰে দিয়ে। ভাৰতীয় দাৰ্শনিক চিন্তাধাৰাৰ প্ৰতিও তেওঁ উদাসীন হোৱা নাই। ষোড়শী ভাৰতীয় চিন্তাধাৰাৰ ক্ৰমবিকাশৰ বাটেদি আগুৱাই শেহত নাম-ধৰ্মৰ মাহাত্ম্য-কথনত তেওঁৰ বিশ্বাসৰ দৃঢ়তা পৰিস্ফুট হৈছে। নাম-ধৰ্মৰ আলোচনাৰ সময়ত এজন দাৰ্শনিকৰ দৰে সম্পূৰ্ণ নিৰপেক্ষ দৃষ্টি-ভঙ্গী লৈ তেওঁ বিষয়ত প্ৰবেশ নকৰি এজন সহৃদয় ভক্তৰ দৰে নাম-মাহাত্ম্যৰ প্ৰকাশ কৰিছে। ইয়াৰ কাৰণে ঠায়ে ঠায়ে হৃদয়ৰ ভাৱাবেগে তেওঁৰ প্ৰৱন্ধবোৰ অনুৰঞ্জিত কৰি তুলিছে। প্ৰৱন্ধবোৰৰ মাজত পুনৰুক্তি দোষ ঠায়ে ঠায়ে চকুত পৰে। ভিন ভিন সময়ত ৰচিত প্ৰৱন্ধবোৰ একেলগে থুপাই পৰীক্ষা কৰি চোৱাৰ সুবিধা নোহোৱাৰ কাৰণে হয়তো একে ধৰণৰ ভাৱ বেলেগ বেলেগ প্ৰৱন্ধত সোমাই পৰিছে। প্ৰৱন্ধবোৰত আমি বসবাজ বেজবৰুৱাৰ সলনি চিন্তাশীল বেজবৰুৱাকহে পাওঁ। এইবোৰে তেওঁৰ গভীৰ চিন্তাশক্তি আৰু বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ প্ৰতি থকা প্ৰবল অনুৰাগৰ পৰিচয় দিয়ে।

বেজবৰুৱাৰ কাব্য-প্ৰতিভা

হেম বৰুৱা

সাহিত্যৰথী বেজবৰুৱা আছিল প্ৰকৃততে গল্প-শিল্পী, কাব্য-শিল্পী নহয়। প্ৰকৃত অৰ্থত বেজবৰুৱাৰ গল্পবচনাসমূহ হৈছে 'ব্যৱহাৰিক সাহিত্য', এনে এক সাহিত্য যি সাহিত্যই জীৱনৰ বাস্তৱ ৰূপৰ সন্ধান দিয়ে। অকণো অস্বাভাৱিকতাৰ গোক্ৰ নথকাকৈ একেজন লেখকেই একেটা কলমেৰে এহাতে কেনেকৈ খুলুতীয়া বচনাৰ সৃষ্টি কৰিছিল আৰু আনহাতে কেনেকৈ গভীৰ আধ্যাত্মিক তত্ত্ব-কথাৰ সোৱাদ বিলাইছিল, ভাবিলে আচৰিত নহৈ উপায় নাই। এয়া যেন ছুজন সুকীয়া বেজবৰুৱা—এজন 'বুবুবুৰণি'ৰ বেজবৰুৱা আৰু আনজন 'তত্ত্বকথা'ৰ বেজবৰুৱা। সেইবুলি বেজবৰুৱাৰ ব্যক্তিত্ব মাথোন ছুতৰপীয়া আছিল বুলি ক'লে ভুল কৰা হ'ব। বেজবৰুৱা বহুমুখী প্ৰতিভাৰ গৰাকী। এই কাৰণেই সম্ভৱতঃ মৃত্যুৰ পিচত মহত্বৰ দাবী কৰিবলৈ বেজবৰুৱা অপেক্ষা কৰিব লগা হোৱা নাছিল। সাহিত্যৰথীয়ে জীৱিত কালতেই মহত্বৰ ৰাজ-মুকুট পিন্ধিছিল। অন্তৰ উদাৰ নহ'লে কোনো কেতিয়াও মহৎ হ'ব নোৱাৰে। বেজবৰুৱাৰ অন্তৰ উদাৰ আছিল, নিকা আছিল। গতিকেই তেওঁ হিয়া উবুৰিয়াই হাঁহিব পাৰিছিল।

ই যিয়েই নহওক লাগিলে, একে বাক্যত ক'বলৈ হ'লে, বেজবৰুৱাৰ গল্প-সাহিত্য হৈছে সৌন্দৰ্য আৰু সামৰ্থ্য, সূক্ষ্মতা আৰু সৌষ্ঠৱৰ প্ৰতীক। তেওঁৰ কাব্য বচনাত এইবোৰ লক্ষণ সম্যকভাৱে প্ৰতিফলিত নহ'লেও ভমককৈ কোনো কোনো কৰিতাত প্ৰকাশ পোৱা বেজবৰুৱাৰ কাব্য-প্ৰতিভাক সহজে অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰি। অৱশ্যে সামগ্ৰিক দৃষ্টিকোণৰপৰা বেজবৰুৱাৰ কৰি স্বৰূপে সাৰ্থকতা কিমান, সেই বিষয়ে সন্দেহৰ থল আছে।

বেজবৰুৱাৰ কাব্য-সাহিত্যৰ বিষয়ে কওঁতে একেধাৰ কথা ক'ব লাগিব। গল্প-সাহিত্য যেনেকৈ ভাৱ আৰু ভাষাৰ পিনৰপৰা প্ৰাঞ্জল আৰু নিবহ-নিপানী, সেইদৰে সাহিত্যৰথীৰ কৰিতামালাৰ ভাৱ আৰু ভাষাও প্ৰাঞ্জল আৰু নিবহনিপানী। কৰিতাৰ ক্ষেত্ৰত বেজবৰুৱা কথা-চহকী নাছিল,

অল্পভাষী আছিল। ইয়াৰ কাবণ কেইবাটাও হ'ব পাৰে। বেজবৰুৱাৰ খুলতীয়া গদ্যৰচনা কিছুমান অতিবঞ্জিত উক্তিৰ দোষত দোষী। সেইবুলি তেওঁৰ কৱিতা তেনে দোষত দোষী নহয়। কৱিতাত যেতিয়াই অতিবঞ্জিত বা উদ্দেশ্যধৰ্মী উক্তি কৰিবলৈ যত্ন কৰিছে, তেতিয়াই বেজবৰুৱাৰ কাব্য-আৰাধনা বিফল হৈছে। যেনে—‘ঢেঁকী কৰি’। আনহাতে ক’ব লাগিব ‘কৱিতা’ নামৰ কৱিতাটো সাহিত্যবৰ্ণীৰ সৃষ্টিমূলক প্ৰচেষ্টাৰ সাৰ্থক স্বাক্ষৰ :

“অনাত্মাত কেতেকীৰ সোণোৱালী বেণু।

বৃন্দাবন মতলীয়া কলীয়াৰ বেণু।

প্ৰকৃতিৰ কামনাৰ সৌন্দৰ্য্য-ৰঞ্জিত,

কৱিতা কল্পনাময়ী কৰিব বাঞ্ছিত।”

গদ্য-সাহিত্যৰ দৰে বেজবৰুৱাৰ কাব্য-সাহিত্যৰ মুখ্য অনুপ্ৰেৰণা হৈছে দুটা: প্ৰথম স্বদেশপ্ৰেম আৰু দ্বিতীয়, একপ্ৰকাৰ মিষ্টিক আধ্যাত্মিক অনুভূতি। বৈষ্ণৱ-সাহিত্যৰ দৰ্শন আৰু প্ৰাণ-স্পন্দনৰ সৈতে যি ওতপ্ৰোত সম্বন্ধ গঢ়ি উঠিছিল, তাৰেই সম্ভৱতঃ স্বাভাৱিক পৰিণতি হৈছে এই দ্বিতীয় বিধ অনুপ্ৰেৰণা। বেজবৰুৱা আমাৰ সাহিত্যৰ ‘ৰোমাণ্টিক ত্ৰিমূৰ্ত্তি’ৰ এজন। ইংৰাজী ৰোমাণ্টিক কাব্যধাৰাৰ বাছকবনীয়া ঐতিহ্য-প্ৰবাহৰ দ্বাৰা অনুপ্ৰাণিত হোৱা সকলৰ ভিতৰত বেজবৰুৱা অন্যতম। অনুপ্ৰেৰণা লাভ কৰা এক কথা, সাৰ্থকতা লাভ কৰা আন এক কথা। এটা সহজ কাম, আনটো টান।

বিষয়বস্তুৰ বৈচিত্ৰ্য পিনৰপৰা বেজবৰুৱাৰ কাব্য-পটভূমিৰ আয়তন বিস্তৃত। প্ৰণয়-গীত, প্ৰকৃতি-গীত যেনেকৈ ৰচনা কৰিছিল তেনেকৈয়ে বেজবৰুৱাই বেলেড আৰু স্বদেশপ্ৰেমৰ গীতো ৰচনা কৰিছিল। এই ৰচনা-ৰাজ্য ভালেখিনি আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ পৰিপক্বতাৰ চানেকি। উষ্টৰ বাণীকান্ত কাকতিৰ মতে, অসমীয়া সাহিত্যৰ আধুনিক যুগ আৰম্ভ হয়, ঊনবিংশ শতিকাৰ আগভাগৰপৰা। ই যিয়েই নহওক লাগিলে, বেজবৰুৱাৰ ৰোমাণ্টিক অগ্নিশিখা উদ্দীপ্ত হৈ উঠে ঘাইকৈ ‘ধনবৰ আৰু বতনী’ কাহিনী-গীতৰ লেখীয়া বেলেড সৃষ্টিৰ দ্বাৰা। আচলতে বেলেড লোকসাহিত্যৰ পৰ্যায়ভুক্ত বস্তু। ঊনবিংশ শতিকাৰ ৰোমাণ্টিক পুনৰ উদ্ধাৰ আদৰ্শৰ দ্বাৰা অনুপ্ৰাণিত হোৱা কেৱল ইংৰাজী সাহিত্যতে নহয়, ফৰাছী, জাৰ্মান ইত্যাদি সাহিত্যতো নতুন বিষয়-বস্তুক সাৱটি লৈ লোক-বেলেডৰ আহিত এচাম নতুন বেলেডৰ উদ্ভৱ সাধন হৈছিল। সাহিত্য-বুৰঞ্জীত এনেবোৰ সৃষ্টিক ‘আৰ্ট-ছ’

বোলা হয়। ছন্দ-মাধুৰ্য আৰু অনুভূতিৰ সূক্ষ্মতা, ছয়োফালবপৰা 'ধনবৰ আৰু বতনী' বাছকবনীয়া সৃষ্টি।

প্ৰিয়তমাৰ দেহ-সুখমাৰ বৰ্ণনা দিয়াতে ব্যস্ত যদিও বোমাৰ্টিক সাহিত্য-প্ৰবাহ সৃষ্টি কৰাৰ ক্ষেত্ৰত 'প্ৰিয়তমা' বোলা কৰিতাটোক 'নতুন স্বাক্ষৰ' বুলিব পাৰি। এনে সৃষ্টিৰ ক্ষেত্ৰত হেম গোস্বামীৰ 'প্ৰিয়তমাৰ চিঠি' বোলা কৰিতাটোৰ অৱদানো কম নহয়। চমুকৈ ক'বলৈ গ'লে, 'প্ৰিয়তমা' কৰিতাটোৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব নিৰ্ভৰ কৰিছে প্ৰিয়তমাৰ দেহ-সুখমাৰ ইঙ্গিত দিবলৈ প্ৰয়োগ কৰা প্ৰাকৃতিক বিষয়-সম্ভাৰেবে বঞ্জিত খণ্ডচিত্ৰসমূহৰ ওপৰত :

“আৰু আছো শুনি কিন্তু নাই দেখা
 বঙ্গা পোৱালৰ মণি ;
 আকৌ দেখুৱালোঁ প্ৰিয়তমাৰ ওঁঠ
 হেঙ্গুলী পোৱাল মণি।”

এনেবোৰ বৰ্ণনাই দেৱ বৰুৱাৰ “লাতুমণি ওঁঠ, ছয়ো পাবী দাঁত ডালিম গুটি”, “দহোটি আঙুলি চঁপাকলি যেন” ইত্যাদিলৈ সাধাৰণতে মনত পেলায়। এনেধৰণৰ ইন্দ্ৰিয়গ্ৰাহ দেহ-সুখমাৰ বৰ্ণনাৰ ক্ষেত্ৰত অম্বিকাগিৰি বায়চৌধুৰীৰ 'তুমি' কৰিতাটোক অপূৰ্ব সৃষ্টি বুলিব পাৰি :

“তুমি নিটোল নিতম্বখনি
 খোজে পতি উঠা কঁপি কঁপি ;
 সুখেৰে নিমগ্নতাত
 মিলনৰ মন্ত্ৰ জপি জপি
 তুমি কেবাহি কটাক্ষ এটি
 চেনেহীৰ চকুৰ চুকত ;
 চুমাৰ হেঁপাহ এটি
 ভবপূৰ জোনালী বুকুত।” ইত্যাদি।

ইংৰাজী কাব্য-সাহিত্যৰ অনুপ্ৰেৰণাৰে অনুপ্ৰাণিত হৈ আমাৰ সাহিত্যত বেজবৰুৱা আৰু হেম গোস্বামীয়ে পোনতে ইন্দ্ৰিয়গ্ৰাহ দেহ-সুখমাৰ বৰ্ণনা-ৰীতি প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে বুলি ক'লে অত্যুক্তি কৰা নহ'ব। ইয়াৰ আদৰ্শ অৱশ্যে আমাৰ বিহুগীত, বনগীত ইত্যাদিত বঢ়িয়াই আছে। ইংৰাজী বোমাৰ্টিক সাহিত্যৰ আদৰ্শৰ স্পৰ্শ পাই সুগুণ অনুভূতি আমাৰ সাহিত্যত ছনাই নতুনকৈ সঞ্জীৱিত হৈছিল। আমাৰ বনগীতত আছে :

“হাতে পছমী

ভৰিও পছমী

ছোৱালীৰ পছমী নাও ;

ওলাই সমিধানে

দিয়া মোৰ পছমী

আমি ঘৰাঘৰি যাওঁ।”

নাৰীদেহৰ ইন্দ্ৰিয়গ্ৰাহ সৌন্দৰ্যই বনগীতৰ বনৰীয়া কৰিক উদ্ভাৱল কৰাৰ দৰে বোমাটিক যুগৰ চহৰবাসী কৰিকো উদ্ভাৱল কৰিছিল। হেম গোষাৰ্মীৰ ভাষাত ক’বলৈ গ’লে : “হৃদয়ত হেপাহৰ ভোটাৰতৰা জ্বলে।”

বীণৰ বুকুত আঙুলিৰ স্পৰ্শ বিচাৰি “অমিয়া জোকাৰ” সুপ্ত হৈ থকাৰ দৰে ‘প্ৰিয়তমা’ কৰিতাত—বৰ্ণনাৰ পিনৰপৰা কৰিতাটো ইন্দ্ৰিয়গ্ৰাহ যদিও—প্ৰণয় অনুভূতি ইন্দ্ৰিয়াতীত হৈ আছে। ই কল্পনাৰ বস্তু, এনে এক প্ৰণয়, বি চিৰন্তন, এনে এক প্ৰণয়, যি প্ৰণয়ত কেতিয়াও অৱসাদ নাই। শ্ৰেণীৰ ভাষাত ক’বলৈ গ’লে “অৱসাদযুক্ত পৰিতৃপ্তি” নাই। যি প্ৰণয়ত শ্ৰেণীৰ ইন্দ্ৰিয়াতীত আদৰ্শ গ্ৰহণৰ সাঁচ আছে, সেই প্ৰণয় অপৰাজেয় নহৈ উপায় নাই। এনে প্ৰণয়ত আধ্যাত্মিক জ্যোতিৰ শিহৰণ আছে। সেইবুলি ই বৈষ্ণৱ পদাৱলীত প্ৰকাশ পোৱা ধৰ্মাশ্ৰিত প্ৰণয় নহয়।

“আত্মেন্দ্ৰিয় প্ৰীতি-ইচ্ছা তাৰে বলি কাম।

কৃষ্ণেন্দ্ৰিয় প্ৰীতি-ইচ্ছা ধৰে প্ৰেম নাম ॥”

বেজবৰুৱাৰ প্ৰণয়-কৰিতা কামগন্ধসিক্ত নহয়। প্ৰাচীন ভাৰতীয় কৰিতাৰ সুৰ আছিল সাধাৰণতে উদাসী। কোনো কোনোৱে প্ৰাচীন ভাৰতীয় কৰিতাক অসীম আৰু সসীমৰ সন্ধিস্থলৰ বস্তু বুলিব খোজে। বেজবৰুৱাৰ কৰিতা এনে কৰিতাৰ পৰ্যায়ভুক্ত কৰিব নোৱাৰি। মানৱ-অন্তৰৰ অনুভূতি-সমূহৰ ভিতৰত প্ৰণয় অনুভূতি হৈছে সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ। অনুৰাগ, মিলন, বিৰহ-বেদনা ইত্যাদি অনুভূতিৰ নানান দিশসমূহে কাব্য-সাহিত্যক চিৰকাল স্পন্দন যোগাই আহিছে।

পছিমীয়া সাহিত্য সাধাৰণতে বহিমুখী। ই মানৱমুখী, ভগৱদ্মুখী নহয়। ভাৰতীয় সাহিত্য অন্তৰ্ভূমুখী, ভগৱদ্মুখী। ব্ৰিটিছ আমোলৰ ভাৰতীয় সাহিত্য ইংৰাজী সাহিত্যৰ আদৰ্শত বহুদূৰ মানৱমুখী সৃষ্টিকৰ্মে প্ৰকাশ পায়। সেইবুলি যে ভগৱদ্মুখিতা সম্পূৰ্ণৰূপে বৰ্জন কৰা হৈছিল, সেইবাৰ কথাও নহয়। পছিমীয়া সাহিত্য-আদৰ্শত গঢ় পোৱা বেজবৰুৱাৰ সাহিত্য প্ৰকৃতপক্ষে অন্ত-মুখী সৃষ্টি নহয়। বহিমুখী সাহিত্যৰ প্ৰাণ-স্পন্দন হৈছে কিবা এক বৰ্ণাৰ ঘনাবাৰা জটিলতা। সেইদৰে অন্তৰ্ভূমুখী সাহিত্যৰ প্ৰাণ-স্পন্দন হৈছে কিবা এক

তন্ময়তা। বেজবৰুৱাৰ সাহিত্য তন্ময়তাবৰ্জিত সৃষ্টি। লগতে এইবাৰ কথাও কোৱা উচিত হ'ব, দেহৰ তৃপ্তিৰ সম্বন্ধ য'ত আছে, তত প্ৰকৃত প্ৰণয় থাকিব নোৱাৰে। গ্ৰীক দাৰ্শনিক প্লেটোৱে এইবাৰ কথাৰ বাবে বাবে উক্তি কৰিছিল। বেজবৰুৱাই এইবাৰ কথা উপলব্ধি কৰিছিল। বেজবৰুৱাৰ বোম্বাৰ্শিকতা কৰণ বসাত্মক বা অতীন্দ্ৰিয়বাদী নহয়। ই পাৰ্থিৱ আৰু অপাৰ্থিৱৰ মাজৰ সেতুবন্ধন।

ইংবাজ কৰি ৰড্‌ছ'ৱৰ্থে প্ৰকৃতিৰ বুকুত জগতসত্তা উপলব্ধি কৰিছিল। এনে ধৰণৰ উপলব্ধি বহুদূৰ আমাৰ ছৰ্গেশ্বৰ শৰ্মাই কৰিছিল। প্ৰকৃতিৰ মাধ্যমেৰে বেজবৰুৱাই মানৱসত্তাক উপলব্ধি কৰিবলৈ যত্ন কৰিছিল। প্ৰকৃতিৰ মাধ্যমেৰে সম্যকভাৱে মানৱ-প্ৰীতিৰ আশ্বাদ লাভ কৰিছিল। বেজবৰুৱাই প্ৰকৃতিক, প্ৰেম আৰু সৌন্দৰ্যৰ আলয় স্বৰূপে গ্ৰহণ কৰিছিল। এই প্ৰেম আৰু সৌন্দৰ্য হৈছে মানৱীয় অনুভূতিৰ আধাৰ। কৰি-শিল্পীৰ সোণৰ কাঠিৰ স্পৰ্শ পাই প্ৰকৃতিৰ সুপ্ত ৰূপ জাতিষ্কাৰ হৈ উঠে। ভাৰতীয় কাব্যদৰ্শনৰ মতে, কৰি হৈছে ঋষি বা সাধক। পাশ্চাত্য কাব্য-অভিব্যঞ্জনা অনুসাৰে কৰি হৈছে 'দ্ৰষ্টা'। কৰি বেজবৰুৱা কাব্যদেৱীৰ একনিষ্ঠ 'সাধক' নহয়। 'দ্ৰষ্টা' হ'বলৈ অৱশ্যে যত্ন নকৰাকৈ নাছিল। মানৱ জীৱন ক্ষণভঙ্গুৰ। মৃত্যুৰ গুৰু-গস্তীৰ নিনাদে জীৱনক সচকিত কৰে। জড়া, মৃত্যু, ব্যাধি জীৱনৰ চৰম হতাশাৰ কাৰণ। এনে হতাশাময় পৰিৱেশতো প্ৰেম যে অপবাজেয়, সেইবাৰ কথা বেজবৰুৱাই উপলব্ধি কৰিছিল।

বসন্ত কালত গছলতা বঙে-ৰূপে জ্যোতিৰ্গান হোৱাৰ দৰে বেজবৰুৱাৰ প্ৰণয়-দৰ্শন স্বাভাৱিক জ্যোতিৰে জ্যোতিৰ্গান। বেজবৰুৱাৰ প্ৰণয়-দৰ্শন নিৰ্লিপ্ততাৰ দৰ্শন নহয়। কৰিৰ কাৰণে প্ৰেম স্বভাৱসিদ্ধ অনুভূতি। বেজবৰুৱাৰ জীৱন-দৰ্শন লোকজীৱনৰ দৰে সহজ আৰু সূক্ষ্ম। সেইদৰে এইজনা কৰিৰ কাব্যভূমিৰ সাঙ্গীতিক ভিত্তি সবল, সহজ চহা-জীৱনৰ লোকগীত আৰু বেলেডবপৰা আহৰণ কৰা। প্ৰকৃততে বেজবৰুৱাৰ কাব্যদৃষ্টি আছিল বেলেড-ধৰ্মী। ছন্দ-মাধুৰ্য সমধৰ্মী। সাৰাৰণ মানুহৰ আনুভূতিক জীৱন ৰূপায়িত কৰাৰ প্ৰতি বেজবৰুৱাৰ আগ্ৰহ আছিল অপৰিসীম। বোম্বাৰ্শিক আবেশেৰে সিন্ত যদিও ধনবৰ আৰু বতনী এহাল সাধাৰণ ডেকা গাভৰু।

এইখিনিতে বেজবৰুৱাৰ জীৱন-দৰ্শনৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰাটো উচিত হ'ব। বেজবৰুৱা আছিল পৰিপূৰ্ণতাৰ, আনন্দ প্ৰবাহৰ কৰি। জীৱনৰ প্ৰতি মানুহ-জনৰ ঘৃণা বা বিতৃষ্ণা নাছিল। ব্যৱসায়ত কৃতকাৰ্যতা লাভ কৰা কাঠ বেপাৰীৰ জীৱনৰ প্ৰতি বিতৃষ্ণা বা ঘৃণা থকাটো বৰ বেছি স্বাভাৱিক কথা নহয়।

বেজবৰুৱাই মুখত ৰূপৰ চামুচ লৈ জন্ম গ্ৰহণ কৰিছিল। বেজবৰুৱাৰ আনন্দ কুৰ্বকৰ সহজাত আনন্দ। একে ধৰণেৰে সৰল, স্বতঃস্ফূৰ্ত আৰু সহজ। বেলেডৰ সুব-মাধুৰ্যই যে বেজবৰুৱাক আপ্লুত কৰিছিল তাৰ প্ৰমাণ হৈছে তেওঁৰ 'মালতী' নামৰ সোৱাদ লগা লিৰিক কবিতাটো :

“লুইতৰ কুঁৱৰী নহয় ঐ মালতী
 নহয় তেওঁ ফুলৰে বাণী ;
 আকাশী পোহৰৰ নহয় তেওঁ প্ৰতিমা,
 নহয় তেওঁ বীণৰে বাণী ।
 পৰ্বতৰ জীয়ৰী সুন্দৰী গোৰীৰ
 সাঁচত মোৰ মালতী নাই ;
 লুপ্তা ফুলটিৰ লুফুলা কলিটিৰ
 মালতীত তুলনা পায়।”

বেজবৰুৱাৰ কাব্য-সাধনাৰ জগত দুখন : এখন হৈছে সচেতন কাব্য-কৌশলৰ জগত, আৰু আনখন হৈছে লোক-সাহিত্যৰ জগত। বুঢ়ী ধাইমাকৰ-পৰা পুস্কিনে যিদৰে কছীয় লোক-সাহিত্যৰ জ্ঞান আহৰণ কৰিছিল, সেইদৰে বেজবৰুৱাই আহৰণ কৰিছিল জন্মগ্ৰহণ কৰা পৰিৱেশৰ সৈতে নিজৰ আত্মাৰ স্পন্দনযুক্ত সম্বন্ধ স্থাপন কৰি। এনেদৰেই বেজবৰুৱাই লোকগীত আৰু লোক-গীতৰ সুব-মাধুৰ্য আহৰণ কৰিছিল। অসমৰ প্ৰত্যেক শিল্পী-সাহিত্যিকৰ বাবে দুটা বস্তু অপৰিহাৰ্য। এটা হৈছে বৈষ্ণৱ সাহিত্য অধ্যয়ন, আৰু আনটো হৈছে লোক-সাহিত্য অধ্যয়ন। শঙ্কৰ-মাধৱৰ সাহিত্যৰ সৈতে পৰিচয় নেথাকিলে যেনেকৈ সাহিত্য জ্ঞান আধৰুৱা হৈ থাকে, তেনেকৈ লোক-সাহিত্যৰ সৈতে পৰিচয় নেথাকিলে সাহিত্যজ্ঞান আধৰুৱা হৈ থাকিবলৈ বাধ্য। বিহুগীত, বনগীত লোক-সাহিত্যৰ পৰ্যায়ত পৰে। বেজবৰুৱাই এইবাৰ কথা হাড়ে-হিমজুৰে উপলব্ধি কৰিছিল। সাহিত্যৰ এই দুয়োধাৰাৰ সৈতে বেজবৰুৱাৰ সম্বন্ধ আছিল গভীৰ আৰু নিবিড়। 'মালতী' কবিতাটো এক বাঙ্গায় অনুভূতি। ছন্দ-স্পন্দনৰ পিনৰপৰা কবিতাটো বনগীত সুবীয়া।

বেজবৰুৱাৰ কবিতাৰ বিষয়ে লক্ষ্য কৰিবলগীয়া আৰু এটা কথা হৈছে, এইজনাৰ কবিতাত ক'তো হতাশা বা নিৰাশাৰ স্পন্দন নাই। এনে অভিজ্ঞতাৰ-পৰা বেজবৰুৱাৰ কবিতা চিবমুক্ত। সাধাৰণতে বোমাতিক কবিতা মনোৰ্মা সৃষ্টি। গতিকেই বোমাতিক কবিতা কৰিব আবেগ-অনুভূতি, হা-হতাশ, ব্যক্তিগত আত্মাৰ প্ৰতিচ্ছবিৰে ভাৰাক্ৰান্ত হোৱাটো স্বাভাৱিক।

বিলাসী ছুখবাদ বোমাটিক কৰিতাৰ উপজীৱ্য। কৰিতাৰ আন এটা নাম শোক-ছন্দ। শোকৰপৰা শ্লোকৰ জন্ম। গতিকে বিষাদ-বেদনা কাব্য-ৰসৰ প্ৰাণ। এনেদৰে কোনো কোনো পণ্ডিতে যুক্তি আগবঢ়ায়। এনে যুক্তিয়ে বেজবৰুৱাৰ কাব্য-কৌশলৰ ওপৰত সাঁচ বহুৱাব পৰা নাছিল। বেজবৰুৱাৰ কৰিতা কৰি-আত্মাৰ উগ্ৰ বিষাদ-বেদনাৰ প্ৰতিচ্ছবি নহয়। ক'ববাত বিষাদ-বেদনাৰ বেঙণি থাকিলেও ই উমি উমি জ্বলা জুইহে; নিমজ, মাৰ্জিত, সংযত ফল্গু-প্ৰবাহ। বিলাসী বিষাদ-বেদনাৰ তীব্ৰ প্ৰকাশ কাৰ্যত সিদ্ধহস্ত হৈছে আমাৰ যতীন ছুৰৰা আৰু গণেশ গগৈ। এনে বিষাদ-বেদনাৰ অভাৱ হৈছে বেজবৰুৱাৰ কৰিতাৰ মৰ্মস্পন্দন। যিটো যুগত বেজবৰুৱাই কৰিতা ৰচনা কৰিছিল, সেইটো যুগত অসমীয়া সাহিত্যত কৰিব বোমাটিক, কল্পনাপ্ৰসূত বিষাদ-বেদনাই শীৰ্ষস্থান লাভ কৰা নাছিল।

প্ৰকৃতি বিষয়ক বেজবৰুৱাৰ কৰিতাসমূহৰ বিষয়ে ক'ব পাৰি, এই কৰিতাসমূহ হৈছে প্ৰকৃতিৰ প্ৰতি কৰিব সহজাত আকৰ্ষণৰ চানেকি। পুৱাৰ ব'দত চিকমিক কৰা লুইতৰ বালি, আকাশত উৰা মৰা বগলীজাকৰ লানী, কহুৱাবনব কঁপনি, পানীত ফটিকৰ জোল ইত্যাদি হৈছে মালতীৰ ৰূপ-যৌবনে কৰিব প্ৰাণত উদ্ভাসিত কৰা অনুভূতিৰ পৰিদৃশ্যমান পটভূমি। এই প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্যৰ পটভূমিত পৰিস্ফুট হোৱা অনুভূতি মালতীৰ হাঁহিটোব দৰে নিকা আৰু নিমজ, কৰিব সৰল অন্তৰ বিজয়ী।

বিচাৰ কৰি চালে দেখা যায় প্ৰকৃতিৰ প্ৰতি কৰিব মনোদৃষ্টি প্ৰাচীন কৰি-শিল্পীসকলৰ সৈতে বহুদূৰ একে। প্ৰাচীন কৰি-শিল্পীসকলে প্ৰকৃতিৰ বুকুত যি ঈশ-জ্যোতি প্ৰতিফলিত হোৱা কল্পনা কৰিছিল, সেই দৃষ্টি-ভঙ্গী আছিল আধ্যাত্মধৰ্মী, মিষ্টিকধৰ্মী কল্পনা। এই সকল কৰি-শিল্পীয়ে বৰ্ডছ্বৰ্থৰ দৰে মানৱাত্মা আৰু প্ৰকৃতি-আত্মাৰ মাজত সম্বন্ধ স্থাপন কৰিবলৈ যত্ন কৰা নাছিল। কিবা সম্বন্ধ স্থাপন হৈছিল যদিও সেই সম্বন্ধ আছিল মনোধৰ্মী আধ্যাত্মবাদ। বেজবৰুৱাৰ কৰিপ্ৰকৃতি প্ৰায় সমধৰ্মী আছিল বুলিলে ভুল কৰা নহ'ব। বেজবৰুৱা আছিল প্ৰকৃতিদেৱীৰ ৰূপদক্ষ শিল্পী। বৈষ্ণৱ সাহিত্য আৰু দৰ্শনৰ বিষয়ে এইজনা পুৰুষৰ জ্ঞান আছিল অপৰিসীম। বৈষ্ণৱ-দৰ্শনৰ বিষয়ে বেজবৰুৱাই 'তত্ত্ব-কথা' বোলা পুথিখনত সন্নিৱিষ্ট হোৱা প্ৰৱন্ধবাজিত যি অপৰিসীম জ্ঞান আৰু ব্যুৎপত্তিৰ পৰিচয় দিছে, তেনে পৰিচয় সাধাৰণতে অতি বিৰল। প্ৰকৃতিৰ বুকুৰ অতি সাধাৰণ পদাৰ্থবাজিৰ বুকুত কৰি বৰ্ডছ্বৰ্থে কল্পনা কৰিছিল মানৱ-আত্মাৰ জ্যোতি বিকিৰণ হোৱা।

বেজবৰুৱাই কল্পনা কৰিছিল কিবা এক অপাৰ্থিৰ আধ্যাত্মিক জ্যোতিৰ অনুকম্পা :

“বাটৰ ছুবৰী বন গছকত পৰা,
তাৰো এটি পাতে দিয়ে স্বৰ্গৰ বতৰা।”

সৃষ্টিৰ বুকুত কিবা এক গভীৰ আধ্যাত্মিক সত্য নিহিত হৈ আছে। বৈষ্ণৱ দৰ্শন আৰু সাহিত্য অধ্যয়নে বেজবৰুৱাৰ অন্তৰত এনে এক উপলব্ধি প্ৰতিভাত কৰিছিল। এনে উপলব্ধিৰ পৰিচয় ফৰিংফুটা হৈ আছে ‘ঈশ্বৰ আৰু ভকত’, ‘বাহী’, ‘মহাপ্ৰয়াণৰ যাত্ৰী’ ইত্যাদি কৰিতাত। এইবোৰ কৰিতা মিষ্টিকধৰ্মী সৃষ্টি বুলি ক’লে বিশেষ ভুল কৰা নহ’ব। ‘প্ৰকৃত জীৱন’, ‘সুখৰোধ’ ‘মান অপমান’ ইত্যাদি কৰিতাত এক নৈতিক আবেদন থকা পৰিলক্ষিত হয়। মিষ্টিকধৰ্মী কৰি বুলিলে যেনে ধৰণৰ কৰিক সাধাৰণতে বুজোৱা হয় তেনে ধৰণৰ মিষ্টিকধৰ্মী কৰি অৱশ্যে বেজবৰুৱা নাছিল। এই ক্ষেত্ৰত নলিনী দেৱী নাইবা অম্বিকাগিৰি ৰায়চৌধুৰীৰ সৈতে বেজবৰুৱাক বিজাই চালেই প্ৰকৃত সত্য ফৰিংফুটা হৈ পৰিব।

কৰিতা কি? এই বিষয়ে বেজবৰুৱাই ‘কৰিতা’ বোলা তেওঁৰ গীতিকৰিতাটোত মনোৰম ব্যাখ্যা দিছে :

“শোকৰ সঙ্গীত সিটি বিষাদৰ সুৰ,
আতুৰৰ হুমুনিয়া লোতক চকুৰ,
বেজাবৰ ক’লা বেখা তৃষণ তৃষিতৰ,
বিধৱাৰ বুকুফটা যাতনা কাতৰ
ছয়াময়া সুখৰ সি খন্তেকীয়া হাঁহি ;
সুৰভি বিলাই যোৱা গোলাপৰ পাহি।”

... ..

বোমাষ্টিক আদৰ্শবাদৰ পিনৰপৰা সাৰ্থক সৃষ্টি যদিও কৰিতাটোত প্ৰকাশ পোৱা ভাৱ-অনুভূতিৰ বেঙনি বেজবৰুৱাৰ কোনো এটা কৰিতাতো পাবলৈ নাই। বেজবৰুৱাৰ চেতনা আছিল বহিমুখী। জীৱনটোক তেওঁ মৰীচিকা বা ‘শূন্য পৰিচয়’ বুলি গণনা কৰা নাছিল। বেজবৰুৱাৰ মতে জীৱন হৈছে বাস্তৱ-সত্য; ই ধোঁৱাময় অনুভূতি নহয়।

জীৱনৰ বন্দনা কৰিব লাগে কেনেকৈ, সেইবিষয়ে বেজবৰুৱাই সুন্দৰকৈ জানিছিল। জীৱনক তেওঁ জীৱন স্বৰূপে গ্ৰহণ কৰিছিল। এই গ্ৰহণ কাৰ্যত যে কিছুদূৰ এক দাৰ্শনিক অনাসক্তিৰ ভাৱ বিৰিঙি উঠা নাছিল, সেইবাব কথা

সঁচা নহয়। হুমুনিয়াহ পেলাব লাগে কেনেকৈ বেজবৰুৱাই নেজানিছিল, চকুপানী টুকিব লাগে কেনেকৈ বেজবৰুৱাই তাকে নেজানিছিল।' থোবতে ক'বলৈ গ'লে, জীৱনটোক নিবাশাৰ বুকুত মলঙি যাবলৈ তেওঁ এৰি দিয়া নাছিল। লক্ষ্মীধৰ শৰ্মাই মৃত্যুক 'দেৱতা' বুলি ওলগনি জনাইছিল। শৰ্মাৰ মতে মৃত্যু হৈছে 'কৰুণামণ্ডিত' মঙ্গল-দেৱতা। মৃত্যুৰ কথা জানিছিল, উপলব্ধি কৰিছিল যদিও মৃত্যুক এনেদৰে আদৰণি জনোৱাৰ পৰিচয় বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যৰ ক'তো পাবলৈ নাই। বেজবৰুৱাৰ দৃষ্টি-ভঙ্গী আছিল আশাবাদী।

সাহিত্য সৃষ্টিৰ বাবে বেজবৰুৱাই অনুপ্ৰেৰণা গ্ৰহণ কৰিছিল পছিমীয়া সাহিত্যৰপৰা, ঘাইকৈ ইংৰাজী সাহিত্যৰপৰা। ইংৰাজী শিক্ষা বিস্তাৰৰ জৰিয়তে পছিমীয়া সাহিত্যৰ অনুধাবন আমাৰ দেশত সেইটো যুগত অতি বেছিকৈ হৈছিল। এইযাব কথা কেৱল আমাৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰতে নহয়, ভাৰতীয় প্ৰায়বোৰ প্ৰাক্তীয় ভাষাৰ সাহিত্যতে প্ৰয়োগ কৰিব পাৰি। মাইকেল মধুসূদন দত্তৰ লেখীয়া অপ্ৰমাদী কৱি-সাহিত্যিকেও পোনতে ইংৰাজী ভাষাত সাহিত্য সৃষ্টি কৰাৰ কথাহে ভাবিছিল। এইযাব কথাও সঁচা, নিজৰ মাতৃভাষাৰ জৰিয়তে সাহিত্য-সাৰ্থকতা যেনেদৰে লাভ কৰা সম্ভৱ, তেনেদৰে আন ভাষাৰ জৰিয়তে সম্ভৱপৰ নহয়। সাহিত্যৰথী বেজবৰুৱাই পোনতে বঙালী ভাষাত সাহিত্য ৰচনা কৰিবলৈ যত্ন কৰিছিল। সেই ক্ষেত্ৰত তেওঁ বিফল হয়। এই বিফলতা অসমীয়া সাহিত্যৰ কাৰণে পৰম সৌভাগ্যৰ কথা।

ইংৰাজী সাহিত্যৰ প্ৰভাৱে নতুন যুগৰ অসমীয়া সাহিত্যক সুকীয়া ৰং দিছিল। টেইম্ছ নৈৰ পাৰৰ ৰ'দৰ জিলিঙনি পৰি লুইতৰ পাৰৰ বালিচাপৰি জৰুৰকাই উঠিছিল। বেজবৰুৱা এই সাহিত্য প্ৰবাহৰ এক নিটোল উৰ্মি, সেইবুলি বেজবৰুৱা জানো নিজৰ মাটিৰপৰা উঘাল খাই পৰিছিল? চমুকৈ ক'বলৈ গ'লে, কলা-কৌশলৰ ক্ষেত্ৰত বেজবৰুৱাই বিশিষ্ট এক ব্যক্তিত্বৰ পৰিচয় দি গৈছে। এইযাব কথাৰ প্ৰমাণ কেৱল কলা-কৌশলৰ ক্ষেত্ৰতে নহয়, বিয়বস্তুৰ চয়নৰ ক্ষেত্ৰতো উজ্জ্বল হৈ আছে।

বেজবৰুৱাৰ কৱিতাৰ মৰ্মবস্তু হৈছে, বেলেডজাতীয় ৰচনা। বেলেড-জাতীয় সৃষ্টিৰ জৰিয়তে বেজবৰুৱাৰ কাব্য-কৌশলে নিটোল গঢ় লৈছিল। এই পিনৰপৰা চাবলৈ গ'লে চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ 'তেজীমলা'ৰ দৰে বেজবৰুৱাৰ 'ধনবৰ আৰু ৰতনী' প্ৰাণস্পৰ্শী ৰচনা। এই ক্ষেত্ৰত এইজনা কৱি-শিল্পীক আমাৰ বিহুগীত-বনগীত জাতীয় লোকগীত আৰু 'ফুল-কোঁৱৰ', 'মণি-কোঁৱৰ', 'বৰফুকনৰ গীত' জাতীয় বেলেড ৰচনাই কম অনুপ্ৰেৰণা

যোগোৱা নাছিল। বেজবৰুৱাৰ মনটো আছিল অসমৰ মাটিমুখী। ইয়াৰ উপৰিও বেজবৰুৱাক অনুপ্ৰেৰণা যোগাইছিল পছিমীয়া সাহিত্য-আদৰ্শই, ঘাইকৈ ফৰ্মৰ ক্ষেত্ৰত। পছিমীয়া সাহিত্যত পুৰণি বেলেডৰ আৰ্হিত নতুন বেলেড সৃষ্টি কৰি দেশৰ মাটিৰ সৈতে কৰি-শিল্পীৰ আত্মাৰ যোগসূত্ৰ স্থাপন কৰা হৈছিল, নতুন প্ৰাণ চঞ্চলতা প্ৰদান কৰা হৈছিল। এই একে আদৰ্শ বেজবৰুৱাৰ কাব্য-ৰচনাত প্ৰতিবিম্বিত হোৱা দেখা যায়। বেজবৰুৱাৰ বেলেডত অসমৰ কেঁচা মাটিৰ গোক্ৰ আছে, ধনশিৰী নৈৰ প্ৰবাহ আছে।

বহুবছৰ ধৰি নিজস্ব পৰিৱেশৰপৰা আঁতৰি আছিল যদিও বেজবৰুৱাৰ মনটো আছিল অসমৰ চহা পটভূমিমুখী। উইল ডুবাণ্টৰ মতে দূৰদূৰ জৰিয়তে স্মৃতিবঞ্জিত যি স্বপ্নৰ সৃষ্টি হয়, সেই স্বপ্ন উজ্জ্বল, স্নিগ্ধ হ'বলৈ বাধ্য। দূৰত্বই দৃশ্যপটক সঠিক সন্মোহন প্ৰদান কৰে। এইবাব কথা বেজবৰুৱাৰ জীৱনত স্মন্দৰকৈ প্ৰয়োগ কৰিব পাৰি। টি. এছ. ইলিয়টৰ লেখীয়া আধুনিক ইংৰাজ কৰিয়ে লোকগীত বা প্ৰাচীন সাহিত্যৰ বুকুৰপৰা একোটা উক্তি প্ৰয়োগ কৰি নিজৰ কাব্য-ৰচনাত পৰিচিত এক পৰিৱেশ প্ৰদান কৰিছিল। বেজবৰুৱাই নিজৰ বুদ্ধি অনুসাৰে এনে ৰচনাৰীতি প্ৰয়োগ কৰি বেলেড সাহিত্যক এক স্বধৰ্মিতা প্ৰদান কৰিছিল। উদাহৰণ স্বৰূপে 'ধনবৰ আৰু ৰতনী' বেলেডত উল্লেখ পোৱা বিহুগীত এফাকিলৈ আঙুলিয়াব পাৰি:

“পৰ্বতে পৰ্বতে বগাব পাৰোঁ মই
লতা বগাবলৈ টান।”

বিহুগীত ফাকিব উল্লেখে ধনবৰ আৰু ৰতনীৰ অনুভূতি-জীৱনক যেনেকৈ এক চিত্ৰধৰ্মী ৰূপ দিছে, তেনেকৈ আৰু কিবাই পাৰিলেহেঁতেন বুলি ক'বলৈ টান। বনগীত বা বিহুগীতৰ যি সবল সহজ অন্তৰ-অনুভূতিৰ আকৰ্ষণ, সেই আকৰ্ষণ 'ধনবৰ আৰু ৰতনী' বেলেড গীতত প্ৰতিধ্বনিত হৈছে। কৰিতাটোৰ আকৰ্ষণ এই কাৰণেই তেজাল।

গততে হওক বা পততে হওক, অসমৰ মাটিৰ গোক্ৰ থকা শব্দ প্ৰয়োগ কৰি কেনেকৈ পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰিব পাৰি, সেই কৌশল বেজবৰুৱাই স্মন্দৰকৈ জানিছিল। কৰিতাত বেজবৰুৱাই ব্যৱহাৰ কৰা 'শাঁখিনী', 'যখিনী' ইত্যাদি শব্দ অতি অৰ্থব্যঞ্জক। এনেবোৰ শব্দৰ ব্যৱহাৰে 'ধনবৰ আৰু ৰতনী' কাহিনী-গীতটোক এক স্বাভাৱিক পৰিৱেশ প্ৰদান কৰিছে। এনে ধৰণৰ শব্দ-প্ৰয়োগৰ উদাহৰণ আৰু দিব পাৰি। যেনে: “বৰঘৰৰ মূধতে লোকাপাৰ যুৰি”, “গধূলি-

গোপাল” ইত্যাদি। এনে ধৰণৰ চিনাকি শব্দ প্ৰয়োগৰ চানেকি সেই যুগৰ কবি চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ কবিতাতো আছে। যেনে : “অঠাই সাগৰ”, “তেজগোৱা বেলি”, “মান্নহ কুটুম” ইত্যাদি।

অনুভূতিৰ তীব্ৰতাৰ পিনৰপৰা প্ৰখৰ ‘ধনবৰ আৰু বতনী’ কবিতাৰ পৰিৱেশ স্থিতি-ভাৰাক্ৰান্ত। পটভূমি হৈছে দুখন নৈৰ পাৰ, এনে দুখন নৈ যি আমাৰ বিহুগীত, বনগীতত জ্বলন্ত হৈ আছে। ধনবৰ হৈছে দিখৌ নৈৰ পাৰৰ মিৰি যুৱক। আমাৰ বিহুগীতত আছে :

“দিখৌ নৈ এৰিব পাৰোঁ মই লাহৰী
জাঁজী নৈ এৰিব পাৰোঁ ;
তোমাৰে ভাৱনা এৰিব নোৱাৰোঁ
নেখায়ে থাকিব পাৰোঁ।”

দিখৌৰ পাৰ বিহুগীত, বনগীতৰ সুৰ-মূৰ্ছনাৰে জাতিষ্কাৰ হৈ থকা স্বপ্ন-ভূমি। বতনী ধনশিৰী নৈৰ পাৰৰ মিৰি গাভৰু। অসম নদীমাতৃক দেশ। অসমৰ সাংস্কৃতিক জীৱনলৈ দিখৌ নৈৰ দৰে ধনশিৰী নৈৰ অৱদান লেখত ল’বলগীয়া। সমগ্ৰ কাহিনীটো দুটা স্বগত উক্তিৰে, এটা ধনবৰৰ আৰু আনটো বতনীৰ, ব্যক্ত কৰা হৈছে। এই দুটা ‘বিলাপ’ স্বগত উক্তিৰ ভিতৰত ধনবৰৰ উক্তিটো অধিক মৰ্মস্পৰ্শী। ইয়াৰ তুলনাত বতনীৰ ‘বিলাপ’ অধিক সংযত। ছয়োটাৰ সন্নিবিষ্ট আৱেদন কবিতাটোৰ মৰ্মস্পন্দন। সাঙ্গীতিক আৱেদনৰ উপৰিও কবিতাটোত এক নাটকীয় তীব্ৰতা আছে। বতনীৰ বিলাপৰ সংযম কীট্ৰৰ নাইটিঙ্গেল কবিতাৰ সংযমৰ সৈতে বহুদূৰ বিজাব পাৰি। নাইটিঙ্গেল চৰাইৰ গীত অন্তৰত উথলি উঠি সাগৰৰ বুকুত টু মাৰ যোৱাদি অন্তৰতে মাৰ যায়। বতনীৰ বিলাপ সেই একেদৰে অন্তৰত উঠলি উঠি চকুপানীত বন্দী হৈ পৰে। ছয়োটাৰ স্বৰূপ সমধৰ্মী।

বতনী হৈছে নাৰীৰ সূক্ষ্মতম অনুভূতিৰ প্ৰতীক। প্ৰণয় হৈছে নাৰীৰ অন্তৰৰ সৰ্বোৎকৃষ্ট অনুভূতি। ধনবৰ হৈছে বিয়া-বেদনাত উৰলি পৰা যুৱক। অন্তৰৰ অসহনীয় বেদনাৰ উপশম ঘটাবলৈ তেওঁৰ বাবে একেটা মাথোন উপায় বিচাৰি। সেইটো হৈছে দিখৌপৰীয়া ডেকাৰ ‘বুঢ়া লুইত’ৰ বুকুত আশ্ৰয় ভিক্ষা :

“বোপাই মোৰ লুইত এ
সামৰি লোৱা মোক
কোলাত ঠাই এফেৰি দিয়া

বতনী হেৰাল মোৰ

সকলো পৰিল ওৰ

আৰু মোৰ একো নাইকিয়া।”

‘ধনবৰ আৰু বতনী’ তীব্ৰ অনুভূতিসিক্ত আদিমতম আবেগ-অনুৰাগৰ প্ৰকাশ। প্ৰকৃতিৰ দৃশ্যপটে বহন সনাৰ উপৰিও ধনবৰ আৰু বতনী, যুৱক-যুৱতী যোৰাৰ মনস্তত্ত্বকো ৰূপ দিছে। এইখিনিতে বেজবৰুৱাক ৰুড্‌ছ্বৰ্থৰ সৈতে বিজাৰ পাৰি। যি আবেগেৰে বজনী বৰদলৈয়ে ‘মিৰি জীয়াৰী’ উপন্যাস বচনা কৰিছিল, সেই একে আবেগেৰে বেজবৰুৱাই ‘ধনবৰ আৰু বতনী’ কাহিনী-গীতটো বচনা কৰিছে। কেৱল বিষয়বস্তুৰেই নহয়, দৃষ্টিভঙ্গীও সমজাতীয়।

ব্যক্তিগত প্ৰণয়গীত যদিও, ছন্দ-স্পন্দন আৰু অনুভূতিৰ পিনবপৰা ‘মালতী’ কবিতাটো ‘ধনবৰ আৰু বতনী’ বেলেডৰ সমজাতীয়। প্ৰণয়গীত স্বৰূপে ‘মালতী’ নিমজ। কবিতাটোত মদনৰ কামনাসিক্ত অনুভূতিৰ পৰশ নাই। বেজবৰুৱাৰ নিজৰ জীৱনৰ যি সংযম, সেই সংযম কবিতাটোৰ প্ৰাণস্পন্দন :

“চাম মই মালতীক

ওৰে জীৱন জুৰি

থম মোৰ বুকুতে বান্ধি ;

মালতীৰ হাঁহিতে

হাঁহিটি মিলাই মই

থাকিম কান্দোতে কান্দি।

চেনেহী মালতীৰ

কোলাত থৈ মূৰটি

মুদিম মই চকুৰে পটা ;

নিঠুৰ এই জগতৰ

মেলানি মাগি লম

টুকাৰ সকলো কথা।”

স্বদেশ প্ৰেম বেজবৰুৱাৰ জীৱনৰ অতি শক্তিশালী আবেদন। যুগৰ বোমাটিক সাহিত্যধাৰাৰ স্বদেশ প্ৰেম হৈছে উপজীৱ্য। আমাৰ জাতীয়-জীৱনৰ সন্ধিক্ষণৰ সেইটো যুগৰ বাস্তৱ অৱস্থাসমূহেও স্বদেশ প্ৰেম তীব্ৰতৰ কৰি তোলাত সহায় কৰিছিল। এইষাৰ কথা কেৱল অসমীয়া সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত নহয়, সমগ্ৰ ভাৰতীয় সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত সঁচা। পাৰ্থক্য হৈছে এইখিনিতেই যে বহু কাৰণনশতঃ এইষাৰ কথা অসমৰ ক্ষেত্ৰত অধিকভাৱে সঁচা। ইয়াৰ কাৰণ দুটা হ’ব পাৰে : (১) যি বাস্তৱ পটভূমিক বিষয়বস্তু স্বৰূপে লৈ বেজবৰুৱাই স্বদেশানুৰাগী সাহিত্যৰ সৃষ্টি কৰিছিল, সেই পটভূমিৰ সম্ভৱতঃ এতিয়াও পৰিৱৰ্তন হোৱা নাই। ঐতিয়াও ‘বৰাগী আৰু বীণ’ৰ লেখীয়া চেতনা জাগ্ৰত কবিতাৰ অসমত হয়তো প্ৰয়োজন আছে। (২) বেজবৰুৱাৰ স্বদেশানুৰাগী সৃষ্টিত

ইয়তো এনে এক কালজয়ী আবেদন আছে, যি সদায়েই অম্লান হৈ থাকিব। এই ছুটা কথাৰ য়েই কোনো এটা বেজবৰুৱাৰ স্বদেশানুৰাগী সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত সঁচা হ'ব পাৰে। নহ'লে বেজবৰুৱাৰ স্বদেশানুৰাগী সাহিত্য আজিও জনপ্ৰিয় হৈ থকাৰ কাৰণ কি ?

বেজবৰুৱাৰ দৃষ্টি আছিল গঠনমূলক। এনে দৃষ্টি-ভঙ্গীৰ দ্বাৰা অনুপ্ৰাণিত হৈ তেওঁ অসমৰ জাতীয় সঙ্গীত 'অ' মোৰ আপোনাৰ দেশ' ৰচনা কৰিছিল। কোনো কোনোৱে এই কবিতাটোৰ বিজনি ৰবাৰ্ট ব্ৰাউনিঙৰ দ্বাৰা ৰচিত 'হ'ম থ'টছ্ ফ্ৰম এ'ব্ৰড' বোলা কবিতাটোৰ সৈতে দিব খোজে। ছয়োটা কবিতা স্বদেশপৰপৰা আঁতৰি থকা ছুজন কবিৰ অন্তৰ-অনুভূতিৰ চিত্ৰ। ছয়োজন কবিৰ ক্ষেত্ৰত এই চিত্ৰ স্বপ্নময় আৱেশেৰে পৰিপূৰ্ণ। তথাপি ক'ব লাগিব, বেজবৰুৱাৰ কবিতাত নিহিত হৈ থকা উদ্দেশ্যধৰ্মিতা ব্ৰাউনিঙৰ কবিতাটোত নাই। সঁচা কথা, ব্ৰাউনিঙৰ কবিতাটো এক স্বপ্নময়, অনুভূতিময় চিত্ৰ। বেজবৰুৱাৰ কবিতাটোও স্বপ্নময়, অনুভূতিময় চিত্ৰ। বেজবৰুৱাৰ কবিতাটো হৈছে এক পৰাভূত, খণ্ড-স্বার্থজড়িত জাতিক আত্ম-উপলব্ধিৰ অমৰ বাণীৰে জাগ্ৰত কৰা উদ্দেশ্যেৰে ৰচিত। এই একে উদ্দেশ্যকে সাৰোগত কৰি বেজবৰুৱাৰ 'বৰাগী আৰু বীণ' কবিতাটোও ৰচিত হৈছিল। এই পিনপৰপৰা লক্ষ্য কৰিলেই ব্ৰাউনিঙৰ কবিতা আৰু বেজবৰুৱাৰ কবিতা, ছয়োটা কবিতাৰ মাজত পাৰ্থক্য জল্জল্ পটপটকৈ ওলাই পৰিব।

“অ' মোৰ আপোনাৰ দেশ,
অ' মোৰ চিকুণি দেশ,
এনেখন গুৱলা,
এনেখন সুফলা,
এনেখন মৰমৰ দেশ।”

'মৰমৰ দেশ'ৰ স্বপ্নই দেশৰ প্ৰতি মৰম জগাই দেশবাসীক আত্ম-সচেতন কৰে। যি উদ্দেশ্য সাধন কৰাৰ মানসেৰে এই কবিতাটো ৰচিত হৈছিল, সেই উদ্দেশ্য যে বহুখিনি সফলকাম হৈছিল, সেই বিষয়ে সন্দেহ নাই। যি দৃষ্টি-ভঙ্গী চকুৰ আগত ৰাখি 'বন্দে মাতৰম্' গীত ৰচনা কৰা হৈছিল, সেই একে উদ্দেশ্যেৰে 'অ' মোৰ আপোনাৰ দেশ' গীত ৰচিত হৈছিল। মনস্তত্ত্বৰ পণ্ডিত মিলাৰৰ মতে প্ৰত্যেক ব্যক্তিৰ অৱচেতন লোকত এক মাতৃ-মূৰ্তি সদাজাগ্ৰত ৰূপত বিদ্যমান। ভাৰতবাসী প্ৰত্যেকেই দেশভূমিক 'জননী' স্বৰূপে গ্ৰহণ কৰি আহিছে। এই মাতৃ-মূৰ্তি 'অ' মোৰ আপোনাৰ দেশ' আৰু 'বন্দে মাতৰম্' ছয়োটা গীতৰ “হৃদয় বীণাৰ তান”।

কৱিতা স্বৰূপে 'বৰাগী আৰু বীণ' বেজবৰুৱাৰ সাৰ্থক সৃষ্টি। বৰাগী আমাৰ গ্ৰাম্য জীৱনৰ অন্তৰ্গত বিশেষ, এক পৰিচিত প্ৰতীক। এসময়ত ইয়াৰ প্ৰচলন গ্ৰীচ দেশতো আছিল। গ্ৰীচ দেশত ইয়াক 'হোমাৰিডাই' বোলা হৈছিল। বীণ আৰু বৰাগীক প্ৰতীক স্বৰূপে লৈ চকুৰ আগত এখিলা এখিলাকৈ প্ৰাচীন বুৰঞ্জীৰ পাত মুকলি কৰা হৈছে। কেৱল বিষয়বস্তুৰ পিনৰপৰাই নহয়, টেকনিকৰ পিনৰপৰাও 'বৰাগী আৰু বীণ' কৱিতাটো বেজবৰুৱাৰ সাৰ্থক সৃষ্টি। প্ৰাচীন বুৰঞ্জীৰ মহত্বৰ উল্লেখৰ আঁবে আঁবে মুখৰ হৈ উঠিছে এক অভাৱৰ চেতনা আৰু নতুন অসমৰ স্বপ্ন :

“শুনা ঐ বৰাগী, আনন্দ-কাহিনী, অসমৰ গুণৰাশি ;
 হিয়া মোৰ হেৰ' বলৱন্ত হোক, পৰাণ উঠক উলাসি !
 বাণ-ভগদত্ত-নবকাম্বৰ, ভীষ্মকৰ গুণ গা ;
 ভাস্কৰ-বৰ্মাৰ কীৰ্তি-সুখ্যাতি শুনো হেৰ বীণ, বা ।
 শঙ্কলাদেবে কেদাৰ বজাক কেনেকৈ জিনিলে শুনা ;
 পাৰশ্ব সত্ৰাট আফ্ৰাচিয়াবেৰে যুজিলে কেনেকৈ জনা ।
 শঙ্কৰ, মাধৱ, কন্দলী সকলে কি কবিলে বীণ ক ;
 স্বৰ্গদেউ ৰুদ্ৰসিংহে কি কবিলে, ক বীণ কিয় ব ?
 বৰদৈচিলা হেন চিলাৰায় দেৱানে, নবনাৰায়ণ বজা,
 কি কীৰ্তি ৰাখিলে, গা ঐ ব'ৰাগী, বজা আৰু বাৰ বজা।”

বৰাগীক প্ৰতীক বোলা হৈছে এই কাৰণেই যে বৰাগীৰ বীণৰ সুব-স্পন্দনৰ জৰিয়তে অতীতক গৌৰৱোজ্জ্বল কৰি বৰ্তমানৰ বাস্তৱতাক দৃষ্টিগোচৰ কৰা হৈছে। দৰ্কে ভাবি চালে ধৰা পৰিব, কৱিতাটোৰ অন্তৰ্হীনীত ফলসদৃশ এসোঁতা বিবাদ আছে। বীণৰ সুব-মূৰ্ছনাই ইয়াক তীব্ৰতৰ কৰি তোলে। এই বিবাদ ব্যক্তিগত বিবাদ নহয়। ই সামগ্ৰিক, সমগ্ৰ জাতিটোক ছুই যোৱা বিবাদ।

ওপৰে ওপৰে বায়ৰণৰ 'আইল্ছ অৱ গ্ৰীছ' বোলা কৱিতাটোৰ সৈতে বিজাৰ পাৰি যদিও উদ্দেশ্যৰ পিনৰপৰা 'বৰাগী আৰু বীণ' সমজাতীয় কৱিতা নহয়। আচলতে এই কৱিতাটোৰ দৃষ্টি-ভঙ্গী হৈছে 'অ' মোৰ আপোনাৰ দেশ' কৱিতাটোৰ সমধৰ্মী। বায়ৰণৰ কৱিতাটোৰ সৈতে এইখিনিতে 'বৰাগী আৰু বীণ' কৱিতাটোৰ পাৰ্থক্য। আদিৰপৰা অন্তলৈকে দেশপ্ৰেমৰ প্ৰবাহ কৱিতাটোত মৌন গান্ধীৰ্যৰে প্ৰবাহিত হৈছে। শব্দ প্ৰাচুৰ্যৰ অভাৱ বেজবৰুৱাৰ কৱিতাৰ এক বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ লক্ষণ, এইখিনিতেই বেজবৰুৱাৰ গঢ়ৰচনা আৰু

প্ৰচলিতৰ মাজত পাৰ্থক্য। এনে লক্ষণৰ বাচকবনীয়া নিদৰ্শন স্বৰূপে 'অসম সঙ্গীত' বোলা কবিতাটো আগবঢ়াব পাৰি। "আমি অসমীয়া নহওঁ ছুখীয়া, কিহৰ ছুখীয়া হম?"—এইষাৰ কথাই এফালে যেনেকৈ জাতীয় চেতনাক অগ্নি-প্ৰবাহ দান কৰিছিল, আনফালে তেনেকৈ কিছু অহিত সাধন নকৰাকৈয়ো ই থকা নাই। এই বিষয়ে সুকীয়া এটা প্ৰৱন্ধৰ থল আছে। 'অসম সঙ্গীত' সৌষ্ঠৱশালী কবিতা, বুৰঞ্জীৰ প্ৰতিধ্বনি স্বৰূপে নহ'লেও ৰচনা-কৌশলৰ পিনৰপৰা।

থোৰতে ক'বলৈ গ'লে বেজবৰুৱাৰ কাব্য-প্ৰতিভাৰ বিচাৰ কৰোঁতে একেয়াৰ কথা বিস্মৃত হোৱাটো উচিত নহ'ব। সঁচা কথা, মানুহজনৰ সৌন্দৰ্য-বোধ প্ৰথৰ আছিল। সেইদৰে অভিজ্ঞতাও পূৰ্ণ আছিল। তথাপি ক'ব লাগিব, বেজবৰুৱা প্ৰকৃততে কৰি নাছিল। এইষাৰ কথা বেজবৰুৱাই নিজেও জানিছিল। কবিতা ৰচনা কৰিবলৈ যি ছন্দজ্ঞান নাইবা টেকনিকৰ জ্ঞানৰ প্ৰয়োজন, সেই জ্ঞান বেজবৰুৱাৰ নাছিল। বেজবৰুৱাৰ সমসাময়িক কাল-ছোৱাত অসমীয়া কাব্যছন্দই বিচিত্ৰ ৰূপ ধাৰণ কৰা নাছিল। এইটো সম্ভৱপৰ হৈছিল পৰৱৰ্তী যুগতহে।

এইখিনিতে এটা প্ৰশ্নৰ উদয় হয় : ছন্দজ্ঞান যদি নাছিলেই, তেন্তে বেজবৰুৱাই কবিতা ৰচনা কৰিছিল কিয়? সম্ভৱতঃ আমাৰ সাহিত্যৰ সেই সৰ্ব্বটময় মুহূৰ্তত সৃষ্টিমূলক কাৰ্য-আঁচনিৰে অসমীয়া সাহিত্যৰ ভঁৰাল সমৃদ্ধিশালী কৰা মানসেৰে তেওঁ কবিতা ৰচনা কাৰ্যত ব্ৰতী হৈছিল। ইয়াৰ এটা ব্যক্তিগত কাৰণো থাকিব পাৰে। ৰোমান্টিক যুগত কবিতাৰ প্ৰাচুৰ্য্যৰলৈ চাই ক'ব পাৰি সেইটো যুগত কৰি বুলি পৰিগণিত হ'ব নোৱাৰিলে সাহিত্যিক যশপ্ৰাপ্তি সহজ সাধ্য নাছিল। এই কাৰণেই দেখা যায় সেইটো যুগত সাহিত্যিক যশপ্ৰয়াসী প্ৰায় সকলোৱেই ছন্দ মিলাই এটা নহয় এটা কবিতা ৰচনা কৰিছিল। এইবোৰ ভাল পঢ় হৈছিল, কবিতা হোৱা নাছিল। ভাল পঢ় হ'লেই যে ভাল কবিতা হ'ব, সেইষাৰ কথা সঁচা নহয়। ইংৰাজ কৰি এজবা প্লাউণ্ডে কৈছিল : "গছৰ দৰে কবিতাও নিৰহনিপানীকৈ ৰচিত হ'ব লাগিব।"

১৯১৩ চনত বেজবৰুৱাৰ কবিতাৰ সংকলন 'কদম কলি' প্ৰকাশ পায়। এই কালছোৱা বেজবৰুৱাৰ সাহিত্য-সাধনাৰ সাৰ্থক যুগ। ভালকৈ বিচাৰ কৰি চালে দেখা যায়, বৰ বেছি আধা ডজন কবিতা বেজবৰুৱাৰ "কবিতা হয় যদি হওক" পৰ্যায়ত পৰে। কাব্য-সংগঠন চেতনাৰ অভাৱ আৰু পৰ্যালগা চিন্তাৰ কাৰণে বাকীবোৰক কবিতাৰ পৰ্যায়ভুক্ত প্ৰকৃততে কৰিব নোৱাৰি। "কবিতা

কল্পনাময়ী কৰিব বাঞ্ছিত” সঁচা কথা। তথাপি ক’ব লাগিব, উৰণীয়া মন কৰিতাৰ স্বভাৱবিবোধী। সাধাৰণতে বেজবৰুৱাৰ মনটো চঞ্চল আছিল। আধ্যাত্মিক তত্ত্ব কথা বিষয়ক সাহিত্যৰ বাহিৰে বেজবৰুৱাৰ আনবোৰ বচনাই এইযাৰ কথাৰ সন্ধান কৰে। মানসিক পৰিপক্বতা নাইবা মানসিক অপৰিপক্বতা, এই দুটা কাৰণৰ যেনে কোনো এটাৰ বাবে ব্যক্তিৰ মন চঞ্চল হ’ব পাৰে। বেজবৰুৱাৰ মানসিক চঞ্চলতা মানসিক পৰিপক্বতাৰ পৰিচয়। মানসিক ক্ষেত্ৰত বেজবৰুৱা অপৰিপক্ব আছিল বুলি ক’বলৈ কাৰো সাহস নাই।

আগতে উল্লেখ কৰাৰ দৰে পছিমীয়া সাহিত্য-আদৰ্শৰ দ্বাৰা বেজবৰুৱা যদিও অনুপ্রাণিত হৈছিল, তথাপি ক’ব লাগিব কাকো অনুকৰণ কৰিবৰ কাৰণে বেজবৰুৱা প্ৰস্তুত নাছিল। অনুকৰণবিমুখিতা বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যৰ পাতে পাতে বিদ্যমান। গল্প-সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত কৰাৰ দৰেই কৰিতাৰ ক্ষেত্ৰতো সহজ, সবল ঘৰুৱা শব্দ প্ৰয়োগ কৰি বেজবৰুৱাই কাব্য-মৌৰভৰ সৃষ্টি কৰিছিল।

ইংৰাজ কৰি কীটছে কৈছিল : “গছৰ পাত ওলোৱাদি যদি স্বতঃস্ফূৰ্তভাৱে কৰিতাৰ উদয় নহয়, তেন্তে কৰিতাৰ সৃষ্টি নোহোৱাই ভাল।” গছৰ পাত ওলোৱাদি স্বতঃস্ফূৰ্তভাৱে যে বেজবৰুৱাৰ কৰিতাই পোখা মেলা নাছিল, সেই বিষয়ে সন্দেহ নাই। গল্প বচনাৰ বিজ্ঞিত বেজবৰুৱাৰ কৰিতাৰ সংখ্যা তেনেই তাকবীয়া। কৰি-শিল্পীৰ সাৰ্থকতাৰ জোখ অৱশ্যে সংখ্যাৰে কৰা নহয়। বেজবৰুৱাক অমবহু প্ৰদান কৰিছে তেওঁৰ গল্প বচনাই। সেই অমবহুৰ ইন্ধন যোগাইছে ‘ববাগী আৰু বীণ’ কৰিতাটোৰ লেখীয়া সাৰ্থক সৃষ্টিয়ে। সামৰণিত বেজবৰুৱাৰ কৰিতাৰ ভাৱাবে ক’ব পাৰি :

“ভাগি গল বীণখনি, ছিগি গল তাঁৰ,

বৈ গল অৱশেষ অমিয়া জোকাৰ।”

সুন্দৰৰ কোনো কালে মৃত্যু নাই। বেজবৰুৱা চিৰসুন্দৰণ

বিদ্যা ওকণি : বেজবৰুৱাৰ এটি সিংহাৰলোকণ

যজ্ঞেশ্বৰ শৰ্মা

বেজবৰুৱাৰ লঘু বচনা পঢ়ি অসমীয়া মানুহে সোৱাদ পায়। লঘু বচনাই, তত্ত্বকথা নহয়। বসগ্ৰাহী পাঠকে নোসোধে, সেইবোৰ হিউমাৰ নে স্মাৰ্টায়াৰ। দাৰ্শনিক সমালোচকে সেইবোৰ বচনাৰ জাতি-প্ৰকৃতি সম্বন্ধে আলোচন-বিশ্লেষণ কৰে; খঁকুৱা পাঠকে আমঠুলৈকে আম আৰু ঠোঁটলৈকে মঙ্গলখিনি খাই তৃপ্তিলাভ কৰে। একালত কাকতৰ টোপোলা, ওভোতনী, জোনবিৰি, কুকি মানুহে নোপোৱাই পোৱাদি পাইছিল আৰু বাঁহীৰ কাৰণে মাহৰ মূৰত অনিমেঘ নয়নেৰে ডাক পিয়নলৈ বাট চাইছিল। বেজবৰুৱাৰ ইমানখিনি লোকপ্ৰিয়তা থকা সত্ত্বেও আজি কেইদিনমানৰ আগতহে তেওঁৰ কিতাপ কেতবোৰৰ দ্বিতীয় তাঙৰণ ওলাইছে আৰু কেতবোৰ পাহৰণিৰ সমাধিত সোমাই আছে। জন্মশতবাৰ্ষিকী উপলক্ষে তেনে লুপ্ত হ'বলগীয়া দুই-এটা প্ৰবন্ধ-সংগ্ৰহ 'বিজাবেক্‌শ্বন' হ'লেও হ'ব পাৰে। বেজবৰুৱাৰ বচনাৰ প্ৰতি অসমীয়া পাঠকৰ প্ৰথম দৰ্শনত ওপজা সাদৰ একপ্ৰকাৰ লেবেলি গৈছে। পানী-ছনি ছটিয়ালে জানোচা ঠন্ ধৰেই।

বেজবৰুৱাৰ লেখনীত থকা মানুহৰ মন আঁজুৰিব পৰা গুণ কোনো পৰৱৰ্তী লিখকে আয়ত্ত কৰিব পৰা নাই; আৰু কোনোবাই কববাত তেওঁৰ অনুকৰণ কৰিলেও সেই সাহিত্যকৰ্ম সেৰেকা, নিপ্ৰাণ আৰু ব্যৰ্থ হয়। তেওঁৰ বচনাৰ সবহভাগত সাৰ্বভৌম সাহিত্যৰ কালজয়ী সমল নাথাকিলেও তেওঁ অসমীয়াৰ অন্তেষপুৰৰ শোৱনীঘৰত সোমাব পাৰিছিল আৰু আজিও অসমীয়া সাহিত্যৰ নামঘৰত বৰমেধিৰ মেৰচৰা পাই আছে। এজন সমালোচকে গগলৰ কথা কোৱাৰ দৰে বেজবৰুৱাও **wisely and warmly popular**.

উনবিংশ শতিকাত বৃটিছ সোমোৱাৰ অলপ পিছতেই অসমত স্কুল-কাছাৰী হ'ল; চাহ-বাগিচা, মৌজা-তহছিল হ'ল; পছিমীয়া শিক্ষা আৰু আদব-কায়দা সোমাল; নতুন চাকৰিয়াল আৰু বিষয়াৰ সৃষ্টি হ'ল। এই শতিকাৰ শেহৰ ফাললৈ পুৰণি অসমীয়া সমাজৰ ওপৰতে আৰু এখন নতুন অসমীয়া সমাজৰ পাতনি হ'ল। এই সমাজৰ অধিবাসী হ'ল মুঞ্চুপ্-সদৰামিন,

ছক্-ডেপুটি-মোজাদাৰ, মণ্ডল-মহৰী, চিৰস্তাদাৰ-পেছকাৰ, টেকেলা-চাপ্ৰাছী, উকীল-তৰণী, চাহবাগিচাৰ বৰমহৰী, কাছাৰীৰ ফয়ছলানবীছ, কলিকতীয়া কলেজৰপৰা ওলাই অহা পাছ কৰা আৰু নকৰা গ্ৰেজুৱেট-আণ্ডাৰ গ্ৰেজুৱেট আৰু অসংখ্য ফুকলীয়া কবি-সাহিত্যিক। বেজবৰুৱাৰ সাহিত্য এই কালছোৱাৰ নিৰ্ভৰযোগ্য 'ডকুমেণ্টেৰী'।

আধুনিক অসমৰ আৰম্ভণী কালৰ এই নগৰীয়া সমাজখন লৈয়ে বেজবৰুৱাৰ সাহিত্য। এই সমাজৰ সকলো শ্ৰেণীকেই তেওঁ চুই গৈছে। পতিব্ৰতা ভদৰী, তস্তাঃ পতি আৰু বাপিবাম লগুৱাৰ বাহিৰে গাঁৱলীয়া চৰিত্ৰ বেজবৰুৱাৰ সৃষ্টিত একপ্ৰকাৰ নাই বুলিয়েই ক'ব পাৰি। মাজুলীৰ গোন্ধাই গুৱালৰ গাঁৱলীয়া গৃহস্থীতো কলিকতীয়া বা-বতাহ সোমাল, জোকতলীৰ বৰমহৰীৰ ঘৰতো চাহ-বাগিচাৰ ছাট পৰিল।

জগৰা মণ্ডলে নগৰীয়া ন উকীলক সুধিছে, "ঈশ্বৰ কৃষ্ণৰ সৈতে গোপিনী-সকলৰ পেমৰ কথা শুনিলে পুইণ হয়; ডেকাৰে সৈতে ডেকেৰীৰ পেমৰ কথা শুনিলে কি পুইণ হব ডাঙৰীয়া?" মণ্ডলৰ এই প্ৰশ্নটিৰ বিশেষ তাৎপৰ্য আছে। তেওঁৰ মুখেদি পুৰণি সাহিত্য অৰ্থাৎ বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ আদৰ্শ প্ৰকাশ পাইছে। সেই আদৰ্শ ধৰি জুথিলে আজিৰ সাহিত্যবোৰ গ্ৰাম্যকথা—“শুনে গ্ৰাম্যকথা ঘিটো নিলাজে”। যুগধৰ্মৰ বলত ভকতীয়া জগৰা মণ্ডলৰো পাৰ পিছলিল, তেওঁ বৈষ্ণৱিক সাহিত্য আৰু জীৱনাদৰ্শৰ প্ৰভাৱ-মণ্ডলৰ ভিতৰুৱা হ'ল।

আগৰ পুণ্যৱন্ত মানুহে অমৃত-সমান দেৱকাহিনী শুনিছিল। আজিৰ যুগত সাহিত্য পাঠৰপৰা পাপ-পুণ্যৰ আশা নকৰা মানুহে কেৱল আনন্দ পাবলৈ, অৱকাশ উপভোগ কৰিবলৈ, বং-বহইছ কৰিবলৈ মানুহৰ ভাল-বেয়া, দোষ-গুণৰ কথা পঢ়ে। বেজবৰুৱায়ো টেকেলাৰপৰা আৰম্ভ কৰি হাৰ্কিমলৈকে সকলো মানুহৰ জীৱনৰ কথাকে লিখিছে আৰু ঘাইকৈ চৰিত্ৰবোৰৰ দোষৰ ফালটোহে বৰ্ণাইছে। দোষ বৰ্ণোৱাৰো কাৰণ আছে। তেওঁ পঢ়ুৱৈসমাজৰ দুৰ্বলতা বুজি পাইছিল আৰু বুজি সেই দুৰ্বলতাৰ সুযোগ লৈছিল। প্ৰকৃত বৈষ্ণৱৰ বাহিৰে সকলো মানুহেই “নিন্দাবাদ-পৈশুণ্য-হিংসা”ৰ ভৃত্য, বিশেষকৈ এই ত্ৰয়ীৰ প্ৰথমটোৰ, অৰ্থাৎ নিন্দাবাদৰ। আমাৰ ৰাজনৈতিক জীৱনত এই তিনিৰ প্ৰভাৱ দিনো দেখিব লাগিছে। লোকৰ দোষবোৰ শুনি মানুহে এটা বৰ্ণাৰ নোৱাৰা বং পায়, ই মানুহৰ সাধাৰণ প্ৰবৃত্তি—প্ৰবৃত্তিৰেখা ভূতানাম। এই প্ৰবৃত্তিৰ আহাৰ যোগাইছিল বেজবৰুৱাই। স্মাৰ্টায়াৰ লিখকসকল তেনেকুৱাই হয়—একদেশদৰ্শিতা তেওঁলোকৰ প্ৰধান বিশিষ্টতা। আমাৰ

চ'ৰাঘৰত বা জুহালগুৰিত লোকৰ নিন্দা কৰা, দোষ খোচৰা আৰু আলোচনাৰ যি দৈনন্দিন মেল, বহে, বেজবৰুৱা সেই মেলৰ কথক বা বক্তা। সেই গুণেই তেওঁলৈ মানুহৰ ইমান আগ্ৰহ। তেওঁৰ কাহিনী কোৱাৰ ধ্বংগ বা ষ্টাইল 'গছিপী' (gossipy) বা চ'ৰাঘৰীয়া। তেওঁৰ চুটি গল্পবোৰো লঘুপ্ৰবন্ধৰ শ্ৰেণীৰহে, তাত ষ্টৰ্ট ষ্টৰিৰ গাঁথনি আৰু কাৰিকৰি নাই।

শস্ত্ৰ নকলনবিহ্বৰ ঘৈণীয়েকে নৰিয়াৰ ভাও জুৰি গিৰিয়েকক লঘোণে-ভোকে কাছাৰীলৈ পঠিয়াই পাছত বৰ পুঠিমাছ ভাজি ভাত খালে। এই সংবাদটো বৰ ডাঙৰ কথা নহয়—কেতিয়াবা ক'ববাত এনে গৃহিণী ছুই এগৰাকী থাকিবও পাৰে। গৃহস্থৰ ঘৰৰ এনে খবৰবোৰে বৰ আনন্দ দিয়ে। মুঞ্চুপৰ ঘৈণীয়েকৰ লগত ভাত খোৱাৰ সময়ত তৰ্কী-তৰ্কী লাগি শেষত খেদি যাওঁতে লুটি খাই পাবি মুঞ্চুপ ডাঙৰীয়াই আগদাত এটা হেকৰালে। শিৱসাগৰ আমোলাপটীত ঘৰে ঘৰে প্ৰচাৰিত আৰু আলোচিত এনে খবৰবোৰেই বেজবৰুৱাৰ হাতত পৰি পাঠকৰ আগলৈ আহিছে। ডেকা বিছা উকীলে নোয়াই-তোলনী হৈ উঠাৰ দহদিনৰ মূৰতে বাববছৰীয়া কণ্ঠাক তুবন্তে পঠাই দিবলৈ শহুৰেকলৈ উকীলীয়া নটীছ্ দিয়া ঘটনাও মাজে সময়ে ঘটিছিল। ইয়াৰ যোগেদি সেই সময়ৰ শিক্ষিত সমাজৰ মতি-গতিৰ অৱস্থা দেখুওৱা হৈছে। কলেজত শ্বেকছ্-পীয়েৰ পঢ়ি অহা ডেকাই আদি-পাঠ পঢ়া তেববছৰীয়া ন কইনাৰ লগত ইংৰাজী-মিহলি ৰম্যাত্মিক প্ৰেমালাপ কৰা কথাটোও নিশ্চয় হাস্যাস্পদ। মলখু গগৈয়ে চৰ্কাৰী হাকিমৰ চাকৰি পাই বাপেকক বোপাই বুলিবলৈ লাজ পোৱা কথাটোও যেনে হাস্যাস্পদ তেনে যন্ত্ৰণাদায়ক। গোন্ধাই গুৱালৰ ল'ৰা ভোকেন্দ্রই বাপেকৰ ম'হ-গৰু বেচি কলিকতাত শিক্ষা ল'বলৈ গৈ জীৱনত ব্যৰ্থকাম হোৱা কাহিনীও এটা সৰু ট্ৰেজেডিয়েই।

পশ্চিমীয়া শিক্ষা-সভ্যতাৰ ফলত যি এচাম লোকৰ উদ্ভৱ হৈছিল সেই মানুহবোৰৰ দোষৰ ফালটোলৈ বেজবৰুৱাই আঙ্গুলিয়াইছে। এটা নতুন জীৱনৰ ধাৰা সমাজত খাপ খাওঁতে সময় লাগে, পোনতে খাপ খাব নোৱাৰা কালত নানা অসামঞ্জস্য আৰু বেমেজালিয়ে দেখা দিয়ে। সেই বেমেজালিবোৰ কালক্ৰমত আঁতৰি যায়। বেজবৰুৱাৰ ৰচনাই মাজৰ এই সংক্ৰান্তি যুগৰ কথা কয়। সেই কাৰণেই তেওঁৰ ৰচনাত হাঁহিৰ উপাদান আছে, দুখৰ সমলো আছে। ঘৰ্টাকৰ্ণ আৰু টবক হাঁহিয়াতৰ পাত্ৰ; কিন্তু এক প্ৰকাৰে চাবলৈ গ'লে এই চৰিত্ৰ ছুটি বিশ্বজগতৰপৰা আঁতৰি জকাইচুকত থকা অনভিজ্ঞ, সহায়হীন আৰু দুৰ্বল অসমীয়া মানুহৰেই প্ৰতিনিধি।

ভালেখিনি ঠাইত বেজবৰুৱাৰ সংস্কাৰকামী, অশ্রায়-অসহিষ্ণু মনটো দেখ্‌দেখকৈ ওলাই পৰিছে। নিস্তাৰিণী দেৱী, লম্বোদৰ ডেকা, লাওখোল, গীতা, জাতিৰামৰ জাত, ধৰ্মধ্বজ ফয়চলানবিছ আদি কেতবোৰ কাহিনী ইয়াৰ উত্তম প্ৰমাণ। বেজবৰুৱাৰ ভাষা আৰু ৰচনাৰীতিয়েহে এইবিলাকক সুখপাঠ কৰিব পাৰিছে। বেজবৰুৱাৰ কাহিনীৰ এগৰাকী হাকিমনীয়ে কৈছে,

“এৰা, এইখন মান-মৰাণৰ মুলুক হ’ল; মই মাননী-মৰাণনী হলোঁ। মই আজিবপৰা ভাত বান্ধিব নোৱাৰোঁ, নেৰাকো, সকলোকে কৈ দিলোঁ। আজিবপৰা কোনে মোৰ হতুৱাই ভাত বন্ধাই খায়, তাকো দেখিম, দেখিম, দেখিম! বোৱাৰীয়েকহঁতে এগাৰ বান্ধি ভৰিবে গৰাই দিলে তেতিয়া সকলোৱে হেঁপাহ পনুৱাই খাব।”

এয়া দম্পতীকলহৰ ভাষা—তেনেই অসমীয়া, সকলোৰে পৰিচিত। সেই হাকিমনীয়েই দুই মিনিটৰ পাছতে ৰাউচি জুৰিছে, “অ’ মোৰ ভৈয়াইৰ কি হ’ল ওঁ! মোৰ ভৈয়াইক হাততে হেৰুৱালো নে কি ওঁ!”

সিধাই খাটনিয়াৰৰ বিধৱা জীয়েক তিলকাক তাইৰ দদায়েক ভূধৰে ওপবৰালা চাহাবক দিবলৈ চেষ্টা কৰাৰ কথা বেজবৰুৱাই কৈছে, “আপোন গোঁসাইঘৰৰ থাপনাব সোণৰ ফুলপাহ নিজহাতে চুব কৰি আনি চোৰৰ বুকত আঁৰি দিবলৈ ভূধৰে সঙ্কল্প কৰিলে।”

মলখু গগৈ চাহাবৰ বাপেকৰ লগত তেওঁৰ চাপ্ৰাচিৰ জোটাপুটি লগাৰ কথা কৈছে: “জোটাপুটি লগা শালিকাই কোনো মানুহ সিহঁতৰ কাষ চাপি গ’লে ততালিকে জোটাপুটি ভান্ধি আঁতৰা-আঁতৰি হৈ চেক্-চেকোৱান্ধি চাহাবক অহা দেখিয়েই চাপ্ৰাচী আৰু তোলন (মলখু চাহাবৰ বাপেক) জোটাপুটি ভান্ধি ছয়ো ছয়োকে এৰি আঁতৰ হৈ ফোপাই-জোপাই একে বেলিয়েই ছয়ো ছয়োৰে নামে গোচৰ দিবলৈ ধৰিলে।”

সেই মলকু গুইণৰ কাহিনীৰপৰাই আকৌ শুনক—

“আঘোণৰ শেহ পষটোকো কাতিৰ পহিলা তাৰিখৰ শাল-পতিৰেক বুলিলে হয়। কিয়নো সেই পষতে তেওঁৰ নামেও তেওঁৰ সাজৰ পিচ ধৰি পুৰণি লেটাটো ফুটাই তাৰ ভিতৰৰপৰা পোক গুচি পুখিলা হৈ ওলাল।.....কেৰেলুৱাটো গৈ থাকোঁতে তাক কোনবাই ছুই দিলে যেনেকৈ সি থমকি গোটবান্ধি শ্বৰণীয়া হয়, সেই দৰেই আমাৰ মলখু চাহাব পঢ়া-শুনাৰ বাটত বাট বুলি থাকোঁতেই

চাহাবী সাজ, 'খানা' আৰু নামে তেওঁক ছুই দি থমকাই দিলে
তেওঁ হেট-কোট-পটলুঙে সৈতে গোটবান্ধি ঘূৰণীয়া হ'ল।"

বেজবৰুৱাৰ বৰ্ণনাৰ উদাহৰণ বেলেগ বেলেগ ঠাইৰ পৰা আকৌ
চাঁওক।

“এই দীঘে-বাণিয়ে দীঘল বহল পৃথিৱীত কত মানুহে সঁচাই
মিছাই কত কথা কৈছে, কণীভগা ঘৰশালিকাই চেক্-চেকাই থকা
কত চেক্-চেকাই আছে।” (সুৰভি)

“এইবোৰ কাৰণত মই শশীবাবুৰ কথা শলাগি হোঁ হোঁ কৈ
গৈ আশি নম্বৰৰ সূতা উঘাত পাক খোৱাদি পাক খাই
পৰিলোঁ।” (সুৰভি)

“তৰণীয়ে জীয়েক কুনকী-হাতীৰে ভাল মানুহৰ ল'ৰা-মখনা
ধৰিবলৈ কত ফান্দ পাতিছিল, কিন্তু পৰা নাছিল।” (সুৰভি)

“তেওঁলোকৰ বাঁহ থকা গছৰ গুৰিডাল সময়-লুইতৰ গৰা-
খহনীয়াত যে লাহে লাহে যহি যাব লাগিছে, তেওঁলোকৰ উমানেই
হোৱা নাই।” (সুৰভি)

“মানুহ যদি নিষ্কৰ্মা হ'ল, আৰু তাৰ ওপৰত তাৰ স্বভাৱটো
যদি চকুপোৰা হ'ল, তেন্তে এই শাবীৰ চৰ্চ্চাই ফুটুকা গছত যথিনীয়ে
বাঁহ লোৱাদি তাৰ গাত বাঁহ লয়।” (সুৰভি)

“মানুহৰ মাতে মোৰ কাণত কোটকোৰা কাঁইটে বিন্ধাদি
বিন্ধে।” (সুৰভি)

“সৰিয়হৰ দুলিৰ বাওৰ মাজত সোমোৱা সৰিয়হটো ভালোমান
কাললৈকে তাত বৈ যায়, জাৰিলে জোকাৰিলেও নোলায় আৰু
সতকাই লোকৰ চকুত নপৰে।” (জোনবিবি)

“বামুণৰ জীৱ ছুৰা কাছৰ নিচিনা লেকেতা।” (জোনবিবি)

“কৰিতা কেয়াবনৰ নিচিনা, তাৰ জইন্ মৰা বৰ
টান।” (জোনবিবি)

“সৰু-বৰ মাছবিলাকে বৰাধানৰ আৰ্হৈয়ে তপত খোলাৰপৰা
জপিয়াদি জপিয়াবলৈ ধৰিলে।” (সুৰভি)

“ভাৱনাৰ বৰ ধেমালিৰ ওৰ, পৰাদি অলপমান বেলিৰ পিছত
সেই উৎকট নাচৰ ওৰ পৰিল।” (জোনবিবি)

“ডাঙৰীয়া হাকিমে কাঁহীৰ ভাত কাঁহীতে এৰি চুৱা হাতেবেই”
ঘৈণীয়েক মুনচুপনী হাকিমনীক ভালকৈ এখুন্দা দিবলৈ গোণা ম’হে
চোঁচালোৱাদি চোঁচা ললে।” (সুৰভি)

“মখনা হাতীয়ে উচাল মাৰি ভৰিৰ বান্দা ছিঙাদি পুতেকৰ
সেই হাতৰ বান্ধ ছিঙি যাব খোজোতেই মাটিত গুঁৰিকঠালটো
পৰাদি হামখুৰি খাই পৰিল।” (সুৰভি)

“বিয়াহগোৱা ওজাৰ পালীয়ে ওজাৰ পদৰ পোষকতা কৰি
তাল ধৰি থকাদি কেশৱৰাম তৰণীয়ে তেওঁৰ গোজৰণিৰ পোষকতা
কৰি তাল ধৰিব লাগিছে।”

ওপৰে ওপৰে চাই যাওঁতে চকুত পৰা কিছুমান অংশ স্মৃতি ওপৰত
দিয়া হ’ল। ইয়াৰপৰা বেজবৰুৱাৰ উপমা আৰু চিত্ৰবোৰ যি’ অসমীয়া ঘৰুৱা
পৰিচিত দৃশ্য তাক বুজিবলৈ টান নহয়। বেজবৰুৱাৰ গল্পবীতিৰ ই এটা
বিশেষত্ব। অসমীয়া সমাজৰ, গৃহস্থীৰ, জীৱনৰ একোটা হাঁত চিত্ৰ তেওঁৰ বাক্য
একোটাতে জিলিকি আছে।

বেজবৰুৱাৰ ঘৰৰ হেম বৰুৱাই কোৱাভাতুৰীয়া অসমীয়া সমাজৰ চিত্ৰ
আঁকিলে। লক্ষ্মীনাথেও উত্তৰাধিকাৰীসূত্ৰে তেওঁৰ অপুত্ৰক খুড়াদেৱেকে আবন্ত
কৰা কাম হাতত ল’লে। হেম বৰুৱাই অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতাৰ গজ্জগজীয়া
প্ৰমাণ দিবলৈ গোটেই জীৱন সাধনা কৰি হেমকোষ দি গ’ল; সাহিত্যৰচনাৰ
কাৰণে তেওঁৰ আজৰি নাছিল। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই ছুৱাৰ চুকত থকা
কুঠাৰৰ প্ৰতিবাদলৈ কাণ নকৰি অসমীয়া পাঠকৰ হাতত হাঁহিবলৈ আৰু চিন্তা
কৰিবলৈ কিছুমান বচনা থৈ গ’ল। হাঁহিৰ কথা ওপৰ উঠিল, চিন্তাৰ কথা
তল পৰিল। মানুহে চিন্তা কৰি মূৰ ঘমোৱাতকৈ অকণ হাঁহি-তামাচা কৰি
মন পাতলাবলৈ হে ভাল পায়।

হাস্যৰস এনেয়ে বসব ভিতৰত অন্ত্যজ। বেজবৰুৱাৰ হাস্যৰসৰ ভালেখিনি
অতি স্থূল, বিশেষকৈ কাকতৰ টোপোলাত। হাস্যৰসৰ কাম মানুহক পেংলাই
কৰা, সিঁয়ৰা, উপলুঙা কৰা। বেজবৰুৱাই এই কাৰ্য অতি দক্ষতাবে কৰিছে।
বেজবৰুৱাৰ অভিন্নহৃদয় আগবৰালাকো পেংলাই কৰিছে। শক্তি-সাধক,
বামপ্ৰসাদকো সিঁয়াৰিছে। কেইবাটাও বৰগীতৰ ‘পেৰেডি’ কৰিছে। কদম-
কলিৰ কেইটামান কৰিতা বাদ দিলে আটাইবোৰ ব্যঙ্গ, হাঁহি, লঘুৰচনা।
যশঃপ্ৰাৰ্থী মন্দক’ৱিক স্মৃতিধা পালেই খোচ্ এটা মাৰি গৈছে। পুৰণি বাঁহীৰ
পাঠকসকলৰ মনত কৰিতাৰ কাঠ-সংস্কাৰৰ কথা মনত পৰিব। নাজুলুদাস,

ভোকেন্দ্ৰ আৰু চিন্তাতৰঙ্গিণীৰ লিখককো এসেকা দি গৈছে। অথচ বেজবৰুৱাই নিজে যে কৰি হিচাবে বিশেষ কৃতিত্ব লাভ কৰিছিল, ইয়ো নহয়। তাম্চা আৰু বহুৱালিত কৰিত্ব নাথাকে, ক্ষন্তেকীয়া লঘু আমোদৰ উপাদান থাকে। জুগুপ্তীৰ সম্পাদকৰ আঁৰত অসমৰ দুই এজন বিশিষ্ট লোককো আজুৰিছে।

পাঠকসমাজে সাহিত্য সৃষ্টি কৰে। বেজবৰুৱাৰ খুহতীয়া বচনাৰ জন-প্ৰিয়তাই সমসাময়িক পাঠকসমাজৰ প্ৰকৃতিৰো পৰিচয় দিয়ে। আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ জন্মলগ্নত লঘু বচনা আৰু হাঁহিৰ দেৱতা আছিল। ইয়াৰ-পৰা অসমীয়া সাহিত্য আৰু পাঠকসমাজৰ ওপৰতো প্ৰভাৱ নপৰি থকা নাই।

আমাৰ অনেক সমালোচকেই ঘুমটিফুৰণত কোৱাদি 'বমাটিক্', 'বমাটিক্' কৰি থাকে। বমাটিক্ ক্লাছিক্ কিবা এটা দলত নপৰিলে যেন সাহিত্য অশৰণীয়া হৈয়ে থাকে। বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যতো বমাটিকৰ লেবেল মাৰিবৰ কোনো প্ৰয়োজন নাই। বেজবৰুৱাৰ প্ৰকৃতি বমাটিকৰ ওলোটাটোহে। স্মাৰ্টায়াৰ আৰু বমাটিকৰ সম্বন্ধ অৰিষড়্ঠকৰ দৰে। ল'ৰাকালৰপৰা 'হিন্দু বাইবেল'ৰ পথ্য খাই অহা লক্ষীনাথৰ বচনাত বৈষ্ণৱ সাহিত্য তথা অসমীয়া বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ প্ৰভাৱ আবিষ্কাৰ কৰিবৰ কোনো প্ৰয়াসৰ আৱশ্যক নাই। তেলত বুৰগৈ থকা আচাৰৰ টেঙাৰ দৰে বেজবৰুৱাৰ বচনাও বৈষ্ণৱ সাহিত্যই ভেজি আছে। অসমীয়া সাধুকথা, ফকৰা-যোজনা, বুৰঞ্জী-সংস্কৃতি ভালেখিনি তেওঁৰ বচনাত লীন হৈ আছে। পশ্চিমীয়া সাহিত্য আৰু বঙ্গলা সাহিত্যৰ প্ৰভাৱো পৰিবহি; কিন্তু বেজবৰুৱাৰ হাতত আলহী সমলবোৰো ফুলাম গামোচা মূৰত মাৰি অসমীয়া হৈ ওলাইছে। ইংৰাজী Golden Treasury, Henry the Fourth, Hamlet এইবোৰ নিশ্চয় তেওঁৰ পাঠ্যপুথি আছিল। Hamletৰ কিছু অংশ তেওঁ অসমীয়ালৈ ভাঙনি কৰিছিল বুলিও জনা গৈছে। সেই সময়ত ইংৰাজীশিক্ষিত লোকে Dickens পঢ়িছিলেই, আজিকালি যেনেকৈ 'কণ্টিনেণ্টাল নভেল' পঢ়ে। চেচোৰখনা গবৰ্ণীয়া ল'ৰাই এইবোৰৰ প্ৰভাৱ খানি খানি উলিয়াব পাৰিব। শ্ৰীযুত বেণুধৰ শৰ্মাদেৱে এবাৰ কোৱা মনত পৰি যে বেজবৰুৱাই ব্যৱহাৰ কৰা ওভোতনী আৰু কাকতৰ টোপোলা নাম দুটা শ্চাৰ্লক হম্ছৰ কিতাপৰ নাম অনুসৰিও হ'ব পাৰে; একো আঁচৰিত নহয়।

সি য়েয়েই নহওক, বেজবৰুৱাই অসমৰ মানুহ, অসমৰ সংস্কৃতি, অসমৰ ধৰ্ম আৰু সাহিত্য—সকলোবোৰ অন্তৰেবে ভাল পাইছিল। তেওঁৰ বচনাৰ প্ৰতি শব্দত এই ভালপোৱা লীন হৈ আছে। অসমীয়া মানুহৰ দুৰ্বলতাক ব্যঙ্গ কৰা তেওঁৰ স্বদেশপ্ৰীতিৰ অঙ্গ মাথোন। অসমীয়া মানুহৰ গোৰৱৰ কথাও

সুবিধা পালেই স্তৰবিবলৈ নেপাহৰে। অসমৰ পকা খৰিচা, বাবৰি-লফাৰ আঞ্জাকণ, কুজী ঠেকেৰা—এইবোৰলৈ মনটো উভটি উভটি আহে—ধাৰতি পশ্চাৎ চেতঃ। কেৱল ভাৱপ্ৰৱণতাৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত দেশপ্ৰেমক কেইবা-ঠাইতো ব্যঙ্গ কৰিছে। দেশৰ নামত অনাৱশ্যক চিয়ঁৰ-বাখৰ তেওঁ নিন্দা কৰিছে। স্বাৰ্থপৰ আৰু সুবিধাবাদী নেতাকো তেওঁ জলপান খুৱাইছে। এটা প্ৰৱন্ধত বেজবৰুৱাই যাত্ৰাদলৰ গায়কৰ হতুৱাই গোৱাইছে—

“আমি হব তোদেৰ নেতা।

দাও আমায় কিছু টাকা ॥”

এনে নেতাই আজিও অসমৰ সমাজত নেতৃত্ব কৰি আছে। আৰু এঠাইত তেওঁৰ মন্তব্য শুনিব—“কোনো ডেকাই চৰকাৰৰ ঘৰত চাকৰি নাপালে বা চাকৰীৰপৰা বৰখাস্ত হ’লে আৰু কোনো বুঢ়া অকৰ্মণ্য হ’লে পেট্ৰি য়ট্ অৰ্থাৎ দেশহিতৈষী হয়।” কিন্তু স্বাধীনতা আন্দোলনে প্ৰমাণ কৰিছে যে বেজবৰুৱাৰ এই ধাৰণা সম্পূৰ্ণ সত্য নহয়। অসংখ্য দেশপ্ৰেমিকে আশাশুধীয়াভাৱে দাৰিদ্ৰ্য আৰু কষ্ট বৰণ কৰিছেই, প্ৰাণকো আহুতি দিছে। অৱশ্যে স্বাধীনতাৰ পাছৰ কথা বেলেগ।

পাৰিৰ জানিলে গালিও সোৱাদ। হাশ্বৰসিক ব্যঙ্গনিপুণ লিখকৰ লেখনীয়ে কাণ মোহাৰিলেও মানুহে হাঁহি থাকে। বেজবৰুৱাৰ বহুৱালি, ব্যঙ্গ, পেংলাই, সকলোকেই মানুহে ভাল পায়। ‘এলাহে ভাগৰে অচেতন’ হোৱা অসমীয়া জাতিৰ মুখলৈ যি কোনো প্ৰকাৰেই হওক হাঁহি আনিব পৰাটোৱেই বেজবৰুৱাৰ কৃতিত্ব। ইয়াৰ যোগেদিয়েই অসমীয়া মানুহৰ সাহিত্যবোধ আৰু জাতীয় চেতনাও অকণমান আহিল। বেজবৰুৱাই সমসাময়িক সমাজৰ ওপৰে ওপৰে ফুৰফুৰাইছে মাত্ৰ; মানুহৰ মনৰ গভীৰতালৈ কেতিয়াবা কাচিৎহে ভুমুকি মাৰিছে। অত্যন্ত লঘু আৰু সাময়িক হোৱা সত্ত্বেও বেজবৰুৱাৰ অসমীয়া সাহিত্যত এখন বিশেষ ঠাই আছে; লঘু কথাও জীৱনৰ বিশেষ অংশ আৰু লাগনী নহ’লে জুই নজলাৰ দৰে, টুটকীয়া নহ’লে গাওঁ নবহাৰ দৰে, হাঁহি আৰু লঘু কথা নহ’লেও জীৱন নচলে। তেওঁৰ সবহখিনি ৰচনা স্থায়ী নহ’ব; কিন্তু পুৰণি আৰু নতুনৰ মাজৰ সংক্ৰান্তি-পুৰুষ বেজবৰুৱা সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত গণ্যমাণ হৈ থাকিব। প্ৰৱন্ধ-কবিতা, গল্প-উপন্যাস, নাটক-আলোচনী, সকলোতে তেওঁ এচাপৰ মাৰি গৈছে; বায়নৰ নাতি-পুতিয়ে এতিয়া জীৱনৰ বিচিত্ৰ সুৰৰ বোল তুলিব পাবিলেই হয়। সাহিত্যকৰ্মতকৈও মোৰ মনেৰে ভাষা-সাহিত্যৰ প্ৰতিষ্ঠাৰ কাৰণে কৰা অক্লান্ত বণ আৰু বিশিষ্ট ব্যক্তিত্বৰ প্ৰভাৱৰ কাৰণেহে তেওঁৰ খ্যাতি।

বেজবৰুৱাৰ হাশ্বৰসৰ প্ৰকৃতি

বীবেন্দুকুমাৰ ভট্টাচাৰ্য

বেজবৰুৱাই হাঁহিছিল, হঁহুৱাইছিল। তত্পৰি খুচিছিল, বিক্ৰিছিল, ঠাট্টা-বিদ্ৰূপ কৰিছিল। তেওঁৰ হাশ্বৰসাত্মক বচনাও ভালমান; সেইবিলাক পঢ়িলে উপৰি-পুৰুষসকলক সোঁ-শৰীৰে আৰু দোষে-গুণে আমাৰ চকুৰ আগত উপস্থিত হোৱা দেখোঁ, তেওঁলোকৰ ভাবৰ ভুল-শুদ্ধ, পোন-বেকা অথবা ওখ-চাপবোৰ চাই কোঁতুক বোধ কৰোঁ আৰু শেহান্তৰত তেওঁৰ নৈতিক উদ্দেশ্যৰ কথা উপলব্ধি কৰি সমসাময়িক উদাৰনৈতিক আদৰ্শৰ প্ৰেৰণা অনুভৱ কৰোঁ। অৱশ্যে সকলো পাঠকে সহানুভূতিৰেই তেওঁৰ হাশ্বৰসাত্মক বচনাবোৰ পঢ়ে বুলি ক'লে ভুল হ'ব। তেওঁৰ বচনাৰ প্ৰতি কিছুমানৰ বিদ্বেষ, কিছুমানৰ অৱহেলা, কিছুমানৰ কলাগত বিৰোধ আৰু কিছুমানৰ ভাৱগত উদাসীনতা নথকা নহয়। তুলনামূলক আৰু ঐতিহাসিক পদ্ধতিৰ প্ৰয়োগ কৰি কেইবা-জনো পণ্ডিতে তেওঁৰ কৃতিত্ব যেনেকৈ নিৰ্দ্ধাৰণ কৰিছে, গুণমুগ্ধসকলে তেনেকৈ তেওঁৰ অকুণ্ঠ প্ৰশংসা কৰিছে। বেজবৰুৱা-সাহিত্য বিভিন্ন শাখা-প্ৰশাখাৰে পৰিপূৰ্ণ বৰগছ এজোপাৰ দৰে, গতিকে তাৰ বিভিন্ন ডাল-পাতলৈ সমালোচকৰ দৃষ্টি যোৱা যেনে স্বাভাৱিক, তেনেকৈ স্বাভাৱিক সেই বৰগছৰ দ শিপালৈ চকু যোৱা। গতিকে তেওঁৰ সাহিত্যৰ ওপৰত বিভিন্ন ধৰণৰ দৃষ্টিপাত পেলোৱা সম্ভৱেই নহয়, আৱশ্যকীয়ও; কাৰণ এইবিলাক খণ্ড সমালোচনাই বেজবৰুৱা-সাহিত্যৰ অখণ্ড আৰু বৈজ্ঞানিক সমালোচনাৰ পাতনি মেলিছে। (বেজবৰুৱাৰ সকলো বচনা প্ৰকাশ হোৱা নাই, প্ৰকাশ হ'লেও সেইবোৰৰ মুদ্ৰণ সকলো ক্ষেত্ৰতে নিখুঁত হৈছে বুলি ক'ব নোৱাৰি। এইবোৰৰ প্ৰকাশ আৱশ্যক।) কিন্তু সমুদায় বচনাৰ মাজত কোন অংশ তাৎপৰ্যপূৰ্ণ, কোন অংশ সাধাৰণ তাক বাচিবলৈ যথেষ্ট অধ্যৱসায়ৰ উপৰিও সমালোচকৰ যোগ্যতা লাগিব। এনে যোগ্যতা যেনেকুৱা সাধনাৰ বলত লাভ কৰিব পাৰি, তেনে যোগ্যতা এই লিখকৰ নাই। এই প্ৰৱন্ধৰ মাজেদি তেওঁ মাত্ৰ বেজবৰুৱাৰ হাশ্বৰসাত্মক বচনাৱলীৰ এটি গ্ৰহণযোগ্য তত্ত্বৰ গঁভত সোমাই তাৰ বস আঁহৰণ কৰিব পাৰিনেকি তাৰে চেষ্টা

কবি; কোনো পূৰ্বধাৰণাই যাতে এই কামত হেঙাৰ নধৰে তাৰবাবে লিখকে
যত্ন কৰিব, কিন্তু সম্পূৰ্ণ যুক্তিৰ প্ৰতিশ্ৰুতি তেওঁ নিদিয়। তদুপৰি তেওঁ মূলতঃ
বেজবৰুৱাৰ 'কৃপাবৰ বৰবৰুৱাৰ কাকতৰ টোপোলা' আৰু 'ওভোতনি' এই দুখন
বচনাবোকে বিচাৰৰ সমল কৰি ল'ব। এই বাচনি নীতি-সম্মত নহয়, অৱস্থা-
জনিত হে। বেজবৰুৱাৰ হাশ্বৰসাত্মক অগ্ৰাণ্য বচনাসমূহৰ আৰু জ্ঞান আন গ্ৰন্থ
ছাঁ এই লেখাত নিশ্চয় পৰিব, কিন্তু এনে প্ৰভাৱ পৰ্যাপ্ত নহয়।

বৰবৰুৱা চৰিত্ৰটোৰ বিষয়ে প্ৰথম সুধিব লগা কথা হ'ল—চৰিত্ৰটো
বসোত্তীৰ্ণ নে বনহীন? জতুৱা নে বিজতৰীয়া? এই প্ৰশ্ন কেইবাজনো
সমালোচকে কৰিছে, কিন্তু ই অমীমাংসিত বিষয়; এই বচনাৰ বাবে ই
আৱশ্যকীয়ও নহয়। তুলনামূলক সমালোচনা যেতিয়া অধিক গভীৰ হ'ব,
তেতিয়া হয়তো বুজিবপৰা যাব কৃপাবৰ বৰবৰুৱা আন বিদেশী বা প্ৰাদেশিক
সাহিত্যৰ তদুপৰি চৰিত্ৰৰ আৰ্হিত গঢ়া নে মৌলিক কল্পনাসমূহত। কৃপাবৰ
বৰবৰুৱাৰ 'কাকতৰ টোপোলা'ৰ বিষয়বস্তু জাতে-পাতে অসমীয়া। উপমা,
শব্দ-গঠন, ঠাট্টা-বিদ্ৰূপৰ ধৰণ, দ্ব্যৰ্থবোধক উক্তি, সামাজিক আৰু ব্যক্তিগত
জীৱনৰ নানান অসংগতিৰ উপস্থাপনৰ ৰীতি, বহুৰূপী-ভাও, বিস্তাৰধৰ্মী বৰ্ণনা,
ব্যঙ্গ-কৰিতা, ভাৱৰ সঙ্গতিহীন খবলুটি আৰু মিশ্ৰণ, আশ্চৰ্য সৃষ্টি, খুচী-
প্ৰৱণতা, অপভাষাৰ প্ৰয়োগ আদি যিবোৰ বিভিন্ন লক্ষণ বেজবৰুৱাৰ হাশ্বৰসাত্মক
বচনাৱলীত পোৱা যায়, সেইবোৰ লক্ষণৰ উৎপত্তিস্থল বেজবৰুৱাৰ উদাৰ-
নৈতিক বুদ্ধি নে মুক্তিকামী হৃদয়? অসমীয়া সমাজক বিদ্ৰূপ কৰিবলৈ আৰু
সেই সমাজক হাঁহিৰে শুধাবলৈ তেওঁক কিহে প্ৰেৰণা যোগাইছিল?
সাৰ্বজনীন মানৱতাবোধে নে নাই অসমীয়াক ঠেলি হেঁচি ওপৰলৈ তোলা
প্ৰবল ইচ্ছাই? ঘৃণা, অসূয়া, খং অথবা পৰশ্ৰীকাতৰতা তেওঁৰ হাশ্বৰসৰ
শস্ত্ৰতলীৰ কঠিয়া আছিল নেকি? তেওঁৰ হাশ্বৰসৰ ভিতৰত wit আছিল
নে? তেওঁৰ এনেবোৰ বচনাত কেৱল আত্মপ্ৰতিষ্ঠা, আত্মৰক্ষা আৰু আক্ৰমণৰ
প্ৰবৃত্তিয়েই প্ৰকাশ পাইছিল নে নাই আত্মচেতনাৰ উৰ্দ্ধৰ সাৰ্বজনীন সংহতি
আৰু মানৱতামূলক আবেগো প্ৰকাশ পাইছিল? তেওঁৰ হাশ্বৰসৰ কিবা আদৰ্শ
আছিল নে? শ্বেষ প্ৰশ্ন,—তেওঁৰ হাশ্বৰসত কিবা জীৱন-দৰ্শন ফুটি ওলাইছিলনে?
বেজবৰুৱাৰ হাশ্বৰস-সাহিত্যৰ লক্ষণ আছিল মুক্তি। এই লক্ষণ
অবিহনে অৱশ্যে হাশ্বৰসৰ উদ্ভাৱন কৰা টান। যিবিলাক বিষয়-বস্তু লৈ
তেওঁ হাশ্বৰসাত্মক বচনা লিখিছিল, সেইবিলাক বিষয়-বস্তু গহীন বচনাত
প্ৰকাশ কৰাৰ চেষ্টা বেজবৰুৱাই কৰা নাছিল। কৰুণৰসাত্মক বচনাৰ আৰু

হাশ্বসম্ভাৱক বচনাৰ ভিতৰত প্ৰধান প্ৰভেদ হ'ল হাশ্বসম্ভাৱক বচনা সকলো ধৰণৰ inhibitionৰপৰা মুক্ত হয় ; তাৰ পৰিপুষ্টি অহংভাৱৰ বিস্তাৰৰ যোগেদি। কৰুণসম্ভাৱক বচনাৰ মূল বৈশিষ্ট্য হ'ল সহানুভূতিশীল অন্তৰ্দৃষ্টি। হাশ্বসে অচল সংস্কাৰ, অভ্যাস, অহং প্ৰবৃত্তিৰপৰা মুক্তি দি মানুহক নিজৰ ক্ৰটিৰ বিষয়ে সজাগ কৰি দিয়ে আৰু নিকা কৰে। কৰুণসে মানুহক catharsis-অৰ সহায়ত অব্যৰ্থ ভাগ্য সহি থাকিবলৈ শিকোৱাৰ উপৰিও মনত সংহতিমূলক আবেগসমূহ জাগ্ৰত কৰি সমূহীয়া জীৱনধাৰণৰ শিক্ষা দিয়ে। ছয়োৰ্টাই কলা আৰু মানুহৰ সভ্যতাৰ অগ্ৰগতিৰ সহায়ক। বেজবন্ধৰাই অসমীয়া সমাজৰ— বিশেষকৈ আদি কুৰি শতিকাৰ সমাজখনৰ—উন্নতিৰ পৰিপন্থী ভালেমান কুসংস্কাৰ, ভণ্ডামি, মিছা ভেম, মিছা ধাৰণা, অনুকৰণপ্ৰিয়তা আৰু অজ্ঞতাক উপহাস কৰি থকা-সবকা কৰাৰ উপৰিও সময়ে সময়ে তেওঁ অসমীয়া জাতিক হৈ-ধনি, বাজনৈতিক কাৰ্যক্ৰম আৰু নৈতিক বল দি অসমীয়া জাতীয়তাৰ ভেটি দহদহীয়া কৰিবলৈ বিচাৰিছিল। হাশ্বসম্ভাৱক বচনাত আবেগিক গতিয়েই ঘাই শক্তি, ই বুদ্ধিজনিত, যুক্তিপূৰ্ণ বচনাৰ দৰে পোনপটীয়া নহয় ; আবেগে এনে বচনাত পাব ভাঙি কেউফালে বিয়পি যায়—এই কাৰণেই এনে বচনাৰ ক্ষেত্ৰত মুক্তিৰ অৰ্থ আবেগিক বিস্তৃতি।

অসমীয়া সমাজৰ কি কি বিষয়ৰ ওপৰত তেওঁ আক্ৰমণ চলাইছিল ? ব্ৰাহ্মণ, গোসাঁই, মহন্ত, পুলিচ আৰু ডাঙৰীয়াসকলৰ দুৰ্নীতি, আক্ৰোশ আৰু কুপমগ্নকতা^১ ; শিক্ষিত আৰু আমোলাসকলৰ উপাধিমোহ^২, চাকৰিমোহ আৰু বিবাহ আদিজনিত অবিচাৰ^৩ ; তিবোতাসকলৰ ফোপোলা মেল আৰু ডেকা-সকলৰ শ্ৰী-স্বাধীনতাৰ বাবে অন্তঃসাবশূণ্ণ আন্দোলন^৪ ; সংবাদ-পত্ৰৰ কে'তবোৰ সংবাদ আৰু গ্ৰাহক-পঢ়ুৱৈৰ অৱজ্ঞা^৫ ; তিবোতাৰ প্ৰতি অবিচাৰত তিবোতাৰ

১। 'সমাজিক'।

২। 'বিষয় আৰু বিষয়া'।

৩। 'বৰবন্ধৰাৰ বিয়া আৰু জীৱিকাৰ উপায়'।

৪। 'বিষয় আৰু বিষয়া' ; 'বৰবন্ধৰাৰ বৰ বক্তৃতা'।

৫। 'সমাজিক', 'বিষয় আৰু বিষয়া', 'বাতৰি কাকতৰ জ্ঞাননী', 'কাকতৰ টোপোলাৰ প'ষ্ট মৰ্টেম' ইত্যাদি। সমসাময়িক সংবাদ-পত্ৰ উত্তোগ আৰু সাংবাদিকতাৰ বিষয়ে ভালেমান সমস্যা পিছৰ দুটা প্ৰবন্ধত অৱতাৰণা কৰা হৈছে। বৰবন্ধৰাৰ কাকতৰ পৰিকল্পনাত আমি বিলাতৰ সাংবাদিকতাত লৰ্ড নৰ্থক্ৰকৰ অভ্যুদয়ৰ পূৰ্বভাস পাব—যাক সম্ভৱত বেজবন্ধৰাই বঁধা দিব খুজিছিল।

নীৰৱতা^{১৬}; পণ্ডিতৰ ভূৱা গৱেষণা আৰু অনুসন্ধিৎসাৰ অভাৱ^{১৭}; কাব্য-কলা
 আয়ত্ত কৰিবৰ চেষ্টা নকৰি কৱিতা লিখাৰ অপচেষ্টা^{১৮}; আখৰ জোটনিৰ
 বিভ্ৰাট^{১৯}; সাক্ষ-পোছাক, ধৰণ-কৰণ আৰু বাহ্যাড়ম্বৰত আনৰ অন্ধ অনুকৰণ^{২০};
 সৰ্বস্বৰ্গ জাতীয়তাবাদ, বন্দে মাতৰমৰ বিলৈ আৰু স্বদেশপ্ৰেমৰ অন্ধ প্ৰয়োগ^{২১};
 চিকিৎসাৰ প্ৰতি অবৈজ্ঞানিক মনোভাৱ^{২২}, সাধাৰণ জ্ঞানৰ অজ্ঞতা আৰু
 কুসংস্কাৰ^{২৩}—এইবিলাকেই আছিল তেওঁৰ আক্ৰমণৰ বিষয়-বস্তু। এইবিলাক
 বিস্ময়কৰ তালিকা সম্পূৰ্ণকৈ দিয়া অপ্ৰয়োজনীয়; কাৰণ এইবোৰ বিষয়-বস্তু
 পৰাই এটা কথা ধৰিব পাৰি; বেজবৰুৱাই কুপাবৰ হতুৱাই অসমীয়া জাতিক
 কিছুমান থকা দোষ এৰিবলৈ আৰু কিছুমান নথকা গুণ ল'বলৈ কৈছিল।
 কিন্তু তাকে ক'বলৈ তেওঁ আন কোনো এবিধ ৰচনাবো আশ্ৰয় নল'লে,
 কেৱল হাস্যৰসৰহে ল'লে। হাস্যৰসৰ মাজেদি নিষেধ-আইন, অচল-ৰীতি
 আৰু নিৰ্বৰ্ক অভ্যাস আদি উল্লেখন অথবা লজ্জন কৰা যিমান সহজ, আন
 কনৰ মাজেদি তেনে কৰা সম্ভৱপৰ নহয়। তত্পৰি কুপাবৰ বৰুৱাৰ অৱতাৰৰ
 অস্থিৰ, তেওঁৰ মুকলি ভাবোচ্ছ্বাস আৰু সানমিহলি ৰচনাসৈলীৰ অবাধ
 গতিৰ দাব বোওৱা সম্ভৱপৰ নহ'লহেঁতেন। ছদ্মবেশৰ আৱশ্যক হাস্যৰসত
 সেইবাবেই সদায় বেছি। এই ছদ্মবেশ লোৱা বাবেই বৰবৰুৱাই ক'ব
 পাবিছিল, “আমুকা বৰবৰুৱা অতি উদাৰ, অতি খোলা, অতি ভোলোঙা
 মানুহ, তেওঁৰ মুখে এটা, পেটে এটা নাই।”

আৰ্থাৎ কোৱেছলাবৰ মতে, হাস্যৰসৰ ঘাই কোঁশল bisociative;
 অৰ্থাৎ একেটা দৃশ্যতে দুটা বিপৰীত ভাৱ উদয় কৰাৰ উপায়। আৰ্কিমিডিচে
 পানোৱা দ্ৰব্যত গা তিৱাই থাকোঁতে গাটো পানীত স্তম্ভুওৱাৰ লগত ৰঞ্জমুকুটৰ
 গুৰু নিৰ্দ্ধাৰণ কৰাৰ সমস্যাটোৰ মিল দেখা পালে। ‘ইউৰেকা’ বুলি তাৰপৰা
 উঠি আহিবলৈ ওলাই গ'ল। এই ‘ইউৰেকা’ শব্দই মানবিক আৰু বৈজ্ঞানিক

১৬। ‘পেপীসকলৰ প্ৰতি বেজবৰুৱাৰ উপদেশ’।
 ১৭। ‘স্বদেশ’; ‘চুনা-বিজ্ঞান’।
 ১৮। ‘কৱিতা’।
 ১৯। ‘কাৰ্টুন’, ‘দাঁড়ী’; প্ৰথম বছৰ, ২ম সংখ্যা।
 ২০। কেইবাটাও প্ৰবন্ধ জুৰি আছে।
 ২১। ‘বন্দে মাতৰম’ ‘ভাৰত উদাৰ’; ‘অসমীয়া জাতি ডাঙৰ জাতি’।
 ২২। ‘ককাদিৰ বিদ ভাল কৰিবৰ উপায়’।
 ২৩। ‘উদ্বৰৰ দৌৰাঘা’।

—তুটি অৱস্থাক একেলগ কৰিলে। আৰ্কিমিডিচৰ কাণ্ড দেখি আমি হাঁহিবলৈ বাধ্য হওঁ, কিন্তু তেওঁৰ আৱিষ্কাৰ দেখি অভিভূত হওঁ। বেজবৰুৱাৰ বচনাত এনেকুৱা কিছুমান দ্ব্যৰ্থবোধক বাক্য, খণ্ডবাক্য অথবা মেটাফৰ, আমি সততে দেখা পাওঁ যিবোৰৰ বিস্তৃতি তেওঁৰ জ্ঞানৰ পৰিমণ্ডলৰ চাৰিবেৰৰ মাজত আৱদ্ধ। তাত নিম্নখাপৰ বৈপৰীত্য আৰু উচ্চখাপৰ বৈপৰীত্যও দেখা যায়; অৱশ্যে তেওঁৰ সবহীয়া বচনাৱলীলৈ চালে এনে উদাহৰণ অতি তাকৰ বুলিব পাৰি। “অসমীয়াও গতিকে গো-জাতিৰ সমতুল্য, আৰু ব্ৰহ্মাৰ মুখ হন্তে বাজ’ দেখি পূজ্য”—এই বাক্যত থকা লুপ্ত ইঙ্গিত নিম্নখাপৰ, কিন্তু প্ৰত্যক্ষ অৰ্থই অসমীয়া জাতিৰ সহিষ্ণুতা শক্তিলৈ কটাক্ষপাত কৰিছে। “বৌমাছৰ মূৰ এৰি পুঠিমাছৰ কাঁইট চোবাই মৰিবলৈ বৰবৰুৱা একো আপদত পৰা নাই”—ইয়াত বৌমাছ হ’ল গভীৰ ভাৱৰ আটকীয়া কৰি আৰু পুঠিমাছ হ’ল পাতল ভাৱৰ সবহীয়া কৰি। এই বাক্যৰ অৰ্থ উচ্চ খাপৰ। “ঈশ্বৰতকৈ ঈশ্বৰৰ প্ৰসাদ ডাঙৰ, শাস্ত্ৰত আছে”; “ইন্দ্ৰৰ ভূষণ মেঘাডম্বৰ, অসমীয়াৰ ভূষণ বাহাডম্বৰ”, “আমাৰ কাকত দেশৰ সকলোৰে মুখপাত, কিন্তু কাৰ্যত তেওঁৰ মুখত নিপাত”; “পৰক নমজাই নিজে মজাটোৱেই আইনী কৃপাবৰী”; “অসমীয়া চেৰেলা গৰুৰে সৈতে শকত বঙালী গৰু জুৰি দি হাল বোৱাৰ ফল বুযোৎসৰ্গ”—এই বিলাকত বিভিন্ন ধৰণৰ বৈপৰীত্য সমাবেশৰ দ্বাৰা কোঁতুক-হাস্যৰসৰ সৃষ্টি কৰা হৈছে; বেজবৰুৱাৰ বচনাৰ এনেবোৰ বিৰল বসাত্মক বাক্যত wit আছে বুলি ক’ব পাৰি। এনেবোৰ বাক্যক অৰ্থঘন কৰিবলৈ যি চুম্বককৰণৰ শক্তি লিখকে দৰ্শাইছে সি wit-অৰে লক্ষণ*। বেজবৰুৱাই মিশ্ৰ শব্দ-গঠনৰ দ্বাৰাও হাস্যৰসৰ সৃষ্টিৰস কৰিবলৈ বিচাৰিছিল;—যেনে—‘কোঢ়াল-প্ৰসঙ্গ’, ‘খাওন্দ-সহস্ৰনাম’, ‘লেখী-ডাঙৰীয়া’, ‘পিজলা-ডাঙৰীয়া’, ‘ফিবিডি-পুঙ্গৱ’, ‘অসম-বৰপুখুৰী’, ‘ডাঙৰীয়া-লালুকী’, ‘হয়-যান’—ইত্যাদি। কিন্তু বেছিভাগ ক্ষেত্ৰতে তেওঁ হাস্যৰস সৃষ্টি কৰিবলৈ যি কৌশল অৱলম্বন কৰিছিল, সেই কৌশল হ’ল শব্দৰ, ভাষাৰ, ভাৱৰ, ঘটনাৰ আৰু দৃষ্টি-ভঙ্গীৰ দুৰ্বলতা উলিয়াই বস্তৰ আগ-পিচ, ওলট-পালট আৰু যোগ-বিয়োগ কৰি অসংগতিৰ সৃষ্টি কৰা। লঘু হাস্যৰস উৎপাদনৰ বাবে তেওঁ ‘পেচেঞ্জাৰ’ শব্দটোৰ উচাৰণ চাটগঞা (বা ছিলেটী) কৰি পেলাইছে : “সেই ডাক্তৰ, সেই খালাটী,

* Early in his study Freud remarks that brevity is indeed the soul of wit. The brevity manifests itself through various devices of condensation such as “mixed word-formation” and “double meaning with allusion”—Literary Criticism—A Short History.

সেই 'কাচেক্সৰ'।" কেতিয়াবা কিছুমান অতিবিকৃত বৰ্ণনা দি একোটা পাতল আশ্চৰ্যৰ অসংগতি সৃষ্টি কৰিবলৈও তেওঁ আগ বাঢ়ি ওলাইছে :

(১) আনন্দৰাম বৰুৱাই পানী কেচুৱাতে জন্মগ্ৰহণ কৰে।

(২) নেপোলিয়ন নমৰালৈকে তেওঁৰ শৰীৰত প্ৰাণ আছিল বুলি শুনা যায়।

(৩) খহুৱা তাৰ বাপেকৰ পুতেক আছিল।—ইত্যাদি।

'মহাভাৰতৰ পাতনি'ত বৰবৰুৱাই যুক্তিবাদী দৃষ্টি-ভঙ্গীৰে চাই শান্তনুক কামুক আৰু তিবোতা-সেকুৱা কৰি দেখুৱাইছে আৰু ঘটনাৰ ছিদ্র চাই নিজ ব্যাখ্যা সুমাই দি প্ৰচলিত ধাৰণাত অসংগতিৰ সৃষ্টিৰ দ্বাৰা পাঠকৰ মনত হাস্যৰসৰ উদ্ৰেক কৰিছে। ব্যাস তাত বিধৱা সত্যৱতীৰ 'একটিং' দৰা। এনেকৈ প্ৰাচীন সাহিত্যৰ ঘটনাক টানি অনাৰ উদাহৰণ সবহ নহ'লেও 'সমাজিক'ৰ যমদূতক (পুলিচ?) প্ৰাচীন পদ মাতি পৰিচয় কৰি দিয়া আৰু নবকক আধুনিক অত্যাচাৰীসকলৰ শাস্তিৰ থলী কৰা আমি দেখিবলৈ পাওঁহক। ইয়াৰ উপৰি তেওঁ কিছুমান আচহুৱা উপমা দিও অসংগতিৰ সৃষ্টি কৰি পাঠকক হাঁহুৱাবলৈ সমৰ্থ হৈছিল। "মানুহটো বঙা পৰি সেন্দুৰ যেন হোৱা"—এই বাক্যত সেন্দুৰে লাজৰ ভাব প্ৰকাশ কৰা নাই। উপাধিধাৰীক উপলুঙা কৰোতে তেওঁ এনে এটা উপমা দিছে: "কুন্দপানীৰ বহাগমহীয়া বৰষুণ পৰি, শাকতলীয়ে, মাহতলীয়ে, পিৰালিয়ে, চোতালে, য'ত য'ত বৰুৱা-ফুকনৰ গুটি (মুনিয়া কমগেলা পৰ্য্যন্ত) পৰি আছিল, এটাইবোৰ ভৰ্ভবকৈ গজি আহিল।" সেইদৰে অসমীয়া জাতি গঢ়াৰ উপমা দিবলৈ তেওঁ এটা বৰ পেৰাৰ কল্পনা কৰিছিল: "জাতীয় বৰপেৰা সাজিবলৈকো তেজৰ চাহ, বলৰ বটালি, সুহিষ্ণুতাৰ বেন্দা, একতাৰ গজাল, স্থিৰতাৰ কৰত, গান্ধীৰ্য্যৰ হাতুৰী, বাহাড়াৰ পাক-ভোঁৰ, ধৰ্মনিষ্ঠাৰ খিলি, সদাচাৰৰ গৰ্ভ-গজাল লাগে।" এই উপমাটো লঘু উপমা কিন্তু অন্তৰ্নিহিত অসঙ্গত ধাৰণাই হাঁহিব উদ্ৰেক কৰে। সঁচা কথা এটাক পাকচক্ৰ লগাই দেখাত তোষামোদ কৰা কিন্তু আচলতে বিপৰীত অৰ্থ দি কথা কোৱাৰ চখ বেজবৰুৱাৰ সদায় আছিল, এক কথাত তেওঁ ভাষাক ছদ্মবেশ পিন্ধাব জানিছিল; অকল সেয়ে নহয়, কুপাবৰ বৰবৰুৱাও সম্পূৰ্ণৰূপে ছদ্মবেশী বসিক, তেওঁক সৃষ্টি কৰাটোৱেই বেজবৰুৱাৰ ঘাই কৃতিত্ব। এই চৰিত্ৰৰ যোগে তেওঁ উপবোক্ত কৌশলেৰে হাস্যৰস সৃষ্টি কৰাৰ উপৰিও কিছুমান এনে কৌশল প্ৰয়োগ কৰিছিল যিবোৰক একপ্ৰকাৰ সুদীৰ্ঘ লঘু মেটাফৰ অথবা কপক বুলিব পাৰি। 'সমাজিক'টো এনে ধৰণৰ মেটাফৰ। 'উইল'খনত হাস্যৰস

ফৰ্মত আছে কিন্তু ঢাকিব নোৱাৰা দেশপ্ৰেমে এনে কিছুমান বৰ্ণনা তাত উপস্থাপিত কৰোৱাইছে, যিবোৰক অসমীয়া লোক-সংস্কৃতিৰ মাল-মচলা বুলিব পাৰি। বেজবৰুৱাৰ ফালৰি কটা স্বভাৱ এটা সদায় আছিল, বিশেষকৈ যেতিয়া ফেনী-পিঠা, সুতুলী-পিঠা, বিহু আৰু কীৰ্তন আদিৰ কথা মনত পৰে, অথবা অসমীয়াৰ হীনবিস্বাসই অন্তৰত শোকৰ উদ্ৰেক কৰে। বেজবৰুৱাই বাইজক হুঁহুৱাবলৈকে কৃপাবৰক জন্ম দিছিল, কিন্তু বেজবৰুৱাৰ বয়স যিমানৈ বাঢ়িছিল, কৃপাবৰো সিমানে শক্তিহীন হৈ আহিছিল। অসমীয়া সংবাদপত্ৰৰ চুটি আয়ুসো তাৰ বাবে জগৰীয়া। 'বাঁহী'য়ে কৃপাবৰক জন্ম দিয়াৰ লগে লগে অসমীয়া কাৰ্টুনৰো জন্ম দিছিল, সেইবোৰ কাৰ্টুন বোলে বেজবৰুৱাই স্বহস্তে আঁকিছিল। তাত খোচ দিয়া নাছিল কাক? "হতছিবী হোৱা চন্দ্ৰবিন্দু" আৰু আ-কাৰ, ই-কাৰ বোৰো সাৰি যোৱা নাছিল। 'ফুল-কবিসকল'ৰতো কথাই নাই। গ্ৰাহক হ'বলৈ তেওঁ মানুহক কাৰ্টুনৰেহে আবেদন (অৰ্থাৎ বিজ্ঞাপন) কৰিছিল :

"মেয়াৰ্চ নেষ্ট" অৰ্থাৎ ঘূৰীৰ বাহ নামে মাহিলি কাকত এখন উলিয়ালোঁ। সেই যে ডিন্স কেইটা দেখিছা, সেই কেইটা ফুটি ঘোৰা পোৱালি জগিলেই মোৰ খবচ বাঢ়িব। সেই দেখি মোক সোনকালে অগ্ৰিম গ্ৰাহক আৰু পয়চা লাগে। Come come hurry up"। ('বাঁহী', ১ম বছৰ, ৩য় সংখ্যা)

আধুনিক মানদণ্ডেৰে চাই কাৰ্টুনবোৰ ঠৰঙা আছিল বুলি ক'বলৈ আমি বাধ্য। কিন্তু এইবোৰ ১৮৩১ শকৰ। ভাবি চাওক সেইবোৰ কিমান অসুবিধাত আঁকি উলিয়াব লগা হৈছিল। 'জুগলী' কাকত ৰচনাখনৰ আৰু গ্ৰাহক, পাঠক আৰু লিখক বিষয়ক আন আন সমালোচনাৰ অন্তৰ্নিহিত শ্লেষবোৰৰ অন্তৰালত আছিল গভীৰ দুখ। ই কেৱল অসমীয়া জাতিৰ বিলৈ দেখি হোৱা দুখেই নহয়, এই দুখ এজন সাংবাদিকৰ আৰু এজন সাহিত্যিকৰ। বাতৰি কাকতৰ জাননী পঢ়িলে বুজি পোৱা যায় বেজবৰুৱা সম্পাদকজনে সাংবাদিক ধৰ্মৰ অৱমাননা দেখি কেনেকৈ বিচলিত হৈছিল। কিন্তু তেওঁ কন্দা মানুহ নহয়, হাঁহা মানুহ, হুঁহুৱা মানুহ—গতিকে হাঁহি হাঁহি নিজৰে মন পাতলালে আৰু সমাজকো সেকা দিলে। বুকুত খুন্দা মাৰি ধৰা দুখৰ কথা খুলি দহৰ আগত ক'বৰ বাবেই তেওঁ কৃপাবৰৰ ছদ্মবেশ ধৰিছিল। কিন্তু লগে লগে পৃথিৱীৰ ডাঙৰ হাশ্ববসিকসকলৰ কথাও পাহৰা নাছিল, অৰ্থাৎ সাহিত্যৰ ধৰ্ম আৰু ঐতিহ্য পাহৰা নাছিল।

বেজবৰুৱাৰ বাজনৈতিক জ্ঞান পুৰঠ আছিল। তেওঁ মানুহক হিন্দু পেট্ৰিয়ট

হ'খলৈ হাক দি গৈছে। নিজৰ শিক্ষা, বিবাহ, ব্যৱসায় আৰু জীৱন-ধৰণ
 প্ৰণালী-জনিত সংস্কাৰবোৰে সংকীৰ্ণতা, গোড়া নৈষ্ঠিকতা আৰু মিছা অন্ধ
 গৌৰৱৰ বিৰুদ্ধে থিয় দিবলৈ তেওঁক সততে উদগাইছিল। তেওঁ খোলাখুলি
 ভাৱে চাহাবৰ ভাল গুণবোৰ নিজে গ্ৰহণ কৰি নিজৰ বেয়াবোৰ দলিয়াই দিবলৈ
 আমাক উপদেশ দিছিল। আন আন ভাৰতীয়ৰ সৈতে উন্নতিৰ প্ৰতিযোগিতাত
 নামি আগ বাঢ়িবৰ জোখাবে অসমীয়া মানুহ গুণী আৰু সষ্টম হোৱাটো তেওঁ
 বাঞ্ছা কৰিছিল। এই দুয়োটা ভাৱেই সেই সময়ৰ অসমীয়া তথা ভাৰতীয়
 সমাজৰ প্ৰেৰণাৰ স্থল আছিল। গতিকে বেজবৰুৱাই সেই যুগৰ প্ৰগতিশীল
 ৰাজনীতিবিদসকলৰ লগত সমানে খোজ চলাইছিল। ব্যঙ্গ-বচনাবোৰৰপৰা
 এই তথ্যবোৰ পোৱা যায় : (১) তেওঁ বন্দে মাতৰমৰ নগুৰ-নাকটি হোৱা
 দেখি ফুক হৈছিল^১ ; (২) 'চিয়ৰি-বাখৰি ; কেপ-কেপাই ; লেব-লেবাই ; ফুচ্-
 ফুচাই-উচপিচাই' ভাৰত উদ্ধাৰ কৰাৰ অৰ্থাৎ লঘু আন্দোলন কৰাটো তেওঁ
 ভাল নুবুলিছিল। কৃপাবৰে প্ৰস্তুত কৰা ভাৰত উদ্ধাৰৰ উদ্ভট প্লেনখন চালে
 বুজিব পাৰি তেওঁৰ মন আছিল মানুহ গঢ়াত। তেওঁৰ ৫০০ জন ভলটিয়াৰৰ
 ভিতৰত অসমৰ ১০০, বঙ্গৰ ১০০, মাদ্ৰাজৰ ৫০, বোম্বাইৰ ১০০, পঞ্জাবৰ ৫০,
 যুক্তপ্ৰদেশ আৰু আগ্ৰাৰ ৫০, ফ্ৰান্সি়ৰ প্ৰদেশৰ ২৫ জন আছিল। এওঁলোকৰ
 ওঁৰসত ভাৰতীয় চাহাব জন্ম দি বিশ বছৰৰ মূৰত ৫ লাখ ৬৩ হেজাৰলৈকে
 লোক সংখ্যা বৃদ্ধি কৰি সেইবিলাকৰ যোগেদি এটা জাতি গঢ়াৰ কল্পনা
 কৃপাবৰে কৰিছিল। (ভাৰতত এতিয়া এনে বিধৰ লোক ৫০ লাখ হ'লগৈ।)
 কৃপাবৰৰ মূল লক্ষ্য আছিল কামিয়াল, সাহসী আৰু পঢ়ু মানুহ গঢ়া। অন্ততঃ
 এই ভাৱে তেওঁৰ আনখন বচনা 'অসমীয়া জাতি ডাঙৰ জাতি'তো আওপকীয়া
 ভাৱে প্ৰকাশ পাইছে।^২ (৩) 'টোপনি ভাঙনি' কৰিতাত তেওঁ বিশ্ব-ভ্ৰাতৃত্বৰ
 ভাৱে প্ৰকাশ কৰিছে :

“বহল এই পৃথিৱী তোলৈকো আঁটিব

ঠেলাঠেলিৰ কাম নাই।

তোৰ হওক ভাল আনৰো হওক ভাল

ভাইক বুলি মাত ভাই।”

‘ভাৰতবৰ্ষীয় জাতীয় সঙ্গীত’ত তেওঁ ঠাট্টাৰ ছলেৰে আমাক উধাবলৈ কৈ গৈছে :

“শোৱা ঐ শোৱা ঐ ভাৰত সন্তান

হোৱা ছই মন হোৱা তিনি প্ৰাণ

১। ‘বন্দে মাতৰম্’ ; ২। ‘ভাৰত উদ্ধাৰ’।

গোৱা নিজৰ আৰু ঘৈণীৰ জয়
হওক ই ভাৰত পৰিত্ৰময়।”

এই কবিতা ফাঁকিয়ে এনে ধাৰণা দিয়ে যেন যান্ত্ৰিক জাতীয়তাবাদৰ বিৰুদ্ধেও বৰবৰুৱাই মাত মাতি গৈছে—নহ’লে একেটা গীততে উপৰুৱা সমতা বন্ধা কৰিবলৈ কিয় তেওঁ বঙালী, উৰিয়া, ইংৰাজী ভাষা একেলগে মিহলাব? বিভিন্ন ভাষা আৰু অপভাষা^১ ব্যৱহাৰ কৰাটো বেজবৰুৱাৰ লঘু-ব্যঙ্গৰ কৌশল আছিল; বাক্যৰ মাজে মাজে আন ভাষা স্মাই দি হাঁহিৰ খুনপাক মেলিবৰ চেষ্টা কৰা দৃশ্য আমাৰ সততে চকুত পৰে। যি কি নহওক, তেওঁৰ ৰাজনৈতিক জ্ঞান আছিল সম্পূৰ্ণৰূপে বুদ্ধিজীৱি লিখকৰ। তেওঁ স্বাধীনতাৰ আন্দোলনলৈ সমৰ্থন আগবঢ়াইছিল আৰু আন কি আওপকীয়াকৈ বৈদেশিক সম্পত্তি বিদেশী-কৰণৰো ইন্দ্ৰিত দিছিল^২—অৱশ্যে তাকে হাঁহিৰ ছলেৰে কথাৰ লাচত কৈছিল। গতিকে অৰ্থ সিমান প্ৰকট নহয়।

বেজবৰুৱাৰ মুক্তিৰ ধাৰণা প্ৰকৃত পক্ষে ৰাজনৈতিক চাৰিবেৰৰ বাহিৰলৈও বিস্তৃত। তেওঁ লিখিছিল, “প্ৰকৃত সাহিত্যৰ লক্ষণ মুক্তি”। এই মুক্তি অকল ব্যাকৰণ-অভিধানৰ বাধানিষেধৰ কঠিন নিগড়ৰপৰা পৰিত্ৰাণ লাভেই নহয়। তেওঁৰ মতে ফাটকিয়ালে হাতৰ আৰু ককালৰ লোৰ শিকলি খুলি মুক্ত হবতো লাগিবই, তছপৰি প্ৰেৰণাও লাভ কৰিব লাগিব। বেজবৰুৱাই এঠাইত কৈছে, “আমাৰ শৰীৰটো যদিও দাসৰ শৰীৰ কিন্তু অন্তৰত স্বৰাট ব্ৰহ্মাবস্ত আছে। সেই ব্ৰহ্মাক সংকীৰ্ণ নকৰি প্ৰদীপ্ত কৰি তুলিব লাগিব।…… সাৰ্বজনিক সাৰ্বভৌমিক সাহিত্য অকল প্ৰাণৰ আবেগ বা চিন্তাৰ প্ৰবাহ বা মাথোন ইন্দ্ৰিয়ৰ অনুভূতিৰ বস্ত্ৰেই নহয় সেই সাহিত্য দিব্য-দৃষ্টিৰ সৃষ্টি।” আন এঠাইত বেজবৰুৱাই আকৌ কৈছে, “সকলোৰে ভিতৰত যি সত্য অস্পষ্ট তাক স্পষ্টকৈ দেখুৱা কৰিব কাম। মুঠতে কৰি ৰাখি।” এই ঐশ্বৰিক বা ধৰ্মীয় সাহিত্য দৰ্শন প্ৰবৃত্তিমূলক, নিবৃত্তিমূলক নহয়। বেজবৰুৱাই সন্মাসত বিশ্বাস নকৰিছিল। সম্বলপুৰত থকা অৱস্থাত তেওঁক লগপোৱা উৰিয়া ডাক্তৰ স্বৰ্গীয় ৰবি ঘোষে আমাক কৈছিল, “বেজবৰুৱাৰ চাল-চলন চাহাবৰ দৰে। সমাজো তেনে। খুব সুন্দৰকৈ পিয়ানো বজাইছিল। তেখেতৰ ঘৰত মাজে মাজে বঙালী নাটকবোৰ অভিনয় হৈছিল। চিকাৰতো বেজবৰুৱাৰ বৰ চখ আছিল।” তেখেতৰ জীয়েক শ্ৰীঅৰুণা দেৱীয়ে লিখা ইংৰাজী স্মৰণ-গ্ৰন্থত বেজবৰুৱাৰ ভালেমান ঘৰুৱা চিঠিপত্ৰ প্ৰকাশ কৰিছে—আন বৰ্ণনা আৰু খবৰ

১। ‘বৰবৰুৱাৰ ফটোগ্ৰাফ’; ২। ‘জীৱিকাৰ উপায়।’

সহ। এই গ্ৰন্থখনতো বেজবৰুৱাৰ সহানুভূতিপূৰ্ণ আৰু হাস্যৰসময় অন্তৰৰ এটা দিশ ফুটি উঠিছে। অসমীয়া শিশু সকলেও বেজবৰুৱাৰ ধেমেলীয়া বসাল মনৰ আঁৰত থকা দুখ-জৰ্জৰিত প্ৰেমময় গম্ভীৰ মূৰ্তিৰ ছবি এখনৰ কথা আমাক মনত পেলাই দিছে। কিন্তু এই মানুহজনে ডেকা-কালত বহুত 'কৰিব' কৰিতাৰ কাঠ-সংস্কাৰ কৰিছিল, অপইতা সৃষ্টি কৰি সময়ৰ আৰু শক্তিৰ অপব্যয় কৰা বাবে। এই কালটোত সাহিত্য, কৰিতা, হাস্যৰসাত্মক ৰচনাৱলীক তেওঁ বস্তুনিষ্ঠ দৃষ্টি-ভঙ্গীৰে বিচাৰ কৰিছিল; সেই দৃষ্টিভঙ্গী আছিল ধুমুহাৰ দৰে প্ৰবল আৰু স্পুটনিকৰ দৰে আকাশলগ্নী। তেতিয়া ব্ৰহ্ম আছিল বস্তুৰ গৰ্ভত। মানুহৰ, জাতিৰ আৰু সাহিত্যৰ ধাৰণা সেই সময়ত সম্পূৰ্ণৰূপে মনুষ্যৰ মূক্তিৰ গৰ্বেৰে গৰ্বিত আছিল। তেওঁ কৈছিল, "মুকলি আকাশ, মুকলি বতাহৰ তলত মুকলিমূৰীয়া তেওঁলোকৰ ভোজন ভীমসেনৰ ভোজন; শয়ন কুম্ভকৰ্ণৰ শয়ন; গমন গজেন্দ্ৰ গমন; লক্ষন হনুমন্তৰ লক্ষন; গৰ্জ্জন ব্যাঘ্ৰৰ গৰ্জ্জন; অথচ জাগৰণ সজাগ বুলডগৰ জাগৰণ। তেওঁলোকৰ হাঁহি-খিকিন্দালি ল'ৰা-ছোৱালীৰ হাঁহি-খিকিন্দালি; বং-তামচা চ'তৰ বিহুৰ ওপৰৰ খাপৰ; খং ৰিং জানিবা গোনা ম'হৰহে জোঙা শিং। কিন্তু পৰাধীন অগ্নিমান্দ্য বোগী আমি, আমাৰ ভোকৰ ঠাইত ডিচুপেপচিয়া, টোপনিৰ ঠাইত 'ইন্চমনিয়া', ভোজনৰ ঠাইত মাটি-কাছৰী, পাতৰ ঠাইত লাই-জাবৰি, ধেমালি-খিকিন্দালিৰ ঠাইত খোৱা-কামোৰা, বং-তামচাৰ ঠাইত দন্-খৰিয়াল আৰু কন্দা-কটা আৰু হাঁহি-কিবিলিৰ ঠাইত গোমোঠা মুখ।" এই বিবৃতি যেন তেওঁৰ সমগ্ৰ হাস্য-ৰসাত্মক ৰচনাৱলীৰ সাৰবস্তুহে, এনে বোধহয়। এহাতে ই তেওঁৰ মূক্তিৰ সপোন, আনহাতে দুখৰ অসন্তোষ। তেওঁৰ নৱন্যাসৰ সপোন আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ সপোনতকৈ বেলেগ, কিন্তু অধিক সাৰ্বজনিক আৰু স্পষ্ট। বক্তব্যত ছটা বিপৰীত দৃশ্য আছে—এফালে ভৱিষ্যত, আনফালে বৰ্তমান। দুয়োটা বিপৰীত দৃশ্যৰ ভিতৰত আগৰটো দৃশ্য শ্ৰেষ্ঠ। "তেওঁলোকৰ ধেমালি-খিকিন্দালি ল'ৰা-ছোৱালীৰ ধেমালি-খিকিন্দালি"—এই আদৰ্শ তেওঁৰ হাস্য-ৰসৰেই আদৰ্শ, অন্ততঃ তেনে অনুমান কৰা ভুল নহ'ব। হাস্যৰসিকে আমাক ল'ৰাৰ দৰে হাঁহুৱাবলৈ চেষ্টা কৰে। ফ্ৰয়েডৰ মতে হাস্যৰসৰ পদ্ধতিয়েই হৈছে মানুহক শিশু অৱস্থালৈ ঘূৰাই নিয়া। বাৰ্গছেও হাস্যৰসৰ বিচাৰ কৰোঁতে বিশুদ্ধ কলাক স্বাভাৱিক আৰু প্ৰযুক্তিগত বুলি আখ্যা দিছে। উন্নৈশ শতিকাৰ বোম্বাষ্টিক আদৰ্শৰ লগত এই ধাৰণাৰ সম্পূৰ্ণ মিল আছে। হাস্যৰসে আধ্যাত্মিক ক্ৰমবিকাশত সহায় কৰে বুলিও এজন মনস্তত্ত্ববিদে (L. W. Kline)

মত দিছে। তেওঁৰ মতে : “Influences that tend to check, mechanisation and to incline the mind to grapple with the new and with the ideal prolong the possibilities of spiritual development, humour and play are two such processes, with the honours in favour of humour. It stands guard at the dividing line between free and mechanised mind to check mechanisation and to preserve and fan the sparks of genius”. এইবিলাক মততো হাশ্ববসৰ সামাজিক সংস্কাৰৰ শক্তিক আওপাকে স্বীকাৰ কৰি লোৱা হৈছে। বেজবৰুৱাৰ হাশ্ববসৰ আদৰ্শ এয়ে আছিল যেন অনুমান হয়, যদিও তেওঁ নিজে এই বিষয়ে বিতংকৈ ক’তো একো লিখি থৈ যোৱা নাই। এই বিষয়ত ছুটা কথা সুধিব লগীয়া আছে—হাশ্ববস কেনেকুৱা কলা? হাশ্ববসৰ উদ্দেশ্য কি? হাশ্ববস আন বসৰ তুলনাত সমাজৰ বেছি ওচৰ সম্বন্ধীয়, সেইবাবে এই বসৰ সাহিত্যিক বাৰ্গছে “শুদ্ধ কলা” বুলিবলৈ টান পাইছিল। সন্দেহ নাই যে বেজবৰুৱাৰ হাশ্ববসাত্মক বচনাৱলীক কেৱল বস্তুনিষ্ঠ আৰু সামাজিক কলাৰ মানদণ্ডেৰেহে জুখিব পৰা যাব। বেজবৰুৱাই নিজেও তেওঁৰ কলাৰ শুদ্ধ তত্ত্ব আৰু ওপৰোক্ত বচনাৱলীৰ মাজত এক স্থাপন কৰিবলৈ যত্ন কৰা নাই। ইফালে তেওঁৰ শুদ্ধ কলা বিষয়ক মতৰ সহায়েৰে এই হাশ্ববসাত্মক বচনাৱলীৰ প্ৰকৃত তাৎপৰ্য ধৰা পেলোৱা কোনো প্ৰকাৰেই সম্ভৱপৰ নহয়। তেওঁৰ কাব্য-তত্ত্বৰ চাৰিবেৰৰ ভিতৰত তেওঁৰ নিজা ব্যঙ্গ-কৱিতাবোৰ জানো সোমাবলৈ সাহ কৰিব? বেজবৰুৱাই নিজে এই বিষয়ত নীৰৱতা অৱলম্বন কৰি গৈছে। তেওঁৰ গুণমুগ্ধ স্তমালোচকসকলেও ক্ষেত্ৰ বিশেষে কলাৰপৰা ফালৰি কাটি যোৱা বুলি তেওঁক টান কথা নুশুনোৱাকৈ থকা নাই। আমাৰ বোধেৰে শুদ্ধ কলা-তত্ত্বেৰে বেজবৰুৱাৰ এই বচনাৱলীৰ প্ৰকৃত স্বৰূপ ধৰা সহজ নহয়। যি কলাই সংস্কাৰ আৰু বস্তুক মুখ্য জ্ঞান কৰে তেনে কলাইহে তাৰ স্বৰূপ ধৰিব পাৰিব। এনে কলাই অৱশ্যে বিশেষ কোনো অসাধাৰণ দাবী বচনাৱলীৰ ওচৰত কৰিব নোৱাৰে। বেজবৰুৱাৰ হাশ্ববসৰ উদ্দেশ্য তেওঁৰ ‘কাকতৰ টোপোলা’ৰ পাতনিৰ এটা উক্তিত নিহিত হৈ আছে। তেওঁ লিখিছে, “কাকতৰ টোপোলা’ লেখা বাবে বৰবৰুৱাক কুকুৰে কাঁইট নোখোৱাকৈ গালি পাৰি দিব পাৰি; কাৰণ মহানুভৱ বৰুৱা ডাঙৰীয়া তাত নেলাগে। বৰং শিঙা দি মৰা তেজ উলিয়াই বোগীয়ে সকাহ পোৱাদি, গালি পাৰোতাসকলে যদি নিজৰ গাত গোটে খাই থকা অসুখীয়া গালি কলহচেৰেক চৌ চৌ কৰে ঢালি দি অলপ সকাহ

পায় তেন্তে দয়াময় বৰবৰুৱাই সন্তোষ পাববহে কথা।” পাঠকসকলক তেওঁ মৰা তেজ বহনকাৰী ৰোগীৰ তুলনা কৰিছে। ৰুগীয়া সমাজক হাঁহিবলৈ আৰু তাৰ প্ৰত্যেক লোককে বঙত আত্মবিভোৰ হ’বলৈ কুপাবৰে উপদেশ দি গৈছে। হাঁহি আৰু সংস্কাৰ—ছয়োটাকে ইয়াত লক্ষ্য হিচাপে দৰ্শোৱা হৈছে।

বেজবৰুৱা উদাৰনৈতিক মানৱতাবাদী ভাবধাৰাৰ পৰিপোষক আছিল। ইংৰাজী সাহিত্য, বিজ্ঞান, ইউৰোপীয় জীৱন ধাৰণ পদ্ধতি, ব্ৰাহ্মধৰ্ম, ব্যৱসায় আৰু ঠাকুৰ পৰিয়াল—এইবিলাকৰ প্ৰভাৱে তেওঁক উন্নৈশ শতিকাৰ ভাৰত-বৰ্ষৰ নৱজাগৰণ আন্দোলনৰ লগত জড়িত হ’বলৈ সুযোগ দিছিল। ফলত তেওঁ অসমীয়া সমাজৰ ক্ষয়িষ্ণু, সামন্ত আৰু গোড়া ৰক্ষণশীলতা, উছোগহীনতা, পশ্চিমৰ অন্ধ অনুকৰণ আৰু দেশীয় মানস-সম্পদ আৰু সংস্কৃতিৰ অযুক্তিকৰণ অৱহেলা আদিৰ প্ৰতি বিৰোধৰ ভাৱ গ্ৰহণ কৰিছিল আৰু তাৰ ফল স্বৰূপে মনত বহুত খং, ছুংখ আৰু অভিমান গোটখাই থুপ বান্ধিছিল। হাশ্বৰসাত্মক বচনাৱলীৰ মাজত এই খং, ছুংখ অভিমানবোৰকে প্ৰকাশ কৰি তেওঁ এইবোৰ বেয়া প্ৰভাৱৰ বিৰুদ্ধে মানুহ আৰু অনুষ্ঠানক সজাগ কৰি দিছিল। গতিকে তেওঁ বিদ্ৰূপৰো সহায় লৈছিল।^১ অসমীয়া কথিত ভাষা, অসমীয়া পদ-পুথি, অসমীয়া ফকৰা-যোজনা, অসমীয়া লোক-সংস্কৃতি আৰু অসমৰ প্ৰকৃতিৰ প্ৰতি প্ৰকাশ পোৱা আবেগ-প্ৰৱণ ভালপোৱাই তেওঁক সাহিত্য সৃষ্টিত সততে উদ্গনি যোগাইছিল। বেজবৰুৱাৰ জ্ঞানৰ পৰিধি বহল আছিল, ই তেওঁৰ স্বাভাৱিক বুদ্ধিৰ বিকাশৰ পথে স্বচ্ছন্দ কৰি তুলিছিল। তাৰ উমান বচনাৱলীৰ ঠায়ে ঠায়ে পোৱা যায়। প্ৰচ্ছন্নভাৱে বেজবৰুৱাৰ জীৱন-দৃষ্টিত সদায় তেওঁৰ বস্তুনিষ্ঠ আৰু বুদ্ধিপৰিপুষ্ট মন জাগ্ৰত হৈ আছিল। নহ’লে উদাৰনৈতিক সংস্কাৰৰ ভেটি যুক্তিনিষ্ঠ কৰা টান হ’লহেঁতেন। ধৰ্মৰ যুক্তিনিষ্ঠ ব্যাখ্যা দি তেওঁ শঙ্কৰী-ধৰ্ম্মক আধুনিক গঢ় দিছিল। কিন্তু হাশ্বৰসাত্মক বচনাৱলীত এই ধৰ্ম্মমুখী দৃষ্টি সিমান জাগ্ৰত নহয়। ইয়াত আমি পাওঁ বস্তুনিষ্ঠ মনকহে। অৱশ্যে বুদ্ধিদীপ্ত শানিত wit—য’ত সংক্ষিপ্তকৰণেই একমাত্ৰ কলা

১। এই প্ৰসঙ্গত বেজবৰুৱাৰ ‘কুপাবৰ বৰুৱা’ ধেমেলীয়া চনেটটি উল্লেখযোগ্য। এই চনেটৰ সাৰাংশ এনে হ’ল : এই মহা ধনুৰ্ধৰ কুপাবৰৰ হাতত সুদৰ্শন আৰু শূল ; তেওঁৰ ‘কাকতৰ টোপোলা’ মহেন্দ্ৰৰ বজ্ৰ ; তেওঁ কল্পতৰু ; তেওঁ চুপ্তৰ পিঠিত নিতৌ ঠিয়কিল দিয়ে ; অস্থায়ক নগাঘাটি আৰু স্থায়ক কলচী দেখুৱায়। তেওঁ বাহুবলী আৰু সদায় পূৰ্বৰ ইষ্ট চিন্তে। অৱশ্যে বৰবৰুৱাৰ স্বপেট, টিকনি, ভাভ-ৰন্ধা চকুৰ বৰণ, কানি ভাং-লাওপানী-সেৱন অভ্যাস এইবোৰ গাত আছেই।

—বেজবৰুৱাৰ বচনাৰলীত নাই। কিন্তু সেই সময়ত তেনে বস্তু গ্ৰহণৰ বাবে পাঠক সমাজো প্ৰস্তুত নাছিল; তদুপৰি বেজবৰুৱাৰ প্ৰকৃতিয়েও কলাৰ কটকটীয়া শাসনত সেও মানিবলৈ টান পাইছিল—যদিও তেওঁ অনুভৱ কৰিছিল, কৱিতাৰ এটা বিশিষ্ট ভাষা আছে, আৰু সাহিত্যৰ লক্ষ্য শিল্প-বচনা। বেজবৰুৱাই অনুভৱটি সুন্দৰ উদাহৰণ এটিৰে প্ৰকাশ কৰিছে: “ঘোঁৰাত উঠি চাপলি মেলোতে, নাইবা বোকা খচি ঘৰৰ বেৰ লিপি থাকোতে, নাইবা পথাৰৰ মাটিৰ সীমা ঠেলাঠেলি লৈ দ্বন্দ্ব কৰি থাকোতে, যেনে আছে তেনে অৱস্থাতে কোনোৱাই লৰমাৰি গৈ, কুকুৰাৰ বালিত বাহৰ কৰি, বৰ ভুঁৱালী, বৰ মেধি, বৰ দেউৰী, বৰপূজাৰী আদি আন আন বৰ শিয়ৰে সৈতে সভা কৰি বহি থকা প্ৰভু জগন্নাথৰ ওচৰত আঠু লৈ তাৰ কোনো কথা নিবদেন কৰি সভা শুৱনি কৰিবলৈ যোৱাটো কেনে কথা হব, এবাৰ ভাবি চাওক। মৌখিক ভাষাৰ বিচনীৰ বা এচাটিয়ে সাহিত্যৰ গাৰ বাহিৰৰ ছালখন খন্তেকলৈ অলপ শীতল কৰিব কিন্তু ভিতৰৰ বিৰহাগ্নি নুবাব কেনেকৈ?” সময় অনুকূল আৰু সাধনা পৰ্যাপ্ত হ’লে শিল্পবচনা সাৰ্থক হয় আৰু ভিতৰৰ বিৰহাগ্নি প্ৰশমিত হয়। তেওঁ স্বাধীনতাক অনুকূল পৰিবেশ বুলি ভাবিছিল: “প্ৰত্যেক দেশৰে স্বাধিকাৰ লাভৰ লগে লগে সেই দেশৰ সাহিত্য, শিল্পকলা, নাট্যশিল্পই সাৰ পাই উঠে। মুক্তাৱস্থাত অন্তৰৰ আনন্দ উন্মেষিত হৈ এই বিষয়বোৰত পল্লৱিত কুশুমিত হয়।” কিন্তু অনুকূল সময় সাধনাৰ পৰ্যাপ্ততাৰ ওপৰতো নিৰ্ভৰশীল। বেজবৰুৱাৰ ‘জেনিয়াচ’ আছিল; কিন্তু তাক তেওঁ সুশৃঙ্খলিত কৰা নাছিল। শিল্প-শৃঙ্খলাৰো অভাৱ ঘটিছিল। তেওঁ ভাবিছিল পূৰ্ণতা প্ৰবাহৰ শেষতহে আছে, আৰম্ভণিত নাই। তেওঁ কেইবখনো ফুলনিৰ মালী আছিল, গতিকে এখন ফুলনিকে দিব্য উপবন কৰাৰ সৌভাগ্য তেওঁৰ ঘটা নাছিল। অৱশ্যে হাশ্বৰসৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁ এতিয়ালৈকে অগ্ৰগণীও আৰু একমাত্ৰ বিৰল সফল প্ৰতিনিধিও। আমাক তেওঁ এশিকনি দিও গ’ল, তুলিও গ’ল। তেওঁক বসোত্তীৰ্ণ বুলি কোৱাত আমি কুপণালি কৰা উচিত নহয়।

“বৰবৰুৱাৰ বস্তু এটাইবিলাক জীয়া।” কিন্তু এই আটাইবোৰ চিৰঞ্জীৱী হ’ব নোৱাৰে। সন্দেহ নাই যে কুপাবৰ বৰবৰুৱাই ভালেদিন ৰাজপাট খাব। তেওঁ জানিছিল মানুহে নিজক গঢ়িবলৈ হ’লে সমাজখন আগেয়ে গঢ়ি ল’ব লাগে। “কোনো লোকৰ গাত, কোনো সমাজৰ গাত বা কোনো জাতিৰ গাত যদি তুমি ঘা দেখিলা, তেন্তে ততালিকে নেমুটেঙ্গাৰ বসত বিদ্ৰুপাঙ্কক

বা ব্যঙ্গসূচক কবিতা খবাই তাত চটিয়াই দিব পাৰা। এই ঔষধ প্ৰয়োগ কৰা বাবে যদি ৰোগীয়ে বৰকৈ চেঙালুটি পাবে, তেনেহলে তেওঁৰ কাণৰ ওচৰত 'সহিলে সম্পদক পায়' আৰু 'ধৈৰ্য্যগুণ বৰ গুণ' এইবাৰ সোঁৱৰাই ঠাইতে তুমি আঁতৰ হবা। নহ'লে তেওঁক কান্ধত লব লাগিব জানিবা।" কান্ধত লোৱা মানে শ্মশানলৈ নিয়াও হ'ব পাৰে।

এই নিষ্ঠুৰ সত্য কৃপাবৰী ব্যঙ্গতে যে খাটে এনে নহয়; বোধহয় সকলো ব্যঙ্গতে খাটে। বেজবৰুৱাৰ ৰচনাত যথেষ্ট শ্লেষ আছে, কিন্তু এই শ্লেষ ডাক্তৰৰ দৰবৰ দৰে, ভুৱা পুৰোহিতৰ সান্ত্বনা আৰু ভুৱা ঋষিৰ মন্ত্ৰ ই নহয়। ডাক্তৰক নিষ্ঠুৰ, তৰল, মিছা নৰ-পিশাচ বোলাটো অস্থায়। তেওঁ সমাজত যেনেকৈ এজন লাগতিয়াল ব্যক্তি, ব্যঙ্গবসিকো তেনেকৈ এজন লাগতিয়াল ব্যক্তি। বাস্তৱ আৰু আদৰ্শ, কাৰ্য আৰু কথাৰ মাজত তাৰতম্য হ'লে বৈসাদৃশ্য আঙুলিয়াই দিয়া বা উপলব্ধি কৰা অন্তৰসৰ দ্বাৰা, অস্থ উপায়ৰ দ্বাৰাও সম্ভৱপৰ, কিন্তু লিখক আৰু বাইজক বুজাবৰ বাবে হাশ্বৰসতকৈ আৰু পোনপটীয়া উপায় একো নাই। মানুহ আৰু প্ৰকৃতিৰ মাজৰ সম্পৰ্কতো এই বৈসাদৃশ্য দেখা যায়। প্ৰকৃতিৰ দুটা ভাগ: এভাগ মানৱীয়, এভাগ অমানৱীয়। বেজবৰুৱাৰ সম্বন্ধ বেছি মানৱ-প্ৰকৃতিৰ সৈতে। মানৱৰ লগত অমানৱীয় প্ৰকৃতিৰ বিৰোধ বেজবৰুৱাই অনুভৱ কৰা নাছিল যেন বোধহয়। ধৰ্মীয় দৰ্শনৰ যোগেদি তেওঁ জীৱাত্মা-পৰমাত্মাৰ মিলনৰ কল্পনা কৰি সেই মিলনৰ স্বৰূপ হৃদয়ৰ মৰ্মে মৰ্মে অনুভৱ কৰিছিল। 'কৃপাবৰ বৰুৱাৰ উইল' পঢ়িলে অনুভৱ হয়, প্ৰকৃতি আৰু শ্ৰেষ্ঠ সাংস্কৃতিক ঐতিহ্য এই দুটাৰ লগত কৃপাবৰ বৰুৱাক বিৰোধ কৰিবলৈ সাহস কৰা নাছিল, সেইবিলাকৰ লগত সন্ধি কৰিহে চলিছিল। তেওঁৰ জীৱন-দৰ্শনৰ মাজত সামাজিক প্ৰগতিশীলতা আছিল, কিন্তু তাৰ নিয়ন্ত্ৰণৰ কাঠি-ছাবি আছিল ধৰ্মীয় মানৱতা আৰু আধ্যাত্মিক বিশ্বজনীনতাৰ হাতত। এইটো তেওঁৰ সময়ত যুগধৰ্ম স্বৰূপ আছিল, গতিকে তাত 'দোষ ধৰিব নোৱাৰি। তেওঁ হাশ্বৰসাত্মক ৰচনাৱলী মানৱ-সেৱাত লগাইছিল, কিন্তু এই মানৱ-ধৰ্ম ঈশ্বৰ-সেৱাৰ অধীন।

কুপাবৰ বৰুৱাৰ চমু জীৱনী

হোমেন বৰগোহাঞি

চিপাহী-বিদ্ৰোহ বা ভাৰতৰ প্ৰথম স্বাধীনতা যুদ্ধৰ ঠিক পিছৰ বছৰতে অৰ্থাৎ ১৮৫৮ খৃষ্টীয় শকৰ পুহ মাহত কুপাবৰ বৰুৱাৰ জন্ম হয়। তেওঁৰ পিতৃ-মাতৃ কোন আছিল সেই কথা সঠিককৈ কোৱা টান, কাৰণ যদিও তেওঁৰ বয়ানত উল্লিখিত বেছিভাগ মানুহৰে চৌধ পুৰুষ পৰ্যন্ত বংশ-পৰিচয় বৰবৰুৱাৰ কণ্ঠস্থ আছিল, কিন্তু নিজৰ পিতৃ-মাতৃৰ সম্পৰ্কত তেওঁ আছিল আচৰিতভাৱে নীৰৱ। অনুমান কৰা কঠিন নহয় যে তেওঁৰ পিতৃ-মাতৃ বিশেষ লেখত ল'ব লগীয়া মানুহ নাছিল। নহ'লে বংশ-গোৱৰ আৰু সামাজিক মৰ্যাদা সম্পৰ্কে বিশেষভাৱে সচেতন বৰবৰুৱাই নিজৰ পিতৃ-মাতৃৰ নাম কেইটা পৰ্যন্ত উল্লেখ নকৰাকৈ কেতিয়াও নেথাকিলেহেঁতেন। অৱশ্যে বৰবৰুৱাৰ পিতৃদেৱ লেখত ল'ব লগীয়া ধনী নহ'লেও একেবাৰে নিঃস্বল অৱস্থাৰ মানুহো নাছিল। একেবাৰে নিৰ্ধনী মানুহৰ ঘৰত লগুৱা থকা নিশ্চয় সম্ভৱ নহয়। কিন্তু বৰ-বৰুৱাৰ পিতৃদেৱৰ এজন বুঢ়া লগুৱা আছিল। ভাটি বয়সত বৰবৰুৱাই নিজে “লগুৱাৰ দৌৰাত্ম্যত দেশ এৰি পলাব লগীয়া হৈ শ্ৰীযুত লাটচাহাবৰ ওচৰত যিখন ‘দৰ্কাচ্’ দিবলৈ ‘মোচাবিদা’ কৰি থৈ গৈছে”, তাতো তেওঁ উল্লেখ কৰি থৈ গৈছে যে “দৰ্কাচ্ কৰোঁতা এজন ভাল মানুহৰ ঘৰৰ ল'ৰা; নিজে তেওঁ কোনো কালে কোনো পুৰুষতে লগুৱাৰ বন কৰা নাই, তিয়নি চেপা নাই, খৰি ফলা নাই, ঠাই সৰা-মছা নাই, ধপাত লগোৱা নাই, কৰিব নাজানে আৰু নোৱাৰে।” ইয়াৰপৰা অনুমান কৰিব পাৰি যে বৰবৰুৱাৰ বাল্যকাল সাধাৰণভাৱে সুখতেই অতিবাহিত হৈছিল। কিন্তু, এই সুখ বেছি দিন স্থায়ী নহ'ল; কাৰণ বৰবৰুৱাৰ নাবালক অৱস্থাতে তেওঁৰ পিতৃ-মাতৃৰ পৰলোক-প্ৰাপ্তি ঘটিল।

পিতৃ-মাতৃহীন অনাথ কুপাবৰ কাৰ আশ্ৰয়ত থাকি ডাঙৰ-দীঘল হ'ল বা কোনে তেওঁৰ শিক্ষা-দীক্ষাৰ ভাৰ ল'লে—সেইবিলাক বিষয়েও ইতিহাস সম্পূৰ্ণ নীৰৱ। সদৌ অসমীয়া জাতিৰ পক্ষেই ই এটা অতিশয় লাজ আৰু

অগোঁবৰৰ কথা যে কৃপাবৰ বৰুৱাৰ জীৱন-বহুস্ত আজিও সম্পূৰ্ণৰূপে উদ্ঘাটিত হোৱা নাই, বা তেওঁৰ জীৱন আৰু চিন্তা সম্পৰ্কে যথাযোগ্য গৱেষণাও হোৱা নাই। তেওঁৰ সম-তুল্য বৰ্ণাঢ্য ব্যক্তিত্বৰ পুৰুষ অসমৰ মাটিত দ্বিতীয় এজন উপজাই নাই বুলি ক'ব লাগে; আন উন্নত দেশত হোৱা হ'লে তেওঁৰ জীৱন আৰু প্ৰতিভাক কেন্দ্ৰ কৰি কিমান যে জীৱন-চৰিত্ৰ, সমালোচনা আৰু গৱেষণা-গ্ৰন্থ ওলালহেঁতেন তাক কৈ ওৰ পেলাব নোৱাৰি। কিন্তু অসমীয়া মানুহৰ মানসিক জড়তা ইমান বেছি যে আজিলৈকে আমি তেওঁৰ পিতৃ-মাতৃৰ নাম বা অনাথ বাল্যাৱস্থাৰ অভিভাৱকজনৰ নামটোকে জানিব নোৱাৰিলোঁ। সি যি কি নহওক, অনাথ অৱস্থাত পৰিলেও কৃপাবৰৰ শিক্ষালাভত বিশেষ বাধা পৰা নাছিল। অৰ্থাৎ বছৰেচৰেক তেওঁ পঢ়াশালিলৈ অহা-যোৱা কৰিছিল। কিন্তু ছাত্ৰ হিচাবে তেওঁ বিশেষ মেধাৰ পৰিচয় দিছিল বুলি ভাবিবলৈ একো প্ৰমাণ নাই। শিক্ষা-সমাপ্তিৰ পাছত ব্যৱসায়-বাণিজ্য আদি কৰাৰ চেষ্টাত বিফল হৈ অৱশেষত সেই কালৰ শতকৰা নব্বৈজন 'শিক্ষিত' অসমীয়াৰ সজ অনুসৰি চাকৰীপ্ৰার্থী হৈ কৃপাবৰে যিখিনি বিদ্যা-বুদ্ধিৰ পৰিচয় দিছে—তাৰপৰা বৰং এইটোহে ধাৰণা হয় যে পৃথিৱীৰ অগ্ৰাণ্য বহুতো মহাপুৰুষৰ দৰে কৃপাবৰৰ প্ৰতিভাও ছাত্ৰাৱস্থাত সম্পূৰ্ণ স্তূপ অৱস্থাতে আছিল। যি মূলা বাঢ়িব তাৰ দুপতীয়াতে চিন বুলি অন্ততঃ কৃপাবৰ বৰুৱাৰ বিষয়ে ক'বলৈ একো উপায় নাই। ইংৰাজ বৰচাহাবৰ ওচৰত কাছাৰীৰ কেবাগী কাম বিচাৰিবলৈ গৈ কৃপাবৰ বৰুৱাই মুখে মুখে দৰ্শাস্ত্ৰ দিছিল এই অপূৰ্ব ইংৰাজী ভাষাতঃ "Dated Sivsagor the eighteenth april eighteen hundred and eighty five Sir I hope the honour to reform you that beingk given to understand that the post of the rebenue Superintenden is lying wvacancy in your oppice and I beg to apply myselp as a candidate for the situationt....." উদাহৰণ আৰু দীঘলীয়া কৰিবৰ নিশ্চয় একো সন্ধান নাই। যদি কোনোবাই ক'ব খোজে যে বিদেশী ভাষা আয়ত্ব কৰিবৰ ক্ষমতা সকলোৰে সমান নহয় বা হাইস্কুলৰ 'থাৰ্ড ক্লাছ'লৈকে মাত্ৰ পঢ়া মানুহ এজনৰ পৰা ইয়াতকৈ বেছি ইংৰাজী ভাষা-জ্ঞান আশা কৰা অনুচিত, তেতিয়া হ'লে অগ্ৰাণ্য বিষয়তো কৃপাবৰ বৰুৱাৰ বাৎপত্তিৰ কিছু নমুনা দাঙি ধৰাৰ প্ৰয়োজন হৈ পৰে। স্কুলত শিক্ষকতা কৰিবলৈ গৈ তেওঁ 'হিষ্টৰি বা ইতিহাস'ৰ শ্ৰেণীত সোমাই এজন ছাত্ৰক প্ৰশ্ন কৰিলে—"কুইন্

এলিজাবেথ্ কাৰ পুতেক আছিল?" তেওঁৰ "পুট্ কৰা প্ৰশ্নত আপুত হৈ গদগদ্ ভাৱে" ছাত্ৰজনে উত্তৰ দিলে—"গদাধৰ সিংহৰ"। "উত্তৰত সন্তোষিত হৈ" কৃপাবৰ বৰুৱাই "ইতিহাস সিমানতে এৰি জিয়গ্ৰাফি বা ভূগোল বন্দুক লৈ এটা ছাত্ৰৰ প্ৰতি প্ৰশ্নৰ গুলি মাৰি পঠিয়ালে"—"দিন-বাতি কেনেকৈ হয়?" ছাত্ৰই উত্তৰ দিলে—"চকু মুদিলে বাতি আৰু চকু নমুদিলে দিন"। শিক্ষকো সেই উত্তৰতে সন্তুষ্ট। এল্‌জেব্ৰাৰ ক্লাছত তেওঁ যি কাণ্ড কৰিছিল সেয়া অৱশ্যে বিদ্যালয়ত পৰিচয় নহয়, সি আছিল অবিমিশ্ৰ 'কৃপাবৰী' বলিয়ালি। সি যি কি নহওক, হাইস্কুলৰ মাত্ৰ থাৰ্ড্ ক্লাছলৈকে পঢ়া আৰু ওপৰত উল্লুকিওৱা ধৰণৰ বিদ্যা-বুদ্ধিৰ পৰিচয় দিয়া মানুহজনে পৰিণত বয়সত কেনেকৈ যে নিজকে এৰিষ্টফেনিচ্, চাৰ্ভেণ্টিচ্ আৰু চুইফ্টৰ লগত তুলনা কৰিবৰ জোখাৰে সাহিত্যৰ জ্ঞান আয়ত্ত কৰিছিল, 'গীতাঞ্জলি'ৰ ইংৰাজী অনুবাদৰ বিষয়ে কৰ্তৃত্বপূৰ্ণ মন্তব্য দিব পাৰিছিল, ভাৰতৰ ৰাজনীতি-সমাজ-নীতি আলোচনা কৰিবলৈ গৈ কথাই কথাই বিশ্ব-ইতিহাসৰ বিবিধ প্ৰসংগ টানি আনিব পাৰিছিল বা ধৰ্ম-দৰ্শনাদিৰ আলোচনা-প্ৰসংগত গীতা-উপনিষদৰ সংস্কৃত শ্লোক তেওঁৰ মুখত আঠৈ ফুটাৰ দৰে ফুটিছিল—সেইটো সঁচাকৈয়ে এটা পৰম বিশ্বয়। মূৰ্খ কালিদাস মহাকবি কালিদাসত পৰিণত হোৱা ঘটনাতকৈ ওপৰত দেখুৱা ধৰণৰ বিদ্যা-বুদ্ধিৰ পৰিচয় দিয়া কৃপাবৰ বৰুৱাৰ কাল-ক্ৰমত দাৰ্শনিক কৃপাবৰ বৰুৱাত পৰিণত হোৱা ঘটনাও কম ডাঙৰ মিৰাকুল্ নহয়। খুব সম্ভৱ, জীৱনৰ কোনোৱা এসময়ত কিবা এটা ডাঙৰ আঘাত পাই কিংবা বিখ্যাত 'জুগলী' সাপ্তাহিক পত্ৰিকা সম্পাদনা কৰিবৰ সময়ত প্ৰয়োজনৰ হেঁচাত পৰি তেওঁ এনেভাৱে চিন্তন আৰু অধ্যয়নত মনোনিবেশ কৰিলে যে উঠি অহা সূৰ্যৰ উজ্জল পোহৰত বাতিপুৰাৰ কুঁৱলী আঁতৰি পলোৱাৰ দৰে তেওঁৰ পূৰ্ণ-বিকশিত প্ৰতিভাৰ উজ্জল দীপ্তিৰ প্ৰভাৱত আগ বয়সৰ মূৰ্খালি আৰু চেৰা-বলিয়ালিবো একে দশাই হ'ল।

ওপৰতেই কৈ অহা হৈছে যে কৃপাবৰ বৰুৱাৰ বিচিত্ৰ ঘাত-প্ৰতিঘাতপূৰ্ণ জীৱনৰ আটাইখিনি তথ্য এতিয়াও সম্পূৰ্ণৰূপে পোহৰলৈ অহা নাই। তেওঁ নিজৰ উপাধি 'বৰুৱা'ৰ আগত 'বৰ'টো লগাই কেতিয়া বৰবৰুৱা হ'ল—সেইটোও তেনে এটা বহুস্বাভৱত তথ্য। এটা বিষয়ে অৱশ্যে কোনো সন্দেহ নাই যে ওপজোতেই তেওঁ বৰবৰুৱা নিশ্চয় নাছিল, বিদ্যাবন্তৰ সময়তো তেওঁ উকা বৰুৱাই আছিল; বৰবৰুৱা হ'বৰ নিমিত্তে তেওঁ যিমানখিনি চিন্তা-চৰ্চা আৰু গৱেষণা কৰিব লগা হ'ল তাৰ পৰা অনুমান কৰিব পাৰি যে

যৌৱনাবস্থা প্ৰাপ্ত হৈ আৰু অসম দেশৰ বেণেটা বা নৱ-জাগৰণৰ নেতৃত্ব
 বহন কৰিব লগা হোৱাৰ সময়তহে তেওঁ উকা বৰুৱা গুচি নাৱে-গাঁৱে বজিতা
 খোৱা বৰবৰুৱা হ'বলৈ সিদ্ধান্ত ল'লে। অৱশ্যে তেওঁ একেদিনাই বৰবৰুৱাটো
 হৈ সমাজৰ আগত ভমক্ৰমে মুখ দেখা দিয়া নাছিল। তেওঁৰ নিজৰ মুখৰ
 কথাতেই—“আজি চিঠি এখনৰ তলত বুজিব নোৱাৰাকৈ লেটি-পেটিকৈ চহী
 কৰিম, কাইলৈ মণি অৰ্ডাৰ এখনত অলপ বুজিব পৰাকৈ চহী কৰিম,
 পৰশুইলৈ ফট্‌ফট্‌কৈ ভোটা তৰা জ্বলাদি জ্বলি ওলাব কৃপাবৰ বৰবৰুৱা”—
 এনেদৰে ক্ৰমে ক্ৰমেহে তেওঁ বৰুৱাৰপৰা কৃপান্তৰিত হ'ল বৰবৰুৱালৈ।
 আৰু নহ'বইবা কিয়? “আজিকালি শই শই কত ন-বৰুৱা ফুকন পাত্ৰতে
 গজি 'মোক চা', 'মোক চা'কৈ পেম্ ধৰি ওলাইছে, তাৰ লেখ-জোখ নাই।
 তাওখাম্খী স্বৰ্গদেৱৰ দিনবেপৰা শিৰ্‌ফুটা কৃপাবৰ বৰুৱাহে কিবা বোলেনে
 বৰবৰুৱা হৈ ওলাব নোৱাৰেনে?” ভবিষ্যতে গাত চেকা নেথাকিবৰ কাৰণে
 কৃপাবৰ বৰুৱাই নিজে বৰবৰুৱা হোৱাৰ আগতে আনবোৰেও কোনে ক'ত
 কেনেকৈ আপোনা-আপুনি বৰুৱা-ফুকন-খাউন্দ হ'ল তাৰ এটা লেখ নোলোৱাকৈ
 থকা নাছিল। পিচৰ জীৱনত কৃপাবৰ বৰুৱাই যি বস্তু-নিষ্ঠা আৰু তথ্য-
 নিৰ্ভৰতাৰ পৰিচয় দিছিল, তাৰ প্ৰমাণ পোৱা গৈছিল তেওঁৰ বৰবৰুৱা হোৱাৰ
 ইতিহাসৰ মাজতো: “সদানন্দ বৰুৱাৰ জীয়েকৰ নাতিনীয়েকৰ মোমায়েক
 টিপাবাম শৰ্মা, তস্য পুত্ৰ নালীয়া শৰ্মাই স্কুলত পঢ়ি কেচাৰিত কাম এটা
 লৈয়েই নাম চহি কৰে—শ্ৰীনকুলেশ্বৰ বৰুৱা। স্বৰূপচন্দ্ৰ ভাগতী মোক্ষেশ্বৰ
 ফুকনৰ জোঁৱায়েক, সেইবাবে তেওঁ লিখে—স্বৰূপচন্দ্ৰ ফুকন। বংশীধৰৰ
 উপৰি পুৰুষ এজন কদ্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ কটকী অমুক খাউন্দৰ লগত আল্‌ধবা
 হৈ বংগদেশলৈ গৈছিল, গতিকে বংশীধৰেও নামৰ পিছত লিখে খাউন্দ।……
 তেন্তে কৃপাবৰ বৰুৱায়োনো জাতিভাইৰ লগত ছুচিবা-এচিবা* মাহ খালে,
 অৰ্থাৎ ঈশ্বৰক চিন্তি কিবা বোলেনে সৈতে বৰবৰুৱা হলেনো কি পাক
 লাগিব হেঁ?”

জীৱিকাৰ কাৰণে চাকৰিৰ সন্ধান কৰিবলৈ গৈ কৃপাবৰ বৰবৰুৱাই
 (এতিয়াৰপৰা তেওঁক 'বৰবৰুৱা' উপাধিৰে মতাই উচিত হ'ব, যদিও তেওঁ নিজে
 বৰবৰুৱা হোৱাৰ পাছতো পুৰণি অভ্যাস-বশতঃ অনেক সময়ত কেৱল 'বৰুৱা'
 উপাধিৰেই চলাই দিয়ে)—কিখিনি জ্ঞান-গৰিমাব পৰিচয় দিছিল বা তেওঁৰ
 কি কি তিতা-কেহা অভিজ্ঞতা হৈছিল, সেই কথা ওপৰত কৈ অহা হৈছে।
 ক'তো স্থায়ী চাকৰি-বাকৰিৰ সুবিধা কৰিব নোৱাৰি অৱশেষত তেওঁ জীৱন-

নিৰ্বাহৰ কাৰণে কি উপায় অৱলম্বন কৰিছিল সেই কথা আমি নেজানো। কেৱল হঠাৎ এদিন এখন অদ্ভুত জাননী ওলাল। অসমীয়া ভাষাত বাতৰি কাকতৰ অভাৱ দূৰ কৰিবৰ কাৰণে কৃপাবৰ বৰবৰাই “অসমত অকন্দই উলিয়াবৰ উদ্যোগ কৰিছে”—তাবেই জাননী। একেয়াৰ কথাতে ক’বলৈ গ’লে—পৃথিৱীৰ “বাতৰি কাকতৰ বুৰঞ্জীত বৰবৰাৰ এই ‘জুগলী’ নামধাৰী অদ্বিতীয় বৈশিষ্ট্যসম্পন্ন বাতৰি কাকতখনিৰ পৰিকল্পনা, সম্পাদনা, বিষয়-বস্তু আৰু প্ৰচাৰ-ব্যৱস্থাৰ কোনো তুলনা নাই। বাতৰি কাকতৰ এনেকুৱা জাননীও পৃথিৱীত কোনোকালে ওলোৱা নাছিল, খুব সম্ভৱ ভবিষ্যতলৈকে নোলাব। কাকতখনৰ কিছুমান অসাধাৰণ বৈশিষ্ট্য তলত উল্লেখ কৰা হ’ল। প্ৰথমতে, “এই কাকত ওলোৱাৰ কোনো নিৰ্দিষ্ট সময় নেথাকে; গ্ৰাহকসকলৰ সুবিধা আৰু ভাৱ-গতি বুজি কেতিয়াবা সাত দিনত, কেতিয়াবা পোন্ধৰ দিনত, কেতিয়াবা এমাহৰ মূৰত, কেতিয়াবা বছেৰেক বা ছুবছৰৰ মূৰত উদয় হব।…… গ্ৰাহকসকলে এই কাকত বিনামূল্যে আৰু বিনা-মাচুলে পাব। কাৰণ, বৰবৰাই বেচ্ জানে যে গ্ৰাহকসকলে পঢ়িবও আকৌ পয়ছাও দিব, ই কেতিয়াও হবই নোৱাৰে।……ইয়াত খবৰ দৰব, পানীয়ে খোৱাৰ দৰব, ফটুৱাই ফটাৰ দৰব আৰু আহুদি আদি থাকিব। বাদ-কুবাদ আৰু অতি লাগতীয়াল পৰ-নিন্দা বা পৰৰ সমালোচনা থাকিব। পূজা কৰি ধন খানি উলিয়াব পৰা আৰু নবীয়া ভাল হবলৈ বিবী-মাদলী দিব পৰা আৰু বন্ধা-দোষ গুছাব পৰা বাবাজী ফকিৰে ক’ত আহি আসন পাতিছে তাৰ বাতৰি থাকিব। আৰু থাকিব অমুক ঘৰৰ ঘৈণীজনাব স্বভাৱ কেমে, আৰু তেওঁৰ জীয়েক কেইজনীৰেইবা কেনে ত্ৰাৰ খবৰ। বৰচাহাব, ছোটচাহাব, বৰচাহাবৰ আৰ্দ্দলি, ছোটচাহাবৰ আৰ্দ্দলিৰ খবৰ।……এই কাকতত লিখিব অসমৰ সকলো শ্ৰেণীৰ সকলো মানুহে; তাৰে ভিতৰত বিশেষ ভাবে—অমুক বিখ্যাত গঙাটোপ ডাঙৰীয়াই ভেম কেইবিধ আৰু তাৰ উপকাৰীতা কিনো, এই বিষয়ৰ প্ৰবন্ধ লিখিব; অমুক সুলেখক আৰু সুধোবক ধোবাই কাপোৰ ধোৱা সম্বন্ধে লিখিব; অমুক শৰ্মা পণ্ডিতে শাস্তি কৰম আৰু গ্ৰহ-যজ্ঞ আদিৰ বিষয়ে লিখিব……ইত্যাদি।”—এনেবোৰ অভিনৱ মৌলিকত্বৰ দাবীৰে অসমৰ নৱ-জাগৃতিৰ মুখ-পত্ৰ ‘জুগলী’য়ে বৰবৰাৰ সম্পাদনা আৰু ব্যৱস্থাপনাত আত্ম-প্ৰকাশ কৰিলে। অৱশ্যে কপৰ্দক-হীন বৰবৰাই বাতৰি কাকত উলিয়াবলৈ ক’ৰপৰা ধন পালে, তাকো বিনামূল্যে, বিনা মাচুলে গ্ৰাহকক, বিতৰণ কৰিবলৈ তেওঁ কেনেকৈ সমৰ্থ হ’ল—এইবোৰ তথ্যৰ সম্বন্ধে তেওঁ আমাক দি যোৱা নাই বা

আমাবো কোনো গৱেষক-ঐতিহাসিকে সেইবোৰ বাহিৰ কৰিবলৈ আজিলৈকে চেষ্টা কৰা নাই।

সি যি কি নহওক, 'জুগুনী' যে ওলাইছিল আৰু কেইসংখ্যামান চলিছিল—সেই বিষয়ে কোনো সন্দেহ নাই। কিন্তু অৱশেষত এদিন 'জুগুনী' মৰিল—বোধকৰোঁ বৰবৰুৱাই ভৱাতকৈ বহুত আগতেই। নক'লেও হ'ব যে 'জুগুনী'ৰ মৃত্যুৰ একমাত্ৰ কাৰণ হ'ল অৰ্থাভাৱ, গ্ৰাহক আৰু এজেন্টৰ অসহযোগিতা। কাকতখন উলিয়াবৰ সময়ত যদিও বৰবৰুৱাই আত্ম-বিশ্বাসৰ আতিশয্যত কৈছিল যে,—“সম্পাদকবিলাকে নিজে কেনেকৈ কাকত উলিয়াব লাগে, লেখিব লাগে, চলাব লাগে, বিলাব লাগে, তাক নেজানে, দোষ লোকৰ, দোষ অসমীয়াৰ! তেওঁলোকে চাই লওক, চাই লৈ শিকক, বৰবৰুৱাই কেনেকৈ অকন্দই লিখে”—আৰু যদিও তেওঁ মাত্ৰাতিবিন্ত উচ্ছাসৰ মুহূৰ্তত ঠিক কৰি পেলাইছিল যে তেওঁ বিনামূল্যেই সকলোকে 'জুগুনী' বিতৰণ কৰিব, কিন্তু এই আত্ম-বিশ্বাস আৰু উচ্ছাস নিশ্চয় বেছি দিন স্থায়ী নহ'ল। মহাপুৰুষকো জীয়াই থাকিবৰ কাৰণে আহাৰ লাগে, আনকি বৰবৰুৱাৰ 'জুগুনী'য়েও গ্ৰাহকৰ বৰঙনি বাদ দি দীৰ্ঘকাল তিস্থি থাকিব নোৱাৰে। এই সত্যটো যে বৰবৰুৱাই উপলব্ধি কৰিব লগা হৈছিল তাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায় অশ্রু এখন সহযোগী আলোচনী 'উষা' মৰিবৰ আগলুক হোৱাত তেওঁ লিখা এখন তিক্তাপূৰ্ণ চিঠিত। সেই চিঠিত বৰবৰুৱাই লিখিছিলঃ “অসমীয়া চিবকাল পৰৰ ওপৰত খোৱা, ভটীয়া পানীত যোৱা। এনে গতিৰে অসমীয়া যিমান দিন চলিব সিমান দিন সিহঁতৰ অৱস্থা কাউৰী-কুকুৰে নোখোৱা হৈয়েই থাকিব, তুমি সন্দেহ নকৰিবা। সিহঁতে পইচা দি বিদেশী কাকত পঢ়ে, কিন্তু অসমীয়া কাকতৰ বেলিকা সিহঁতৰ খুলশালীয়েকহঁতৰ মূৰ কেইটা খোৱা যেন শোক পায়। সিহঁতৰ অনেকে হেনো অসমীয়া কাকত দেখিলে নাক কোচাৱ আৰু পেংলায় কৰে।……বাপু হে, কাকত ভাল কৰিবৰ হ'লে কাকতক পইচা দি আৰু আন অনেক প্ৰকাৰে সহায় কৰিব লাগে; দূৰৰ পৰা মিছাকৈ ইতিকিং কৰি চাপৰি বজালে নহয়।” বৰবৰুৱাৰ এই তিক্তাৰ মূলতে যে 'জুগুনী'ৰ অকাল-মৃত্যুৰ শোক লগা স্মৃতি—সেই বিষয়ে কোনো সন্দেহ নাই।

'জুগুনী' দীৰ্ঘজীৱী 'নহ'ল যদিও অতি সংক্ষিপ্ত কালৰ ভিতৰতে সি বাতৰি কাকতৰ নতুন ইতিহাস ৰচনা কৰি থৈ গ'ল। কেৱল অসমীয়া কাকতেই নহয়, পৃথিৱীৰ অন্যান্য দেশবোৰে বেছি ভাগ বাতৰি কাকত আজিও 'জুগুনী'ৰ প্ৰদৰ্শিত পথেৰেই চলিছে বুলি ক'ব পাৰি। আজিও পৃথিৱীৰ বেছি ভাগ

বাতৰি কাকতৰে উপজীৱ্য হ'ল খবৰ দৰব আৰু পানীয়ে খোৱা দৰবৰ বিজ্ঞাপন, পূজা কৰি ধন খানি উলিয়াব পৰা আৰু নৰিয়া ভাল হ'বলৈ বিবী-মাদলী দিব পৰা আৰু বন্ধা দোষ গুচাব পৰা বাবাজী ফকিৰৰ বাতৰি, অমুকৰ ঘৰৰ ঘৈণীজনা আৰু তেওঁৰ জীয়েক কেইজনীৰ স্বভাৱৰ খবৰ, চিঠিখেল আৰু পাশাখেলৰ বাতৰি। বাতৰি কাকত উলিয়াবলৈ গৈ অসমীয়া মানুহ সম্পৰ্কে বৰবৰাৰ যি অবিমিশ্ৰ তিত্ত অভিজ্ঞতা হৈছিল আৰু তেওঁলোকৰ বিষয়ে তেওঁ যি মন্তব্য দি গৈছে, সেইবোৰো আজিও সমানেই সত্য। এই আশা কৰা অন্তায় নহ'ব যে আৰু বহুকাল ধৰি বৰবৰা অসম তথা পৃথিৱীৰ বাতৰি কাকতৰ কাৰণে আদৰ্শৰ প্ৰবতৰা হৈ থাকিব।

বিশেষ তথ্য-পাতিৰ অভাৱত খুল-মূলকৈ এইটোকে সাব্যস্ত কৰিব পাৰি যে 'জুগলী' বন্ধ হোৱাৰ পাছত বৰবৰাই কিছুদিন "নিজৰ দেশ নিজৰ গাওঁ-ভূঁই এৰি দেশ-দেশান্তৰে ঘূৰি-পকি ফুৰি" পৰিত্ৰাজকৰ জীৱন কটাইছিল আৰু জীৱন আৰু জগত সম্পৰ্কে বিচিত্ৰ অভিজ্ঞতা আহৰণ কৰিছিল। কোনো এঠাইত থিতাপি লাগি বহিবলৈ তেওঁৰ সংসাৰৰ বন্ধন নাছিল, কাৰণ তেতিয়ালৈকে তেওঁ বিয়া-বাৰু কৰি গাৰ্হস্থ্য-জীৱনত প্ৰবেশেই কৰা নাছিল। অৱশ্যে তেওঁ Misagynist বা নাৰী-বিদ্বেষী আছিল বুলি ভুল কৰিবলৈ একো কাৰণ নাই। বিয়া কৰিবৰ মনেৰে তেওঁ এবাৰ কণা বিচাৰি এখন অভিনৱ বিজ্ঞাপনো দিছিল। কিন্তু বিয়া কৰোৱাৰ আগতেই তেওঁ ভাবী-পত্নী আৰু শহুৰ-শাহুৰ কৰ্তব্য আৰু দায়িত্ব সম্পৰ্কে এনে চৌধটা চৰ্ত আৰোপ কৰি বহিল যে জোঁৱাই হিচাবে বৰবৰাৰ যোগ্যতা সন্দেহাতীত হোৱা সত্ত্বেও কোনো মানুহেই সাহ কৰি তেওঁলৈ ছোৱালী দিবলৈ আগবাঢ়ি নাহিল। এনেবোৰ চৰ্ত মানি কোনোবাই যে তেওঁলৈ কণা যাচিব সেইবিষয়ে বৰবৰাৰ নিজৰো নিশ্চয় সন্দেহ আছিল, সেই দেখি বিজ্ঞাপনতেই তেওঁ কৈ দিছিল : "(বৰবৰাই) মনৰ কথা ভাঙি বিয়াৰ আগেয়ে শহুৰ-শাহুৰন্দক কৈ দিছে। দৰে-ভাৱে আহে যদি খপৰ বহাই দিলো, বহাই দিলো; নাহে যদি কুঁচপবোৱা নাই, বৰলা ভৰ্ত কত হৈ থাকিলোৱেইবা?" কিন্তু সৌভাগ্যৰ কথা যে বৰলা ভৰ্ত হৈ থাকিবলৈ বৰবৰাৰ কপালত লিখা নাছিল। বয়সত অলপ দেৰিকৈ হ'লেও বৰবৰাই দাৰ-পৰিগ্ৰহ কৰিব লগা হ'ল, আৰু বহুতদিন উদঙীয়া হৈ ঘূৰি ফুৰাৰ ভাগৰ পলুৱাবলৈ তেওঁ বৰবৰানীৰে সৈতে মহানগৰী কলিকতাতে থানিকা পাতি বহিল। কোৱা বাহুল্য মাথোন যে বয়স হৈ অহাৰ লগে লগে দহ ঠাই ফুৰি দহজনৰ সংস্পৰ্শলৈ আহি বৰবৰাৰ আগৰ মতি-গতিৰ বহুত

সৰ্গনি হৈছিল, নহ'লে যি বৰবৰুৱাই “ছোৱালীক কেতিয়াও পঢ়িব-শুনিব নিদিওঁ” আৰু “নিতৌ তিকতাক ভুকু, ঢকা, গোৰ প্ৰদান কৰা যাব” বুলি বিয়াব বহুত দিনৰ আগতেই ঠিক কৰি ৰাখিছিল, তেওঁৰেই সহধৰ্মিণী “বৰবৰুৱানীয়ে দেশ-ভ্ৰমণ কৰিবলৈ গৈ মহিলাৰ মেলত বক্তৃতা দি ফুৰিব” নোৱাৰিলেহেতেন, বা “বৰবৰুৱাৰ মানত বৰবৰুৱানী ব্ৰহ্মাতকৈয়ো ডাঙৰ” বুলি অনুভব নহ'লেহেতেন। বৰবৰুৱাই যে উপযুক্ত পত্নী লাভ কৰিছিল আৰু তেওঁৰ সংসাৰ সুখৰেই হৈছিল সেই বিষয়ে কোনো সন্দেহ নাই।

বৰবৰুৱাৰ নিষ্কলংক চৰিত্ৰত একেৰি মাথোন চেকা আছিল, যদিহে অৱশ্যে তাক চেকা বুলি ধৰা যায়। সেই চেকাটো হ'ল কানি, ভাঙ আৰু মৃদ— এই তিনিওবিধ ৰাগীয়াল বস্ত্ৰৰ প্ৰতি তেওঁৰ এৰিব নোৱাৰা আসক্তি। অৱশ্যে এই ক্ষেত্ৰত বৰবৰুৱা একেবাৰে অকলশৰীয়া নহয়; তেওঁৰ লগত একে উশাহতে নাম ল'ব পৰা আৰু কেইবাজনো কৰি, দাৰ্শনিক আৰু চিন্তাশীল লোকৰ কথা আমাৰ মনলৈ আহে। কানীয়াই কানি খোৱা বা মদপীয়ে মদ খোৱা আৰম্ভ কৰিবলৈ আচলতে একো অজুহাত নেলাগে, স্বভাৱৰ তাগিদতেই মানুহ কানীয়া বা মদপী হয়। কিন্তু তাৰ ব্যতিক্ৰমো নোহোৱা নহয়। বৰবৰুৱাই আচলতে লোভত বা কু-সংগৰ প্ৰভাৱত পৰি কানি-ভাং-মদ খাবলৈ আৰম্ভ কৰা নাছিল, ছুৰাবোগ্য কঁকালৰ বিষৰপৰা পৰিত্ৰাণ পাবৰ কাৰণেহে ভিন ভিন মানুহৰ পৰামৰ্শ শুনি তেওঁ যথাক্ৰমে কানি, ভাং আৰু মদ প্ৰথমে মুখত দিছিল। এইবিষয়ত বৰবৰুৱাৰ বিখ্যাত ইংবাজ কৰি আৰু দাৰ্শনিক ক'ল্‌বিজৰ লগত আচৰিত মিল দেখা যায়। ক'ল্‌বিজেও তেওঁৰ চিৰজীৱনৰ সংগী নিউবেল্‌জিয়াৰ যন্ত্ৰণা পাহৰি থাকিবৰ কাৰণেহে কানিৰ আশ্ৰয় লৈছিল। ক'ল্‌বিজৰ নিউবেল্‌জিয়াৰ বিষ নগ'ল, গতিকে কানিও তাৰ লগৰীয়া হৈ থাকি গ'ল। আমাৰ বৰবৰুৱাৰ ক্ষেত্ৰতো ঠিক সেই একে কথাই ঘটিছিল। বৰবৰুৱা পিচলৈ মদৰ ওপৰত ইমান নিৰ্ভৰশীল হৈ পৰিছিল যে এবাৰ তেওঁ “খংপুৰলৈ গৈ তাত একত্ৰিশ দিন থাকিব লগীয়া হোৱাত গ'ধূলি হ'লেই বৰ আছকাল পাইছিল, কাৰণ মদৰ দোকান তাত মুঠেই এখন কি দুখন, আৰু তাৰ ওপৰতো নগৰৰ বাৰ অনা লোকৰ চকু!”

ক'ল্‌বিজৰ নাম যেতিয়া ওলালেই, তেতিয়া হ'লে এই কথাও কৈ থোৱা উচিত হ'ব যে ক'ল্‌বিজৰ জীৱনৰ লগত বৰবৰুৱাৰ আৰু এটা কথাত কিছু মিল দেখা যায়। বয়স বাঢ়ি অহাৰ লগে লগে ক'ল্‌বিজ আফিমৰ যন্ত্ৰণা-হৰ শক্তিৰ ওপৰত একান্ত নিৰ্ভৰশীল হৈ পৰিছিল আৰু ফলত তেওঁৰ সৃষ্টি-

কৰ্মতা পংগু হৈ পৰিছিল; কিন্তু তেওঁ এনে বসাল কথকী আছিল আৰু আফিমৰ ৰাগীত আচ্ছন্ন হৈ থকা অৱস্থাতো কাব্য, দৰ্শন আৰু ধৰ্মতত্ত্ব আদি সম্পৰ্কে অনুপম ভংগীৰ জ্ঞানগৰ্ভ কথা ক'ব পাৰিছিল যে তেওঁৰ মুখৰ কথা শুনিবলৈকে নানা গুণগ্ৰাহী মানুহেৰে তেওঁৰ বৈঠকখানা ভৰি পৰিছিল। সুদূৰ আমেৰিকাৰ পৰাও এ'মাৰ্চন্ আৰু কুপাবৰ লেখীয়া মানুহ আহি তেওঁৰ বাক্যামৃত পান কৰি ধন মানিছিল। আমাৰ বৰবৰুৱায়ো কানি-ভাং-মদৰ প্ৰভাৱতেই হওক বা বয়সজনিত প্ৰশান্তিৰ কাৰণেই হওক, আগ বয়সৰ চঞ্চলতা, কল্পনাবিলাস আৰু অভিযান-স্পৃহা পৰিহাৰ কৰি এঠাইত থিৰ হৈ বহিছিল, আৰু তেওঁৰ ব্যক্তিত্বৰ দ্বাৰা আকৃষ্ট নানা গুণগ্ৰাহীৰ আগত ধৰ্ম, দৰ্শন, ৰাজনীতি, সমাজ-নীতি আদি বিবিধ বিষয়ৰ ওপৰত মন্তব্য, ব্যাখ্যা, টিকা-টিপ্পনী আদি দি তেওঁলোকৰ কৌতূহল চৰিতাৰ্থ কৰিছিল। শেষ বয়সৰ বৰবৰুৱা পৰিব্ৰাজক, সাংবাদিক, সমাজ-সংস্কাৰক বা বসিক-চুড়ামণি কুপাবৰ নহয়, এই বৰবৰুৱা হ'ল বৈঠকখানাৰ বসালাপী, স্থিতধী, দাৰ্শনিক বৰবৰুৱা। আন দাৰ্শনিকৰ লগত বৰবৰুৱাৰ পাৰ্থক্য এয়েই যে তেওঁলোকে কানিৰ তিতা বৰি গিলাৰ দৰে মুখৰ ভংগী কৰি এনে নিবস ভাষাত দৰ্শনৰ কথা কয় বা জীৱনৰ বিভিন্ন সমস্যা আলোচনা কৰে যে শ্ৰোতাৰ অনুভব হয়—জীৱন সম্বন্ধে গভীৰভাৱে চিন্তা কৰাৰ অৰ্থই হ'ল ৰ'দত তিতা কাপোৰ শুকাবলৈ দিয়াৰ দৰে হৃদয়ৰ সকলো বস দৰ্শনৰ উত্তাপত শুকোৱাই পেলোৱা; আনহাতে বৰবৰুৱাই ধৰ্ম, দৰ্শন, ৰাজনীতি, যি বিষয়েই কথা ক'বলৈ মুখ নেমেলক, তাৰ আগতেই জিভা আৰু মন ছয়োটাকে বসৰ বাতিত এনেকৈ জুৰুৰিয়াই লয় যে তেওঁৰ মুখৰ প্ৰতিটো শব্দৰ পৰাই মৌ-বিছনী চেপিলে তাৰ পৰা চোঁ চোঁ কৈ মৌ-জোল ওলোৱাৰ দৰে বস ওলাবলৈ ধৰে। তেওঁৰ মুখৰপৰা কথাবোৰো আচলতে মৌ-জোলৰ দৰে চোঁ চোঁ কৈ বা পেৰা তেলৰ নিছিগা ধাৰেৰে এনেকৈ ওলায়, যেন সাক্ষাৎ সৰস্বতীয়েহে তেওঁৰ জিভাৰ আগত থিত্ দিছে। আৰু কি সেই ভাষা! বাজীকৰে যেনেকৈ একে সময়তে দুখন হাতত দহ কাঁৰটা চোপ্ লৈ এটাও হাতৰপৰা পৰিব নিদিয়াকৈ নচুৱাই খেলা কৰে, বৰবৰুৱায়ো তেনেকৈ শব্দ লৈ অবিশ্বাস্য নিপুণতাৰে খেলা কৰে, আৰু এবাৰৰ কাৰণেও তেওঁ লক্ষ্ৰ্ভ্ৰ নহয়। বৰবৰুৱাৰ আগতে যে আন কোনো অসমীয়াই কথিত অসমীয়া ভাষাক এনে লাস্ত্ৰময়ী কিশোৰী নৰ্তকীৰ ৰূপ দিব পৰা নাছিল, অসমীয়া ভাষাত বুলনি চ'ৰাৰ বসালাপত এনে তেজ, ছন্দ, বস আৰু ধ্যঞ্জনা সঞ্চাৰ কৰিব পৰা নাছিল—সেই কথা ধুকপ। ছটামান নমুনা

চাওক : “আজি আকৌ বুৰবুৰণিৰ প্ৰবল প্ৰতাপ । উঠিছে, মবিছে ; মবিছে, উঠিছে । ঠিক যেন অষ্টমীৰ অগাধ গন্তীৰ সাগৰৰ ঢৌৰ উত্থান আৰু পতন । ঠিক যেন ‘উত্থায় হৃদি লীয়ন্তে দৰিদ্ৰাণাং মনোৰথাঃ ।’ কাৰণটো শুনা ; বহাগ বিহুৰ ফেবফেবীয়া বতাহ, মেঘৰ মেবমেবীয়া আঁটাহ ; আকাশত গুৰু গুৰু ধ্বনি, বিজুলীৰ জুইআওনি ; ভিতৰত শূন্য ভবন, বাহিৰত কিন্‌কিন্‌ বৰষুণ । কবি জয়দেৱে ক’বৰ নিচিনা—‘মৈঘৈৰ্মেজুবস্বৰং বনভূৰঃ শ্যামস্তমাল ক্ৰমৈৰ্নক্তং ।’ এনে কালতো যদি বুৰবুৰণি নুপজিব, তেন্তে উপজিব কেতিয়া ? কৃষ্ণদেৱ উপজিছিল কেতিয়া ?—যেতিয়া—

‘ঘোৰ অন্ধকাৰ শিলা বৰষিছে এ

নুশুনি প্ৰজাব মাত ।

পালি পহৰীয়া সবে নিদ্ৰা গৈলা

উপজিলা জগন্নাথ ॥’

অথবা—‘বৰবন্ধুৱাণীয়ে ব্যাপাৰটো ‘গুৰুচৰণ’ দেখি ততালিকে জালুক-পিপলী-এদা এই ত্ৰিকটুক মধুৰসত পৰিস্নাত কৰি দৰবৰ জাঠী জোং প্ৰস্তুত কৰি লৈ বহৰ বিৰুদ্ধে প্ৰচণ্ড বণ-ঘোষণা কৰি দিলে । বহুপ্ৰমত্ত হস্তীবিশেষ হৈ উঠিল, আৰু সি শৰীৰৰ পকা ধাননিখন মহতিয়াবলৈ ধৰিলে । উল্লিখিত গজেন্দ্ৰই হস্তী-হস্তিনী জাকেবে প্ৰচণ্ড ৰাও কাঢ়ি এফালে খেদা খাই আনফালে যায় ; আৰু আনফালে খেদা খাই ইফাল পায়হি । ফলত পকা ধাননি খচকত জোল হ’ল । মই বোলো, হে আয়ুৰ্গতি ! হে বৰাননে ! এই বহতকৈ মোৰ পুৰণি চিনাকী বিবহেই মোৰ পক্ষে আছিল ভাল । এতিয়া বহৰ ওপৰত বস পৰি মোৰ শৰীৰটো ক্ষীৰ সাগৰ হবৰ উপক্ৰম । এই প্ৰলয় পয়োৰিঞ্জুলৰ পৰা বৰবন্ধুৱাক উদ্ধাৰ কৰিবলৈ বিষ্ণুৱে পুনৰ্বাৰ মংস্ৰাবতাৰ ধৰিবৰ আৰম্ভক হব দেখিছো ।”

অৱশ্যে এনেবোৰ ডুখৰীয়া উদ্ধৃতিৰ দ্বাৰাই বৰবন্ধুৱাৰ ভাষাৰ বস বা সোৱাদ বুজোৱা সম্ভৱ নহয় । এধাৰি মালাৰপৰা এটুকুৰা চিঙি আনিলে যেনেকৈ সি মালা হৈ নেথাকে বা গোটেই মালাধাৰেই নষ্ট হয়, ঠিক তেনেকৈ বৰবন্ধুৱাৰ কথা শুনি বস পাবলৈ হ’লে তেওঁৰ গোটেই কথাখিনি একে বহনতে শুনিব লাগিব, লোকৰ মুখত আধা-ডুখৰীয়াকৈ শুনি তাৰ একো বস পোৱা নেযাব । সি যি কি নহওক, ভাটি বয়সত বৰবন্ধুৱাই সস্ত্ৰীক কলিকতাত থিতাপি লাগি বহি মাজে মাজে ‘বাহী’লৈ প্ৰবন্ধ লিখিব আৰু বেছিভাগ সময় তেওঁৰ দুই গুণমুগ্ধ সংগী লহাই আৰু জয়ধ্বজৰ লগত আড্ডা মাৰি সময় কটাবলৈ

ধৰিলে। তেওঁৰ পৰিণত বয়সৰ শ্ৰেষ্ঠ চিন্তাবাজি এই আড্ডাতেই প্ৰথম ব্যক্ত হৈছিল আৰু তাৰ প্ৰথম শ্ৰোতা আছিল হয় লগাই, নহয় জয়ধ্বজ। আৰু সেই আড্ডাত আলোচনা নোহোৱাকৈ আছিল কি বিষয়? সাহিত্য, ৰাজনীতি, প্ৰেম, স্ত্ৰী-স্বাধীনতা, ধৰ্ম-তত্ত্ব, জাতীয় ঐক্যৰ সমস্যা, যুগধৰ্ম, বিহু-সবাহ— মুঠতে প্ৰসংগক্ৰমে যেতিয়াই যি বিষয় উত্থাপিত হৈছে তাৰ ওপৰতে বৰবৰুৱাই আৰম্ভ কৰিছে তেওঁৰ “বৰ বক্তৃতা”, অনৰ্গল ধাবেৰে তেওঁৰ মুখবপৰা কথা ওলায়েই আছে, ওলায়েই আছে, আৰু তেওঁৰ কোৱাৰ অনুপম ভঙ্গীয়ে “পোন-পটীয়া কথাটোকে বেঁকাৰৈ বাছকবনীয়া শব্দৰ আৰিয়া ধৰি জ্বলাই জকুমকীয়া কৰি” তুলিছে, ‘তস্যোপৰি’ যেতিয়াই যেনে প্ৰয়োজন সেই অনুসৰি শ্ৰীশঙ্কৰ গুৰুৰ কীৰ্তনৰ পদবপৰা আৰম্ভ কৰি বেদ-বেদাঙ্গ, গীতা, উপনিষদ, জয়দেৱ, কালিদাস, ৰবীন্দ্ৰনাথ আদিৰপৰা ৰজিতা খোৱা উদ্ধৃতি উল্লেখ—মুঠতে ইয়াৰ আগতে কস্মিন্ কালেও অসমীয়া ভাষাত এনে ‘ৰসে টইটম্বু’ বিচিত্ৰ তত্ত্ব-কথা শুনাৰ সৌভাগ্য কাৰো হোৱা নাছিল।

শেষ বয়সৰ এই পৰিণত-বুদ্ধি, শান্তিত-জিহ্বা, ৰসালাপী আৰু বহু-শাস্ত্ৰজ্ঞ বৰবৰুৱাৰ প্ৰশাস্ত হাশ্মোজ্জল মূৰ্তি কল্পনা কৰিলেই ঠিক তাৰ কাষতে চকুৰ আগত ভাহি উঠে তেওঁৰ চপল ডেকা বয়সৰ সেই হাস্যকৰ মূৰ্তিটো— “ফটোগ্ৰাফ কৰাওনেকু ওকত্ বিলকুল্ অসমীয়া নিগাৰ, চাহাব্ লোক্কা ড্ৰেচ্ পিন্ধতা। তব বৰবৰুৱাকো বেলিকা হাঁহি কিহবকা? ড্ৰেচ চাইকে নাই হাঁহতা তো ক্যা মেৰা পেট দেখ্কে? অসমীয়া, তোমালোক জান্তা নাই হম্ কেত্না ছখ কেত্না লেব্ব কৰিকে পেটকু বৰা বনায়।……” আৰু,

“কুপাবৰ বৰবৰুৱা মহা ধনুৰ্দ্ধৰ।

বৰপেট টিকনীৰে মূৰ লৰ্ফৰ্ফ ॥

* * *

অসম গোৰব-ভানু কুপা কল্পতৰু।

কলেবৰ শ্যাম যেন ভাত বন্ধা চৰু ॥”

এনে এটা হাঁহি-উঠা মূৰ্তিৰ মুখত নিশ্চয় শোভা পায় এনেবোৰ বিশুদ্ধ বহুৱালি—“ওৱেল অসমীয়া ঘণ্টা কোবোৱা! ভাগ্ হিঁয়াচে দাঁত চেলাও মত। মগৰ নাই তো বৰবৰুৱা বৰা চাহাব তোমলোককু ধৰ্কে খালৈমে কাৰৈ মাছ সুমাই খোৱা মাফিক্ বৰা পেটমে সোমাই থগা। ভাগ, ভাগ, ভাগ, ফ্লেইট্ ফ্লেট্ ফ্লেট্ ফ্লেট্ ফ্লেৰেইট্ ফ্লেৰ্-ৰ্-ৰ্ বেইট্ ।……” কিন্তু মানুহ একে বয়সতে কেতিয়াও বৈ থাকিব নোৱাৰে; বয়স বাঢ়ে, মন পকে, লগে লগে বদলি হয়

কথাৰ সুৰ আৰু ছেও। এই একেজন বৰবৰুৱাৰ মুখতে আমি পিচত শুনিবলৈ পালোঁ মনৰ তলিবপৰা ওলাই অহা এনেবোৰ গভীৰ উপলক্ষিৰ কথাও—“ব্ৰহ্ম বা ঈশ্বৰ কেনেকুৱা এই প্ৰশ্নৰ উত্তৰত উপনিষদে কৈছে—সত্যং জ্ঞানমনন্তং ব্ৰহ্ম। অৰ্থাৎ ব্ৰহ্ম সত্য-স্বৰূপ, জ্ঞান-স্বৰূপ, অনন্ত-স্বৰূপ জ্ঞানময়, তেওঁ যদি অনন্ত, জ্ঞানো তেন্তে অনন্ত। এই অনন্ত জ্ঞানৰ এটি ছুটি পায়ৈই আমি নিজক পৰম জ্ঞানী বোলোঁক। লৰ্ড আৰ্‌উইনৰ খানা খোৱা হৈ গ’লে যেনেকৈ ইন্দুৰ এটাই মাজৰাতি আহি খানাৰ মেজৰ তলত পৰি থকা পাউকটিৰ গুৰি গুটিদিয়েক খাই যদি ভাবে যে সি ভাইচ’বয় আৰু গবৰ্ণৰ জেনেৰেলে খোৱা খানা সোপাকে খাবলৈ পালে, ঠিক তেনেকুৱাই এটা কথা।……এতেকে তোমালোকে আজিৰ পৰা বৰবৰুৱা ডাঙৰীয়াক জ্ঞানবৃদ্ধ, বয়োবৃদ্ধ, একো ছুবুলিবা। বৰবৰুৱাৰ পক্ষে তেনেবোৰ বিশেষণ দেৱদেৱীয়া চোফা অপমান।”

বৰবৰুৱাৰ পিছৰটো ৰূপ যেনেকৈ সত্য, আগৰটো ৰূপো ঠিক তেনেকৈয়ে সত্য নিশ্চয়; কিন্তু বৰবৰুৱাৰ নাম উল্লেখ কৰা মাত্ৰকতে বেছিভাগ অসমীয়াৰ মনত ভাহি উঠে তেওঁৰ আগৰ সেই বহুৱা ৰূপটোহে—

“কৃপাবৰ বৰবৰুৱা মহা ধনুৰ্দ্ধৰ।

বৰপেট টিকনীৰে মূৰ লব্‌ফৰ্‌”

পিছৰজনা বৰবৰুৱাক খুব কম অসমীয়া মানুহেহে চিনি পায়। তাৰ দ্বাৰা অৱশ্যে বৰবৰুৱাৰ শিলৰ ৰেখা যেন সুনামৰ একো ক্ষতি-বৃদ্ধি নহয়, কিন্তু প্ৰকাশ পায় অসমীয়া মানুহৰ পল্লব-গ্ৰহীতা, লঘুচিত্ততা, কমেডি আৰু ফাৰ্চৰ মাজত ভেদ-জ্ঞানৰ অভাৱ, বুদ্ধি-যুক্ত বসলাপতকৈ বজৰুৱা বহুৱালিৰ প্ৰতি আকৰ্ষণৰ আধিক্য।

মৃত্যুৰ আগতে এখন উইলৰ দ্বাৰাই বৰবৰুৱাই অস্থায়ী বস্ত্ৰৰ ভিতৰত “তলত লেখা স্থাবৰ অস্থাবৰ সম্পত্তি কেইপদ” তেওঁৰ দেশবাসী অসমীয়া মানুহক দান দি গৈছিল—“(১) পৰশুৰাম কুণ্ডৰ পৰা ধুবুৰীলৈকে মাছ, মগৰ, পহু, চবাই, বালি, চাপৰি, কহুৱা খাগৰিৰে আৰু পানীৰ জুঁৱলীত থকা নাঁৱা গঢ়ীয়া নানা বৰণীয়া শিলগুটিবোৰেৰে সৈতে ব্ৰহ্মপুত্ৰ নৈখন। (২) ভুবনেশ্বৰীৰ মন্দিৰেৰে সৈতে কামাখ্যা পৰ্বতটো। উমানন্দ, হাজো আৰু অশ্বক্লান্তৰ পৰ্বত কেইটা। গুৱালপাৰাৰ পৰ্বতৰে পৰা আৰম্ভ কৰি গুল্ম, লতা, ফল, ফুল, গাছেৰে সৈতে শিঙৰি পৰ্বত, শিলঘাটৰ, বিশ্বনাথৰ আৰু তেজপুৰৰ পৰ্বতবিলাক। (৩) গোটেই অসম উপত্যকাৰ বগা, ক’লা,

হালধীয়া, বঙা, সেউজীয়া, মুগা আৰু পখৰা-চিতৰা চৰাই বিলাক, যি গান গাব পাৰে, কল্কলাব পাৰে, চোঁচেয়াব পাৰে আৰু নোৱাৰে। (৪) আসামৰ পথাৰত উৰি ফুৰা নানা বৰণীয়া পখিলাবিলাক, হাবিৰ নানা ঠগীয়া ফুলবিলাক, বতাহত বিব্বিব্বিকৈ লৰা জৰি আৰু আহঁত গছৰ পাতবিলাক.....ইত্যাদি।”

গোটেই উইলখন ইয়াত সম্পূৰ্ণকৈ উদ্ধৃত কৰাৰ লোভ সামৰাও টান, অথচ তাকে কৰিবলৈ গ'লে বহুত ঠাই লাগে। মুঠতে চমুকৈ ইয়াকে ক'ব পাৰি যে এনেকুৱা দ্বিতীয় এখন উইল পৃথিৱীৰ কোনো মানুহে কেতিয়াও কৰি থৈ যোৱা নাই। কুপাবৰ বৰবৰাৰ সমগ্ৰ জীৱনৰ চিন্তা, কাৰ্যাৱলী, খং, অুভিমান, বহুৱালি, দাৰ্শনিকতা আদি সকলোবোৰে গোপন বহুস্ৰুও এই উইলখনতে ধৰা পৰিছে বুলি ক'ব পাৰি। সেই বহুস্ৰুটো হ'ল স্বদেশৰ প্ৰকৃতি, মানুহ, ভাষা, সংস্কৃতি আদি সকলোৰে প্ৰতি কুপাবৰৰ কোনেও জুখিব নোৱাৰা সীমাহীন অনুৰাগ—যি অনুৰাগৰ তীব্ৰতা আৰু গভীৰতাই তাক সাধাৰণ স্বদেশ-প্ৰেমৰ উৰ্দ্ধলৈ তুলি এটা **Romantic passion**ৰ মৰ্যাদা দিছে। ৰুপাৰ্ট ক্ৰকে. যেতিয়া ফ্লেণ্ডাৰ্চৰ বণ-ভূমিবপৰা স্বদেশৰ উদ্দেশ্যে দীৰ্ঘশ্বাস পেলাই গাইছিল—

“There shall be

In that rich earth a richer dust concealed ;

A dust whom England bore, shaped, made aware,

Gave, once, her flowers to love,

her ways to roam,

o A body of England's breathing English air

Washed by the rivers, blest by suns of home”.

তেওঁৰ এই অপৰূপ বিষাদ-বঞ্জিত কৰিতাত ফুটি উঠা নাছিল সেই ধৰণৰ স্বদেশ-প্ৰেম—যাৰ শিক্ষা দিয়া হয় পঢ়াশলীয়া পাঠ্য-পুথিত, যাৰ আত্মান গুনা যায় বাৰ্জনৈতিকৰ বক্তৃতাত, সেনানায়কৰ বণ-ভাষণত। কৰিব মহৎ আবেগৰ মাজত ইয়াত স্বদেশৰ প্ৰতি আকুতিয়ে লাভ কৰিছে এনে এক বিশ্বজনীনতা, যি একান্তভাৱে মানুহৰ সামূহিক আৰু চিৰকলীয়া ঐতিহ্যৰ অংশবিশেষ। কুপাবৰ বৰবৰাৰ উইলতো আমি স্বদেশ-প্ৰেমৰ সেই হৃদয় মথিত কৰা কাব্যিক প্ৰকাশ দেখা পাবোঁ। এজন মানুহে কি তীব্ৰতা আৰু গভীৰতাবে স্বদেশৰ নদ-নদী, পৰ্বত-পাহাৰবপৰা আবস্ত কৰি প্ৰতিডাল তৃণ-তৰ্কলৈকে সকলো বস্তুকে ভাল পালে আৰু কি সীমাহীন মমতাবে স্বদেশৰ সমস্ত অতীত ইতিহাস

আৰু বৰ্তমানৰ সাধনাক আত্মসাৎ কৰিব পাবিলেহে এনে এখন উইল লিখা সম্ভৱ হ'ব পাৰে—সেই কথা কল্পনা কৰিলেও মন কিবা এটা আবেগত শিহৰিত হৈ উঠে।

ছ'ৰ কথা যে কৃপাবৰে উইল কৰি অসমীয়া জাতিক দি যোৱা বহুতো বস্তু আজি আমাৰ অধিকাৰত নাই। তাঁতৰপৰা ওলোৱা ন-খনীয়া কাপোৰ, চেলেং কাপোৰ আৰু গামোচাৰে সৈতে হেচা পিঠা স্নুতুলি ইত্যাদি, “দেউতাৰ পদূলিত গোক্কাইছে মাধুৰী, কেতেকী মলেমলায়” এই নামেৰে শেষ নিশা গোৱা হুচৰীৰে সৈতে বঙালী চ'তৰ বিছটো, পাভ মাছত টেঙা দিয়া লফা শাকৰ আঞ্জা, নৈৰ পাৰৰ হাবিত মহৰ পিঠিত উঠি বিড়িয়াই গোৱা মহ-গুৰুলৰ গীতবোৰ, ভাওনাৰ ছালি নাচ, জুমুৰি নাচ, বৰধেমালি ইত্যাদি—কালৰ বিধানত এইবোৰ বস্তু আমি চিৰকাললৈ হেৰুৱাইছোঁ, শিল্পত মূৰ আফালি মৰিলেও আমি আৰু সেইবোৰ ঘূৰাই নেপাওঁহক। বৰবৰুৱাই আমাক আইন মতে উইল কৰি দিয়া “বগী খাচিয়ানীবিলাকেৰে জক্‌মক্ কৰে ফুলি থকা চিলং পৰ্বতটো”ও আমাৰ হাতৰপৰা যোৱাৰ উপক্ৰম হৈছে। কিন্তু সেই বুলি বৰবৰুৱাৰ উইলৰ মূল্য নোহোৱা হৈ যোৱা নাই; যিমান দিন মানুহে অতীতৰ স্মৃতি স্মৃৰি দীৰ্ঘশ্বাস পেলাব, যিমান দিন এখন হেৰুৱা জগতৰ সোঁৱৰণীয়ে মানুহক পিছলৈ টানিব আৰু তেওঁৰ হৃদয় ব্যথিত কৰি তুলিব, সিমান দিনলৈকে বৰবৰুৱা আৰু তেওঁৰ অনুপম উইল অসমীয়া মানুহৰ স্মৃতিত অমৰ হৈ ব'ব।

বেজবৰুৱাৰ সাধুকথা চৰ্চা

ডঃ শ্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামী

এক

সাধাৰণতে শিক্ষিতলোকে আওকাণ কৰা গাৱলীয়া সাধু সংগ্ৰহ প্ৰকাশ কৰিবলৈ বেজবৰুৱাক কিহে উদগালে সেই বিষয়ে প্ৰথমতে অলপ আভাস দিয়া যাওক। সেই সময়ত, অৰ্থাৎ ঊনবিংশ শতিকাৰ দ্বিতীয় ভাগ আৰু এই শতিকাৰ গুৰিভাগত, বহুতো লোকে ভাৰতীয় সাধু সংগ্ৰহ কৰিবলৈ ধৰিছিল। লালবিহাৰী দেৰ 'ফোকটেইলচ্ অফ বেঙ্গল' ওলায় ১৮৮১ চনত; মেঙ্গমুলাবৰ ভাৰতীয় পুৰাণ সম্বন্ধীয় বচনা ওলাইছেই; আৰ. চি. টেম্পলৰ 'ওৱাইড এৱেক ষ্টোৰিজ' ওলায় ১৮৮৪ চনত; মেৰি ফ্ৰিয়াবৰ 'ওল্ড ডেকান ডেইজ' ওলায় ১৮৮৯ চনত। ইয়াৰ বহুদিন আগৰপৰা বঙালী প্ৰবাদ সংগ্ৰহ হ'বলৈ ধৰিছে। ববীন্দ্ৰনাথৰ 'লোক সাহিত্য' ওলায় ১৯০৭ চনত; তেওঁৰ 'বাউলেৰ গান' (১৮৮৩), 'স্বদেশী সমাজ' (১৯০৪) আদি বচনাও উল্লেখযোগ্য। দক্ষিণাৰঞ্জন মিত্ৰ মজুমদাৰৰ 'ঠাকুৰমাৰ বুলি' আৰু 'ঠাকুৰদাদাৰ বুলি' ওলায় ১৯০৭ আৰু ১৯০৯ চনত। মুঠৰ ওপৰত, ভাৰতীয় সাংস্কৃতিক জীৱনৰ কেন্দ্ৰ কলিকতাত বাস কৰি আৰু বিশেষকৈ ঠাকুৰ পৰিয়ালৰ সংস্পৰ্শলৈ আহি বুদ্ধিমান আৰু সজাগ মস্তিষ্কৰ লোকে এই জন-সংস্কৃতিৰ ওপৰত বচিত মনোমোহা কিতাপবোৰৰ সংবাদ নোপোৱাটো আচৰিত কথা। দ্বিতীয়তে, এই ধৰণৰ বচনাই শিক্ষিত ভাৰতীয়ক নিজৰ সংস্কৃতিৰ প্ৰতি আগ্ৰহশীল কৰিও তুলিছে। তাৰ উপৰি বেজবৰুৱাৰ যি ছুজন ঘাই সঙ্গী আছিল—আগৰৱালা আৰু হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী—এওঁলোকৰো স্বদেশ-প্ৰীতি কম গভীৰ নাছিল। ক'বলৈ গ'লে অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰ বোমাটিক আন্দোলন অসমৰ নৱজাগৰণৰে এটা শাখা; ই স্বদেশপ্ৰীতিৰে নামান্তৰ। পুৰণি গীত-পদ নাইবা সাধু এই "জাতীয় জীৱনৰ অলিখিত বুৰঞ্জী"ৰ সাৰ্থকতা সম্পৰ্কে যে বেজবৰুৱাৰ সুস্পষ্ট ধাৰণা আছিল 'বুঢ়ী আইৰ সূৰ্যু'ৰ পাতনিখনৰ পৰাই বুজিব পাৰি। ইয়াত তেওঁ ঘাইকৈ সাধুকথা সম্পৰ্কেহে মন্তব্য কৰিছে।

বেজবৰুৱাই লিখিছে : “কিছুকালৰ আগলৈ সাধুকথাবোৰৰ আঁচল মূল্য নুবুজি সকলোৱে সেইবোৰ ল'বালি আৰু অকামিলা বুলি ভাবিছিল। কিন্তু প্ৰথমতে জাৰ্মান পণ্ডিতসকলে এই ভুল বিশ্বাস ভাঙি দিয়ে। প্ৰথমতে জাৰ্মানীতে সাধুকথাৰ প্ৰকৃত মূল্য নিৰ্দ্ধাৰিত হয় আৰু তাতে সেইবোৰ বৈজ্ঞানিক প্ৰণালীত আলোচিত হয়। ১৭৭৮-৯ খৃষ্টাব্দত ছপা হোৱা হাৰ্ডবৰ প্ৰসিদ্ধ ‘Collections of popular songs’-অত এই চেষ্টাৰ প্ৰথম উন্মেষ হয়। কিন্তু ১৮১১ অৰপৰা ১৮৩৫ খৃষ্টাব্দৰ ভিতৰত কৰা বিখ্যাত পণ্ডিত গ্ৰীমৰ (ছুই ভায়েক) পৰিশ্ৰমে এই চেষ্টাৰ ফল ধৰায়। জাৰ্মানীৰ গাৰ্লীয়া কৰ্টনা-কৰ্টা বুঢ়ী তিবোতা মানুহৰ মুখৰপৰা এনে সাধু গোটাৰ ছপা কৰি উলিওৱা হয়। বাস্তবিকতে ক'বলৈ গ'লে জাৰ্মান পণ্ডিতসকলৰ পৰিশ্ৰমেহে পোনতে সভ্য জগতক দেখুৱাই দিলে যে কোনো এটা জাতিৰ এটা পুৰণি সাধুকথাৰ ইতিহাস আৰু ভাষাৰ ভিতৰত এটা শব্দৰ ইতিহাস, এখন ডাঙৰ যুদ্ধৰ ইতিহাসতকৈও মূল্যবান।”

গ্ৰীম ভাতৃদ্বয়ৰ সংগ্ৰহ জগৎ বিখ্যাত আৰু এই সংগ্ৰহে সকলো দেশতে এক নতুন চৰ্চাৰ বাট মুকলি কৰিছে। এওঁলোকৰ সাধুৰ সংক্ষিপ্ত নাইবা পনীয়া সংস্কৰণ ইংৰাজী ভাষাত বহু পায় আৰু এইবিলাক কিতাপ ঘোৱা শতিকাৰপৰা স্কুলীয়া ছাত্ৰৰ ‘প্ৰাইজ বুক’ হিচাবে বৰ্তি আছে। সেইদৰে বেজবৰুৱাই স্বৰণ কৰা লা ফৰ্টেইনৰ সংগ্ৰহো পঢ়িলে সোৱাদ লগা আৰু সহজে পাব পৰা।

আকৌ বেজবৰুৱাৰ কি ক'বলৈ আছে তালৈ মন কৰক : “পাঠক-সকলে দেখিব যে এই কিতাপত দিয়া কোনোটো সাধু ভাৰতবৰ্ষত আন আন দেশত, ঘাইকৈ বঙ্গদেশত প্ৰচলিত সাধুৰে সৈতে ঘাই কথাবিলাকত মিলে। এনে দেখি তেওঁলোকে যদি ভাবে যে সেইবোৰ নিৰ্দেশী সাধুৰ ভাঙনি বা বিদেশী সাধুৰ ছাঁলৈ বচনা কৰা হৈছে, তেন্তে ভুল কৰা হ'ব। এদেশৰ সাধু আন এদেশৰ সাধুৰে মিলি যোৱাৰ কেইবাটাও কাৰণ আছে; তাৰে প্ৰথমটো হৈছে—সাধুবোৰ ইমান পুৰণি যে অতীজৰ আৰ্য্যবংশীয় মানুহৰো একেলগে থাকোঁতেই সেইবোৰ বচিত হোৱা। কালক্ৰমত আৰ্য্যবিলাক ফাৰ্টি য়ুৰোপ আৰু এচিয়াত ভাগ ভাগ হৈ পৰিলত, দেশ-কাল-পাত্ৰ অনুসৰি তেওঁলোকৰ স্বভাৱ আৰু গঢ়-গতিৰ সলনি হোৱাদি সেই সাধুবোৰৰো গঢ়-গতিৰ সলনি ঘটিছে। কিন্তু সেইবুলি সেইবোৰৰ জকাৰ সলনি ঘটা নাই আৰু ঘটিবও নোৱাৰে। সেই দেখি ইণ্ডো-য়ুৰোপীয়সকলৰ ভিতৰত প্ৰচলিত

অনেক সাধুৰ বাহিৰৰ আকৃতি অনেক বিষয়ত বেলেগ হ'লেও তলৰ ভেটি একে। সেই দেখি লা ফণ্টেইনৰ সাধুবোৰ পঢ়োতে বা পঞ্চতন্ত্ৰ আৰু হিতোপদেশৰ সাধুবোৰ পঢ়োতে সেইবোৰ আচলুৱা যেন নাপায়। সেই দেখি ভাৰতবৰ্ষৰ ল'ৰা-নিচুকুৱা ধাইমাকে ল'ৰা-নিচুকুৱাওঁতে যিবোৰ সাধু কয়, প্ৰায় তেনেকুৱা সাধুকে জৰ্ম্মানী, নবৰে আৰু ফ্ৰাঞ্চৰ ধাইমাকৰ মুখত শুনিবলৈ পোৱা যায় ; —বিভিন্নতাৰ ভিতৰত মাথোন তাৰ সাজপাৰ, বৰণ আৰু মাত-কথা।”

“...ওচৰচুবুৰীয়া দেশৰ পৰাও সাধু অহা-যোৱা কৰিবলৈ সুচল পায়। সেই দেখিহে আমি অসমীয়া সাধু বঙ্গদেশত, ঘাইকৈ পূৰ্ববঙ্গত, অনেক পাওঁ। আৰু এটা কথা মন কৰিবলৈ পাহৰিব নালাগে যে পূৰ্ববঙ্গ আৰু উত্তৰবঙ্গৰ এডোখৰ পুৰণি কামৰূপ ৰাজ্যৰ ভিতৰত থকা বাবে আমাৰ বহুত কামৰূপীয়া অৰ্থাৎ অসমীয়া সাধু বঙলা হ'ল। এই কথা ভালকৈ মন কৰিলে ফট্-ফটীয়াকৈ দেখিবলৈ পোৱা যায় যে, আজিকালি যিসকল বঙালী গ্ৰন্থকাৰে সাধুকথা বা 'কামৰূপ'ৰ কিতাপ লেখি ছপাইছে, তেওঁলোকৰ ভিতৰত যি কেইজন পূৰ্ববঙ্গীয়, তেওঁলোকৰ কিতাপত অসমীয়া সাধুকথাৰ জকা আৰু ছাঁ সবহ, পশ্চিমবঙ্গ দেশীয় কেইজনৰ কিতাপত সিমান নহয়। আমাৰ কথাৰ প্ৰমাণ ছখন বঙলা সাধুকথাৰ কিতাপেৰে দিওঁ ; যেনে—পূৰ্ববঙ্গ দেশীয় গ্ৰন্থ-কৰ্তাৰ 'টুনটুনিৰ বই' আৰু পশ্চিমবঙ্গ দেশীয় গ্ৰন্থকৰ্তাৰ 'ঠাকুৰমাৰ বুলি'।”

ওপৰত উল্লেখ কৰা ইণ্ডো-ইউৰোপীয় লোকৰ বিস্তৃতিৰ ফলত মূল সাধু-বিলাকো যে দেশে-বিদেশে বিয়পি পৰিল এই তথ্য অসত্য নহ'লেও সমলৰ অভাৱত ভালকৈ প্ৰমাণ কৰিবলৈ টান, কিন্তু ভাৰতীয় জাতক আৰু পঞ্চতন্ত্ৰৰ সাধু যে ইউৰোপীয় গাঁৱে-ভূঞে সোমাই পৰিছে তাৰ প্ৰমাণ পায়। এসময়ত জাৰ্ম্মানীৰ পণ্ডিত বেন্ফাইয়ে এনে তথ্যও আগবঢ়াইছিল যে সকলো ইউৰোপৰ সাধু মূলত ভাৰতীয়হে। দূৰলৈ যাব লুখুজিলেও, ভাৰতৰ ভিতৰত যি বিভিন্ন ঠাইৰ সাধুৰ মাজত সময়ে সময়ে অদ্ভুত মিল আছে লক্ষ্য কৰিলে আচৰিত নহৈ নোৱাৰি। শিয়াল পণ্ডিতৰ সাধুটো বঙ্গদেশ, উৰিষ্যা, চাওঁতালী অঞ্চল, পশ্চিম প্ৰাক্‌সিন্ধ আদি বিভিন্ন ঠাইতে পায়, অৱশ্যে সাধুৰ জকাটোৰ ঠাই লৈ সামান্য ইফাল-সিফাল হৈছে।

বেজবৰুৱাই কৰা মন্তব্য—“সেই দেখিহে আমি অসমীয়া সাধু বঙ্গদেশত, ঘাইকৈ পূৰ্ব বঙ্গত অনেক পাওঁ”—ওফৰাবলৈ টানেই যদিহে আমি উদাহৰণ স্বৰূপে 'বুধিয়ক শিয়ালৰ সাধু'টো বিশ্লেষণ কৰোঁ। এই সাধুটো আমাৰ ছই-এজন সমালোচকে ভবাৰ দৰে বঙ্গদেশৰ নহয়, ই ভাৰতীয় সাধু। ঘাই সাধুটোৰ

নায়ক মেকুবী নহয়, শিয়ালহে। শিয়ালে বাঘ জব্দ কৰা এই সাধু অসমৰ পৰা পঞ্জাবলৈ সংগৃহীত হৈছে। পঞ্জাবী সাধুটোত শিয়ালৰ ঠাইত আছে গাধ, যেনেকৈ বঙলাটোত মেকুবী। সাধুটোৰ জকা এই ধৰণৰ—

১ (ক) শিয়ালে বাঘ-পোৱালিৰ আহাৰ খায়। (খ) বাঘে খেদা দিয়ে আৰু ফেৰেঙনিৰ মাজত চেপা খায় নাইবা গাঁতত পৰি মৰে। (গ) শিয়ালে বাঘিনীক বশ কৰি ঘৰৰ গিৰীহঁত হৈ ফস্তি মাৰি বাস কৰে।

২ (ক) চিকাৰত শিয়ালে পছ মাৰিব নোৱাৰি ফাকি দিয়ে যে জন্তু-বিলাক তেনেই সৰু বা তেনে কিবা এটা। (খ) পানীত পৰি ককুবকাওঁতে তাক যেতিয়া উদ্ধাৰ কৰা হয় তেতিয়া কয় সি মাছেহে মাৰিছে বা তেনে কিবা চলাহি কথা।

৩। জন্তুৰ গচকত তাৰ পেটু ওলায় আৰু সি মৰে।

হিমালয়ৰ গঢ়োৱাল অঞ্চলত সাধুটোৰ যি ৰূপ পায় তাত শিয়ালে বাঘহঁতক ধমকি দি এজনী বাঘিনী আদায় কৰে আৰু তাইক বিয়া কৰায়। পছ, মহ সকলো চিকাৰ কৰে বাঘিনীয়ে, সি চলাহি কথাৰে ফাকি দি সাৰে। নৈ পাৰ হওঁতেও তাৰ ককুবকু অৱস্থা। ওলটাই সিয়ে বাঘিনীক থপৰিয়ায়। পিচত বাঘিনীয়ে খং উঠি তাক মাৰি পেলায়। এই সাধুটোতো শিয়ালহে নায়ক।

সাধুটোৰ আন এটা অসমীয়া ৰূপ পায় নাথব 'ভৈয়ামৰ সাধু' কিতাপত। এই কিতাপত থকা ৰূপটোত নায়ক শিয়াল নহয়, মেকুবীহে। ইয়াতো সাধুৰ নায়কে বাঘে তাৰপৰা ধন ধাৰে নিয়া বুলি কৈ বাঘৰ পোৱালিক ভয় দেখুৱাই সিহঁতৰ আহাৰ খায়। বঙলা সাধুটোত মজন্তালী সবকাৰে বজাৰ খাজনা সাধিবলৈ যায়। অসমীয়া সাধু ছুটাত শিয়াল বা মেকুবীৰ পছৰ গচকত পেট ফুটে, মৰিবৰ সময়ত সিহঁতে কয়, মই হাঁহি বাখিব নোৱাৰিহে মৰিলোঁ। বঙলাটোৰ সামৰণি একে ধৰণৰ, কিন্তু এটি ঘটনা ওপৰঞ্চি আছে—মেকুবীয়ে মৰা মহ এটা কামুৰি লৈ আহি কয় যে সিহে সেইটো মাৰি থৈছে।

বঙলা আৰু অসমীয়া সাধুটোৰ মুখ্য পাৰ্থক্য হৈছে আৰম্ভণিত। বঙলা সাধুটোত এক চেবেলা মেকুবী গুৱালৰ ঘৰৰ ক্ষীৰ-সৰ খাই শকত হ'ল আৰু অনাই-বনাই ফুৰোঁতে সি তিনিটা বাঘ-পোৱালি লগ পালে। অসমীয়া ছুটাত শিয়াল বা মেকুবীৰ ডিঙিত ফুটা দোণ বা খালৈ এটা লাগি ধৰে, সেইটো একৰাব নোৱাৰি সিহঁতে হাবি পায়গৈ। ('বুলুকা'ত থকা ব'বাগী মেকুবীয়ে ডিঙিত বিৰিয়া এটি আঁৰি লৈ হাবিলৈ যোৱা এই প্ৰসঙ্গত তুলনীয়।)

দুই

বেজবৰুৱাৰ চিন্তাধাৰাৰ ওপৰত বঙালী প্ৰভাৱ অস্বীকাৰ কৰিবৰ আৱশ্যকতা নাই। কলিকতাৰ সাংস্কৃতিক জীৱনৰ উত্থল-মাখলত তেওঁ নিশ্চয় হেন্দুলিছিল; তেওঁৰ দৃষ্টি-ভঙ্গীত নিশ্চয় বঙ্কিমচন্দ্ৰৰ প্ৰভাৱ পৰিছিল। বঙ্কিমচন্দ্ৰৰ হাশ্বপৰায়ণতা আৰু ব্যঙ্গৰ অন্তৰালত আছিল জাতিগত অপমান-লাঞ্ছনাৰ বেদনা, তেওঁৰ সমালোচনাও আছিল সংস্কাৰ-অভিলাষী। বঙ্কিমচন্দ্ৰৰ কাল্পনিক চৰিত্ৰ কমলাকান্ত কুপাবৰৰ যথাযথ মূল নহ'লেও ইজনৰ দৰে আদৰ্শবাদী। এওঁও ৰাজনীতি, সমাজনীতি, দৰ্শন সকলো বিষয়তে অনৰ্গল বকিব পাৰিছিল—আমাৰ কুপাবৰৰ দৰেই। বঙ্কিমচন্দ্ৰৰ মেধাৰ যি বিশালতা, মানসিক কৌতূহলৰ যি ব্যাপ্তি, বেজবৰুৱাৰো সেই বিশালতা আৰু ব্যাপ্তি আছিল। বঙ্কিমচন্দ্ৰৰ মৃত্যু হয় ১৮৯৪ খৃষ্টাব্দত; বেজবৰুৱাৰ বিয়াৰ তিনি বছৰ পিচত। বঙ্গভাষাৰ বিভিন্ন ক্ষেত্ৰত আৰু ভাৰতীয় জাতীয় ভাবৰ জাগৰণত এইজন পুৰুষৰ অবদান কম নহয়। এওঁৰ কেইবাখনো কিতাপ সেই সময়ত ইংৰাজী ভাষাৰ জৰিয়তেও প্ৰচাৰ হয়। ঠাকুৰ পৰিয়ালৰ প্ৰতিভাশালী নব-নাবীৰ সংস্পৰ্শলৈ আহিও বেজবৰুৱাই মানসিক ব্যাপ্তিৰ সুযোগ পালে; কিন্তু ঠাকুৰ পৰিয়ালৰ বঙলুৱা আজোৰৰপৰা মুক্ত হৈ নিজৰ অসমীয়াত্ব বন্ধাৰ চেষ্টাই তেওঁৰ মনৰ গতি সবহ অসমীয়া অভিমুখী কৰিলে। 'মোৰ জীৱন সৌৰৰণ'ত আছে: "তেওঁলোকৰ ইচ্ছা মই অসমীয়া ভাষাৰ হকে চেষ্টা-চৰিত্ৰ পৰিত্যাগ কৰি বঙ্গভাষাৰ উন্নতি কামনাত লাগি যাওঁ।.....অসমীয়া ভাষাৰ হকে মোৰ হাতত ডাঙৰ বাম-টাঙোনডাল দেখি তেওঁলোকৰ মন ভাগি গ'ল। দিনে দিনে ভাষাৰ তৰ্কৰ" পথাৰখন বহল হৈ যাৰ ধৰিলে, আৰু ডেকাদলৰ সেনাপতি 'বৰিকাকাই'ও গতি বিযম দেখি মৌনাৱলম্বন কৰিলে।" (পৃ: ১৪২-১৪৩)

আনহাতে তেওঁৰ পিতৃৰ আহি আৰু নিজৰ পৰিয়ালৰ পৰিবেশে তেওঁক সৰুকালিৰপৰা "পুৰণি আসামৰ চিৰপ্ৰৱাহিত শিক্ষা-দীক্ষা"ৰ লগত প্ৰশিক্ষিত কৰি থৈছে। অসমীয়া গীত-ভটিমা, আচাৰ-বিচাৰ, বঙালী সংস্কৃতিৰ কোবত অসমীয়াৰ কি ছবৰস্থা হৈছিল, অসমীয়া গছৰ স্বৰূপ কেনে হোৱা যুগত— এইবিলাক সম্পৰ্কে তেওঁ আগবয়সৰপৰাই সচেতন। আনকি পুৰণি সাধুকথাও তেওঁ আগ্ৰহেৰে নুশুনাকৈ থকা নাই। 'মোৰ জীৱন সৌৰৰণ'ৰ এঠাইত আছে: "ৰাতি তেওঁৰ [জৰাবাৰীৰ ডেকা গোসাঁইৰ] ওচৰত বহি মই অনেক

সাধু শুনিছো। মোৰ 'সাধুকথাৰ কুকি'ত থকা 'ঘৰ পতা ককা' আৰু 'মূলা খোৱা বুঢ়া' তেওঁৰপৰা মই শুনা সাধু।" (পৃঃ ৭৭) মুঠৰ ওপৰত অসমীয়া সংস্কৃতিৰ ডাঠ লেও এটা লৈহে বেজবৰুৱা কলিকতা পাইছিলগৈ আৰু তাত্ৰে ১৮৮৮-৮৯ খৃষ্টাব্দত গোটখোৱা 'জোনাকী'ৰ ত্ৰিবেণীসঙ্গমে তেওঁৰ চিন্তা আৰু কাৰ্যৰ গতি নিৰ্ণয় কৰাত সহায় কৰিছিল।

বেজবৰুৱাৰ বাহিৰৰ কাৰ্যাৱলীৰ আঁৰত আছিল সুচিন্তিত আঁচনি। কুপাবৰৰ বহুৱালিৰ উদ্দেশ্য সুস্পষ্ট—মানুহক আমোদ দিয়াৰ চলত শুধৰাই লোৱা। ব্যঙ্গৰ কথাকে লোৱা যাওক। বেজবৰুৱা স্বাভাৱিকতে স্মৃতিবাজ স্বাস্থ্যবান মানুহ; সামাজিক মান-মৰ্যাদা, জ্ঞান-বুধি আৰু অভিজ্ঞতাও তেওঁৰ কম নহয়। এনেস্থলত তেওঁ হীনমন্ত্য নাইবা সৰু-চকুৰা অকামিলা লোকৰ প্ৰতি উত্কণ্ঠ হৈ ব্যঙ্গৰ আশ্ৰয় লোৱা অস্বাভাৱিক নহয়। বৰ আনুহ হ'লেই সৰু মানুহৰ প্ৰতি উপলুঙা ভাব জাগিবৰ সম্ভাৱনা। এনেস্থলত তেওঁৰ ব্যঙ্গ নাইবা বহুৱালি যে ব্যক্তিগত কচিৰ প্ৰেৰণাত বিৰিঙা নাছিল তাৰ প্ৰমাণ তেওঁৰ ৰচনাতে পায়, অৰ্থাৎ ব্যঙ্গৰ উদ্দেশ্যমূলকতা আৰু সাৰ্থকতা সম্বন্ধেও তেওঁৰ ধাৰণা সুস্পষ্ট:

“আৰু এটা কথা এইখিনিতে কওঁ যে সকলো দেশৰ সাহিত্যতে এৰিষ্টফেনিচৰ দিনবপৰা আজিলৈকে *satire* আৰু বিদ্ৰূপাত্মক ৰচনাৰ (অৱশ্যে গালিৰ নহয়) এটা ওখ ঠাই আছে। অসমীয়া সাহিত্যত তেনে ঠাই নাথাকিবৰ কাৰণ কি ক'ব নোৱাৰোঁ। অৱশ্যে অসমীয়া কুপাবৰৰ উৰাও গৰুণ্ডৰ উৰাওব টিপচী-তাঙ্গৰণ হ'ব পাৰে; কিন্তু এনেদিন অসমীয়া সাহিত্য-ৰাজ্যলৈ আহিব বুলি আশা নকৰিম নে যে তেতিয়া কুপাবৰৰূপী টেকেলাৰ পিছত অসমীয়া এডিচন-চুইফ্ট-ৰজাও ওলাব? সাহিত্য আৰু সমাজৰ দোষ গুচাবৰ নিমিত্তে, ভুল শুধৰাবৰ নিমিত্তে সঁচা তৰ্ক আৰু সঁচা সমালোচনা নিশ্চয় ডাঙৰ অস্ত্ৰ; কিন্তু মিছা তৰ্ক, ইংৰাজীত কবৰ নিচিনা, *hydra-headed monster*, অৰ্থাৎ জানিবা দহমূৰীয়া বাৰণ; তাৰ মূৰ যিমান কাটিবা সিমান গজি উঠিব; আৰু তৰ্ক কৰোঁতা জন *though vanquished will argue still*, অৰ্থাৎ সেই তৰ্কবাগীশজন মৰিও নমৰে, হাৰিও নাহাৰে। এনেস্থলত বিদ্ৰূপ ব্যঙ্গ *satire*এ বৰ গুণ দিয়ে। সেইদেখি বিদ্ৰূপ ব্যঙ্গলৈ সকলো দেশৰ সাহিত্যই আসন পাতি থৈছে।” ('বাঁহী', চতুৰ্থ বছৰ, পৃঃ ৩৯১-৩৯২)

সাধুকথাৰপৰা বিদ্ৰূপ-ব্যঙ্গলৈ প্ৰসৰণ কৰিলোঁ এই কাৰণেই যে বেজবৰুৱাৰ বাহিৰৰ কাৰ্যাৱলীৰ আঁৰত এটি সুপৰু মেধা আৰু সুপৰিকল্পিত আঁচনি আছিল এই কথা মুকলিকৈ দেখুৱাবলৈ। বেজবৰুৱাই 'বুঢ়ী আইৰ সাধু', 'ককা দেউতা আৰু নাতি ল'ৰা' আৰু 'বুঢ়ীকা'ত ['জুৰুকা' নাম হ'ল ১৮৭৫ শকৰপৰা। 'ৰা' উচ্চাৰণ কৰি বাদ দিব লগীয়া হ'ল? আনহাতে আমি আকৌ স্ব/শ্ব আদি উচ্চাৰণ ধাৰ কৰিবলৈ পিচ হোঁহকা নাই।] মুঠতে তিনিকুৰি দহটা সাধু প্ৰকাশ কৰে। 'সাধুকথাৰ কুকি'তো দুটা আছে—'ঘৰ পতা ককা' আৰু 'মূলা খোৱা বুঢ়ী'।

এই তিনিকুৰি দহৰ ওপৰ লেখৰ সাধুবোৰ যে যথাযথভাৱে সংগৃহীত হৈছে এই কথা মানি লোৱাৰ একো যুক্তি নাই, কিয়নো সেই সময়ত সাধুবোৰ যে যথাযথ লিখি ল'ব লাগে এনে পণ্ডিতীয়া ধাৰণা শিপাব পৰা নাছিল; দ্বিতীয়তে, 'বেৰুড' কৰি যাবলৈ তেতিয়া যন্ত্ৰও ওলোৱা নাই। বেজবৰুৱাই কি পদ্ধতি অনুসৰণ কৰিছিল সেই সম্পৰ্কে লুক-ঢাক নকৰাকৈ তেওঁ নিজেই কৈ গৈছে: "শেহত কওঁ যে তলত নাম দিয়া সকলৰ পৰা আমি এই কিতাপত [বুঢ়ী আইৰ সাধু] দিয়া সবহ সাধু পাইছিলোঁ; কিন্তু কোনটো কাৰপৰা পোৱা গৈছিল সেইটো কোৱা অসাধ্য; কাৰণ নানাৰকমকৈ লিখা একেটা সাধুকে আমি কেইবাজনৰ পৰা পাইছিলোঁ আৰু সেই এটাইবোৰ পঢ়ি মিলাই বাছি যোগ-বিয়োগ কৰি আমি নিজৰ ভাষাত সাধুবোৰ সম্পূৰ্ণ নতুনকৈ লিখিছোঁ। স্বৰূপাৰ্থত, তেওঁলোকে যি ভাষাত সাধুবোৰ লিখি পঠিয়াইছিল সেই ভাষা এই সাধুবোৰত নাই বুলিলেই হয়, দৈবাৎহে কোনোটোত এশাবী আদশাবী আছে। কিছুমান সাধু আমাৰ সমূলি নিজা।"

বেজবৰুৱাই দেখুওৱা এই নমুনা আৰু সাধুতা আমাৰ বহুতো লিখকৰ নাই। সি যি নহওক, সাধুব্বিলাকৰ ভাষা বা প্ৰকাশভঙ্গীত হাত দিলেও ঘটনাৰ ক্ৰম বা জকাত ওস্তাদী নকৰা যেনেই লাগে। ধৰি লওক, 'সাধুকথাৰ কুকি'ৰ 'ঘৰ-পতা ককা' সাধুটো। কোনো সন্দেহেই নাই, মূল সাধুটোত ইমান ৰাক্যাবস্বব বা শব্দৰ ফুলজাৰি নাছিল, কাৰণ সাধাৰণতে দেখিবলৈ পোৱা যায় যে গাৱলীয়া সাধুত ঘটনাখিনি সজাবলৈ যিখিনি কথা আৰু গীত-পদ লাগে সেইখিনিহে থাকে, ঘটনা সবহ হ'লে সাধুও দীঘলীয়া হয়, ভাষাৰ আড়ম্বৰ কাৰণে নহয়। আনহাতে, এইটোও সত্য যে যদিও সাধুব্বিলাক মুখে মুখে প্ৰায় একে সাঁচতে বাগৰি আহে তথাপি সাধু ৰুঙতাৰ ব্যক্তিগত গুণাগুণ বা সামৰ্থ্য-অসামৰ্থ্যৰ কাৰণে সেইবিলাকৰ অলপ ইফাল সিফাল হ'ব

সম্ভাৱনা থাকে। সাধুত্বৰ এই ব্যক্তিগত লুটিটোলৈ কছীয় পণ্ডিতে দৃষ্টি আকৰ্ষণ নকৰা নহয়।

এই সাধুটোৰ ঘটনাৰ ক্ৰম এই ধৰণৰ :

১। বাঘে ঘৰ-পতা ককাৰ ওচৰ চাপে ছোৱালী বিচাৰি।

২। ককাই অঁকৰা বাঘক মোনাত সুমুৱাই কোবাই আধাৰ্মৰা কৰি নৈত উটুৱাই দিলে।

৩। এক বাঘিনীয়ে মোনাখন পাই মেলি চাই দেখে বাঘ। ছয়ো সংসাৰ পাতি থাকে।

৪। বাঘ-বাঘিনীয়ে ককাক কৃতজ্ঞতা জনায়।

এইকেইটা মূল ঘটনাৰ গাঁথনিতে সাধুটো ; তাৰ লৰচৰ হ'লেই মক্ষিল। এই কেইটাচোন ঠিকেই আছে। ঘটনা সবহ থাকিলে, তাৰ দুই এটা কেতিয়াবা কওঁতাই পাহৰে, কোনোজনে বা এটা এৰে, আনটো ধৰে। কিন্তু মূল সাধুৰ জঁকা বা ঘটনাৰ ক্ৰমত তাৰপৰা একো হানি নহয়। টেটোন শ্ৰেণীৰ সাধুত সাধাৰণতে এনে ঘটনাৰ কম-বেছি লক্ষ্য কৰিব পাৰি। অঞ্চল লৈয়ো একেটা সাধুৰ গঢ় অলপ অচৰপ বেলেগ হ'ব পাৰে, বিশেষকৈ 'তুলা আৰু তেজা' আৰু 'চম্পাৱতী'ৰ দৰে দীঘলীয়া সাধুৰ। স্বৰ্গীয় বেণুধৰ ৰাজখোৱাই সংগ্ৰহ কৰা 'বমাই-বতনী' সাধু আৰু বেজবৰুৱাৰ 'কাঞ্চনী' বিষয়-বস্তুত একে, কিন্তু মোৰ বোধেৰে ৰাজখোৱাৰ সাধুটো বেছি নিৰ্ভৰ-যোগ্য। ছয়োটা উত্তৰ-পূৰ্ব অসমৰ সাধু, নামনি অসমত ইয়াক নাপায়।

সাধু সম্পৰ্কে জটিল আলোচনা কৰিবৰ ইচ্ছা নাই, কিন্তু বেজবৰুৱাই যে অসমীয়া সাধু কেতবোৰ সজাই পৰাই উলিয়াই সেইবোৰ যে আদৰ্শগীয়া, পেলনীয় নহয়, এই সত্যলৈ আঙুলিয়ালে তাৰ কাৰণে আমি তেওঁৰ প্ৰতি কৃতজ্ঞ হোৱা যুগুত। আনহাতে সেই সময়ত শিশু-পাঠ্যৰ অভাৱ থকাত তেওঁৰ কিতাপ কেইখনে ল'ৰা-ছোৱালীৰো কম হিত নাসাধিলে। বেজবৰুৱাই অনা-অসমীয়া সাধু ব্যৱহাৰ কৰিছিল নে নাই ক'বলৈ টান। তাৰ কাৰণ কম সাধুৱেহে মৌলিকতা দাবী কৰিব পাৰে—যিটো ভাবিছোঁ আমাৰহে আফ কাৰো নহয়, সেইটোৱে দেখিব আৰু কোনো এক অঞ্চলত ওলাইছেগৈ। তথাপি ছুটি সাধুৰ নিজৰ নিজৰ অঞ্চলৰ মাজত যদি ভৌগোলিক দূৰত্ব বৰ বেছি তেতিয়া কোনো কোনো কাৰণত এটা আনটোৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱান্বিত হৈছে বুলি ধাৰণা কৰিব পাৰি। 'পানেশই' সাধুটো মূলত অসমীয়া হয়নে নহয় সন্দেহ কৰা ; এই সাধুৰ এটি ওচৰ ৰূপ পাইছোঁ এক-ডেৰহাজাৰ মাইল আঁতৰত থকা

গোঁড়বিলাকৰ মাজত। বাগিচাৰ কুলিৰ জৰিয়তে এই সাধুটো অসম সোমালনেকি? 'পানেশই'ৰ গীতবিলাকৰো গোঁড় সাধুৰ গীতৰ লগত অদ্ভুত সাদৃশ্য। সেইদৰে 'পাচনি' নাটিকাত ব্যৱহাৰ কৰা সাধুটো দাক্ষিণাত্যৰ যেনহে লাগে।

বেজবৰুৱাৰ বহুমুখী প্ৰতিভাৰ ভেটি আছিল নিজৰ অসমীয়া পৰম্পৰা। সেই কাৰণেই তেওঁ আমাৰ সমাজৰ বিভিন্ন লুটিলৈ সহজে চকু দিব পাৰিছিল, তাৰ ক্ৰটি-বিচ্যুতি সমালোচনা কৰিব পাৰিছিল আৰু তাৰ অভাৱবোৰ পূৰ্বাবলৈ আগ্ৰহান্বিত হৈছিল। বহুত সময়ত নিজৰ অসমীয়া-প্ৰীতি তেওঁ ভেঙুচালিৰে ঢাকি ৰাখিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল, কিন্তু এনে ভেঙুচালিৰ সাজ পিন্ধিয়ে ওলাইছিল 'ধনবুৰ আৰু ৰতনী'ৰ দৰে মালিতা আৰু 'অ' মোৰ আপোনাৰ দেশ'ৰ দৰে অনুপম গান। তেওঁৰ জীয়েক শ্ৰীমতী অৰুণা দেৱীয়ে লিখা কথা অবিশ্বাস কৰিবৰ কাৰণ নাই: "দেশপ্ৰেম আৰু অসমৰ প্ৰতি থকা চেনেহে তেওঁৰ ধন ঘটা সকলো চিন্তা দুৰ্বল কৰিছিল। তেওঁৰ মাহেকীয়া আলোচনীৰ যদিও সামান্যহে বৰঙনি আছিল তথাপি যিসকল লোকে সময়মতে বৰঙনি পঠিয়াইছিল সেইসকললৈ সম্ভৱ তাতকৈ বেছি মূল্যৰ নিজে লিখা কিতাপ উপহাৰ হিচাবে পঠিয়াই দিছিল। মনত পৰে আমি এইবিষয়ে তেওঁক প্ৰশ্ন কৰাত চকুত লো লৈ তেওঁ কৈছিল যে অসমীয়া ৰাইজ দুখীয়া আৰু কিতাপ কিনিবলৈ সামৰ্থ্য নোহোৱা, এই কাৰণে এই ধৰণে কিতাপ পঠিওৱাটোৱে তেওঁলোকৰ পঢ়াৰ প্ৰতি ৰাপ বঢ়াবৰ উপায়।" (Fragrant Memories, পৃ: ১৮)।

কাহিনীকাৰ বেজবৰুৱা

যোগেশ দাস

এক

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই অসমত প্ৰচলিত ভালেমান সাধুকথা নতুনকৈ লিখি উলিয়াইছে 'বুঢ়ী আইৰ সাধু' (১৯১২) আৰু 'ককাদেউতা আৰু নাতি ল'ৰা'ত (১৯১২); 'সাধুকথাৰ কুকি'তো ছুটা 'সাধুকথাৰ শাবীৰ কাহিনী আছে। শ্ৰীহেম বৰুৱাই তেওঁৰ বেজবৰুৱা সম্পৰ্কীয় ইংৰাজী পুথিত মন্তব্য কৰিছে যে বেজবৰুৱাই অসমত প্ৰচলিত সাধুকথাৰ উপৰি ৰুছ, বঙলা আদি মূলৰপৰাও ধাৰ কৰিছিল; তদুপৰি সাধুকথা লিখোতে বেজবৰুৱাই কৃত্ৰিমতা পৰিহাৰ কৰিছে আৰু সৰল, স্বাভাৱিক, স্বতঃস্ফূৰ্ত ভঙ্গী গ্ৰহণ কৰিছে। প্ৰথম মন্তব্যৰ বিষয়ত বেজবৰুৱাৰ নিজৰ কথাকে উল্লেখ কৰিব পাৰি: "ওচৰ-চুবুৰীয়া দেশৰ পৰাও সাধুৱে অহা-যোৱা কৰিবলৈ সুচল পায়। সেইদেখিহে আমি অসমীয়া সাধু বঙ্গদেশত, ঘাইকৈ পূৰ্ববঙ্গত অনেক পাওঁ।.....আজিকালি যিসকল বঙ্গালী গ্ৰন্থকাৰে সাধুকথা বা 'কপকথা'ৰ কিতাপ লিখি ছপাইছে, তেওঁলোকৰ ভিতৰত যি কেইজন পূৰ্ববঙ্গদেশীয়, তেওঁলোকৰ কিতাপত অসমীয়া সাধুকথাৰ জঁকা আৰু ছাঁ সৰহ, পশ্চিমবঙ্গদেশীয় কেইজনৰ কিতাপত সিমান নহয়। আমাৰ কথাৰ প্ৰমাণ দুখন বঙলা কিতাপেৰে দিওঁ; যেনে,—পূৰ্ববঙ্গদেশীয় গ্ৰন্থকৰ্তাৰ 'টুনটুনিৰ বই' আৰু পশ্চিমবঙ্গদেশীয় গ্ৰন্থকৰ্তাৰ 'ঠাকুৰমাৰ বুলি'। বিভিন্ন ঠাইৰ সাধুৰ মিলৰ আন এটা কাৰণ আকস্মিকতা; আন কি জুলুৰ কি হটেৰ্টৰ কোনো কোনো সাধুৰ সৈতেও আৰ্য্যজাতিৰ মানুহৰ কোনো কোনো সাধুৰ মিল ওলায়।" বেজবৰুৱাই এইবোৰ কথা 'বুঢ়ী আইৰ সাধু'ৰ পাতনিত উল্লেখ কৰিছে আৰু ১৮১৯ শতিকাৰ জাৰ্মানীত হাৰ্ডাৰ, গ্ৰীম ভ্ৰাতৃদ্বয় আদিয়ে "কটনা-কটা বুঢ়ী তিবোতা মানুহৰ মুখৰ পৰা" সাধুকথা সংগ্ৰহ কৰি পুৰণি সমাজৰ আচাৰ-নীতিৰ ইতিহাস, বচনা কৰাৰ প্ৰয়াসৰ উদ্ভাৱনা সম্বন্ধে আলোচনা কৰিছে। সাধু-সন্তৰ উপদেশৰ দৰে এইবোৰ কাহিনীৰে পুৰণি

কালত অসমীয়া মানুহে ল'ৰা-ছোৱালীক নীতি-শিক্ষা দিছিল বুলিয়েই ইয়াক 'সাধুকথা' আখ্যা দিয়া হয় বুলি বেজবৰুৱাই প্ৰথমে অৰ্থ কৰে।

সাধুকথাবোৰত বেজবৰুৱা আচৰিত ধৰণে সংযত, স্পষ্ট, পোনপটীয়া। গল্পত কৰাৰ দৰে তেওঁ সাধুকথাৰ ক'তো বিষয়ান্তৰত গমন কৰা নাই। লিখাত ইমানেই মিতব্যয় কৰা হৈছে যে পাঠকৰ মুহূৰ্তলৈ ব'ব অৱকাশ নাই। বেজবৰুৱাৰ ভাষা ইয়াত সবল, ঘৰুৱা; যেন আৱহমান কালৰ অসমীয়া মানুহৰ সমাজ-মানস প্ৰতিফলিত কৰাৰ পিনেহে তেওঁৰ চকু। 'মেকুৰীৰ জীয়েকৰ সাধু'ত আছে যে মেকুৰীজনী গাভিনী হ'বৰ সময়ত ঘৰৰ গিৰিহঁতনীও "গা-ভাৰী" আছিল; গিৰিহঁতনীয়ে মেকুৰী পোৱালি ছুটা আৰু মেকুৰীয়ে ছুজনী ছোৱালী "পালে"। ইয়াৰ উপৰি আন আন সাধুতো মাত-কথা, আচৰ-ব্যৱহাৰ, খেতি-বাতি, খাৱন-শোৱন আদিৰ বিৱৰণত একেখন অসমীয়া সমাজৰে প্ৰতিচ্ছবি ফুটি উঠিছে। বেজবৰুৱাৰ 'জীৱন সোৱণ'ৰ প্ৰকাশভঙ্গীলৈ সাধুবোৰৰ বচনা-প্ৰণালীয়ে মনত পেলাই দিয়ে। আজি আৰু কোনেও এই ধৰণৰ প্ৰকাশভঙ্গী নলয়। সেই দিনো হয়তো বিগত হ'ল। কিন্তু তাৰ অসমীয়া-অসমীয়া লগা সোৱাদ আজিৰ ভাষাত আৰু পোৱা নেযায়। কোনোবাই ক'ব পাৰে যে সাধুবোৰ গ্ৰাম্য পটভূমিত ৰচিত আৰু সেয়ে তাৰ ভাষাও তাৰেই উপযোগী। ইয়াৰ উত্তৰত ক'ব পাৰি যে মুখ বাগৰি অহা সাধুবোৰতো পুৰণি কালৰ গাৱলীয়া সমাজৰে সৃষ্টি; তাক যিমান দূৰ পাৰি তাৰ স্বৰূপতে ফুটাই তুলিবলৈ যত্ন কৰিব লাগে। বেজবৰুৱাই তাকেই কৰিছিল আৰু ইয়াৰ কাৰণে তেওঁতকৈ উপযুক্ত লোকনো আৰু কোন হ'লহেঁতেন? বেজবৰুৱাই নানান লোকৰপৰা সাধুকথাবিলাক পাইছিল আৰু কিছুমান তেওঁৰ নিজা সংগ্ৰহ। তেজীমলা, পানেশৈ আদিৰ সাধু বেজবৰুৱাৰ চেষ্টাত প্ৰচাৰিত হৈ আজি আমাৰ সংস্কৃত মন প্ৰকাশৰ বাহন স্বৰূপ হৈ উঠিছে। তেনেকৈ বান্দৰ আৰু শিয়াল, চিলনীৰ জীয়েকৰ সাধু, চম্পাৱতী, কুকুৰীকণা আদিয়ে চামে চামে অসমীয়া ল'ৰা-ছোৱালীৰ কুৰ্মলীয়া কল্পনাত ডেউকা গজাই আহিছে। বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যত এই সাধুবোৰৰ ভালেখিনি প্ৰভাৱ দেখা যায়; কিছুমান গল্প আৰু ধেমেলীয়া নাটত তাৰ চিন স্পষ্ট।

দুই

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাক অসমীয়া গল্প-সাহিত্যৰ প্ৰবৰ্তক বা পিতৃপুৰুষ আখ্যা দিয়া হৈছে। গল্পকাৰ হিচাবে তেওঁৰ দোষ-গুণৰ আলোচনা কৰিছে ডঃ বিৰিক্কুম্ভাৰ বৰুৱা, শ্ৰীহেম বৰুৱা, ডঃ সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা আদিয়ে। এইসকল সমালোচকৰ মন্তব্য জুকিয়ালে এনেধৰণৰ হ'ব : চুটি গল্পত বেজবৰুৱাই নিবিড়ভাৱে জনা গাৱলীয়া মানুহৰ সুখ-দুখ, আশা-আকাঙ্ক্ষাৰ চিত্ৰ ফুটাই তুলিছে; তেওঁৰ আছিল পৰ্যবেক্ষণ ক্ষমতা আৰু বিশ্লেষণশীল মন; তেওঁক সৃষ্টিধৰ্মী বোলাতকৈ সমালোচনাধৰ্মী বোলাই ভাল; তেওঁ গল্প আৰু সাধুকথাৰ মাজত পাৰ্থক্য বাখিব নুখুজিছিল; চৰিত্ৰ-অঙ্কনত তেওঁ "হাস্যকৰ বক্ৰোক্তি"ৰ সহায় লৈছিল আৰু "সীমাহীন উদ্দেশ্যহীনতাই" তেওঁৰ লেখাক "সাধাৰণ শাৰীলৈ" নমাই দিছিল।

যিসকলে সাহিত্যবথীক পৰম শ্ৰদ্ধাৰে গ্ৰহণ কৰে (সৰহ ভাগ অসমীয়াই নিশ্চয় কৰে) সেইসকলৰ পক্ষে উক্ত মন্তব্যৰ কিছুমান নিষ্ঠুৰ যেন লাগিব পাৰে। সেইসকলৰ সমৰ্থনত আমিও কওঁ যে, এই গবাকী সাহিত্যিকৰ সময়টোৰ কথা পাহৰি গ'লে নচলে। বেজবৰুৱা যদি অসমীয়া গল্প-সাহিত্যৰ বাটকটীয়া আছিল তেনেহলে মানি ল'ব লাগিব যে কৰ্মক্ষেত্ৰৰ সকলোখিনি সমল আৰু সা-সঁজুলি তেওঁৰ ওচৰত নাছিল। পশ্চিমীয়া বস্তু গল্প-সাহিত্যই পশ্চিমতে স্পষ্ট ৰূপ লৈছিল উনবিংশ শতিকাৰ একেবাৰে শেষৰ পিনে; বেজবৰুৱাৰ প্ৰথম গল্প-গ্ৰন্থ 'সুৰভি' প্ৰকাশিত হয় কুৰি শতিকাৰ প্ৰথম দশকত ১৯০৯ চনত; তেওঁৰ আন দুখন গল্প-গ্ৰন্থও তাৰ তিনি বছৰৰ ভিতৰতে ওলায়— 'সাধুকথাৰ কুকি' ১৯১০ আৰু 'জোনবিৰি' ১৯১২ চনত। পশ্চিমীয়া গল্পৰ স্বৰূপ গ্ৰহণ আৰু অসমীয়া গল্পৰ আৱিৰ্ভাবৰ মাজত গতিকে ব্যৱধান নিচেই কম। ইংৰাজী আৰু বঙলা ভাষাৰ যোগেদি যি পৰিসীমিত আৰ্হি তেওঁৰ চকুত পৰিছিল তাকেই হয়তো অসমীয়া ভাষাৰ এই নোহোৱা-নোপজা বিধ সাহিত্য সৃষ্টিত তেওঁ প্ৰয়োগ কৰিছিল। আনহাতে বেজবৰুৱাৰ প্ৰতিভা এনে নাছিল যে তেওঁ কোনো বিষয়ত অন্ধানুকৰণ কৰিব; কিছু পৰিমাণে প্ৰভাৱান্বিত হোৱাটো সুকীয়া কথা। অনা-অসমীয়া জুমুধিৰ ওপৰত তেওঁ নিজ প্ৰতিভাৰ প্ৰলেপ আৰু বং-বহন সানিছিল। ইয়াৰ ফলত তেওঁৰ গল্পই

এনে ৰূপ গ্ৰহণ কৰিলে যে তাক আজি পঞ্চাশ বছৰৰ পিচত চাই সমালোচকৰ অলপ কেনেবা কেনেবা লাগিব পাৰে।

• সময়-প্ৰসঙ্গ আন এটা কাৰণত উল্লেখযোগ্য। বেজবৰুৱাৰ দিনৰ অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্য, তেওঁৰ নিজৰ ভাষাতে, “নৰিয়া পাটীৰপৰা উঠা, থবক-বৰক, নিশকতীয়া, ক্ষীণোৱা; আৰু অতীত গোঁৱৰৰ আধা-ছাঁ-আধা-পোহৰ মাখোন”; তাৰ কাৰণ মোৰামৰীয়া বিদ্ৰোহ আৰু মানব উপদ্ৰৱৰ পিচতে ইংৰাজৰ আগমনত উশাহ ল’ব খোজোতেই আকৌ বঙলা ভাষা প্ৰচলনৰ বিপৰ্যয়। অসমীয়া ভাষা-সংস্কৃতিৰ কাৰণে এমুঠি শিক্ষিত মানুহে উঠি-পৰি লাগিব লগা হৈছিল। আধুনিকতাৰ স্বাস্থ্যকৰ বতাহ বলোৱা যি ‘জোনাকী’ কাকত চন্দ্ৰকুমাৰে প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল তাৰ উৎস আৰু প্ৰেৰণা আছিল বেজবৰুৱাৰ সম্পাদকত্বত পৰিচালিত অ-ভা-উ-সা সভা। একেমুঠি সাহিত্যিকেই অসমীয়া সাহিত্যৰ সৃষ্টি, সংৰক্ষণ, প্ৰতিৰক্ষা, সকলোতে আত্মনিয়োগ কৰিছিল; বৰ্জনীকাত্তই শিক্ষা সাং কৰি কলিকতাতে প্ৰতিজ্ঞা কৰি আহিছিল স্কট আৰু বঙ্কিমচন্দ্ৰৰ দৰে উপন্যাস লিখিব; গোহাঞি-বৰুৱাই সৃষ্টিধৰ্মী সাহিত্য বচনাৰ উপৰি পাঠ্যপুথিৰ অভাৱ মোচনত আত্মনিয়োগ কৰিছিল আৰু বান খিয়েটাৰত নাটৰ আৱশ্যক হ’লে নাট ৰচি দিছিল; বেজবৰুৱায়ো নিশ্চয় আৱশ্যক বুজি বিভিন্ন শ্ৰেণীৰ সাহিত্য বচনাত মনোনিবেশ কৰিছিল, নহ’লে একেখন মাত্ৰ উপন্যাস লিখি চেপ্টা এৰি দিয়াৰ কোনো কাৰণ নাছিল। এনেদৰে প্ৰয়োজন পূৰোৱা উত্তমৰ মাজত যদি বেজবৰুৱাই গল্প লিখোতে টেকনিকৰ ফালে বিশেষ মন দিবলৈ অৱসৰ নেপাইছিল তেনেহ’লে আচৰিত হ’ব লগীয়া একো নাই।

বেজবৰুৱাই সাধুকথা আৰু গল্পৰ মাজত সঁচাকৈয়ে কোনো প্ৰভেদ নেদেখিছিলনে? এই বিষয়ত তিমান স্পষ্ট অভিযোগ তুলিব নোৱাৰি। সঁচা কথা, তেওঁ তেওঁৰ দ্বিতীয়খন গল্প-গ্ৰন্থক সাধুকথা বুলিছে আৰু ‘সাধুকথাৰ কুকি’ত ‘ঘৰ-পতা ককা’ আৰু ‘মূলা-খোৱা বুঢ়া’ নামৰ দুটা “উপকথা” বা “মৃত্যুকলীয়া সাধু”ও অন্তৰ্ভুক্ত কৰিছে। ডিম্বেশ্বৰ নেওগেও এসময়ত চুটিগল্পক চুটিসাধু আখ্যা দিছিল, যদিও তেওঁ নিজেই সাধুৰ বিপৰীত-বস্তু গল্প লিখিছিল। কিন্তু বেজবৰুৱাই তেওঁৰ আত্মজীৱনীত “সৰু গল্প” কথাৰ স্পষ্টভাৱে উল্লেখ কৰিছে। ‘সুৰভি’ আৰু ‘জোনবিৰি’ত এটাও সাধুকথা নাই—বচনাৰ শাৰীৰ লেখা থাকিলেও থাকিব পাৰে। কেনেখ কেম্পটনে তেওঁৰ চুটিগল্প বিষয়ক কিতাপত লিখিছে যে সাধুকথা-উপকথাৰ পৰাই ৰূপান্তৰ হৈ হৈ আজিৰ

চুটিগল্প হৈছে; সাধুকথাক আজো-ককা বুলি ধৰিলে চুটিগল্পক আজো-নাতি বুলিব লাগিব। ক'ব পাৰি যে আজো-নাতিৰ মাজত আজো-ককাক বিচবাটো যেনে, চুটিগল্পৰ মাজত সাধুকথাক বিচবাটোও তেনে হ'ব, যদিও এই দুই মেকৰ মাজত সম্বন্ধৰ এগছি এনাজবী আছে। বেজবৰুৱাই নিজে সাধুকথা সংগ্ৰহ বা পুনৰ্নিখন কৰিছিল; আৰু সাধুকথাৰ অন্তৰ্নিহিত মূল তথা সৌন্দৰ্যৰ বিষয়ে এঠাইত আলোচনাও কৰিছে। ছুইটাৰ পাৰ্থক্য সম্বন্ধে তেওঁ নিশ্চয় সজাগ আছিল। যদি নাছিল বুলি কোৱা হয় তেন্তে গল্প আৰু উপন্যাসৰ মাজৰ প্ৰভেদ সম্বন্ধেও তেওঁ সজাগ নাছিল বুলি ক'ব লাগিব। কাৰণ 'জোন-বিবি'ৰ অন্তৰ্গত 'কনকলতা' কাহিনীটোকো তেওঁ ঐতিহাসিক উপন্যাস আখ্যা দি গৈছে। কিন্তু এইটোও সঁচা হ'ব নোৱাৰে। 'পছমকুঁৱৰী'ক উপন্যাস-ৰূপেই বেলেগে লিখা হৈছে। আচল কথা এয়ে হ'ব পাৰে যে 'ঘৰ-পতা ককা' আৰু 'মূলা-খোৱা বুঢ়া' সংগৃহীত বা স্বলিখিত সাধুকথা হাতৰ ওচৰত আছিল, সাধুকথাৰ কুকিত তাকে তেওঁ ভবাই দিলে।

ডঃ শৰ্মাই লক্ষ্য কৰিছে যে বেজবৰুৱাই গল্প লিখোতে সাধুকথাৰ ভঙ্গী গ্ৰহণ কৰে। যেনে, চিলনীৰ জীয়েকৰ দৰে এজনী বিপন্ন অসমীয়া ছোৱালীয়ে কলিকতাৰ গঙ্গাৰ ঘাটত "আগলি কলাপাত লৰে কি চৰে" বুলি ইনাই-বিনাই মাকক বিচবাটো, নাইবা ভোমকেৰোলাৰ ভেদ ভাঙিবলৈ নৈয়েদি ডিঙবা বাই অহা সাউদে ঘাটত কাদম্বৰীক মন্ত্ৰ শিকাই দিয়াটো, অথবা দৈকলঙীয়ানীয়ে শিকাই দিয়া বুদ্ধিমতে কদাইক জৰু কৰিবলৈ ঘৈণীয়েকে বাম পথাৰত ৰো মাছ পুতি থৈ অহাটো অসম্ভৱ আৰু অৱাস্তৱ কথা। এইবিলাক অপ্রমাণ কৰিবলৈ উপায় নাই। সেইদৰে সপোনৰ সহায় লৈ পুৰণি মৈদাম জীৱন্ত কৰি দেখুৱা, পুৰণি পুখুৰীৰ লাওখোলাই স্বৰূপ গ্ৰহণ কৰা দেখুৱা, এবাবাৰীৰ গছবোৰে কথা কোৱা দেখুৱা আদিকো সাধুকথাৰ শাবীলৈ পঠাব পাৰি। পুৰণি ঐতিহ্যৰ পৰিবেশত ডাঙৰ হোৱা, সাধুকথাৰ সংগ্ৰাহক বেজবৰুৱাৰ ওপৰত ই সাধুকথাৰ প্ৰভাৱো হ'ব পাৰে। আনহাতে প্ৰথম অৱস্থাৰ পাশ্চাত্য গল্পকাৰসকলৰ মাজত বহুতেই এলিগৰী, ভৌতিক আৰু অৱাস্তৱ ধৰণৰ কাহিনী লিখিছিল। ৱাছিংটন আৰ্ভিঙৰ বিপ্ ভেন্ উইঙ্কল্ কুৰি বছৰমান গুই থকাটো বা তেওঁ পৰ্বতৰ মাজত সেই আচৰিত মানুহবোৰক লগ পোৱাটো সহজে কেনেকৈ ব্যাখ্যা কৰিব পাৰি? আনা কেৰেগিনাৰ লেখীয়া বাস্তৱ উপন্যাস লিখা টল্‌ষ্টয়েও নৈতিক আদৰ্শ দেখুৱাবৰ কাৰণে সাধুকথাৰ শাবীৰ কাহিনী লিখিছিল। নিচেই আধুনিক কালত

জন্ ষ্টেইনবেকে দক্ষিণ আমেৰিকাৰ সাধুকথা এটাৰ অৱলম্বনত এখন সৰু উপন্যাস লিখিছে ; ব্লিন্ উটাঙে ৮-৯ শতিকাৰ পুৰণি চীনা কাহিনী কিছুমান নতুন ৰূপত সজাই উলিয়াইছে। এনেদৰে পুৰণি কথা বা পদ্ধতিয়ে নতুন মানুহক অনুপ্রাণিত কৰাটোৱেই বোধহয় কেনেথ কেম্পটনে কোৱা আজো-ককা-নাৰ্ভিৰ এনাজৰী। টল্‌ষ্টয়ৰ বক্তব্যটোহে যে আচল কথা হোৱাৰ দৰে বেজবৰুৱাৰো ভঙ্গী যিয়েই নহওক, তেওঁৰ বক্তব্যহে আচল কথা। 'ভদৰী' আৰু 'যেনে চোৰ তেনে টাঙোন'ত বৰমতা বোলোৱা পুৰুষৰ দোষলৈ আঙুলিয়াই দিয়া হৈছে। ভদৰী আৰু ৰুদাইৰ ঘৈণীয়েক ছুজনী গাৰ্ভলীয়া তিন্ধেতা ; ছয়ো সহনশীলা বসুমতীৰ দৰে ; কিন্তু বসুমতীৰো কেতিয়াবা গা লৰে, সেয়ে অত্যাচাৰত অসহ্য হৈ তাহাঁতে বিদ্ৰোহ কৰি উঠিছিল ; আকৌ ৰুদাইক ঘৈণীয়েকে ক্ষমা কৰি আদৰি লোৱা আৰু ভদৰীয়ে আহত দেহাবেই শিশুৰামৰ ভাত খোৱাৰ খবৰ লোৱা তথা নিজে মৈদাৰ ওপৰত পৰি আহত হৈছিল বুলি কোৱাৰ মাজত ঐতিহ্যপূৰ্ণ ভাৰতৰ নাৰীৰ আদৰ্শকে দেখিবলৈ পোৱা যায়। 'ভোমকেবোলা' আৰু 'আমালৈ নেপাহৰিব' গল্প দুটাত প্ৰৱন্ধনাৰ দৃষ্টান্ত দাঙি ধৰা হৈছে বুলি কোৱা হৈছে। সেইদৰে মৈদামৰ প্ৰাণবোৰক সাৰ পোৱাই এটা পুৰণি প্ৰথাৰ অন্তিম উদঙাই দেখুৱা হৈছে আৰু এৰাবাবীৰ গছবোৰৰ কথোপকথনৰ জৰিয়তে ফুলবাঁৰী সৰুবোৰ নিকপায় ছুৰ্ভাগ্যৰ কথা প্ৰকাশ কৰা হৈছে।

ভোমকেবোলাৰ কাহিনীত বাক কেৱল প্ৰৱন্ধনাই আছেনে ? ভোমকেবোলাই নদীয়ালৰ ল'ৰা হৈও ছুজনী বামুণৰ ছোৱালীক বিয়া কৰাইছিল ; নিজৰ মেধা শক্তিৰ কাৰণে এক পণ্ডিত ব্ৰাহ্মণৰ হৃদয় জয় কৰি বিছা শিকি তেওঁ সেই ব্ৰাহ্মণ-কন্যা বাই-ভনী ছুজনীৰ স্বামী হৈছিল। ইয়াক বাক জাত্যাভিমানেৰ অৰ্থহীনতাৰ প্ৰতি লেখকৰ বক্তোক্তি বুলিব নোৱাৰিনে ? স্পষ্ট ভাষাত এই কথা লেখকে গল্পটোত কোৱা নাই ; কিন্তু ব্ৰাহ্মণ-কন্যা ছুটিৰ অথাই সাগৰত পৰা অৱস্থাত যেন তাৰ এটা আভাস আছে। জাত-পাণ্ডৰ ভেদভাবক অন্তিম ঠাইত বেজবৰুৱাই বহুবাৰ সমালোচনা কৰিছে (যদিও তেওঁৰ নিজৰ ক্ষেত্ৰতো এনেকুৱা দুই-এটা দোষৰ উদাহৰণ আছে)। 'সামাজিক' ৰচনা খনত শিচক জেঁকা মাটিত বহিবলৈ দিয়া সত্ৰীয়া এজনক যমদূতে শাস্তি দিয়া দেখুৱা হৈছে। 'ধৰ্মধ্বজ ফয়চলানবিচ'ত জাত-যোৱা এঘৰীয়া জয়চন্দ্ৰৰ দহ বছৰীয়া ল'ৰা নোমলে ধৰ্মধ্বজৰ পুখুৰীত নমা কাৰণেই কুঁৱৰে কাঁইটু নোখোৱাকৈ ধৰ্মধ্বজে গালি পাৰি দিলে ; পৰিণামত জয়চন্দ্ৰই

সপৰিয়ালে ইচলাম ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰিলে। 'জাতিবামৰ জাত'ত মীনধৰ উকীলে 'জাতিবাম শৰ্মা-বৰুৱাক হাবুঙীয়া বামুণ বুলি গালি পাৰিছে-পুতেকৰ জাত যোৱা বুলি মিছা কথা ৰটি ফুৰা কাৰণে; উকীলৰ খং দেখি ওচৰতে থকা স্পষ্ট-বক্তা মধুৰাম নেওগে এটা দীঘল বক্তৃতাবে উকীল সমন্বিতে আৰ্য-নামধেয় লোকসকলৰ ফোপোলা জাত্যাভিমানক থকা-সৰকা কৰিছে। 'নিস্তাবিণী দেৱী বা ফাতেমা বিবী' আগতে বৰ্দ্ধমান জিলাৰ এখন বামুণ গাৱঁৰ ব্ৰাহ্মণকণ্ঠা আছিল; এদিন ওচৰৰে মুচলমান এঘৰত ঈদ খাবলৈ যোৱা কাৰণে পিতাকে এঘৰীয়া হোৱাৰ ভয়ত জীয়েককে ঘৰৰপৰা উলিয়াই দিলে; তাই নক মিঞাৰ আশ্ৰয়ত থাকি ফাতেমা হ'লগৈ। 'কাশীবাসী' গল্পৰ আশী বছৰীয়া বুঢ়ীগৰাকী একালত ৰংপুৰৰ ভৰালী বৰুৱাৰ জীয়ৰী আছিল, পৰিছিল ছলীয়া বৰুৱাৰ ঘৰলৈ; তেওঁক গাভৰু কালত মানে ধৰি নিছিল; ইংৰাজ ফৌজে উদ্ধাৰ কৰি অনা লোকৰ মাজত তেওঁও আছিল; কিন্তু ৰংপুৰত স্বামী, শহুৰ, শাহু, কোনেও তেওঁক গ্ৰহণ নকৰিলে; গতিকে জাত যোৱা বদনাম লৈ তেওঁ কাশীতে কালযাপন কৰিবলৈ গুচি গ'ল। ধৰ্মধ্বজ ফয়চলানবিচে গালি পৰা জয়চন্দ্ৰ ভূঞাৰ পিতৃ কৃষ্ণচন্দ্ৰকো মানে ধৰি নিছিল আৰু কৃষ্ণচন্দ্ৰই বাধ্য হৈ মানব হাতে ভাত খোৱা কাৰণেই তেওঁৰ বংশই তিনি পুৰুষেও সমাজত ঠাই নেপালে। বেজবৰুৱাই নিজৰ মনৰ ভাব এইদৰে প্ৰকাশ কৰিছে: "জয়চন্দ্ৰ মুচলমান হোৱা কথা শুনি তেওঁৰ গাৱঁৰ অনেক সহৃদয় মানুহে নিজৰ সমাজৰ কঠোৰ ব্যৱহাৰৰ ওপৰত ধিক্কাৰ দি হিন্দু সমাজে যে অন্ধ সংকীৰ্ণতাৰ আশ্ৰয় লৈ নিজৰ শৰীৰলৈ নিজে দুৰ্বলতা আনিব লাগিছে, এই কথা কৈ দুখ প্ৰকাশ কৰিবলৈ ধৰিলে।" আৰ্য শব্দৰ ব্যুৎপত্তিগত অৰ্থ হাল বোৱা বুলি দেখুৱাই মধুৰাম নেওগে মীনধৰ উকীলক কৈছে, "আপোনালোক সঁচাকৈ আৰ্য্য হ'বলৈ গ'লে আপোনাসকলৰ জাত যায়, আৰু অনাৰ্য্য হৈ থাকিলে অৰ্থাৎ পৰৰ দাসত্ব ক'ৰিবলৈ গ'লে, বৈশ্বৰ ব্যৱসায় বেহা-বেপাৰ কৰিলে, নাইবা অনাৰ্য্যৰ ব্যৱসায় বা ব্যসন অৰ্থাৎ চিকাৰ কৰি চবাই পহু আদি মাৰি ফুৰিলে জাত নেযায়।" সাহিত্য সভাৰ সভাপতি ৰূপে তেওঁ এবাৰ কৈছিল: "এইটো ধুকুপ যে জগতত এনে জাতি নাই, যি জন্মৰপৰা আজিলৈকে নিজৰ বক্তা বিশুদ্ধ আৰু অবিমিশ্ৰ কৰি ৰাখিব পাৰিছে। বৰ্ণসঙ্কৰৰ ভয়ত আমাৰ শাস্ত্ৰকাৰসকল সশঙ্কিত, কিন্তু এইটোও ঠিক যে বৰ্ণসঙ্কৰে নতুন নতুন সবল জাতি-সৃষ্টিৰ গুৰি।" এই সবল মনোভাব আওপকীয়াকৈ ভোমকেবোলাৰ কাহিনীত প্ৰকাশ পোৱাটো আচৰিত নহয়।

বেজবৰুৱাই কাক লৈ গল্প লিখিছিল? নিশ্চয় নিজ অভিজ্ঞতাৰ পৰিসৰৰ

ভিতৰতে থকা মানুহৰ কথাই লিখিছিল। অসমীয়া চহা, অসমীয়া আমোলা-
 ডাঙৰীয়া, কলিকতাৰ বঙালী মধ্যবিত্ত সমাজ, উৰিষ্যাৰ প্ৰকৃতি-সন্তান কোল-মুণ্ডা
 জাতিৰ লোক ইত্যাদিৰ বিশ্বাসযোগ্য চিত্ৰ তেওঁ অঙ্কন কৰি গৈছে। ভদৰী,
 শিশুৰাম, ৰুদাই, ৰুদাইৰ ঘৈণীয়েক—এইবিলাক চৰিত্ৰ অসমীয়া গাঁৱলীয়া
 সমাজৰ প্ৰতিভা; সেইদৰে ভোকোন্দাই আৰু ভুবভূবীৰ মাকো কথাই-কামে
 গাঁৱলীয়া সাধাৰণ শ্ৰেণীৰ মানুহ। ডম্বৰুধৰ, চক্ৰধৰ ফুকন, গঙ্গাবাম, লম্বোদৰ
 শৰ্মা-বৰুৱা, ভেমপুৰীয়া মৌজাদাৰ, শম্ভু ইত্যাদি ইংৰাজ শাসনৰ ব'দ-কাচলিত
 গা টোৱা আধুনিক আমোলা-শ্ৰেণীৰ মানুহ। পুত্ৰবান পিতা কৃষ্ণচন্দ্ৰ মুখুৰ্জা,
 'ডাক্তৰবাবুৰ সাধু'ৰ পূজাৰ সময়ত গাড়ীত যোৱা লোকসকল, জমিদাৰৰ ল'ৰাক
 হত্যা কৰা পণ্ডিত মশাই, নাঙলুচন্দ্ৰ আৰু ভোকেন্দ্ৰ বৰুৱাই কলিকতাত লগ
 পোৱা মেছবাসীৰ্নকল বঙালী সমাজৰ প্ৰতিনিধি। নেপুৰ কিনিব নোৱাৰা
 জুমুৰী আৰু তাইৰ ৰূপত ভোল গৈ ছু-অনা দামত ডেৰটকা দামৰ নেপুৰ দিবলৈ
 ওলোৱা বতন মুণ্ডা, কন্যা নদীৰ পাৰত দিনৰ পিচত দিন বৈ নীৰৱে মন
 বিলোৱা ডেকা-গাভৰু হাল কোল-মুণ্ডা জাতিৰ লোক। এইসকল লোক আৰু
 তেওঁলোকৰ সমাজৰ একোটা আভাস বেজবৰুৱাই এই গল্পবোৰৰ মাজেদি
 দিছে। পূজাৰ সময়ত বেলগাড়ীত উঠা গৃহাভিমুখী বঙালী লোকসকলৰ
 আচৰণ-কথোপকথন বৰ্ণনা কৰি তেওঁ যেনেকৈ এহাতে নিজৰ সূক্ষ্ম পৰ্যবেক্ষণ
 ক্ষমতাৰ পৰিচয় দিছে, আনহাতে তেনেকৈ সেই দৃশ্যৰ সজীৱ পৰিবেশ পুনৰ
 সৃষ্টি কৰিও কলাশূলভ দক্ষতাৰ পৰিচয় দিছে। অসমীয়া সমাজৰ ক্ষেত্ৰত
 তেওঁ সামান্য পৃথক দৃষ্টি-ভঙ্গী গ্ৰহণ কৰিছে। বঙ্গ-উৰিষ্যাৰ মানুহক তেওঁ
 বস্তুনিষ্ঠভাৱে লক্ষ্য কৰি বৰ্ণনা কৰিছে আৰু অসমীয়া মানুহৰ আচৰণৰ ভিতৰত
 সোমাই, হয়তো কিছু প্ৰয়োজনবোধত, ঠাট্টা-মস্কৰা বা সমালোচনাৰ ভঙ্গীৰে
 বৰ্ণনা কৰিছে। 'বাহিৰে বং চং ভিতৰে কোৱাভাতুৰী'ত হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ
 সামাজিক সমালোচনা অতিশয় চেঙা দিয়া ভাবৰ; তেওঁ মৰি যোৱাকৈ
 গোবৰ্দ্ধন দেউহঁতক মাৰিব খোজে। তেওঁৰ তুলনাত বেজবৰুৱা তিমান উগ্ৰ
 হয়। কিন্তু বেজবৰুৱাই হাঁহি হাঁহিয়েই যি কেইবাৰ গাজত লগা কথা কয়
 সেই কেইবাৰেই বাককৈ পাই যায়গৈ। ভেমপুৰীয়া, মৌজাদাৰ কথাষাৰেই
 সূচায় লম্বোদৰ শৰ্মা-বৰুৱাক লেখকে কি চকুৰে চায়: "পঢ়াশালিত বছৰ-
 চেৰেক লৰোঁ নামেৰেই তেওঁ শব্দ সাধি" কাছাৰীৰ কামত সোমালগৈ—সেয়া
 মৌজাদাৰৰ বিছাৰ দৌৰ; "ডাঙৰীয়াৰ প্ৰাতঃসন্ধ্যা, একাদশী-আউসীত খতি
 ° হলেও, পুৱা-গধূলি বৰচাহাবক চালামৰ খতি নহয়"; এদিন হেনো বৰচাহাবৰ

জোতাও সোলোকাই দিছিল; তেওঁ মৌজালৈ গ'লে তলৰ মাটি ওপৰ হয়, “অন্ততঃ তেনে হয় বুলি ডাঙৰীয়াই নিজে ভাবে”, আৰু বুৰচাহাব মফস্বললৈ গ'লে মৌজাদাৰৰ এবছৰলৈ নিজ খোৰাকৰ ছুখ গুচে; “ৰাজভক্তি ডাঙৰীয়াৰ গাত সোতৰ অনা (১৬ অনাতকৈ বেছি!) বিছমান। মন গ'লে চাহাবৰ চাপ্ৰাচীটোৱেও ডাঙৰীয়াৰ হতুৱাই তাৰ ভৰিৰ ফটুৱাইবিলাকঁত তপত তেল দিয়াই ল'ব পাৰে।”—ইত্যাদি গোটেই ছোৱা বৰ্ণনাই ইমান ঠাট্টা-সুৰীয়া যে মৌজাদাৰৰ ক'লা অন্তৰখন আমাৰ দেখিবলৈ আৰু একো বাকী নেথাকে। ‘চোৰ’ গল্পৰ “চক্ৰধৰ ফুকন শিৱসাগৰৰ এজন ডাঙৰ লোক (“ডাঙৰ লোক” কথাষাৰ মন কৰক); কাছাৰীৰ আমোলা (কিমান ডাঙৰ!)। তেওঁৰ আমোলাপটিত ঘৰ; এগোহালি গৰু; এভঁড়াল ধান; এবাৰী তামোল-পাণ; এধাৰি বাঁহ; এপুখুৰী পানী; আৰু সৰুৱে-বৰে বাৰটা ঘৰ। অৱশ্যে বতাহত তিনিটা ঘৰৰ মুখচ, আজি এবছৰ হ'ল, উৰি গৈছে; ছুটাৰ চালেদি সৰগ দেখি; পাঁচোটোৰ বেৰা মেৰামতৰ অপেক্ষাত আছে; এটাৰ বেৰে ঢকুৱাৰ তাপলি পাইছে; আৰু এটাই পিৰালিৰ পৰা চুৰাপাতনি বাঁটা পাইছে।” ফুকনক বেজবৰুৱাই (ছয়ো শিৱসাগৰৰ) কিমান ডাঙৰ লোক পাতিলে দেখিলে? এনেকুৱা শ্লেষাত্মক বৰ্ণনাৰে ঠাট্টা-মস্কৰা কৰি অসমীয়া মানুহৰ দোষ-ত্রুটিবোৰলৈ হয়তো তেওঁ আঙুলিয়াই দিব খুজিছিল। এনে ধৰণৰ “হাস্যকৰ বক্তোক্তি”ৰ সহায়ত তেওঁ হয়তো, খুলতীয়া বচনাৱলীত কৰাৰ দৰে, সমাজ সংস্কাৰৰ চেষ্টাও কৰিছিল। জগৰা মণ্ডলে নগৰত নভেলৰ সোৱাদ পাই আহি ঘৰত মণ্ডলনীৰ সৈতে প্ৰেমাভিনয় কৰিবলৈ যোৱাটো অল্প-বিছা-ভয়ঙ্কৰীৰ দৃষ্টান্ত স্বৰূপ। নাঙলুচন্দ্ৰদাস আৰু ভোকেন্দ্ৰ বৰুৱাই সামান্য অৱস্থাপৰা বিছা-বুদ্ধিৰ বলত উচ্চ-শিক্ষা লভিবলৈ গৈ কাব্য বচনাৰ অপচেষ্টা কৰা, নাইবা নোম-নেগুৰ-বৰ্জিত স্বৰ্গশক মৰ্যাদা দিবলৈ যোৱাটো বেজবৰুৱাৰ দিনৰ ন-কৈ গঢ়ি উঠিব খোজা অসমীয়া সমাজৰ কিছুমান লোকৰ দুৰ্বলতাৰ উদাহৰণ হ'বও পাৰে। এইবিলাক চিত্ৰ সকলো সময়তে সন্তৰপৰ আৰু বাস্তৱ হৈ উঠা নাই। বাম পথাৰত বোমাছ পুতি থৈ কদাইক বিশ্বাস কৰোৱাটো যদি সাধুকথাৰ শাৰীৰ কল্পনা, তেন্তে জগৰা মণ্ডলৰ প্ৰেমাভিনয় আৰু প্ৰৱঞ্চক ভোকেন্দ্ৰই শদিয়াৰ সভাত দান-বৰঙণি তোলোৱাত এজনী বুঢ়ীয়ে ওকণি এটাকে দি দিয়াটোও দেখ দেখ অবাস্তৱ কথা। এনে বাস্তৱতাৰ কাৰণ এয়ে যে হাস্যৰস সৃষ্টিৰ আকাঙ্ক্ষাই বেজবৰুৱাক বহু সময়ত বহু বহু দূৰলৈ উটুৱাই লৈ গৈছিল। কোৱা হৈছে যে লঘু হাস্যৰসাত্মক ভাষাই বেজবৰুৱাৰ সৃষ্টিধৰ্মী সাহিত্যত গভীৰ

বেদনা প্ৰকাশত প্ৰতিবন্ধকতাৰ সৃষ্টি কৰিছে। সবল হওক, বুদ্ধিদীপ্ত হওক, হাশ্ববস তেওঁৰ অন্তৰ্ভাৱপৰা গৈ কাপৰ আগ পালেই তেওঁ আৰু থিবেবে ব'ব মোৱাৰা হয় : সাহিত্য সম্বন্ধে বলিষ্ঠ অভিমত থকা অভিভাষণতো, তেওঁ লঘু হৈ পৰে, কৰিতাত বাবেভচছ ভাষা আৰু শব্দৰ খিচিৰি বান্ধে, নাটকত পাচনিয়নীয়ে ঢেকীখোৰাৰ কথা উদ্ভাৱন কৰি আলহী খেদি গিৰিয়েকৰ আচহুৱা মানসিক ৰোগ জাৰে! সেই কাৰণে হাশ্ববস বসৰাজৰ যেনেকৈ এটা গুণ তেনেকৈ ই এটা দোষো। হাশ্ববসে তেওঁৰ গল্পক প্ৰথম অৱস্থাত সুখপাঠ্য কৰি তুলিলেও জীৱন আৰু চৰিত্ৰৰ স্বাদ বিচাৰিবলৈ গৈ পিচত বহুত সময়তে নিবাস হ'ব লগীয়া হয়। ব্যক্তিগত দোষ-ক্ৰটিৰ কাৰণে সমসাময়িক সমাজৰ মলক গুইন গুইন, ডম্বৰুধৰ, চক্ৰধৰ ফুকন, ভেমপুৰীয়া মৌজাদাৰ, মীনধৰ উকীল ইত্যাদি চৰিত্ৰৰ প্ৰতি বক্ৰোক্তি কঁবাটো আমাৰ বোধগম্য; কিন্তু নতুন সভ্যতাৰ পোহৰত নতুন জীৱন গঢ়িবলৈ গাওঁ-নগৰৰপৰা ওলাই অহা সৰ্বসাধাৰণ মানুহৰ আশা-আকাঙ্ক্ষাৰ কথা বেজবৰুৱাই ক'তো ভাল চকুৰে চাই প্ৰকাশ কৰি যোৱা নাই; এখন সম্পূৰ্ণ নতুন জগতত ভৰি দি কেতিয়াবা নাঙলুচন্দ বা ভোকেন্দ বৰুৱাই নিজকে ভুচুংপহুটো সাজি হাঁহিয়াতৰ পাত্ৰ হোৱাই স্বাভাৱিক; কিন্তু তেওঁলোকৰ নিচিনা হাতীৰ ফান্দী বা ম'হ-গুৱালৰ ল'ৰাই গণতান্ত্ৰিক উন্মেষৰ দিনত উদগতিৰ কাৰণে কৰা প্ৰচেষ্টাক তেওঁ প্ৰশংসাৰ চকুৰে চাব পৰা নাই। এইবিলাক কাৰণতে হয়তো শ্ৰীহেম বৰুৱাৰ নিচিনা লেখকে তেওঁক বুজোৱা শ্ৰেণীৰ প্ৰতিভূ বুলিবলৈ গৈছে। এনে হোৱাৰ কাৰণে সমসাময়িক সামাজিক অৱস্থাকে, অন্ততঃ বেজবৰুৱা ডাঙৰ-দীঘল হোৱা পৰিবেশকে, জগৰীয়া কৰিব লাগিব। দীননাথ বেজবৰুৱাৰ ঘৰখন প্ৰায় প্ৰাচীনপন্থী আছিল। তেওঁৰ ল'ৰাই ইংৰাজী শিক্ষা লভিছিল যদিও বিলাতলৈ যোৱা বা ডাক্তৰী পঢ়াত তেওঁৰ জাত ধোৱাৰ ভয় আছিল—লক্ষ্মীনাথক বিলাতলৈ যাবলৈ দিয়া নহ'ল আৰু ডাক্তৰী পঢ়া বাবে গোলাপক পৰাচিত কৰাই লোৱা হৈছিল; বজা পুৰন্দৰ সিংহই পৰীক্ষা কৰাই বজাঘৰীয়া বেজ পতা ডাঙৰীয়া দীননাথ বেজবৰুৱাই অশ্বুৰ্বেদীয় চিকিৎসা পদ্ধতিত অগাধ বিশ্বাস ৰাখিছিল; তেওঁৰ শিৱসাগৰৰ ঘৰখন পুৰণি আচাৰ-পদ্ধতিত, সকলো ধৰ্মানুষ্ঠান পাৰ্শ্বত চলোৱা হৈছিল। সেইখন ঘৰে ইংৰাজৰ শাসনৰ লগত অহা শিক্ষা-শাসনৰ সকলো সুবিধা লৈছিল; ইংৰাজৰ হাকিম দীননাথ বেজবৰুৱাই নিজে ইংৰাজী স্কুল স্থাপন কৰিছিল আৰু এজন পুতেকে পতা চাহ বাগিচাৰ তদাৰকো কৰিছিল। কিন্তু সামাজিক চাল-চলনত তেওঁলোক পুৰণি ডাঙৰীয়া শ্ৰেণীয়েই হৈ আছিল।

সেইবাবে, প্ৰাচীনপন্থী দৃষ্টি-ভঙ্গীৰে সাধাৰণ খাটিখোৱা মানুহক যথেষ্ট মৰমৰ চকুৰে চালেও তেনে লোকৰপৰা তেওঁলোকৰ ব্যৱধান আছিল বহুত। 'জীৱন সোৱঁৰণ'ত বেজবৰুৱাই লিখিছে যে ইংৰাজে আহি অসমৰ ডাঙৰীয়া শ্ৰেণীৰ লগুৱা-লিগিৰী ৰখা প্ৰথা উঠাই দিছিল; তেনেকুৱা বন্ধা মানুহ সবহ ভাগেই নৱলক্ষ স্বাধীনতা ভোগ কৰিবলৈ ডাঙৰীয়াসকলক এৰি এৰি গৈছিল; কিন্তু কিছুমানে পুৰণি বান্ধোন এৰিবলৈ টান পাই বৈও গৈছিল আৰু তেনেকুৱা হুজুৰমান মানুহৰ লগত বেজবৰুৱাৰ ঘৰৰ ঘনিষ্ঠ সম্পৰ্ক আছিল। বেজবৰুৱাৰ নিজৰ ভাষাত: "ধনী নামৰ আমাৰ এটা লগুৱা আছিল। তাৰ ঘৰ যোৰহাটৰ ওচৰত চাওখাট মৌজাত। বাস্তৱিক পক্ষত সেই কালত চাওখাটক আমাৰ ঘৰৰ পক্ষে লগুৱাৰ বৰভঁড়াল বুলিলে বঢ়াই কোৱা নহয়। বেজবৰুৱাৰ চেক পঠিয়াই দিলে টকা পোৱাৰ দৰে আমাৰ দেউতা আৰু ককাইদেওসকলে আৱশ্যকমতে চাওখাটলৈ বাতৰি পঠিয়াই তাৰপৰা লগুৱা পাইছিল।" আত্ম-জীৱনীৰে আন এঠাইত আছে: "ব্ৰিটিছ গৱৰ্ণমেণ্টে অসমত ভদ্ৰলোকসকলৰ বন্দী-বেটীবোৰক মুক্তি দিয়াত পোন্ধৰ-অনা বন্দী-বেটীয়ে সেই সুবিধা লৈ ওলাই স্বাধীনতাৱলম্বন কৰিলে; যি এক অনাই পুৰণি প্ৰভুৰ পুৰণি মায়ামমতাৰ ডোল কাটি নগ'ল বা যাৰ নোৱাৰিলে, সেই এক অনাৰ ভিতৰত আমাৰ ঘৰৰ এঘৰ আছিল—গিৰিয়েকৰ নাম মথন, যৈণীয়েকৰ নাম ঘিণলাগী। সিহঁত ছজনী জীয়েকৰে সৈতে এঘৰ ডাঙৰ গৃহস্থ। মথনক আমি ল'ৰা তৰপে মথন বুলি নাম কাটি নামাতি 'মথন ঘৰগিৰি' বুলিছিলো আৰু ঘিণলাগীক 'ঘিণলাগী বাই' বুলিছিলো। সিহঁতৰ ডাঙৰজনী ছোৱালীৰ নাম আহিনী আছিল। এই আহিনীয়েই মোৰ মাতৃদেৱীৰ লগত বিদেশত ফুৰি, মোক কোলাত লৈ আলপৈচান ধৰি ডাঙৰ-দীঘল কৰিছিল।" বেজবৰুৱাই 'বাপিবাম' কাহিনীত নিশ্চয় নিজৰ জীৱনত পোৱা এনে এটা লগুৱাৰ কথা কৈ লিখিছে: "আজিকালি লগুৱা বুলিলে তুমি আমি যি বুজোঁক বাপিবাম লগুৱাৰ কথাত তেনে বুজিলে নিশ্চয় ভুল হ'ব। ইংৰাজ ৰজাই অসমত পুৰুষানুক্ৰমিক লগুৱা-লিগিৰাৰ প্ৰথা বৰ দাসত্ব প্ৰথা তুলি দিয়াৰ আগেয়ে গিৰিহঁত আৰু লগুৱা-লিগিৰাৰ মাজত যেনে সম্বন্ধ আছিল, তেনে সম্বন্ধীয় লগুৱা এই বাপিবাম। সি যদিও লগুৱা, তথাপি খাটনিয়াৰ পৰিয়ালৰ ভিতৰত সিও এটা কটা-ছিঙা কৰিব নোৱাৰা মানুহ। সকলো বিষয়তে সকলো পিনে খাটনিয়াৰৰ ঘৰেই তাৰ ঘৰ, খাটনিয়াৰৰ মানুহেই তাৰ আপোন মানুহ, যদিও তাৰ নিজা ঘৰ চাওখাটত ল'ৰা-তিবোতা, অঙহী-বঙহী, দদাই-খুৰাৰ অভাৱ নাছিল।" 'নকওঁ' গল্পৰ নিৰ্জন

ছপৰীয়া জয়াৰ হাবিৰ মাজত পলাই লুকাই থকা লগুৱা “জ” আৰু লিগিৰী “আ” নিশ্চয় বেজবৰুৱাৰ একেই বাস্তৱিক অভিজ্ঞতা-প্ৰসূত চৰিত্ৰ; সেইদৰে এই গল্পৰে “আমাৰ আমুকী বেটা বুঢ়ী বাই” হ’ব পাৰে ঘিণলগী বাই, মৰি যোৱা “আহোম লগুৱাটো” হ’ব পাৰে চাওখাটৰ ধনী নাইবা তাক মাজে মাজে বদলি দিবলৈ অহা ককায়েক গোজৰ নাইবা ভায়েক সিদ্ধিবাম।

কিন্তু কেৱল দেখা বা চিনিপোৱা মানুহক লৈয়ে যে গল্প লিখিব লাগিব এনে কোনো কথা নাই। ষ্টিভেনচনে তিনি প্ৰকাৰে গল্প লিখিব পাৰি বুলি কৈছিল : প্লট এটা লৈ কিছুমান চৰিত্ৰ খাপ খুৱাই দিব লাগে; চৰিত্ৰ এটা লৈ ঘটনা, পৰিস্থিতি আদিৰে তাক ফুটাই তুলিব লাগে; কিবা এটা পৰিবেশ ভাবি লৈ তাক অনুভৱ কৰিবলৈ কিছুমান মানুহ আৰু কাৰ্য-কলাপ সৃষ্টি কৰি দিব লাগে। এই পদ্ধতিৰ কেউটাকে বেজবৰুৱাই প্ৰয়োগ কৰা যেন লাগে। চক্ৰধৰ, গঙ্গাবাম আৰু বামেশ্বৰ, নাঙলুচন্দ্ৰ, ভোকেন্দ্ৰ বৰুৱা, ৰুদাই, বাপিৰাম, ভূধৰ, মলক গুইন গুইন, ডম্বৰুধৰ ইত্যাদিৰ চৰিত্ৰইহে প্ৰধানকৈ লেখকক প্ৰেৰণা যোগাইছে; ইবিলাকৰ কাৰ্য-কলাপ কেৱল সহায়ক বস্তুহে, যাক সকলো সময়তে বিশ্বাসযোগ্যকৈ বাস্তৱ কৰি তুলিবলৈ লেখকে যত্ন কৰা নাই। ‘নকণ্ড’, ‘কছা’ আৰু কিছু পৰিমাণে ‘লাওখোলা’ত পৰিবেশ ফুটাই তোলাটোৱেই ঘাই কথা যেন লাগে : প্ৰথমটোত নিৰ্জন ছপৰীয়া হাবিৰ মাজৰ ভয় লাগিব খোজা পৰিবেশটো—ঘিহক তলত পৰি থকা নৰকঙ্কালটোৱে আৰু ওপৰত চিঁচিঁয়াই বনাই ফুৰা চিলনীবোৰে আৰু ভয়াবহ কৰি তুলিছে; দ্বিতীয়টোত প্ৰকৃতিৰ কোমল প্ৰভাৱ কাহিনী কণ্ঠতাৰ (লেখকৰ ?) প্ৰাণত পৰিছে; তৃতীয়টোত ভৌতিক কাণ্ডৰ গাৰ নোম ডাল ডাল হোৱা পৰিস্থিতিৰ সৃষ্টি কৰা হৈছে— য’ত পাপিনী বিধৱা গবাকীয়ে কলিকতাৰ ‘বাগানবাড়ী’ৰ পুখুৰীৰপৰা তোলা লাওখোলাৰপৰা স্বৰূপ গ্ৰহণ কৰি বাতি বাহিৰত শোৱা গল্পৰ নায়কক বৰজনাৰ সৈতে কৰা পাপাচৰণৰ কাহিনী বৰ্ণনা কৰিছে। ভদৰী আৰু শিশুৰামৰ সম্পৰ্কত থকা শ্ৰেষ্ঠ সম্পদখিনি প্লট, বাকীখিনি গল্পৰ খাতিৰত তৈয়াৰ কৰা ঘটনা মাত্ৰ। ‘গীতা’ গল্পত গীতাৰ “ক্ৰোধান্দ্ৰতি সন্মোহঃ সন্মোহাৎ স্মৃতিবিভ্ৰমঃ” শ্লোকে কয়দী এটাৰ পাপৰ পৰিণাম উপলব্ধি খিনি প্লট, তাকে বুজাবৰ কাৰণে বাকী ডাল-পাতবোৰ লেখকে জোৰা দিছে মাথোন। বিধৱা ভতিজাকক চাহাবত বেচিৰ খোজা ভূধৰ মাজত বাপিৰামৰ কাৰ্যই উদ্ৰেক কৰা নৈতিকবোধটো প্লট, বাকী খিনি

ঘটনা মাত্ৰ। এনেকৈ পঢ়াশলীয়া কচৰং কৰি গৈ থাকি ওৰ পোৱা নেযায়। কিন্তু বোধহয় টেকনিকৰ বিষয়ত কৈ থোৱা ভাল হ'ব যে বেজবৰুৱাৰ কিছুমান গল্পত প্লট, চৰিত্ৰ, পৰিবেশ, একোকে আধাৰ কৰি লোৱা হোৱা নাই। 'জাতিৰামৰ জাত' জাত বিচৰাৰ বিষয়ে চোকা সমালোচনা থকা এখন বচনা মাথোন। 'মিষ্টৰ ফিৰ্ম'ত ভাল চৰিত্ৰ-বিশ্লেষণ আছে : ফিৰিঙ্গী ফিৰ্মনে জীৱনৰ আগভাগতে বাগিচাৰ চাহাব পিতৃয়ে বিচ্ছিন্ন কৰি থোৱা অসমীয়া মাতৃ গৰাকীৰ কাৰণে বেলৰ ডবাতো ছুখভৰা হিয়া উবুৰিয়াই দিছে; কিন্তু ঘটনা বা কাৰ্য-কলাপৰ সহায়ত এই চৰিত্ৰকে ফুটাই তোলা হোৱা নাই। 'মৈদাম'ৰ ঘটনাবোৰ বাস্তৱত ঘটিব নোৱাৰে; 'এৰাবানী'ৰ গছবোৰে কথা ক'ব পাৰিব নেলাগিছিল; 'লাওখোলা'তো মৰা মানুহজনী জীৱন্ত হৈ ওলাব নেলাগিছিল। সপোনৰ আশ্ৰয় লৈ বেজবৰুৱাই এইবিলাকৰ যোগেদি একোটা বিশেষ বক্তব্য প্ৰকাশ কৰিছে আৰু সেই সেই বক্তব্যই আচল কথা। চেনিচম্পাৰ প্ৰেমত পৰিবৰ বেলিকা মিলাবামে কানি খাই এৰাতি যিবোৰ কাণ্ড কৰি ফুৰিছিল পঢ়ি আচৰিত হৈ ভাবিব লগা হয় সিনো ক'ব পৰা আনি কোন বিধ কানি খালে? মিলাবামৰ কাৰ্য-কলাপ বৰ্ণনাৰ দৰে আন ভালেমান ঠাইতে বেজবৰুৱাই কেৱল সবল ধেমালি কৰি গৈছে। 'যেনে চোৰ তেনে টাঙোন'ৰ কটীয়া মোমাইজন সাধু কোৱাৰ মাজতে শুই পৰা, উষ্মৰুধৰৰ আধা-কেচেলুৱা প্ৰেম নিবেদন, 'প্ৰথম দৰ্শনত ওপজা প্ৰেম'ৰ প্ৰেমিক প্ৰবৰৰ উদ্ভা আৰু প্ৰথম দৰ্শনতে প্ৰেমত পৰিও ভুল ঠাইত কৰা বিয়াৰ বন্দবস্ত, 'ফিৰিঙতিৰ পৰা খাণ্ডৰ দাহ'ৰ পৰস্পৰ-বিচ্ছিন্ন উদাহৰণ কেইটা ইত্যাদি কেৱল ধেমালিৰ কাৰণে উদ্ভাৱন কৰা হৈছে। মিলাবামৰ ক্ষেত্ৰত অৱশ্যে বেজবৰুৱাই এটা নতুনত্ব কৰিছে : একোটা চৰিত্ৰকে লৈ চেনিচম্পা, কেকো ককা, আৰ্জি, আমাৰ কানীয়া সভাৰ এক অধিবেশন, দদায়েক পদো আৰু ভতিজাক ভদো—এই কেইটা কাহিনী লিখিছে। অসমীয়া গল্প-সাহিত্যত এনে কৰা দেখা নেযায়। 'সাধুকথাৰ কুকি'ত থকা এই কেউটা কাহিনীয়েই 'মিলাবামৰ আত্মজীৱনী'ৰ পৰৱৰ্তী পৰিণতি স্বৰূপ; আত্মজীৱনীত মিলাবামে নিজৰ বিষয়ে একোকে নকলে; সেই কাৰণেই যেন বেজবৰুৱাই পিচত এই কেইটা কাহিনীৰ অৱতাৰণা কৰিলে। অৱশ্যে স্বৰূপাৰ্থত এই কেইটাক গল্প বুলিব নোৱাৰি; কানীয়া, অঘৰী মিলাবামৰ বিচিত্ৰ অভিজ্ঞতাৰ অসংলগ্ন ডায়েৰী মাথোন বুলিব পাৰি; এইবোৰক লেখকে সুসমঞ্জস কাহিনী ৰূপত গঢ়ি তোলা নাই।

‘আধুনিক গল্প-সাহিত্য’ত শ্ৰীত্ৰৈলোক্য নাথ গোস্বামীয়ে বেজবৰুৱাৰ গল্প সম্বন্ধে মোটামুটিকৈ শুদ্ধ সিদ্ধান্ত কৰিছে এইদৰে : “অসমীয়া সমাজৰ এদল লোকৰ গাত দেখা পোৱা দোষ-ক্ৰটি, ভেম-ভণ্ডামিৰ প্ৰতি বিশেষভাৱে আকৃষ্ট হোৱা বাবে বেজবৰুৱাৰ গল্পত জৈৱিক আৰু অৰ্থনৈতিক সমস্যা বিশ্লেষণৰ চেষ্টা নাই।……চোকা চোকা বাক্যবাণেৰে এক শ্ৰেণীৰ লোকক থকা-সবকা কৰাৰ পৰিৱৰ্তে তেওঁলোকৰ ভুল-ক্ৰটি বসঘন পৰিবেশৰ মাজত ফুটাই তুলি আৰু কেতিয়াবা সেইবোৰ অতিৰঞ্জিত কৰি এক উপাদেয় সৃষ্টিৰে তেওঁ আমাক হুঁহুৱাইছে আৰু লগতে ভেম-ভণ্ডামিৰ স্বৰূপো উদ্ঘাটন কৰিছে।……জীৱনৰ জটিলতা, অনুভূতিৰ গভীৰতা, মানৱৰ ক্ষুদ্ৰ আৰু মহৎ বেজবৰুৱাৰ গল্পৰ মাজেদি ফুটাই তোলাৰ আদৰ্শ নাই। তথাপি তেওঁৰ গল্প বসাল, মনোগ্ৰাহী। ভাষাৰ সাবলীলতা আৰু হাস্যৰসৰ মাদক-তাৰে তেওঁ পাঠকৰ মন আকৰ্ষণ কৰে। অসমৰ গ্ৰাম্য আৰু নগৰীয়া জীৱন দুয়োটাৰে লগত তেওঁৰ সম্বন্ধ আছে। কিন্তু সবহ ভাগ গল্প-চৰিত্ৰ গ্ৰাম্য জীৱনৰ পৰা অনা। এই চৰিত্ৰবোৰ সমাজৰ পৰা আঁতৰি যোৱা নাই কিন্তু সংস্কাৰকামী মনোভাৱে সমাজৰ দোষ-দুৰ্বলতাৰ প্ৰতি তেওঁৰ সচেতনতা বঢ়াই দিয়াত ব্যঙ্গাত্মক বাক্যবাণেৰ সমাজৰ গুণিয়ালসকলক জৰ্জৰিত কৰাৰ আকাঙ্ক্ষা তেওঁৰ গল্পত বেছিকৈ পৰিস্ফুট হৈছে। অতিৰঞ্জন আৰু অতি-শয়োক্তিয়েও তেওঁৰ গল্পত স্থান পাইছে। গল্পৰ মাজেদি সুকুমাৰ অনুভূতি প্ৰকাশৰ চেষ্টা তেওঁৰ হয়তো নাছিল।”

গল্প ৰচনাত সাহিত্যৰথীৰ অহাগ দক্ষতা কিছুমানো লক্ষ্য কৰিব লগীয়া : বাগাড়ম্বৰ আৰু পৰিস্থিতি সৃষ্টিৰে পাঠকক হুঁহুৱাব পৰাত তেওঁৰ সমকক্ষ নাই ; ‘পুত্ৰবান পিতা’ত কৰাৰ দৰে ইচ্ছা কৰিলে মানুহৰ গভীৰ বেদনাভবা দুৰৱস্থা অতি সজীৱ কৰি তেওঁ দেখুৱাব পাৰিছিল ; সৰ্বসাধাৰণ মানুহৰ সক সক দুৰ্বলতাবোৰ তেওঁৰ দৃষ্টিৰপৰা সাৰি নগৈছিল,—যিবোৰে তেওঁৰ চৰিত্ৰবোৰক আমাৰ চকুত জীৱন্ত মানুহ কৰি তুলিছে ; সাধাৰণ মানুহৰ মুখৰ মাত-কথাক সাহিত্যৰ ভাষা ৰূপে প্ৰয়োগ কৰাৰ পৰীক্ষা তেওঁ গল্পবোৰতে কৰিছে ; পৰৱৰ্তী কালত অতিশয় জনপ্ৰিয় হৈ উঠা, গল্প-সাহিত্যৰ বাট জোনাকী যুগত তেওঁ মুকলি কৰি দিলে।

তিনি

প্ৰায় সকলো সমালোচনাশীল পাঠকে ভাবে যে বেজবৰুৱাই উপন্যাস লিখাটো সহজ নেপালে। সেই কাৰণে একেখন মাত্ৰ উপন্যাস লিখিয়েই তেওঁ চেষ্টা এৰি দিলে। কথাটো হ'বও পাৰে, যদিও এই বুলি ক'তো কোনেও লিখি থৈ যোৱা নাই। এই প্ৰসঙ্গত তিনিটা কথা শ্ৰবণযোগ্য : (১) 'পছম-কুঁৱৰী' ১৯০৫ চনত প্ৰকাশিত হয়, কিন্তু তাৰ ভালেমান আগতেই ইয়াক লিখা হৈছিল, কিয়নো তৃতীয় বছৰ 'জোনাকী'ত ছোৱা ছোৱাকৈ ইয়াক উলিওৱা হৈছিল; গতিকে ভালেখিনি কম বয়সত বেজবৰুৱাই এই উপন্যাসখন লিখিছিল। (২) ডঃ সত্যেন শৰ্মাৰ মতে স্বৰূপাৰ্থত অসমীয়া ভাষাত এইখনেই পোন প্ৰথম বুৰঞ্জীমূলক উপন্যাস। গতিকে উপন্যাস বচনাৰ ক্ষেত্ৰত তেতিয়াও বেজবৰুৱাই মাটি ভাঙিব লগা অৱস্থা হৈয়ে আছিল। (৩) চুটি চুটি বচনাৰ প্ৰতি লেখক বেজবৰুৱাৰ মনোযোগ বেছি পৰিমাণে আকৰ্ষিত হৈছিল— সম্পাদকৰ ব্যস্ততা বা আলোচনীৰ প্ৰভাৱ যি কাৰণতে নহওক। উপন্যাসৰ দৰে দীঘলীয়া বচনাৰ প্ৰতি নিজক প্ৰস্তুত কৰিবলৈ তেওঁ হয়তো অৱসৰ নেপালেই।

উপন্যাসৰ অভিনৱত্ব আৰু জনপ্ৰিয়তা সম্বন্ধে বেজবৰুৱা সজাগ আছিল। সাহিত্য সভাৰ সভাপতি ৰূপে দিয়া অভিভাষণত সাহিত্যৰ অগ্ৰাণ্য অঙ্গৰ লগত উপন্যাসৰ কথাও তেওঁ উল্লেখ কৰিছিল। 'জগৰা মণ্ডলৰ প্ৰেমাভিনয়'ত শিক্ষিত সমাজত উপন্যাসৰ জনপ্ৰিয়তাৰ ইঙ্গিত পোৱা যায়। কিন্তু ইচ্ছা থাকিলেও বেজবৰুৱাই সম্ভৱতঃ উপৰোক্ত তিনিটা কাৰণত উপন্যাস লিখাত একান্তমনে মনোনিবেশ কৰিব নোৱাৰিলে। ঐতিহাসিক পটভূমিত লিখা কেইটিমান ক্ষুদ্ৰ কাহিনীকো উপন্যাস আখ্যা দিব খোজাবপৰা অনুমান হয় তেওঁ উপন্যাস-কলা সম্বন্ধে এটা স্পষ্ট ধাৰণা কৰি লোৱা নাছিল। কিন্তু লিখো বোলা হ'লে, অলপ অভিজ্ঞতাপূৰ্ণ বয়সত চেষ্টা কৰা হ'লে যে তেওঁ বৰ্জনীকান্ত বৰদলৈৰ দৰে উপন্যাস লিখিব নোৱাৰিলেহেতেন এনে কথা ক'ব নোৱাৰি। পছমকুঁৱৰীৰ কাহিনী যি ধৰণে তেওঁ জুৰিছিল তাক যুক্তিযুক্তভাৱে পৰিণতিৰ পিনলৈ লৈ যাবলৈ চেষ্টা কৰা হ'লে এখন লেখক উপন্যাসেই হৈ উঠিলেহেতেন। হৰদত্ত-বীৰদত্ত-বিদ্ৰোহ আৰু তাৰ কাৰণে তেওঁলোকৰ আয়োজন, কোচবেহাৰ

কোঁৱৰকো তাত কোঁশলেবে সংযুক্ত কৰাৰ চেষ্টা, কলীয়া ভোমোৰা বৰফুকন আৰু হৰদত্ত-বীৰদত্তৰ সঙ্ঘৰ্ষৰ সৈতে সূৰ্য-পছমফুলৰ ঘটনাক অঙ্গাঙ্গীভাৱে সংযুক্ত কৰা, ঘটনাচক্ৰত পৰি প্ৰণয়াত্মক ঘটনাটোত আউল লগা, বৰফুকনৰ কূট-কৌশল আৰু দত্তদ্বয়ৰ পৰাভৱ—এই গোটেইখিনিয়ে এখনি মনোৰম উপন্যাসৰ কাৰণে যথেষ্ট সমল যোগালেহেঁতেন। বেজবৰুৱাৰ কল্পনাত এই কাহিনীৰ সৌধটোও ঠিক এই ধৰণেই ৰূপ গ্ৰহণ কৰিছিল যেন লাগে। কিন্তু চৰিত্ৰ সৃষ্টি বা ঘটনাচক্ৰ এটাকো তেওঁ উপযুক্তভাৱে ফুটাই নুতুলিলে। হৰদত্তক নিষ্ঠুৰ, ত্ৰুৰ বুলি উল্লেখহে কৰিলে মাত্ৰ, কাৰ্যৰ প্ৰমাণ কৰি নেদেখুৱালে। বঘুৰ ঔদ্ধত্য কিছু প্ৰকাশ পালেও বীৰদত্তৰ চৰিত্ৰ কেৱল কুপাববীয়া বৰ্ণনাত সীমাৱদ্ধ হৈ থাকিল। পছম আৰু ফুলৰ প্ৰেমৰ প্ৰাবল্য যথেষ্টৰূপে দেখুৱা হৈছে; কিন্তু পছমৰ ধৈৰ্যশীলতা যুক্তিপূৰ্ণ হৈ নুঠিল, সেই কাৰণে তেওঁৰ বলীয়া অৱস্থাৰপ্ৰাপ্তিও বিশ্বাসযোগ্য হৈ উঠা নাই; বিপৰীতে ফুলৰ নীৰৱ প্ৰেমৰ গভীৰতা, সংযত আচৰণ, ইচ্ছা পূৰণার্থে পিতাকৰ ওচৰত মিথ্যাকথনৰ ছুঁটবুদ্ধি ইত্যাদি বেছ আকৰ্ষণীয়—ফুলৰ শৰ-সাধনাৰ দৃশ্যটোৱে ৰোমিঅ'-জুলিয়েটৰ শেষ অৱস্থাৰ কথা সোঁৱৰাই দিয়াৰ বাহিৰে একো মহত্বৰ ভাব জগাই নোতোলে। সূৰ্য-পছমৰ প্ৰেম আৰু সূৰ্যৰ প্ৰতি ফুলৰ অনুৰাগ এটাকো যথেষ্টৰূপে বিকশিত কৰি দেখুৱা নহ'ল; সুখত উঠা ছোৱালী পছম কষ্টত পৰি, পৰ্বতত মাকক হেৰুৱাই বলীয়া হোৱাটো মানি ল'ব পাৰি; কিন্তু মৰাৰ আগতে কল্লেখ কৰা কাৰণে সূৰ্যক দেখি সন্তোষ প্ৰকাশ কৰিও টপ্ কৰে বিষডোখৰ গিলি পেলোৱাৰ কোনো অৰ্থ বিচাৰি পোৱা নেযায়—দুখ সহিব নোৱাৰি আগতে আত্মহত্যা কৰা হ'লেও এটা কথা আছিল। শেষ দৃশ্যত ভূটান পাহাৰত পছম, সূৰ্য, কুৰ্মী সকলোৱে এটাৰ পিচত এটাকৈ আত্মহত্যা কৰাটো বৰফুকন, ফুল আদিয়ে নিৰ্লিপ্ত হৈ চাই থকাটো বিসঙ্গতিপূৰ্ণ। পাঠকৰ কল্পনাক খেলিবলৈ সুবিধা দি এইখিনি কথাকে সঙ্গতিপূৰ্ণ কৰি তোলা হ'লে 'পছমকুঁৱৰী'য়ে অসমীয়া উপন্যাস সাহিত্যৰ আগশাৰীত ঠাই ল'ব পাৰিলেহেঁতেন।

যি কাৰণতে নহওক, অতীত জীৱন আৰু সমাজৰ পৰিবেশ বেজবৰুৱাই ফুটাই তুলিব পৰা নাই। একেটা কাহিনীকে লৈ বৰ্জনীকান্তই লিখা 'হন্দুৱা-দ্রোহ' উপন্যাসত কিন্তু সেই পৰিবেশ অনুভৱ কৰা যায়। এই বিষয়ত বৰ্জনীকান্তৰ কৌশল প্ৰায় সফল হৈ আহিছে। বৰ্তমানৰপৰাই তেওঁ কল্পনাৰ পথেৰে পাঠকক পোনে পোনে অতীতলৈ লৈ যায়। বৰনগৰ, যুগীৰ পাম,

মানাহ-চাউলখোৱা, মইনববী গাওঁ আদিৰ বিস্তাৰিত বিৱৰণ নিজা অনুসন্ধানলব্ধ অভিজ্ঞতাৰে তেওঁ 'মনোমতী'ত দিছে। 'ছন্দুৱা-দ্রোহ'তো তেওঁ জিকেৰীয়া বৰুৱাহঁতৰ গাওঁ থকা জাৰণিত সোমাই পুৰণি ঘৰ-বাৰীৰ চিন চাই তাৰ ওপৰতে বৰ্ণনাক প্ৰতিষ্ঠা কৰিছে, পুৰণি ইতিহাসৰ কথা গ্ৰহণ কৰিছে, মানুহৰ মুখত শুনা কিংবদন্তীৰো সহায় লৈছে। বেজবৰুৱাৰ যে প্ৰত্নতাত্ত্বিক পাণ্ডিত্য কম আছিল এনে নহয়; কিন্তু ৰজনীকান্তৰ দৰে তেওঁ তাক খুচৰি খুচৰি অতীতটোক বিচাৰি নগৈছিল—অন্ততঃ 'পছমকুঁৱৰী'ৰ কাহিনী ক'বৰ বেলিকা। পছমৰ শোৱনী কোঠাৰ বিস্তাৰিত বিৱৰণৰ বাহিৰে এই পৰিবেশ সৃষ্টিৰ আন কোনো চেষ্টা উপন্যাসখনত নাই।

বিদ্ৰোহ আৰু বিদ্ৰোহ দমনৰ ঘটনাটো মোটামুটিভাৱে সত্য। জনশ্ৰুতি মতে কুমেদান বঙালে পছমক লৈ গৈছিল (যি কাৰণে উপন্যাসত সূৰ্যই কুমেদানক হত্যা কৰিছিল) আৰু কিছুমানৰ মতে তেওঁ আত্মহত্যা কৰিছিল। এই ফালৰপৰা বেজবৰুৱাই পছমৰ আত্মহত্যা দেখুৱাটোও যুক্তিযুক্ত হৈছে। অৱহেলিত আৰু অপমানিত কামৰূপীয়া প্ৰজাৰ লোভৰ ভাব বেজবৰুৱাই যথেষ্ট-ৰূপেই প্ৰকাশ কৰিছে। তেওঁৰ স্বাভাৱিক হাস্যৰসো সঞ্চারিত নোহোৱাকৈ থকা নাই, কিন্তু গল্প আৰু ৰচনাত হোৱাৰ দৰে ইয়াত তিমান মাত্ৰাধিক্য ঘটা নাই। বৰ্ণনাৰ বাহুল্য ঠায়ে ঠায়ে আছে, কিন্তু উপন্যাসত সেইটো থাকেই; অথচ মূল ঘটনাৰ ভিতৰতে নিজক আবদ্ধ কৰি বাথি লেখকে পাঠকৰ মনক বিক্ষিপ্ত হ'বলৈ দিয়া নাই—সাধুকথাৰ বাহিৰে আন কল্পনাধৰ্মী সাহিত্যত তেওঁ এনে কৰা দেখা নেযায়; অৱশ্যে কাহিনীটো চমু কৰা কাৰণেও এনে হ'ব পাৰে।

সাংবাদিক বেজবৰুৱা

অমিয়কুমাৰ দাস

এশ বছৰৰ আগতে এনে এটা সময়ত সাহিত্যৰথী বেজবৰুৱাৰ জন্ম হৈছিল। বেজবৰুৱাৰ দেউতাক চৰকাৰী বিষয়া আছিল। সেই সময়ত লুইতদি জাহাজ চলাচলৰ ব্যৱস্থা নথকাত নাৰেৰে অহা-যোৱা কবি লগীয়া হৈছিল; আৰু পিতৃ-মাতৃ নাৰেৰে আহিব লগীয়া হোৱাত তেওঁৰ জন্ম নাৰতেই হৈছিল। 'জীৱন সোঁৱৰণ'ত বেজবৰুৱাই জন্মৰ কথা নিজৰ স্বভাৱ-সুলভ ভাষাৰে "ভূমিষ্ঠ" নিলিখি "নৌকাস্থ" বুলি লিখিছে। এনে এটা ঋতুত লুইতৰ শোভা অতি বিতোপন; বাৰিষাৰ দোকোল-টকা ফেনে-ফোটোকাৰে সৈতে লুইতৰ তাণ্ডৰ মূৰ্তি নাথাকে। লুইতৰ গতি শান্ত। ঠায়ে ঠায়ে ঢক্ ঢক্ কৰে বগা বালি ওলাই লুইতত এটা নতুন সৌন্দৰ্যৰ বহন সানি দিয়ে।

ভাৰতৰ লক্ষপ্ৰতিষ্ঠ সাহিত্যিক বুৰঞ্জীবিদ অৰ্থনীতিজ্ঞ বমেশচন্দ্ৰ দত্তই তেজপুৰলৈ আহি লুইতৰ সৌন্দৰ্যত মুগ্ধ হোৱা বুলি আমাৰ এনে অৱস্থাত এজন শিক্ষকে আমাক কৈছিল—এফালে বৰফৰ শুকুলা মুকুট পিন্ধা উচ্চ শৃঙ্গৰে সৈতে হিমালয়ৰ পৰ্বতমালা, আনফালে গছ-গছনিৰে ঢকা চিৰসেউজীয়া পৰ্বতশ্ৰেণী, তাৰ মাজেদি লুইত বৈ গৈছে। "এনে প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্য চুইজাৰলেণ্ডতহে দেখিছিলো"। স্বৰ্গীয় দত্তই কোৱা বুলি আমাক শিক্ষক জনাই কোৱা কথা এতিয়াও মোৰ মনলৈ আহে। স্বৰ্গীয় দত্ত আহিছিল তেওঁৰ জোৱাঁয়েক বলীনাৰায়ণ বৰাৰ ওচৰলৈ। বৰা সেই সময়ত তেজপুৰত একজিকিউটিভ ইঞ্জিনিয়াৰ আছিল।

১৯৩৭ চনৰ ডিচেম্বৰ মাহত পণ্ডিত জৱাহৰলাল নেহৰুক তেজপুৰৰপৰা শিলঘাটলৈ নাৰেৰে নিব লগীয়া কথাও মোৰ মনলৈ আহে। পুহমহীয়া পুৱা কুঁৱলীৰে ঢকা লুইতেদি নাও লাহে লাহে উজাই গৈ গৈছে। এনেতে কুঁৱলী আঁতৰ হ'ল। বেলিৰ পোহৰত লুইতৰ পানী জিক্‌মিকাই উঠিল। উত্তৰে হিমালয়ৰ গিৰিশৃঙ্গ আৰু দক্ষিণৰ পৰ্বতমালা দেখি প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্যপ্ৰিয় নেহৰু আৰু থিৰেৰে নাৱতৰ'ব নোৱাৰিলে। তেওঁ বালিত নামি শুদা ভৰিৰে লৰিবলৈ ধৰিলে আৰু লগতে লগৰীয়াসকলকো লক্‌বালে। আমি ভাবিব নুলাগে যে

প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্যই কেৱলমাত্ৰ কবিৰ মনতে স্পৰ্শ কৰে। কিছুমান মনস্তাত্ত্বিকে কয়, একাৰ নিশা আকাশত জিলিকি থকা তৰাৰ সৌন্দৰ্যই যিদৰে কবিৰ মন আকৃষ্ট কৰে, সেইদৰে অজলা বৰ্বৰ এজনৰ মনলৈকো বিস্ময়ৰ ভাব আনে। মাকৰ বুকুত থকা কেচুৱাকো বিস্ময়ত পুলকিত কৰে। সেই বাবে মই ভাবোঁ যে এনে প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্যৰ পৰিবেশত জন্ম লৈ সাহিত্যৰথী বেজবৰুৱাৰ মনলৈ অসম, অসমীয়া ভাষা, অসমীয়াৰ নিভাজ মাত-কথা, অসমীয়াৰ পিন্ধা-উৰা, অসমীয়াৰ ৰীতি-নীতি, অসমৰ মহাপুৰুষীয়া ধৰ্ম, সকলোলৈকে ইমান এটা শ্ৰদ্ধা আৰু মৰম উপজিছিল যে কোনোবাই এইবিলাক লৈ অশ্ৰদ্ধাৰ ভাব দেখুৱালে তেওঁ অসহিষ্ণু হৈছিল আৰু ইয়াৰ বিৰুদ্ধে যুঁজ দিবলৈ কঠুৱা আৰু নিষ্ঠুৰ ভাষা প্ৰয়োগ কৰিবলৈকো পাছ নুহুহকিছিল। সাংবাদিক জীৱনতেই বেজবৰুৱাৰ এই খুঁজাক বেশ আমি ভালকৈ দেখিবলৈ পাওঁ। এই সময়ত প্ৰতিপক্ষজন তেওঁৰ মিত্ৰ বুলি কোনো দুৰ্বলতা তেওঁৰ অন্তৰত নাথাকে। হাতৰপৰা কাপৰুপী গাণ্ডীৰ খহি নপৰে।

কোনোবা এগৰাকী অসমীয়া লিখকে দামোদৰদেৱৰ তিথিৰ দিনা বঙালীৰ নগৰ সংকীৰ্তনৰ আৰ্হিৰে সংকীৰ্তনৰ দ'ল গঠন কৰি সংকীৰ্তন কৰা এখন অসমীয়া কাগজ পঢ়ি সন্তোষ লভি লিখিছিল : “অসমীয়া মানুহৰ এতিয়া চকু মুকলি হৈ মিছা মহাপুৰুষৰ পৰা সঁচা মহাপুৰুষ বাছি উলিয়াব পৰা হৈছে।” ইয়াতেই বেজবৰুৱাই লিখকক “ভুজলুকীয়া পণ্ডিত প্ৰত্নতত্ত্বজ্ঞ” বুলি আখ্যা দি প্ৰবন্ধ লিখিলে।

সাংবাদিকৰ জীৱনটোৱেই যুদ্ধ বাদ-প্ৰতিবাদৰ জীৱন। সাংবাদিকে নিজৰ দৃষ্টি-ভঙ্গীৰে তেওঁৰ সমুখত উপস্থিত হোৱা সমস্যাবিলাক আলোচনা নকৰাকৈ নাথাকে। আজি প্ৰায় ৩০ বছৰ আগতে জন গান্ধীৰ নামৰ আমেৰিকান সাংবাদিক এজনে পৃথিৱীৰ নানান দেশ ভ্ৰমি তেওঁৰ দৃষ্টি-ভঙ্গীৰে তেওঁ যোৱা দেশবিলাকৰ সমস্যা সেই দেশৰ নেতাসকলক নিজৰ দৃষ্টি-ভঙ্গীৰে সমালোচনা নকৰাকৈ নাছিল। ভাৰতবৰ্ষলৈ আহি জন গান্ধীৰে সেই সময়ত মাদ্ৰাজ প্ৰদেশৰ মুখ্যমন্ত্ৰী বাজাগোপালাচাৰীক চোকা বুদ্ধিৰ “শিয়ালৰ দৰে টেঙৰ ব্ৰাহ্মণ” বুলি মন্তব্য কৰিছিল। সাংবাদিকৰ কঠোৰ ভাষাত ধৰিব লগীয়া একো নাই।

সাহিত্যৰথী বেজবৰুৱাই বিদ্ৰূপাত্মক ভাষা প্ৰয়োগ কৰা বাবে কোনোবাই জগৰ ধৰাত (ত্ৰামি সেই সময়ত ছাত্ৰ) তেওঁ প্ৰত্যুত্তৰত লিখিছিল : “সকলো দেশৰ সাহিত্যতে এৰিষ্টফিনিছৰ দিনৰপৰা আজিলৈকে satire আৰু বিদ্ৰূপাত্মক

বচনাৰ (অৱশ্যে গালিৰ নহয়) এটা ওখ ঠাই আছে। অসমীয়া সাহিত্যতো তেনে ঠাই নাথাকিব কাৰণ কি কব নোৱাৰোঁ। অৱশ্যে অসমীয়া কৃপাবৰৰ উৰাও গৰুণ্ডৰ উৰাও টিপচী তান্ধৰণ হ'ব পাৰে। কিন্তু এনে এটা দিন অসমীয়া সাহিত্য-ৰাজ্যলৈ আহিব বুলি আশা নকৰিমনে যে তেতিয়া কৃপাবৰ-ৰূপী টেকেলাৰ পিছত অসমীয়া এডিশ্বন ছুইফ্ট বজাও ওলাব? সাহিত্য আৰু সমাজৰ দোষ গুচাবৰ নিমিত্তে, ভুল শুধৰাবৰ নিমিত্তে সঁচা তৰ্ক, সঁচা সমালোচনা নিশ্চয় ডাঙৰ অস্ত্ৰ। কিন্তু মিছা তৰ্ক ইংৰাজীত কবৰ নিচিনা Hydra-headed monster—অৰ্থাৎ জানিবা দহমূৰীয়া বাৰণ; তাৰ মূৰ যিমান কাটিবা সিমান গজি উঠিব। তৰ্ক কবোতাজনে “though vanquished will argue still”—অৰ্থাৎ সেই তৰ্কবাগীশজন মৰিও নমৰে, হাৰিও নাহাৰে। এনে স্থূলত বিদ্ৰূপ-ব্যঙ্গ satire এ বৰ গুণ দিয়ে। সেই দেখি বিদ্ৰূপ-ব্যঙ্গলৈ সকলো দেশৰ সাহিত্যই আসন পাতি থৈছে।” (‘বাঁহী’, চতুৰ্থ বছৰ, সপ্তম সংখ্যা)। এয়া হৈছে বেজবৰুৱাৰ নিজৰ কথা।

বেজবৰুৱা যি সময়ত উপজি যি পাৰিপাৰ্শ্বিক অৱস্থাৰ মাজত জীৱনৰ বাটেদি আগ বাঢ়িব লগীয়া হৈছিল তাৰ কথা ভাবিলে মনলৈ আহে অসম দেশখন তেতিয়া কি অৱস্থাত আছিল। ইংৰাজে আহি আমাৰ দেশত বাজৰ পাতি মানব দিনৰ অশান্তি বিশৃঙ্খলতাৰ ওৰ পেলাই শান্তি প্ৰতিষ্ঠা কৰি অসমীয়া ৰাইজৰ মনলৈ সুখ আনিলেও আৰু কৰিয়ে—

“সুঁৱৰিলে মান দিন কঁপি উঠে ধনী দীন
ব্ৰিটিশৰ পোহৰত দুখ নিশা আঁতৰে।”

বুলি গাল্লেও ইংৰাজৰ লগত ভাৰতৰ আন প্ৰদেশৰ কৰ্মচাৰী হিচাপে অহা লোকসকলৰ অসমীয়া ভাষা, ৰীতি-নীতি, পিন্ধা-উৰা, সকলোলৈকে আক্ৰমণাত্মক ভাব। আনফালে ইংৰাজ বজাবো অসমলৈ আওহেলা (যি আওহেলাৰ মনোভাবক সমালোচনা কৰি অসমৰ চীফ্ কমিশ্বনাৰ ছাব হেনৰী কটনৰ দৰে লোক এজনে নিজৰ জীৱন সোঁৱৰণত লিখিব লগীয়া হৈছিল যে ইংৰাজ বজাই অসমক এলাগী ছোৱালীৰ দৰে ব্যৱহাৰ কৰিছে)। এই বিলাকৈ বেজবৰুৱাৰ দৰে স্বদেশানুৰাগী পুৰুষৰ মনলৈ বেজাৰৰ ভাব ননাকৈ কেনেকৈ থাকে?

বেজবৰুৱা যি সময়ত কলেজত পঢ়িবলৈ বুলি কলিকতালৈ গ'ল সেই সময়ত গোটেই ভাৰতত এটা নৱ-জাগৰণৰ ঢৌ উঠিছিল। প্ৰতীচ্য জগতৰ নতুন শিক্ষাৰ প্ৰভাৱত ভাৰতবৰ্ষ সাৰ পাই উঠিছে। সাহিত্য, কলা, সকলোতে

এই নৱ-জাগৰণৰ প্ৰভাৱ। এই প্ৰভাৱে স্বদেশানুবাগী বেজবৰুৱাক স্পৰ্শ নকৰাকৈ কেনেকৈ থাকে? তেওঁৰ অন্তৰঙ্গ সাহিত্যিক বন্ধু কৰি চন্দ্ৰকুমাৰ আগবৰালাৰ লগ হৈ 'জোনাকী' নাম দি মাহেকীয়া আলোচনী এখন কলিকতাৰ পৰা উলিৱাত লাগিল।

ক'বলৈ গ'লে, ছাত্ৰজীৱনৰপৰাই সাংবাদিক জীৱনৰ অভিজ্ঞতা তেওঁ লাভ কৰিবলৈ ধৰিছিল। ছাত্ৰজীৱনৰপৰা তেওঁৰ অন্তৰৰ হেঁপাহ কেনেকৈ এখন অসমীয়া বাতৰি কাকত প্ৰকাশ কৰিব পাৰে। সেইবাবে ১৯১৮ চনত যেতিয়া বন্ধু কৰি আগবৰালাদেৱে 'সাদিনীয়া অসমীয়া' কাকতখন উলিৱাত লাগিল, প্ৰবাসৰপৰা বেজবৰুৱাই লিখিলে, "কাকতখনৰ নামেই প্ৰাণ আকুল কৰে। আজি কত বছৰ কালৰ বুকুত মাৰ গ'ল। এই অসমীয়া নাম দি এখন অসমীয়া সাদিনীয়া বাতৰি কাকত উলিয়াবলৈ আমি কত আলচিছিলোঁহক, কত পাঙিছিলোঁহক, সময়ৰ সোঁতত আমি কোন কেনি উটি গলোঁহক। পাৰিপাৰ্শ্বিক অৱস্থাৰ পচোৱা বতাহত আমি কেনি ছেদেলী-ভেদেলী হৈ পৰিলোঁহক। মনৰ আশা মনতে বৈ গ'ল। সেই অসমীয়া আজি চকুৰ আগত। কি আনন্দ! কি সন্তোষ!" এয়ে বেজবৰুৱাৰ অন্তৰৰপৰা ওলোৱা সন্তোষৰ বাণী।

সাংবাদিক জীৱনত বেজবৰুৱাই সেই সময়ত অসমীয়া পঢ়ুৱৈ সমাজ সম্পৰ্কে যথেষ্ট অভিজ্ঞতা লাভ কৰিছিল। হাশ্বৰসিক বেজবৰুৱাই "জুগলী কাকতৰ ফৌজদাৰী গোচৰ আসামৰ ল জাৰ্নেলৰপৰা উদ্ধৃত"—শীৰ্ষক এটা বচনাৰ মাজেদি প্ৰকাশ কৰিছিল। তিতাবাম কনিষ্ঠবলে টেলেকা শৰ্মা, বজু মুক্তিযাৰ, ঘিনাই কেৰেণী, ঠানুৰাম বেন্দৰ, গোপাল চব্ৰুপুটি, যছ মুনচুপ, বকত চন্দ্ৰ উকীল, গোলোক মহন্ত, খোপোৰা গোস্বামী, গেলেন্দ্ৰ চৌধাৰী জমিদাৰ, এই দহজন আচামীক আদালতত হাজিৰ কৰালোঁ। তেওঁলোক হেনো লইভা কলিতানীৰ ঘৰত ৰাতি অসং অভিপ্ৰায়ে সোমাইছিল। আদালতৰ জেবাত বকত চন্দ্ৰ উকীলে কলে, "মই এওঁলোকৰ কথা কব নোৱাৰোঁ। কিন্তু মই এওঁলোকৰ লগ লাগিলো কেনেকৈ তাকো কব নোৱাৰোঁ। মই উধাতু খাই ল'ৰি যাওঁতে দেখিলোঁ, এওঁলোক মোৰ দৰে উধাতু খাই ল'ৰি আহিছে আৰু মই যোৱা ফাললৈকে গৈছে। মই ল'ৰি পলাই যাওঁতে লুকাবলৈ ঠাই নাপাই সন্মুখতে লইভাৰ ঘৰটোকে দেখি তাতে সোমালোঁ। আচৰিত কথা, এওঁলোকেও দেখোন মোৰ দৰে তাতে সোমাল। এওঁলোকক সেইদৰে মোৰ পিছে পিছে অহা দেখি মোৰ ভয় আৰু সৰহকৈ লাগি মই

চাঙৰ তলত সোমালোঁ। কিন্তু হজুৰ কি অদ্ভুত কথা, এওঁলোকে চাঙৰ তলত সোমাল। টমাক এওঁলোকে ধৰিব খুজিছে ভাবি মই বৰকৈ ভয় খাই চিয়ৰ মাৰি দিলোঁ। এওঁলোকেও মোক সিয়াঁৰিবলৈ নেকি, সেই দৰেই চিঞৰি গছৰ পাত সৰুৱালে। লইভা ক'ত আছিল কব নোৱাৰোঁ। তায়ো দেখোন কববাৰপৰা আহি আমাৰ ওচৰ পাই চিঞৰিবলৈ ধৰিলে। মই তেতিয়াই বুজিলো আজি মোৰ গতি বিৰম। কিবা এটাই মোক পালে। তাৰ অলপ পিচতে এই কনিষ্ঠবলটো আহি ওলালহি। সি আমাক ধৰি থানালৈ লৈ গ'ল। আগৰপৰা গুৰিলৈকে এইটোৱেই ঘটনা হজুৰ।”

* ইয়াৰ পাচত আদালতৰ জেৰাত বকত উকীলে ক'লে, “কথাটো ভাঙিয়েই কওঁ হজুৰ। হজুৰে জানে বোধকৰো ‘জুগলী’ বুলি বৰ চোকা কাকত এখন আছে। ডাক্তৰকৰাই ‘জুগলী’ কাকতৰ ভি. পি. এটা লৈ আহিছিল। সেই কাকতৰ ভি. পি. পঠিয়াইছো বুলি ইয়াৰ আগেয়ে কাকতৰ মেনেজাৰপৰা এখন কাৰ্ড পাই সশক্তিত হৈ আছিলোঁ। ধন দি ভি. পি.টো বাখিব লাগিব বুলি জানি দূৰপৰা ডাক্তৰকৰাক মোৰ ফালে অহা দেখি সেইদৰে লৰি পলাই গৈছিলোঁ।”

বকত উকীলে আদালতত স্বীকাৰ কৰিলে যে তেওঁ দহ সংখ্যালৈকে কাকতখন পইচা নিদিয়াকৈ লৈ আছিল। আৰু কাকত আহিলেই মেলি চাওঁ, কি লিখিছে, কাক কি বুলিছে, সেই দেখি ওভোটাই দিয়া নহয় বুলিও বকত উকীলে স্বীকাৰ কৰিলে। এইদৰে পাচত ওলাল যে আটাই কেইজনে ভি. পি.ৰ ভয়ত গধূলি পৰত লইভাৰ ঘৰত সোমাইছিল।

এইদৰে তেওঁ সেই সময়ৰ অসমীয়া পঢ়ুৱৈ সমাজৰ ছবি এখন দাঙি সকলোকে ইহুৱাইছিল। এই সম্পৰ্কে কেৱল এনেবিধৰ বচনাৰেই নহয়, ব্যঙ্গ-চিত্ৰৰেও (cartoon) বুজাবলৈ যত্ন কৰিছিল। “টে'ট-টে'ট, ভি. পি. কাইটে খেদি আহিছে ঐ” এই শীৰ্ষক এখন ছবিয়ে আমাৰ ছাত্ৰাৱস্থাত আনন্দ নিদিয়াকৈ থকা নাছিল। সাময়িক পৰিস্থিতি বুজাবলৈ ব্যঙ্গ-চিত্ৰৰ আশ্ৰয় লোৱাটো বাতৰি কাকতৰ এটা প্ৰধান নিয়ম। বচনৰে কথাৰ বুজোৱাতকৈ এনেবিধৰ ব্যঙ্গ-চিত্ৰই অশিক্ষিত লোককো বুজাবলৈ সক্ষম হয়। কাকত পৰিচালনাত এইটোও এটা প্ৰশস্ত উপায়। হাশ্বৰসিক বেজবকৰাই এনে এটা উপায় নোলোৱাকৈ নাছিল। আমাৰ ছাত্ৰাৱস্থাত ব্যঙ্গ চিত্ৰবিলাকে পঢ়ুৱৈ সমাজত আমোদৰ সৃষ্টি কৰিছিল। গোৱালপাৰা জিলাখন লৈ তেতিয়া টনা-আজোৰা চলি আছিল। গোৱালপাৰাৰ জমিদাৰ-

সকলৰ কৰ্মচাৰীসকলৰ সবহভাগেই বঙ্গদেশৰ লোক আছিল। অসমীয়া ভাষা বঙ্গভাষাৰ বিকৃত ৰূপ বুলি যেতিয়া তেওঁলোকে প্ৰমাণ কৰিব নোৱাৰিলে, তেতিয়া তেওঁলোকে গোৱালপাৰা জিলাখনক কেনেকৈ বঙ্গদেশৰ লগত ছামিল কৰিব পাৰি তাৰ বাবে কঁকালত টঙালি বান্ধি লাগিল। এই পৰিস্থিতি বুজাবলৈ ৰসবাজ বেজবৰুৱাই এখন ব্যঙ্গ-চিত্ৰ 'বাঁহী'ত প্ৰকাশ কৰিলে। এই ছবিখনে আমাৰ মাজত কিদৰে হাঁহিৰ সৃষ্টি কৰিছিল সেই কথা আজিলৈকে মনত আছে। ছবিখনৰ বিষয়-বস্তু আছিল : এজনী পোহাৰীৰ হাতখন ধৰি টনাত পোহাৰীজনীয়ে চিঞৰি কৈছে, "হামকো বাঙালী বাবু টানাটানি মত কৰো!" বঙালীসকলৰ গোৱালপাৰা জিলা লৈ টনা-আজোৰাৰ পৰিস্থিতিটো এনে এটা হাস্যৰসাত্মক ছবিৰে প্ৰকাশ কৰি তেওঁলোকৰ প্ৰচেষ্টাক বাধা দিবলৈ সাংবাদিক বেজবৰুৱাই যত্ন কৰিছিল।

চতুৰ্থ বছৰ (১৮৩৫ শক) 'বাঁহী'ত বেজবৰুৱাই লিখিলে, "বঙলুৱা পাপৰ আমদানী"। অসমীয়াৰ বীতি-নীতি, সাজ-পাৰৰ অলপমানো ক্ৰটি-বিচ্যুতি দেখিলে দেশপ্ৰেমিক বেজবৰুৱাই কেনেকৈ সহ কৰে? বেজবৰুৱাই লিখিলে : "আমি ভাবিছিলোঁ অসমীয়া ডেকাসকলে বঙালীৰ পাৰি দিয়া পাতল চুৰীয়া আৰু পাতল সাৰী আসামলৈ আমদানী কৰিয়েই ক্ষান্ত থাকিব। উহু, তেওঁলোক তেনে ভকত নহয়। বঙলা মানুহৰ ডাঙৰ বেহানী এটাও আসামত সুমুৱাইহে এৰিব। কোনে ভাবিছিল যে আমাৰ এই পুনাৰাম আৰু সোমেশ্বৰসকলৰ মানসিক ক্ৰমবিকাশ ঘটি তেওঁলোক অচিৰতে প্ৰফুল্ল আৰু সুৰেশ্ব হৈ পৰিব! কিন্তু হ'ল! বঙালীৰ ভিতৰত প্ৰচলিত মহাপাপ শহুৰ-শাহুৰপৰা ধন লৈ ছোৱালী বিয়া কৰোৱাটোকো তেওঁলোকে অসমলৈ আনিলে। বঙালীৰ সমাজ এই ঘৃণনীয় প্ৰথাৰ বিষত জৰ্জৰিত হৈ মনুষ্যত্ব হেৰুৱাই আহিব লাগিছে। তেওঁলোকৰ ভিতৰত চিন্তাশীল নেতাসকলে প্ৰাণপণে এই পাপ প্ৰথাৰ উচ্ছেদ সাধন কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে, অথচ আমাৰ ইংৰাজী-শিক্ষিত গ্ৰেজুৱেট, আঙাৰ-গ্ৰেজুৱেটসকলে বঙালীৰ এই সামাজিক পাপৰে ক'লা ফটাকানিখন বুটলি পিন্ধিছে। কি ঘিণৰ কথা! কি লাজৰ বিষয় অসমীয়া ডেকাসকলৰ ইয়াতকৈ আৰু কি অধঃপতন হব পাৰে কব নোৱাৰোঁ। এনে দস্তৰ পিছত ওলাব, এনে কথা ২০ বছৰ আগেয়ে অসমীয়াই ভাবিব পাৰিছিলনে? আমাৰ আশা ভৱসাৰ স্থল শিক্ষিত অসমীয়া ডেকাসকলে অসমক টানি নি উন্নতিৰ ওখ শিমলু গছৰ আগত কেনেকৈ তুলি দিবলৈ ধৰিছে চোৱা!

“অৱশ্যে আমি এনে নাই কোৱা যে সমৰ্থবান শত্ৰুকে জোঁৱায়েকক লেখা-পঢ়াৰ খৰচপ্ৰতি দি সহায় কৰিব নাপায়। কিন্তু সেইটো শত্ৰুকেৰ মন আৰু ইচ্ছাৰ ওপৰত বখা আৰু পুণ্যৰ কথাদানটো বঙালী বেচা-কিনা দৰদস্তৰৰ ওপৰত নৰখাটোহে সজ আৰু ভদ্ৰলোকৰ কাম। শত্ৰুকে-শাহুৱেকে মৰম কৰি জোঁৱায়েক আৰু জীয়েকক যি পাবে, যিমান পাবে দিয়ক, কিন্তু জীৱনৰ পৰিত্ৰ কাৰ্য্য বিবাহটো বঙালীৰ নিচিনাকৈ বিয়াৰ বজাবৰ সমল কৰা বৰ বেজাবৰ কথা।”

এই দৰে বেজবৰুৱাই লিখিলে।

এই বিষয়টোৰ আলোচনা এই বচনাতেই বেজবৰুৱাই শেষ কৰা নাছিল। ব্যঙ্গ-চিত্ৰৰেও পঢ়ুৱৈ সমাজত হাশ্ববসৰ সৃষ্টি কৰি এনে এটা কথাত গৰিহনা দিবলৈ যত্ন কৰিছিল। বেজবৰুৱাই বৰবৰুৱাৰ কথা লৈয়েই হাশ্ব-বসায়ক বচনা ছবিৰে সৈতে অৱতাবণা কৰিছিল। সেই বাবে “বৰবৰুৱাৰ বিয়াৰ উছোগ” শীৰ্ষক বচনাৰ লগতে এখন ব্যঙ্গ-চিত্ৰও প্ৰকাশ কৰিলে “পহিলা ফটো চাই লোৱা ; তৎপশ্চাৎ দৰদস্তৰ।” (‘বাঁহী’, ৪ৰ্থ বছৰ, ১০ম সংখ্যা)

ছবিখনৰ তলত বচনাৰ ছায়াৰ মান কথা উদ্ধৃত কৰি দিলোঁ : “মোৰ নাম মহামান্য কৃপাবৰ ; উপাধি বৰবৰুৱা। ১৯০৩ চনটো নাপাহৰিবা, পাহৰিলেই গ’ল। সেই চনতে মোৰ বয়স ৩০ বছৰ হ’ল। মঙ্গিলৰ কথা ! মই নিৰুপায় !!! কবো কি ? মোৰ গুৰুৰ ঘৰলৈ গ’লো। গৈ যে মই গুৰুৰ ওচৰত আঠু লৈ প্ৰাৰ্থনা কৰিলোঁ কি কম ? প্ৰভু ঈশ্বৰৰ দুখানি চৰণ সাৱটি ধৰি চকুলোবে তিয়াই প্ৰভু জগন্নাথক কলোঁ, ‘মোক জীয়াই থকা কাল ডোখৰ এই বয়সতে থাকিবলৈ আজ্ঞা দিব লাগে’। প্ৰভু জগন্নাথে তুষ্ঠ হৈ ঈশ্বৰ হাশ্ব কৰিলে। কৰি কৃপাকৰি সেৱকৰ প্ৰতি সেই আজ্ঞাফেৰা দিলে। তেখেতৰ আজ্ঞা পাই আৰু আশীৰ্ব্বাদ লভি মই আজিলৈকে কঁহকহীয়া ত্ৰিছ বছৰীয়া ডেকাটো হৈ আছে আৰু আগলৈকে থাকিম বুলি থিৰ কৰিছো। তুমি অস্থিৰ কৰিছা যদি লৰি আহি চাই যোৱাহি। বচ্।”

এইদৰে শিমলুগুৰিৰ মোজাদাৰলৈ এখন চিঠি লিখিছে। তেওঁৰ বাৰ বছৰ বয়সৰ এটি কন্যা আছে। কামৰূপৰ কোনোবা এখন গাৱঁৰ এঘৰলৈ আলহী অহাত বৰ কাহীত এদ’ম ভাত দিয়া দেখি আলহীয়ে হে হে কৰে হাঁহি “বাপা, সেই চাৰটি মোৰ না” বুলিছিল। কৃপাবৰেও সেইদৰে বাৰ বছৰ বয়স বুলি হাঁহি লিখিছে : “মাই ডিয়েৰ উদ্-লি ফাদাৰ-ইন-ল-.....। নিবেদনং বিশেষণং। মোৰ নাম শ্ৰীমান কৃপাবৰ। উপাধিটো বৰ সৰু জ্ঞান নকৰিব,

কৰিলে ঠগ খাব। যথা—বৰবৰুৱা। মোৰ আধি ব্যাধি একো নাই। মই সুস্থ পবল। মোৰ ঘৰ ক-ক-ক কলাবাৰীত। (মই এচিকটা মান খোনা দেই : you won't mind it, I hope) মই কুলত ব্ৰাহ্মণ, শূদ্ৰীৰক ঠেকত পেলাই লব পাৰিলে নশ্ৰ গুৰি কৰি উজাই থওঁ। বিঘাত উড্-বি বি. এ.। আপোনাৰ কণ্ঠাৰ যহত আপুনিও উড্-বি এক. আই.। এতেকে এই মিল যুগমীয়া কবি বাথিবৰ অভিপ্ৰায় কবি আপোনাৰ কণ্ঠাৰ পাণি গ্ৰহণ কৰিবলৈ ইচ্ছুক হৈছোঁ। মোৰ অভিভাৱক নাই। মই স্বতন্ত্ৰীয়া। সেইবাবে নিজৰ বিয়াৰ প্ৰস্তাৱ নিজেই কৰিলোঁ। লোকৰ মুখে শুনিছো বোলে আপোনাৰ নন্দিনী 'মহা সুলক্ষণী কণ্ঠা, অতি বৰ বালা। দিনে দিনে বাঢ়ে যেন নৱ চন্দ্ৰ কলা।' (হেঃ হেঃ বাপা সেই চাৰটি মোৰ না) নিজৰ কথা নিজে কোৱাটো উচিত নহয়, কিন্তু কি কৰো মোৰ অভিভাৱক নাই। সেই দেখি নিৰুপায় হৈ কওঁ যে ময়ো তেনেকুৱাই। মোৰ বয়স ত্ৰিছ ; কিন্তু শুনিলে আচৰিত মানিব, গুৰুৰ আজ্ঞাত আৰু কৃপাত বয়সত মই নাবাঢ়োও, নুটুটোও।

“মোৰ বিবাহৰ পক্ষে এফেৰি চৰ্ত আছে। আপোনাক কৈ থওঁ। কিজানি পিচত ভুলেই হয়—মোক ছহেজাৰ টকা লগা হৈছে। সেই টকা মই অপব্যয় নকৰো নিশ্চয়। মাত্ৰ তাৰে বিলাতলৈ গৈ কিবা এটা হৈ আহিব খুজিছোঁ, এই মাত্ৰ। চিঠিৰ উত্তৰ প্ৰত্যাশা বাথি আজিলৈ বিদায় লোঁ।

শ্ৰীকৃপাবৰ বৰবৰুৱা উড্-বি বি. এ.”

ইয়াৰ উত্তৰত মৌজাদাৰ ডাঙৰীয়াই লিখিলে—

“মাই ডিয়েৰ উড্-বি বি. এ.-ইন্-ল।

“নিবেদনঃ অশেষং। মোৰ নামটো তুমি জানাই। উপাধিটোও দেখিছো জানিছাই ; গতিকে উল্লেখ নিশ্ৰয়োজন। মই উড্-বি. এফ. আই. গতিকে মোৰ আধি ব্যাধিৰ কথা অবান্তৰ। মোৰ ঘৰ কুল বিঘা সকলোকে তুমি জানিছা দেখিছোঁ। তোমাবে সৈতে মোৰ কণ্ঠাটিৰ পাণি নিৰহ নিপানী কৰিব পাৰিলে অৱশ্য বেয়া নহয়। কাৰণ তুমি উড্-বি বি.-এ. আৰু ময়ো ছুৰ্দৈৰ বশতঃ উড্-বি এফ. আই.। তোমাৰ গুৰুৰ প্ৰতি ভক্তি আৰু গুৰুৰ বাক্যত বিশ্বাস দেখিও তুমি সূচবিট্ৰৰ বুলি বুজিছোঁ। কিন্তু মোৰো এফেৰি চৰ্ত এচুকত লাগি আছে। সেই ফেৰি হৈছে, যথা—মই ছহেজাৰ ৰূপ দি তোমাক নিকিনো। কাৰণ ছোৱালী বেচাকিনা দস্তৰ আমাৰ ভিতৰত চলিত নাই আৰু নচলাওঁ বুলিয়েই মই থিব কুৰি থৈছোঁ। তাৰ উপৰিও তুমি কৈছা যে

বিলাতলৈ গৈ তুমি কিবা এটা হৈ আহিব খুজিছা। সেই কিবাটোলৈ মোৰ ভয় লাগে। এণ্ডিয়া ছোৱালী বিয়া কৰাবলৈ প্ৰস্তাৱ কৰিয়েই তুমি তোমাৰ যি ফটোগ্ৰাফ বা মূৰ্তি বা পট মোলৈ পঠিয়াইছা সেইটি দেখিয়েই মোৰ পেটৰ ভাত গোট মাৰি আকৌ চাউল হৈছে। বোলো বোপাদেও, তোমাৰ মূৰত সেইটি কি? তাহানি বঙ্গদেশত বিয়া এখন দেখিছিলো। তাৰ দৰাটিৰ মূৰত তেনেকুৱা বহুৱাৰ টুপী যেন কিবা এটা দেখা মনত আছে। তুমি এতিয়াৰে পৰা সেইটি পিন্ধি বঙালী দৰা সাজি আছানেকি? বঙালী দৰাৰ দৰে তুমি ছুহেজাৰ ৰূপো বিচাৰিছা—এইটোনো কেনে কথা? তুমি বিলাতলৈ গৈ কিবা এটা হৈ আহিবা বুলি কৈছা। কিন্তু এতিয়াই যেনেকৈ তুমি সাজত বহুৱা আৰু “দাবী-দাৱাত” বঙালী দৰাৰ ভেশ লৈছা, দেখিলে তুমি যে বিলাতৰপৰা হনুমন্ত হৈ মোৰ আগত জপিয়াই নপৰিবা তাৰেই বা আটক কি? সেই দেখি তোমাৰ নিচিনা উড্-বি বি. এ. নিকিনো বুলি থিৰ কৰিছো।” এইদৰে শিমলু-গুৰীয়া মৌজাদাবে ৰূপাবলৈ উত্তৰ দিলে।

এই ৰচনা আৰু ব্যঙ্গ-ছবিৰে অসমৰ কিছুমান ডেকাই বিয়াৰ সময়ত শল্লবেকৰ পৰা ধন বিচৰা নিয়ম যাতে অসমীয়া সমাজত নচলে তাৰ বাবে সাংবাদিকৰ দৰে বেজবৰুৱাই অসমীয়া পঢ়ুৱৈ সমাজৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিলে। এইদৰে বেজবৰুৱাই সমাজৰ নানান কথা লৈ প্ৰকৃত সাংবাদিকৰ দৰে আলোচনা কৰিছিল।

বেজবৰুৱাৰ সাংবাদিক জীৱনত তৰ্ক-যুদ্ধ তেওঁৰ এটা ডাঙৰ বিশেষত্ব আছিল। “দামোদৰী, মহাপুৰুষীয়া” ভাষাৰ শুদ্ধতা ইত্যাদি নানান কথা লৈয়ে তেওঁ তৰ্ক-যুদ্ধত নামিছিল।

আমাৰ এজনা শিক্ষকে আমাক পঢ়াওঁতে ‘সাধুকথাৰ কুকি’ৰ প্ৰত্যেক শাৰীত দাগ দি বেজবৰুৱাই ব্যৱহাৰ কৰা গাৰলীয়া জীৱনত প্ৰযোজিত উপমাৰ সমালোচনা কৰিছিল। লগতে তেওঁ কালিদাসৰ উপমা ৰিজাই বেজবৰুৱাৰ সাহিত্য-প্ৰতিভা খৰ্ব কৰিবলৈ প্ৰয়াস পাইছিল। অসমীয়া ভাষা সম্পৰ্কে কিছুমান অসমীয়া কাকততো আলোচনা হৈছিল। এইবিলাকৰ উত্তৰ দিবলৈ বেজবৰুৱাই ‘বাঁহী’ৰ চতুৰ্থ বছৰৰ ৩য় সংখ্যাত বঙ্গদেশৰ সুপণ্ডিত শ্ৰীযুক্ত প্ৰমথ চৌধুৰীয়ে ‘ভাৰতী’ নামৰ বঙ্গ ভাষাৰ মাহেকীয়া কাকত এখনত ‘বঙ্গভাষা বনাম বাবুভাষা ওৰফে সাধুভাষা’ শীৰ্ষক প্ৰবন্ধ এটাত লিখা কথা সম্পাদকীয় টোকাতে আলোচনা কৰিছিল: “ভাষা যদি কোৱা কথাৰ অনুরূপ হয়, অলঙ্কাৰ শাস্ত্ৰৰ মতে এইটো দোষ বুলি গণ্য কৰাটো মোৰ জ্ঞান নাছিল।……লেখাৰ

ভাষা কোৱা মাতৰ প্ৰতিধ্বনি মাত্ৰ। অনিত্য শব্দক নিত্য কৰিবলৈকে অক্ষৰৰ সৃষ্টি।.....কোৱা ভাষা যে জীৱন্ত ভাষা তাত কোনো সন্দেহ নাই।” এইদৰে প্ৰথম চৌধুৰীৰ বহুতো কথা উদ্ধৃত কৰিছিল। কাৰণ সেই সময়ত নব্য বঙ্গ-সাহিত্যতো এই লৈ বাদানুবাদ চলি আছিল। সংস্কৃতজ্ঞ পণ্ডিতসকলে লিখা ভাষা মুখেৰে কোৱা ভাষাৰপৰা আঁতৰাই ৰাখিবলৈ যত্ন কৰিছিল। “চৌধুৰী মহাশয়ৰ উত্তৰটো পঢ়িলে আমাৰ উঠি অহা সাহিত্যিকসকলে উপকাৰ পাব পাৰে বুলি ভাবি আমি তাৰ ভিতৰৰ আমাৰ লাগতিয়াল ভাগ দিলোঁ।” এইদৰে সেই টোকাটোত চৌধুৰী মহাশয়ৰ প্ৰবন্ধৰ আলোচনা কৰিছিল। সাধু-ভাষাৰ জাল বুলি এখন ব্যঙ্গ-চিত্ৰও ‘বাঁহী’ত প্ৰকাশ কৰিলে। (‘বাঁহী’, ৪ৰ্থ বছৰ)।

এটা সময়ত অসমত মহাপুৰুষ দামোদৰদেৱ আৰু শঙ্কৰদেৱক লৈ বৰ বাদানুবাদৰ সৃষ্টি হৈছিল। যি সকলে এই বাদানুবাদত অংশ লৈছিল সেইসকলৰ ভিতৰত বেজবৰুৱা প্ৰধান আছিল। ‘প্ৰদীপিকা’ৰ লগত ‘বাঁহী’ৰ বাদানুবাদ হোৱাৰ আগতেও ‘বাঁহী’ উলিওৱাৰ প্ৰথম অৱস্থাতে এই বাদানুবাদ আৰম্ভ হৈছিল। ‘বাঁহী’ৰ চতুৰ্থ বছৰ ১০ম সংখ্যাত পোৱা যায়—সম্পাদকৰ চৰাত বেজবৰুৱাই মহাপুৰুষসকলৰ কথা আলোচনা কৰি লিখিছিল :

“এনে অভেদ অমায়িক মহাপুৰুষ দামোদৰ আৰু শঙ্কৰৰ ভিতৰত আছে বুলি ভাবি আমি দামোদৰীয়া মহাপুৰুষীয়া জনচেৰেকে কেলেই ওফাইদাং মাৰি কৈ ফুৰো কব নোৱাৰোঁ। শঙ্কৰদেৱো আমাৰ, মাধৱদেৱো আমাৰ, দামোদৰদেৱো আমাৰ! শঙ্কৰদেৱো মহাপুৰুষ, দামোদৰদেৱো মহাপুৰুষ, মাধৱদেৱো মহাপুৰুষ। সেইসকলক তুলনা কৰি ওখ চাপৰ পাতিবলৈ যোৱা—‘ভোমকেবোলা’, ‘ভজলুকীয়াহঁত’ কীটানুকীট। এই বাওনাইতে বৃজি নাপায় যে শঙ্কৰ, মাধৱ, দামোদৰক সিহঁতে ঢুকি নাপায়। আৰু দূৰৰপৰা বালকৰ দৰে হেপ মেলি সিহঁতে তেওঁলোকক কোনো কালে ভঙা-পতা কৰিবলৈ নাপায় আৰু কৰিবলৈ গৈ সিহঁত হাস্যাস্পদ হব মাথোন।

“শঙ্কৰদেৱৰ চৰিত্ৰত থকা দামোদৰদেৱে কোৱা মাৰি খেতি কৰি জীৱিকা নিৰ্বাহ কৰা কথাত বেয়া পাই বাজমৰ্যাদা, বাজসন্মান লুভীয়া পাৰ্থিৱ সুখকে সাবোগত কৰি লোৱা কোনো কোনোৱে সেইটো গালি বুলি ভাবি শঙ্কৰদেৱক ‘হালোৱা শঙ্কৰ’ বুলি বোধ কৰো গালিক গালিৰে গুতাবলৈ ইচ্ছা কৰি আমালৈ লিখা চিঠি খনচেৰেক আমাৰ হাতত আছে। আমি কিন্তু এটা কথা অনুমান কৰি কব পাৰো যে এই চিঠি কেইখন মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱে দেখাইহঁতে বৰ সন্তোষ পালেহঁতে। কাৰণ তেওঁৰ নিচিনা সৰ্বশাস্ত্ৰ-পাৰ্গত

লোকে নিশ্চয় জানিছিল আৰু এই সামান্য বাঁহীৰ সম্পাদকেও জানে যে শঙ্কৰদেৱে যদিও নিজে হাল বাবৰ আৰম্ভক নাছিল কাৰণ শিবোমণি ভূঞাৰ পৌৱালি, নিজেও শিবোমণি ভূঞা, সেইবোৰ কাম কৰিবলৈ দাস-দাসী, লগুৱা-লিকচৌ তেওঁৰ একোৰে অভাৱ নাছিল। তথাপি তেওঁৰ একৈশ পুৰুষ হালোৱা আৰু এই বাঁহী কাকতৰ বামুণ সম্পাদকবোৰে কিজানি একৈশ পুৰুষ বেচি হালোৱা, আৰু শঙ্কৰদেৱক 'হালোৱা' বুলি গালি পাৰিবৰ ইচ্ছা কৰা বামুণ চিঠি লিখোতাসকলৰো সেই অৱস্থাই নিশ্চয়। কাৰণ এওঁলোক সকলো আৰ্য্য বা এৰিয়ান আৰু এওঁলোক সকলোৱেই আৰ্য্য বুলি নিজক গৌৰৱান্বিত বিবেচনা কৰে। 'আৰ্য্য' শব্দৰ ধাতুৰ অৰ্থ স্কুলীয়া ল'ৰাইও জানে। ব্ৰাহ্মণ কায়স্থসকলেই শ্ৰেষ্ঠ আৰ্য্য অৰ্থাৎ ওপৰ শ্ৰেণীৰ ভাল হালোৱা। এতেকে বামুণ আৰ্য্য হালোৱা চিঠিৰ লেখকসকলে মহাপুৰুষক গালি পাৰিবলৈ গৈও গালি পাৰিব নোৱাৰিলে !!!.....আমি কওঁ হালোৱা শব্দটো নমা নাই তুমিহে নামিছা। আকৌ তুমি আৰ্য্য-গুণসম্পন্ন হব পাৰিলে অৰ্থাৎ পৃথু বজাই চুহি বস বাহিৰ কৰি নিজৰ নাম যুগমীয়া কবি পৃথিৱী নাম দি যোৱা ভূমিক আঁজুৰি পিঁজুৰি তুমি খাবলৈ শিকি, দাসত্ব বা পৰৰ গোলামী এৰি দিব পাৰিলেই নামত ব্ৰাহ্মণ আৰু কামত শূদ্ৰত্বৰ পৰা উঠি গৈ আৰ্য্যত্ব পাই উন্নত হবা।" এইদৰে বেজবৰুৱাই এই বিষয়ত হোৱা তৰ্কৰ প্ৰত্যুত্তৰ দিছিল। এই সম্পৰ্কে বেজবৰুৱাৰ বহুতো লেখা 'বাঁহী'ত সিঁচৰতি হৈ আছে। 'সংসম্প্ৰদায়ৰ কথা', 'ভৱিষ্ণু কথা বা সন্ত চৰিত' নাম দি দুখন কিতাপ ৪০ বছৰমান আগতে প্ৰকাশিত হৈছিল। এই কিতাপ দুখনত মহাপুৰুষ মাধৱদেৱৰ জঘন্য ভাষাৰে আক্ৰমণ কৰা হৈছিল। বেজবৰুৱাই ষষ্ঠ বছৰৰ 'বাঁহী'ত (১২শ সংখ্যা, কাতি) এই সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিব লগা হৈছিল। এইখন কিতাপৰ ভাষা ইমান জঘন্য আছিল যে বেজবৰুৱাই পোনতে "beneath notice" বুলি এই দুখন কিতাপৰ আলোচনা কৰিবলৈ মন দিয়া নাছিল। বৰঞ্চ ফটা কাকতৰ পাচীতহে পেলাই থৈছিল। কিন্তু যেতিয়া দেখিলে যে আসামবাসী কোনোবা এজন "ভুজুলুকীয়া প্ৰত্নতত্ত্বজ্ঞই" সেই কিতাপৰে প্ৰমাণ উদ্ধাৰ কৰি তেওঁৰ ভুজুলুকীয়া বিদ্যা জাহিৰ কৰিব লাগিছে, তেতিয়া একো নামাতিলে তেওঁৰ শাৰীৰ সকলে তাৰেই "কিন্লা ফতে" চেষ্টা কৰি হাস্যাস্পদ হৈ থাকিব। গতিকে "তেওঁলোকক বক্ষা কৰিবলৈকে আমি অস্ত্ৰ ধৰিব লগীয়াত, পৰি আমাৰ বন্ধুবৰৰ ওচৰত ক্ষমা, মাগিছো।" এই বুলি তেওঁ যুক্তিৰ অৱতাৰণা কৰিছিল। এইদৰে 'বাঁহী' চলোৱা কালডোখৰৰ

সৰ্বভাগ এনেবিধৰ বহুতো প্ৰবন্ধ লিখাতেই ব্যস্ত থাকিব লগীয়া হৈছিল। বেজবৰুৱাই নিজে সম্বলপুৰৰপৰা হ'লেও নিজৰ দায়িত্বত 'বাহী' চলোৱা কালডোখৰৰ শেষৰ ফালে 'প্ৰদীপিকা'ৰ লগত যুঁজত নামিব লগীয়া হৈছিল। এই যুঁজত উক্তৰ বাণীকান্ত কাকতীদেৱেও তেওঁক সহায় কৰিছিল। কাকতীদেৱে 'বেজবৰুৱাৰ সাহিত্য প্ৰতিভা' শীৰ্ষক পুস্তিকাখনত লিখিছে: "ভাষাৰ ফালৰপৰা নোৱাৰি প্ৰবাসীয়ে নতুন ছিদ্ৰ বিচাৰিব ধৰিলে আৰু আগেয়ে যি কন্দল নামনি অসমত আৱদ্ধ আছিল তাৰ গুটি অসমৰ ইমূৰৰপৰা সিমূৰলৈ ছতিয়াই দিলে। ইবাৰৰ ঘোষণা হ'ল অসমৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম বঙ্গদেশী চৈতন্যদেৱৰ বৈষ্ণৱ মতৰেই এটা নীচ ভাৱৰ উদ্‌গিৰণ। শঙ্কৰদেৱ, চৈতন্যদেৱৰ শিষ্য নহলেও অদ্বৈতাচাৰ্য্যৰ শিষ্য যদিওবা শঙ্কৰদেৱ নহয়, দামোদৰদেৱ চৈতন্যদেৱৰ শিষ্য হবই লাগিব। বিদেশী সমাজনীতি, বিদেশী সাধনাৰ প্ৰতি যি বিবাগ, মোৱামৰীয়াসকলে গাৰ তেজেৰে বুৰঞ্জীত লিখি গৈছে। বেজবৰুৱা আকৌ বণক্ষেত্ৰত আকৌ অসমীয়া ৰীতি-নীতিৰ বিশুদ্ধতা প্ৰতিপন্ন কৰিবলৈ লাগি গ'ল। আমাৰ জাতীয় সাধনা নীতি যে লোকৰ এধাপকা ভাৱৰ উদ্‌গিৰণ নহয়, আমাৰ জাতীয় চৰিত্ৰৰ লগত খাপ খোৱা আৰু লোকৰ সামাজিক ৰীতি-নীতিতকৈ যে আমাৰ সামাজিক নীতি উন্নত নহলেও হীন নহয়, এইবোৰ নানান যুক্তি, নানান তৰ্ক, নানান শাস্ত্ৰালোচনাৰে প্ৰতিপন্ন কৰিলে। এইবোৰ তৰ্কৰ ফলস্বৰূপে আধুনিক প্ৰণালীৰে মহাপুৰুষসকলৰ চৰিত বচনা আৰু সমসাময়িক আচাৰ নীতিৰ উল্লেখ থকা পুৰণি অসমীয়া সাহিত্যৰ আলোচনাৰ সূচনা কৰিলে।"

সাংবাদিক বেজবৰুৱাৰ ই এটা ডাঙৰ অৱদান।

বেজবৰুৱাৰ 'বাহী'ৰ এটা যুগ আছিল যি সময়ত মহাপুৰুষীয়া ধৰ্মৰ কথা লৈ আলোচনাৰ বাহিৰে আন আন বিষয় বৰ কম আছিল আৰু এইবাবে উঠি অহা নতুন পঢ়ুৱৈসকলৰ মনলৈ অসন্তোষ নহাকৈ নাছিল। কিন্তু মই ভাবোঁ, বেজবৰুৱাই অসমীয়া জাতি গঠনৰ দৃষ্টি-ভঙ্গীৰেই এই বিষয়ত ইমান জোৰ দিছিল। "কোনো এটা জাতিক ভালকৈ একেটা কৰিবলৈ কিছুমান বান্ধোন লাঞ্চে—যেনে ধৰ্মৰ বান্ধোন, ৰাজনৈতিক বান্ধোন ইত্যাদি"—এই বিষয়টো বেজবৰুৱাই 'বাহী'ৰ চতুৰ্থ বছৰৰ দ্বাদশ-সংখ্যাত আলোচনা কৰিছিল। ভাষাৰ বান্ধোন কটকটীয়া হ'লেও একে ভাষাৰ সৈতে আমেৰিকাৰ ব্ৰিটিশ উপনিবেশ ব্ৰিটিশ সাম্ৰাজ্যৰপৰা আঁতৰি গ'ল। তেওঁ বিশ্বাস কৰিছিল যে ধৰ্মৰ বান্ধু যুগমীয়া, অচ্ছেদ্য অভেদ্য। তেওঁ মনতে কল্পনা কৰিছিল যে ধৰ্মৰ

প্ৰাণসঞ্চাৰিণী শক্তিৰ বান্ধোনৰে অসমীয়া বান্ধ খালে অসমীয়া মানুহ হৈ উঠিব আৰু ভাৰতৰ জাতিবিলাকৰ মাজত প্ৰথম শাৰী ল'ব। তেওঁ ভাবিছিল, সংখ্যাত অসমীয়া এমুঠিয়েই হওক ভাৰত অসমীয়াৰ প্ৰভাৱত প্ৰভাৱান্বিত হ'ব। ৰাজসিক আৰু তামসিক ধৰ্মৰ বিশ্বব্যাপী বিশ্বজনীন শক্তি নাই আৰু হ'ব নোৱাৰে। “সাৰ্বভৌম সাৰ্বজনীন চিৰন্তন সেই ধৰ্ম কেইটা হৈছে বুদ্ধৰ ধৰ্ম, খৃষ্টৰ ধৰ্ম আৰু মহম্মদৰ ধৰ্ম।” তেওঁ হিন্দু ধৰ্মক যে এই শাৰীৰ বাহিৰত থৈছিল এনে নহয়। হিন্দুধৰ্ম অজৰ অমৰ হলেও ৰাজসিক আৰু তামসিক আবৰ্জনাত পোত খাই আছে। এই আবৰ্জনা গুচাবলৈ পৰমেশ্বৰে মাজে মাজে ভাৰতলৈ একোজন মহাপুৰুষ পঠাই আছে। অসমত মহম্মদীয় ভাই-সকলক বাদ দিলে নচলিব। মহম্মদৰ সাংগিক শিক্ষাত আবৰত শান্তি স্থাপিত হৈছিল। “মূৰ্তিপূজা বিগৰ্হিত শঙ্কৰ ধৰ্মৰ প্ৰতি মুছলমানসকলে সন্মান প্ৰদৰ্শন কৰি হিন্দুৰ সৈতে মিলিবৰ সুগম অনেক। প্ৰায় একে ভাবাপন্ন একে স্বভাৱৰ এই দুই ধৰ্মাৱলম্বী অসমীয়া দুই জাতিয়ে নিজৰ সাম্প্ৰদায়িকতা সঙ্কীৰ্ণতা পৰিহাৰ কৰি জাতীয় ভাৱত অনুপ্ৰাণিত হৈ বিৰাট অসমীয়া জাতি গঠন কৰক”—এয়ে বেজবৰুৱাৰ সপোন আছিল।

অসমৰ নাট্যজগতত বেজবৰুৱা

অতুলচন্দ্ৰ হাজৰিকা

সাহিত্যবথী বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ জীৱনৰ সবহভাগ অৰ্থাৎ ওৰে কৰ্ম-জীৱন অসমৰ বাহিৰত অতিবাহিত হৈছিল। সেইকাৰণে নাট্যশিল্পী জীৱনে পুলি-পোখা মেলি ফুলে-ফলে জাতিকাৰ হবলৈ সুযোগ নেপালে যদিও নাট্যকাৰ হিচাপে তেওঁৰ আসন অসমীয়া সাহিত্যত সুপ্ৰতিষ্ঠিত, অভিনেতা হিচাপেও তেওঁৰ অসমৰ বঙ্গমঞ্চলৈ বৰঙণি নিচেইকৈ নাই বুলি ক'ব পৰা নেযায়। ল'ৰা-কালত অঙ্কুৰ মেলা আবেগ-অনুভূতিবোৰেই উপযুক্ত ক্ষেত্ৰ আৰু আপডাল পালে পিছৰ জীৱনত ঠন ধৰি উঠাটো স্বভাৱসিদ্ধ কথা। বেজবৰুৱাৰ শিশু-জীৱনত কেনেকৈ শিল্পী-জীৱনৰ গজালি মেলিছিল তাৰ বিতং বিবৰণ তেওঁৰ 'মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ' গ্ৰন্থত পোৱা যায় এইদৰে :

“কমলাবাৰী সত্ৰৰ ভকতসকলে এবাৰ কি ছুবাৰ পিতৃদেৱতাৰ আহ্বানত আহি লক্ষীমপুৰত ভাৱনা কৰিছিল। সেই ভাৱনা চাই যে আমাৰ কি মহানন্দ হৈছিল, কৈ শেষ কৰিব নোৱাৰোঁ। ভাৱনা হৈ যোৱাৰ এবছৰমান পিছলৈকে আমাৰ মুখৰ পৰা ভাৱনাৰ ভাৱবীয়াৰ বচনবোৰ হুগুচিছিল আৰু সময় অসময় থল-অথল বিবেচনা নকৰি আমি ভাৱবীয়াৰ ভাও দি ফুৰিছিলোঁ। এটা ভাৱনা বোধকৰোঁ 'জ্বাসন্ধ-বধ' আছিল। মই আৰু মোৰ ককাইদেউ শ্ৰীনাথ, ছয়ো কলা-ঠহুৰাৰ ছুডাল গদা কৰি লৈ ঘৰৰ চোতালত বাঁৰবসাত্মক বচন স্মৃতি পৰম বিক্ৰম প্ৰকাশ কৰি যুঁজি ফুৰিছিলো আৰু ছয়োবো পিঠিত কল-ঠহুৰাৰ গদাৰে ছুইও ধুপ্ ধুপ্ কৰে কোবাই গদা ছুডাল ঘুঙলা-পচলা কৰিছিলো। আমাৰ ছুইবো তুমুল যুদ্ধত প্ৰদৰ্শিত বল বিক্ৰম দেখি ঘৰুৱা তিৰোতাসকল আৰু চাকৰ-নাকৰবোৰে পৰম বিশ্বয় মানি তথা লাগিছিল আৰু সেই দৰ্শকসকলৰ উদ্ভূত শলাগ আৰু উছাহ বাক্যত আমি ছুই ভাই ভীম জ্বাসন্ধ ওফন্দি পৰি ছয়ো বেগেৰে তয়াময়া যুঁজ লগাই দিছিলোঁ। লাহে লাহে এই জাল আৰু বাওনা ভীম-জ্বাসন্ধবোৰৰ যুঁজৰ কোব ইমান বাঢ়ি উঠিছিল যে আমাৰ 'চুপৰভাইজৰ' ককা ববিনাথে 'নাম নহৈ কোঁদোৰ বাহ' হুৰগৈ বুলি আশঙ্কা কৰি, to preserve law and order, অৰ্থাৎ আইন

আৰু শান্তিবন্ধৰ নিমিত্তে, এক মাথোন তেওঁৰ দ্বাৰাই সঙ্কলিত, প্ৰচাৰিত আৰু প্ৰচলিত দণ্ডবিধি আইনৰ কোনো এটা section বা ধাৰ্মাতে কৰা হুকুম জাৰি কৰি further যুদ্ধ বন্ধ কৰি দিলে। কোনো সোঁত বা বেগৰ স্বাভাৱিক outlet অৰ্থাৎ বাট বন্ধ কৰি দিলে, যেনেকৈ সি বাস্তৱিকতে বন্ধ নহৈ under-ground হয়, অৰ্থাৎ আত্মগোপন কৰি অন্তঃসলিলা হয়, সেইদৰে ইয়াৰ পিছত এই ক্ষুদ্ৰ যোদ্ধা ছুটিয়ে শাসকৰ চকু এবাই বাবীৰ পিছফালে, নাইবা ঘৰৰ পিছ-চোতালত নাইবা গৰু-গোহালিত ছেগ বুজি একো-একোখন ক্ষুদ্ৰ যুদ্ধ সজ্বটন কৰিবলৈ ধৰিলে। ভেকুৰি-গুটীয়া যুঁজাৰু ছুটিৰ গাত লম্বা ভাইব ভীম-জৰাসন্ধ ছুটা কালক্ৰমত স্বভাৱতে বিলয়প্ৰাপ্ত হ'লতহে প্ৰকৃতপক্ষত সন্তোষব্যাপী সেই দুৰ্ঘোৰ মহাৰণৰ ওপ পৰিল। ইয়াৰ পিছৰ বছৰত 'নৃসিংহ-যাত্ৰা' ভাৱনা দেখিছিলোঁ। আকৌ দুই ভাইক ভাৱনাৰ ভূতে পালে। বচন মাতি মাতি আকৌ দুয়ো যুদ্ধ-ক্ষেত্ৰত প্ৰৱেশ কৰিলোঁ। মনত আছে এদিন মই হিবৰ্ণ্যকশিপু হৈ—

“বহ বে বহ বহ
ভাতৃবৈৰী হৰি।
হাতে শূল ধৰি
পঠাইবো যম নগৰী।”

—এই বচন মাতি হাতত লাখুটি এডাল লৈ নবসিংহ হোৱা শ্ৰীনাথ ককাইদেওৰ ফালে চোচা লওঁতেই কলিৰ হিবৰ্ণ্যকশিপুতকৈও ডাঙৰ ককা শ্ৰীযুত বৰিনাথ মাজুদলৰ বৰুৱা আহি কৰবাবপৰা হিবৰ্ণ্যকশিপুৰ ওচৰত জপংকৈ পৰিল। নিমিষতে নবসিংহ ফিৰিঙতি ভগাদি ভাগি অদৃশ্য হৈ সাবিল, কিন্তু হিবৰ্ণ্যকশিপুৱে কাণ-মলা খালে।”

এইদৰেই লক্ষ্মীনাথৰ কোমল মনত অসমীয়া নাট্যসাহিত্যৰ বীজবোপণ হৈছিল আৰু এই গজালিটিয়ে তেওঁৰ পিছৰ জীৱনত বৰগছ হৈ পত্ৰে-পুষ্পে বিকশিত হৈ উঠিছিল। এইখিনিতে উল্লেখ কৰিব পাৰি যে সেই সময়ত অসমৰ দেশত আজিৰ নিচিনা থিয়েটাৰী পৰিবেশ নাছিল। দেশত এফালে অসমীয়া নাট-ভাওনাৰ কলচোপ কলচোপ অৱস্থা আৰু আনফালে বঙলা নাট্য-সংস্কৃতিৰ প্ৰভাৱৰ ফলত অসমীয়া সাহিত্য সংস্কৃতিয়ে বিজতৰীয়া ৰূপ ধাৰণ কৰিছিল। অসমীয়া তিথিবাম বায়নৰ বঙলা যাত্ৰাৰ ঘিটঘিটনি শুনি কোমল-মতি লক্ষ্মীনাথৰ মন বিদৰি গৈছিল আৰু এনে এটা যুগৰ সন্ধিক্ষণতে লক্ষ্মীনাথ, পদ্মনাথ প্ৰভৃতি অসমীয়া সাহিত্যৰ গুৰিয়ালসকলৰ আবিৰ্ভাৱ হৈছিল। সেই

কালত অসমীয়া সাহিত্যৰ জোনাকীযুগৰ ধনুৰ্দ্ধবসকলে হাতত কাৰ্কাই ধনু লৈ ভাষাৰক্ষা, দেশৰক্ষা নকৰা হলে হয়তো আজি অসমত অসমীয়াৰ অস্তিত্বই নেথাকিলহেঁতেন।

যোৱা শতিকাৰ শেষ দশকৰ কথা। তেতিয়া যিচাম অসমীয়া ছাত্ৰবে কলিকতাৰ কলেজত পঢ়িছিলগৈ তেওঁলোকে নিজৰ কথাৰ বাহিৰেও দেশৰ কথা চিন্তা কৰিছিল, অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ উন্নয়ন আৰু প্ৰতিবন্ধাৰ কাৰণে কেৱল যে চিন্তাই কৰিছিল তেনে নহয়, হাতে-কামে লাগিছিল। তাৰ ফলতেই ১৮৮৮ চনৰ ২৫ আগষ্টৰ দিনা কলিকতাৰ অসমীয়া ছাত্ৰ বাহৰ এটাত অসমীয়া ভাষাৰ উন্নতি সাধিনী সভাৰ (অ-ভা-উ-সা) জন্ম হৈছিল। প্ৰকৃতপক্ষে সেইদিনাই প্ৰকৃত আধুনিক অসমীয়া নাটৰ পুনৰ্জন্মৰ সূচনা হৈছিল। সেইসকল ছাত্ৰই ভাবিছিল—ভাষাৰ প্ৰসাৰ আৰু প্ৰচাৰত নাটকেই হৈছে উত্তম মাধ্যম। মহাপুৰুষ ছজনাই যেনেকৈ অক্ষীয়া নাটৰ মাধ্যমেৰে ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ উদ্দেশ্য লৈ লোকসংগ্ৰহ কৰিছিল সেইদৰে কলিকতাৰ অ-ভা-উ-সাৰ সদস্যসকলেও নাট লিখি, নাটৰ অভিনয় কৰি মুজুৰাপৰা অসমীয়া সাহিত্যলৈ সকলোৰে দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰি আগ্ৰহ জন্মাবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। এই বিষয়ত লক্ষ্মীনাথ আৰু পদ্মনাথ দুইজন সাহিত্যৰথীৰ অবিহণা বিশেষ মূল্যবান।

সেইকালৰ নাটসমূহৰ ভিতৰত 'ভ্ৰমবন্ধ' নাটে যুগান্তৰ সৃষ্টি কৰিছিল। এই নাটখনৰ বিষয়ে বেজবৰুৱাই নিজে এইদৰে লিখি থৈ গৈছে—“২নং ভবানী দত্তৰ লেনত থাকোতেই আমি 'ভ্ৰমবন্ধ'ৰ ভাওনা কৰোহক। ভ্ৰমবন্ধ ছেফ্ৰপীয়েবৰ 'কমেডি অব্ এৰছ'ৰ অসমীয়া ভাঙনি। ৩ৰত্নেশ্বৰ বৰুৱা, শ্ৰীযুত ব্ৰমাকান্ত বৰকাকতী, শ্ৰীযুত গুঞ্জানন বৰুৱা আৰু ৩ঘনশ্যাম বৰুৱা এই চাৰিজনো গোটেই এই ভাঙনি কৰে। শ্ৰীযুত শিৱৰাম বৰদলৈ আৰু এই লেখক সহায়ক হয়।” নকলেও হ'ব যে এই 'ভ্ৰমবন্ধ' নাট জাতে-পাতে অসমীয়া ঠাচত ফুটাই তোলা হৈছিল। লিখক নহলেও সহায়ক হিচাপে লক্ষ্মীনাথৰ কৃতিত্বৰ সঁহাৰে উমান পোৱা যায়। এই নাট অসমীয়া ছাত্ৰসকলে কলিকতাত অস্থায়ী নাটশাল সাজি অনেকবাৰ অভিনয় কৰিছিল আৰু এবাৰ নে দুবাৰে লক্ষ্মীনাথে নিজেও কামপুৰীয়া নিবৰ্জনেৰ ভূমিকাত অৱতীৰ্ণ হৈছিল।

ইয়াৰ পিচত বিখ্যাত ঠাকুৰ পৰিয়ালৰ লগত লক্ষ্মীনাথৰ বৈবাহিক সম্বন্ধ ঘটাত সোণ-সুৱগাৰ মিলন হ'ল। কলা-সংস্কৃতিত ঠাকুৰ পৰিয়ালৰ জন্মগত অধিকাৰিণী প্ৰজ্ঞাসুন্দৰীয়ে অসমীয়া সত্ৰীয়া সংস্কৃতিৰ অধিকাৰী

লক্ষ্মীনাথক বৰণ কৰাত অসমৰ কলা-সংস্কৃতিয়ে তৃপ্তিৰ হাঁহি মাৰিলে। অসমীয়া লক্ষ্মীনাথে আৰু তেওঁৰ জীয়াৰী শ্ৰীমতী অৰুণাই বঙালীৰো বঙালী ঠাকুৰ পৰিয়ালৰ লোকসকলৰ লগত বঙলা ভাষাতো অভিনয় কৰি কলিকতা হেন মহানগৰীতো নাম কৰিলে। এই 'বাল্মীকি-প্ৰতিভা' নাটৰ অভিনয় হৈছিল কলিকতাৰ বয়েল থিয়েটাৰত। বেজবৰুৱা অৱতীৰ্ণ হৈছিল দম্ভু-ছৰ্দাৰৰ ভূমিকাত আৰু তেওঁৰ জীয়াৰী অৰুণা দেৱী বনদেৱীৰ ভূমিকাত। এই অভিনয় সম্পৰ্কে বঙলা আৰু ইংৰাজী কাকতত উচ্চ প্ৰশংসা প্ৰকাশ হৈছিল। 'প্ৰতিমা'ৰ খনিকৰ চন্দ্ৰকুমাৰেও 'অসমীয়া নাট্যপ্ৰতিভা' নাম দি 'বাঁহী'ত এটা প্ৰবন্ধ লিখিছিল আৰু অভিনেতা বেজবৰুৱা আৰু তেওঁৰ জীয়াৰীক অভিনন্দন জনাইছিল। য়ুবোপীয় আৰু বঙালী দৰ্শকৰ মনৰপৰা এই অভিনয়ৰ স্মৃতি বহুত দিনলৈকে মাৰ যোৱা নাছিল। তাৰ ফলতেই বহুদিনৰ পিচত বেজবৰুৱাই সম্বলপুৰত 'বাল্মীকি-প্ৰতিভা' অভিনয় নিজৰ পৰিচালনাত পাতিব লগীয়া হৈছিল। এই সম্পৰ্কে তেওঁ জীৱন সোঁৱৰণত লিখি থৈ গৈছে এইদৰে : "সিদিনা মহাযুদ্ধৰ শান্তিপৰ্ব্বৰ আৰম্ভণত (peace celebration) সম্বলপুৰত নানাবিধ উৎসৱ আনন্দৰ দিহা কৰা হৈছিল। সম্বলপুৰৰ ডিপুটি কমিশ্বনৰ মিষ্টৰ ইংগোলছ্ (A. L. Ingless) ছাহাবে, কলিকতাৰ বয়েল থিয়েটাৰত ডাল্লৰ ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰ বিৰচিত 'বাল্মীকি-প্ৰতিভা' নাটৰ ভাৱনাত মোৰ অভিনয়ৰ কথা কেনেকৈ আন য়ুবোপীয়সকলৰপৰা শুনিছিল। তেওঁ মোক বৰকৈ ধৰিলে, যেন সম্বলপুৰৰ ভিক্টোৰিয়া মেমোৰিয়াল হলত মই সেই 'বাল্মীকী-প্ৰতিভা' ভাৱনা কৰোঁ। মই অগত্যা মোৰ ছোৱালী তিনিজনী আৰু গৃহিণীৰে সৈতে, আৰু লগত আন চাৰি-পাঁচজন ভদ্ৰলোকক লগত লৈ সেই ভাৱনা কৰিছিলোঁ। তালৈ কালীৰ প্ৰতিমা দৰ্কাৰ। সম্বলপুৰত সেই প্ৰতিমা ছল্লভ হোৱাত, মই ছদিনৰ ভিতৰতে নিজ হাতে মাটিৰ কালীমূৰ্ত্তি সাজি লৈ সেই কাৰ্য্য সুন্দৰৰূপে সমাধা কৰিলোঁ।"

মুঠতে এই কথা ধৰি লব পাৰি যে অসমৰপৰা দূৰ-দূৰণিত থাকিলেও বেজবৰুৱাৰ অন্তৰৰপৰা কোনোদিনে নাট্যৰসে বিদায় লোৱা নাছিল। শঙ্কনী নাট, আধুনিক অসমীয়া নাট আৰু বঙলা নাট্যৰসৰ ফলত স্মৃতিয়ে তেওঁৰ পৰিয়ালৰ মাজত জিব জিবকৈ বৈ আছিল। বেজবৰুৱাৰ বৰ জীয়াৰী অৰুণা দেৱীৰ কন্যা বিণা দেৱীয়ে অলপতে বিলাততো বিভিন্ন মঞ্চত সত্ৰীয়া নৃত্য প্ৰদৰ্শন কৰি বিপুল যশস্যা আৰ্জিব পৰাটো আমাৰ, পক্ষে গোঁৱৰৰ কথা। বেজবৰুৱাৰ মাজু জীয়াৰী বহু দেৱীয়ে তেওঁৰ স্বামী বোহিণী বৰুৱাৰ লগত

তৃতীয় অসমীয়া বোলছবি 'মনোমতী' উলিয়াইছিল আৰু নিজে প্ৰমীলাৰ ভূমিকাত ৰূপদান কৰিছিল। জীয়াৰী আৰু নাতিনীবিলাকৰ নাট্য-প্ৰতিভাৰ অন্তৰালতো বেজবৰুৱাৰ অনুপ্ৰেৰণা অনুমেয়।

অভিনেতা হিচাপে বেজবৰুৱাক সতকাই পোনপটীয়াভাৱে দেখা পাবলৈ টান হলেও খ্যাতিমান নাট্যকাৰ হিচাপে তেওঁ আমাৰ আগত জল জল পট পটকৈ জিলিকি আছে। অসমৰ নাট্য জগততো এই গৰাকী সাহিত্যবথীক আমি এখন সন্মানৰ আসন নিদি নোৱাৰোঁ। এইখিনিতে আমি টলকি চাব লাগিব বেজবৰুৱাই কোনটো যুগত নাটক ৰচিছিল আৰু সেই যুগত অসমীয়া নাটশালৰ অৱস্থা কেনেকুৱা আছিল। ইয়াৰ উত্তৰত চমুকৈ ইমানকে ক'ব পাৰি যে সেইটো আছিল অসমীয়া নাটকৰ, অসমীয়া নাট্যান্দোলনৰ পুনৰুত্থানৰ যুগ। সেই সময়ত অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যই বঙলা ভাষা-সাহিত্যৰ সৰ্বনশীয়া গৰাহৰপৰা গা টঙাই থিয়-দঙা দিবপৰা হৈছিল যদিও নিটোল স্বাস্থ্যৰ অধিকাৰী হ'ব পৰা নাছিল। চুবুৰীয়াবিলাকে বহু আগতে ইংৰাজী শিক্ষা লাভ কৰি ইতিমধ্যে ভালেখিনি বাট আগবাঢ়ি গ'ল। অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ তেতিয়া নানা বিষয়ত পাছপৰা অৱস্থা সৃষ্টি হৈছিল। সত্ৰীয়া নাট-ভাওনাৰ বেলিমাৰ আৰম্ভ হৈছিল। বিজতৰীয়া প্ৰভাৱ পৰি তাৰ কেনে পুতৌ লগা অৱস্থা হৈছিল তাৰ ফটফটীয়া ছবি বেজবৰুৱাৰ 'নোমল' নাটৰ আঠীয়াবাবীৰ সত্ৰাধিকাৰৰ বৰচ'ৰাত দেখা পোৱা যায়। মুঠতে এইটো ঠিৰাং যে বেজবৰুৱা, গোহাঞি বৰুৱা, মজিন্দাৰ বৰুৱা প্ৰমুখ্যে নাট্যকাৰসকলে নাট ৰচনা কৰাৰ পূৰ্বতে আধুনিক অসমীয়া নাট্য-সাহিত্যৰ ভেটিটো তোলা হৈছিল যদিও সি বৰ নিশকতীয়া আছিল আৰু সেইকালৰ বেছিভাগ নাট সাময়িক প্ৰয়োজনতহে সৃষ্টি কৰা হৈছিল। নাটলিখকসকলে সেই নাটবোৰ সাহিত্য-ভঁৰাললৈ আগবঢ়োৱাৰ কথাটো ভবা নাছিল। তাৰ ফলত সেইসময়ৰ কেবাখনো সৰবৰহী নাটকেই ছপাৰ পোহৰ দেখা নোপোৱাকৈয়ে বিলুপ্ত হ'ল। সেই কালৰ জনপ্ৰিয় মঞ্চাভিনয়-বোৰৰ ভিতৰত বেজবৰুৱাৰ 'পছমকুঁৱৰী'ও আছিল। বেজবৰুৱাই 'পছমকুঁৱৰী' নাম দি কোনো নাট ৰচনা কৰা নাছিল যদিও তেওঁৰ একে নামৰ উপন্যাসখনকেই নাটকৰ গঢ় দি অসমৰ বহুত ঠাইৰ মঞ্চত তোলা হৈছিল। 'পছমকুঁৱৰী'ক নাটকীয় ৰূপত আজি ক'তো পোৱা নাযায়। স্বৰূপাৰ্থত 'লিতিকাই'খনেই বেজবৰুৱাৰ প্ৰথম নাট। এই নাটখনি 'জোনাকী'ৰ প্ৰথম বছৰৰ প্ৰথম সংখ্যাত প্ৰকাশিত হৈছিল। ইয়াৰ পিছত 'নোমল',

‘পাচনি’ আৰু ‘চিকৰপতি নিকৰপতি’ নামৰ আন তিনিখন নাট তেওঁ ৰচনা কৰি প্ৰকাশ কৰে। এই চাৰিওখন ধেমেলীয়া নাটতে হাশ্বৰসিক বেজবৰুৱাৰ হাশ্বৰস উপচি চপচপীয়া হৈ আছে। নাট কেইখনৰ বিষয়বস্তু সাধুকথা-ধৰ্মী আৰু অৱাস্তৱ হ’লেও তাৰ মাজতে লিখকৰ নাট্য-প্ৰতিভাৰ সোণৰ চেকুৰাৰ চিক্ৰ্মিকনি ঠায়ে ঠায়ে অনুভৱ কৰিব পৰা যায়। সেই কালৰ অসমীয়া সমাজখনৰ ছবু ৰূপ ফুটাই তোলাত বেজবৰুৱা সিদ্ধহস্ত আছিল। এই নাট কেইখনতো আমি আমাৰ সমাজৰ সন্ত-সাধু, গোসাঁই-মহন্ত, চোৰ-বৰচোৰ, আদি নানাপ্ৰকাৰ গঞা চৰিত্ৰৰ কুণ্ডত কটা ছবি দেখা পাব। নাট কেইখনত ৰূপাবৰ বৰবৰুৱাৰ টিঘিলিঘিলিনি যিদৰে আছে সেইদৰে সংস্কাৰবাদী বেজবৰুৱায়ো ঠায়ে ঠায়ে গা দেখা নিদিয়াকৈ থকা নাই। উদাহৰণ স্বৰূপে ‘নোমল’ নাটৰ সাধুবামৰ মুখৰপৰা আঘাৰচৰেক তুলি দিছোঁ :

“বন্দীয়ে প্ৰভু জগন্নাথক সেইদেখিয়ে কৈছিলোঁ বোলোঁ, আগৰ কালৰ দস্তৰবোৰত বৰকৈ ধৰি থাকিলে আজিকালি নচলিব। পুৰণি দস্তৰ, পুৰণি কালৰ লগতেই যোৱা উচিত। সেইবোৰ ধৰি ৰাখিবলৈ গলেও নাথাকে, আগৰ ৰামো নাই, ৰামায়ণো নাই, অসমৰ ৰজাও নাই, পুৰণি অসমীয়াও নাই। আজিকালিৰ ভাল মানুহ শিশুসকল প্ৰভুৰ ওচৰলৈ আহিলে তেওঁলোকক বহিবলৈ আসন দিব লাগে, নিদিলে জেকা মাটিত লেপেটা কাটি বহি পচি থাকিবলৈ আজিকালিৰ উঠি অহা ভদ্রলোকসকল আহিব কিয়? প্ৰভু জগন্নাথে অকল ওজা, পাঠক, নাম-লগোৱা, বায়ন, ভাগতী, আলধৰাসকলক লৈয়েতো থাকিব নোৱাৰে। হাকিম, উকিল, মুক্তিাৰ সকলোকে প্ৰভু ঈশ্বৰক সততে লাগি থাকে।”

আজিকালি একাঙ্কিকা নামৰ এশ্ৰেণী নাট আমাৰ মাজত জনপ্ৰিয় হৈ উঠিছে। একাঙ্কিকা নামটো নতুন হ’লেও অসমীয়া সাহিত্যত আগেয়েও এইবিধ নাটৰ প্ৰচলন নথকা নহয়। তত্পৰি প্ৰথম আধুনিক অসমীয়া একাঙ্কিকা হিচাপে বেজবৰুৱাৰ ‘পাচনি’ নাটখনকে আগবঢ়াই দিব পাৰি। তত্পৰি ১৯১৮ চনতে চ’ৰাঘৰীয়া নাম দি ‘বাঁহী’ত প্ৰকাশিত আৰু বৰ্তমানে পৃথিৰ আকাৰত প্ৰকাশ হোৱা বেজবৰুৱাৰ ‘গদাধৰ ৰজা’ নামৰ নাটিকা-খনতো আধুনিক একাঙ্কিকাৰ সকলো লক্ষণ বিদ্যমান। অসমীয়া চুটি গল্পৰ দৰে বেজবৰুৱাক অসমীয়া একাঙ্কিকাৰ কৃতী জনক হিচাবেও আমি অভিনন্দন জনাব পাৰোঁ। কিতাপৰ আকাৰত এতিয়ালৈকে প্ৰকাশ নোহোৱা

এই শ্ৰেণীৰ আৰু খনচেৰেক চুটি নাটিকা পুৰণি 'বাঁহী'ৰ পাততে মৰহি আছে।

ইয়াৰ ঊপৰিও আৰু অনেক চুটি গল্প আৰু কৃপাবৰ বৰুৱাৰ বচনা আছে যিবোৰ অতি সহজে একোখনি একাঙ্কিকা নাইবা অনাতাঁৰ নাটিকালৈ ৰূপান্তৰিত কৰি ল'ব পাৰি। লক্ষ্মীধৰৰ 'চিৰাজ' আৰু কমলেশ্বৰ চলিহাৰ 'ৰূপহী' নামৰ এটা চুটি গল্পৰ আলমত যেনেকৈ দুখনি বোলছবিৰ পূৰ্ণাঙ্গ নাটবো আহিলা-পাতি যোগাব পাৰে আৰু তেনে নাটত উৰলি যোৱা অসমীয়া সমাজখনৰ উপৰিও বঙালী সমাজ আৰু চাওতালী সমাজবো টুকুৰা চিত্ৰ পোৱা যাব। উদাহৰণ স্বৰূপে 'ডাক্তাৰ বাবুৰ সাধু', 'পণ্ডিত মশায়', 'জয়ন্তী', 'ভদৰী' 'কণ্ঠা' আদি গল্পবোৰৰ নাম উল্লেখ কৰিব পাৰি। কটনৰ ছাত্ৰসকলে 'মুক্তি' নামৰ গল্পটো নাটলৈ ৰূপান্তৰিত কৰি সফল অভিনয় কৰি দেখুৱাইছে। চৰ্কাৰী প্ৰচাৰ বিভাগে 'ভদৰী' গল্পটো বোলছবিত ৰূপায়িত কৰিবলৈ কুৰং কাৰাং কৰিছে। 'চেনিচম্পা', 'ভোকেন্দ্ৰ বৰুৱা' আদি কেইটামান গল্প অনাতাঁৰ নাটিকাৰ ৰূপত প্ৰচাৰিত হৈছে। এইবোৰ নিশ্চয় শুভ লক্ষণ। কিন্তু এইখিনিয়েই যথেষ্ট হৈছে বুলি আমি নকওঁ। গুৱাহাটী অনাতাঁৰ কেন্দ্ৰই আৰু কাহিলী পাৰাত কাহিলি কাহিলি পোহৰ পেলোৱা ষ্টুডিঅ'টোৱে এই বিষয়ত আগভাগ ল'বলৈ বেজবৰুৱাৰ গল্প-বচনাৰ এখন অনাবাদী পথাৰ মুকলি হৈ পৰি আছে আৰু এই বিষয়ত প্ৰথমে জ্যোতিপ্ৰসাদৰ 'জয়মতী'য়ে ফুলাম চানেকী বাছি থৈ গৈছে।

ডঃ বাণীকান্ত কাকতিদেৱৰ ভাষাৰে ন-দি কব পাৰি—“জাগ্ৰত স্বদেশানু-বাগ, অপূৰ্ব বচনা পদ্ধতি আৰু প্ৰকৃত হাস্যৰস—এই তিনিটা উপাদান লৈ বেজবৰুৱাৰ প্ৰতিভাই আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ সকলো বিভাগতেই বিকাশ লাভ কৰিছে।” বেজবৰুৱাৰ ধেমেলীয়া নাটতেই হওক বা গহীন বুৰঞ্জীমূলক নাটতেই হওক, ঘাইকৈ এই তিনিবিধ উপাদানকেই বিচাৰি পোৱা যায়। লক্ষ্মীনাথৰ গহীন নাট তিনিখনৰ পাত লুটিয়াই চালেও দেখা যায় যে 'জয়মতী-কুঁৱৰী', 'চক্ৰধ্বজ সিংহ' আৰু 'বেলিমাৰ' এই তিনিওখন নাটকেই বিষয়-বস্তু অসম বুৰঞ্জীৰ তিনিটা বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ কাহিনীৰ আলমত বচনা কৰা হৈছে। এই নাটসমূহ লিখিবলৈ বেজবৰুৱাই আৰ্হি লৈছিল কাৰপৰা? অনুপ্ৰেৰণা পাইছিল ক'ত? ইয়াৰ পম খেদি আমি ছুটাইলৈ যাব পাৰোঁ। প্ৰথমতে হৈছে অসমৰ সত্ৰীয়া সংস্কৃতি—অক্ষীয়া নাট-ভাওনাৰ পৰম্পৰা। আকৌ 'জীৱন সৌৱৰণ্য'ৰপৰাই তৰ নিদৰ্শন দাঙি ধৰিছে।:

“ভাদ মাহত শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ, শ্ৰীসধৰদেৱ আৰু বহুলা আতাৰ তিথি হয়। এই

তিনি তিথিক 'ভাদৰ তিনি কীৰ্তনো' বোলে। আমাৰ ঘৰত এই তিনি কীৰ্তন দিনে-বাতিয়ে তিনি দিন ব্যাপি মহাসমাৰোহেৰে কৰা হৈছিল। তিথিৰ দহ-কাৰদিন আগৰেপৰা উছাহত আমাৰ তং নাথাকে। তিথিৰ থাপনিৰ দিনাবেপৰা নাম প্ৰসঙ্গত থাপনাৰ আগত শৰাইত দিবলৈ কল বিচাৰি শিৱসাগৰৰ মানুহৰ কলবাৰী চলথ কৰি ফুৰোঁহক, আৰু থোকা-থোকে কেচা কল কাটি আনি জাগ দি পকাবৰ দিহা কৰোঁহক। গাজি প্ৰসাদৰ শৰাইৰ পৰা আৰম্ভ কৰি আঠ দহখন শৰাই মাহ চাউল কলেৰে কেনেকৈ উপচি পৰিব, এইটো আমাৰ মহা ভাবনাৰ বিষয় হৈ পৰে। আমাৰ ঘৰতে তিনি চান্দিয়োৰ ভোৰতাল, তথাপি আৰু পাঁচ-ছয়োৰ ভোৰতাল আমি গণকপটিৰ-পৰা গোটাই আনি বজাই নাম-প্ৰসঙ্গৰ ধৰ্ম্মিণে গোটেইখন চহৰ খলক লগাই দিওঁহক। তিথিৰ দিনা ৰাতিয়ে দিনে গীত ভটিমা নাম-প্ৰসঙ্গ অখণ্ডভাৱে চলে। পিছদিনা অৰ্থাৎ তৃতীয় দিনা, যাত্ৰা-ঘোষা আৰু তাৰ অন্তত চৰিত্ৰ তোলা হৈহে তিথি-মহোৎসৱৰ ওৰ পৰে। চৰিত্ৰ তোলা মানে শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ তিথিত শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ, শ্ৰীমাধৱদেৱ আৰু বহুলা আতাৰ তিথিত মাধৱদেৱ আৰু বহুলা আতাৰ আবিৰ্ভাৱৰ আগৰেপৰা তিবোভাৱলৈকে গোটেইবোৰ ঘটনা মালিনীয়ে ফুলৰ মালা গাঁথাৰি গাঁথি সূক্ষ্মাতিসূক্ষ্মৰূপে বৰ্ণনা কৰি যোৱা হয়। পুথি চাই নহয়, নিজৰ মনৰপৰা সূঁৰি। আমাৰ ঘৰৰ তিথিত এই চৰিত্ৰ তোলা কাৰ্য্য পিতৃদেৱতাই নিজে কৰিছিল, আৰু আমি সকলোৱে অতি সন্তুৰ্ণে ভক্তিভাৱে শুনিছিলোঁ। দুইজন গুৰুৰ শিষ্য বাবজন আতাৰ (যেনে মথুৰা দাস বা বুঢ়া আতা, বৰবিষ্ণু আতা, ভাটৌকুছি আতা ইত্যাদি) তিথিও বহুৰে বহুৰে নিয়মমতে আমাৰ ঘৰত কৰা হৈছিল, আৰু সেই সকলৰো চৰিত্ৰ তুলি তিথিৰ সামৰণি মৰা হৈছিল।”

দ্বিতীয়তে, বিশ্ববিখ্যাত ইংৰাজ নাট্যকাৰ ছেক্সপীয়েৰৰ প্ৰভাৱ। এই সম্পৰ্কে 'মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ'ত বেজবৰুৱাই নিজেই কৈছে এইদৰে : “ছেক্সপীয়েৰৰ 'হেমলেট', 'কিং জন', 'হেনৰি' আৰু 'মিড্-ছামাৰ নাইট্ছ ড্ৰিম' কলেজত মোৰ পাঠ্য আছিল। ভাবিলো ময়ো তেনে অপূৰ্ব নাট খনচেৰেক অসমীয়াত ৰচনা কৰি অসমীয়া সাহিত্য উৰালত যুগমীয়া কীৰ্ত্তি থৈ যাম। ইয়াকে ভাবি প্ৰথমতে 'হেমলেট'ৰ আৰ্হিত 'হেমচন্দ্ৰ' নাম দি নাট এখন লেখিবলৈ মনস্থ কৰি, ভাৱবীয়া ভাৱবীয়ানীৰ নাম স্থিৰ কৰি প্ৰথম অঙ্কৰ দুটা কি তিনিটা দৰ্শন লেগ্নি পেলালোঁ। আকৌ ভাব-সাগৰত আঁন চৌ উঠিল, 'হেমচন্দ্ৰ'ক সেইখিনিতে দম লবলৈ এৰি, থৈ 'মিড্-ছামাৰ নাইট্ছ ড্ৰিম'ৰ

নিচিনা আন এখন নাট ৰচনাত হস্তক্ষেপ কৰিলো। এইখনৰ নামকৰণ কৰা হল “দিনৰ সপোন”। ইয়াৰো এটুকুৰা বাছি লৈ এৰি আন কিবা এটা চোত খৰ মৰ্চিলোঁ।” বেজবৰুৱাৰ দ্বাৰা ছেঞ্চপীয়েৰৰ কোনো এখন নাট অসমীয়ালৈ ৰূপান্তৰিত নহ’লেও ছেঞ্চপীয়েৰে তেওঁক এৰা নিদিলে। ছেঞ্চপীয়েৰৰ নাটৰ ‘ফুল’ বা বহুৱাক বেজবৰুৱাই তেওঁৰ নাটত মেলি দিলে। গঁজপুৰীয়া, গঁজপুৰীয়ানী, টকৌ, টোকোৰা আদি চৰিত্ৰবোৰ ছেঞ্চপীয়েৰৰ নাটৰ চৰিত্ৰবেই অসমীয়া পুলি-পোখা।

বেজবৰুৱাৰ বুৰঞ্জীমূলক নাট কেইখনৰ আতিশুৰিৰ পম খেদিলে তাত অসম বুৰঞ্জীৰ সম্পূৰ্ণ প্ৰতিফলন হোৱা দেখা নেযায়। নাট্যকাৰে সেই কালত যিখিনি বুৰঞ্জীৰ সমল বিচাৰি পাইছিল তাৰ ওপৰতে ভেজা দি নাট ৰচিছিল। বুৰঞ্জীৰ ঘটনাৰ সত্যাসত্য বিচাৰ কৰিবলৈ তেওঁ যত্ন কৰা নাছিল। পিছৰ কালত দৃষ্টিগোচৰলৈ অহা বহু কথাতে তেতিয়া বুৰঞ্জীৰ পোহৰপৰা নাছিল। ‘চক্ৰধ্বজসিংহ’ৰ পাতনিত নাট্যকাৰে লিখিছে : “.....শ্ৰীযুত গোহাঞিদেৱৰ মতে ১৫৯০ শকৰ কাতি মাহত এই যুদ্ধ শেষ হয়। চক্ৰধ্বজসিংহ বজাৰ যুত্যা আৰু উদয়াদিত্য বজাৰ বাজপাটত উঠাৰ আৰম্ভ হয় ১৬৭০ খৃষ্টাব্দত অৰ্থাৎ ১৫৯২ শকত। তেনেহলে চক্ৰধ্বজৰ দিনতে এই যুদ্ধ যেনেকৈ আৰম্ভ হয় তেনেকৈ গেইটৰ বুৰঞ্জীৰ মতে আৰু আন কোনো কোনো লেখকে উদয়াদিত্যৰ দিনতহে এই যুদ্ধ শেষ হোৱা বুলি কয়। মোৰ হাতত আন বিশেষ সঁজুলিৰ অভাৱত মই কোনটো ঠিক, কোনটো বেঠিক তাৰ হিচাপলৈ নগৈ, গোহাঞিদেৱৰ মতকে অনুকৰণ কৰিলোঁ।” এনেদৰে বুৰঞ্জীৰ তাকৰীয়া তথ্য-পাতিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিব লগীয়া হোৱাত ‘চক্ৰধ্বজসিংহ’ নাটত লাচিতৰ সোঁহাত স্বৰূপ বাহগড়ীয়া আতন বুঢ়াগোহাঞি শ্ৰায্য স্থান নেপালে। ‘জয়মতী কুঁৱৰী’ নাটত সেই কাহিনীৰ অন্যতম নায়ক লালুকদৌলা বৰফুকনে টুপাই বুৰ মাৰিলে। নাট্যকাৰৰ ঘাই উদ্দেশ্য আছিল অসমৰ অতীত গৌৰৱ-কাহিনী নাটৰ আকাৰেৰে তেতিয়াৰ অসমীয়াৰ আগত প্ৰচাৰ কৰাটোহে— নাট লেখি যহ আৰ্জিবলৈ যোৱাটো নহয়। নাট্যকাৰৰ ঘাই উদ্দেশ্য সিদ্ধি হৈছে আৰু যহ আৰ্জনো আপোনা আপুনি হৈছে। পিচৰ কালত ‘জয়মতী কুঁৱৰী’ক বোলছবিলৈ ৰূপান্তৰিত কৰোঁতে জ্যোতিপ্ৰসাদে নাটখনৰ আধা-আধি নকৈ লেখি আগৰ বুৰঞ্জীৰ অসম্পূৰ্ণতা ভালেখিনি দূৰ কৰিছিল আৰু ৰূপ-কোঁৱৰৰ কাপৰ পৰশত বেজবৰুৱাৰ জয়মতীত সোণত সূৰগা চৰিছিল। আজি-কালি কোনো কোনোৱে ল’ৰা বজাই জয়মতীক শাস্তি বিহা কাহিনী-

টোকে ফুটকাৰ ফেন বুলি উৰাই দিব খোজে। মাজমূৰত যদি শিয়ালৰ শিঙেই নেথাকে স্বৰ্থাৎ জয়মতীক শাস্তি বিহা কথাটো অমূলক হয় তেন্তে, মহাসতী জয়মতীকো দেখোন আমি হেৰুৱাব লগীয়া হওঁ। এইবোৰ বুৰঞ্জীৰ বাক-বিতণ্ডাৰ মাজত সোমাবলৈ আমাৰ ধৃষ্টতা নাই—মাথোন জনা কথা এটা কৈছোঁ। 'জ্যোতিপ্ৰসাদে 'জয়মতী' বোলছবি উলিয়াবলৈ যো-জা কৰি এই বিষয়ে সহায় কৰিবলৈ ডঃ সূৰ্যকুমাৰ ভূঞা ডাঙৰীয়াৰ কাষ চাপিছিল আৰু ভূঞা ডাঙৰীয়াৰপৰা যথাবিহিত দিহা-ভৰসা লাভ কৰিবলৈকো সমৰ্থ হৈছিল। ভূঞা ডাঙৰীয়াই বুৰঞ্জীৰ পাত লুটিয়াই চাই জনাইছিল বোলে জয়মতীক জেৰেঙা পথাৰত জীয়াতু ভূগোৱা চাওদাঙৰ মুখিয়ালজন আছিল দক্ষিণপটীয়া হাজৰিকা। বুৰঞ্জীত তেওঁৰ নামটো অশ্লীল শব্দ এটা হোৱাৰ বাবে জ্যোতিপ্ৰসাদে গাথি হাজৰিকা নামকৰণ কৰিছিল আৰু সেই গাথি হাজৰিকাৰ নিৰ্মম ভূমিকা শ্ৰীফণী শৰ্মাই দক্ষতাৰে ৰূপায়িত কৰিছিল।

বেজবৰুৱাৰ গহীন নাট তিনিখনে আমাৰ নাটঘৰবোৰত বিশেষ সমাদৰ লাভ কৰা নাছিল সঁচা। 'জয়মতী কুঁৱৰী'য়ে ছপা পুথিৰ আকাৰত প্ৰকাশ হোৱাৰ কেইবছৰমান পিছতহে তেজপুৰৰ বাণমঞ্চ, গুৱাহাটীৰ কুমাৰ ভাস্কৰ আদি নাটশালবোৰত আলোড়নৰ সৃষ্টি কৰিছিল। অসম সাহিত্য সভাৰ পোন প্ৰথমে ধুবুৰীত বহা অধিবেশন উপলক্ষে সদৌ অসমৰ বহু বহু শিল্পীৰ দ্বাৰা সেই চহৰত 'জয়মতী কুঁৱৰী' বিপুল কৃতকাৰ্যতাৰে মঞ্চস্থ কৰা হৈছিল। গদাপাণিৰ ভূমিকাত নামিছিল নাট্যাচাৰ্য ইন্দ্ৰেশ্বৰ বৰঠাকুৰ আৰু জয়মতীৰ ভূমিকাত সঙ্গীতজ্ঞ শ্ৰীপ্ৰফুল্লচন্দ্ৰ বৰুৱা। দৰ্শকৰ মাজত থকা নাট্যকাৰ বেজবৰুৱায়ে সেই অভিনয় দেখি বিমোহিত হৈছিল। গুৱাহাটী আৰু ধুবুৰীৰ বঙ্গমঞ্চত ডালিমীৰ ভাও ৰূপায়িত কৰি গোৱালপাৰাৰ প্ৰবোধচন্দ্ৰ দাসে সুখ্যাতি আৰ্জিছিল আৰু বোলছবিৰ ডালিমী স্বৰ্গজ্যোতিয়েও শিল্পীৰ পৃথিৱীত যশস্বিনী হ'ব পাৰিছিল।

'চক্ৰধ্বজসিংহ' নাটত কামতকৈ কথা বেছি হোৱাত আৰু দীঘলীয়া সংলাপবোৰ বক্তৃত্যৰ নিচিনা হোৱাত নাটখনে বঙ্গমঞ্চক আকৰ্ষণ কৰিব পৰা নাছিল। এই নাটখনৰ ভিতৰতে মূল কাহিনীক তল পেলাই গজপুৰীয়া আৰু তাৰ লগৰীয়া লগৰীয়ানীবোৰ এপেট হৈ সোমাই আছে। গজপুৰীয়াৰ পঁজাটো আঁতৰাই আনিলে নাটখনৰ কাহিনীৰ হানি-বিঘিনি নঘটে কিন্তু তেতিয়া হ'লে সি আৰু নাট হৈ নেথাকে। ইফালে আকৌ গজপুৰীয়াৰ দৃশ্য কেইটাক লগ লগাই এখন সুকীয়া ধেমেলীয়া নাট নিজে, নিজেই সৃষ্টি হৈ আছে। সেয়ে

হ'লেও সজাই পৰাই যেনেকৈ বান্দবীকো সুন্দৰী কৰি তুলিব পাৰি সেইদৰে এদল একনিষ্ঠ শিল্পীয়ে আন্তৰিকতাৰে লাগিলে এখন ভুল নাটৰ মঞ্চসফল অভিনয় কৰিব পৰা যায়। বেজবৰুৱাৰ 'জয়মতী কুঁৱৰী' আৰু 'চক্ৰধ্বজসিংহ' নাটৰ অভিনয়ত তাৰ নিদৰ্শন পোৱা গৈছিল। সেই নাটৰ গীতবোৰতো এসময়ত কোনেও বিশেষ মূল্য আৰোপ কৰা নাছিল আৰু সেইবোৰত বহু দিনলৈকে যথাযোগ্য সুৰ-তাল সংযোজিত হোৱা নাছিল। জ্যোতিপ্ৰসাদ পাৰ্বতিপ্ৰসাদ আদিয়ে অসমীয়া সঙ্গীত নিজৰ জাতত তুলি লোৱাত সময়তে লক্ষ্মীনাথৰ গীতবোৰতো জতুৱা সুৰ দিয়া হৈছিল আৰু তাৰ ফলত সেইবোৰে যেন নকৈ সাৰ-পানী পাই জীপাল আৰু বসাল হৈ উঠিছিল—বিশেষকৈ ডালিমীৰ গীতবোৰে বনগীতৰ দৰে অসমীয়াৰ মন-আকাশত বিচৰণ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল।

দৰ্শকৰ ৰুচি সলনি কৰি আমাৰ নাটশালত জ্যোতিৰ 'শোণিত-কুঁৱৰী'য়ে বেজবৰুৱাৰ 'জয়মতী কুঁৱৰী'কো পুনৰ্জীৱন দিলে বুলি কলে বঢ়াই কোৱা নহয়। চিত্ৰলেখাৰ দৰে ডালিমীয়ে দৰ্শকৰ মন মুহিব পাৰিলে। ৰূপকোঁৱৰে তেওঁৰ বাছকবনীয়া নাটকেইখনৰ ৰচনাত হাড়ে-হিমজুৰে জাতে-পাতে অসমীয়া লক্ষ্মীনাথৰ নাট কেইখনৰপৰা যে প্ৰচুৰ অনুপ্ৰেৰণা পাইছিল সেই বিষয়ে সন্দেহৰ খল নাই। বেজবৰুৱাৰ 'জয়মতী কুঁৱৰী'ত খোপনি পুতিবলৈ সুবিধা নোপোৱা হ'লে জ্যোতিপ্ৰসাদৰ যুগান্তকাৰী 'জয়মতী' বোলছবি সৃষ্টি হোৱাটো হয়তো সম্ভৱ নহ'লহেঁতেন।

'চক্ৰধ্বজসিংহ' নাটৰ আটাইতকৈ সুখ্যাতিপূৰ্ণ অভিনয় হৈছিল শিৱসাগৰ নাটশালত। এই সম্পৰ্কে পাৰ্বতি বৰুৱাই লিখি থৈ গৈছে এইদৰে: "বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ 'চক্ৰধ্বজসিংহ' নাটত কোনো কোনোৱে দুই-এঠাইত নাটৰ ব্যাকৰণৰ অলপ ভুল দেখে বুলি আৰু বঙলাৰ আৰ্হিত বেজবৰুৱাৰ সংলাপ প্ৰকাশ কৰিবলৈ সহজ নহয় কাৰণে অসমৰ ক'তো সেই নাটৰ অভিনয় সম্পূৰ্ণ কৃতকাৰ্য হোৱা নাছিল। এই নাট শিৱসাগৰৰ নাট্য সমাজে আমাৰ দিনত কৰোঁতে বৰ ভাল হৈছিল বুলি সকলোৱে কৈছিল। লোকপ্ৰিয় গোপীনাথ বৰদলৈয়ে অভিনয় চাই বৰকৈ শলাগিছিল। শ্ৰীদেৱকান্ত বৰুৱাই (প্ৰাক্তন শিক্ষামন্ত্ৰী) হেনো কৈছিল—'অসমীয়া থিয়েটাৰ কাক বোলে চাবলৈ হ'লে শিৱসাগৰলৈ যাবা'। মুঠতে সেই অভিনয়ত অসমীয়া ধৰণে অভিনয় কৰাৰ চূড়ান্ত প্ৰদৰ্শন হৈছিল। এই অভিনয় ছবছৰৰ ভিতৰত পাঁচবাৰমান কৰা হৈছিল।"

‘বেলিমাৰ’ নাটখন অসমৰ কোনো নাট্য-মঞ্চতে কৃতকাৰ্য্যতাৰে অভিনীত হোৱা বুলি জনা নোহোৱা। ইয়াৰ কাৰণ হৈছে নাটৰ বিষয়-বস্তুৰ ব্যাপকতা। চৰিত্ৰবহুল আৰু ঘটনাবহুল এই নাটত মানৱ তিনিওটা আক্ৰমণকে জপটিয়াই সাঙুৰি লোৱাত চৰিত্ৰবোৰ এটাৰ পিছত আন এটা আহিহে গৈছে, কোনোটোৱে ভাল দৰে থানখিত লাগিব পৰা নাই। প্ৰকৃততে নাটখনৰ নায়কো নাই, নায়িকাও নাই। নাট্যকাৰে ধাৰাবাহিকভাৱে বুৰঞ্জীৰ কেইখনমান ছবি দেখুৱাবলৈ চেষ্টা কৰা যেনহে লাগে। সেই কাৰণেই পিচৰ কালত এই নাটৰ সমলকে ছুভাগত ভগাই ‘বদন বৰফুকন’ আৰু ‘চন্দ্ৰকান্ত সিংহ’ নাম দি নকুলচন্দ্ৰ ভূঞাই বচনা কৰা দুখন নাটে আমাৰ নাট্যশালবোৰত সমাদৰ লাভ কৰে।

অসমত অসমীয়া নাটৰ প্ৰচলন হ’ল সঁচা, কিন্তু এই শতিকাৰ দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় দশকত আকৌ শনিৰ দশা পৰিল। অসমীয়া নাটশালবোৰত অনুবাদিত বঙলা নাটবোৰে ৰঘুমলাৰ দৰে ছাটি পেলালে আৰু তাৰ ফলত মূল অসমীয়া নাটৰ গজালিটো ঠিহিৰা মাৰি থাকিবলৈ বাধ্য হৈছিল। অনুবাদৰ আৱশ্যকতা আমি নুই নকৰো। কিন্তু সেইকালৰ তৰ্জমা কৰি আমদানী কৰা বেছি ভাগ অসমীয়া নাটৰে ভাব-ভাষা বাৰে-বঙলুৱা হোৱাৰ উপৰিও ঠায়ে ঠায়ে বান্ধৰুৱা অনুকৰণো কৰা হৈছিল। দুখৰ বিষয় আজি পুনৰ সেই ব্যাধিয়ে উক দিয়া দেখা গৈছে। এই সম্পৰ্কত বেজবৰুৱাই ‘বাহী’ত তেওঁৰ মনোভাৱ ব্যক্ত কৰিছিল এইদৰে :

“ডিবুৰ জৰ্জ সাহিত্য সভাই বাইজৰ ওচৰত অনুৰোধ জনাইছে যে আমাৰ নাট্যমন্দিৰবিলাকত অনুবাদিত নাটবোৰৰ বৰ বেছিকৈ অভিনয় কৰা হৈছে। অনুবাদিত নাটে আমাৰ জাতীয় সাহিত্যৰ পুষ্টি সাধন নকৰে বৰং জাতীয়তা বিপথগামীহে কৰে। এতেকে এই সভাই বিবেচনা কৰে যে এনে অনুবাদিত নাটৰ অভিনয় বেয়া আৰু দৰ্শক হিচাপে অভিনেতাসকলক উৎসাহিত কৰাটো অসমীয়াৰ। গতিকে অনুবাদিত নাটৰ অভিনয় নোচাবলৈ ছাত্ৰসকলক আৰু বাইজক অনুৰোধ জনায়। আমি যদি আজি অসমত থাকিলোহেঁতেন তেন্তে দেশপ্ৰাণ ডেকাসকলৰ এই অনুৰোধ হাজাৰ ক্ষতি স্বীকাৰ কৰিও বক্ষা কৰিলোহেঁতেন। তেওঁলোকৰ অন্তৰৰ কি মৰ্মভেদী বিপদত এই অনুৰোধ কৰিছে আমি বুজিব পাৰিছো আৰু আমাৰ সহ-অনুভূতি আৰু অতি মৰম, অতি শ্ৰদ্ধাৰে তেওঁলোকক আমি জনাইছো। সময়ৰ সলনি হৈছে। ‘বসুধৈব কুটুম্বকং’ সম্প্ৰতি স্মৃগিত ৰাখিবৰ সময় পৰিছে। নিজৰ ভৱিত ভৱ দি সকলোৱে থিয় হবৰ সময় উপস্থিত নতুবা কৃতি। অৱশ্য কৃতি বিহুৰ আগ-

পৰ্বতহে, পিছ পৰ্বলৈ থলে কাতি, মাটি আৰু বাতি এই তিনিওটা তুলসীৰ তল। খাৰ খোৱা অসমীয়াক আলমগীৰ, দেৱলাদেৱী অভিনয়, দেখুৱাই উচ্চমন কৰিবলৈ যোৱাসকলক তেওঁলোকৰ গাৱঁলৈ, ঘৰলৈ, বাঁহালৈ, পামলৈ, পঁজালৈ উভটি যাবলৈ উপদেশ দি কওঁ যে-তাতো পাৰা যদি অসমীয়া আঁৰ-কাপোৰৰ ভিতৰত বন্ধা বঙলা 'ভূনিখিচিৰী' অসমীয়া হেতাবে বিলাই বাইজৰ ভোজত বিধনীয়া উঠাইক। সেই দিল্লীকা লাড্ডু যি খায় খাওক, যি নাখায় নাখাওক, কিন্তু তোমালোকৰ যহত ছয়ো পক্ষই যে 'পস্তাব' এইষাৰ কথা ফটা মুখেৰে আজি কৈ থলোঁ—তেহেলৈ তোমালোকে লাগে যদি মোক গালিকে পাৰাইক। অৱশ্যে এইটোও জানি থবা মোৰ বোপাইত! যে তোমালোকৰ দেৱলা দেৱী, আলমগীৰ, চন্দ্ৰগুপ্তৰ এধা সিজা তাণ্ডৰণতকৈ গালি এই লেখকে নাগাজ্জুনৰ বা মহাশঙ্খ বটিকাৰ সহায় নোলোৱাকৈয়ে সহজে জীণ নিয়াব। বছেৰেকে ছমাহে, এখন আদখন বিদেশী নাট অসমীয়া থিয়েটাৰ মঞ্চত তুলিব পাৰা—তাকো মানুহৰ অভিক্ৰি বুজি। কিন্তু দিনো বিদেশী নাটৰ হ য ব ব ল ভাঙনি কৰি বাবেমতৰা নাট্যকলাৰ অভিনয় কলা বা ভীমকলা হব পাৰে, কিন্তু অসমীয়া সোন্দাকলা নহয় জানি থবা। যদি উপযুক্ত নাট নাই, নাট্যমঞ্চৰ গৰাকীসকলে উৎসাহ দি, বাঁটা দি বা নাট লিখোঁতাৰ নাট ছপোৱাৰ ব্যয় বহন কৰি অসমীয়া নাট উলিয়াই ভাওনা নকৰে কিয়? চেষ্টাৰ অসাধ্য কি আছে? Honest চেষ্টাও যদি বিফল হয়, তেওঁলোক বহি থকাও ভাল কিন্তু লাজতে তলমূৰ কৰিব নালাগিব। এইখন বঢ়াবটি কৰি দেশৰ মানুহৰ মনৰপৰা দেশীৰ ভাৱ, ভাষা আৰু কৃষ্টি চতুৰ্দশ বৎসৰ ব্যাপী বনবাসলৈ পঠিওৱাতকৈ তেওঁলোকে নাট্যমঞ্চ পৰিত্যাগ কৰি কুণখোৱাৰ কীৰ্তন পঢ়াও ভাল; কাৰণ তাত আত্মসম্মান আছে।

“আমাৰ লেখা চোকা হৈছে বুলি আমি বুজিছোঁ কিন্তু চোকা নৰিয়াত, চোকা দৰব নপৰিলে নচলে। আমি দেখিছোঁ, লাহে লাহে নৰিয়াৰ অৱস্থা এনে হৈ আহিছে যে বঙা লাও সিজোৱা বা আটাগুৰি সিজোৱাৰ 'পুলটিছ' বা প্ৰলেপ তাত কোনো প্ৰভাৱকে প্ৰকাশ কৰিব পৰা নাই। সেইদেখি এতিয়া এলোপ্লাথি মতে অস্ত্ৰ-চিকিৎসাৰ সময় উপস্থিত আৰু কবিৰাজী সম্প্ৰতিকলৈ স্থগিত। এয়ে বেজৰ ঘৰৰ লৰা বেজবৰুৱাৰ ব্যৱস্থা। এনে অৱস্থাত পৰিয়েই ইংলণ্ডত আজি Buy British হৈছে আৰু ভাৰতত তাৰ প্ৰতিৰূপনি Buy Indian উঠিছে। আমিও কওঁ Buy Assamese ! Buy Assamese আৰু Buy Assamese !” ('বাঁহী', ২১শ বছৰ, ২য় সংখ্যা)

এই আলচত আমি বেজবৰুৱাৰ নাটৰ সাহিত্যিক মূল্যায়ন কৰিবলৈ বিচৰা নাই। এই বিষয়ে ছই-এটা প্ৰাসঙ্গিক কথা উল্লেখ কৰা হৈছে মন্থোন।

এই কথা স্বীকাৰ্য যে বেজবৰুৱাৰ নাটৰ পুৰুষ-চৰিত্ৰবোৰতকৈ নাৰী-চৰিত্ৰবোৰ অধিক উজ্জ্বল আৰু মনোগ্ৰাহী। তৰাৰ ভিতৰত ভোটাৰা জিলিকি থকাৰ নিচিনাকৈ এই সকলো নাৰী-চৰিত্ৰৰ ভিতৰত আকৌ ডালিমীৰ চৰিত্ৰ জাকত জিলিকা। সমগ্ৰ অসমীয়া নাট্য সাহিত্যতে ডালিমী নাট্যকাৰৰ এক অতুলনীয় সৃষ্টি। ডালিমীয়েই লক্ষ্মীনাথৰ নাট্য-প্ৰতিভাক বোল কলাই বিকশিত কৰি তুলিছে। কবিৰ ভাষাবে ক'বলৈ হলে ডালিমী যেন 'অন্ধেক মানৱী, অন্ধেক কল্পনা'। অসম বুৰঞ্জীত এই চৰিত্ৰটোৰ অস্তিত্ব নাম মাত্ৰ। আজিৰপৰা বহু বছৰৰ পূৰ্বে আমি এবাৰ নগাপৰ্বতৰ নাগিনীমৰা অঞ্চলত সাদিনমান আছিলোঁগৈ। তেতিয়া সেইবোৰ ঠাইত আজিৰ দৰে আধুনিক-কৰণ হোৱা নাছিল। প্ৰকৃতি আছিল তাত পূৰ্ণ-যৌৱনা, চিৰ সেউজীয়া। বনফুলে তাত হাঁহিছিল, নিজৰাই দিনে-নিশাই নাচিছিল, নাগিনীমৰাপৰা বৰজানলৈ যাওঁতে বাটত অমিতা গছৰ নিচিনা ডাঙৰ একোজোপা ঢেকীয়া গছ দেখি আমাৰ ছাট কৰি মনত পৰিছিল :

“পৰ্বতৰ ঢেকীয়া লিহিবী পতীয়া
 বতাহত হালে জালে,
 ক'লা আকাশত বগে জাক পাতি
 উৰা মাৰে কৰবালে।
 পখিলী উৰিলে উৰিব ডালিমী
 লগৰে লগৰী পাই
 মনৰে ঘোঁৰাটো চুটি মেলি যাব
 কলৈনো উৰাদিহ নাই।”

পৰ্বতৰ ওপৰলৈ যিমনে উঠি গৈছিলোঁ সিমনে অনুভৱ কৰিছিলো সেইখন সঁচাকৈয়ে ডালিমীৰ দেশ। নিজৰ ওপজা ঠাই বংপুৰ নগৰৰ গাতে লাগি থকা এই ঠাইলৈ বেজবৰুৱা নিশ্চয় আহিছিল—সেয়েহে তেওঁ ইমান ছবছকৈ ডালিমীৰ ছবি আঁকিব পাৰিছিল, নগাপৰ্বতৰ প্ৰাকৃতিক পৰিবেশ ফুটাই তুলিব পাৰিছিল—এনে আমাৰ অনুভৱ হৈছিল। বেজবৰুৱাৰ বৰ্ণিত দৃশ্যবোৰ আমাৰ চকুৰ আগত জীৱন্ত হৈ ভাহি উঠিছিল। সেই ঠাইৰ মানুহৰপৰা

শুনিছিলোঁ—নগাবিলাকে হেনো সেই অঞ্চলতে এজন আহোম বজা পলাই থকা বুলি কয় আৰু তেওঁৰ লগত হেনো এজনী নাগিনী ছোৱালীৰ প্ৰণয় হৈছিল। সেই নাগিনীয়ে গাধোৱা নাগিনীজান আৰু নাগিনীয়ে ধান খুন্দা শিলৰ উৰাঙ্গো তেওঁলোকে দেখুৱাইছিল। আৰু এটা কিংবদন্তী মতে গদাপাণিয়ে হেনো অজ্ঞাতবাস শেষ কৰি ভৈয়ামলৈ যেতিয়া গৈছিল—তেওঁৰ পাছে পাছে হেনো সেই নাগিনীজনীও আহিছিল। নাগিনীজনীক লগত আনিবলৈ গদাপাণি অমান্তি হ'ল। নাগিনী কিন্তু নেৰোপাণি। তাই আহিবই। অৱশেষত গদাপাণিয়ে খং উঠি—‘ঘূৰি নেযাৰ নে?’ বুলি তাইৰ বুকুত টোকৰ এটা মাৰি দিলে। ভীমকায় গদাধৰৰ সেই ধনঞ্জয় টোকৰতে নাগিনীজনী পৰি গ'ল আৰু তাতে তাইৰ মৃত্যু হ'ল। তেতিয়াৰপৰা হেনো সেই ঠাইৰ নাম হ'ল ‘নাগিনী মৰা’। লক্ষ্মীনাথে এই নাগিনীৰ সাধু শুনিব পায় আৰু সজাই মৰমৰ উম দি বখা সেই নাগিনীজনীকে তেওঁ ডালিমী নাম দি মানস-কথা হিচাপে জয়মতী কুঁৱৰী নাটত তুলিতালি লৈছিল। নিজৰাবপৰা বাঁহৰ চুঙাত পানী লৈ যোৱা নাগিনী ছোৱালী আমি দেখা পাইছিলোঁ আৰু সিহঁতৰ খিলখিল হাঁহি শুনি ডালিমীৰ হাঁহিলৈ মনত পৰি গৈছিল। সেয়েহে আমি এটা কবিতাত লিখিছিলোঁ—

“কাষত কলহ লোৱা নহয় ৰাধিকা

তাতেকৈ অপৰূপা পাহাড়ী বালিকা।”

এই অপৰূপা পাহাড়ী বালিকা নাগিনী ছোৱালীৰ মাজতে ‘ডালিমী’ক আমাৰ মনত সৌশৰীবে দেখা পোৱা যেন লাগিছিল—অজানিতভাৱে নাট্যকাৰ বেজবৰুৱালৈ শ্ৰদ্ধাত মূৰ দোঁখাই গৈছিল। এই ডালিমী চৰিত্ৰ অক্ষণতে নিপুণ নাট্যকাৰ লক্ষ্মীনাথৰ দক্ষতা প্ৰকাশ পাইছে।

‘বেলিমাৰ’ নাটৰ পিজৌ গাভৰু আৰু ‘চক্ৰধ্বজসিংহ’ নাটৰ চেনেহী, আৰু ৰূপহীও বেজবৰুৱাৰ সৃষ্টিৰ মনোৰমা নাৰী-চৰিত্ৰ। এফালে দেশ আৰু আনফালে জন্মদাতা পিতৃ—এই দুটাৰ কোনটো ডাঙৰ? এই সমস্যাৰ সমাধান কৰিব লগীয়া হৈছিল বদনৰ জীয়াৰী আৰু পূৰ্ণানন্দৰ বোৱাৰী পিজৌ গাভৰুৱে। সমস্যাৰ দোমোজাত পৰি পিজৌৰ মনত অশান্তি আৰু উদ্বেগৰ খোকিবাখো ঢেঁ উঠিছিল। এই ভাৱৰ মনস্তাত্ত্বিক বিশ্লেষণত বেজবৰুৱাই কৃতিত্বৰ চিনাকি দিছে। দুই মহৰ যুঁজত বিবিগাৰ মৰণ হোৱাৰ নিচিনাকৈ সমান প্ৰতাপী আৰু সমান খিতাপী দেউতাক আৰু শত্ৰুৰে বদন-পূৰ্ণানন্দৰ প্ৰতিদ্বন্দ্বিতাৰ চাকুনৈয়াত পৰি কুমলীয়া পিজৌ গাভৰুৱে

ছই নাওত ছই ভৰি দি চকুৰে সবিয়হৰ ফুল দেখিছিল। প্ৰথমতে তেওঁ দেউতাকক গুপতে সহায় কৰিছিল যদিও দেউতাকৰ দেশদ্ৰোহিতাৰ ফলত উদ্ভৱ হোৱা ভয়াবহ পৰিণাম, নিৰ্মম মানৱ অত্যাচাৰ চকুৰ আগতে দেখা পাই তেওঁৰ অন্তৰ চুচুৰ্মৈ হৈ ভাগি গৈছিল আৰু মগজুৰ বিকৃতি ঘটিছিল। এনে অৱস্থাত এনে হোৱাটো স্বাভাৱিক কথা। পিজোৰে পাগলী হৈ মনৰ দুখত গোৱা গীতবোৰো তাৎপৰ্যপূৰ্ণ। এনে গীতে কাঠবুকুৱাবো চকুলো উলিয়াব পাৰে। পাগলী পিজোৰে গাইছিল :

“আৰু কাকো নোবোলোঁ পিতা
তেজ-মঙহক পিতা বুলি
গোটেই হিয়া হ’ল তিতা।
নকল পিতাৰ আচল পিতা
সকলোৰে পৰম পিতা
আশ্ৰয় মাথোঁ, অভয় মাগে
ছখুনী তোমাৰ ছহিতা।”

আৰু এটা দাৰ্শনিক তথ্যপূৰ্ণ গীত :

“হায় জীৱনটো জলৰ বেখ
এটি হুমুনিয়া, এঠাণি সন্দেহ
চকুলো এটুপিৰ বেখ।”

এই নাটৰ সোৱণশিৰী আৰু ধনশিৰী লিগিৰীৰ চৰিত্ৰ দুটাও উপভোগ্য হৈছে। জয়মতীৰ লিগিৰী তৰবৰীৰ নিচিনাকৈ সোৱণশিৰী-ধনশিৰীয়েও দৰ্শক বা পাঠকৰ মনত বেথাপাত কৰিব পাৰে।

‘চক্ৰধ্বজসিংহ’ নাটৰ ছটা নাৰী-চৰিত্ৰ বৰফুকনৰ জীয়াৰী চেঁনেহী আৰু ৰূপহীকো এটি থোপাত ফুলি থকা ছপাহ ফুলৰ নিচিনাকৈ নাট্য-কাৰে মনমোহনীয়াকৈ সজাইছে। শদিয়াখোৱা গোহাঁইক কেন্দ্ৰ কৰি বং-বহুইট, চুপতা-চুপতি আৰু মুখত আঁথে ফুটা দিয়া যোজনা-ফকৰাই চৰিত্ৰ দুটাৰ ৰূপত বং চৰাইছে। চেঁনেহীয়ে গায় :

“নিকুঞ্জলতা সপোন মগন
বাঁহীৰ অমিয়া পি,
বসন্তই বঢ়ালে সপোনৰ বাগি
মূৰত হাত বুলাই দি।

মলয়া বতাহে লতাটি জগালে

মেলিলে ফুলৰ চকু

জোনায়ৈ ঢালিলে সুধাৰ নিজৰা

উপচি পৰিলে বুকু।”

দৰাচলতে চেনেহী আৰু ৰূপহী ছয়ো দৰ্শক-পাঠকৰ আগত যেন সুধাৰ নিজৰাহে ঢালি দিছে। কোনো কোনো সমালোচকে এই ৰচকী, বাংলালী ছোৱালী ছুটি কলিকতীয়া ব্ৰাহ্ম সমাজৰপৰা আমদানি কৰা হৈছে বুলি মন্তব্য কৰিছিল। পিছে এই কথা হলে ঠিবাং যে ফুলৰ কলম যি ঠাইৰ পৰাই অনা নহওক অসমৰ মাটি পানীৰ জীপ পাই সি অসমৰ আকাশ-বতাহ আমোলমোল কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছে। মুঠতে এই কথা নদি কব পাৰি যে গুৰি গছ যৰেই নহওক নাইবা বাহিৰৰ যৰে পৰা ছাঁ নপৰক, বেজবৰুৱাৰ নাটৰ সৰু-বৰ প্ৰতিটো চৰিত্ৰই হাড়ে-হিমজুৰে অসমীয়া হৈ আমাৰ আগত দেখা দিছে। সেইদেখি সেইবোৰক আমি নিজৰ মানুহ বুলি কবৰ মন যায়।

পুৰুষ চৰিত্ৰৰ ভিতৰত বেজবৰুৱাই খুল্টিয়া চৰিত্ৰ কেইটা অঙ্কনত অধিক সফল হৈছে—বেজবৰুৱাৰ মাজত লুকাই থকা কৃপাবৰে তেওঁক যেন এই বিষয়ত ভিতৰৰপৰা অনবৰত হেচুকি আছিল। ‘জয়মতী-কুঁৱৰী’ৰ পৃথু চাংমাই, লিটিপ চিপাদাব, নেলাই চমুৱা, ‘চক্ৰধ্বজসিংহ’ নাটৰ গজপুৰীয়া, টকৌ, টোকোৰা, জপৰা, সিদ্ধিৰাম আৰু ‘বেলিমাৰ’ৰ ভুমুক বহুৱাক লগ পালে মৰাৰ মুখতো হাঁহি বিৰিঙি ওলাব। বহুৱালিৰ মাজতো ভুমুক বহুৱাই গাজভ লাগি যোৱাকৈ দেশৰ ভৱিষ্ণুবাণী কৰিছিল এইদৰে :

“বৈকুণ্ঠৰ কৃষ্ণ আৰু কৈলাসৰ শিৱ !

লাহে লাহে দেশখন মৰিবলৈ থিয়।

নিজৰ ভিতৰত হিংসা-হিংসি

আনক অত্যাচাৰ

ৰাইজে ৰজাৰ কাষলৈ আহি

নাপায় সুবিচাৰ।

ছখীয়াঁক ছখ দি বং পায়

প্ৰজাক কৰে ঘিণ

সেই ঘৰ ৰজা, সেইখন দেশৰ

আয়ুস কেই দিন ?”

সামৰণিত আমি ইমানকে ক'ব খোজো যে অসমৰ নাট্য-জগতত আমি বেজবৰুৱাক য'তে, বিচাৰো, ত'তে পাব পাৰোঁ। নাট্য-সাহিত্যতে হওক বা ৰঙ্গমঞ্চতেই হওক, বা অনাতাঁৰতে হওক বা বোলছবিতে হওক, সকলো ক্ষেত্ৰতে বেজবৰুৱাৰ বেজালিয়ে আমাক সাংস্কৃতিক বোগ-ব্যাধিৰপৰা নিৰাময় কৰিব পাৰে, সাহিত্যবথী গৰাকীয়ে আমাক বাট দেখুৱাই আগবঢ়াই লৈ যাব পাৰে।

বেজবৰুৱাৰ নাটকাৱলী

বায়হান শাহ

এক

বেজবৰুৱাৰ নাটকসমূহ তেখেতৰ আন লেখাবপৰা সম্পূৰ্ণৰূপে পৃথক। তেখেতৰ প্ৰবন্ধাৱলীত যি পাণ্ডিত্য, আৰু বুৰঞ্জী, সমাজ নাইবা ৰাজনৈতিক সমস্যাবোৰৰ বিকলন আৰু সংগঠনৰ যি শক্তি আৰু যুক্তিৰ প্ৰয়োগ দেখা যায়, সেইবিলাক তেখেতে নাটকৰপৰা বহু পৰিমাণে আঁতৰাই ৰাখিছে। প্ৰবন্ধৰ প্ৰভাৱ যুক্তিত আৰু নাটকৰ প্ৰভাৱ অনুভূতিত, এই কথাষাৰি বেজবৰুৱাই সুন্দৰৰূপে উপলব্ধি কৰিছিল। ভাষাৰ জ্ঞান আৰু তাক ব্যৱহাৰৰ কৌশল তেখেতৰ আন আন লেখাতকৈ নাটকত বেছি পৈণত ধৰণৰ, কিন্তু নাটকৰ শব্দ আৰু বাৰ্ণ্যবিশ্বাস গল্প প্ৰবন্ধতকৈ সম্পূৰ্ণ বেলেগ ধৰণৰ হোৱা বাবে এই বিশেষত্বটিও ভালকৈ গমি-পিতি নেচালে সতকাই চকুত নপৰে। তথাপিও স্বীকাৰ কৰিব লাগিব, বেজবৰুৱাৰ শক্তিশালী লিখনিৰ সকলোতকৈ সুন্দৰ বাহন আছিল তেখেতৰ প্ৰবন্ধ-পাতি আৰু হাস্তবসাত্মক ছবি আৰু গল্পবিলাক।

স্বাভাৱিকতে আমাৰ মনত এটি প্ৰশ্ন উঠিব পাৰে যে, বেজবৰুৱাই কিয় নাটক লিখিছিল বা লিখিব লগীয়া হৈছিল? ইয়াৰ উত্তৰ অতি সহজ। আমাৰ দেশৰ সাহিত্য, “বিশেষজ্ঞৰ কৰ্মস্থলী” নহয়, আৰু তাতোকৈ ডাঙৰ কথা হ’ল যে, য’ত আঙুলিৰ মূৰত লিখিবপৰা কেইজনমান লিখকে দেশৰ সাহিত্য চহকী কৰিবৰ বাবে তাৰ সকলো বিভাগলৈকে চকু দিব লগীয়া হয় তাত নিজৰ কচি-অকচি বা অক্ষমতা পাৰ্গতালিৰ বিচাৰ কৰিবৰো সময় নেথাকে। এওঁলোক হ’ল বাট দেখুৱাওঁতা, নিজকে উৎসৰ্গ কৰি দিয়া লোক। এওঁলোকৰ প্ৰধান উদ্দেশ্য হ’ল দেশৰ সাহিত্যৰ ভঁৰাল চহকী কৰা। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আৰু গোহাঞি বৰুৱায়ে তাকে কৰিছিল। বেজবৰুৱাৰ বিশেষত্ব আছিল সুন্দৰিত গঢ় ৰচনাত। কবিতাও তেখেতে লিখিছিল, যদিও সি খুব উচ্চ ধৰণৰ নহয়। শেষ বয়সত ডিব্ৰুগড়ত তেখেতে এবাৰ মোক কৈছিল, “কবিতা মই লিখিব নেজানো হেঁ। মই লিখোঁ পঢ়া” নিজে কিমানখিনি ডাঙৰ

হ'লে নিজকে এইদৰে ক'ব পাৰে সেইটো ভাবি চাব লগীয়া। কিন্তু তথাপিও তেখেতে লিখিছিল, আৰু তাৰে এটি কবিতা অসমীয়া আৰু অসমীয়া সাহিত্য থাকেমানে জীৱিত থাকিব। লগতে বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰপৰা ভাৰত বুৰঞ্জীলৈকে, সাধুকথাৰপৰা ৰাজনৈতিক আলোচনালৈকে, শিশুৰ কবিতাৰপৰা ব্যঙ্গ-কবিতালৈকে কোনো বিষয়কে বাদ দিয়া নাছিল। ভাষা সাহিত্যৰ প্ৰত্যেক অঙ্গ চহকী কবিবলৈ এনে বিৰাট ব্যক্তিত্বৰ জন্ম সঁচাকৈয়ে সেই যুগত অসমীয়াৰ প্ৰতি আশীৰ্বাদ স্বৰূপ আছিল। সাংবাদিকৰ কঠোৰ কৰ্তব্য পালন কৰিও তেখেতে শুই থকা অসমীয়ক জগাই তুলিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। নাট্য ৰচনাতো ওপৰত কোৱাৰ বাহিৰেও বেজবৰুৱাৰ আৰু এটি উদ্দেশ্য আছিল, সেইটো হৈছে অসমৰ উজ্জল অতীত নিজকে পাহৰি যোৱা অসমীয়াৰ আগত দাঙি ধৰাটো। পিচত 'চক্ৰবৰ্ত্তীসিংহ' নাটক প্ৰসঙ্গত কথাষাৰ বেজবৰুৱাৰ ভাষাতে দোহাৰিছোঁ।

বেজবৰুৱাই যি সময়ত নাটক লিখিবলৈ ধৰিছিল, সেই সময়ত অসমৰ মঞ্চ আৰু অভিনয় ছয়োটাৰে অতি দীনহীন অৱস্থা। বহুকালৰ আগতে মহাপুৰুষৰ অঙ্কীয়া-নাট ভাওনা আদিয়ে স্বাধীন অসমৰ আকাশ-বতাহ বজন-জনাই আছিল, গাৱঁৰ নামঘৰবিলাকত আৰু সাময়িক ভাওনাৰ আখৰাবোৰত বাইজে হিল-দ'ল ভাঙি আহি সেই স্মৰণীয় নাটকবোৰৰ সোৱাদ লৈছিলহি। সময়ত ভাৱনাৰ ছুদিনমান আগৰপৰাই অভিনেতাৰ গা উঠি যোৱাৰ কথাই নেলাগে গাৱঁৰ উৎসাহী ৰাইজৰো একো চামে ভাৱনা-ঘৰ সজোৱা, মণ্ডপ সজা, দূৰণি গাৱঁৰপৰা ভাৱনা চাবলৈ অহা মানুহৰ বাবে অস্থায়ী বাহৰ সাজি ৰখা (এৰু, এইটোও আছিল) ইত্যাদি কামৰ দ্বাৰা সেই ঠাই ডুখৰি উৎসৱ-মুখৰ কৰি ৰাখিছিল। কিন্তু অসমৰ গোঁৱৰ-বেলি মাৰ যোৱাৰ লগে লগে সেই সকলো উৎসাহ উদ্দীপনা তল গ'ল। স্বৰ্গদেৱ চন্দ্ৰকান্ত সিংহৰ দিনৰে পৰা গোটেই উনবিংশ শতাব্দীটো অসমৰ ৰাজনৈতিক আকাশ ক'লা ডাৱৰে ঢাকি ৰাখিলে। আৰু তাৰ পিচত যেতিয়া এই কাল-নৰিয়াৰপৰাও নিৰাময় হৈ অসমীয়াই কোনোমতে গা-টঙাই উঠিল, অসম তেতিয়া পৰাধীন, জৰ্জৰিত দুৰ্বল আৰু এলেছৱা, দেশত হাহাকাৰ। স্বাধীনতাৰ যুগৰ উন্নত গাওঁ আৰু দ'ল দেৱালয় লাহে লাহে হাবিৰ মাজত এৰি দি মানুহে নতুন নতুন ঠাইত গাওঁ-চহৰ পাতিবলৈ ধৰিলে। মহাপুৰুষৰ নাট আৰু ভাওনা সত্ৰবিলাকত কোনোমতে খোপনি পুতি ৰ'লগৈ, কিন্তু সমূহ অসমীয়াই তাৰ চৰ্চা পাহৰিবলৈ ধৰিলে।

তাৰ পিচত আছিল কৰ্মচাৰী হিচাপে বঙ্গদেশৰ মসীজীৰিসকল। এওঁলোকৰ আকৌ এটি গুণ এই যে, তেওঁলোক য'লৈকে যায় ত'লৈকে নিজৰ ভাষা, সংস্কৃতি আৰু সমাজ তুলি নিবলৈ নেপাহৰে। অসমৰ সেই ছুদিনৰ সময়ত তেওঁলোকে অসমীয়া ভাষাৰো জীৱন বিপন্ন কৰি তুলিছিল, কিন্তু লগে লগে পূজা-পাটল দৌল-ভূৰ্গোৎসৱত বঙালী নাটকৰ অভিনয় কৰিবলৈকো পাহৰা নাছিল। এই বিলাকতে অসমীয়া বাইজে আমোদ-প্ৰমোদৰ এটি নতুন খোবাক পালে। নতুন অসমীয়া সমাজৰ ৰুচিও সলনি হ'ল। মহাপুৰুষৰ অক্ষীয়া নাট লাহে লাহে ধৰ্মীয় অনুষ্ঠানৰ অঙ্গ হৈ কোনোমতে তিস্থি ব'লগৈ। সমূহ বাইজ এই বঙালী নাটকৰ অভিনয়ত মুগ্ধ হ'ল আৰু সুযোগমতে বঙালী নাটক অনুবাদ কৰি হলেও অভিনয় কৰিবলৈ আবন্ত কৰিলে। এই বঙালী নাটকবোৰৰ বেছিভাগেই আছিল ঐতিহাসিক ঘটনাৰ আলমত লিখা আৰু কিছু পৰিমাণে সামাজিক। এতেকে এই নাটকৰ সোৱাদো হ'ল পুৰণি অসমীয়া নাটকৰপৰা সম্পূৰ্ণৰূপে বেলেগ।

এইদৰেই অসমীয়া সাহিত্যলৈ পুনৰ নাটক ঘূৰি আহিল, কিন্তু এটি সম্পূৰ্ণ বেলেগ ধাৰাৰপৰা। সেইবাবেই আমি অসমীয়া সাহিত্যত পুৰণি আৰু নতুন দুটা বেলেগ ধাৰা দেখা পাওঁ। তাৰে প্ৰথমটোৰ সোঁত মৰি স্তব্ধ হৈ ব'ল, তাত আৰু সালসলনি নচলে; আৰু দ্বিতীয়টোৱে আজিৰ অসমীয়া নাটক-প্ৰহসনৰ ৰূপ লৈছেহি। কিন্তু এই ক্ৰমবিকাশ এইখিনিতে বৈ নেথাকে, থাকিব নোৱাৰেও। অতি ক্ষীণভাৱে হলেও ই আগবাঢ়ি গৈ থাকিব। আজিৰ অসমীয়া বোল-ছবি, একাঙ্কিকা আৰু অনাতাঁৰ নাটকেই তাৰ প্ৰমাণ।

এই নতুন ধাৰা অনুকৰণ আৰু অনুবাদতে (ইংৰাজী আৰু বঙলাৰ-পৰা) আৱদ্ধ হৈ থকা হলে সঁচাকৈ বৰ আক্ষেপৰ কথা হ'লহেতেন, কিন্তু অসমীয়া সাহিত্যৰ ডাঙৰ সৌভাগ্য যে সেই ছুদিনত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ দৰে ওজাই অসমীয়া বুৰঞ্জী, অসমীয়া সমাজৰপৰা সম্বল গোটাৰ নিজেৰ অতুলনীয় ভাষাৰে অসমীয়া নাট্য-সাহিত্যক এটি সম্পূৰ্ণ নিজাৰূপ দান কৰিলে। এই গুৰুৰ পদাঙ্ক অনুসৰণ কৰি আজি আমি ভাৰতত নিজৰ বিশিষ্ট নাট্য-সাহিত্য দাবী কৰিব পৰোঁ।

বেজবৰুৱাৰ সকলোতকৈ অসহ লাগিছিল অসমীয়াই নিজৰ শুৱলা ভাষা আৰু মাত-কথা আওহেলা কৰি বঙালীপ্ৰেমী হৈ বহুৱালি কৰাটো। বাঁহীৰ পাতে-পাতে, কুঁপাবৰ বৰবৰুৱাৰ নামত লিখা খুহুটীয়া, ৰচনাৱলীত আৰু কিছুমান চুটি গল্পতো ইয়াৰ চোকা সমালোচনা অসমীয়া পাঠকৰ অবিদিত

নহয়। তেখেতৰ নাটকৰ ভাষা আৰু কাহিনী সম্পূৰ্ণৰূপে অসমীয়া; অভিনয়ৰ বাবে সম্পূৰ্ণৰূপে উপযোগী নহ'লেও পথ-প্ৰদৰ্শকৰূপে তাৰ মূল্য কম নহয়।

দুই

নাটকৰ গঢ় আৰু বিষয়বস্তু সম্বন্ধে বেজবৰুৱাৰ এটি নিজা আৰু সৃষ্টিস্থিত ধাৰণা আছিল। তেখেতে কৈ গৈছে, “প্ৰকৃত নাট কাক বোলে এইটো আমাৰ ভিতৰত অনেকে ভালকৈ নুবুজে যেন দেখা যায়। ছুটা-চাইটা খুলুতীয়া কথাৰ বাক্য বচনেৰে, ছখন চাৰিখন নাচ-বাগেৰে এখন কিতাপ লেখা থাকিলেই তাকে নাট বুলি অনেকৰ ভ্ৰম ওপজে। অৱশ্যে আসামত আজিকালি নাটকৰ সম্পৰ্কে এনে ভুল ধাৰণা কলিকতাৰ বঙালী থিয়েটাৰবোৰৰ পৰা, আৰু সেই থিয়েটাৰত অভিনয় কৰা ‘নাটক’ বোৰৰপৰা যে সোমাইছে সেইটো নিশ্চয়। নাট যে এবিধ কাব্য, এইটো নেজানিলেই গোলমাল হয়। প্ৰকৃত কাব্য বা কবিতা যেনেকৈ ছল্লভ, প্ৰকৃত নাটো সেইদৰে ছল্লভ, অকল rhyming, আখৰ লেখি লেখি মিলাই পঢ় লিখায়েই যে কবিতা নহয়, এইটো যেনে সঁচা, ওপৰত কৈ অহা বিধৰ ‘নাটক’ও যে তেনেকৈ নাট (drama) নহয় সেইটো তেনে সঁচা। চমুকৈ ক’বলৈ গলে নাটকৰ ছুটা কাম,—এটা, প্ৰকৃতক চিত্ৰ কৰি দেখুৱা, (holding the mirror up to nature), আনটো বৰ্ত্তমানক (educate) শিকনি দি চলাই তুলি আগবঢ়াই ideal অৰ ফালে অৰ্থাৎ আদৰ্শৰ ফালে লৈ যোৱাটো। ছুইটাৰ সন্মিলন নহলে প্ৰকৃত নাট নহয়। অকল কল্পনা বাজ্যই যদি নাটৰ ঠাই হ'লহেতেন, তেনেহলে Arabian Nights (আৰব্য উপন্যাস)ৰ সাধুবোৰও নাটৰ শাৰীলৈ আহিলহেতেন; আৰু অকল প্ৰকৃতৰ চিত্ৰই যদি নাট হ'লহেতেন, তেন্তে ইতিহাস বুৰঞ্জীয়েই সেই ঠাই অধিকাৰ কৰি থাকিলহেতেন, নাটলৈ আৰু ঠাই নেথাকে।”

ওপৰৰ ‘আজিকালি’ শব্দটিৰ টীকা হ’ল যে এই কথাখিনি ১৯১৫ খৃষ্টাব্দৰ ডিচেম্বৰ মাহত লিখা হৈছিল। “আদৰ্শৰ ফালে লৈ যোৱা” কথাষাৰিৰ অৰ্থ বেজবৰুৱাই জয়মতী কুঁৱৰীৰ পাতনিত সামান্য বহলাই কৈছে, “চিৰকলীয়া সত্য আৰু সকলো দেশৰ, সকলো মানুহৰ সাধাৰণ সম্পত্তি মহৎ প্ৰবৃত্তিবোৰ উদগোৱাটোহে নাটৰ কাৰ্য্য।”

দেখা গ’ল যে, বেজবৰুৱাৰ মতে (১) নাটক এবিধ কাব্য আৰু (২)

নাটকৰ কাম হল, “প্ৰকৃতক চিত্ৰ কৰি দেখুৱা” আৰু “বৰ্তমানক শিকনি দি আদৰ্শৰ ফালে লৈ যোৱা” এই দুইটাৰে সংমিশ্ৰণ। ইয়াৰে দ্বিতীয়টোক নাটকৰ কাম হুবুলি উদ্দেশ্যৰ অংশহে বুলিব পাৰি। নাটকৰ আন, উদ্দেশ্য, যেনে, অনুকৰণৰ দ্বাৰা আনন্দ দান কৰা, সাময়িকভাৱে এখন কল্পনাৰ দেশলৈ লৈ যোৱা, সহানুভূতিৰ দ্বাৰা মানসিক গ্লানি দূৰ কৰা (*katharsis*) ইত্যাদি সম্বন্ধে তেখেতে কোনো কথা ইয়াত কোৱা নাই,—আন ঠাইতো কোৱা নাই অৱশ্যে। নাটকৰ বাহন কথোপকথনৰ ভাষা, বৰ্ণনাৰ ভাষা আৰু কাব্য বা কবিতাৰ ভাষা সম্বন্ধে আৰু এই তিনিটাৰ পাৰ্থক্য সম্বন্ধে তেখেতে কি মতামত পোষণ কৰিছিল তাক জনা নেযায়। এতেকে প্ৰমাণ দি ক’ব নোৱাৰিলে তেখেতে এনে ভাবিছিল, তেনে ভাবিছিল বুলি অনৰ্থক জেদ্ কৰি কিবা এটা নোকোৱাই ভাল। নাটক অভিনয়ৰ উপযুক্ত হ’বলৈ কি কি বিশেষত্ব তাত থাকিব লাগিব সেই সম্বন্ধেও তেখেতে দুৰ্ভাগ্যবশতঃ কোনো আলোচনা নকৰিলে। তছপৰি বুৰঞ্জীমূলক নাটকৰ বিশেষত্বৰ মাজতে তেখেতে নিজৰ উক্তিটো আবদ্ধ ৰাখিছে, কাৰণ কথাখিনি বুৰঞ্জীমূলক নাটকৰ হে পাতনি। যিখিনি কৈছে সেইখিনিকে লৈ আমি সন্তুষ্ট থাকিব লাগিব।

তিনি

বেজবৰুৱাৰ নাটক হৈছে মুঠতে আঁঠখন। তাৰে তিনিখনি বুৰঞ্জীমূলক—বেলিমাৰ, চক্ৰধ্বজসিংহ আৰু জয়মতী কুঁৱৰী; আৰু প্ৰহসন হ’ল চাৰিখনি—লিতিকাই, পাঁচনি, নোমল আৰু চিকৰ্পতি নিকৰ্পতি। ‘গদাধৰ বজা’ নামে একাঙ্কিকাখনি ঠিক বুৰঞ্জীমূলকো নহয় আৰু প্ৰহসনো নহয়। বেজবৰুৱাই তাৰ নাম দিছে চ’ৰাঘৰীয়া ভাৱনা—“A drawing-room play”। প্ৰায় সকলোখনি নাটকেই ১৮৩৫ শকৰ পৰা ১৮৪০ শকৰ ভিতৰত, খুলমূলকৈ ১৯১৩-১৯১৮ ইংৰাজী চনৰ ভিতৰতে লিখা হয়; অৰ্থাৎ প্ৰথম মহাসমৰৰ কালৰ বচনা। প্ৰথমখনি নাটক ‘লিতিকাই’ ‘জোনাকী’ৰ প্ৰথম বছৰৰ প্ৰথম সংখ্যাত প্ৰকাশ হৈছিল। যুদ্ধৰ সময়ত সকলো সাহিত্যতে নাটক আৰু খণ্ড-কবিতাৰ প্ৰাচুৰ্য দেখা যায়। ইয়াৰ কাৰণো অৱশ্যে আছে, কিন্তু সমালোচনা-সাহিত্যৰ সেই অধ্যায়ৰ অৱতাৰণা কবিৰ ঠাই ইয়াত নহয়। শুনা যায় যে বেজবৰুৱাৰ ‘পছম কুঁৱৰী’ নামৰ উপন্যাসখনিৰো এটা নাট্যৰূপ দিয়া হৈছিল। কিন্তু সেইটো লিখকে নিজেই কৰিছিল নে আন কোনোবাইহে মঞ্চৰ উপযোগী

কৰি লিখি উলিয়াইছিল সেইটো মই ক'ব নোৱাৰোঁ। তাৰ সেই ৰূপো মই দেখা নাই আৰু বেজবৰুৱাকো সুধিবলৈ নহ'ল। মোক এই বাতৰি দিওঁতা যুতীন্দ্রনাথ ছুৱৰা ডাঙৰীয়াও আজি বেজবৰুৱাৰ ওচৰ পালেগৈ। কেতিয়াবা যদি সেই নাট্যৰূপ ওলায় তেতিয়া এই সমস্যাৰ সমাধান হ'ব সেই আশাতে এই প্ৰচলিত কথাষাৰ লিপিবদ্ধ কৰি থোৱা হ'ল।

বুৰঞ্জীমূলক নাটক সমূহত বেজবৰুৱাই সাধাৰণ প্ৰচলিত বুৰঞ্জীৰ আখ্যানকে নাটকৰ মূল কাহিনীৰূপে গ্ৰহণ কৰিছে। তিনিওখনি নাটক প্ৰকাশিত হয় ইংৰাজী ১৯১৫ চন অৰ্থাৎ ১৮৩৭ শকত। প্ৰথমখনি, জয়মতী কুঁৱৰী, ১৮৩৭ শকৰ ১লা বহাগত প্ৰকাশিত হয় (এপ্ৰিল ১৯১৫), চক্ৰধ্বজসিংহ সেই বছৰে ভাদত (আগষ্ট, ১৯১৫), আৰু বেলিমাৰ আঘোণ মাহত (নভেম্বৰ, ১৯১৫)।

'বেলিমাৰ' আৰু 'জয়মতী কুঁৱৰী' আহোম ৰাজত্বৰ বিপ্লৱ আৰু পতনৰ যুগৰ ইতিহাস। 'জয়মতী'ৰ চুলিকফা বা লৰাৰজাৰ দিনত ক্ষমতালোভী অপদাৰ্থ পুৰুষৰ হাতত দেশৰ অধঃপতন সূচাইছিল মাত্ৰ; 'বেলিমাৰ'ৰ পূৰ্ণানন্দ বুঢ়া-গোঁহাই আৰু বদনচন্দ্ৰ বৰফুকনৰ অৰিয়া-অবিৰ মাজত সেই পতন সম্পূৰ্ণ হয়।

জয়মতীৰ আখ্যানভাগ সকলোৰে জনাজাত কিন্তু সেই আখ্যানত ডালিমীৰ স্থান নাই। এই পৰ্বত-জীয়াৰী ডালিমী হ'ল বেজবৰুৱাৰ মানস-কণ্ঠ। কিন্তু বেজবৰুৱাৰ নাটক আৰু বিশেষকৈ সেই নাটকৰ আলমত তৈয়াৰী ৰূপকোঁৱৰৰ 'জয়মতী' কথাছবিৰ কল্যাণত এই আখ্যানৰ সৈতে ডালিমী এনেদৰে গঁথা হৈ গৈছে যে হয়তো কিছুদিনৰ পিচত অসাৱধান মানুহে ডালিমীকো ইতিহাসৰ মাজত স্তম্ভুৱাই ল'ব।

জয়মতীৰ ঘটনাবিছাৰ আৰম্ভ হৈছে গদাপাণি পলাই যোৱাৰ আগৰাতি আৰু শেষ হৈছে নানান যাতনা আৰু অত্যাচাৰৰ অন্তত হোৱা জয়মতীৰ মৃত্যুৰ দিন। এই অত্যাচাৰ কেইদিন চলিছিল বুৰঞ্জীত তাৰ কোনো উল্লেখ নাই। বেজবৰুৱাৰ মতে চৈধ্যদিন—“এদিন নহয়, দুদিন নহয়, অৱজি হেনো ১৩ দিন এই যন্ত্ৰৰ যাতনা চলিছে।……আকৌ কাইলৈ এবাৰ যাম। আকৌ জয়াক দেখা দি মোৰ কথা কৈ দিবলৈ কম।” (গদাপাণি, 'জয়মতী কুঁৱৰী'ৰ পঞ্চম অঙ্ক, দশম দৰ্শন)। এই এপৰৰ বুৰঞ্জীতে বেজবৰুৱাই যিদৰে সেই সময়ৰ সমাজ, ৰাজনীতি, দেশৰ অৰাজকতা ৰাইজৰ ৰাজ-শাসনৰ প্ৰতি অনাস্থা ইত্যাদি ফুটাই তুলিছে তাক দেখিলে এনেহেন লাগে যেন এইখনি বেজবৰুৱাৰ প্ৰথম পূৰ্ণাঙ্গ নাটক নহয় বৰং বহু অভিজ্ঞতাৰ ফল।

সমাজৰ তলখাপৰ আৰু ওপৰখাপৰ প্ৰেমালাপ তেখেতে দেখুৱাইছে প্ৰথম অঙ্কৰ প্ৰথম আৰু দ্বিতীয় দৃশ্যত পিথু-তৰববী আৰু গদাপাণি-জয়মতীৰ মাজত। এই দৃশ্যতে জয়মতীৰ চৰিত্ৰত “দ্বিজেন্দ্ৰলাল” ৰায়ৰ ‘সাজাহান’ নাটকৰ পিয়াৰাৰ অলপ ছাঁ পৰা”ৰ কথাটো সসংকোচে স্বীকাৰ কৰিছে। নাটকৰ বুৰঞ্জীত এইটো কোনো ডাঙৰ কথা নহয়। ইয়াৰপৰা কেৱল ইমানখিনিকে স্থিৰ কৰিব পাৰি যে বেজবৰুৱাৰ মতে মাত্ৰ সেই অংশত পিয়াৰাৰ আচৰণ আৰু অসমীয়া ৰাজকুঁৱৰীৰ আচৰণত হয়তো কিছু পৰিমাণে মিল আছে; এই ছাঁয়াপতনত আচৰিত হ’বৰ একো নাই। সেই একে দৃশ্যতে অলপ পিচতে জয়মতীয়ে পলাই যাব খোজা গদাপাণিক কৈছে, “এই দাসীকো লগতে নিয়ক। আপোনাৰ অবিহনে দাসীৰ সুকীয়া জীৱন নাই।” আৰু গদাপাণিয়ে বাধা দিয়াত পুনৰ কৈছে, “প্ৰিয়তম, মোৰ নিজৰ নিমিত্তে এখুদমানো ভাবি, মই আপোনাৰ লগত যাবলৈ প্ৰস্তাৱ কৰা নাই। আপোনাৰ লগত থাকি আপোনাৰ সকলো বিপদ আপদত সহায়কাৰিণী হ’ব পাৰিম, এই আশাত এনে প্ৰস্তাৱ।” খুঁত বিচাৰি ফুৰা সকলে ইয়াকো বাল্লিকীৰ সীতাৰ অনুকৰণ বুলি ক’ব পাৰে, কিন্তু তেনে দোষাৰোপ সঁচা হ’বনে?

দেশৰ ৰাজনীতিৰ কথা গোটেই নাটকতে বিয়পি আছে কিন্তু সি যে কিমান বিকৃত হৈ গৈছে সেইটো দ্বিতীয় অঙ্কৰ প্ৰথম দৰ্শনৰপৰাই ওলাই পৰিছে। আকৌ বুঢ়াগোহাঁই আৰু বৰপাত্ৰগোহাঁইৰ ক্ষমতাৰ বাবে আৰু ৰজাৰ প্ৰিয়পাত্ৰ হ’বলৈ ভিতৰি ভিতৰি থকা অৰিয়া-অৰিৰ কথা প্ৰকাশ কৰিছে এই অঙ্কৰ দ্বিতীয় দৰ্শনত। ৰজাৰ বিচাৰ হৈ পৰিছে অবিচাৰ। গদাপাণি পলাই গ’ল চোৰাংচোৱাৰ চকুত ধূলি দি। দেশৰ ৰজাই কোনো বিচাৰ নকৰাকৈ আদেশ দিছে “সিহঁতক ধৰি এটাইকেউটাবে চকু কঢ়াব লাগে; আঠুৰ ঘিলা কঢ়াব লাগে; নাইত কুমটি মেলাব লাগে; পটাগুটিৰে খুন্দাই মাৰিব লাগে; তুৰন্তে, তুৰন্তে।” অসমখন যেনিবা মধ্যযুগৰ বিভীষিকা প্ৰকোষ্ঠ (horror chamber), নাইবা হিটলাৰৰ বেলছেন (Belsen)।

এনে অৱস্থাত ৰাইজৰ ৰাজশাসনৰ প্ৰতি অনাস্থা আহিবই। সামগ্ৰিক প্ৰজা মনাই কাঁড়ীৰ মুখেদি বেজবৰুৱাই কোৱাইছে, “দেশখনত কি অগ্নায় অধৰমবোৰ হবলৈ ধৰিছে, বাক চাচোন। যাওক, আৰু সবহ একো নকওঁ। আজিকালি আকাশে-পাতালে চোৰাংচোৱাৰ কাণ। ক’ত কোনবাই কি শুনিব, আৰু টুটকীয়া লগাই দিবগৈ। লাভত মনাই কাঁড়ী আওমৰণে মৰিব

লাগিব।” ইয়াকে বোলে “ওস্তাদৰ হাত”। নিপুণ খনিকৰ হাতৰ এটা আঁচেই যে মুখৰ চেহেৰা সলাই পেলাব পাৰে, কথাৰ মিছা নহয়। তৃতীয় অঙ্কৰ তৃতীয় দৰ্শনত এই অৱস্থা আৰু বহলাই বৰ্ণনা কৰা হৈছে।

এই সকলোবিলাকৰ মাজে মাজে দেখা পাওঁ নগা-পৰ্বতৰ ধুনীয়া প্ৰাকৃতিক দৃশ্য (বৰ্ণনাত), সৰল সুন্দৰ পাহাৰী জীৱন, আৰু সুন্দৰী অপ্সৰা কন্যাৰ দৰে ডালিমী। এই নতুন এটি চৰিত্ৰই ‘জয়মতী কুঁৱৰী’ নাটকৰ জেউতি ছুণ্ডে চৰাইছে।

‘জয়মতী কুঁৱৰী’ৰ কম-বেছি চাৰিমানমানৰ পিচত প্ৰকাশ হয় বেজবৰুৱাৰ দ্বিতীয় বুৰঞ্জীমূলক নাটক ‘চক্ৰধ্বজসিংহ’। নাটকৰ বিষয়-বস্তু হ’ল অসমৰ সোণালী বুৰঞ্জীৰ এটি পাহৰিব নলগীয়া অধ্যায়। লিখকৰ প্ৰধান উদ্দেশ্য হ’ল মোগলৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধত দেশপ্ৰাণ অসমীয়া যুঁজাৰুৱে কেনেকৈ প্ৰাণকোপণ কৰি দেশৰ গোঁৱৰ আৰু স্বাধীনতা ৰক্ষা কৰিছিল তাক অসমীয়াৰ চকুৰ আগত দাঙি ধৰা। বেজবৰুৱাৰ ভাষাতঃ “এই কিতাপ ৰচনা কৰাৰ মোৰ ঘাই উদ্দেশ্য—আসামৰ অতীত গোঁৱৰ-কাহিনী নাটৰ আকাৰেৰে আজিকালিৰ অসমীয়াৰ আগত প্ৰচাৰ কৰাটোহে, নাট লেখি যি আৰ্জিবলৈ যোৱাটো নহয়।”

এই উদ্দেশ্য সিদ্ধি কৰিবলৈ যাওঁতে যদি ইতিহাসৰ সামান্য অপলাপো হয়, যদি উদয়াদিত্যৰ দিনত শেষ হোৱা যুদ্ধ চক্ৰধ্বজসিংহৰ দিনতে শেষ কৰি পেলোৱা হয় নাইবা লাচিতৰ ককায়েক লালুকসোলা বৰফুকনৰ উল্লেখ পৰ্যন্ত নেথাকে, তেন্তে তাতে কোনো হানি-বিঘিনি নঘটে। শ্বেত্ৰপীয়েৰৰ জুলিয়াছ ছীজাৰৰ ক্ৰটাছ যে বুৰঞ্জীৰ ক্ৰটাছ নহয়, সেইটো সকলোৱে জানে, কিন্তু সেইবুলি শ্বেত্ৰপীয়েৰৰ নাটকৰ সন্মানৰ অকণমানিও লাঘৱ হৈছে জানো?

‘চক্ৰধ্বজসিংহ’ নাটকৰ এটা ডাঙৰ অংশ গজপুৰীয়া, গজপুৰীয়ানী, জপৰা, টকৌ, টোকোৰা আদিৰ ষ্ঠিঙালি, বহুৱালি আৰু গীত-মাতৰে ভৰা। এতেকে এই অংশ নাটকৰ ঘটনাবিহাসৰ বাদ দিলে নচলিব। বেজবৰুৱাই এই অংশৰ লগত বুৰঞ্জীৰ ঘটনাৰ যোগাযোগ ৰাখিছে প্ৰিয়ৰাম ডেকাফুকনৰ স্মৃতিৰ সহায়েৰে। এই সকলোখিনি লৈ ‘চক্ৰধ্বজসিংহ’ৰ ঘটনা-বিহাস। বেজবৰুৱাই নিজে কোৱা মতে প্ৰিয়ৰাম, গজপুৰীয়া আৰু তেওঁলোকৰ সঙ্গীসকলক “শ্বেত্ৰপীয়েৰৰ প্ৰিন্স হেনৰি (Hal), ফল্ষ্টাফ্ (Falstaff) আৰু তেওঁলোকৰ লগৰীয়াসকলৰ চৰিত্ৰৰ চানেকীৰ কিছুদূৰ অনুসৰণ কৰি” গঢ়া হৈছে অৰ্থাৎ শ্বেত্ৰপীয়েৰৰ ‘কিং হেনৰী দি ফোৰ্থ’ নামৰ নাটকৰ দুখনত থকা চৰিত্ৰ

কেইটাৰ। 'হেনৰী দি ফিফ্‌থ'ত যদিও ফলষ্টাফ আৰু হেনৰী ছয়ো আছে তথাপি সামান্য ইংগিতৰ বাহিৰে তাৰ ছায়া বৰকৈ পৰা নাই যেন লাগে।

বুৰঞ্জীৰ অংশটো নিচেই চুটি। গুৱাহাটীৰ থানাঁদাৰ ফিক্‌জ খাঁই বাকী থকা হাতী আৰু টকা আনিবলৈ দূতৰ হাতত পঠিওৱা চিঠি, অসমৰ বজাই তাৰ উত্তৰ দিয়াৰ ফলত যুদ্ধৰ সম্ভাৱনা আৰু তাৰ বাবে প্ৰস্তুতিৰ বাতৰি। এয়া হ'ল প্ৰথম অঙ্কৰ প্ৰথম দৰ্শনৰ। তাৰ পিচত দ্বিতীয় অঙ্কৰ দ্বিতীয় দৰ্শনত বাঁহবাৰীত বৰফুকন যুঁজৰ বাবে সাজু, পঞ্চম দৰ্শনৰ চাৰিখন যুঁজত জিকাৰ বাতৰি আৰু শেষৰ ছুটা অঙ্কত পুনৰ ৰাজসভা আৰু বৰফুকনৰ কোঁঠত খণ্ড খণ্ডকৈ যুদ্ধৰ আৰু যুদ্ধ জয়ৰ বাতৰি। সহজেই বুজিব পাৰি যে বেজবৰুৱাই কেৱল "গোঁৱৰ কাহিনী নাটৰ আকাৰত" লিখিয়েই ফান্ত থকা নাই, বৰং সেই গোঁৱৰময় যুগৰ অসমীয়া জীৱনৰ ছবি এখনো আমাৰ আগত দাঙি ধৰিছে।

বেজবৰুৱাই কৈছিল, "সমাজনীতি বা ৰাজনীতিৰে সৈতেও নাটৰ সম্বন্ধ নাই। যি সময়ৰ ঘটনা লৈ নাট ৰচিত সেই সময়ৰ কথা আৰু ব্যক্তিগত চৰিত্ৰহে নাটৰ বিষয়"। এই কথা তেখেতে নিজৰ নাটকত সদায় অনুসৰণ কৰিছে। আহোম স্বৰ্গদেউসকলে কেনেকৈ তিনিজন ডাঙৰীয়াৰে সৈতে আলোচনা কৰি ৰাজ্য শাসন কৰিছিল তাক দেখুৱাইছে, অতি স্বাভাৱিকভাৱেই তিনিওজন ডাঙৰীয়া যে একেমত নহ'বও পাৰে তাকো দেখুৱাইছে, (বৰগোহাঁইৰ যুদ্ধত লিপ্ত নহ'বলৈ ইচ্ছা); সেই সময়ৰ যুদ্ধৰ ধৰণ আৰু প্ৰস্তুতি কেনে আছিল তাকো দেখুৱাইছে। সেই সময়ত ৰাজনৈতিক দূতৰ মৰ্যাদা কেনে আছিল তাকো দেখুৱাইছে। যুদ্ধৰ আগতে আহোম ৰাজসভাত মোগল দূতৰ বৰকথা শুনি বৰপাত্ৰগোহাঁইয়ে এসেকা দিখলৈ চিয়ঁৰি উঠা স্ত্ৰেও বুঢ়াগোহাঁইয়ে বাধা দিছে: "হৈছে হৈছে, আৰু একো কব নেলাগে। দূত অবধ্য, অদণ্ডনীয়।" (১. ১) আৰু যুদ্ধৰ আৰম্ভণিতে মোগল সেনাপতি বামসিংহৰ আগত আহোম দূতৰ বৰকথা শুনি নচৰং খাঁই "ইমান ডাঙৰ কথা! ইয়াক কাটি থওঁ।" বুলি তৰোৱাল খোলোঁতে বামসিংহই ৰাধা দিছে: "মিঞা চাহাব, দূত অবধ্য।" দ্বিতীয় অঙ্কৰ ৫ম দৰ্শনত কটকীয়ে আহি ৰজাক কৈছেহি: "মছলমানৰ বিস্তৰ সেনা ৰণত পৰিল স্বৰ্গদেও। বন্দী কৰা বহুত মছলমানক বৰফুকনে গুৱাহাটীতে কটালে।" যুদ্ধৰ আইনে ক'ব যে যুদ্ধ-বন্দীক বধ কৰা আইনবিকল্প। কিন্তু বেজবৰুৱাই লিখিছে সপ্তদশ শতাব্দীৰ শেষ ভাগৰ কথা। এতেকে নিজৰ জ্ঞান অনুসৰি তেখেতে সেই

কালৰ ছবি হে আঁকিছে, আহোম ৰাজনীতিত চেকা পৰে নে নপৰে সেই বিচাৰৰ ভাৱ তেখেতৰ নহয়।

আনহাতে সেই কালৰ তল খাপৰ সমাজৰ ছবিও তাত আছে, আৰু সেই ছবিয়ে অনেকাংশে হাস্যৰসো পৰিবেশন কৰিছে। গজপুৰীয়া, জপৰা, টকৌ আদি হ'ল এই ছবিৰ অংশ গ্ৰহণকাৰী। তেওঁলোকৰ যেনিবা জীৱনত কোনো কৰিব লগীয়া কাম নাই। ভাং-ফটিকা খাই আৰাম-আয়সত কাল কটোৱা লোক। কিন্তু যিহেতু তল খাপৰ, বিবাহিতা গজপুৰীয়ানীয়ে আপচু গজপুৰীয়াক পাহৰি ধুনীয়া ডেকা প্ৰিয়ৰামৰ প্ৰেমত পৰিছে আৰু তল খাপৰ ভিৰোতাৰ দৰেই আছদি কৰি তেওঁক পাবলৈ যত্নপৰ হৈছে। আছদিত এনে বিশ্বাসো বেজবৰুৱাৰ তুলিকাৰ এটি সুন্দৰ পৰশ। ভাল ঘৰৰ প্ৰেমৰ ছবি হ'ল বৰফুকনৰ জীয়েক চেনেহী আৰু শদিয়াখোৱা গোহাঁইৰ মাজত। এই প্ৰেমৰ স্থিৰতা আৰু গাঙ্গুীৰ্ব আছে, আই-বোপাইৰ আশীৰ্বাদ আছে আৰু অনাৱশ্যক লুক-ঢাক নাই। তাত ৰহন সানি জেউতি চবাইছে নানান ধেমালি আৰু মৰমৰ অত্যাচাৰ কৰি বৰফুকনৰ সৰু জীয়েক ৰূপহীয়ে। ৰূপহী যেন এটি আনন্দৰ জিলিকনি; যতে দেখা দিয়েহি তাতে পোহৰ হৈ উঠে।

'জয়মতী কুঁৱৰী' আৰু 'চক্ৰধ্বজসিংহ'ত চৰিত্ৰৰ ক্ৰমবিকাশ নাই, (এক প্ৰিয়ৰামৰ হঠাৎ পৰিবৰ্তনৰ বাহিৰে), আৰু এপৰ বা এমাহৰ ঘটনাৱলীৰ বৰ্ণনা কৰোঁতে সেইটো সম্ভৱো নহয়, উচিতো নহয়। কিন্তু 'বেলিমাৰ'ত সেইটো আছে। সৎৰাম আৰু চন্দ্ৰকান্তসিংহ পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঁই ডাঙৰীয়াৰ সমুখত ডাঙৰ হৈছে। গতিকে সতৰাম কিদৰে এখোজ এখোজকৈ বুঢ়াগোহাঁইৰ প্ৰতিদ্বন্দ্বী হৈ থিয় দিছেগৈ আৰু বুঢ়াগোহাঁয়েও কিদৰে নিজে ৰজাৰ স্নানকৰ্মে বাচি অনা সতৰামক প্ৰাণদণ্ড দিবলৈ বাধ্য হৈছে সেইখিনি দেখুৱা সম্ভৱ হৈছে। যি বুঢ়াগোহাঁয়ে ৰাজমাওক কৈছিল, "ভূত কুকুৰাচোৱা বৰাৰ পুতেক এটা আছে, তাৰ নাম সতৰাম। লৰাটো দেখিবলৈ বৰ শুৱনি, হাঁহি-ধেমালিতো বৰ চতুৰ।...তাকে আমাৰ সৰ্গদেৱৰ লিগিবা কৰি দিওঁ বুলিছোঁ" (১.১) সেই বুঢ়াগোহাঁয়েই পুনৰ ৰাজমাওক কৈছে, "...সতৰামে সৰ্গদেৱৰ লাই পাই মোৰ ডিঙিলৈকে জপিয়াব খোজে। তাক যিখন হাতে গাখীৰ খুৱাই তুলিলে সেইখন হাততে সি এতিয়া কামোৰ মাৰি দিব খোজে দেখোন।...আৰু এটাইতকৈ মক্ষিলৰ কথা হৈছে, যে সি মোৰে সৈতে সৰ্গদেৱৰ মন ভাঙিবলৈ উপক্ৰম কৰি ক্ৰমে ৰাজকাৰ্যতো

হাত দিবলৈ ধৰিছে।” (১.৩) ইয়াৰ পিচত ৰাজমাণ্ডৰ নিজৰ সন্তানৰ
•প্ৰতি উদ্বেগ বেজবৰুৱাই সুন্দৰৰূপে চিত্ৰিত কৰিছে। •

কিন্তু বুঢ়াগোহাঁইবো যে ক্ষমতাৰ লোভ আছিল আৰু তেওঁ যে
চন্দ্ৰকান্তক হাতত ৰাখি দেশ চলাবৰ ক্ষমতা বিচাৰিছিল তাক তেখেতৰ
বৰগোহাঁই আৰু বৰপাত্ৰগোহাঁইৰ সৈতে আলোচনাৰ পৰা টং কৰিব
পাৰি। (১.৬) আনকি ৰাজমাণ্ডে দেশখন “আসামৰ ভৱিষ্যত মঙ্গলৰ
অৰ্থে” ইংৰাজৰ শাসনাধীন কৰি দিব খোজাত তেখেতে উত্তৰ দিছে : “আমাৰ
দেশখন ইংৰাজক ‘লাট বন্দী’ কৰি দিবলৈ গলে দেশখন বন্দী কৰি দিয়াৰ
অপবাদে মোক পাব। এনেই লোকে যিহকে পায় তাকে মোৰ বিপক্ষে
কবলৈ নেবে”। অৰ্থাৎ দেশৰ মঙ্গল-অমঙ্গল লৈ কোনো যুক্তি নাই, নিজৰ
বদনামটো হ’ল ডাঙৰ কথা, অথচ বদন বৰফুকনেও এই প্ৰস্তাৱ দিছিল
আৰু এই বদনামটো লবলৈ সাজু আছিল। মাত্ৰ দুই তিনিটা বাক্যত
বেজবৰুৱাই যেন গোটেই ক্ষমতালোভীৰ চক্ৰান্তটো ইঙ্গিতেৰে বুজাই
দিলে। এয়ে হৈছে সক্ষম লিখকৰ পৰিচয়। তাৰ পিচতো ৰাজমাণ্ডে
একে কথাকে দোহাৰি কোৱাত বুঢ়াগোহাঁয়ে সেই সম্বন্ধে কোনো মতামত
নিদি কাশীত মন্দিৰ সজাৰ হে কথা উলিয়ালে। (১.১)

দেশৰ ডা-ডাঙৰীয়া সকলৰ যেতিয়া এই অৱস্থা, তেতিয়া বজাৰ
লাই পোৱা সতৰাম চাৰিঙ্গীয়া ফুকননো ক্ষান্ত থাকিব কিয়? তেৱেঁ
কানি-ফটিকাৰ খোলাত স্বৰ্গদেৱ চন্দ্ৰকান্ত আৰু বন্ধুসকলৰ সৈতে লিগিৰীৰ
আলপৈচান লৈ, গীত শুনি ফুৰ্তি •চলাই থাকোঁতে কৈছে, “মইনো কলৈ
গৈছোঁ হে? ময়ো আছোঁ.....পূৰ্ণানন্দয়ো এই কথা বুজিছে। অচিৰে
মই স্বৰ্গদেৱক এই ৰাজৰ গবাহৰ পৰা একৰাম, চাই থাকিবাইক।.....ইয়াৰ
ভিতৰতে ভালেমান মানুহক আমাৰ ফলীয়া কৰিছোঁ। বেকলো গুৱাহাটীৰ
বদনচন্দ্ৰ বৰফুকনক একা? (টিলিকি মাৰি) তেওঁকো।.....এগাল ভাল
চিপাহীও সংগ্ৰহ হৈ গৈছে। এই চাৰিঙ্গীয়া ফুকনৰ বৰ হেঁপাহ তেওঁ স্বহস্তে
পূৰ্ণানন্দৰ স্কন্ধপাত কৰে।”

এইদৰেই মাৰ যাব খোজা বেলি ৰঙা হৈ আহিবলৈ ধৰিলে। ইয়াৰ
পিচৰ ডোখৰ ক্ষমতালোভী ডা-ডাঙৰীয়াসকলৰ অৰিয়া-অৰি, মানৰ আক্ৰমণ,
বদন আৰু পূৰ্ণানন্দৰ মৃত্যু ইটোৰ পিচত সিটোকৈ দেখুৱা হৈছে। কচিনাথ
বুঢ়াগোহাঁই হৈছে, পুৰন্দৰ সিংহ বজা হৈছে, আকৌ মানে তৃতীয় বাৰলৈ
আহি যোগেশ্বৰ সিংহক বজা পুতিছেহি, কিন্তু সকলো পুতলা! মাৰ যোগা

বেলিয়ে টানি অনা একাৰত বাহুলিৰ খক্‌মকনি। অৱশেষত চন্দ্ৰকান্তৰ মাতৃ ৰাজমাওৰ কথাই লাগিলগৈ। পুৰন্দৰ সিংহই কচিনাথ বুঢ়াগোহাঁইৰে সৈতে যুক্তি কৰি মান-বিজয়ী ইংৰাজ “কুম্পানীৰে সৈতে আমাৰ দেশৰ বন্দবস্ত” কবিলে।

বুৰঞ্জীমূলক নাটক সম্বন্ধে বেজবৰুৱাৰ মত আছিল: “ঐতিহাসিক প্ৰকৃত ঘটনা লৰ-চৰ নকৰি আৰু ইতিহাসৰ প্ৰকৃত ব্যক্তিসকলৰ চৰিত্ৰ যেনে আছিল, যিমানদূৰ পৰা যায়, তেনে ৰাখি চিত্ৰিত কৰি, গত আৰু মৃত ঘটনা আৰু ব্যক্তিসকলৰ শৰীৰত পুনৰ প্ৰাণ দি সেইবোৰ সজীৱ কৰি লৈ বৰ্তমান কালত দেখুৱাটো।……বুৰঞ্জীমূলক প্ৰধান নায়ক-নায়িকাৰ গাত ৰহণ সানি তেওঁলোকক ideal hero, ideal heroine কৰিবলৈ গ’লে, সেই নাট ঐতিহাসিক নাটকৰ শাৰীৰ পৰা যায় বুলি মোৰ বিশ্বাস। যি কেইজন কাল্পনিক ব্যক্তি সেই কেইজনৰ চৰিত্ৰত তোমাৰ ক্ষমতা অনুসাৰে যিমান পৰা ৰহণ সানিব পাৰা; অৱশ্যে তাকো এনেকৈ সানিব লাগিব যাতে তাৰ দ্বাৰাই মূল ঘটনা আৰু নায়ক-নায়িকাৰ চৰিত্ৰৰ অঙ্গহানি নহয়। ঐতিহাসিক নাটকতো প্ৰকৃত ব্যক্তিসকলৰ কাষে কাষে নানা বৰ্ণনীয় কাল্পনিক ব্যক্তিৰ অস্তিত্ব আৰু কাৰ্য্য আৱশ্যক, নতুবা সি নাট নহৈ উকা বুৰঞ্জীৰ জঁকাহে হ’ব। এই কাল্পনিক ভাৱবীয়াসকল প্ৰকৃত ঐতিহাসিক ভাৱবীয়াসকলৰ গাত বিচিত্ৰ বসন-ভূষণ নিচিনা; অৱশ্যে এইটো পাহৰিব নেলাগে যে, সেই বসন-ভূষণ তেওঁলোকক গুৰনি কৰিবৰ নিমিত্তে হে, হেঁচা মাৰি ধৰি মাৰিবৰ নিমিত্তে নহয়।”

বুৰঞ্জীমূলক নাটক কেইখনিত বেজবৰুৱাই এই নীতি নিষ্ঠাৰে সৈতে অনুসৰণ কৰিছে, যদিও ডালিমীৰ চৰিত্ৰই ‘জয়মতী কুঁৱৰী’ত নাট্যকাৰৰ অনুগ্ৰহ ৰোছিকৈ লাভ কৰিছে যেন দেখা যায়। কিন্তু এই নাটকতো দৰ্শকৰ চকু জয়মতীৰ ওপৰত আকৰ্ষিত থাকে, নাটকৰ আৰম্ভণি জয়মতীত আৰু জয়মতীতেই ইয়াৰ শেষ।

এইখিনিতে বোধ হয় ‘গদাধৰ ৰজা’ৰ উল্লেখ কৰা ভাল হ’ব। এইখনি পূৰ্ণাঙ্গ নাটক নহয়। গদাপাণি ল’ৰাবজাৰ ভয়ত পলাই ফুৰাৰ সময়ত তেখেতৰ অনুগত শিমলুগুৰীয়া বৰুৱাৰ ঘৰত, বৰুৱাৰ জীয়েক কমলা আৰু বিমলাই এজনক গদাপাণি বুলি ভাবি ভ্ৰমত পৰা এটি আমোদজনক ঘটনা (episode) মাথোন। তেওঁলোকে গদাধৰ ৰজা বুলি ভবা মানুহজন হ’ল গেন্‌কেলা কাঁড়ী গেন্‌কেলাই হয়হে কয় যে সি হজুৱা কাঁড়ী, দুখীৰাম মেধিৰ পুতেক গেন্‌কেলা

বায়ন, কিন্তু আইচু দেউতাহঁতে তাক বৰপীৰা পাৰি বহিবলৈ দি, হাত-ভৰি ধুবলৈ লোটা-চৰিয়া যতনাই, জলপান খুৱাই, স্বৰ্গদেউ স্বৰ্গদেউ বুলি মাতি চুঁতি হেৰুৱাই দিয়ে। উপায় নেপাই বপুৱা গেক্কেলাই ভাবিছে, “মই কাৰ ঘৰত সোমালোঁহি, মোক খেতবগীয়ে পালে নেকি ?” তাৰ পিচতো আকৌ বাহিবৰ হাই-উৰুমি শুনি ল’ৰা-বজাৰ চোৰাংচোৱা আহিছে বুলি ভাবি ছয়ো বায়েক-ভনীয়েকে গেক্কেলাক টানি-আজুৰি তাঁতৰ পাটৰ তলত স্তুমুৱাই কৰিলে এক আধ্য। শেষত যেনিবা গদাপাণিয়ে গেক্কেলাৰ হাতত লিখি দি পঠিওৱা চিঠিখন ওলাই পৰিলত হে বক্ষা। গল্পটো অৱশ্যে বুৰঞ্জীমূলক নহয় কিন্তু ইয়াৰ বোধহয় প্ৰধান মূল্য হৈছে ইমানতে যে ই আমাৰ প্ৰথম আধুনিক একাঙ্কিকা। নাটিকাখনি প্ৰথমে প্ৰকাশ হৈছিল ৯ম বছৰৰ ‘বাহী’ৰ ৩য় আৰু ৪ৰ্থ সংখ্যাত।

চাৰি

বেজবৰুৱাৰ প্ৰহসনসমূহ কেৱল আনন্দৰ বাবেই লিখা। কোনোখনিবেই গল্প বা মূল ঘটনা বেজবৰুৱাৰ নিজা বচনা নহয়। সাধুকথা বা সেই সময়ত প্ৰচলিত ছুই এটা হাঁহি উঠা গল্পকে লৈ সজাই-পৰাই লিখি উলিওৱা একোখনি ধেমেলীয়া নাটক মাথোন। অৱশ্যে সকলোৱে জানে যে গল্পৰ মূল ক’ত সেইটো কোনো ডাঙৰ কথা নহয় আৰু নাটকৰ গল্প যে লিখকৰ মৌলিক বচনা হ’ব লাগিব সিও নহয়। পুৰণি গল্পক নাটকৰ ৰূপ দিয়াটো গ্ৰীক নাটকৰ ওজা Aeschylus-অৰ দিনৰপৰাই চলি আহিছে। Racine, Goethe ইত্যাদিৰো নাটক পুৰণি গল্পৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত। শ্বেত্ৰপীয়াৰৰো সেয়ে। প্ৰধান কথা হ’ল গল্পটো ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে কেনেকৈ ?

আগতে কৈছো, বেজবৰুৱাৰ প্ৰথম নাটক হ’ল ‘লিতিকাই’। ইয়াৰ সাধুটো মূলতে বঙালী ; কিন্তু তাৰ বঙালী আৰু অসমীয়া ছটা ৰূপ আছে। বঙালী ৰূপত এজন বৰ্ণমুণে এটা মানুহক চাকৰ ৰাখি তাক কথাত বান্ধ খুৱাই টকা পয়চা নিদি কাম কৰাৰ পিচত খেদি পঠিয়ায়, কিন্তু তাৰে ভায়েকক একেদৰেই চাকৰ ৰাখি নিজৰ কথাত বান্ধ খাই মাককো হেৰুৱাৰ লগাত পৰে। এই চাকৰে বাৰীখন পৰিষ্কাৰ কৰিবলৈ ক’লে লাগতিয়াল গছ-

গছনি কাটি তাক একেবাৰেই পৰিষ্কাৰ কৰি পেলায়। শেষত “কমলি ছোড়তা নেহী”ৰ অৱস্থাত পল্লি বাগুণৰ অশেষ দুৰ্গতি। অসমীয়া প্ৰচলিত ৰূপটোত চাকৰ চাৰিটা, বেজবৰুৱাই কৰিছে সাতোটা। অসমীয়া ৰূপত শিমলু গছৰ আগত হাল বাবলৈ কওঁতে চাকৰে গৰু-নাঙল শিমলু গছজোপাৰ আগটোলৈ টানি তোলাৰ কথা আছে, বেজবৰুৱাই সেইটোৰ উল্লেখ কৰিছে মাথোন। কিন্তু বঙালী গল্পৰ বুঢ়ীৰ মূৰত কাঠ পেলাই হত্যা কৰাটো সাতো ভায়েকে বুঢ়ীৰ মূৰত ধানৰ ডাঙৰী পেলাই মৰাক্ৰমে ব্যৱহাৰ কৰিছে। বঙালীৰ দৰে ‘পৰিষ্কাৰ’ কথাটো আমি ‘সমূলক্ষে নাইকিয়া কৰা’ৰ অৰ্থত ব্যৱহাৰ নকৰোঁ; এতেকে সেইটো বেজবৰুৱাই ব্যৱহাৰ কৰা নাই, তাৰ ঠাইত ঠিক একেদৰে উচ্চাৰিত হোৱা কিন্তু দুটা অৰ্থত গোলমাল লগোৱা আন এটা শব্দ ব্যৱহাৰ কৰিছে। লগুৱাইতক একঠাকৈ (মাটিৰ জোখ) মাটি কুৰিবলৈ কওঁতে সিহঁতে একঠা ওজনৰ (চাউলৰ জোখ) মাটি কোৱাৰ কথা আনি গল্পটো নিভাঁজ অসমীয়া কৰি পেলাইছে। নাটৰ শেষত বাপুৰ লগুৱা ব’ল মাত্ৰ এজন— আমাৰ লিতিকাই তিতাই। বাপুৱে নিৰুপায় হৈ তাক জেঠেৰীয়েকৰ তালৈ পঠিয়াই দিলে, লগতে চিঠি এডুখৰি দি যাতে তিতাইক “সেইখিনি পছঁচা মাত্ৰে বিষ প্ৰদান বা অপৰ কোনো বিশিষ্ট উপায় দ্বাৰা বধ” কৰা হয়। সি কিন্তু চিঠি পঢ়ি আন এখন চিঠি লিখি আগবখনৰ সৈতে সলাই বাপুৰ খুলশালীয়েকক বিয়া কৰি ঘৰলৈ উভতি আহিল। এই চিঠি সলোৱা কৌশলটো, গ্ৰীক সাহিত্য, আৰব্য উপন্যাস, পুৰণি জাৰ্মান সাহিত্য আদি সকলোতে পোৱা যায়। শ্বেক্সপীয়াৰেও তেখেতৰ ‘হেমলেট’ত এনে এটি কৌশল প্ৰয়োগ কৰিছে।

‘নোমল’ আৰু ‘পাঁচনি’ ১৯১৩ খৃষ্টাব্দৰ এপ্ৰিল আৰু ডিচেম্বৰ মাহত প্ৰকাশিত হয়। ‘নোমল’ৰ আখ্যান ভাগো এটি প্ৰচলিত সাধুকথাৰ ভেঁটিত সৃষ্টি। এজন হোজা বুঢ়াই গোসাঁইৰ ঘৰৰপৰা পুতেকৰ বাবে নাম খুজি অনা, বাটত পাহৰিবৰ ভয়ত সেই নাম গাই গাই অহা, গাওঁতে গাওঁতে নামটো বিকৃত হৈ অশ্লীলৰূপ ধৰা আৰু সেই বিকৃত নাম অস্থানত উচ্চাৰণ কৰি বুঢ়া নগুৰ-নাগতি হোৱা, এয়ে হল গল্পৰ মূল কথা। কিন্তু প্ৰহসনৰ এটি মূল উদ্দেশ্য লিখকে পাহৰি যোৱা নাই। ‘লিতিকাই’ত তেখেতে দেখুৱাইছে যে পৰক যি জনে ঠগিবলৈ যায় তেওঁ নিজেও ঠগত পৰিব লাগে। ‘নোমল’ত কৰা হৈছে সমাজৰ প্ৰচলিত কেৰোণৰ তীব্ৰ সমালোচনা, কিন্তু ব্যঙ্গ-বিদ্ৰূপৰ ছলেৰে। নাহৰফুটুকা বুঢ়াই আঠিয়াবাৰী সত্ৰৰ গোসাঁই প্ৰভুৰ ওচৰলৈ যোৱাৰ স্তম্ভ ধৰি তেখেতে দেখুৱাইছে, সত্ৰতো অৰ্থলিপ্সুৰ দলে কেনেকৈ হোজা মানুহৰ

পৰ্বা উৎকোচ সংগ্ৰহ কৰিবলৈ খোকা পাতি থাকে ! সত্ৰাধিকাৰৰ বৰ চ'ৰাত বুঢ়াই পোৱা ব্যৱহাৰ যে অতি অনুলিত তুচ্ছ-তাচ্ছিল্য, ত্তাক পোনে পোনে নোকোৱাকৈয়ো বেজবৰুৱাই তীব্ৰ সমালোচনা কৰি দেখুৱাইছে। গোঁসাঁই প্ৰভুৰ আগত সাধুবামে বহিবৰ আসন আৰু সকলোৰে ধৰ্মশাস্ত্ৰ পঢ়িবৰ অধিকাৰ সম্বন্ধে কোৱা কথা আন একো নহয়, সত্ৰৰ ব্যৱস্থাৰ ওপৰত বেজবৰুৱাৰ চোকা সমালোচনা। সুবিধামতে প্ৰভু জগন্নাথৰ সংস্কৃতজ্ঞান যে নিচেই কেঁচা তাকে দেখুৱাই দিবলৈ পাহৰা নাই। তাৰ পিচতো ব্যঙ্গ কৰিছে গোঁসাঁই প্ৰভুৰ অহৈতুকী বঙ্গালীপ্ৰীতিক। প্ৰভু ঈশ্বৰ নিজৰ “বঙলা নাটক দধিমথন” লিখাৰ কৃতিত্বত মচুগল। খোছামোদকাৰী কেহোঁবাম গায়নে আকৌ তাৰে প্ৰশংসা কৰি কৈছে, “বঙ্গলা নাটৰ বৰ তেজ। অন্ধীয়া নাটৰ নিচিনাতো আৰু সি মেৰমেৰীয়া নহয়।” প্ৰভু জগন্নাথে আনন্দত আপ্ত হৈ নিজে লিখা বঙলা গীতৰ নমুনা শুনাইছে :

“আবে নন্দ আইল, নন্দ আইল, নন্দ আইল ছৱা।

আবে ছজন লোক দাড়ায় আছে খাই কি নেখায় গুৱা ॥”

আৰু কেহোঁবাম গায়নে তাকে শুনি আনন্দত আকুল হৈ উঠিছে। কি তীব্ৰ মৰ্মস্পৰ্শী অথচ হিংসাবৰ্জিত ব্যঙ্গ ! (প্ৰসঙ্গতঃ ক'ব পাৰি যে, বেজবৰুৱাই নিজে সুন্দৰ বঙলা ক'ব আৰু লিখিব পাৰিছিল।)

‘পাঁচনি’ৰ গল্পাংশৰ প্ৰচলিত ৰূপ হৈছে : এজন ভকতৰ সদায় একোজন আলহীক সন্ধিয়া মাতি আনি এমাজ ভাত খুওৱা আৰু আলপৈচান ধৰাৰ অভ্যাস আছিল। অভ্যাসটো অৱশ্যে ভালেই আৰু “গধূলিৰ অতিথিক সান্ধাং দামোদৰ” বুলি জ্ঞান কৰাও কোনো অপকৰ্ম নহয়। কিন্তু ভকতনীয়ে সদায় এইদৰে আলহী সুধি সুধি উত্থল হ'ল আৰু সুবিধা চাই এদিন মাতি অনা আলহীকো গিৰীয়েকে ঢেকী-খোৰাৰে বধ কৰিব ধূলি ভয় খুৱাই থেদি পঠালে। কিন্তু বেজবৰুৱাই এইখিনিতে সন্তুষ্ট থকা নাই। এই গল্পৰ সহায়েৰেই তেখেতে আমাক কৈছে, মানুহৰ হৃদয়ত যেনেকৈ ভগৱন্ত আছে মেকুবীৰ হৃদয়ত ভিতৰতো তেনেকৈ ভগৱন্ত নাইনে ? এই কথাবাৰিকে আমি সদায় পাহৰোঁ। তেখেতে লগতে গুৰুজনাৰ উক্তিও তুলি দিছে,

“কুকুৰ, শৃগাল, গাধৰো আতমা বাম।

জানি জানি সকলোকে কৰিবা প্ৰণাম ॥”

‘চিকৰ্পতি নিকৰ্পতি’ৰ মূল চৰিত্ৰ কেইটা আৰু লোটা চুৰ কৰাৰ কথাটো পূৰ্বণি সাধুকথাৰ। এই সাধুটোৰ লগতে আমাৰ “এডেও, দুডেও

সেইহে লোটা নিবৰ ছেও” এই প্ৰবচন ফাকিৰ জন্ম জড়িত আছে। কিন্তু চোৰৰ বিচাৰৰ দৃশ্যকেইটাৰ প্ৰথমটো আধুনিক, পিচৰটো পৌৰাণিক; মুঠহে সময় আৰু অৱস্থাৰ এটা অদ্ভুত সংমিশ্ৰণ। ই যেন অকল প্ৰহসনেই নহয়, নাট্য ৰচনাবো প্ৰহসন।

এই প্ৰহসনতো হাকিমে ভেঁটিখোৱা অভ্যাসৰ স্পষ্ট ব্যঙ্গ কৰা হৈছে। মিনাবাম হাকিমৰ কথাই নেলাগে, আচামী চতুৰ হ’লে বজাকো ভেঁটি চেলেকাব পাৰে, এইযাবৰ উল্লেখ কৰি বেজবৰুৱাই দেখুৱাব খুজিছে যে মানুহৰ মন সৰু হ’লে সি যিমান কি ওখ আসনত বহি নেথাকক সৰু কাম কৰিবই।

প্ৰহসনৰ দ্বিতীয় দৰ্শনত বেজবৰুৱাই পুৰণি আৰু নতুনৰ (conservatism and modernism) কাজিয়াও দেখুৱাইছে পুৰণি উকীল গঙ্গাবাম আৰু আধুনিক শিক্ষিত উকীল বিশ্বেশ্বৰ ছৰৰাৰ মাজেদি। গঙ্গাবামৰ “এই পিলিকা ল’ৰাখনে ছপাত আইন মুখস্থ কৰি উকীল হৈ আহি পৃথিবীখন কুটাগছ যেন দেখিছে! আমি ডাঢ়ি চুলি পকালোঁ, আমাক মানুহ যেনকে নেদেখে।” এই কথাষাৰি সকলো প্ৰাচীনপন্থীৰ সকলো আধুনিকপন্থীৰ বিৰুদ্ধে অভিযোগ। সেই একে দৰ্শনতে আৰু এজন প্ৰাচীনপন্থী স্ততুলি গোহাঁইদেও আকৌ অগ্ৰবকমৰ। এওঁৰ বৰমানুহৰ ধাৰণা হ’ল সদায় ৰোগী বোলোৱা, সেইদৰেই আনৰ সহানুভূতি আকৰ্ষণ কৰিব খোজে। এওঁলোকৰ আৰু এটা মূৰ্খামি আছে। বেছি দামত বস্ত্ৰ কিনি তাকে যহাই ফুৰা যেন তেওঁ বৰ ভাল বস্ত্ৰহে ব্যৱহাৰ কৰে, তেহেলৈ সি গেলা ফেকুন্দাই নহওক। স্ততুলি গোহাঁইৰ গৰু ঘিউ আৰু মধ্যম নাৰায়ণ তেলৈ সেয়ে। গঙ্গাবাম উকীল, জহৰ্মল বেপাৰী, সকলোৱে তেওঁৰ এই দুৰ্বলতাৰ সুবিধা লয়, এওঁ বৰলোক য’হাওঁতেই যায়। তেওঁলোকৰ মত হ’ল, “ডাঙৰ মানুহলৈ ডাঙৰ দামৰ বস্ত্ৰ, সৰু মানুহলৈ নৰম দামৰ বস্ত্ৰ।”

এই প্ৰহসনৰ খুদমন আৰু ৰঙাই কোঁচৰ মোকুৰ্দমা আন এটা পাৰশ্ব দেশীয় সাধুকথাৰপৰা লোৱা। ই এটা কাজীৰ বিচাৰ। গল্পটো প্ৰায় ৬০০ বছৰৰ পুৰণি, কিন্তু ভাৰতীয় ভাষাত সত্ৰাট আকবৰৰ দিনৰপৰাহে প্ৰচলিত।

পাচ

আগতে কৈছোঁ যে নাটকত বেজবৰুৱাৰ ভাষা ব্যৱহাৰৰ কৌশল আন আন লেখাতকৈ বেছি পৈণত ধৰণৰ। কিন্তু এই বিশেষত্ব উপলব্ধি কৰিবলৈ হ'লে দুটা কথা লৈ চকু দিব লাগে। প্ৰথম, নাটকৰ ভাষা প্ৰবন্ধৰ ভাষা নহয়, কথা ভাষা। দ্বিতীয়, নাটকীয় ভাষাই বুদ্ধিতকৈ অনুভূতিক হে বেছিকৈ স্পৰ্শ কৰে। ইয়াৰ উপৰি আৰু এটা কথা আছে। নাটকৰ কথা এবাৰ শুনিয়াই (পঢ়ি নহয়) সম্পূৰ্ণৰূপে বসগ্ৰহণ কৰিব পৰা ধৰণৰ হ'ব লাগিব। এই তৃতীয় বিশেষত্বটোলৈ বেজবৰুৱাই সকলো সময়তে চকু দিয়া নাই যেন লাগে। তাৰ উদাহৰণ 'লিতিকাই', 'পাঁচনি' আৰু 'চক্ৰধ্বজসিংহ'তে সকলোতকৈ বেছি, যদিও আন নাটকবোৰতো নোহোৱা নহয়।

কথ্যভাষাত বেজবৰুৱা ইমান সিদ্ধহস্ত আছিল, যে কেৱল স্থূললিত অসমীয়াই নহয়, দেশ-কাল-পাত্ৰৰ লগত মিলাকৈয়ো তেখেতে লিখিব পাৰিছিল। তববৰী লিগিৰীয়ে পিথু চাংমাইক কৈছে, "ঘমৰ ঘৰত কোনোবা শাঁখিণী-ঘখিণী আছে যদি তাইৰে সৈতেই তোৰ চকলংখন পাতগৈ যা।" কথাষাৰ অল্প সময়ত, আন দেশ নহ'লেও অসমতে, লিগিৰী নহৈ আন কোনোবা ছোৱালী বা গদাপাণিৰ যুগৰ নহৈ আজিৰ ছোৱালীৰ মুখত দি চাওক, কিমান অসঙ্গত আৰু বিসদৃশ লাগিব!

জয়াই গদাপাণিক কৈছে, "নিদিলে সঁচাকৈ কৈছোঁ চিয়ঁৰি দিম। সকলোৰে শেষত বোহ পাতিম।" কেৱল ভাষাতে কি সুন্দৰকৈ জয়া আৰু তববৰীৰ পাৰ্থক্য ওলাই পৰিছে! গোটেই নাট্যাৱলীৰপৰা এনে উদাহৰণ গোটাব পাৰি।

গদাধৰ সিংহৰ দিনৰপৰা (১৬৮১-১৬৯৬), চন্দ্ৰকান্ত সিংহৰ দিনলৈকে (১৮১০-১৮১৭) কম-বেছি ডেৰশ বছৰত অসমৰ বহুতো সাল-সলনি হ'ল, অসমীয়া জাতি আগতকৈ বেছি মিশ্ৰিত হ'ল, বাহিৰৰ প্ৰভাৱো ভাষাত ভালেখিনি পৰিল। হিন্দুধৰ্ম বিশেষ প্ৰতিপত্তিশালী হৈ উঠিল। এইবিলাকৰ প্ৰতিচ্ছবি ভাষাতো যে প্ৰতিফলিত হ'ব সেইটো বেজবৰুৱাই পাহৰা নাই। 'বেলিমাৰ'ত মাজুমেলীয়া বৰুৱাই সতৰামক কৈছে, "আমি তাম তুলসী গন্ধাজল লৈ শপত খাইছোঁহঁক" (১.৪)। পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঁয়ে বৰগোহাঁইক

কৈছে, “মই লাজত আৰু অপমানত মৰণাত্তিক হৈ তাৰপৰা গুচি আহিলোঁ” (১.৬)। আকৌ কৈছে, “সিও বৰফুকনৰ মোৰ ওপৰত বাহাছুৰী দেখুৱাহে।” ৰাজমাৰে চন্দ্ৰকান্ত সিংহক কৈছে, “মই খবৰ পাইছোঁ” (৪.৭) আকৌ “মৰন্তাজনৰ নিমিত্তে সকলো উপায়েই আয়ুধি।” কলিবৰ বুঢ়াগোহাঁয়ে মিজিমাহা তিলুৱাক কৈছে, “তোমাৰ খাহীটো মন গ’লে মূৰৰ ফালৰপৰাও কাটি খাব পাৰা; নেজৰ ফালৰপৰাও সেই কৰ্ম কৰিব পাৰা।” (৫.২)।

অসমত শিৱদ’ল, দেৱীদ’লেই কেৱল হোৱা নাছিল, মহাপুৰুষৰ বৈষ্ণৱ প্ৰভাৱ তেঁলি শাক্ত প্ৰভাৱ ৰজা-প্ৰজা সকলোৰে মাজত বিয়পি পৰিছিল, বেজবৰুৱাই তাকো পাহৰা নাই। লাচিত বৰফুকনে ৰজালৈ চিঠি লিখিছিল, শিৰোনামাৰ ওপৰত দেৱপ্ৰণতি “শ্ৰীশ্ৰীৰাম” আৰু “শ্ৰীশ্ৰীহৰি” (‘চক্ৰধ্বজসিংহ’ ৪.১ আৰু ৪.৯) বুলি আৰম্ভ কৰি। কিন্তু খাৰঘৰীয়া ফুকনে কচিনাথ বুঢ়াগোহাঁইলৈ চিঠি লিখিছে, তেওঁ স্মৰণ কৰিছে “শ্ৰীশ্ৰীচুৰ্গা” (‘বেলিমাৰ’ ৫.৩)। বকতিয়াল ফুকনে মানব সৰ্বনাশ কামনা কৰিছে: “হে ত্ৰিপুৰাৰি, অম্বুৰাৰি, পিণাকপাণি দেৱাদিদেৱ কাণি মহাদেৱ! তুমি যেনেকৈ আনামত আমাৰ মাজত সোমাই তোমাৰ ত্ৰিশূলেৰে আমাক বধিলা, এই মানব মাজতো সেইদৰেই তোমাৰ ত্ৰিশূলডাল ঘূৰোৱাঁ।” (‘বেলিমাৰ’ ৫.২)।

এইদৰেই বেজবৰুৱাৰ সমূহ নাটকৰপৰা বুৰিয়ে বুৰিয়ে উদাহৰণ তুলি দেখুৱাব পাৰি ভাষা-ব্যৱহাৰত বেজবৰুৱা কিমান ডাঙৰ ওজা আছিল। তত্পৰি একেটা ভাব প্ৰকাশৰ বাবে কেইবাটাও বিশেষ ভঙ্গীৰ মাজত বেজবৰুৱাই একোটা ভঙ্গী কয় বাছি লৈছিল, সেই ভঙ্গীৰ মনৰ ওপৰত প্ৰভাৱ কেনেকৈ আনবোৰ ভঙ্গীৰপৰা পৃথক, কেনেকৈ একোটা শব্দ নিৰ্বাচনে একোটা বাক্য শক্তিমন্ত কৰি তুলিছে সেই বিকলনো কৰিব পাৰি, কিন্তু বাহুল্য হোৱাৰ ভয়ত এই ইংগিত মাত্ৰ দি তাৰ সামৰণি মাৰিলোঁ।

অৱশ্যে সময়ে সময়ে যে ‘হস্তীৰো পাও পিছলা’ নাই তেনে নহয়, শুধ অসমীয়া শব্দৰ ভঁৰালৰপৰা তেখেতে আনিছে ‘মৰুৱা বিছা’ (outdated knowledge), ধবম পখী (কুকুৰা), জপৰা আলু, চীনা আলু, মোৱা আলু, পানী আলু (চক্ৰধ্বজসিংহ, ১.২); (ইয়াৰ কেইটা আজিৰ নগৰীয়া অসমীয়াই চিনি পায়?), মাহৰ ডুলি (idiot, চক্ৰধ্বজসিংহ, ১.২), ঘটীয়া শিঙৰা, কামায়ণ (ফাৰ্চী কামান শব্দৰ সেই কালৰ উচ্চাৰণ)। আনহাতে বিদেশী শব্দও সময়ে সময়ে স্তম্ভুৱাইছে, বিশেষ অসঙ্গত নেদেখিলে; জাহিৰ (চক্ৰধ্বজসিংহৰ মুখত ১.১), অলৱং (গজপুৰীয়া ১.২), তেলৰ মুটকী (প্ৰিয়ৰাম ১.২); ঘাইল

(লাচিত ১.৩, গজপুৰীয়া ৩.৪); আহমোকজনী (আঁকৰীজনী, গজপুৰীয়া ২.৪); খিতাপ (লাচিতৰ ভাৰ্যা ১.৩); হাইবাণ (চেনেহী ৪.৩); কলিয়াকানুৰ বাধাৰাণীৰ (ৰূপহী ৪.৩)। কিছুমান কথা আকৌ বেজবৰুৱাৰ হাতে হিমজুৱে সোমাই থকাত অতৰ্কিতে নাটকতো সোমাই গৈছে, যেনে 'চক্ৰধ্বজসিংহ'ত গজপুৰীয়াই কৈছে, "তোমাৰ পুহমাহ, গজপুৰীয়াৰ হে সৰ্বনাশ" (১.২)। ই বঙালী প্ৰবচন "কাৰো পৌষমাস, কাৰো সৰ্বনাশ"ৰ অসমীয়া ৰূপ। 'বেলিমাৰ'ত পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঁয়ে ৰাজমাওক কৈছে, "মই ভালকৈ বুজিছোঁ, মোৰ পিচত বান।" (After me the Deluge) যেনিবা পোনে পোনে বাইবেলৰপৰা টানি অনা হৈছে। ডালিমীয়ে গদাপাণিক কৈছে, "পুতৌ! (It's a pity!) মানুহেও মানুহক মাৰিবলৈ বিচাৰে" (৩.২)।

ভালকৈ অধ্যয়ন কৰিলে বেজবৰুৱাৰ সমূহ ৰচনাৰল্লীৰ বিশ্লেষণৰপৰা তেখেতৰ ভাষা, ৰচনা-শৈলী আৰু ভাৱধাৰাত আমি বহুতো পোহৰ পেলাব পাৰোঁ।

ছয়

নাটকত হাঁহি উঠা কথা বা ছুই এটা ধেমেলীয়া দৃশ্য থকাটো এটা সাধাৰণ নিয়ম, যদিও একেবাৰেই হাঁহিৰ দৃশ্য নথকা কিন্তু অতি সফল নাটকৰো সাহিত্যত অভাৱ নাই। অসমীয়া তথা ভাৰতীয় সাহিত্যত সমূলি হাশ্বৰস নথকা নাটক নাইয়েই বুলিব পাৰি। এতেকে স্বাভাৱিকতে আমি বেজবৰুৱাৰ বুৰঞ্জীমূলক নাটক কেইখনিতো (প্ৰহসনৰ কথা বেলেগ) খুহুটীয়া কথা বা হাস্যোদ্দীপক দৃশ্যৰ আশা কৰিব পাৰোঁ।

এই বিষয়ে বহুলাই লিখিবলৈ হ'লে এটি সুকীয়া প্ৰবন্ধৰ আৰম্ভক। মানুহৰ হাঁহি উঠিবৰ কাৰণ, বেলেগ বেলেগ প্ৰকাৰে হাঁহি তুলিবৰ উপায়, হাঁহিৰ উৎস অনুসৰি তাৰ প্ৰকাৰভেদ ইত্যাদি সকলোখিনি বিচাৰ বিশ্লেষণ কৰিবৰ ঠাই ইয়াত নাই। চমুকৈ কৈ থ'ব পাৰি যে হাঁহিৰ মূল কাৰণ হ'ল নিয়মৰ ব্যতিক্ৰমক উপলব্ধি কৰা। মানুহে হঠাৎ পিছল খাই পৰিলে দেখাজনৰ সহানুভূতিৰ লগতে হাঁহিও উঠে, কাৰণ পিছল খাই পৰাটো স্বাভাৱিক নিয়মৰ ব্যতিক্ৰম। পৰ্বোতাজনেও অৱশ্যে এই ব্যতিক্ৰম উপলব্ধি কৰে আৰু বেছি

ছখ নেপালে হাঁহেও। সেইদৰে এটা ভাষা কৈ থাকোঁতে অজ্ঞতাবশতঃ আন এটা ভাষাৰ মিহল দিয়া শুনিলেও মানুহৰ হাঁহি উঠে (কিছুমান অসমীয়াই বীথ্বভাষা কোৱাৰ দৰে)। কাপোৰ-কানি পিন্ধা, কাম কৰা, সকলোতে নিয়মৰ ব্যতিক্ৰম হ'ব পাৰে আৰু এই সকলোবিলাকেই হাঁহিব খোবাকো যোগাৰ পাৰে।

কেনেকৈ হাঁহি তোলা হল সেইটো লৈয়ো বস সৃষ্টিৰ প্ৰকাৰভেদ আছে। নিজকে হাঁহিয়াতৰ পাত্ৰ কৰি আনৰ হাঁহি তোলাটো অতি সাধাৰণ তৰপৰ হাস্যোদ্ৰেকৰ প্ৰচেষ্টা। আকৌ এজনক হাঁহিয়াতৰ পাত্ৰ কৰি আন কিছুমানক হুঁহুৱাবলৈ যোৱাটো কচিবিগৰ্হিত। এইবিলাকৰো দুই এটা উদাহৰণ বেজবৰুৱাত আছে, কিন্তু অতি বিৰল।

বেজবৰুৱাৰ নাটকবিলাকত নানান কৌশলেৰে দৰ্শকক হুঁহুৱাবলৈ চেষ্টা কৰা হৈছে। তাৰে কিছুমানে হয়তো আজিৰ দৰ্শকৰ হাঁহি হুঁতুলিব পাৰে। সেইটো একো আচৰিতো নহয়। এটা যুগৰ হাঁহি উঠা কথাই যে আন এটা যুগত হাঁহি তুলিব নোৱাৰা হৈ পৰে তেনে উদাহৰণ কেৱল অসমীয়া সাহিত্যতে কিয়, পৃথিৱীৰ আন আন সাহিত্যতো বহুতো আছে। কিন্তু এতিয়াও বেজবৰুৱাৰ নাটকত হাঁহি উঠা কথা-বতৰা বা অৱস্থাৰ অভাৱ নাই। তছপৰি মনত ৰাখিব লগীয়া কথা যে যি কোনো অভিনয়ৰ দৰ্শকমণ্ডলী হ'ল মিশ্ৰিত। শিক্ষিত-অশিক্ষিত, ডেকা-বুঢ়া-ল'ৰা, পুৰুষ-মহিলা সকলোৱে অভিনয় উপভোগ কৰে। এতেকে এওঁলোকৰ কোনো এটা শ্ৰেণীয়ে কোনো এটা উপভোগ কৰিব নোৱাৰিলেও বাকীবিলাকে তাত আনন্দ লাভ কৰাটো সম্পূৰ্ণ সম্ভৱ।

সাত

সৱশেষত বহুজনে মোৰ আগত তোলা এটা প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিয়েই এই প্ৰৱন্ধৰ সামৰণি মাৰিম।

প্ৰশ্নটো হ'ল : যোৱা অৰ্দ্ধশতাব্দীতকৈ বেছি কাল বেজবৰুৱাৰ নাটকাৱলী আমাৰ সমুখত আছে, কিন্তু তথাপিও সেইবিলাকৰ অভিনয় আমি সহজে দেখা নেপাওঁ কিয় ? আনকি কেইবছৰমান আগতে এই নাটকসমূহ লোপ পাবলৈকে ধৰিছিল। লোপ পাবৰ এটা ডাঙৰ কাৰণ অৱশ্যে অসমীয়া পাঠকৰ

আওহেলা বা কিতাপ কিনিবৰ শক্তিৰ অভাৱ, কিন্তু নাটকৰ অভিনয় নহয় কিয়? কিয় বেজবৰুৱাৰ জীৱনকালতে অসমীয়া নাট্যসমাজে বঙলা নাটক অনুবাদ কৰি কবি অভিনয় কৰিছিল?

ইয়াৰ দুটা কাৰণ হ'ব পাৰে। প্ৰথম, সমূহ কলানুমোদী অসমীয়া ৰাইজৰ কচি এনেদৰে বিকৃত হৈ গৈছিল যে, তেওঁলোকে বঙলা নাটকৰ হে সোৱাদ পাবলৈ ধৰিছিল, অসমৰ ঐতিহ্য, অসমীয়া পৰিবেশ, অসমীয়া সাংসাৰিক জীৱনত তেওঁলোকৰ বিতৃষ্ণা উপজিছিল। দ্বিতীয়, অসমীয়া ভাৰবীয়াসকলে বেজবৰুৱাৰ নাটক মঞ্চত তুলিবলৈ টান পাইছিল আৰু তুলিলেও দৰ্শকৰ প্ৰেৰণা নেপাই হতাশ হৈছিল।

মোৰ বোধেৰে এই দ্বিতীয় কাৰণটিহে বেছি সম্ভৱ। এজন ইংৰাজ সমালোচকে কৈছিল বোলে শ্বেক্সপীয়াৰৰ 'Lear' অভিনয় কৰিব নোৱাৰি। তেখেতৰ বক্তব্যৰ অৱশ্যে প্ৰধান অৰ্থ আছিল যে শ্বেক্সপীয়াৰে 'ৰজা লীয়াৰ'ৰ চৰিত্ৰ যেনেকুৱাকৈ ভাবিছিল সেইটো অভিনয়ত ফুটাই তুলিব নোৱাৰি। বেজবৰুৱাৰ নাটকতো সেই কথা অলপ আনফালৰপৰা খাটে। তেখেতৰ নাটকৰ অভিনয় কৰোঁতে তেখেতে নিৰ্দেশ দিয়া মতে মঞ্চ সজা, আনকি, ঠায়ে ঠায়ে অভিনয় কৰাও অসম্ভৱ। নাটকৰ নিৰ্দেশৰপৰা ফালৰি কাটি আৰু কিছু পৰিমাণে যোগ-বিয়োগ কৰি অভিনয় কৰা অৱশ্যে সম্ভৱ, কিন্তু তেনে কৰিলে লিখকৰ প্ৰতি বিশ্বাসঘাতী হোৱা হয় আৰু বোধ হয় এইবিলাক কাৰণতে সাধাৰণ নাট্যমোদী সমাজে এইবিলাক নাটকত অভিনয় কৰিব নোখোজে।

নাটকত এনে দোৰ দেখা দিয়াৰ এটা কাৰণ হ'ল নাট্যকাৰৰ মঞ্চ সম্বন্ধে অভিজ্ঞতা নথকা। কিন্তু বেজবৰুৱাৰ এই অভিজ্ঞতা আছিল বুলিয়ে শুনিছোঁ। এসময়ত বোলে কলিকতাত 'ভ্ৰমবন্ধ' নামে এখনি নাটকত (শ্বেক্সপীয়াৰৰ 'Comedy of Errors' অৰ অসমীয়া ভাঙনি) অভিনয়ো কৰিছিল। তথাপিও তেখেতৰ নাটকৰ কিছুমান দৃশ্য তেখেতে লিখা ধৰণে মঞ্চত তোলা অসম্ভৱ। তদুপৰি নাটকৰ বচন-গাঁথনি, শ্ৰোতাৰ ওপৰত তাৰ প্ৰভাৱ আদি লৈয়ো অসুবিধা আছে। কেনেকৈ, সেইটো পিচত কৈছোঁ।

এটা কথা পাহৰিলে নচলিব, যে নাটক যদি বেজবৰুৱাই কোৱা দৰে 'কাব্য'ই হয় (মই এই সম্বন্ধে একে মত নহওঁ) তথাপিও সি দৃশ্যকাব্য। সকলো কলাসৃষ্টিত এটা উদ্দেশ্য নিহিত থাকে, সেইটো হৈছে উপভোগৰ। ছবিতেই হওক, কৱিতাই হওক বা সঙ্গীতেই হওক, তাক আনে শুনি বা চাই যদি উপভোগ কৰিব নোৱাৰে তেন্তে সেই কলাসৃষ্টি সাৰ্থক নহয়। ছবি যদি

আনে চাব নোৱৰবাকৈ ঢাকি ৰখা হয়, সঙ্গীত যদি নেগাই কেৱল লিপিবদ্ধ কৰি থোৱা হয়, তেন্তে স্নেহ কলাসৃষ্টি অসম্পূৰ্ণ। নাটকবোৰে সেইদৰে দুটা দিশ আছে আৰু সেই দুয়োটাৰেই শিল্পী আৰু তেওঁৰ গুণগ্ৰাহীসকলৰ মাজত সম্বন্ধ স্থাপনা হয়; তাৰে প্ৰথমটো হৈছে নাটকখনি পঢ়ি উপভোগ্যৰ দৰে স্বাদ গ্ৰহণ কৰা আৰু দ্বিতীয়টো হৈছে অভিনয় চাই তাৰ জীৱন্তৰূপ উপভোগ কৰা। মোৰ বোধেৰে এই দ্বিতীয়টোৱেই নাট্যকাৰ আৰু নাট্যমোদীৰ মাজত প্ৰকৃত যোগাযোগ।

অভিনয়ৰ ব্যৱস্থা আকৌ নিৰ্ভৰ কৰে মঞ্চৰ সুবিধা, দৃশ্যপট, পোহৰ, নাটঘৰ, শব্দ বিস্তাৰ ব্যৱস্থা, ধ্বনি-বিজ্ঞান আদি এশ এটা বাহিৰা বস্তুৰ ওপৰত— যিবিলাকৰ লগত নাটকৰ গল্পৰ কোনো সম্বন্ধই নাই। কিন্তু নাট্যকাৰে সদায় নিজৰ পৰিবেশত এই সুবিধা অসুবিধাবোৰৰ কথা মনত ৰাখে। আকৌ একেবাৰেই দৃশ্যপট আৰু মঞ্চসজ্জা নোহোৱাকৈয়ো নাটক মঞ্চস্থ কৰিবৰ এটি ৰীতি আছে। গ্ৰীকবিলাকে তিনি হেজাৰ বছৰৰ আগতে এইটো কৰিছিল। চীনাবিলাকে প্ৰায় এহেজাৰ বছৰ আগৰপৰা কেৱল এখন বগা পৰ্দাৰ সমুখত নাটক পৰিবেশন কৰি আহিছে। অসমতো এই ৰীতি আজি কিছুদিন ধৰি চলিব লাগিছে। (চীনাৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ লগতে অতি উচ্চ খাপৰ দৃশ্যপটযুক্ত মঞ্চও আছে, য'ত তেওঁলোকে ছায়াছবিৰ দৰে পূৰ্ণ সুবিধাৰে অভিনয় কৰিব পাৰে।) পিছে অকল বগা পৰ্দাৰ সমুখত অভিনয় কৰা নাটকবোৰ এটা বিশেষ ৰচনা-কৌশল আছে। যেই সেই নাটক বগা পৰ্দাৰ সমুখত অভিনয় কৰিবলৈ গ'লে দৰ্শকৰ ওপৰত তাৰ প্ৰভাৱ আশানুযায়ী নোহোৱাটোৱেই সম্ভৱ।

এতিয়া বেজবৰুৱাৰ নাটকলৈকে অহা যাওক। বেজবৰুৱাৰ সময়ৰপৰা এতিয়ালৈকে অভিনয়ৰ সময়ত দৰ্শকৰ মনোৰঞ্জন আৰু প্ৰধানতঃ কল্পনাৰ সহায় কৰিবৰ বাবে দৃশ্যপটৰেই সহায় লোৱা হৈ আহিছে। এতেকে প্ৰথমে দৃশ্য সজোৱাৰ কথা কৈ ধৰা যাওক। মনত ৰাখিব লাগিব, অসমীয়া মঞ্চাধ্যক্ষই তেওঁৰ সীমিত শক্তিয়ে এই নাটকবোৰ মঞ্চত তুলিব লাগিব।

'জয়মতী কুঁৱৰী'ৰ তৃতীয় অঙ্কৰ দৃশ্যকেইটা হ'ল (১) ল'ৰা বজাৰ শোৱা খোঁটালী, (২) নগা পৰ্বত, টাবলুং, (৩) ৰাজ আলিৰ কাষৰ বৰ গছ, (৪) ৰাজমাওৰ অন্তেষপুৰ আৰু (৫) নগা পৰ্বত, টাবলুং, মানামা বুঢ়া গামৰ ঘৰ (২য় দৃশ্যৰপৰা বেলেগ)। এতেকে এই পাঁচোটা দৃশ্যৰ বাবে পাঁচখন দৃশ্যপট লাগিব। তদুপৰি পঞ্চম দৰ্শনৰ মঞ্চ নিৰ্দেশ (stage direction) হ'ল: "মানামা গামে খবাহী সাজিছে। ঘৈণীয়েক গামনীয়ে মঙহ, আংলু, কচু জুইত পুৰিছে।" অতি সুন্দৰ পৰিবেশ! কিন্তু মঞ্চাধ্যক্ষই চাব, পয়চা কিমান লাগিব, যথাযথ-

ভাৱে মঞ্চত তুলিব নোৱাৰিলে নাট্যকাবৰপৰা কিমান দূৰ আঁতৰি যাব লাগিব আৰু তেনে কৰিলে নাট্যকাৰে যি ছবি আকিছে বুলি ভাবিছিল সি ফুটি উঠিবনে নুঠে আৰু সৰ্বশেষত ভাবিব—এইখন নাটক অভিনয় কৰিবলৈ হাতত তুলি লয় নে নলয় ?

এই নাটকৰে চতুৰ্থ অঙ্কৰ দৃশ্যকেইটা হ'ল : (১) লাই লেচাইৰ বুঢ়ীমাকৰ ঘৰ ; (২) জয়মতীক থোৱা বন্দীশাল ; (৩) নগা পৰ্বত, টাবলুং, এটা জুৰিব পাৰ ; (৪) বুঢ়াগোহাঁইৰ শোৱনি ঘৰ আৰু (৫) বন্দীশাল (জয়মতীৰ)। অন্ততঃ আৰু তিনিখন দৃশ্যপট হ'লেই চলাই নিব পাৰি। তাৰে তৃতীয় দৃশ্যটো যথায়থ-ভাৱে দেখুৱাব নোৱাৰি আৰু দৰ্শকৰ কল্পনাৰ ওপৰত বেছি দাবী কৰি আনন্দৰ অংশ কমাই পেলোৱাৰো সম্ভাৱনা আছে। চতুৰ্থ দৃশ্যটোৰ আৰম্ভকেই নাছিল। গোটেই দৃশ্যটো কেৱল এজন মানুহে শুই শুই দিয়া ছুই-পিঠীয়া এটা দীঘল বক্তৃতা। তত্পৰি মঞ্চাভিনয়ৰ লগত সম্বন্ধ থকা সকলোৱেই জানে যে শুই শুই কোৱা কথা প্ৰেক্ষাগৃহত ভালকৈ শুনা নেযায়। বেজবৰুৱাই অৱশ্যে “শোৱা পাটীত” হে বুলিছে, শুই শুই কথা কোৱাৰ নিৰ্দেশ নাই। কিন্তু শোৱাপাটীত বহি কথা ক'লেও (থিয় হৈতো নকয়েই) সি কম আমনি লগা নহয়। তত্পৰি এনেকৈ এজন মানুহক অকলে অকলে মঞ্চ অধিকাৰ কৰিবলৈ দিব পাৰি যদিহে তেওঁৰ কথাৰ সহায়েৰে নাটকৰ ঘটনা আগুৱাবলৈ, অনাৱশ্যক কথা চমুৱাই নিবলৈ নাইবা নাটকৰ কোনো এটি চৰিত্ৰ ভালকৈ বুজিবলৈ সুবিধা হয়। উল্লেখ কৰা দৃশ্যটোত তেনে কোনো কথাই নাই, বৰং বুঢ়াগোহাঁইয়ে ইমানখিনি অন্তৰ্দ্বন্দ্বৰ পিচত ভৱিষ্ণুতৰ যি কৰ্মপন্থা নিৰ্দ্ধাৰণ কৰিলে সেইখিনি তেওঁ কৰিব বুলি আগৰ কাৰ্যৰ পৰাই পৰিষ্কাৰ হৈ আছে।

‘জয়মতী কুঁৱৰী’ৰ কথা বিশেষকৈ উলিয়াই লোৱাৰ কাৰণ হৈছে যে এই সম্বন্ধে মোৰ এটি ব্যক্তিগত সোঁৱৰণি আছে। বহুতৰে বোধ হয় জনা আছে যে ‘জয়মতী’ কথাছৱি ১৯৩৫ চনৰ দহ মাৰ্চত কলিকতাত প্ৰথমে মুক্তিলাভ কৰে। সেইদিনা বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়া নিজেই ছবি উদ্বোধন কৰিবলৈ ধৰ্মতলাৰ ছবিঘৰত আহি উপস্থিত হৈছিলহি। আমি, অৰ্থাৎ সেই সময়ত কলিকতাত থকা অসমীয়া ছাত্ৰসকলে মহা উৎসাহেৰে প্ৰথম অসমীয়া বোলছবিৰ প্ৰথম প্ৰদৰ্শনী চাবলৈ গৈছিলোঁ। মই আগনিশা ‘জয়মতী কুঁৱৰী’ পঢ়ি আগৰৱালাই নো তাক কেনেকৈ চিত্ৰৰূপ দিছে তাকে ভালকৈ চাই কিবা শিকিব পাৰোঁনেকি বুলি আশা এটাও কৰি গৈছিলোঁ। ওপৰত উল্লেখ কৰা আৰু লগতে আন ছুটামান খু ত তেতিয়াই মোৰ চকুত পৰিছিল।

উদ্বোধনী বক্তৃতাত বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াই কৈছিল যে বুৰঞ্জীৰ বেলিকা তেখেতে সাধাৰণ “প্ৰচলিত কাহিনী”কে অৱলম্বন কৰিছে; কিন্তু ডালিমী হ’ল তেখেতৰ নিজা জীয়াৰী। (“প্ৰচলিত কাহিনী” শব্দকেইটা তেখেতে ভাবি চিন্তিয়েই ব্যবহাৰ কৰিছিল, কিন্তু মই তাৰ অৰ্থ বুজি পাইছিলোঁ বহুত দিনৰ পিচত, সাহিত্য সভাৰ সভাপতি ভূতপূৰ্ব শ্ৰীযুত বেণুধৰ শৰ্মা ডাঙৰীয়াৰ লগত কথা পাৰ্তোতে)।

অভিনয়ৰ অন্তত ‘বগ্নক মহল’ চিনেমা ঘৰৰ বাবান্দাত (এতিয়া নামটো সলনি হৈছে) কথা-বতৰা পাতি থাকোঁতে মই বেজবৰুৱাক ওপৰত কোৱা আৰু লগতে আন কিছুমান খুঁত দেখুৱাই তেখেতৰ জয়মতীক মঞ্চত তোলাৰ অসুবিধাৰ কথা উল্লুকাইছিলোঁ। তেখেতে মোক চিনি নেপাইছিল, চিনাকী কৰি দিলে জয়মতী নাটক লিখিবৰ প্ৰেৰণা যোগোৱা ৩৭তীন্দ্ৰনাথ ছৰৰা দেৱ আৰু এইবাবৰ অসম সাহিত্য সভাৰ সভাপতি শ্ৰীজ্ঞাননাথ বৰা ডাঙৰীয়াই। তীক্ষ্ণধী বেজবৰুৱাই এক মুহূৰ্ত মোৰ ফালে চাই উত্তৰ দিলে, “এইবাৰ তুমি আজিহে এনেদৰে ভাবিছা, তোমাৰ ওপজাব সময়ত আমি সেইবোৰ ভবাই নাছিলোঁ।” কথাবাৰ অদ্ভুতভাৱে মিলি গ’ল। ‘জয়মতী’ নাটক মই ওপজাৰ ঠিক এবছৰ আগতে প্ৰকাশ হৈছিল। সকলোৱে হাঁহি পেলালে। ৰূপকোঁৱৰে ৩কুমাৰ প্ৰমথেশ বৰুৱাক গাড়ীলৈ আগবঢ়াই থ’বলৈ গৈছিল; তেখেতেও ঘূৰি আহি হাঁহিত যোগ দিলেহি। বেজবৰুৱাৰ কথা শুনি শ্ৰীযুত অম্বিকানাথ বৰা ডাঙৰীয়াই মাত লগালে, “পালানে উত্তৰটো? সেইটোৱেই তোম্মৰ সমালোচনাৰ জবাব।” বেজবৰুৱাই হাঁহি হাঁহি যোগ দিলে, “হতাশ নকৰিবা, তেওঁ যে পয়চা খৰচ কৰি মোৰ ‘জয়মতী’খন কি নি মন দি পঢ়িছে!” বৰাদেৱে মোৰে সৈতে চকুৰাচকি ক’ৰি টভক মাৰি মনে মনে থাকিল। কাৰণ আচলতে সেই মুহূৰ্তত আমিহে বেজবৰুৱাক হতাশ নকৰাকৈ থাকিলোঁ। প্ৰকৃত পক্ষে মই যে ‘জয়মতী’ পয়চা দি কি নি পঢ়া নাই, বৰং দুদিন আগতে সেই বৰাদেৱৰ ঘৰপৰাই ধাৰ ক’ৰি আনিছিলোঁ সেই কথা ভাঙি ক’বলৈ মোৰো সাহস নহ’ল, বৰাদেৱৰো নহ’ল। মাত্ৰ দুটা বাক্যেৰে সেইদিনা অসমীয়া সাহিত্যৰ এই ওজাই তেখেতৰ তীক্ষ্ণ বুদ্ধি আৰু বসস্থষ্টিৰ ক্ষমতাৰে মোক অভিভূত কৰি গ’ল।

আন এখন বুৰঞ্জীমূলক নাটক লোৱা যাওক। ‘চক্ৰধ্বজসিংহ’ৰ পঞ্চম অঙ্কৰ ষষ্ঠ দৰ্শন হৈছে: আন্ধাৰ বালিত বুৰফুকনৰ কোঠ। •বুৰফুকনে প্ৰথমে শয্যাত বহি আৰু পিচত শুই বুঢ়াগোহাঁইৰে সৈতে কথা পাতিছে। কিছু-

পৰা কথা-বাৰ্তা চলাব পিচত যুদ্ধৰ বেয়া খবৰ পাই হঠাৎ উঠি ফুকনে কয়, “.....হেৰ প্ৰিয়বাম, লগুৱাহঁতক মাত, বেগতে মোক এই ছালপীৰাৰে সৈতেই বাহিবলৈ নিয়ক...” ইত্যাদি। তাৰ পিচতে মঞ্চ নিৰ্দেশ, “সকলোৰে হতাহতি কৰি ধৰি ছালপীৰাৰে সৈতে বৰফুকনক বাহিবলৈ নিয়ে”। ক’লৈ নিলে বাক? দৃশ্যপট কিন্তু সলনি হোৱা নাই। তাৰ পিচত বৰফুকনে (বাহিবলৈ ওলাই নৈৰ ফালে চাই...) কয়, “মোৰ ছালপীৰা মাটিত নথবি, নথবি, একেবাৰেই নাৱলৈ নে!...” [তেনে কৰা হ’ল।] “তেনে কৰিলে” ক’ত? দৃশ্যপটতো সলনি হোৱা নাই! তাৰ পিচত বৰফুকনে নাৱৰ পৰা কৈছে, সেই একে দৃশ্যতে,—“বাইজ সকল! শুনাইক!...” ইত্যাদি। এই বিখ্যাত কথাখিনি আকৌ বাদ দিবও নোৱাৰি। সেই কথাৰ শেষতে বৰফুকনে নাৱৰীয়াহঁতক কৈছে, “মোৰ নাও এই মুহূৰ্ততে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ মীজলৈ মেলি দে!” মঞ্চ নিৰ্দেশ—“তেনে কৰা হয়”। অৰ্থাৎ নাও মেলি দিয়া হয়।

এই দৃশ্যটো সম্পূৰ্ণ ছায়া-ছবিৰ উপযুক্ত। অসমীয়া পৰিচালকে অসমৰ বঙ্গমঞ্চত তাক যথাযথ ভাৱে কেতিয়াও তুলিব নোৱাৰে। আমেৰিকাত হলে পাবিব—projection technique এৰে। সালসলনি কৰি বেজবৰুৱাৰ ওপৰত হাত চলাই অৱশ্যে এক প্ৰকাৰে কৰিব পৰা যাব; কিন্তু তাৰ দ্বাৰা দৃশ্যটোৰ তেজ বহু পৰিমাণে নষ্ট হৈ যাব। সি আৰু বেজবৰুৱাৰ হৈ নেথাকে।

ঠিক তাৰ পিচৰ সপ্তম দৰ্শনটো হ’ল গড়গাৱঁত বজাৰ বৰচ’ৰা। ইয়াত আকৌ কটকীৰ মুখে আগৰ দৃশ্যৰ সকলোখিনি কথা বাতৰি হিচাবে বজাক দিয়া হৈছে আৰু লগতে ফুকনৰ কাৰ্যৰ ফলাফল জনোৱা হৈছে। অৰ্থাৎ বহু পৰিমাণে পুনৰ্জন্ম দোষত দূষিত।

এখন প্ৰহসনকে চোৱা যাওক। ‘নোমল’ মাত্ৰ ছটা দৃশ্যৰ এখনি সৰু প্ৰহসন। তাৰে চতুৰ্থ দৰ্শন হ’ল নৈৰ কানৰ আলি, লগতে দেখুৱাব লাগিব ঘাট আৰু বান্ধি থোৱা নাও। কথা মাত্ৰ এজনৰ। সদাগৰে মাত্ৰ আধামিনিট সময় কথা ক’ব আৰু তাৰ পিচত বুঢ়া নাহৰ ফুটুকাক মাৰধৰ কৰি গুচি যাব। পিচ মুহূৰ্ততে এটা বাজআলি য’ত নৈ নাই, বৰং কেঁকোৰা দোলাত উঠি বৰবৰুৱা ফুৰিবলৈ আহিছে। কথা আধা মিনিটতকৈয়ো কম, তাৰ পিচত বুঢ়াক মাৰধৰ। পুনৰ গোঁধা আৰু গৰলীয়াৰ প্ৰবেশ। কথা আধা মিনিট-মান আৰু পুনৰ বুঢ়াক মাৰধৰ। এনেদৰে একে অভিনয়ৰ পুনঃ সংস্থাপনে অভিনয়ৰ সোৱাদ কমাই নিয়ে আৰু তাকো প্ৰায় ৩৪ মিনিটৰ ভিতৰত বাবে বাবে পট সলনি কৰি (লগতে মঞ্চ সজ্জা) কোনো পৰিচালকে মঞ্চস্থ

কৰিবলৈ সাহস নকৰিব। অথচ এই দৃশ্যকেইটা ছায়াছবিৰ সহায়েৰে কিমান মনোগ্ৰাহী কৰি দেখুৱাব পাৰি! অৰ্থাৎ নাটকীয় বচন, ভাষা, পৰিস্থিতি, সকলো আছে, কেৱল মঞ্চত তুলিবলৈ অসুবিধা।

বেজবৰুৱাৰ নাটকত দৰ্শক অমনোযোগী হ'বৰ সম্ভাৱনা বহুতো বেছি। অনেক সময় একোজন ভাৱবীয়াই ছুই তিনি পৃষ্ঠা বিয়পা দীঘল বচন মাতি দৰ্শকৰ ধৈৰ্য হেৰুৱাইছে, অথচ সেই কথাখিনিয়ে নাটকৰ কাহিনী হয়তো অকণো আগবঢ়াই নিয়া নাই বা দৰ্শককো কোনো নতুন বাতৰি দিয়া নাই। 'জয়মতী'ৰ চতুৰ্থ অঙ্কৰ চতুৰ্থ দৃশ্যৰ কথা আগতে কৈছোঁ। 'চক্ৰধ্বজ সিংহ'ৰ দ্বিতীয় অঙ্কৰ তৃতীয় দৰ্শন কেৱল লাচিত ফুকনৰ চাৰি পৃষ্ঠা বিয়পা (প্ৰথম সংস্কৰণ) এটা দীঘল বক্তৃতা আৰু তাৰ অন্তত প্ৰিয়বামৰ পাঁচোটা শব্দ। অথচ ফুকনৰ সেই পুৰণি ইতিহাস দৰ্শকক আন প্ৰকাৰেও জনাব পৰা গ'লহেঁতেন, আৰু প্ৰিয়বামকো তাৰ দ্বাৰা অচেতন কৰিব পৰা গ'লহেঁতেন ('চক্ৰধ্বজ সিংহ'তে তাৰ ঠাই আছে)। তেনে কৰিলে নাটকৰ কলেবৰো কমিলহেঁতেন আৰু কাহিনীও সংক্ষেপ (compressed) হ'লহেঁতেন। আনহাতে দেউতাকৰ বক্তৃতা শুনিবলৈ প্ৰায় দহ বাৰ মিনিট সময় প্ৰিয়বামক একো নকৰাকৈ মঞ্চত থিয় কৰাই ৰাখিবৰ আৱশ্যক নহলহেঁতেন। 'চক্ৰধ্বজসিংহ'ত এনেকুৱা বক্তৃতা আৰু কেইবাটাও আছে। প্ৰকৃততে কিন্তু কেৱল 'চক্ৰধ্বজসিংহ' বা বুৰঞ্জীমূলক নাটককেইখিনিয়েই নহয়, প্ৰহসনবোৰো এই দোষৰ পৰা হাত সাৰিব পৰা নাই।

সৰ্বশেষত আৰু এটা কাৰ্যাৱলীত দেখা দিব পৰা ব্যৱহাৰিক অসুবিধাৰ কথা কওঁ। এইটো অৱশ্যে ব্যৱসায়ী জ্ঞানিনেতাৰ বেলিকা নেখাটে, কিন্তু মই কৈছোঁ যোৱা ৪০ বছৰৰ অসমীয়া থিয়েটাৰ আৰু ভাৱবীয়া, ভাঙনাই বেজবৰুৱাৰ নাটক সম্বন্ধে লোৱা ভঙ্গীৰ কথা। কথাটো হ'ল, বেজবৰুৱাৰ নাটকবিলাকত (বিশেষকৈ বুৰঞ্জীমূলক) ভাৱবীয়া ভাৱবীয়ানীৰ সংখ্যা বৰ বেছি। 'জয়মতী কুঁৱৰী'ত ৪৪ জন (তিবোতা দহ); 'চক্ৰধ্বজসিংহ'ত ৩৪ জন (তিবোতা পাঁচ), 'বেলিমাৰ'ত ৪৭ জন (তিবোতা ন) অভিনেতা, অভিনেত্ৰী লাগে; কিন্তু নাচনী, নাৱবীয়া, ওমবাহসকল আদি বাদ পৰি গৈছে। দেখাতেই বুজা যায় যে কিছুমানক ছুটাকৈ ভাঙ দিলেও মানুহ ভালেখিনি লাগে। গতিকেই নাটৰ পৰিচালকে "মই-চান্নিখন-মেখেলা-গোটা-ই-দিম-মোকো-এটা-পাৰ্ট-দিবি"ৰ দলক লৈয়ো মহা বিব্রত হব লগীয়াত পৰিব।

এই বাবেই এই সোণৰ টুকুৰা যেন নাটকবিলাকো ইমানদিনে আদৰ নোপোৱা হৈ হেৰাবৰ মুখত পৰিছিল গৈ।

বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যত জনগণৰ ৰূপায়ণ

ডঃ প্ৰমোদচন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়া দীননাথ বেজবৰুৱাৰ সুযোগ্য পুত্ৰ আৰু উনৈশ শতিকাৰ ক্ষয়িষ্ণু অসমীয়া সমাজৰ এজন উজ্জ্বল প্ৰতিনিধি। আহোম স্বৰ্গদেৱসকলৰ কায়মনব কুশল বিহিবলৈ থাপিত-সঞ্চিতকৈ ৰখা আৰু বেজবৰুৱাৰ বিষয়-বাব পোৱা লক্ষ্মীনাথৰ পূৰ্বপুৰুষসকলে স্বৰূপতে ৰাজসন্মান আৰু আভিজাত্যৰ মহা পয়োভৰৰ মাজত জীৱন নিৰ্বাহ কৰিছিল। পিছত, হাকিমৰ বিষয়-বাব পাই বৃটিছ চৰকাৰৰপৰা স্বীকৃতি পোৱা দীননাথ বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াই —নিজ হাতে লিখা 'বংশাৱলী'ত এই কথাৰ সত্যতা আছে :

“মহাৰাজ পুৰন্দৰ সিংহ নৃপমণি।

ঈশ্বৰ-ইচ্ছায়ে পাইলে ইটো ৰাজ্যখনি ॥

পঞ্চতীৰ্থ মध्ये তাক সাক্ষাত কৰন্তে।

তাহান প্ৰসন্ন দৃষ্টি মোত পৰিলন্তে ॥

মোৰ ইষ্টদেৱ গুৰু-প্ৰসাদত তৈতি।

বেজৰ বৰুৱা মোক সিটো স্থানে পাতি ॥

সঙ্গে আনি বৰ সমাদৰত ৰাখিয়া।

মাগু যশ বিভূতিক দিলে সমৰ্পিয়া ॥”

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই পূৰ্বপুৰুষৰ ৰজাঘৰীয়া বেজালী বিছা উনবিংশ শতাব্দীত বাতিল, অসামৰ্থক আৰু অলাগতিয়াল বুলি ভাবিছিল যদিও, অসমৰ শেষ ৰজা পুৰন্দৰ সিংহৰ পৰম বিশ্বস্ত, ঘাই বৈজ্ঞ আৰু নিয়মমতে কামাখ্যা মন্দিৰত শপত খাই প্ৰতিজ্ঞাৱদ্ধ ডাঙৰীয়া দীননাথ বেজবৰুৱাৰ ঘৰত আহোম যুগৰ শেষ বাঢ় আৰু বৃটিছ যুগৰ আৱাহনী গীতে সঘনে তোলপাৰ লগাই আছিল। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ লুইতৰ বুকুত নৌকাস্থ হৈ লক্ষ্মীপূৰ্ণিমাৰ সন্ধিয়া জন্ম হৈছিল যদিও, শৈশৱ কালছোৱা বৃটিছ চৰকাৰৰ হাকিমৰ বিষয়-বাব পোৱা পিতৃদেৱতাৰ লগত বৰপেটা, তেজপুৰ, উত্তৰ লক্ষীমপুৰ, গুৱাহাটী আৰু অৱশেষত অৱসৰকালত স্থায়ীকৈ শিৱসাগৰত বাঁজসিক আৰু আড়ম্বৰপূৰ্ণ পৰিবেশত অতিবাহিত হৈছিল। ডাঙৰীয়া দীননাথ

বেজবৰুৱাৰ চৰিত্ৰত প্ৰাচীন বজাঘৰীয়া আদৰ্শ, বৈষ্ণৱ আৰু নিষ্ঠাবান বিছাৰন্ত লোকৰ গুণবোৰ সমুজ্জল হৈছিল; লগুৱা-লিগিৰী, আতৈ-মেধি, বায়ত-প্ৰজাৰ লগত এইখন ঘৰৰ ঘনিষ্ঠ সম্বন্ধ আছিল। সেয়েহে বেজবৰুৱাৰ জীৱন-গঠন আৰু সাহিত্য বচনাতো অসমৰ বৈষ্ণৱ পৰম্পৰা, ডাঙৰীয়াসকলৰ গৌৰৱ-গৰিমা আৰু জনসাধাৰণৰ সৰলতাৰ স্মৃধুৰ সমন্বয় ঘটিছে।

বেজবৰুৱা আধুনিক যুগৰ ইংৰাজী শিক্ষা-দীক্ষাত পৰিপক্ক উদাৰ মনৰ লোক হিচাবে তেওঁৰ পূৰ্বপুৰুষ আৰু পিতৃদেৱতাৰ বংশগোঁৱৰ আৰু মান-অভিমানৰ ভেমবোৰ কিছু পৰিমাণে পৰিহাৰ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল। বিশেষকৈ কলিকতাত থাকি, বিখ্যাত বঙালী ঠাকুৰ পৰিয়ালৰ ঘৰত বিয়া কৰাই হাওৰা, সম্বলপুৰ আদিত স্বাধীনচিঠীয়াই ব্যৱসায়-বণিজ চলাই বেজবৰুৱাই অসমীয়া সমাজৰ অন্ধবিশ্বাস আৰু কুসংস্কাৰবপৰা ভালেখিনি আঁতৰত আছিল; তথাপি তেওঁ সৰু-বৰ চৰিত্ৰ অন্ধনত আৰু অসমীয়া সমাজৰ ৰূপায়ণত একেবাৰে নিৰপেক্ষ হ'ব পাৰিছিলনে? তেওঁৰ জীৱিত কালত পদনাথ গোহাঞিবৰুৱা প্ৰমুখ্যে দুই চাৰিজনৰ লগত ভাৱ আৰু ভাৱাৰ খকা-খুন্দা লাগিছিল। ব্যক্তিগত প্ৰীতি-অপ্ৰীতি, প্ৰেম-ঘৃণা আৰু মান-অপমানবপৰা সম্পূৰ্ণ নিৰ্বিকাৰ হৈ বেজবৰুৱাই সাহিত্য বচনা কৰিব পাৰিছিলনে? খঙে কৰিতা কৰে বুলি ইংৰাজীত যি ফাঁকি বচন আছে, সেই বচন বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যসৃষ্টিৰ ক্ষেত্ৰতো প্ৰযোজ্য আছিল বুলি তেওঁৰ কিছুমান প্ৰৱন্ধ পঢ়িলে অনুভৱ হয়। সমসাময়িক লোকৰ দৃষ্টিত বেজবৰুৱা মানুহজন কেনে আছিল আৰু বেজবৰুৱাৰ দৃষ্টিপটত সমসাময়িক লোকসকল, তথা সমাজখন কি ধৰণেৰে প্ৰতিফলিত হৈছিল—সেই বিষয়ে পূৰ্বকৈ নাজানিলে বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যিক মূল্যাঙ্কন কৰাটো সম্ভৱপৰ নহয়। কুৰি শতিকাৰ সপ্তম দশকত আমি বেজবৰুৱাৰ দৃষ্টি-ভঙ্গীক নতুন প্ৰাণৰ ন চকুৰে চাবলৈ ওলাইছোঁ—তেওঁৰ জন্ম শতবাৰ্ষিকী আৰু ত্ৰিংশ মৃত্যুবাৰ্ষিকী উপলক্ষে অসমৰ জনসাধাৰণে এইজন্য মহান অসমীয়াক সৰ্বজনভাৱে সমাদৰ যাচিছে; আজিৰ এই গণতান্ত্ৰিক সমাজ-বাদৰ যুগত, বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যত সাধাৰণ শ্ৰেণীৰ মানুহে কিদৰে ভাৱ-ভাষাৰে প্ৰাণৱন্ত হৈ উঠিছিল—সেই বিষয়ে আমাৰ মনত উদয় হোৱা ধাৰণা কেইটামান এয়া আগবঢ়াইছোঁ।

বেজবৰুৱাৰ বহুমুখী আৰু বিবিধ সাহিত্যত বজা-মহাবজা, পাত্ৰ-মন্ত্ৰী, ডা-ডাঙৰীয়া, সন্ত-মহন্ত, গোসাই-অধিকাৰসকলৰ উপৰিও জগৰা মণ্ডল, নাঙলুচন্দ্ৰ দাস, ভোমকেৰোলা নামৰ পণ্ডিত, ভোকোন্দাই ওৰফে ভোকেন্দ্ৰ

বৰুৱা, ঘণ্টাকৰ্ণ শৰ্মা, বতন মুণ্ডা, কেকো ককা, মিলাবাম, চেনিচম্পা, ভদৰী আৰু শিশুবাম আদিৰ দৰে সাধাৰণ প্ৰজা-বাইজকো লগ লাগে। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা নিজেই ডাঙৰীয়া আৰু সম্ভ্ৰান্ত, শিক্ষিত লোক। তেওঁৰ দৃষ্টিত ডাঙৰীয়া, বিষয়া-মহন্তসকল সঘনে সমুজ্জল হোৱাটো স্বাভাৱিক। কিন্তু সাধাৰণ লগুৱা-লিগিৰী, ডালিমী নাগিনী, ভূটীয়া চৰ্দাৰ, পাঁচনি, নাহঁবফুটকা বুঢ়া, নিচলী বুঢ়ী, দেউৰাম শৰ্মা, তিতাই নামৰ লিতিকাই, টকক, থুপৰী, জপৰা, টকৌ, টোকোবা, সিদ্ধিবাম, গজপুৰীয়া, গজপুৰীয়ানী, পিথু চাংমাই, তৰবৰী, বন্দুলী আদিৰ চৰিত্ৰ অন্ধনত বেজবৰুৱাই কিমান পৰিমাণে পৰ্যবেক্ষণ শক্তিৰ পৰিচয় দিব পাৰিছে আৰু এইবোৰ চৰিত্ৰৰ প্ৰতি তেওঁৰ পুতৌ-সহানুভূতিৰ ভাৱ কি ধৰণে ফুটি ওলাইছে—সেইবোৰ চালি-জাৰি চাবৰ সময় হৈছে।

পৰাধীন ভাৱতত জন্ম লৈছিল যদিও বেজবৰুৱা আছিল স্বদেশপ্ৰাণ আৰু স্বাধীনচিন্তীয়া। বজাঘৰীয়া বিষয়-বাবৰ চক্ৰবেহুত নোসোমোৱাকৈ তেওঁ দেশক ভাল পাইছিল, জাতিক ভাল পাইছিল, ‘অ’ মোৰ আপোনাৰ দেশ’ অসম আইক মনে-প্ৰাণে সেৱা কৰিছিল। এই ভালপোৱা সৰ্বভাৱতীয় স্বাধীনতা আন্দোলনৰ পৰিপন্থী নহয়, বৰঞ্চ প্ৰতিপোষকহে। তেওঁ বিশ্বাস কৰিছিল—স্বদেশ আৰু স্বজাতিৰ মঙ্গল-মন্দিৰৰ সিংহদুৱাৰ হৈছে মাতৃভাষা। বেজবৰুৱা নিৰ্ভীক জাতীয়তাৰ প্ৰতীক। নিখিল ভাৱতীয় জাতীয়তাৰ বাটত অসমৰ সুকীয়া জাতীয়তা কথাৰ কাৰোবাৰ মনত তিতা-কেঁহা যেন লাগিব পাৰে; বেজবৰুৱাই কিন্তু অসমৰ এই সুকীয়া জাতীয়তাৰ গুণ-গান গাইছে :

“হেবা আমাৰ জন্মভূমি!

হেবা আমাৰ জন্মভূমি!

এনে দেশ কতো নোপোৱা হেবা তুমি!

হেবা আমাৰ জন্মভূমি।

কত আছে এনে চাউল পানীত দিলে ভাত?

কত এনে কুঁজী থেকেবা টেঙাই যায় দাঁত?

কত পাবা পকা-খৰিচা, কত ঢেকীয়া শাক?

এঠা-দৈ কত এনে নেৰায় ধুলে যাক?”

অসমৰ সুকীয়া সমস্তাৰ লগতে সুকীয়া জাতীয়তা গঢ় দি উঠিছে; অসমৰ সুপ্ৰাচীন ভূগোল, বুৰঞ্জী, সংস্কৃতি আৰু ধৰ্ম-কৰ্ম-চিন্তা-ভাৱনাই এই সুকীয়া জাতীয়তাবোধৰ ইন্ধন যোগাইছে। এনে জাতীয়তা ভাৱতীয় জাতীয়তা-বাৰ্দৰ অন্তৰায় নহয়; বৰঞ্চ এনে আঞ্চলিক জাতীয়তাৰ সামূহিক সমিল-মিলতেই

ভাৰতীয় জাতীয়তাবাদ সম্ভৱপৰ হৈ উঠিছে। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ সাহিত্য-বচনা আৰু স্বদেশ-প্ৰীতিৰ চৰ্চা বিশ্লেষণ কৰিবলৈ গ'লে, এই পটভূমি স্বীকাৰ কৰি ল'ব লাগিব।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ স্বদেশ-প্ৰীতি, স্বাধীন ব্যৱসায় আৰু সাহিত্য-বচনা উত্তৰপ্ৰান্তৰে জড়িত। নাগপুৰত বহা ভাৰতীয় কংগ্ৰেছ মহাসভাৰ অধিবেশনত অসমৰ প্ৰতিনিধিত্ব কৰা বেজবৰুৱা এই বিষয়ত আগবঢ়ুৱা। সম্বলপুৰ পোৰসভাতো স্বাধীন ব্যৱসায়ী বেজবৰুৱা একেবাহে তিনিবাৰ সদস্যৰ আসন লাভ কৰিছিল। অসমৰ বণিজ-কোঁৱৰ ভোলানাথ বৰুৱাৰ লগ হৈ 'বি. বৰুৱা এণ্ড কোম্পানী' খুলি কলিকতাত অসম আৰু অসমীয়াৰ মৰ্যাদা বঢ়াই ধন-বিত উপাৰ্জন কৰিছিল। বেজবৰুৱা আৰু বন্ধন বিজ্ঞা-বিশাৰদা তেওঁৰ পত্নী প্ৰজ্ঞাসুন্দৰীৰ বঙালী আভিজাত্য আৰু চাহাবিয়ানাৰ অন্তৰালতো অসমীয়াৰ আত্মসন্মান, আত্মমৰ্যাদাই সততে ভুমুকি মাৰিছিল। 'মোৰ জীৱন-সৌৰভ' পুথিত তেওঁৰ পঢ়াশলীয়া বঙালী শিক্ষাগুৰুৱে তেওঁৰ বিয়া সম্পৰ্কে দিয়া এটি মৰ্যাদাপূৰ্ণ মন্তব্য এনেদৰে লিখা আছে, "মোৰ বিয়াৰ ছমাহমানৰ পিছত এদিন কলিকতাত মোৰ গুৰুদেৱ চন্দ্ৰমোহন গোস্বামী হেডমাষ্ট্ৰেবেৰে সৈতে দেখা হৈছিল। তেওঁ মোক মৰমকৈ কৈছিল : 'তুমি ঠাকুৰবাড়ীতে বিয়ে কৰেছ, আমি খুব খুসী হয়েছি। কিন্তু নিজেৰ বংশেৰ সন্মান ঠিক বেখে চলো। তুমি তাৰে বলে দিও—তোমৰা যেমন বেঙ্গলে বড়লোক, আমৰাও আসামে তেমন। কোন বিষয়েই হীনতা স্বীকাৰ কৰোনা।' গুৰুদেৱক কৃতজ্ঞতা জনাই প্ৰণাম কৰিলোঁ। ওখ শাৰীৰ বঙ্গালীৰ অন্তঃকৰণ কেনে মহৎ।" (পৃ: ১১৬ ; সংস্কৰণ ১৯৬৬ খৃঃ)

উৰিষ্যাৰ সম্বলপুৰৰপৰা বেজবৰুৱাই গাইগুটীয়াভাৱে ব্যৱসায় চলাইছিল। নানাবিধ স্নাহিত্য-সৃষ্টিৰ উপৰিও ১৯১০ খৃঃৰপৰা আকাশী গঙ্গাৰ ধাৰা যেন 'বাঁহী'ৰ সুৰ বেজবৰুৱাৰ সম্পাদনাত বাজিবলৈ ধৰে। বেজবৰুৱাৰ 'বাঁহী' আৰু পদ্মনাথ গোস্বামীৰ 'উষা' আলোচনীৰ সাহিত্যিক প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা আৰু সংগ্ৰামৰ সুফল স্বৰূপে অসমৰ ভাষা, সাহিত্য, ধৰ্ম-সমাজত কিছু পৰিমাণে শাস্তিপৰ্বই বিৰাজ কৰিছিল। কবিতা, উপন্যাস, নাটক, সাধুকথা, চুটিগল্প, ধৰ্মতত্ত্ব আৰু ব্যঙ্গসাহিত্যৰ মৌচাক বৃষ্টি দি বেজবৰুৱা তেওঁৰ জীৱনকালতে বসবাজ আৰু সাহিত্যবথীৰূপে পৰিগণিত হৈছিল। 'অসম ছাত্ৰ সন্মিলন'ৰ প্ৰথম অধিবেশন আৰু 'অসম সাহিত্য সভা'ৰ গুৱাহাটীত বহা সপ্তম অধিবেশনৰ সভাপতিৰূপে ছাত্ৰ-ছাত্ৰী আৰু জনসাধাৰণৰ প্ৰিয়ভাজনতা অৰ্জন

কৰা বেজবৰুৱাই অসমক আৰু অসমৰ জনগণক হিয়া উবুৰিয়াই ভাল পাইছিল।

আলোচনাৰ সুবিধাৰ কাৰণে বেজবৰুৱাৰ বচনাৱলীক আমি তিনিটা ভাগত ভগাব পাৰোঁ : প্ৰথমতে, লঘুভাৱৰ হাশ্বৰসিক কৃপাবৰী বৰ্ণনা; দ্বিতীয়তে গধুৰভাৱৰ সাহিত্য-সমাজ-ধৰ্মতত্ত্বমূলক আলোচনা; আৰু তৃতীয়তে সচৰাচৰ উপভোগ্য কবিতা, গল্প, নাট-উপন্যাসৰ মিশ্ৰিত বচনাৱলী।

ইংৰাজী ১৯৩৩ চনত বৰোদাৰ গাইকোঁৱৰৰ আমন্ত্ৰণক্ৰমে ভাৰতীয় বৈষ্ণৱধৰ্ম আৰু শ্ৰীকৃষ্ণৰ বাসলীলা সম্বন্ধে বেজবৰুৱাই ইংৰাজীত দিয়া বক্তৃতাবলী আমাৰ আলোচনাৰ দ্বিতীয় স্তৰত ঠাই পাব। ভিন-ভিন কাকত, সভা-সমিতিত দিয়া অভিমত, ভাষণ, অভিভাষণবোৰ এই দ্বিতীয় পৰ্যায়ৰে সাহিত্যিক সম্পদ। 'ভাৰত-বুৰঞ্জী' নামেৰে উলিওৱা পঢ়াশলীয়া পুথিখন তৃতীয় স্তৰত থ'ব পাৰি। প্ৰথম স্তৰৰ কৃপাবৰী সাহিত্যৰ ছিটিকনি দ্বিতীয় আৰু তৃতীয় স্তৰৰ সাহিত্যৰ মাজতো ঠায়ে ঠায়ে পৰা দেখা যায়। বেজবৰুৱাৰ বচনাৱলীৰ অন্তঃসলিলা ফল হৈছে স্বদেশপ্ৰীতি। প্ৰথম স্তৰৰ ব্যঙ্গ সাহিত্যিক বচনাৱলী বেজবৰুৱাৰ চিন্তাশীল মনৰ উৰি ফুৰা ডাৱৰৰ বিচিত্ৰ যাত্ৰা। এই স্তৰৰ সাহিত্য বেজবৰুৱাৰ ব্যাপক পঠনশীলতা আৰু সূক্ষ্ম পৰ্যবেক্ষণৰ নিদৰ্শন। বাটৰ ছুৰি বনৰপৰা স্বৰ্গাৰোহণ পৰ্বলৈকে বিচিত্ৰ ভাব, কথা আৰু কাহিনীবোৰ বঙীন কল্পনা আৰু সানমিহলি ভাষা-প্ৰকাশভঙ্গীৰে কৃপাবৰী বেজবৰুৱাই নিপুণতাবে বৰ্ণনা কৰিছে। তেওঁৰ লেখনীত শব্দই সপোন সাজিছে, ভাবসমূহে লৰি-চাপৰি ঠায়ে ঠায়ে উজুটি খাই পৰিছে আৰু লেখকৰ মানস-পখীয়ে "অ' মোৰ ওপজা ঠাই"ৰ চৌপাশে ঘূৰি-পকি উৰি ফুৰিছে। আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যত হাশ্বৰসৰ অৱতাৰ 'কৃপাবৰ বৰবৰুৱা' বেজবৰুৱাৰ অনুপম সৃষ্টি। অসমীয়া পেটুক বামুণৰ আধাডুখৰীয়া ছবি অক্ষৰ বেদনিধি বাপুৰ কলিকলীয়া সংস্কৰণ যেন কৃপাবৰ বৰবৰুৱাই নিজে নিজৰ জীৱন-কাব্য চৈধ্যক্ষকীয়া কৰিতাবে লিখি থৈ গৈছে :

“কৃপাবৰ বৰবৰুৱা মহাধনুৰ্দ্ধৰ।

বৰ পেট টিকনিৰে মূৰ লৰফৰ ॥

সুদৰ্শন হাতে বিষ্ণু, শূল হাতে ভোলা।

মহেন্দ্ৰৰ বজ্জ, কৃপাৰ কাকতৰ টোপোলা ॥

অসম গোঁৱৰ-ভাগু কৃপা কল্পতৰু।

কলেৱৰ শ্ৰাম যেন ভাত-বন্ধা চক ॥”

কৃপাবৰ বববৰুৱা জিন্দাবাদ দি বেজবৰুৱা আমাবপৰা সোঁশৰীৰে আঁতৰি গ'লেও, ছাঁটো দেখিয়ে গাটোৰ উমান পাব পাৰি। 'কৃপাবৰ বৰুৱাৰ কাকতৰ টোপোলা' (১৯০৪ খৃঃ), 'কৃপাবৰ বৰুৱাৰ ওভতনি' (১৯০৯ খৃঃ) আৰু আলোচনীৰ পাতত সিঁচৰতি হৈ থকা কৃপাবৰী ৰচনাবোৰ বেজবৰুৱাৰ শ্ৰেষ্ঠ সাহিত্যিক সম্পদ। বেজবৰুৱাৰ মৰণোত্তৰ প্ৰকাশ 'বববৰুৱাৰ ভাবৰ বুৰবুৰণি' (প্ৰথম ভাগ) কৃপাবৰী প্ৰৱন্ধ কিছুমানৰ উল্লেখযোগ্য সঙ্কলন। উপমাৰে নিৰূপমা হোৱা বুৰবুৰণিৰ প্ৰৱন্ধাৱলীৰ বসবিচাৰ প্ৰসঙ্গত সুবিজ্ঞ সম্পাদকদ্বয়ে পাতনিত এনেদৰে লিখিছে: "কাকতৰ টোপোলাৰ বেছি ভাগ প্ৰৱন্ধই অসম সম্বন্ধীয়, 'ওভতনি'ত ভাৰতীয় সমস্যাই ঠাই পাইছে আৰু 'বুৰবুৰণি'ত অসমৰ সমস্যাৰপৰা আৰম্ভ কৰি বিশ্বৰ নানা সমস্যাই ঠাই পাইছে। এই বিচ্ছিন্ন আৰু বিভিন্ন প্ৰকাশৰ বাহন হ'ল হাস্যৰস আৰু সকলোবোৰৰ মাজৰ একমাত্ৰ যোগসূত্ৰ হ'ল লিখকৰ স্বদেশপ্ৰীতি।" কৃপাবৰী সুব, বস আৰু প্ৰকাশভঙ্গিমা নাটক-নাটিকা, গল্প, সাধু আৰু কবিতাৰ মাজতো অনুপ্ৰবেশ কৰিছেগৈ।

দ্বিতীয় স্তৰৰ তত্ত্বগধুৰ ৰচনাৱলীৰ নিদৰ্শন ৰূপে 'শঙ্কৰদেৱ' (১৯১১খৃঃ) 'শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ আৰু শ্ৰীমাধৱদেৱ' (১৯১৪ খৃঃ), 'ভগৱত কথা' (১৯১৫ খৃঃ) আৰু 'বাঁহী' প্ৰমুখ্যে কাকতত সিঁচৰতি হৈ থকা 'শ্ৰীকৃষ্ণ কথা' আদি ধৰ্মালোচনা, 'বাঁহী'ৰ সম্পাদকীয় 'কাছদী খাৰলি', পুথি-পঞ্জিৰ আলোচনা, নানা ভাষণ, অভিভাষণসমূহলৈ আঙুলিয়াব পাৰি। কৃষ্ণ ভক্ত, বৈষ্ণৱপ্ৰাণ বেজবৰুৱাই 'বাঁহী'ৰ সুৰহে শুনিছিল, 'কদম-কলি'হে দেখিছিল আৰু 'সুৰভি'হে বিচাৰি পাইছিল। অসমৰ মহাপুৰুষ ছুজনাৰ কীৰ্তন-দশম, ঘোষা-বত্ৰাৱলীৰ সাঁবৰম্ৰ আৰু বৈষ্ণৱধৰ্মৰ ভক্তিৰসৰ সোৱাদ বেজবৰুৱাৰ গ্ৰন্থ-প্ৰৱন্ধতে নিয়াবিকৈ পাব পাৰি। মহাপুৰুষ ছুজনাৰ চৰিত পুথি ৰচনাৰ উপৰিও লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই 'ডাঙৰীয়া দীননাথ বেজবৰুৱাৰ সংক্ষিপ্ত জীৱন চৰিত' (১৯০৯ খৃঃ) লিখি পিতৃভক্তিৰ পৰিচয় দিছে। 'কদম-কলি' (১৯১৩ খৃঃ) নামৰ কবিতাৰ একমাত্ৰ সঙ্কলন, 'পছম কুঁৱৰী' (১৯০৫ খৃঃ) বোলা একমাত্ৰ বুৰঞ্জীমূলক উপগ্ৰাস, আৰু 'চক্ৰধ্বজ সিংহ', 'বেলিমাৰ' আৰু 'জয়মতী কুঁৱৰী' এই তিনিখন বুৰঞ্জীমূলক নাট ১৯১৫ খৃঃত প্ৰকাশিত বেজবৰুৱাৰ তৃতীয় স্তৰৰ বিবিধ ৰচনাৰ নিদৰ্শন। এই 'জয়মতী কুঁৱৰী' নাটকক অৱলম্বন কৰিয়ে ৰূপকোঁৱৰ জ্যোতিপ্ৰসাদে প্ৰথম অসমীয়া কথাছবি 'জয়মতী'ক ৰূপালী পৰ্দাত ৰূপান্তৰিত কৰে। বসৰাজৰ মানস-তনয়া নগাপাহাৰৰ ডালিমী সাহিত্য জগতৰ আলফুলীয়া

সৃষ্টি। ‘লিটিকাই’, ‘নোমল’, ‘পাঁচনি’, ‘চিকব্‌পতি নিকব্‌পতি’ নামৰ ধেমেলীয়া নাট্যাৱলী, ‘বুঢ়ী আইৰ সাধু’, ‘ককাদেউতা আৰু নাতিলাবা’, ‘জুহুকা’, ‘জোনবিবি’, ‘কামত কৃষ্ণিত লভিবৰ সংকেত’, ‘বাখৰ’ আদি বিবিধ সৰু-বৰ প্ৰকাশিত পুথিৰ উপৰিও নানা প্ৰৱন্ধ বাবে-মিহলি শ্ৰেণীৰ সাহিত্য—এইবোৰৰ প্ৰকাশ আৰু বচনা কাল ১৯৮৯ খৃঃৰপৰা ১৯১৪ খৃঃৰ ভিতৰত। ‘বাঁহী’ত ছোৱা-ছোৱাকৈ ছেগা-চোবোকাকৈ ১৯২২ খৃঃৰপৰা ১৯৩৬-৩৭ চনমানলৈকে প্ৰকাশিত ‘মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ’ৰ মৰণোত্তৰ প্ৰকাশৰূপে দুটা সংস্কৰণ প্ৰকাশিত হোৱাত বেজবৰুৱা মানুহজনৰ সামাজিক পৰিবেশ আৰু তেওঁৰ সাহিত্য-বচনাৰ পটভূমি উপলব্ধি কৰাত পাঠক-সমাজৰ সুচল ঘটিছে।

সৰ্বসাধাৰণ পাঠক-পাঠিকাই প্ৰথম আৰু তৃতীয় স্তৰৰ সাহিত্যৰাজি পঢ়ি বেজবৰুৱাৰ হাস্যৰসিক আৰু সাহিত্য সৃজনীমূলক প্ৰতিভা বুজিব পাৰিব। বহুত সময়ত বেজবৰুৱাই সাহিত্যসৃষ্টিৰ সাৰ্থকতা পাওঁ পাওঁ হওঁতেই হাতৰ মুঠি টিলা কৰি দিছে। ব্যৱসায় আৰু সাহিত্যসৃষ্টি দুয়োটা বিষয়ত তাল বন্ধা কৰি চলিবলৈ তেওঁ টান পাইছিল। ‘অসম সাহিত্য সভা’ৰ সভাপতিৰূপে দিয়া অভিভাষণত তেওঁৰ এই অৱস্থা এনেদৰে বৰ্ণিত হৈছে : “শেহত কাপ এৰি হাতত কুঠাৰ ল’লোঁ। ক্ষত্ৰিয় বংশ নিৰ্বংশ কৰিবলৈ পৰশুৰামৰ কুঠাৰ নহয়, শালবৃক্ষ বংশক নিৰ্বংশ কৰিবলৈহে এই ‘শালপ্ৰাংশু মহাভুজত’ কুঠাৰ উঠিল। স্বভাৱৰ প্ৰেৰণাত কেতিয়াবা কুঠাৰখন ছুৱাবচুকত পেলাই থৈ বাবত আঁৰি-থোৱা কাপ-মৈলাম হাতত ললেই কুঠাৰে ছুৱাবচুকৰপৰা বিঙিয়ায় ‘হে হে ককাই! কি কৰা!!’ ততালিকে কাপ পেলাই আকৌ কুঠাৰ লবলগীয়াত পাবো।” দুই নাৱত দুই ভৰি হ’লেও সাহিত্যৰথী বেজবৰুৱাই যি ব্যাপক আৰু বহুমুখী বৰঙনি আগবঢ়াই গৈছে—সেইবোৰৰ পুথ্যপুথ্য বিশ্লেষণ আৰু বৃহত্তৰ পৰিধিৰ বাইজে বুজি-জানিব পৰাকৈ দেশী-বিদেশী ভাষাৰে সেই বিশ্লেষণৰ ৰূপদানৰ জৰুৰী প্ৰয়োজন হৈ পৰিছে। বেজবৰুৱাৰ কৱিতা “হয় যদি হওক, নহয় যদি নহওক” ভাবত লিখা যদিও তেওঁৰ ৰচিত—‘অ’ মোৰ আপোনাৰ দেশ’ অসমৰ বেচৰকাৰী ৰাজহুৱা জাতীয় সঙ্গীত ; তেওঁৰ ‘ধনবৰ আৰু ৰতনী’, ‘ৰতনীৰ বেজাৰ’ আদি উচ্চখাপৰ লিখিত কাহিনী গীত বা মালিঙা, তেওঁৰ চুটিগল্পৰ নিপুণালি, সাধুকথাৰ আকৰ্ষণ, নাটকীয় কলা-কৌশল আদি বহুমুখী বিশ্লেষণৰ সামগ্ৰী হৈয়ে আছে।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা নিজে এজন পুৰুষ লেখক ; গতিকে তেওঁৰ দৃষ্টিত পুৰুষ চৰিত্ৰতকৈ নাৰী চৰিত্ৰহে অধিকতৰ উজ্জ্বল হৈ উঠিছেনেকি ! বিশেষতঃ

নাট্যকৰি শ্বেচ্ছপীয়েৰ আৰু ঔপন্যাসিক বৰনীকান্ত বৰদলৈৰ সমালোচনা প্ৰসঙ্গত কোৱা হয় যে তেওঁলোকৰ লেখনীত নাৰী চৰিত্ৰই পুৰুষ চৰিত্ৰতকৈ অধিক পৰিমাণে সজীৱ, প্ৰাণৱন্ত আৰু আকৰ্ষণীয় হৈ উঠিছে। বেজবৰুৱাৰ ডালিমী, বতনী, জয়মতী কুঁৱৰী, ভদৰী, পিজৌ গাভৰু, মাজু আইদেউ, লুমলী ৰাজমাও, গজপুৰীয়ানী আদিৰ চৰিত্ৰ গদাপাণি, ল'ৰা বজা, ধনবৰ, শিশুৰাম, ওবেষানাথ, পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোঁহাঞি, গজপুৰীয়া, প্ৰিয়ৰাম, লাচিত বৰফুকন আদিতকৈ উজ্জলতৰ বুলিব নোৱাৰি; কোনো কোনো সময়ত পৰিবেশ আৰু সংঘাত অনুসৰি নাৰী-পুৰুষ নিৰ্বিশেষে চৰিত্ৰ সমানে অঙ্কন কৰা হৈছে; তথাপি বেজবৰুৱাৰ ডালিমী চৰিত্ৰ নাৰীৰূপে নহ'লেও তেওঁৰ মানস-কল্পাৰূপে শ্ৰেষ্ঠ সৃষ্টি।

বেজবৰুৱাই নিজে কুপাবৰ বৰবৰুৱাৰ ভাও লৈ লঘু বচনাৱলীত অসমীয়া সমাজৰ সৰু-বৰ ভিন ভিন তৰপৰ লোকৰ দোষ-গুণ বৰ্ণাই চৰিত্ৰ অঙ্কন কৰিছে। বহুত সময়ত ডা-ডাঙৰীয়া, সন্ত-মহন্ত, বজা-মন্ত্ৰীৰ গাতো সাধাৰণ মানুহৰ দোষ-গুণ অঙ্কিত হৈছে; ভেম, অহঙ্কাৰ, মৰ্যাদা, ঐতিহ্যবোধ আদিৰ আধিক্য থকাৰ উপৰিও কাম-ক্ৰোধ আদি বিপুল বশৱৰ্তী হৈ সাধাৰণ নব-নাৰী বা জনগণৰ প্ৰতি অগ্নায়-অবিচাৰ কৰাৰ দৃষ্টান্ত বেজবৰুৱাৰ প্ৰথম আৰু তৃতীয় স্তৰৰ সাহিত্যত পোৱা যায়। বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যত সাধাৰণ নব-নাৰী বা জনগণৰ চৰিত্ৰসমূহ অকলশৰীয়াকৈ বিশ্লেষণ কৰিব নোৱাৰি; সাধাৰণ নব-নাৰী, যেনে খেতিয়ক-বোৱণী, লিগিৰা-লিগিৰী, ভকত-আলধৰা, খৰিকটীয়া, টেকেলা, পাঁচনি, লিতিকাই আদি, সচৰাচৰ ওখথাপৰ ডা-ডাঙৰীয়া, আমোলা-বিষয়া, বজা-মন্ত্ৰী নাইবা ভকতীয়া খাপৰ সন্ত-মহন্ত, গোঁসাই-অধিকাৰ-সকলৰ লগত অন্ধাঙ্গিভাৱে জড়িত। বেজবৰুৱাৰ দৃষ্টিত সৰুৰপৰা বৰ হ'ব খোজা, সাধাৰণৰপৰা অসাধাৰণৰ শাৰীলৈ উঠিবলৈ যোৱা অসমীয়া লোকৰ সংখ্যা পৰিৱৰ্তিত সমাজ ব্যৱস্থাত বাঢ়ি গৈছিল—কুপাবৰ বৰবৰুৱাই নিজে কিৰিপ্, কুপা, কুপাবৰৰ ডেওনা পাব হৈ বৰবৰুৱা পদলৈ স্বয়ং উন্নীত হৈ অসমীয়া জাতি ডাঙৰ জাতি বুলি প্ৰমাণিত কৰিছিল: “বোপাইহঁত, তহঁতক মই ভাইটিহঁত বুলি মাতিছোঁ! দে এইবাৰলৈ মোক বৰবৰুৱা হ'বলৈ এৰি; বাটত অগা-ভেটা নকৰিবহঁক। কতই এনেই কত কি ফুকন, বৰুৱা, শইকীয়া, বৰবৰা, ঢেকী-ঠোৰা হৈ হৈ গৈছে, তুমীয়া কুপাবৰে যদি তহঁতৰ কুপা-বৰ পাই বৰবৰুৱা হৈ যায়, তেনেহলে সি তহঁতৰহে গুণ গাব কুটুম!” কুপাবৰ নিজে এজন আৰ্হি অসমীয়া; তেওঁ “বাতি আতোলা কানি-পাণৰ টিকিবা দস্তৰ মতে

পুৰি, জঁটীয়া মোহনী ভাঙৰ কলি এটি এঠা যেন কৈ মলি চিলিমত ভবাই লৈ মনৰ সুখেৰে এহোপা” মাৰি সমাজিক দেখিছে : অসমীয়া সমাজৰ সৰু-বৰ, পাণ্ডী-তাপী, ধনী-ছথী মানুহক যমপুৰীত যাতনা দিয়া দেখা পাইছে। অসমীয়া জাতীয় চৰিত্ৰই জীৱন্ত কৃপাবৰী ৰূপত কিছু অতিৰঞ্জিত ধৰণেৰে আমাৰ আগত থিয় দিছে : “টিকনিকপী ৰাৱণক ইংৰাজকপী ৰামেহে সংহাৰ কৰিব পাৰিব, টেকেলি পেটীয়া গোবিন্দাইকপী কৃপাবৰৰ সি কৰ্ম নহয়।”

কৃপাবৰ বৰবৰুৱাই সপোন-সচিত্ৰে লগ পোৱা নৰ-নাৰীসকলৰ ভিতৰত বুঢ়াদেউ, ঘৰৰ লগুৱা, যমদূত বা যমৰজাৰ টেকেলা, মিথ্যাকুমাৰ ঘোৰ উকীল, জাহাজৰ ডাক্তৰ, চাৰেং আৰু খালাচী, নিৰ্দয়া ষোড়শী গাভৰু আৰু তেওঁৰ অজ্ঞানী প্ৰেমিক বান্দৰ, অসমীয়া বাতৰি কাকত নপঢ়া মানুহ, শিগ্ৰুক জেকা চেঁচা মাটিত বহুৱা অসমৰ গোসাঁই, ছুৱাক নিছুৱা আৰু নিছুৱাক ছুৱা কৰাত কাজী গোদেউ শৰ্মা পণ্ডিত, ৰাজহুৱা বৰসবাহ আৰু পূজাৰ কাৰবাৰী-বিলনীয়া, বৰ চাহাব, ফিৰিঙ্গী চাহাব, বঙালী বাবু, মোহন নামেৰে দিচাং-মুখীয়া ঘোঁৰা, টকৰু শৰ্মা সভা পণ্ডিত আৰু খুপৰী, ভাদৈ আদি বহুতো অসমীয়া সমাজৰ জীয়া প্ৰতিনিধি।

ভাদৈ নামৰ বিধৱা তিবোতা এজনীয়ে তাইৰ ভদাই ওৰফে ‘ভদ্ৰাম টেকেলা’ কানীয়াৰ মৃত্যুত এটি বিলাপ গীত গাইছে ; বৰবৰুৱাৰ ‘ওততনি’ত ঠাই পোৱা এই গীতটোত ভাদৈ, ভদাই আৰু ভাদৈৰ মাক-বাপেকৰ চিত্ৰ আৰু চৰিত্ৰাংশ এনেদৰে ফুটি ওলাইছে :

“জোনবাইৰ আগৰে একেটি তৰা।

আয়ে বিয়া দিলে গঠীয়া দৰা ॥

আইও কানীয়া বোপায়ো কানীয়া,

জোৱাইকো কানীয়া পালে।

কানীৰে জুতি লৈ বহি শুই থাকোতে

গোটেইটো কাল কটালে ॥.....

মুনিহটোৱে মোক মাতে ভাদৈ বুলি,

মই মাতে ‘আমাৰ কানীয়া।’

ৰাইজে বুলিলে ‘ভদ্ৰাম টেকেলা’

আয়ে ‘ভদ সোণ-সেৰীয়া’ ॥”

ভদাইৰ অকাল মৃত্যুত ভাদৈৰ যি বিলাপ, সেইদৰেই মিৰি (মিছিং) ডেকা ধনবৰৰ লুইতৰ বুকুত অকাল আত্মজাহৰ পিচত মিৰি

গাভৰু ৰতনীৰ অন্তৰত অটল বেজাৰ। ধনবৰ আৰু ৰতনীৰ চৰিত্ৰ ৰজনীকান্ত বৰদলৈ আজলী মিৰিজীয়াৰী পানেই আৰু তাইৰ প্ৰণয়ী জঙ্ঘিৰ দৰেই, বেদনাভৰা। ‘কদম-কলি’ কৰিতাৰ পুথিত ধনবৰ আৰু ৰতনীৰ চৰিত্ৰ কাহিনী-গীতৰ মাজেদি কৰুণভাৱে ব্যক্ত হৈছে। ‘ৰতনীৰ বেজাৰ’, ‘তিলকা’ আদি কাহিনীগীতত অসমীয়া নাৰী-জীৱনৰ কৰুণ চিত্ৰ অঙ্কিত হৈছে। ‘কদম-কলি’ কৰিতা পুথিৰ ‘বীণ-ববাগী’ নামৰ কৰিতাৰ যোগেদি অসমৰ অতীত-গোৰৰ আৰু স্বদেশপ্ৰীতি ফুটি ওলাইছে; আনহাতে ‘কুপাবৰ বৰুৱাৰ ওভতনি’ত ‘বীণ-ববাগী’ নামে এটা ধেমেলীয়া কৰিতাত ৰাজকোঁৱৰে অপেশ্বৰী বিচাৰী ববাগী হোৱা চিত্ৰ এনেদৰে ফুটি ওলাইছে :

“কেৰ্কোচ কেৰ্কোচ ববাগী ভটিয়াই গল,
 ধনশিৰী মুখেতে বল।
 ববাগিণী লগ পাই, আমাৰ ববাগী ভাই
 ষোল কণীয়াটো হল ॥”

টকক শৰ্মা সভাপণ্ডিত আৰু তেওঁৰ পত্নী খুপৰীৰ কলিকতা আগমন আৰু কুপাবৰ বৰুৱাৰ গৃহপ্ৰবেশ সম্বন্ধে যি চিত্ৰাঙ্কন কৰা হৈছে, তাত অসমৰ হোজা নব-নাৰীৰ চৰিত্ৰৰ বিকৃত ইঙ্গিত পোৱা যায়। বাৰজন বিখ্যাত লোকৰ জীৱন চৰিত্ৰ লিখোতে কুপাবৰে অসম ৰাজ্যৰ খহুৰা, নিধিৰাম, বিহুৱা খৰিভাৰী, বাতীয়া কলিতা, বদনচন্দ্ৰ বৰফুকন আৰু মাগুৰ গণি মেধিৰ স্থান দি অসমৰ জনসমাজক সন্মানিত কৰিছে।

দ্বিতীয় স্তৰৰ সাহিত্যৰাজিত মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱ আদিৰ জীৱন চৰিত্ৰ আৰু সাহিত্যিক কৃতিৰ আলোচনা, ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণৰ লীলা মাহাত্ম্য, কাছদী খাৰলি, ডাঙৰীয়া দীননাথ বেজবৰুৱাৰ জীৱন চৰিত্ৰ বৰ্ণনা প্ৰসঙ্গত বেজবৰুৱাই সৰ্বসাধাৰণ নব-নাৰীৰ আৱশ্যকমতে উল্লেখ কৰিছে—এই উল্লেখ আৰু চিত্ৰাঙ্কন অসমীয়া সৰল জীৱনৰ সাৰ্থক প্ৰতিবিম্ব। এই তত্ত্বগধুৰ আলোচনা প্ৰসঙ্গত অসমীয়া সাধাৰণ নব-নাৰীয়ে বেজবৰুৱাৰ নিৰপেক্ষ মনোযোগ আকৰ্ষণ কৰিছে।

তৃতীয় স্তৰৰ বিবিধ সাহিত্যত বেজবৰুৱাই অসমৰ গঞা আৰু নগৰীয়া সাধাৰণ নব-নাৰীৰ চিত্ৰ তথা চৰিত্ৰ উপহাস, কৰিতা, গল্প, সাধুকথা, নাট-নাটিকা আদিৰ জৰিয়তে মনোৰমকৈ ভিন ভিন ৰূপত অঙ্কন কৰিছে।

‘জুৰুকা’ নামৰ শিশু উপযোগী সাধুকথাৰ পুথিত আৰু কৰিতাবে দহটা কাহিনী বেজবৰুৱাই বৰ্ণাইছে; ইয়াৰ আটাইকেইটাই উপদেশমূলক। ‘সাপ

আৰু খেতিয়কৰ জীয়েক' সাধুটিত সতিনীৰ প্ৰতিহিংসা সুন্দৰকৈ ফুটি ওলাইছে : এটা খেতিয়কৰ ছুজনী ঘৈণীয়েক আছিল ; সৰুজনী লাগী আৰু ববজনী এলাগী। দুইজনী ঘৈণীয়েকৰ ছুজনী জীয়েক। এলাগীৰ জীয়েকক সাপথ লগত বিয়া দিবলৈ লাগী ঘৈণীয়েকে খেতিয়কক উপদেশ দিছিল। কিন্তু কি যে বিপৰীত ফল! এলাগীৰ জীয়েকক অজগৰে অলঙ্কাৰ পিন্ধালে আৰু লাগীৰ জীয়েকক আন এটি অজগৰে গিলি পেলালে। অসমীয়া তথা ভাৰতীয় সমাজত সতিনীৰ এনে প্ৰতিহিংসাৰ চানেকী তেজীমলা, তেজা আদিৰ কাহিনীতো আছে—এই বিষয় চিত্ৰণত বেজবৰুৱা, চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা সতীৰ্থ। বেজবৰুৱাই অসমৰ গঞা আৰু জনজাতীয় নব-নাৰীক পুতৌ আৰু সহানুভূতিৰ চকুৰে চোৱা যেন লাগে।

'সাধুকথাৰ কুকি', 'জোনবিৰি' আদি গল্পৰ পুথিত 'ডা-ডাঙৰীয়া, সন্ত-মহন্তৰ উপৰিও অসমৰ আৰু অসমৰ ওচৰ-চুবুৰীয়া ঠাইৰ সৰ্বসাধাৰণ নব-নাৰীৰ চৰিত্ৰ কেতিয়াবা পূৰ্বকৈ, কেতিয়াবা আকৌ আধাডুখৰীয়াৰকৈ প্ৰকাশিত হৈছে। ফুটকাৰ তলত যথিগী ছোৱালীৰ টুকুটুকু চাপৰি শুনা বেজবৰুৱাৰ পৰ্যবেক্ষণ শক্তি চোকা।

আদৰ্শ গঞা তিবোতা ভদৰী আৰু তাইৰ গিৰিয়েক শিশুৰামৰ চৰিত্ৰ দুটি ছবছকৈ ফুটাই তোলাত বেজবৰুৱাৰ নিপুণালি আছে।

ছপৰীয়া পথাৰৰপৰা আহি শিশুৰামে নঙলখন চোতালত থৈ ঘৈণীয়েক ভদৰীৰ ভাত-বন্ধা নোহোৱাত খং উঠিছিল আৰু খঙৰ কোবত মৈদাৰে ভদৰীৰ পিঠিত ছকোৰ মাৰেতে তাই তেজেৰে তুম্বলি হৈ মুচ্‌চ্‌ গৈ মাটিত পৰিছিল।

আস্পাতালত তিনি দিনৰ মূৰত ভদৰীয়ে জ্ঞান পাই "তেওঁ ক'লৈ গ'ল?"—বুলি স্বামী শিশুৰামক বিচাৰিলে। দুই বঙা পাগুৰীয়া কনিষ্ঠবলৰ মাজত থিয় হৈ থকা শিশুৰামক ভদৰীয়ে সুধিলে, "তোমাৰ গা কেনে আছে? আজি ভাত খালা নে? তোমাৰ ভাত পানী খোৱাত মহা ছুখ হৈছে চাগৈ?" এনে পতিব্ৰতা নাৰী চৰিত্ৰ আৰু দাম্পত্য কলহ তথা প্ৰেমৰ চিত্ৰ অঙ্কনত বেজবৰুৱা সফল হৈছে।

ছোটনাগপুৰৰ কোল সমাজৰ বতন মুণ্ডা আৰু জুমুৰীৰ কাহিনী আৰু কৰুণ বিবহৰ চিত্ৰ অসমৰ ধনবৰ আৰু বতনীৰ দৰেই বেদনাদায়ক। 'পছম কুৰঁবী' উপন্যাসতো ভূটীয়া চৰ্দাৰৰ পুতেক কোৰ্ণা আৰু কুৰ্মীৰ চৰিত্ৰ চমু হ'লেও আকৰ্ষণীয়। হৰদত্তৰ জীয়েক পছমকুৰঁবীয়ে কুৰ্মীৰ সৈতে সখি

বান্ধিছিল। হৰদত্তৰ পুতেক বন্ধুক যেতিয়া আহোম সৈনিকে ধৰি বান্ধি নিয়ে তেতিয়া কোৰ্ণাই মৃত্যুমুখবপৰা কৈছিল, “হখি, মই মৰ, তাত মূৰ বেজাৰ নাই, কিন্তু তুক যে মই বাখিব নোৱাৰিলো এই বেজাৰহে মূৰ লগত গল।”

নগা পাহাৰৰ মানামা গাম আৰু গামনীৰ জীয়েক ডালিমীয়ে কৈছে, “তেন্তে পখিলা দেঙেখান বঙত উৰি ফুৰে; ময়ো তেনেকৈ পখিলাৰ পিছে পিছে বঙত উৰি ফুৰোঁ। কিন্তু মোৰ কেঁচা সোণে কেতিয়াবা বং কৰিলেও, আকৌ থিতাতে মুখখন ওলোমাই বেজাৰ কৰে কিয়?”

এনেদৰে গঞা আৰু জনজাতীয় সবলতা, নিষ্ঠা-পবিত্ৰতা ভদৰী, কোৰ্ণা-কুৰ্মী, বতনমুঙা-জুমুৰী আৰু ডালিমীৰ চবিত্ৰত পোৱা যায়। শঠতা, ছুপ্তালি আৰু ভণ্ডামিৰ নিদৰ্শনসূচক চবিত্ৰও আছে। চবিত্ৰবোৰৰ বেছিভাগে আংশিক আৰু ইন্ধিতসূচক।

কুপাবৰ বৰবৰুৱাৰ ৰাজনীতি

ডঃ সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা

বেজবৰুৱাই ৰাজনীতিত অংশ গ্ৰহণ কৰা নাছিল; তেওঁ কোনো ৰাজনৈতিক দলৰ সক্ৰিয় সভ্যও নাছিল। সেই কাৰণে, পোনপটীয়াভাৱে, অৰ্থাৎ লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা হিচাপে ৰাজনৈতিক মতামত বৰ বেছিকৈ প্ৰকাশ কৰা নাই। তেওঁৰ 'alter ego' কুপাবৰ বৰুৱাইহে বিভিন্ন সময়ত ঘটা ৰাজনৈতিক ঘটনা আৰু সমস্যালৈ চকু দিছে আৰু সম্পূৰ্ণ স্বকীয় মতামত ব্যক্ত কৰিছে। ৰাজনীতিৰ মেৰপাকত বেজবৰুৱা কোনোদিনে সোমোৱা নাছিল আৰু ভাৰতৰ জাতীয় স্বাধীনতাৰ আন্দোলনত সক্ৰিয় অংশ গ্ৰহণ কৰাও নাছিল। কিন্তু ৰাজনীতিৰ খেলপথাৰৰ বাহিৰত থিয় হৈ খেলত ৰাপ-থকা দৰ্শকৰ দৰে তেওঁ মন্তব্য প্ৰকাশ কৰাৰপৰা নিজকে বিৰত ৰাখিব নোৱাৰিছিল। খেল চাবলৈ যোৱা দৰ্শকে সম্পূৰ্ণ নিৰপেক্ষ দৃষ্টি লৈ খেল নেচায়, যি কোনো এটা দলৰ লগত তেওঁৰ সহানুভূতি সাধাৰণতে স্থাপন কৰে। কিন্তু সেইবুলি নিজৰ দলে অস্থায়ী খেল খেলিলে মনে মনে সহ কৰি থকাটোও প্ৰকৃত খেলুৱৈশূলভ মনোবৃত্তিৰ পৰিচায়ক নহয়। বেজবৰুৱাই ৰাজনীতিৰ খেলপথাৰত নিজে খেলুৱৈৰূপে নেনামিলেও কুপাবৰৰ ভূমিকাত চমজ্‌দাৰ দৰ্শকৰূপে টীকা-টিপ্পনী আৰু মন্তব্য দি তেওঁৰ সহানুভূতি কোনফালে আছিল স্পষ্টভাৱে জনাই গৈছে আৰু তেওঁৰ সহানুভূতি থকা দলটোৱে ভুল কৰিলে তাক আঙুলিয়াই দিবলৈকো কুণ্ঠিত নহৈছিল। অৱশ্যে এই কথাও মনত ৰাখিব লাগিব যে ৰাজনীতি তেওঁৰ 'পেচা'ও নাছিল, নাইবা সাময়িক 'বিনোদ-বিহাৰ'ৰ ক্ৰীড়াস্থলীও নাছিল। গতিকে সমসাময়িক সকলোবিলাক ৰাজনৈতিক ঘটনা আৰু সমস্যাই কুপাবৰৰ মনত কেনে প্ৰতিক্ৰিয়াৰ সৃষ্টি কৰিছিল তাৰ ধাৰাবাহিক আৰু শৃঙ্খলাৱদ্ধ বিৱৰণ নেপাওঁ।

উনবিংশ শতাব্দীৰ শেষ চতুৰ্থাংশত যিসকল অসমীয়া ডেকাই পাশ্চাত্য শিক্ষাৰ পোহৰ পাই জননী জন্মভূমিক সেৱা কৰাৰ সংকল্প কৰিছিল তেওঁলোকে বিদেশী শাসকক বিৰুদ্ধে প্ৰত্যক্ষ সংগ্ৰাম কৰি স্বাধীনতা লাভৰ যোগেদি দেশৰ উন্নতি সাধন কৰাৰ কথা ভবা নাছিল, বৰং বিদেশী শাসকৰ লগত সহযোগ

কৰি সকলো বিধিসম্মত উপায়ে দেশৰ উন্নতিসাধন কৰাৰ কথাই ভাবিছিল। তদুপৰি মানব অমূল্য অত্যাচাৰবপৰা ৰক্ষা পাই অসমীয়া ৰাইজে বহু দিনলৈকে ইংৰাজক কৃতজ্ঞতাৰে স্মৰণিছিল, গতিকে বৈধী আন্দোলনৰ বাহিৰে বিপ্লৱশীলক আন্দোলন বা ৰাজনীতিৰ কথা বেজবৰুৱাৰ পূৰ্বগামী আৰু সহগামী সকলে ভবা নাছিল। এওঁলোকৰ পাছৰ চামৰ শিক্ষিত যুবকসকলেহে ক্ৰান্তি-কাৰী আন্দোলনত সক্ৰিয়ভাৱে লিপ্ত হৈছিল।

কিন্তু সেই সময়ৰ আন শিক্ষিত যুৱকসকলৰ ওপৰত যি সামান্য সৰ্ব-ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক প্ৰভাৱ পৰিছিল তাৰ তুলনাত বেজবৰুৱাৰ ওপৰত প্ৰভাৱ অধিক ব্যাপক আছিল বুলি ভাবিবৰ খল আছে। বিশেষকৈ নবমপন্থী জাতীয়তাবাদী নেতাসকলৰ কিছু প্ৰভাৱ, বৈবাহিক সম্বন্ধ আৰু ব্যৱসায় সংক্ৰান্ত ঘনিষ্ঠতাৰ যোগেদি তেওঁৰ ওপৰত নপৰাকৈ থকা নাছিল। ঊনবিংশ শতাব্দীৰ শেষ আৰু বিংশ শতাব্দীৰ প্ৰাৰম্ভিক কালছোৱা নবমপন্থী জাতীয়তাবাদৰ যুগ। দাদাভাই নৌৰজীৰপৰা আৰম্ভ কৰি গোপালকৃষ্ণ গোখলেৰ দিনলৈকে ভাৰতীয় জাতীয় কংগ্ৰেছত নবমপন্থী জাতীয়তাবাদীয়ে নেতৃত্ব দি আহিছিল। পাছত তিলক আৰু গান্ধীজীয়ে কংগ্ৰেছক চৰমপন্থী কৰি তোলে। বেজবৰুৱাৰ শল্লৰ গোষ্ঠী বিখ্যাত ঠাকুৰ পৰিয়ালৰ লোকসকল জাতীয়তাবাদী আছিল, কিন্তু উগ্ৰপন্থী আৰু সক্ৰিয় ৰাজনৈতিক বিপ্লৱবাদী নাছিল। বেজবৰুৱাই সেই সময়ৰ বঙ্গদেশৰ বহুতো বিখ্যাত লোকৰ সংস্পৰ্শত আহিছিল; এওঁলোকৰ সবহভাগেই ৰাজনীতিৰ ক্ষেত্ৰত নবমপন্থী আছিল। বেজবৰুৱাৰ ৰাজনৈতিক ধাৰণা আৰু চেতনাৰ সৃষ্টিত ওপৰত উল্লেখ কৰা পৰিবেশৰ প্ৰভাৱ একেবাৰে হুই কৰিব নোৱাৰি।

কংগ্ৰেছে নবমপন্থা পৰিহাৰ কৰি চৰমপন্থা গ্ৰহণ কৰাৰ আগতে বেজবৰুৱাই কোনোবা এখন কংগ্ৰেছৰ অধিবেশনত প্ৰতিনিধি হিচাবে যোগদান কৰিছিল। তেওঁৰ সহকৰ্মী ভোলানাথ বৰুৱাইও ১৯০২ চনত আহমেদাবাদ কংগ্ৰেছ অধিবেশনত অসমৰ প্ৰতিনিধি স্বৰূপে যোগদান কৰিছিল। বেজবৰুৱাৰ জাতীয়তাবাদী দৃষ্টি-ভঙ্গীৰ ইয়াৰ পৰাই অনুমান কৰিব পাৰি। এই সময়তে অৰ্থাৎ বিংশ শতাব্দীৰ প্ৰাৰম্ভতেই বঙ্গ-ভঙ্গ আন্দোলনৰ সূত্ৰপাত হয়, আৰু সেই আন্দোলনৰ উপসৰ্গৰূপে সন্ত্ৰাসবাদে দেখা দিয়ে। সেই আন্দোলনে তেওঁৰ মনত কেনে প্ৰতিক্ৰিয়াৰ সৃষ্টি কৰিছিল 'কুপাবৰ বৰবৰুৱাৰ ওভতনি'ৰ কেইটামান প্ৰবন্ধত দেখা পাব পাওঁ। বঙ্গ-ভঙ্গ আন্দোলন সম্পৰ্কে কুপাবৰৰ মত হ'ল এয়ে যে লৰ্ড কাৰ্জনে বঙ্গদেশ ফালি দুখীন কৰাত একো আচৰিত হ'ব লগীয়া

কথা নাই, কাৰণ পূৰ্ববঙ্গ আৰু পশ্চিমবঙ্গ প্ৰকৃততে বহুত বিষয়ত পৃথক। কিন্তু অসমক পূৰ্ববঙ্গৰ লগত চামিল কৰাতহে কৃপাবৰৰ বেজাব। কৃপাবৰে এইদৰে মনৰ দুখ প্ৰকাশ কৰিছে, “শ্বেতদ্বীপবৰষা বৰফুকন এজন আহি কিছুদিনৰ আগতে ভাৰত শাসন কৰিছিল। সেই জনৰ শাসন কোনোৱে ভাল বোলে, কোনোৱে বেয়া বোলে। সেই কথাৰ বিচাৰ নকৰি বৰবৰুৱাই ক’বলৈ বাধ্য যে বৰফুকন ডাঙৰীয়াই চাৰি-পাৰ্চী, কাঁহী-কলহ বান্ধি-কুন্ধি টুপিটো, কুকুৰটো আৰু লাখুটিডাল লৈ ঘৰলৈ যাবৰ সময়ত বঙলা দেশখন ফালি ছফাল কৰি এফাল নিছলা আসামৰ সৈতে বলেৰে লগ লগাই থৈ গ’ল। অসমৰ হকে বৰবৰুৱা এই কাৰ্য্যত বৰ বেজাব।”^১

বঙ্গ-ভঙ্গ আন্দোলনৰ সময়তে ভাৰতীয় জাতীয় সঙ্গীত আৰু ধ্বনিকপে প্ৰয়োগ হোৱা ‘বন্দে মাতৰম্’ৰ অতিপ্ৰয়োগ আৰু লঘুপ্ৰয়োগ দেখি কৃপাবৰ বৰবৰুৱাই ব্যঙ্গৰ সুৰত লেখিছে : “বৰটি বিলাক ঢিলাই দিলেই ঢোলৰ মাত ধেপধেপীয়া হৈ যোৱাৰ দৰে মোৰ বিশ্বাস ইহঁতৰ চিঞৰিলৈ (বন্দে মাতৰম্ চিঞৰলৈ) আওকাণ কৰি বহি থাকিলে, বন্দে মাতৰং নামে ওল-কচুৰ গুটিটো তাহানি বেঁকা চন্দ্ৰই^২ য’তে পুতি থৈছিল সেই কটুৰ মাটিতে থিহিৰা লাগি পোতখাই থাকিব^৩।” বন্ধিমচন্দ্ৰই বচনা কৰা ‘বন্দে মাতৰম্’ গীত আৰু ধ্বনিৰ আওপ্ৰয়োগ কৃপাবৰে সহ্য কৰিব পৰা নাছিল। তেওঁ এই প্ৰসঙ্গত আৰু লেখিছে : “বন্দে মাতৰম্ মানে হেনো আইক অৰ্থাৎ জন্মভূমিক বন্দনা কৰা, সেৱা কৰা। এইটো বঙালীয়ে বীজ মন্ত্ৰ কৰিছে, কিন্তু তেওঁলোকে তাৰ সন্মান ৰাখিবলৈ যত্ন নকৰে কিয়? থলে-অথলে, কালে-অকালে তেওঁলোকে বীজমন্ত্ৰটো বলকি তাৰ ব্যৱহাৰ বা অপব্যৱহাৰ কৰি থকাৰ মানে কি?”^৪

বোমা ফুটাই সন্ত্ৰাসবাদৰ যোগেদি দেশ স্বাধীন কৰাৰ স্বপ্ন^৫ যিবোৰে দেখিছিল কৃপাবৰে তেওঁলোকক বিদ্ৰূপ কৰিছিল আৰু তেনে পন্থাক ঘৃণাৰ দৃষ্টিৰে চাইছিল। ‘ভাবৰ বুৰবুৰণি’ৰ ‘বম’ নামৰ প্ৰবন্ধত তেখেতে লেখিছে, “লেখা-পঢ়া শিকি এই ডেকা ল’ৰাখনে শিকিলে মাথোন চোৰৰ দৰে লুকাই-চুৰকৈ লোকৰ গাত বম মাৰিবলৈ, মানুহ খুন কৰিবলৈ। পশুৰু ভিতৰত শ্ৰেষ্ঠ শাবীৰ পশুৱেও এনে চুলুঙালি কৰি পৰক আক্ৰমণ নকৰে।

১। ‘কৃপাবৰ বৰুৱাক ওভতনি’ : ‘অবতাৰ’।

২। ‘বেঁকাচন্দ্ৰ’ = বন্ধিম চন্দ্ৰ।

৩। ‘ওভতনি’ : ‘বন্দে মাতৰম্’।

৪। ‘ওভতনি’ : ‘বন্দে মাতৰম্’।

বোলো, দেখা-শুনাকৈ আক্ৰমণ কৰিবলৈ তহঁতৰ গাত যদি বল নাই, সাহ নাই, পিত নাই, তেন্তে গেক্লেলা কাম কৰিবলৈ যাৱ কিয়? সাপে খুটি অলেখ মানুহক মাৰিছে, তথাপি মনুষ্য বংশ নিৰ্বংশ কৰি সৰ্পৰাজ্য প্ৰতিষ্ঠা কৰিব পৰা নাই। সি গাঁতত সোমাই বম-কণী পাৰি গাঁতৰপৰা ওলাই ছুই-চাইটা মানুহ মৰাৰ বাহিৰে আৰু কি মহৎ কাৰ্য্য কৰিব?.....সেই দেখি সকলোৰে কৰ্তব্য সৰ্পক গাঁতৰপৰা টানি উলিয়াই তাৰ কঁকালৰ জোৰাত মাৰ লগোৱা। প্ৰথমতে বম ওলাওঁতেই মহাত্মাজীয়ে যি কথা কৈছিল সেই কথা আখৰে আখৰে ফলিয়াইছে। ১৯১৫ চনত তেওঁ ভাৰতলৈ আহি কৈছিল—‘এই দেশত কোনো কাৰ্য্যৰ নিমিত্তে যদি বম ব্যৱহৃত হয়, তেনেহ’লে অকল সেই কাৰ্য্যতে ই সীমবদ্ধ হৈ নেথাকে।’ জগতৰ শান্তিৰ দূত মহাত্মা গান্ধীৰ গাত বম! ছি!! ছি!!”^৫

বিদেশী ইংৰাজ শাসকৰ বিৰুদ্ধে বৰবৰুৱাই অনেক ঠাইত ব্যঙ্গৰ ছলেৰে বিৰূপ মন্তব্য দাঙি ধৰিছে। ইংৰাজবিলাকৰ শোষণ-নীতি আৰু ভাৰতবাসীক কৰা ঘৃণনীয় ব্যৱহাৰৰ বিৰুদ্ধে চোকা অভিমত দাঙি ধৰিছে। পদ্মনাথ গোহাঞি বৰুৱা সম্পাদিত ‘উষা’ৰ তৃতীয় বছৰ প্ৰথম সংখ্যাত বৰবৰুৱাৰ ‘এংলো ইণ্ডিয়ান’ নামে এটা প্ৰবন্ধ প্ৰকাশ হৈছিল। সম্পাদকে ইংৰাজ-বিদ্বেষসূচক বুলি প্ৰবন্ধটো পৰৱৰ্তী সংখ্যাত সম্পাদকীয় মন্তব্য দি উঠাই লয়। প্ৰবন্ধটোৰ আৰম্ভণি আৰু শেষাংশৰপৰাই কুপাবৰৰ ইংৰাজ শাসক সম্পৰ্কে ধাৰণা অনুমান কৰিব পাৰি :

“চৰকাৰী চাকৰী আৰু বেহাবেপাৰ আদিত লাগি কম বেচি কিছু কাল ভাৰতবৰ্ষত বাস কৰোঁতা ইংৰাজবিলাককে ‘এংলো ইণ্ডিয়ান’ বোলে। কোনো বোলে, কিয় বোলে নেজানো, কিন্তু বোলে। বৰবৰুৱাই কিন্তু এওঁলোকক, ভাৰত জম্বুদ্বীপত থকা ডাঙৰ জামু গছ জোপাৰ পকা জামু খাবলৈ গোট খোৱা আৰু জামু খোৱা হলে ভুৰুং কৰে উৰি গুচি যোৱা কিবা এজাতি বিলাতী চৰাই বোলে। এওঁলোকৰ বিস্তৰ গুণ, যিবোৰৰ নিমিত্তে এওঁলোক ছুনিয়াত প্ৰখ্যাত। এওঁলোকে লোকৰ জামু খাই জামু গছৰ ডাল ভঙি তাহিলং কৰে আৰু নিজৰ ডাঙৰ ডাঙৰ তোটোলাত এতোটোলাকৈ জামু ভৰাই নিজৰ দেশলৈ গুচি যায়। এই বিদেশী চৰাইবোৰৰ কলকলনি, পাখিৰ চটচটনি আৰু চোকা ঠোঁটৰ খোটনিৰ ভয়ত দেশীয় চৰাই-চিৰিকতিবোৰ জামুৰ কাষ চাপিব নোৱাৰে।”

৫। বৰবৰুৱাৰ ভাৱৰ বুৰবুৰণি : ‘বম’।

ইয়াৰ পাছত বৰবৰুৱাই এই এংলো ইণ্ডিয়ানবোৰৰ সবহভাগেই যে বিলাতৰ সাধাৰণ শ্ৰেণীৰ মানুহ, কেৱল ভাৰতলৈ আহিছে “বৰ চাহাব” হৈ পৰেহি, সেই কথাৰ বৰ্ণনা দিছে। অৱশেষত বৰবৰুৱাই এনে ধৰণে সামৰণি মাৰিছে: “ইহঁত (এংলো ইণ্ডিয়ান) কল্পতৰু ভাৰতলৈ আহিলেই ইহঁতৰ অৱস্থাৰ সৰ্ববৰ্ত্তন আচৰিত ৰকমে ঘটে। ইহঁতে ভাৰত কল্পতৰুৰপৰা হাত পাতিলেই ঘৰুৱা বনবাৰী কৰিবলৈ দেশী লগুৱা পায়, জোতা চাফ কৰিবলৈ বেহেৰা পায়, গাৰ চোলা-ঠেঙা ধুবলৈ দেশী ধোবা পায়, ঘৈণীয়েকহঁতৰ ল’ৰাছোৱালীৰ আল-পৈছান ধৰিবলৈ একোজনী ‘আয়া’ অৰ্থাৎ বেটী পায়। এনে স্থূলত আশ্চৰ্য্য কি যে সিহঁত গপাল, উদ্ধত, ওভতগোৰে নচা হ’ব আৰু সিহঁতে দেশী মানুহক কুটা যেন দেখিব আৰু ক’লা নিগাৰ পাণ্ডাকুলিক অলপ দোষতে বা বিনা দোষতে গুলিয়াই মাৰিব। ইহঁতৰ বুপীককাই যুৰ্জ কৰি ভাৰতবৰ্ষ জয় কৰিছিল হেনো। সেই দেখি ইহঁতে ছখীয়া গাৰুলীয়া মানুহক চৰাই পছ মৰাদি গুলিয়াই মাৰিব পায় বুলি ভাবে। এইবিলাক বৰ বেজাইৰ কথা; আমঠু ক’লা পৰি যোৱা কথা। সেই দেখি মুঠতে বৰবৰুৱাই কয় যে ভাৰতবৰ্ষই ইংৰাজক ডাঙৰ মানুহ কৰিলে। যদি তেওঁলোক ইমানতে সাৱধান নহয় আৰু নিজৰ গাৰ ঘাবোৰ ধুই তাত দৰব নিদিয়ে, তেন্তে সেই ঘায়েই তেওঁলোকৰ কাল হ’ব।”

‘উৰা’ৰ তৃতীয় বছৰ দ্বিতীয় সংখ্যাত ‘কৃপাবৰ বৰুৱাৰ প্ৰত্যাগমন: বম’ নামৰ আন এটা প্ৰবন্ধ প্ৰকাশ হৈছিল। এই প্ৰবন্ধটোত বঙালী বোমা নিৰ্মাণ আৰু প্ৰয়োগকাৰী সন্ত্ৰাসবাদীসকলক কৃপাবৰে গৰিহণা দিয়াৰ লগে লগে নিৰ্জু-ভয়াতুৰ বঙালী ভাইসকলে কিয় ‘বোমা’ সাজিবলৈ লয় তাৰ কাৰণ কেইটামানো উল্লেখ কৰে। কৃপাবৰ এই সময়ত (১৯০৯) কিছুদূৰ বাজভক্তি প্ৰজা আছিল যেন অনুমান হয়, কাৰণ তেওঁ বমৰালাবোৰক গৰিহণা দিয়াৰ লগে লগে ইংৰাজ শাসকৰ গুণগানো কৰিছে। এই প্ৰবন্ধৰ এঠাইত এইদৰে লেখিছে “বাজভক্তি ভাৰতবাসীৰ গাৰ নোমৰ গুৰিয়ে গুৰিয়ে চিৰকাল আছে, সেই বাজভক্তি ফু মাৰি উৰাবৰ চেষ্টা কৰাটো ফুটুৱাৰ কাম, বলিগাৰ কাম, গোটগৰুৰ কাম।” ইয়াৰ আগতে প্ৰকাশ হোৱা ‘এংলো ইণ্ডিয়ান’ নামৰ প্ৰবন্ধতো কৃপাবৰে সামৰণি এনেদৰে মাৰিছে: “ইংৰাজে ভাৰতৰ অনেক উপকাৰ কৰিছে, আৰু ভাৰতবৰ্ষ ইংৰাজৰ ওচৰত অনেক প্ৰকাৰে ধৰুৱা। ইংৰাজ ভাৰতৰ গৰাকী হৈ থাকে এনে আশা ভাৰতে সদাই কৰে। বৰবৰুৱাৰ বেজাৰ লাগে এই বাবে যে ইংৰাজ যেনেকৈ আমাৰ

উপকাৰী বন্ধু আমিও তেনেকৈ তেওঁলোকৰ হিতাকাঙ্ক্ষী কুটুম। তেওঁলোকৰ অধোগতিত আৰু 'অমঙ্গলত আমি বেজাৰ পাওঁ।' 'বম' শীৰ্ষক প্ৰবন্ধৰ শেষতো সেই একে সূত্ৰতে কুপাবৰে ইংৰাজ চৰকাৰক সাৰধানবাণী শুনাই কৈছে, "প্ৰজাক মুৰমেৰে সুশাসন কৰি সিহঁতৰ কান্দোন আৰু আপত্তিলৈ ভালকৈ কাণ সি সিহঁতৰ দুখ গুচাবলৈ যতন কৰি থাকিলে আৰু সিহঁতৰ অজ্ঞানতাজনিত দায়দোষ মৰিষণ কৰি বজাঘৰীয়াসকল চলিলে, সাত নাও ভাত আৰু সাত নাও মাটি মাহৰ আঞ্জা খোৱা ছুষ্ঠ বঘামুৰ 'বমে' আকালকণী ভীমৰ ভুকু আৰু বাঘ-চকা খাই প্ৰাণত্যাগ কৰিব।"

ওপৰৰ উদ্ধৃতি দুটা ১৯০৯-১০ চনৰ 'উষা' কাকতত প্ৰকাশ হোৱা প্ৰবন্ধৰ অংশ। সেই সময়ত বেজবন্ধৰা ওৰফে কুপাবৰে ইংৰাজ শাসনত আস্থা হেৰুৱা নাছিল, বৰং ৰাজভক্ত জাতীয়তাবাদীৰূপে পৰিচয় দিছিল। কিন্তু সেইবুলি ইংৰাজৰ দোষ-ক্ৰটিবোৰ নিৰ্ভীকভাৱে আঙুলিয়াই দিবলৈ কুণ্ঠা বোধ নকৰিছিল। তেওঁৰ ইংৰাজ-শাসনৰ প্ৰতি থকা আস্থা সময়ৰ লগে লগে ক্ৰমে অনাস্থাত পৰিণত হ'ল। প্ৰথম মহাযুদ্ধৰ সময়ত ভাৰতক স্বায়ত্তশাসনৰ একপ্ৰকাৰ প্ৰতিশ্ৰুতি দি পাছত সেই প্ৰতিশ্ৰুতি বুটীছ চৰকাৰে ভঙ্গ কৰাত বহুতো নৰমপন্থী নেতাই ইংৰাজ চৰকাৰৰ আশ্বাসবাণীত বিশ্বাস হেৰুৱালে। কুপাবৰো সেইসকলৰ ভিতৰত এজন। প্ৰথম মহাযুদ্ধৰ পাছৰ বচনাসমূহত ইংৰাজ চৰকাৰৰ কোনো গুণ-গান নাই, বৰং তীব্ৰ গৰিহণা আৰু সমালোচনাকে পোৱা যায় আৰু প্ৰত্যক্ষ বা প্ৰবন্ধভাৱে স্বাধীনতা আন্দোলন তথা কংগ্ৰেছৰ কৰ্মনীতিৰ সমৰ্থন পোৱা যায়।

'কঠকতৰ টোপোলা', 'বৰবন্ধৰাৰ ওভতনি' এই দুখনত মহাত্মা গান্ধীৰ আৰু তেখেতৰ সহকৰ্মী আৰু অনুগামী কাৰো উল্লেখ নাই। ইয়াৰ কাৰণ হ'ল সেই দুখন গ্ৰন্থত সন্নিবিষ্ট ৰাজনৈতিক-বিষয়ক প্ৰবন্ধ কেইটা বচনাৰ সময়ত মহাত্মা গান্ধীয়ে দক্ষিণ আফ্ৰিকাৰপৰা উদ্ভূত আহি ভাৰতীয় ৰাজনীতিত প্ৰৱেশ কৰা নাছিল। কিন্তু ১৯২০ চনৰ পৰৱৰ্তী কালৰ 'বাঁহী'ৰ সম্পাদকীয় আৰু 'কাল্দি-খাৰলি'ত আৰু 'কুপাবৰৰ ভাৱৰ বুৰবুৰণি'ত সমসাময়িক ৰাজনৈতিক ঘটনাৰ উল্লেখ আৰু মন্তব্য পোৱা যায়। ধেমালি আৰু ব্যঙ্গৰ সূৰ মিহলি হৈ থাকিলেও এই বচনাবোৰত জাতীয় আশা-আকাঙ্ক্ষাৰ প্ৰতি সহানুভূতি স্পষ্টভাৱে প্ৰকাশ পাইছে।

গান্ধীজীৰ প্ৰতি অসীম শ্ৰদ্ধা কেইবাখনো বচনাত প্ৰকাশ পাইছে। ১৯৩৩ চনত পুণাত মহাত্মা গান্ধীৰ গালৈ ব'ম দলিয়াই হত্যা কৰিবলৈ চেষ্টা

কৰা শুনি সন্ত্ৰাসবাদীবোৰক তিবন্ধাৰ কবি 'বম' প্ৰবন্ধটো লেখে। প্ৰবন্ধৰ
শামৰণিলৈ লক্ষ্য কৰিলেই মহাত্মা গান্ধীৰ প্ৰতি তেখেতৰ শ্ৰদ্ধাৰ গভীৰতা
বুজিব পৰা যাবি :

“ছিঃ! জগতৰ শান্তিৰ দূত মহাত্মা গান্ধীৰ গাত বম! অৱশ্যে ক্ষুদ্ৰ
প্ৰাণীৰ কথা নকওঁৱেই, সাপে পালে আমাৰ আউনী অটীয়া গোঁসাই প্ৰভু
পাৰতো এখোট মাৰিব। শিশু অশ্বখৰ তলত পদ্মাসনত বহি থকা শ্ৰীকৃষ্ণ
পাৰতো ব্যাধে শৰ মাৰিছিল। অৱশ্যে ভুলত, কিন্তু আমাৰ স্বদেশী বমৰালাৰ
ভুলো নাই, ভ্ৰান্তিও নাই, আছে মাথো বলিয়ালি।”^৬

স্বাধীনতা যুঁজৰ নেতাসকলৰ ত্যাগ বৰবৰুৱাই কৃতজ্ঞতাৰে কেবা ঠাইতো
সুৱঁৰিছে। ‘মৃত্যুফল’ নামৰ বুৰবুৰণিৰ প্ৰবন্ধত এই প্ৰসঙ্গত তেওঁ লেখিছে,
“তিলক, চিত্তৰঞ্জন, লাজপৎ ৰায় আৰু মতিলালে যেনেকৈ হওক প্ৰাণ
দিলে তোমালোকক সুখত ৰাখিবলৈ। পৃথিৱীত কিছুমানে স্ব-ইচ্ছাই দুখক
বৰণ কৰি লৈ মৰে, আৰু হাজাৰে হাজাৰে মানুহ তাৰ সীমা নগছকি জীয়ে।”

মহাত্মা গান্ধীৰ শিশুসুলভ সবলতা আৰু আড়ম্বৰহীন জীৱনৰ প্ৰশংসাপৰ
উল্লেখ একাধিক ঠাইত পোৱা যায়। ভাবৰ বুৰবুৰণিৰ ‘বৰবৰুৱা লম্বাই
সংবাদ’ত মহাত্মাক প্ৰহ্লাদ, ভাৰতীয়সকলক দৈত্যশিশু আৰু ইংৰাজ চৰকাৰক
হিবণ্যকশিপুকুপে কল্পনা কৰি মহাত্মাৰ সত্যাগ্ৰহ-আন্দোলনক প্ৰহ্লাদৰ অহিংস
সত্যাগ্ৰহৰ লগত তুলনা কৰিছে আৰু লম্বাইৰ মুখেদি গান্ধীজী সম্পৰ্কে
কোৱাইছে : “এজাত মানুহ আছে বয়স বাঢ়িলেও ল’ৰা হৈয়ে থাকে। গান্ধী
মহাত্মাকো তেনে বুলিয়েই মনে ধৰে।” সেই দেখিয়েই হবলা জগতৰ সকলোৱে
কয় যে গান্ধীৰ গাত *child like simplicity* অৰ্থাৎ শিশুৰ সবলতা আছে।”
“.....দেশৰ গঢ়গতি যেনেহে দেখিছো, প্ৰহ্লাদে সত্যাগ্ৰহ কৰিবলৈ লুকুম
নিদিলেও দৈত্য-শিশুবোৰে নকৰি এবাৰ আগলুক ক’ত? দেশকাল আজি-
কালি এনে হৈ পৰিছে যে সিহঁতৰ খাবলৈ ভাত নাই, কৰিবলৈ চাকৰি নাই,
খৰচলৈ পইচা নাই.....so on and so forth !”

হিন্দু-মুছলমানৰ সম্প্ৰীতি, জাতীয় একতাৰ প্ৰধান ভেটি। একটা
স্থাপন কৰিবলৈ চেষ্টা কৰোঁতে মুছলমানসকলে ন্যায় দাবীতকৈ অতিৰিক্ত
কিছুমান দাবী কৰাত তৃতীয় দশকত হিন্দুৱে আপত্তি কৰিছিল। ৰামজি
মেক্‌ডনেল চাহাবৰ ‘সাম্প্ৰদায়িক বাটোৱাৰ’ (communal award) পাছত
মুছলমানসকলৰ এনে দাবী বৃদ্ধি পাইছিল। গান্ধীজীয়ে সাম্প্ৰদায়িক বাটোৱাৰ

৬। ‘বৰবৰুৱাৰ ভাবৰ বুৰবুৰণি’; ‘বম’।

বিৰোধিতা কৰিছিল কিন্তু মুছলমানসকলৰ সন্দেহ দূৰ কৰিবৰ কাৰণে তেওঁ-লোকৰ আয়া প্ৰাপ্যতকৈ অধিক দিবলৈকো আগবাঢ়িছিল, যদিহে মুছলমান-সকলে সাম্প্ৰদায়িক বাটোৱাৰ অস্বীকাৰ কৰে। কুপাবৰেও গান্ধীজীৰ সুৰত সুৰ মিলাই স্বকীয় ৰীতিত কৈছে :

“গান্ধী মহাৰাজৰ লগত সুৰ মিলাই ময়ো কওঁ—মুছলেমসকলে যি বিচাৰিছে দিয়া, আৰু আঁতৰি চাই থাকা। তেওঁলোকে ছুখ নকৰাকৈ লাভৰ সবহভাগ পালে সম্ভৱতঃ অপদাৰ্থতাৰ ফালে ঢাল ল'ব। অৱশ্যে তেওঁলোকৰ যে তেনে হওক, এইটো আমাৰ উদ্দেশ্য নহয়। চাৰ ছৈয়দ আহমদে ক'ব নিচিনা হিন্দু আৰু মুছলেম ভাৰত জননীৰ ছুটা চকু। এটা চকু দুৰ্বল হলে আমাৰ সুন্দৰী আই হে কুন্ধচ হ'ব।”^৭

ভাৰতীয় স্বাধীনতাৰ দাবী সম্পৰ্কে আলোচনা কৰিবলৈ ১৯৩০ চনত লণ্ডনত যুৰণীয়া মেজমেল আহ্বান কৰা হৈছিল। তালৈ ভাৰতীয় জনতাৰ প্ৰতিনিধিক নিমন্ত্ৰণ নকৰি চৰকাৰৰ সমৰ্থকক প্ৰতিনিধি মনোনীত কৰি নিয়া দেখি কুপাবৰ বৰবৰুৱাই এনেদৰে মন্তব্য কৰিছে : “বিলাত প্ৰবাসী ভাৰতীয় মেলুৱৈসকলে যিহকে কখন-মখন কৰক তেওঁলোকৰ কথা ভাৰতৰ সৰ্ব-সাধাৰণে মানিব বুলি মনে নধৰে। তেওঁলোকক ভাৰতৰ সৰ্ব-সাধাৰণে নিজৰ প্ৰতিনিধি পাতি পঠিওৱা নাই। ভাৰতৰ প্ৰতিনিধিসকল বৰ ফাটেকৰ ভিতৰত, সেই সকলৰ এজনো মেলত নাই। এতেকে বিলাতৰ মেলত মেলুৱৈসকলে গোৱা-বোৱাবোৰ খোলাকুটিৰ তাল হ'ব।”^৮

ইংৰাজ চৰকাৰৰ মনোনীত ৰায়বাহাদুৰ, ৰায়চাহাব খিতাপধাৰী সদস্য-সকলে যে ভাৰতৰ স্বাধীনতা আনিব নোৱাৰে বৰং স্বাধীনতা লাভৰ পথত অন্তৰায়-স্বৰূপহে সেই কথা ‘বৰবৰুৱাৰ ৰাজনীতি’ শীৰ্ষক প্ৰবন্ধত কুপাবৰে ব্যঙ্গৰ ছলেৰে প্ৰকাশ কৰিছে। এই প্ৰবন্ধত কংগ্ৰেছৰ অহিংস আন্দোলনৰ বিৰুদ্ধে ৰায়চাহাব, ৰায়বাহাদুৰ, খাঁ চাহাব, খাঁ বাহাদুৰ আদি ইংৰাজ-সমৰ্থকৰ দল এটাৰ সেনাবাহিনী তৈয়াৰ কৰি বৰবৰুৱাই যুদ্ধত নমাৰ পৰিকল্পনা কৰিছে।

কুপাবৰে ‘জাতীয় ঐক্য’ নামৰ প্ৰবন্ধত মুছলিমৰ ফেচিষ্টদলৰ প্ৰশংসা কৰিছে। কিন্তু সেই প্ৰবন্ধ লেখিবৰ সময়ত ফেচিষ্টদল সাম্ৰাজ্যবাদী আৰু উৎপীড়ক-অত্যাচাৰীও হৈ উঠা নাছিল। নানা দল-উপদলৰ বিভেদ চূড়মাৰ

৭। ‘ভাৰত ব্ৰহ্মৰণি’ ; ‘ধৰ্ম্ম, সাম্প্ৰদায়িক ঐক্য’।

৮। ‘বৰবৰুৱাৰ ভাৰত ব্ৰহ্মৰণি’ ; ‘যুৰণীয়া মেজমেল’।

কৰি ইটালীক এটা ঐক্যবদ্ধ জাতিৰূপে গঢ়ি তোলা বাৰ্জনৈতিক গোষ্ঠী বুলি ফেচিষ্টদলক প্ৰশংসা কৰিছে। ফেচিষ্টদলে ইটালীত জাতীয় ঐক্য প্ৰতিষ্ঠা কৰা কাৰণেই কৃপাবৰে প্ৰশংসা কৰিছে, ফেচিবাদৰ আদৰ্শ আৰু মতবাদ তেওঁ সমৰ্থন কৰিছিল নে নাই সেইটো জনা নেযায়। ইটালীৰ অৱস্থা লগত একতাহীন ভাৰতবৰ্ষৰ অৱস্থা তুলনা কৰি আক্ষেপৰ সুৰত বৰবৰুৱাৰ 'ফেবাৰ আচামী' দ্বিতীয় বুৰবুৰণিৰ যোগেদি এনেদৰে কৈছে :

“আমাৰ হতভাগ্য ভাৰতৰ মানুহে এই মহামন্ত্ৰৰ মহিমা (একতা) কেতিয়াবা বুজিবনে ? যিদিনাই বুজি স্বদেশক আগকৰি নিজৰ ক্ষুদ্ৰ স্বার্থ, ক্ষুদ্ৰ জাতি আৰু ধৰ্ম্মৰ নামত আচৰা সংকীৰ্ণতাক পিছত ঠাই দিব সেইদিনাই ভাৰতে পৰাধীনতাৰ লোৰ জিঞ্জিৰি ছিঙি স্বৰাজৰ সোণৰ সাতশৰী গলত পিন্ধিব। সেইদিনাই তেতিয়া কোটি ভাৰত সন্তানৰ প্ৰবল ঢলে ভাৰত ধূই-পখালি পৰিত্ৰ কৰিব আৰু জলধিবপৰা লক্ষ্মী ওলোৱাদি পূৰ্ণ গৌৰৱেৰে ভাৰতমাতা উদয় হ'ব। সেই ভাৰতী আইৰ চুলিৰ আগে হিমালয়ৰ শৃঙ্গ গৌৰীশঙ্কৰ ছুব, পূৰ্বঘাট আৰু পশ্চিমঘাট এই দুই হস্তপদ্মই সন্তানসকলক আকৌৱালি ধৰিব, বিদ্যাপৰ্বতৰূপ পদ্মমালাৰে তেওঁৰ মূণাল ধবল কণ্ঠ পৰিশোভিত হ'ব, চন্দ্ৰসূৰ্য্যতৰা পতোৱা নীলা চন্দ্ৰাতপ তেওঁৰ মূৰত ওৰ খাব, তেওঁৰ পাদোদক গঙ্গা, ব্ৰহ্মপুত্ৰ আৰু কাবেৰীৰ জলে ভাৰতৰ স্থান পৰিত্ৰ আৰু শস্যশালী কৰিব আৰু তেওঁৰ কোলাত আশ্ৰয় লোৱা দেশী-বিদেশী নিৰ্ব্বিশেষে সকলোকে আয়ে বৰাভয় দান কৰি বক্ষা কৰি শুভাশীৰ্ব্বাদ কৰিব আৰু এই পুৰাতন চিৰন্তন ভাৰতমাতৃয়ে আকৌ জগৎশ্ৰেষ্ঠ আসন লাভ কৰিব।”^২

ওপৰৰ উদ্ধৃতিটো কৃপাবৰী সুৰ আৰু ঠাচত ৰচিত হোৱা নাই, দেশ-মাতৃকাৰ বেদীত সেৱানিবত ভক্তৰ স্তুতিবচন যেনহে অনুভৱ হয়। কৃপাবৰৰ মুখত এনে আবেগপ্ৰধান উক্তি বৰ অসঙ্গত যেন লাগে। সেই কাৰণেই বৰবৰুৱাৰ যোগেদি সেই বৰ্ণনা প্ৰকাশ নকৰি, 'ফেবাৰ আচামী' দ্বিতীয় বুৰবুৰণিৰ মুখত কথাখিনি দিছে। সি যি কি নহওক, বেজবৰুৱাৰ দেশাত্মবোধ-প্ৰকাশৰ ই এটি অতু্যজ্জল চানেকি।

পৰাধীন অৱস্থা ভাৰতৰ চিৰকাল নেথাকে,—এই কথাত কৃপাবৰে বিশ্বাস কৰিছিল। কাৰণ ৰথৰ চকৰিৰ দৰে উত্থান-পতন জগতৰ ৰীতি। এবাৰ নামিলে পাছত আকৌ ওপৰলৈ উঠে। এই ৰীতিত বিশ্বাস ৰাখিয়ে

২। 'ভাৰত বুৰবুৰণি'; 'জাতীয় ঐক্য'।

কুপাৰৰে কৈছে : “ভাৰত আজি টকা ঠেকেচা খাই পৰিছে, ভালেই হৈছে।
ইয়াৰ পাছত ভাৰত এনেকৈ দপ্‌দপাই উঠিব, এনেকৈ উচাং মাৰি উঠিব যে
সেই উচাং আৰু দপ্‌দপনিয়ে

বান্ধাৰন্তে শিৱৰ কেশৰ

উবাই সবে বিমান স্বৰ্গৰ ॥

খলগে সাগৰ শ্বাস লাগি।

বেগত পৰ্বত পৰে ভাগি ॥”^{১০}

পিতৃদেৱতাৰ স্মৰণত

অৰুণা মুখাৰ্জী

শ্ৰেষ্ঠ লেখকৰ বচনাৱলী দেশৰ সাহিত্যিক-সমালোচকসকলে সমালোচনা কৰে; সেই গ্ৰন্থসমূহৰ অনুবাদ হ'লে বিদেশী সমালোচকসকলেও বিশ্লেষণ কৰি চায়। সেয়ে অসমীয়া সাহিত্যৰ ওজা লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যিক দিশটোৰ বিষয়ে মই একো ক'ব খোজা নাই। মাথোন এজন স্বৰ্গীয় ব্যক্তিৰ নিঃকিন ছহিতা হিচাবে ঘৰুৱা পৰিবেশত তেওঁ মানুহজন কেনে আছিল আৰু ঘৰৰ মানুহখিনিৰ লগত তেওঁৰ সম্পৰ্কই বা কেনে আছিল, সেই বিষয়েহে দুই-চাৰিটা কথা ইয়াত উল্লিখিয়াই যাম।

বিগত দিনবোৰলৈ উভতি চালেই দেউতাৰ স্মৃতি মোৰ মানস পটত জিলিকি উঠে। সকলোৰে প্ৰতি সমানে থকা দেউতাৰ দয়া, মৰম, বসিকতা আৰু সৰলতা, জীৱনৰ এটি অসাধাৰণ বৈশিষ্ট্য। তেওঁৰ এই বৈশিষ্ট্য বা মহত্বৰ বাবেই মই প্ৰতি মুহূৰ্ততে তেওঁক স্মৰণ কৰি তেওঁৰ আত্মাৰ উদ্দেশে সদায় মোৰ ভক্তিৰ অঞ্জলি অৰ্পণ কৰি আহিছোঁ।

পৰিয়ালৰ আটাইকেইটি মানুহলৈকে দেউতাৰ অশেষ মৰম আছিল। কিন্তু ঘৰখনৰ মানুহৰ মাজতেই যে তেওঁৰ মৰম সীমাবদ্ধ আছিল তেনে নহয়; তেওঁৰ এই স্নেহ পশু-পক্ষী আনকি ফুলনিৰ গছ-ফুল আদিলৈকো বিয়পি পৰিছিল। আমি ল'ৰা-ছোৱালীকেইটিক কেতিয়াও তেওঁ বাগিচাৰ ফুল মোহাৰি-ফুচৰি চিঙিবলৈ নিদিছিল; বৰং ফুল-পাতৰ মনোমোহা সৌন্দৰ্যক প্ৰশংসা কৰিব পৰা গুণটিহে শিকাইছিল। দেউতাই আমাক ইয়াৰ দ্বাৰা ভগৱানৰ বিশাল সৃষ্টিৰ কেনেকৈ যশ-গুণ গাব লাগে পৰোক্ষভাৱে তাৰেই শিক্ষা দিছিল।

দেউতাৰ জীৱনৰ আন এটি বৈশিষ্ট্য হ'ল জীৱদয়া। সকলো জীৱ-জন্তুৰ প্ৰতি তেওঁৰ আছিল অপৰিমেষ স্নেহ। মাৰি, এচাৰি আদিৰে জীৱ-জন্তুক খুচি বা কোবাই ল'ৰা-ছোৱালীয়ে আমোদ পায়। এইবোৰত যাতে নালাগে সেই বিষয়ে দেউতাই আমাৰ ওপৰত সতৰ্ক দৃষ্টি ৰাখিছিল। আমি হাওঁবা আৰু সম্বলপুৰত থকা কালত গৰালত জন্তু ৰাখি প্ৰতিপালন কৰাৰ

বিষয়ে তথা সিবিলাকৰ প্ৰতিবিধৰে স্বভাব-প্ৰকৃতিৰ বিষয়ে দেউতাই আমাক সবল বুজনি দিছিল। সকলো জীৱ-জন্তুৰ প্ৰতি দয়াপৰৱশ হ'বলৈ এইদৰেই দেউতাই আমাক এটা ডাঙৰ শিক্ষা দিছিল।

জীৱনৰ ভাটি বয়সত সম্বলপূৰ্বত থকা কালত দেউতাই বৰ ডাঠ হাবিৰ মাজত কাম কৰিব লগীয়া হৈছিল। এই সময়তে তেওঁ মাজে সময়ে চিকাৰলৈ গৈছিল। চিকাৰত অৱশ্যে তেওঁ বাঘ, ভালুক, মেথোন আদি হিংস্ৰ আৰু ভয়ঙ্কৰ জন্তুবোৰেহে মাৰিছিল; হৰিণ, ময়ূৰ আদি নিৰ্মাখিত প্ৰাণীবোৰক তেওঁ কোনো দিনেই মৰা নাছিল।

লগৰীয়া-সমনীয়াৰ প্ৰতি দেউতাৰ অকৃত্ৰিম মৰম আৰু উদাৰতা আছিল। ব্যৱসায়ী জীৱনত যিসকল লোকক তেওঁ বৰ বিশ্বাস কৰি চলিছিল, সেই সকলেই তেওঁক বহুতৰাৰ প্ৰৱৰ্দ্ধনা-প্ৰত্যাৰণা কৰিছিল। কিন্তু একমাত্ৰ ভগৱানৰ ওপৰতেই তেওঁ সিবিলাকৰ বিচাৰ বা শাস্তিৰ ভাৰ এৰি দি নিজে সিবিলাকৰ সকলো দোষ মৰিষণ কৰিছিল। কাৰো প্ৰতিয়েই বিদ্বেষ বা ঘৃণাৰ ভাৱ নথকা লোক আছিল আমাৰ দেউতা। ইয়াৰপৰাই বুজিব পাৰি যে, মানুহৰ সততাৰ ওপৰত তেওঁৰ দৃঢ় বিশ্বাস আছিল। তাৰ স্বাভাৱিক পৰিণতি স্বৰূপে তেওঁ ধৰি ল'ব পাৰিছিল যে, অইনে তেওঁৰ প্ৰতি অত্যাচাৰণ কৰাটো আছিল তেনেই খন্তেকীয়া।

কলেজীয়া জীৱনৰ সামৰণি মাৰি দেউতাই অসমৰে এজন ব্যৱসায়ীৰ অংশীদাৰ হৈ কলিকতাত কাঠৰ কাৰবাৰত লাগে। তেওঁলোকৰ যুটীয়া ব্যৱসায় দিনে দিনে ঠন ধৰি উঠিছিল। কিন্তু ক্ষেই বছৰমান যোৱাৰ পাছত তেওঁলোকৰ মাজত মনোমালিগ্ৰৰ সৃষ্টি হ'ল আৰু দেউতাই সেই অংশীদাৰৰপৰা আঁতৰি আহিবলৈ বাধ্য হ'ল। ইয়াৰ বাবেই আগতে যিটো ঘৰত তেওঁ অংশীদাৰজনৰ লীগত একেলগে আছিল, সেই ঘৰটি এৰি থৈ হাওৰাৰ 'ব'জমেৰা লেন'ত নতুনকৈ এটি ঘৰ কিনি ল'লে আৰু তাতে থাকিয়ে আছুতীয়াকৈ কাৰবাৰ আৰম্ভ কৰি দিলে। কিন্তু সেই অংশীদাৰজনৰ প্ৰতি কোনো কালো তেওঁ কুভাৱ পোষণ কৰা নাছিল। কিয়নো আমি ছোৱালী-কেইটাই সদায় দেখিছিলোঁ যে, যেতিয়াই তেওঁ দেউতাক মাতি পঠিয়ায় তেতিয়াই দেউতাই তেওঁৰ ঘৰত ওলায়গৈ আৰুসেই একেই খুলুতীয়া কথাৰে মেল মাৰি তেওঁক হুঁৱায়। এই এটি মাত্ৰ উদাহৰণৰপৰাই জানিব পাৰি আমাৰ দেউতা কিমান মহৎ আৰু উদাৰ আছিল। যি কোনো ব্যৱসায়তে অংশীদাৰৰ মাজত মনোমালিগ্ৰৰ সৃষ্টি হোৱাটো স্বাভাৱিক; কিন্তু তাৰ দ্বাৰা

মানবীয় সম্পৰ্ক লাঘৱ হোৱা কথাটো দেউতাই একেবাৰে সহ কৰিব নোৱাৰিছিল।

দেউতাই তেওঁৰ আত্ম-চৰিতখন (‘মোৰ জীৱন-সোঁৱৰণ’) কি কাৰণে আধৰুৱাকৈ এৰিলে, তাকে ভাবি অনেকে আচৰিত হয়। অৱশ্যে মই তাৰ কাৰণ জানো। গ্ৰন্থখনি অসমাপ্তকৈ এৰাৰ কাৰণ এয়ে যে, ‘জীৱন-সোঁৱৰণ’ত সকলো ঘটনা লেখি যেতিয়াই জীৱনৰ এছোৱা কালৰ ঘটনা পৰিবেশন কৰিব লগীয়া হ’ল তেতিয়া তেওঁ ভাবিলে যে সত্যৰ অপলাপ নকৰি সকলো কথাকে সাধুতাৰে ব্যক্ত কৰিবলৈ হ’লে, তেওঁৰ লগত সংশ্লিষ্ট থকা বহুতো লোকৰে কিছুমান অপ্ৰীতিকৰ কাহিনী স্মৃতিৰ লাগিব। ‘আত্ম-চৰিত’ লেখি লোকৰ ছূৰ্ণাম গাবলৈ আৰু তেওঁ মন নকৰিলে। সেইবাবে ‘জীৱন-সোঁৱৰণ’ৰ তাতেই যতি পৰিল। তেওঁৰ দয়াৰে ভৰা অন্তৰখনিয়ে তেনে অশোভনীয় কাম কৰিবলৈ তেওঁক উদগণি নিদিলে।

দেউতাৰ হাশ্বৰসৰ বিষয়ে তেওঁৰ গ্ৰন্থৰাজিয়ে প্ৰমাণ দিব। আজিবপৰা এশ বছৰৰ পাছতো তেওঁৰ গ্ৰন্থসমূহ পঢ়িলে তেনেই গোমোঠা মানুহজনৰ মুখতো অন্ততঃ খন্তেকৰ বাবে হ’লেও হাঁহি জিলিকাবলৈ তাত যথেষ্ট সজীৱতা বা সমল থাকিব। হাশ্ব-ৰসিকতা মানৱ জীৱনলৈ সঁচাই এক ঐশ্বৰিক অৱদান আৰু খুব কম মানুহেহে এই অৱদান লাভ কৰিব পাৰিছে। মোৰ ককাদেউতা দীননাথ বেজবৰুৱাৰ পুত্ৰ-কন্যাৰে ভৰা এখন বৃহৎ সংসাৰ আছিল। কিন্তু তেনে এখন ঘৰতো দেউতাত বাদে আন কাকো ৰসিক হিচাবে দেখা মোৰ মনত নপৰে। মোৰ এজন বৰ দেউতা (দেউতাৰ ওপৰৰ-জন ককায়েক) বৰ খিং-খিঙীয়া স্বভাৱৰ মানুহ আছিল। মোৰ মনত আছে, এইজনা বৰ দেউতাই আমাৰ হাওৰাৰ ঘৰলৈ আহি চিঞৰ-বাখৰ কৰি, ভায়েক কেইজনক ধমক দি গোটেইখনতে হুলস্থূল লগাই দিয়ে। ঠিক সেই সময়তে দেউতাই টপ কৰে কিবা এটা খুছতীয়া কথা উলিয়াই দি আটাইৰে মাজত হাঁহিৰ খলকণি সৃষ্টি কৰি পৰিস্থিতি সলনি কৰিবলৈ চেষ্টা কৰে। ককায়েকেও আন একো উপায় নাপাই “লখী, তোৰ আৰু এইটো স্বভাৱৰ শুধৰণি নহ’ল; তই একো কথাতে গুৰুত্ব নিদিয়” বুলি কৈ মনে মনে থাকে। হুলস্থূলো তাতেই শেষ হয়।

জীৱনৰ শেষ দিনলৈকে সুখ-দুখ, আলৈ-আছকালৰ কোনো অৱস্থাতে

বসিকতাৰ এনে মহান অৱদানৰপৰা দেউতা বঞ্চিত হোৱা নাছিল। মোৰ ধাৰণা, ই নিশ্চয় তেওঁৰ সুস্থ-সবল শৰীৰ তথা মনৰ ফল। তেওঁ যৌৱন কালতে কলেজীয়া শিক্ষাৰ বাবে কলিকতালৈ যায়। তাতে তেওঁ খেল-ধেমালিৰ বাবে যথেষ্ট সা-সুবিধা পাইছিল। পিচত তেওঁ 'ইণ্ডিয়া ক্লাব'ত যোগো দিছিল। আনকি নিজৰ ঘৰতো তেওঁ আমাৰ লগত খেলিছিল আৰু ঠাট্টা-মস্কৰা কৰিছিল। মই আৰু মোৰ ভনীজনী তেতিয়া সৰু। সেই সময়তে দেউতাই কেতিয়াবা ভাত খাই উঠাৰ পিচত পৰ্দা এখনত ধৰি তাত টুকুৰিয়াই দি ক'বলৈ ধৰে, "কুসুমিকা, মোৰ সোণজনী, কুসুমিকা।" মই তেতিয়া সোধোঁ, "দেউতা, কুসুমিকা কোন?" দেউতাই তেতিয়া কয়, "তই নাজান, কুসুমিকা মোৰ দ্বিতীয়া পত্নী।" মোৰ তেতিয়া ইমান ঈৰ্ষা হৈছিল যে, মই মাক সাৱটি ধৰি ফেকুৰি উঠিছিলোঁ। দেউতাই কিন্তু তেনেকৈ আমাক জোকায়ৈ ভাল পায়।

এসময়ৰ কথা। আমাৰ লিগিবীজনীৰ এটি ল'ৰা আছিল। তাৰ তেতিয়া পাঁচ বছৰ। দেউতাই এদিন তাক মাতি আনিলে আৰু ম'হৰ গুন্ গুন্ শব্দ কৰিবলৈ শিকাই দিলে। তাৰ পিচত আমি মেজত ভাত খোৱাৰ সময়ত মেজৰ তলেদি মনে মনে গৈ আমাৰ ভৰিত চিকুতিদিবলৈও তাক শিকাই দিলে। তাৰপৰা কম অতপালিখন হৈছিল নে! যি কি হওক, দেউতা আছিল গোটেই ভেৰাকুটিৰ ভঁৰাল। তেওঁৰ এই অফুৰন্ত ভঁৰালৰপৰা তেওঁ প্ৰতি নিশাই খাই উঠাৰ পাচত কিবা নহয় কিবা এটা উলিয়াই দিয়ে, আৰু আমি এটাইবোৰে তাকে লৈ হাঁহি হাঁহি শেষত শোৱা পাটিত উঠোঁগৈ। ইমান ডাঙৰ মানুহ এজন হৈও কেনেকৈ তেওঁ তেনে এটি শিশুৰ পৰ্যায়লৈ আহিব পাৰিছিল ইয়েই তাৰ চানেকি। তছপৰি তেওঁৰ চিৰ-যৌৱনৰ বহুশ্ৰুতিতেই। বুঢ়া বয়সতো যদি তেওঁক কোনোবাই বুঢ়া বোলে তেন্তে তেওঁ কৈ উঠিছিল, "কোনেনো মোক বুঢ়া বোলে? মই নাতি ল'ৰাহঁতৰ সৈতে একেলগে ডাঙৰ হ'বলৈহে স্নিহঁতৰ বয়সলৈ উভতি যাবলৈ ধৰিছোঁ।"

মোৰ পিতৃদেৱ আছিল অপাৰ জ্ঞানৰ ভাণ্ডাৰ। জ্ঞান-বিশালতাৰ বাবেই মই তেওঁক আজীৱন সন্মান আৰু পূজা কৰি আহিছোঁ। কিন্তু তেওঁ যে মোৰ কেৱল পিতৃয়ে আছিল তেনে নহয়, তেওঁ আছিল মোৰ পৰম বন্ধুও—যিজন বন্ধুৱে জীৱনৰ জটিল সমস্যা কিছুমানৰ সমাধানৰ পথ মোক বিচাৰি দিছিল। কিবা এটা সমস্যাৰ কথা ক'লেই তেওঁ ভগবদ্গীতাৰপৰা আৰু শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰদেৱৰ গ্ৰন্থপুঞ্জৰপৰা এটাৰ পাচত এটাকৈ পদ গাই তাৰ অৰ্থ কৰি দিছিল।

তেওঁৰ ধৰ্মপ্ৰাণ অন্তৰখনৰ এয়া জ্বলন্ত নিদৰ্শন। তেওঁৰ ধৰ্মনিষ্ঠা যেনে গভীৰ আছিল, আশাবাদো সিমানে প্ৰশস্ত আছিল। সকলো বস্তুতে, সকলো কথাতে তেওঁ সদায় আশাৰ জ্বলিওনি দেখিছিল। পৰমাত্মাৰ প্ৰতি থকা তেওঁৰ গভীৰ আস্থা আৰু নিগূঢ় বিশ্বাসেই এই গুণৰ মূল বুলি মোৰ ধাৰণা। জীৱনৰ কোনো মুহূৰ্ততে, আনকি বিপৰ্যয়ৰ সময়তো, তেওঁক বেছি পৰ বিমৰ্ষ হৈ থকা মই দেখা নাই। জ্যেষ্ঠা কন্যা সুবভিৰ অকাল মৃত্যুৱে তেওঁৰ অন্তৰক দিয়া গভীৰ শোকো এখন কিতাপৰ আকাৰে ৰূপ পাইছিল। দেউতাই সুবভিৰ মনোমুগ্ধকৰ ৰূপ-গুণৰ কথা আমাক বহুত বহুৰ ধৰি কৈ আহিছিল। আমি ডাঙৰ হৈ অহাতহে যেনিবা তেওঁ সাস্তুনা লভিব পাৰিছিল আৰু তেতিয়াৰপৰা আমাক উপযুক্ত শিক্ষা দিয়াতহে তেওঁ বেছিকৈ মন দিছিল।

তেওঁৰ স্বদেশপ্ৰেম তথা অসমপ্ৰীতিৰ কথা সবৰ্জনবিদিত। এনে এটি সৰু প্ৰৱন্ধত তাৰ বিস্তৰ ব্যাখ্যা অপ্ৰয়োজনীয়। দেশৰ এই অশান্ত পৰিস্থিতিৰ কালত তেওঁৰ দৰে এজন ব্যক্তি থকাহেঁতেন দেশৰ ভালেখিনি উপকাৰ হ'লহেঁতেন। যি কি হওক, আমাৰ হিন্দুধৰ্মই কোৱাৰ দৰে আত্মা যদি অমৰ, তেনেহলে মই আশা কৰোঁ, নিজ মাতৃভূমিৰ কল্যাণৰ বাবে লক্ষ্মীনাথৰ অশৰীৰী আশীৰ্বাদধাৰা অবিৰল ধাৰে বৈ থাকিব। তেওঁৰ প্ৰশস্ত আশাবাদ আৰু গভীৰ বিশ্বাসে তেওঁৰ অতি চেনেহৰ লুইতপৰীয়া দেশ অসম জননীৰ সকলো অপায়-অমঙ্গল নিমূৰ্ণ কৰিব।

শৈশৱৰ স্মৃতি

বত্না বৰুৱা

আমাৰ সকলকালছোৱা তেনেই বং-বহইচ আৰু বগবেবে ভৰা আছিল। আমি বাই-ভনী তিনিজনী। বাইদেউজনী আছিল বৰ ধেমেলীয়া প্ৰকৃতিৰ আৰু দেউতাৰ ধেমালিৰ কথাতো ক'বই নালাগে! তেওঁ নিজেই আছিল হাঁহিৰ বহঘৰা। বগব, বগব আৰু বগব। আমাৰ বং-ধেমালিত দেউতাই সদায় যোগ দিছিল। দেউতাৰ খুলতীয়া স্বভাৱটোৰ লগতে আৰু এটা বৈশিষ্ট্য হ'ল—তেওঁৰ আনক আমনি কৰা স্বভাৱটো। কথাই কথাই বগব কৰি, হোৱাই-নোহোৱাই কিবা নহয় কিবা এটা উলিয়াই তেওঁ আমাৰ মাক তেনেই নগুৰ-নাকতিখন কৰিছিল।

সকলকালৰ বহুত ঘটনা মোৰ আজিও ফট্‌ফটীয়াকৈ মনত আছে। মোৰ বয়স তেতিয়া ছয় নে সাত। তেতিয়া আমি হাওৰাৰ ২২নং ব'জমেবী লেনত। আমাৰ ঘৰটোৰ নাম আছিল 'লবেল্‌ছ'। ড্ৰইং কমটো অনুষ্ঠাপীয়াকৈ সজোৱা। তাত এখন আৰামী চোফা আছিল। মই যিটো দিনৰ কথা ক'ব খুজিছোঁ, সেই দিনটো আছিল কিবা এটা বন্ধৰ দিন; কি উপলক্ষে বন্ধ সেইটোহে মনত নাই। সময় ঠিক ছপুৰীয়া। মা আৰু দেউতা দুয়ো ওপৰ মহলাত ছপুৰীয়া জিৰণি লৈছে। বাইদেউ চিলাইৰ কামত ব্যস্ত আৰু মই মোৰ নলগাত লগা লচপচীয়া স্বভাৱটোৰ বাবে থিৰেৰে থাকিব নোৱাৰি সেই বৃহৎ চোফাখনৰ এটা মূৰত উঠি ঘোঁৰা দৌৰাবলৈ ধৰিলোঁ। তেনেতে কি হ'ল মই একো ধৰিব নোৱাৰিলোঁ, চোফাখনৰ এটা মূৰ হঠাতে দাং খাই গ'ল আৰু মই ভৰি ছখন ওপৰলৈ কৰি ধুপুচ্‌কৰে পৰি গলোঁ। মজিয়াখনো আছিল মাৰ্বল পাথৰৰ; চোফাৰে সৈতে মই লুটি খাই পৰোতে জন্‌জনকৈ কিবা এটা ভঙাৰ শব্দ হ'ল। কথাটো আছিল এয়ে যে, ওচৰতে ঠগা এখনত মোৰ ঢুকোৱা বাইদেউজনীৰ এখন লাইফ-চাইজ ফটো আছিল; কেনেবাকৈ খুন্দা লাগি হবলা সেইখনো বাগৰি পৰিল আৰু ফটোৰ ফ্ৰেমটোৰ আইনাখন জন্‌জনকৈ ভাঙি গ'ল। মোৰ যে কি অৱস্থা! মই যেনিবা যুদ্ধক্ষেত্ৰৰ কোনো এক আহত সৈনিকহে! কপালত তেজ, হাতত

তেজ, জখম হোৱা ঠাইবোৰৰ পৰা সিৰ্‌সিৰ্‌কৈ ওলোৱা কেৱল তেজ। আনপিনে বস্ত্ৰ ভঙাৰ সেই আতঙ্কজনক শব্দটোৱে মা-দেউতাক ওপৰৰপৰা নমাই আনিলে। কিন্তু তেওঁলোকে মোক তেনে অৱস্থাত দেখি গালি পৰাটো দূৰবে কথা, হাঁহিবলৈহে ধৰিলে। হাঁহিছিল অৱশ্যে দেউতাইহে। মুায়ে হ'লে আমাৰ তিবোতাসকলৰ স্বভাৱমতে মোক উধাই-মুধাই গালি পাৰিলে আৰু লৰালৰিকৈ প্ৰাথমিক চিকিৎসাৰ দিহা কৰিলে।

আন এটা ঘটনাৰ কথাও মোৰ মনত পৰে। দেউতাই নিজৰ ব্যৱহাৰৰ বাবে আছুতীয়াকৈ এটা কোঠা বাখিছিল। এইটো কোঠা তেওঁৰ বৰ প্ৰিয় আছিল। প্ৰতি সন্ধ্যাতে তেওঁ গিলাচত ছুই পেগ্‌ মদ লৈ আমাৰ লগত একেলগে বহি কথা চোবাই থাকিব। এদিন সন্ধিয়া কৰি যতীন ছুৰবা আমাৰ ঘৰলৈ আহিছিল। তেওঁ দেউতাৰ বৰ প্ৰীতিভাজন আছিল আৰু দেউতাই তেওঁক সদায়ে আমনি কৰিছিল। ছুৰবাক আমনি কৰা কাৰ্যত অৱশ্যে আমিও যোগ নিদিয়াকৈ থকা নাছিলোঁ। পিছে সেইদিনা দেউতাই আমাৰ লগুৱা লৰা ফটিকক আগধৰি শিকাই থ'লে যে, যেতিয়া ছুৰবা কোঠাত বহিব আৰু কথা-বতৰা পাতি কিবা কিবি খাবলৈ ল'ব ঠিক সেই সময়তে সি মনে মনে মেজৰ তলেদি গৈ ম'হৰ দৰে কুন্ কুন্ শব্দ কৰি ছুৰবাৰ ভৰিত টানকৈ চিকুটি দিব। ছুৰবা ডাঙৰীয়াই তেওঁৰ হোষ্টেলৰ যাৱতীয় কাম শেষ কৰি প্ৰতিদিনেই সন্ধিয়া বেলিকা আমাৰ ঘৰলৈ এপাক মাৰিছিলেই। সেইদিনাও আহি কোঠাত বহিলহি। কিছূপৰ পাচত মায়ে তেওঁক কিবা অলপ খাবলৈ দিলে। তেওঁ খাবলৈ ধৰোতেই দেউতাৰ শিকনি মতে ফটিকটোৱে আহি দিলে তেওঁৰ ভৰিত এটা চিকুট। বেচেৰা ছুৰবা! চিকুট খাই উচপ খাই উঠিল। তাতে তেওঁ আছিল উচপিচা স্বভাৱৰ লোক। সেয়ে তেওঁ আৰু থিৰেৰে বহি থাকিব নোৱাৰিলে; একেবাৰে চিঞৰি “বেজবৰুৱা, মোক কিহবাই কামুৰিলে” বুলি কৈয়েই লৰালৰিকৈ পছলিমুখলৈ গৈ ফোঁপাবলৈ ধৰিলে। ছুৰবাক তেনে অতিষ্ঠ অৱস্থাত দেখি ঠাণ্ডা কৰিবলৈ দেউতাই এলোটা পানী আনি দিলে তেওঁৰ মূৰত ঢালি। আমি যে ইমান হাঁহিছিলোঁ—মোৰ এতিয়াও মনত আছে। তাৰ পাচতে দেউতাই ছুৰবাক তেওঁৰ নিজৰ কোঠালৈ লৈ গ'ল আৰু তেওঁক প্ৰকৃতিস্থ কৰিবলৈ এক পেগ্‌ মদ যাচিলে। সেইখিনিয়ে পিছে ছুৰবাক বেছি উত্তেজিতহে কৰিলে। কথা কেনেবা হ'ল জানি দেউতাই তেতিয়া যু-ডি-ক'লন চতিয়াইহে তেওঁক শাস্ত কৰে।

আমাৰ হাওৰাৰ ঘৰত এটা মদিনাপুৰীয়া পৰিয়াল আছিল। এই পৰিয়ালটিৰ বুঢ়ী গাৰাকী আছিল আমাৰ লিগিৰী। বুঢ়ীৰ জীয়েকজনী আৰু পুতেক তিনিটায়ো লগুৱা হিচাবে আমাৰ ঘৰতে কাম-বন কৰিছিল। জীয়েক-জনী বিধৱা; কিন্তু ভাগ্যৰ ছবিপাকত বিধু নামৰ এজন উৰীয়া গুৱালৰ লগত তাইৰ গোপন প্ৰেম আছিল। গুৱালটোৰ ঘৰ আছিল আলিটোৰ সিপাৰে, ঠিক মুখামুখিকৈ। তাতে থাকি সি গাখীৰৰ যোগান ধৰিছিল। পিচত গৈ মদিনাপুৰীয়া পৰিয়ালটিৰ বুঢ়ীৰ বাহিৰে বাকী গোটেইবোৰে আমাৰ ঘৰৰ বস্ত্ৰ চুৰি কৰিবলৈ ধৰিলে। প্ৰত্যেক বাতিয়েই কিবা নহয় কিবা এপদ চুৰি হ'বই। চোৰৰ প্ৰকোপ ক্ৰমাৎ বাঢ়ি যাবলৈ ধৰিলে। বাতিপুৰা নামি আহিয়েই দেখিম কিবা নহয় কিবা এটা ঘটিছেই; হয় আলমিবাটোৱেই খোলা, নহয় লিখাপঢ়া কৰা ডেস্কখনেই খোলা; আৰু সেইমৰ্মে বস্ত্ৰবেহানিৰ চুৰি। এনেদৰে ক্ৰমে চুৰিকাৰ্য বাঢ়েহে বাঢ়ে; কিন্তু আমি হ'লে চোৰৰ কোনো গম নাপাওঁ। শেষত পুলিচক খবৰ দিয়া হ'ল। পুলিচে ক'লে যে, যদি দেউতাই মদিনাপুৰৰ পৰিয়ালটো তেওঁলোকৰ হাতত গটাই দিয়ে তেন্তে দুই মিনিটৰ ভিতৰতে তেওঁলোকে চোৰ উলিয়াই দিব। দেউতাৰ বেয়া লাগিল। তেওঁ পুলিচক ক'লে যে পৰিয়ালটোৰ ওপৰত তেওঁৰ অকণো সন্দেহ নাই আৰু সেইবাবে সিহঁতক ঘৰৰপৰা বাহিৰ কৰি দিবলৈও তেওঁ অনুমতি দিব নোৱাৰে, কিয়নো সিহঁত আমাৰ ঘৰৰ বৰ পুৰণি লগুৱা। দেউতাৰ এনে কাৰ্যই চোৰক সাহসহে দিলে। বিধুৰ পুতেক চক্ৰধ্বজো চোৰৰ দলত সোমাল। চুৰি দৈনিক চলিয়ে থাকিল। ফল স্বৰূপে আমাৰ বহুতো বস্ত্ৰ নাইকিয়া হ'ল। শেষত দেউতাই ভাবি-চিন্তি ঠিক কৰিলে যে, তেওঁ নিজেই কামটো হাতত ল'ব। সেই অনুসৰি এদিনাখন বাতি তেওঁ হাতত বন্ধুৰুটো লৈ আলমাৰিৰ পিছফালে চোপ লৈ বহি থাকি বাতি দুইমান বজাত যি ফালৰপৰা চোৰ আহে সেই ফালে থকা দুৱাৰলৈ নিৰীক্ষণ কৰি থাকিল। কিছুপৰ তেনেদৰে খাপ লৈ থকাৰ পিছত তেওঁ দেখে যে, এজন মানুহ হাতত সাৰে ভৰিত সাৰে সোমাই আহি লাহেকৈ দুৱাৰখন খুলিছে। তাৰ মানে চোৰ সোমাইছে। চোৰটোৱে ক্ৰমে ওপৰ মহলাৰ ড্ৰইং কমলৈ উঠি যাবলৈ ধাবোতেই দেউতাই দিলে গুলি এৰি। মানুহটো উচপ্ খাই উঠিল আৰু জীৱনৰ ভয়ত নিজৰ গলাবান্ধ আৰু কিবা কিবি এৰি থৈ লৰালৰিকৈ দুৱাৰত ছক্ লগালে। সি এখন দাও এৰি গৈছিল। দেউতাই দেখিলে যে, চোৰ চক্ৰধ্বজৰ বাদে আন কোনো নহয়। এনেকৈ হাততে চোৰ ধৰা পেলায়ো

দেউতাৰ সৰল মনটোৱে কিন্তু বিশ্বাস কৰা নাছিল যে গোটেই পৰিয়ালটো চুৰিকাৰ্যত লিপ্ত হ'ব পাৰে। সেইদিন ধৰি চোৰ সতৰ্ক হ'ল; দুই তিনি দিন মান চুৰি হোৱা নাছিল। তাৰ চতুৰ্থ দিনাখন আছিল 'জামাই বষ্টি'। মোমাইদেউহঁতে আমালৈ দুই তিনিখন ট্ৰেত ভাল ভাল মিঠাই আৰু ফলমূল উপহাৰ পঠাইছিল। সিদিনা পিছে আমি বাহিৰতে খালোঁ। 'সেইবাবে মায়ে সকলোবোৰ বস্তু আলমিৰাত ঠিকঠাককৈ সজাই ৰাখিলে। বাহিৰৰপৰা ফুৰিচাকি আহি আমি ওপৰ মহলাত শুই থাকিলোঁ। আলমাৰিৰ মিঠে তথা অশ্ৰু বস্তুবোৰ পিচ দিনাই খাম বুলি আমি আটাইকেইটাই আশা কৰি থাকিলোঁ। কিন্তু আমাৰ বিধি বাম! ৰাতিপুৱা দেখোঁ যে, আটাইসোপা খোৱা বস্তু আলমাৰিৰপৰা উলিয়াই আনি কোনোবা চোৰবাপুৱে ডাইনিং টেবুলত পৰম তৃপ্তিৰে ভক্ষণ কৰিছে। আমি হাঁহি ৰাখিব নোৱাৰিলোঁ। যি কি হওক, পুলিচক পুনৰ খবৰ দিয়া হ'ল। পুলিচবো সেই একেই আপত্তি—পৰিয়ালটো তেওঁলোকৰ হাতত গটাব লাগে। এই বেলিও দেউতাই তেওঁলোকৰ কথা নামানিলে। তেওঁ ক'লে যে, চক্ৰধ্বজ আৰু লিগিবিজনীৰ পুতেক ছটাক তেওঁ দেখা পোৱা বুলি ভাবে; কিন্তু সঠিকভাৱে তেওঁ একো ক'ব নোৱাৰে।

আন এদিনৰ কথা! আমাৰ ঘৰলৈ কেইগৰাকীমান আলহি আহিছিল। মায়ে তেওঁলোকক চাহ-জলপান দিবলৈ ধৰোতে মোক ওপৰলৈ গৈ তেওঁ শোৱা কোঠাৰ আলমাৰিৰপৰা টেবুলৰূথ এখন আনিবলৈ ক'লে। মই ওপৰলৈ গৈ আলমাৰি খুলি লিনেন এখন উলিয়াই আনিলোঁ। তাৰ অলপ পাচতে আমাৰ বুঢ়ীজনী ওপৰলৈ গ'ল। তাই শোৱা কোঠা সোমাওতে নৌ-সোমাওতেই দেউতাহঁতৰ বিছনাৰ তলৰপৰা কোনোৱাই আহি লাইট নজলোশ্বাকৈয়ে বুঢ়ীৰ হাতত খাপ মাৰি ধৰিলে। বুঢ়ীয়ে চিৎকাৰ কৰি উঠিল। এই চিৎকাৰতে মানুহজনেও পিছফালৰ জমাদাৰ অহা বাটেদি ভিৰাই লৰ দিলে। আমি আটাইবোৰে ওপৰলৈ গৈ দেখোঁ যে বেচেৰী বুঢ়ীয়ে একেবাবে ফোঁপাই-জপাই আছে। ঘটনাটো হ'ল এয়ে যে মই টেবুল নেপকিনখন আনিবলৈ যাওতে কোনোৱাই বিছনাৰ তলৰপৰা মোক লক্ষ্য কৰি আছিল। তাকে ভাবি মোৰ গাৰ নোম সিঁয়ৰি উঠিল। এনেদৰে পূৰ্বা চাৰি মাহ ধৰি এইটো পৰিয়ালে আমাক বৰ জুলুম দি আছিল। তাৰ পিচত গৈ গোটেই অঞ্চলটোতেই চুৰি আৰম্ভ হ'ল। যথা সময়ত পুলিচে ৱিধুৰ পুতেকক ধৰি নিলে; চুৰি হোৱা বস্তুবোৰ তাৰ ঘৰৰপৰা উদ্ধাৰ

কৰা হ'ল। বেতেৰে কেইচাতমান লগাই দিয়াত সি গোটেই ঘটনাটো ভব-
ভবাই কৈ দিলে; স্বীকাৰ কৰিলে যে চোৰ সিহঁতেই আৰু সিহঁতেই এই
গোটেইখন কৰিছিল। ইমানখিনি হোৱাৰ পাছতো দেউতাই তাক জেললৈ
যোৱাৰপৰা বক্ষা কৰিলে; কিন্তু সিহঁতক আমাৰ ঘৰৰপৰা উলিয়াই দি স্বস্থানলৈ
পঠিয়াই দিলে।

মোৰ মনত আছে, ১৯২৭ চনত মোৰ বাছনি পৰীক্ষা; তাৰ মানে
১৯২৮ চনৰ মাৰ্চ মাহত—মই মেট্ৰিকৰ ফাইনেল পৰীক্ষা দিব লাগে।
কলিকতাৰ দৰ্ছন স্কুলত মই পঢ়িছিলোঁ। মোৰ ভনীজনীয়েও সেই স্কুলতেই
পঢ়িছিল। এই সময়ছোৱাৰ প্ৰতিটো সপ্তাহৰ শেষত আমি দুয়ো জোবানাকোৰ
ঠাকুৰ পৰিয়ালৰ আমাৰ সৰু মোমাইদেউৰ ঘৰলৈ যাওঁ আৰু সোমবাবে
বাৰ্তিপুৱাহে তাৰপৰা স্কুললৈ আহোঁ। সেই সময়ত মটৰ গাড়ী নাছিল বুলিয়েই
ক'ব পাৰি। মোমাইদেউ ডাঙৰ জমিদাৰ হ'লেও তেওঁৰ নিজা যান-বাহন
নাছিল। গতিকে আমি ঘোৰাই টনা গাড়ীৰেহে অহা-যোৱা কৰিব লগা
হৈছিল। মোৰ বাছনি পৰীক্ষা শেষ হোৱাৰ এসপ্তাহৰ পাছতেই আমি দুয়ো
মোমাইদেউৰ ঘৰত উঠিলোঁগৈ। পিছে মোৰ গাটো ভাল নলগা হ'ল; মনত
কোনো আনন্দ নাই। অসুখীয়া গাৰেই এটা সোমবাবে মোমাইদেউৰ ঘৰৰ-
পৰা আমি আহিলোঁ। তেতিয়াই সম্বলপুৰৰপৰা এখন টেলিগ্ৰাম পালোঁ যে,
বন্ধু এজনৰ ঘৰলৈ যাওঁতে দেউতাক কুকুৰে কামুৰিছে। সেইবাবে বেজী
ল'বলৈ তেওঁ শ্বিলঙলৈ যাব। সেই সময়ত শ্বিলঙৰ বাদে আন ক'তো তাৰ
বেজী নাছিল। গতিকে কুকুৰে কামুৰিলে শ্বিলঙৰ পেছিঅ'ব ইনষ্টিটিউশ্বনলৈ
যোৱাৰ বাদে আৰু অন্য উপায় নাছিল। দেউতাৰ খবৰটো শুনি মোৰ
ভালো লাগিল, বেয়াও লাগিল। ভাল লাগিল এই বাবে যে, আহিছে
যেতিয়া তেওঁক নিশ্চয় লগ পাম; কিন্তু তেওঁক যে কুকুৰে কামুৰিছে সেইটো
শুনিহে বেয়া লাগিল। সি যি কি নহওক, দেউতা সিদিনাই ওলালহি।
দেউতাই মোৰফালে লক্ষ্য কৰি ক'লে যে মই বৰকৈ ক্ষীণাই গৈছোঁ; সেই-
বাবে অলপ পৰিৱৰ্তনৰ বাবে মোক তেওঁ লগতে শ্বিলঙলৈ লৈ যাব। পিচুদিনা
দেউতাৰ লগতে ময়ো শ্বিলঙলৈ ওলালোঁ। আগৰেপৰাই গা বেয়া লাগি
আছিল, গোটেই বাটেই মোৰ ভীষণ জ্বৰ উঠিল। কিন্তু জ্বৰৰ কথা দেউতাক
একো নকলোঁ। শ্বিলঙত আমি কেন্দ্ৰেছ ট্ৰেছৰ আমাৰ সম্বন্ধীয়া পেহীৰ ঘৰত
উঠিলোঁগৈ। তেওঁলোকৰ ঘৰটিৰ নাম আছিল 'বথৰেল'। মোৰ জ্বৰ ক্ৰমে
বেছি হ'ল। গতিকে মই কেনিও ওলাব নোৱাৰিলোঁ।

শেষত দেউতাক জ্বৰৰ কথা ক'ব লগীয়া হ'ল। মোৰ অৱস্থা দেখি দেউতা অস্থিৰ হৈ পৰিল। মোৰ হয়তো কপাল ভাল আছিল, সেইগুণে ঠিক পিছৰ-ঘৰটোতে ডাঃ বিধান ৰায় আছিল। দেউতাই তেওঁক মাতিবলৈ গ'ল। ডাঃ ৰায়ৰ ঘৰলৈ গৈ দেখে যে মোৰ ককাদেউতা ববীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰো তাত উপস্থিত। তেওঁ মোৰ অসুখৰ কথা শুনি দেউতাক ক'লে, “লক্ষ্মীনাথ, ময়ো কিছু শৰীৰ-চিকিৎসা জানো, পোনতে তাকে ব্যৱহাৰ কৰি চাওঁ বলা। তাৰ পাচতো ডাক্তৰৰ পৰামৰ্শ ল'ব পাৰিবা।” এই বুঢ়াজনেও হাতত ঔষধৰ বাকচটো লৈ লৰি আহিল আৰু তাৰে কিবা কিবি ঔষধ মোক খাবলৈ দিলে। কিন্তু সেই ঔষধৰ গুণ হ'লে একো নাপালোঁ। শেষত ডাঃ ৰায়ক মাতিব লগীয়া হ'লেই। তেওঁ মোৰ জিভা চাই মোৰ টাইফয়ড হৈছে বুলি ক'লে। দেউতা হতাশ হ'ল। শুশ্ৰূষা কৰিবলৈও তাত কোনো নাই; অকলে কি কৰে এতিয়া? গুণি-গাঁথি মালৈ এখন টেলিগ্ৰাম কৰিলে। মায়ে তাৰ দুদিন নে তিনিদিন পাচতে ওলালহি। মাৰ লগতে বাইদেউৰ কণমানি ল'ৰা স্বৰূপো আহিছিল। সি তেতিয়া মাৰ লগতে আছিল। ইপিনে মই দুমাহ কাল ৰোগ-শয্যাতে পৰি থাকিব লগীয়া হ'ল। তাৰ পাচত বেমাৰে শাম কাটিলে।

পূৰ্বা তিনিমাহ ধৰি আমি শ্বিলঙত থাকিলোঁ। সম্পূৰ্ণ আৰোগ্য হোৱাৰ পাচত মোৰ মন শূন্য যেন লাগিল। তেতিয়া ফেব্ৰুৱাৰী মাহ, ফাইনেল পৰীক্ষা মাৰ্চত। মোৰ যে কি হ'ব! ভাৱ হ'ল সেইবেলি আৰু মেট্ৰিক দিয়া নহব। সম্বলপুৰলৈ উভতি অহা হ'ল। আহি-পোৱাৰ পাচতে দেউতাই অধ্যক্ষলৈ লিখি পঠালে যে মই সম্পূৰ্ণ আৰোগ্য হৈছোঁ, গতিকে মোক পৰীক্ষা দিবলৈ অনুমতি দিব লাগে। অনুমতি পোৱা হ'ল; ময়ো তত-তৈয়াকৈ' চোঁতে খব মাৰি পৰীক্ষাৰ যাৱতীয় ফৰ্ম আদি পূৰাই পৰীক্ষাত বহিলোৱেই আৰু ভগৱানৰ কৃপাত দুটা বিষয়ত লেটাৰ পাই প্ৰথম বিভাগত উত্তীৰ্ণ হলোঁ।

আন এটি ঘটনা। আমাৰ এজোপা বগৰী গছ আছিল। বগৰী জোপাত এসময়ত এজাক বৰ ডাঙৰ মোঁৱে বাহ লৈছিল। এদিনাখন আমাৰ সম্বলপুৰৰ মালীটোৱে মোঁ খাবলৈ মন মেলি এডাল বাহেঁৰে দিলে মোঁ বাহত খোচ্ মাৰি। খোচটো মাৰিবলৈহে পালে, গোটেই মোঁজাক জাঙুৰ খাই উঠিল আৰু তাক পিছে পিছে খেদি আহিল। মালীটোৱে যিপিনে দৌৰে, মোঁৱেও সেইপিনেই খেদে। শেষত গৈ বেচুৱাই চিঞৰবাখৰ কৰি প্ৰাণটাকি দৌৰিবলৈ

ধৰিলে। মোৰেনো এৰেনে? শেহান্তৰত উপায়ান্তৰ হৈ মালীয়ে আধা বলিয়াৰ দৰে চেকুৰি ফুৰিবলৈ ধৰিলে; ইফালে মোৰেও আক্ৰমণ চলায়ে থাকিল। তেনেতে দেউতাই বন্দুকটো আনি গছডাললৈ টোঁৱাই গুলী কৰি দিলে। জ্বলা জুইত ঘিউ পৰিল। মোৰে দেউতাকো খেদিবলৈ ধৰিলে। ছয়োজনে লৰেহে লৰে। ছয়োৰে গালে-মুখে কেৱল মো। উভয়ৰে গাল-মুখ বেলুনৰ দৰে উখহি উঠিল। শেষত জানিবা ঘৰ এটাত সোমাইহে ছয়ো মোৰ আক্ৰমণৰপৰা ৰক্ষা পৰিল।

সম্বলপুৰত দেউতাৰ কাঠৰ কাৰবাৰ আছিল। তেওঁ থাকিবলৈ লৈছিল মেগপাল নামৰ হাবিব মাজভাগত। আমি মাজে সময়ে তালৈ গৈছিলো আৰু ছুই-এদিন আছিলোও। তাতে এটা ধুনীয়া বঙলাও আছিল। দেউতাই মাজে-সময়ে চিকাৰলৈ গৈছিল। চিকাৰত তেওঁ বনৰীয়া কুকুৰা, হৰিণ, গাহৰি আদি মাৰিছিল। মায়ে সেই বোৰেৰে বিবিধ তৰহৰ আঞ্জা ৰান্ধে। এদিন জোনাক নিশা আমি আটাইকেউজনে ভাত পানী খাই বাৰান্দাত কথা পাতি আছিলোঁ। হাবিতলীয়া ঠাইখন নিশাৰ সেই সময়ত তেনেই গহীন হৈ পৰে। কবতীয়াহঁতো নিজ নিজ ঘৰলৈ গৈছে। গোটেই পৰিবেশটোৱেই গহীন। ওচৰতে আছিল ছজোপা মহুৱা গছ। মহুৱা ফুলৰ গোকটো ইমান মনোহৰ! ভালুকো মহুৱা ফুলৰ গোক ভাল পায়। আমি কথা-বতৰা পাতি বহি আছোঁ, তেনেতে দেখিলোঁ ছটা ক'লা ভালুক গহীন গম্ভীৰ গতিত আগবাঢ়ি আহিছে। সিহঁতে গছৰ তলৰপৰা ফুল-খোৱাত লাগিল। তাৰ পাচত সিহঁতৰ কি হ'ল আমি একো তলকিব নোৱাৰিলোঁ, ছয়োটাই দেখোন নখ-যুদ্ধখন লগাই দিলে। ইটোৱে আঁচোৰে সিটোক, সিটোৱে ইটোক। দেউতাই টৰ্চটো আনি সিহঁতৰ পিনে মাৰি পঠিয়ালে। দেখা গ'ল ছটা প্ৰকাণ্ড ভালুকৰ 'গ্ৰাহ-গজেন্দ্ৰ'ৰ যুদ্ধ। আমি শেহলৈকে চায়ে থাকিলোঁ। গোটেইডৰা ঠাইকে তেজোময় কৰি এটা সময়ত ছয়ো যোদ্ধাই পৃষ্ঠভঙ্গ দিলে। দেউতাই এটাক গুলী কৰিব খুজিছিল; কিন্তু কিবা ভাবি নকৰিলে।

এবাৰ এজন ইংৰাজ আই. চি. এচ. বিষয়াৰ (ডেপুটি কমিছনাৰ) লগত দেউতা বাঘ চিকাৰলৈ ওলাল। ডেপুটি কমিছনাৰৰ পৰিবাৰৰো চিকাৰলৈ যাবলৈ গা উঠিল। দেউতাই ক'লে যে তিবোতা মানুহ হিচাবে তেওঁৰ সাহপিত কয়, এতেকে যেতিয়ালৈকে সাহস গোটাৰ নোঁৱাৰে তেতিয়ালে তেওঁ চিকাৰলৈ নোযোৱাই ভাল। কিন্তু তেওঁ নুশুনিলে। শেষত গতান্তৰ

নেদেখি হাতী সজোৱা হ'ল। ঠাই ঠিক কৰা হ'ল চহৰৰপৰা কুৰি মাইল আঁতৰৰ পৰমাপুৰ। ইংৰাজ বিষয়াৰ পৰিবার তেওঁৰ লগতে বহিল আৰু ডি. এফ. অ' ডাঙৰীয়া বহিল দেউতাৰ লগত। চিকাৰৰ ঠাই পালোঁগো-বন কোবোৱা হ'ল আৰু অলপ সময়ৰ পাচতে ওলালে এটা ধুনীয়া ম'ৰা চলাই। তাৰ পাচতে ওলাল এটা হৰিণ, তাৰ পাচত এটা ভালুক। একেবাবে শেষত ওলাল এটা প্ৰকাণ্ড বয়েল বেঙ্গল টাইগাৰ। বাঘটোৱে ক্ৰমে হাওদাৰ ফালে আগবাঢ়ি আহিব ধৰিলে। ইফালে বাঘ দেখিয়েই ইংৰাজ মহিলাৰ চুলিৰ আগেদি জীউ গ'ল। সেওঁ মূৰ্চিত হৈ পৰিল। ইয়াৰ পাচত তেওঁৰ যে কেনে অৱস্থা হৈছিল, বোধকৰোঁ নকলেও হ'ব। আনহাতে বাঘ অহা দেখি দেউতাৰ হাতৰ আঙুলি বন্দুকৰ ঘোৰাৰ ওচৰ পালে, কিন্তু সেই মুহূৰ্ততে ডি. এফ. অ' ডাঙৰীয়াই ততালিকে দেউতাৰ হাতত মুঠি খাৰি ধৰি ক'লে, "বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়া, অনুগ্ৰহ কৰি গুলী নকৰিব, বুজিছে মোৰ বৰ ভয় লাগিছে।" কিন্তু তেওঁ দেউতাৰ হাতত ধৰা সত্ত্বেও দেউতাই গুলী এৰিলেই, অৱশ্যে লক্ষ্য হেৰাই যোৱাৰ বাবে বাঘ লৰি পলাল, কিন্তু তাৰ নেজডালৰ এটা অংশ এৰি যাব লগীয়া হ'ল। সিদিনালৈ তাতেই চিকাৰৰ অন্ত পৰিল।

দেউতাই বছৰি শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ তিথি পালন কৰিছিল। আমি আটায়ে ধৰি উৎসৱটো ডাঙৰকৈয়ে পাতিছিলোঁ। কলিকতাত থকা প্ৰায় সকলো অসমীয়া বন্ধু-বান্ধৱ সিদিনা তিথি উপলক্ষে আমাৰ ঘৰত সমবেত হৈছিল, ভালেমান বঙালী বন্ধুও আহিছিল। দেউতাৰ নিজৰে এজোৰ ভোবতাল আছিল। তেওঁ নাম গাই গাই কেইবা ঘণ্টা জুৰি নিজেই এই ভোব-তালজোৰ বজাইছিল। তাত গোটখোৱা প্ৰতিজনেই তিনি চাৰি ঘণ্টা নাম-প্ৰসঙ্গ কৰে আৰু প্ৰসঙ্গৰ পাচত তেওঁলোকৰ মাজত প্ৰসাদ বিতৰণ কৰা হয়। শেষত তেওঁলোকৰ বাবে এটা ডাঙৰ ভোজৰ দিহা কৰা হয়। এনেকৈ প্ৰতি বছৰে আমি শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ তিথি পালন কৰিছিলোঁ।

কিন্তু বৰ আচৰিত কথা যে, প্ৰতিবছৰে সেই উৎসৱৰ শেষত অভ্যাগত-সকল ঘৰা-ঘৰি যোৱাৰ পাচতেই দেউতাৰ নাকেদি বৰ বেছিকৈ ৰক্তপাত হৈছিল। দুই-তিনিটা চৰিয়া ভৰাকৈ তেজ ওলাইছিল। তেনেদৰে তেজ যোৱাৰ পাচত দেউতা বৰ দুৰ্বল হৈ পৰিছিল। আমাৰ ঘৰুৱা চিকিৎসক ডাক্তৰ সত্যচৰণ মিত্ৰই আহিছে তেওঁক শুশ্ৰূষা কৰি আৰোগ্য কৰে। সেই-বাবে প্ৰতিবছৰে শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ তিথিৰ দিনা আমাৰ ভয় হৈছিল যে, মানুহ-বোৰ উভতি যোৱাৰ পাচতে দেউতাৰ সেই দশা হ'ব; আৰু কি আচৰিত

কথা আমি ভয় কৰামতে প্ৰতিবছৰে একে ধৰণেই দেউতাই সেই একেটা ৰোগত ভুগিছিল।

দেউতাই বিয়া কৰাইছিল বঙ্গদেশৰ বিখ্যাত ঠাকুৰ পৰিয়ালত। বিয়াৰ পাচত মাক শিৱসাগৰৰ শাহু-শহুৰৰ ঘৰলৈ অনা হয়। মাৰ চিত্ৰাঙ্কণত বৰ বাপ আছিল আৰু তেওঁ অহিল পেইণ্টিং খুব ভালদৰে কৰিব পাৰিছিল। শিৱসাগৰলৈ আহোঁতে মায়ে নিজে অঁকা আৰু পেইণ্টকৰা ককাদেউতাৰ ছবি এখন তেওঁক উপহাৰ দিছিল; আইতাকো দিছিল নিজে এম্ব্ৰইডাৰি কৰা এখন চাদৰ। দেউতাই মাক বিয়া কৰোৱা সম্পৰ্কত তেওঁলোকে পোনতে দেউতাক বৰ বেয়া পাইছিল; বিয়াখনত আপত্তিও কৰিছিল। কিন্তু মাক দেখি তেওঁলোকে বৰ আনন্দ পালে। মাৰ ৰূপ-লাৱণ্য দেখি তেওঁলোক হেনো মুগ্ধ হৈ গৈছিল। মা প্ৰথমবাৰলৈ শিৱসাগৰলৈ আহোঁতে এটা বৰ আমোদজনক ঘটনা ঘটিছিল। আইতাই কাঁটা-চামোচ, ফৰ্ক আদিৰে খালত ভাত সজাই মাক মেজত খাবলৈ দিলে। মাই কিন্তু চকী মেজত নবহি মজিয়াতে লেপেটা কাটি বহিল আৰু কাঁটা-চামোচ আদিৰ ব্যৱহাৰ নকৰি হাতেৰেই ভাত খালে। মায়েযে হাতেৰেও ভাত খাব জানে তাকে দেখি তেওঁলোক বৰ আচৰিত হৈছিল।

দেউতা এবাৰ সাহিত্য-সভাৰ সভাপতি হৈছিল। সাহিত্য সভালৈ আহোঁতে দেউতাই মোকো লগত আনিছিল। এবাৰ-ছবাৰ নহয়; প্ৰায় প্ৰত্যেকবাৰেই মই দেউতাৰ লগত আহিছিলোঁ। তেৱোঁ মোক গান গাবলৈ আৰু লগতে তেওঁৰো আলপৈচান ধৰিবলৈ সদায় লগত আনিছিল।

চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা দেউতাৰ পৰম বন্ধু আছিল। তেখেত কলিকতাত থাকোঁতে প্ৰায়েই আমাৰ হাওৰাৰ ঘৰলৈ গৈছিল। দেউতাই তেখেতক মাতিছিল 'মাজিউ' বুলি আৰু তেখেতে দেউতাক মাতিছিল 'বেজ' বুলি। আগৰৱালা ডাঙৰীয়া কলিকতাৰ হেৰিছন ৰোডৰ কোনোবাখিনিত আছিল। তেখেতৰ লুঁৰা নবীন, অৰুণ আৰু তৰুণৰ লগত আমি সদায় খেলা-ধূলা কৰিছিলোঁ। আমি তেখেতৰ ঘৰলৈ গ'লে তেখেতৰ পৰিবাৰে আদৰেৰে ৰান্ধি-বাটি আমাক খাবলৈ দিছিল। খাইয়ে ইমান ভাল লাগিছিল। সন্ধিয়া হ'লে 'বেজ' আৰু 'মাজিউ' ছয়ো বন্ধুই এক পেগমান হুইস্কি খাই সাহিত্য-আলোচনাত ধৰিছিল।

১৯২৮ চনত সম্বলপুৰতে মোৰ বিয়া হয়। আগৰৱালাদেৱ মোৰ বিয়ালৈ গৈছিল। তেওঁ সঁচাকৈয়ে মোক বৰ ভাল গাইছিল।

শ্ৰীমতী বঙ্গা বৰুৱা বেজবৰুৱাৰ তৃতীয়া কণ্ঠা।

অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ স্থান

ডঃ মহেশ্বৰ নেওগ

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাক বিভিন্ন জনে বিভিন্নভাৱে জানিবৰ যত্ন কৰিছে। সাহিত্যত তেওঁৰ ব্যক্তিত্ব ইমান বহুমুখী যে তেওঁক সাহিত্যবথী, বঙ্গবাজ, বিশ্ববাসিক আদি বহল একোটা বিশেষণেৰে বিশেষিত কৰিবলৈ বিচৰা হৈছে। এনেও সমালোচক আছে, যিসকলে ভাবে সাহিত্যত বেজবৰুৱাৰ কৃতি বিশেষ নাই, কিন্তু তেওঁৰ ব্যক্তিত্বই ছেমুৰেল জনছনৰ দৰে এটি কেন্দ্ৰ দিছিল আৰু সেই কেন্দ্ৰৰ চাৰিওফালে আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ নানা গতিপথবোৰ ঘূৰিছিল। বেজবৰুৱাত প্ৰতিভা দেখা নোপোৱা সমালোচকো আছে। গুৱাহাটীত তেওঁৰ মূৰ্তি এটি সাজি প্ৰতিষ্ঠা কৰিবৰ বাবে ধন গোটাৰ বেলিকা হেনো এজন নেতা-সাহিত্যিকে খাৰাংখাছ প্ৰশ্নই কৰিছিল,— লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাইনো আমাৰ কাৰণে কি কৰিলে যে তেওঁক এইদৰে পূজা কৰিব লাগে? গতিকে 'দেখে দশৰূপে' লক্ষ্মীক 'সিবেলাত' কৰিবৰ অৱসৰ কোনো কোনোৱে পাইছে আৰু পাব। ইয়াৰ মূল কাৰণ বোধ হয় এয়ে যে সাহিত্যৰ কোনো এটা ৰূপত তেওঁৰ ৰচনা পৰ্যৱসিত নহয়। তেওঁ নাট্যকাৰনে? নহয়। তেওঁ কবিনে? নহয়। তেওঁ গাল্লিকনে? নহয়। তেওঁ উপন্যাসিকনে? নহয়। তেওঁ প্ৰবন্ধকাৰনে? নহয়। কিন্তু তেওঁ এইবোৰ সকলো আৰু তাতোকৈ কিবা অলপ বেছি। হ'ব পাৰে তেওঁৰ সকলো সৃষ্টি সমপৰ্যায়ৰ নহয়; কিন্তু প্ৰতি পৰ্যায়ত তেওঁৰ শ্ৰেষ্ঠ কৃতি আছে। দুই-এক সমালোচকে ভাবে, 'প্ৰয়োজনৰ তাগিদ'ত সাহিত্য সৃষ্টি কৰা হেতুকে সেইবোৰৰ মূল্য নাই। অপ্ৰয়োজনীয় সাহিত্যৰ মূল্য কি নাজানো; কিন্তু প্ৰয়োজনবশতঃ কোনোৱে অধ্যাপকগিৰি কৰিছে, সমালোচকগিৰিও কৰিছে, তাৰ মূল্য কি? আলোচনী আৰু কিতাপ প্ৰকাশ কৰাৰ প্ৰয়োজনতে শ্ৰেষ্ঠ সাহিত্যৰ সৃষ্টি হৈ আছে। অনেক সময়ত বেজবৰুৱাৰ সমালোচনাই বেজবৰুৱাৰ ভুল বুজি বহি থকাও আমিও দেখিছো। স্ত্ৰী-স্বাধীনতা সম্বন্ধে

তেওঁ কোনো প্ৰবন্ধ লেখাৰ প্ৰতিশ্ৰুতি কাকো দিয়া নাছিল; তাতে যদি কোনো এটি ৰচনাৰ শিৰত সমালোচকে সেই শিৰোনামা দি লৈ, বেজবৰুৱাই কিয় স্ত্ৰী-স্বাধীনতাৰ বিষয়ে ভাল প্ৰবন্ধ লেখিব নোৱাৰিলে বুলি নিজৰ ফান্দতে নিজে পৰে, আমি নিন্দা-প্ৰশংসা কোনটো কবিম? বেজবৰুৱাৰ প্ৰতি বুকুৰ ভিতৰত উমি উমি জলি থকা বিৰোধেও অনেক সময়ত সমালোচকসকলক ভ্ৰান্ত কৰাটো স্বাভাৱিক। বেজবৰুৱা সদায় বহুত বণৰ ৰণুৱা আছিল; তেওঁ আটাইবোৰ বণেই জিকিছিল। ৰণত ঘটাসকলৰ পো-পোৱালি বা ঠাল-ঠেঙুলিয়ে তেওঁক সতকাই ভাল বুলিব পাৰি জানো? অৱশ্যে যদি সাহিত্যৰ বসোপলন্ধি বা চিন্তাৰ নিৰপেক্ষতা সিসকলৰ থাকে, বেজবৰুৱাক ভালপোৱাৰ কাৰণ নিশ্চয় তেওঁলোকেও বিচাৰি পাব। অসমীয়া সাহিত্যত বেজবৰুৱাৰ বহুমুখিতাক যদি আমি মাথোন dissipation বুলি ভাবোঁ তেওঁৰ অন্তৰত বৰ্তমান আৰু অনেকধা প্ৰকট কলাকাৰজনক অৱমাননা কৰা হ'ব। এই দৃষ্টিৰেহে বোধ হয় তেওঁৰ ওচৰ চপা যুগুত হ'ব।

বেজবৰুৱা যেনেকৈ সাহিত্যৰ এজন যুগ-প্ৰৱৰ্তক, তেৱোঁ তেনেকৈ এটি যুগৰ সৃষ্টি। লক্ষ্মীনাথৰ বাল্যকালৰ পাৰিপাৰ্শ্বিকতাই কেনেকৈ সাহিত্যবথী-জনক নিৰ্মাণ কৰিলে, সেই কথা অধ্যয়ন কৰিবলৈ আমি যত্ন কৰিছিলো 'বেজবৰুৱা, মানুহজন' (১৯৩৮) নামৰ স্টেচি, আঁত্ৰে মৰোঁতাৰ ধৰণৰ বেজবৰুৱাৰ বাল্য-জীৱনীত। তাত আমাৰ বক্তব্য আছিল: 'বেজবৰুৱাৰ এইছোৱা জীৱন (১৮৬৮-বপৰা ১৮৮৬ ছনলৈকে; জন্মৰপৰা স্কুলীয়া জীৱনৰ সমাপ্তিলৈকে) অধ্যয়ন কৰিয়েই বুজিব' পাৰি যে এই কালডোখৰেই তেওঁৰ মনোবৃত্তিক যি গঢ় দি তুলিছিল, সি বিদেশীৰ পিহনি লাগি অধিক চক্চকীয়া আৰু ল-নীহে হৈছিল মাত্ৰ। বিদেশত জীৱনৰ সবহভাগটিয়েই কটায়ে অসমীয়া জীৱনৰ চিত্ৰবোৰ নাপাহৰা আৰু অসমীয়াৰ মাত-কথা লেখনীৰ ভিতৰেদি ফুটাই তোলা লক্ষ্মীনাথৰ বিশেষত্ব হয়, কিন্তু তাত আচৰিত মানিব লগীয়া একো নাই। **He saw Assamese life, and saw it whole.** সৰু-কালতে অসমৰ নৈ-পৰ্বত বগাই লক্ষ্মীনাথ অসমৰ সাতবিহুৰ সৈয়াকগী হৈ পৰিছিল। ৰংপুৰৰ ধূলি-মাকটিৰ বুকুত কচু-গুটি, হৈ-গুছু, টাং-গুটি খেলা লক্ষ্মীনাথ অসমীয়া ধৰণৰ পাৰ্কেত স্পোর্টছমেন। চকুৰে দেখি কথা বুজিব পৰা হোৱাৰপৰা বৰপেটাৰ কীৰ্তনঘৰৰ লগত সম্বন্ধ, ডাঙৰ হোৱাৰ লগে লগে কমলাবৰীয়া ভাওনা আৰু ৰাজহুৱা আৰু ঘৰুৱা নাম-কীৰ্তনৰ লগত শকত মিতিবালি। দিনৰ চাৰি-প্ৰহৰ মাজেদি লক্ষ্মীনাথ যেনেকৈ

এক puritanic atmosphere, ধাৰ্মিক বায়ু-মণ্ডলৰ বতাহ-পানী শুহি উঠিছিল, আনফালে বাৰীৰ বৰপুখুৰী আৰু বায়ুণ-পৰি-মৰা গৰাৰে দোকোল-ডাকাল ভৰবাৰিষাৰ পানীৰে দিখোঁৰ বুকুত সাঁতোৰ আৰু হৈ-গুট্ট টাং-গুটিয়ে সেই ধাৰ্মিক বায়ু-মণ্ডলেৰে যোগ হৈ এক শকত healthy atmosphere, স্বাস্থ্যকৰ মনোমণ্ডল গঢ়ি লক্ষ্মীনাথৰ শৰীৰ আৰু মন উভয়কে পোহ মনাইছিল। নাম-কীৰ্তন, চৰিত-তোলা, ভাগৱত-পাঠ আদিয়ে সৰুবেপৰা লক্ষ্মীনাথৰ মনক শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ, শ্ৰীমাধৱদেৱ আৰু ভাগৱত-পুৰাণ আদিয়ে সাঙুৰি পেলাইছিল। এইখিনিতেই শঙ্কৰদেৱ, শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ আৰু শ্ৰীমাধৱদেৱ, কৃষ্ণ-কথা, তত্ত্ব-কথা আদি লিখোঁতা লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ অক্ষুবটিয়ে পোখা মেলিবলৈ সুবিধা পাইছিল। সন্ধিয়া বহি সাধু কোৱা ৰুবি ককাকো, আমি পাহৰিব নোৱাৰোঁ। মুঠতে, অসমীয়া জীৱনটোৰ লগত লক্ষ্মীনাথৰ এই কালডোখৰতে সুন্দৰ চিনাকি হৈছিল। এইভাৱে অসমীয়া জীৱনটোৰ লগত নিবিড় কুটুম্বিতা আৰু অসমীয়া ভাষা, সাহিত্য আৰু ধৰ্মৰ পন্থাত তেওঁৰ inculcation এই কুমলীয়া বয়সতে হোৱা কাৰণে সি গাঢ় আৰু স্থায়ী হৈছিল। যিমনে তেওঁ চেনেহী শিৱসাগৰৰপৰা, আপোনৰো আপোন অসমৰপৰা আঁতৰি দূৰৰপৰা বিদূৰলৈ গৈছিল, সিমনে তেওঁৰ মনৰ চীনাংশুকৰ পতাকাখনি জীৱনৰ ধ্বজদণ্ডৰ পাছফাললৈ চঢ়ফটাই চঢ়ফটাই উৰি আহিছিল, (গচ্ছতি পুৰঃ শৰীৰঃ ধাৰতি পশ্চাদসংস্থিতঃ চেতঃ । চীনাংশুকমিৰ কেতোঃ প্ৰতিৱাতং নীয়মানস্ত ॥) তেওঁৰ insular patriotism, প্ৰৱাসী প্ৰেমে অসম বোলা মাটিচপৰা সাবট মাৰি ধৰিছিলহি, আৰু বহিঃশক্ৰ আৰু অন্তঃশক্ৰৰপৰা নিজৰ ভাষা, সাহিত্য আৰু ধৰ্মক বক্ষা কৰা বাঞ্ছা হৈ উঠিছিল প্ৰৱলৰপৰা প্ৰৱলতৰ। বঙালী ভাষাতে বন্ধন-প্ৰণালীৰ বিষয়ত বাটকটীয়া 'আমিষ ও নিৰামিষ আহাৰ' পুথি লিখা প্ৰজ্ঞাসুন্দৰী দেৱীৰ সুৱলা হাতৰ দেশী আৰু বিদেশী দিহ-পাতি খায়ো তেওঁৰ চাট্ চাটকৈ মনত পৰিছিল দিখোঁ পাৰৰ ঢেকীয়াৰ পানীত উটি ফুৰা পুঠিমাছৰ আঞ্জালৈ, কাছদী আৰু খাৰলিলৈ। বাহিৰৰ অসঙ্গত পাৰ্শ্ব-পাৰ্শ্বিকতাই তেওঁৰ মনত split, বিৰোধ সৃষ্টি কৰা নাছিল।

বেজবৰুৱা বাল্যকালৰ-যৌৱনৰ সময়খিনি অসমৰ এক বিৱৰ্তনৰ যুগ। এফালে অসমৰ পুৰণি ধৰ্মনৈতিক সংস্কৃতি আনফালে বঙালীয়ানা আৰু ইংৰাজীয়ানাৰ নতুন 'চাল'। লক্ষ্মীনাথৰ ঘৰত এক ধৰ্ম-মুখৰ পৰিৱেশ। 'বহুলা আতাৰ থান কমলাবাৰী পিতৃদেৱতাৰ প্ৰাণ, আৰু কমলাবাৰীৰ গোসাঁই-ভকত-সকল বুকুৰ সমূল আছিল'; তেওঁ কেইবামাইলো দূৰতে নাৱৰপৰা কমলাবাৰীৰ

সত্ৰৰ ওখ গছ দেখি ল'ৰা-তিৰোতা সকলোৰে সৈতে নাৱৰ চৰ্চত আঁঠু কাটি সেৱা জনায়। ঘৰতু সদায় ভাওনা-সবাহ, নাম-গুণ, পূজা-সেৱাৰ প্ৰসঙ্গ। দীননাথ পুৰন্দৰসিংহ ৰজাই পতা বেজবৰুৱা; তেওঁৰ সদায় চিন্তা কেনেকৈ বংশগত এই আয়ুৰ্বেদৰ বিদ্যা বংশত বৈ যায়। পুৰণি ধৰ্ম-কৰ্মৰ এই টানৰ পৰিৱৰ্তে ডেকাসকলৰ মাজত ইংৰাজী শিক্ষাৰ প্ৰতি আকৰ্ষণ। 'বঙ্গলা ভাষা, বঙ্গলা গান, বঙ্গালীৰ নিচিনা চুলি-কটা, চুৰিয়া-চোলা পিন্ধা, মুঠতে বঙ্গালী ফেশ্বন (fashion) আৰু everything Bengali অৰ্থাৎ যি-কি-নহওক সকলো বঙ্গালী আমাৰ অসমীয়াতকৈয়ে শ্ৰেষ্ঠ, এই বোগে তেতিয়াৰ ডেকা তৰপৰ গাত ভালকৈয়ে ধৰিছিল।' আনফালে পুৰণি খাড়াখাড়া বিচাৰৰ ওপৰত আঘাত পৰিল; 'হিন্দুৰ অখাড়া চৰাই-কুকুৰা ভোজন কৰে' বুলি ভব্য ঘৰৰ কাৰো কথা ওলাল। বঙলুৱা যাত্ৰা-গানৰ বাধাৰ মান-ভঞ্জনৰ পালা আদিয়ে পুৰণি গীত-ভাওনা সকলোৰে যেন মান-সন্মান হৰণ কৰি লৈ যোৱাৰ উপক্ৰম কৰিলে। ইয়াৰ ওপৰত আকৌ অসমৰ মাজ-বুকু শিৱসাগৰতে কলিকতীয়া ব্ৰাহ্ম-ধৰ্ম-প্ৰচাৰকৰ বঙলা বক্তৃতাৰ জাঁউৰিয়ে খলক লগাই পেলাইছিলহি। তাৰ বোধ যেন অবান্তৰ হৈ পৰিল। ইফালে বিদ্যাৰ্থী ল'ৰাহঁতৰ আদৰ্শ বঙ্গ বিদ্যালয়ত 'কাল কাক ভাল নাক' আওৰাওঁতে জ্ঞান-বুদ্ধিৰ আধা পৰে। এবাৰ 'হেডপণ্ডিত বাবুৰ বক্তৃতাৰ অন্তত মোৰ মনত খেলাইছিল যে কি লাজৰ কথা, কি "শৰমত মৰিবৰ" কথা, যে আমি অসমীয়াবোৰে কোমল-চাউল খোৱাৰ নিচিনা অসভ্য কাম কৰোঁহক।' এইদৰে আত্ম-গ্লানিৰ ভাব এটা সৰু-বৰ সকলো ক্ষেত্ৰতে উটি-বুৰি ফুৰিবলৈ ধৰিছিল। নিজৰ যি আছিল, যি আছেও, 'তাৰ নুগুণে নলঙ গম'; সেই থকাবোৰ যেন আপোনা-আপুনি লাজকুৰীয়া হৈ পশ্চাছুমিলৈ অপসৰণ কৰিবলৈ ধৰিলে। তাৰ ঠাই অধিকাৰ কৰিবলৈ আগু বাঢ়ি আহিল ইংৰাজী-বঙালী আদৰ্শৰ এটা মিহলি জীৱন। এই নতুন 'প্ৰগতি' যিমান বেগেৰে আবস্ত হৈছিল, সিমান বেগেৰে সি স্থায়ী ক্ৰিয়া কৰা হ'লে অসমীয়া জাতি সোনকালেই কোনোবা ৰবিৰ জোন হৈ পল্লিহেঁতেন। কিন্তু জাতিটোৰ আত্মাই সেই বেগক ৰোধ কৰিলে। আৰু শিৱসাগৰতে সেই ৰোধ আবস্ত হ'ল বিশেষকৈ এমেৰিকাৰপৰা অহা বেপ্টিষ্ট খ্ৰীষ্টিয়ানসকলৰ সৌজন্তত। তত্পৰি, শিৱসাগৰ হ'ল ডাঙৰীয়া দীননাথ বেজবৰুৱা, কালীপ্ৰসাদ চলিহা, গঙ্গাগোৱিন্দ ফুকন, ফণীধৰ চলিহা আদি ডাঙৰীয়া নামৰ উপযোগী পুৰুষসিংহসকলৰ ঠাই। সেইসকলেই হ'ল সেই সময়ৰ অসমীয়া সমাজৰ ধৰণী। সিসকলৰ প্ৰভাৱৰ ক্ষেত্ৰও আছিল সেইদৰে

বহল। সিসকলে নতুনৰ বিৰোধতকৈও আগৰ ঐতিহ্যক পৃষ্ঠপোষকতা কৰাৰ পন্থা গ্ৰহণ কৰিলে।

এতিয়া নতুন যিখন অসমীয়া সমাজ, যিটি অভিনৱ অসমীয়া সংস্কৃতিৰ বিকাশ হ'বলৈ হ'ল, তাৰ ভিত্তি প্ৰাচীন অসমীয়া হ'লেও তাক বলিষ্ঠতাৰে দিবলৈ আৰু বহু বোলাবলৈ পাশ্চাত্যৰ স্পৰ্শ লগা হ'ল। ° দীননাথ বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াই লখীমপুৰত ইংৰাজী স্কুল পাতিছিল; তেওঁৰ পুত্ৰসকলেও শিৱসাগৰ, যোৰহাট, গোলাঘাটত ইংৰাজী স্কুল স্থাপন কৰিছিল। ইংৰাজী শিক্ষাৰ আৱশ্যকতা এইভাৱে বহল ৰূপত লক্ষ্মীনাথৰ ঘৰতে স্বীকৃত হৈছিল। গুৱাহাটীতে ১৮৩৫ ছনত আৰম্ভ হৈ চৰকাৰী ইংৰাজী বিদ্যালয় এটি-দুটিকৈ প্ৰতিষ্ঠাপিত হৈছিল। আনন্দৰাম বৰুৱা, উজনিৰ জগন্নাথ বৰুৱাই ইংৰাজীৰ যোগে উচ্চ শিক্ষাৰ আদৰ্শ সকলোৰে আগত দাঙি ধৰিছিল। 'অৰুণোদই' কাকতে নতুন অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ চৰ্চাৰ পোন প্ৰথম বাট কাটে। এই সময়তে অসমীয়া ভাষাত বিলাতী শব্দ এটি সোমাই তাক মোহনীয় কৰি তোলে। তাৰ পিছত আহিল হেমচন্দ্ৰ-গুণাভিৰামৰ যুগ। লক্ষ্মীনাথ হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ 'আসাম নিউচ'ৰ একান্ত আগ্ৰহশীল পাঠক। তেওঁ স্বীকাৰ কৰিছে, এই কাকতখন 'পঢ়োঁ বুলিলে ঠিক কোৱা নহয়, গিলোঁ বুলিলেহে ঠিক হ'ব। বাস্তৱিকতে আসাম নিউচ পঢ়ি তাৰ অসমীয়া লিখাৰ গঢ়ৰ ফালে ভালকৈ মন দিছে প্ৰথমতে মই অসমীয়া ভাষাত বচনা লিখিবলৈ শিকোঁ।' এইটো কথাও বোধ হয় ক'ব পাৰি যে হেমচন্দ্ৰৰ ভাষাৰ বাহুবলৰ লগতে লক্ষ্মীনাথে হেমচন্দ্ৰৰ সামাজিক চিন্তা আৰু সামাজিক সমালোচনাৰ প্ৰকাশৰ ধাৰাটোও গ্ৰহণ কৰিছিল। বেজবৰুৱাই আকোঁ কৈছে, 'এইটো ক'বই লাগিব যে অসমীয়া ভাষাৰ মহাৰথীদ্বয়ৰ আসাম নিউচ আৰু আসাম বন্ধুৰেই আধুনিক আৰ্হিত অসমীয়া গল্প আৰু প্ৰবন্ধ সাহিত্য সৃষ্টিৰ অৰ্থে spadework, কোৱা কাম কৰে, অৰ্থাৎ মাটি কুৰি চহাই দিয়ে।... অসমীয়া ভাষাত সকলো অসমীয়াৰ মনোবঞ্জন কৰি, শুল্লিলিত, সবল, বসাল অথচ ওখ শাৰীৰ গল্প বচনা যে হ'ব পাৰে, এইটো আসাম নিউচ আৰু আসাম-বন্ধুৰেই প্ৰথমতে দেখুৱালে।' বেজবৰুৱাই বোধহয় 'আসাম নিউচ'ত লেখা নাছিল, কিন্তু 'আসাম-বন্ধু'ত তেওঁৰ কবিতা ওলাইছিল; আউনীতীয়া 'আসাম-তাৰা'তো তেওঁৰ বচনা প্ৰকাশ পাইছিল। এইদৰে জোনাকী-যুগৰ অব্যৱহিত পূৰ্বৱৰ্তী হেমচন্দ্ৰ-গুণাভিৰামৰ যুগত তৰুণ লক্ষ্মীনাথে সাহিত্যৰ বিকাশৰ ফালে চকু-কাণ সজাগ ৰাখিছিল। তেওঁৰ সাহিত্যিক জীৱনৰ অৰ্থে এই এটি গাঢ় প্ৰভাৱ। সেয়ে

তেওঁৰ সৃষ্টিৰ ছুৰাৰ মুকলি কবিবৰ নিমিত্তে যথেষ্ট হ'লহেঁতেন। কিন্তু তেওঁ অসমবপৰা আঁতৰি কলিকতাত ভৰি দিয়াৰ লগে লগে তেওঁৰ হিয়াত আচলকৈ ডেকাধনি লাগিল, সাহিত্যৰ বহল জগতখনৰ বা-বতাহে তেওঁক ধুৱাই পেলালে নৰ নৰ সুরাসেবে। তেতিয়াহে তেওঁ ক্ৰান্তিকাবী সাহিত্য সৃষ্টি কৰি এক নৱযুগ প্ৰবৰ্তন কবিবলৈ প্ৰকৃতপক্ষে সাপ্তম হ'ল। উনবিংশ শতিকাৰ শেষ ডেৰ দশকৰ কলিকতা নানা বৰণীয়জনৰ স্থান, নানা বাৰ্জনৈতিক-সামাজিক প্ৰভাৱৰ সংঘাতৰ স্থল। সাহিত্য, দৰ্শন, বাৰ্জনীতি, অৰ্থনীতিৰ সিংহপুৰুষ অধ্যাপকসকলে কলিকতাক পৃথিৱীৰে এটি উজ্জল বিন্দু কৰি তুলিছিল। আগশাৰীৰ ইংৰাজী-বঙলা বাতৰি কাকতবোৰে তৰুণসকলক জগতৰ নানা চিন্তা-ধাৰালৈ আহ্বান জনাইছিল, তেওঁলোকৰ সুপ্ত প্ৰতিভাৰ ছুৰাৰত টুকৰিয়াই মাত দিছিল, 'মেলী হে ছুৰাৰ নবীন পথিক।' এই নানা আলোকৰ সাদৰী আহ্বানৰ মাজত পৰি লক্ষ্মীনাথৰ তৰুণ মনে মাজে মাজে বাট ভুল কবিবৰে প্ৰয়াস পাইছিল, নিজে অসমীয়াহনে, কলিকতীয়া বঙালীয়েই, নে 'ইংৰাজী পকা তেলত সিজা' ছাহাবেই, ঠিক কবিব নোৱাৰিছিল। অসমীয়া, বঙলা, ইংৰাজী, তিনিও ভাষাৰে প্ৰেমৰ কবিতাৰ কচবতত তেওঁ লাগি গৈছিল; 'তেতলাৰ চালত অকলৈ অকলৈ ভৰি চলাই জাত লগাই ইংৰাজী গান ধৰিছিল'—Her hands are white as snow. মাজে মাজে তেওঁক দৰ্শনৰ চিন্তাই কোনোবা ধুবুৰী পোৱাইছিলগৈ, 'ঈশ্বৰ আছে যদি য'তে মন ত'তে থাওক, তেওঁক আমাক নেলাগে বুলি সিদ্ধান্ত কৰি ওফোন্দ পাতি ফুৰিবলৈ ধৰিলোঁ।' ইয়াতোকৈ সাজঘাতিক, 'কলিকতা হেন ছহৰৰ জহনাম নামৰ খাৰে'ও তেওঁ চকুৰ আগত দেখা পাইছিল। 'কিন্তু সুখৰ বিষয়, ঈশ্বৰৰ অনুগ্ৰহত মই খাৰেবোৰৰপৰা অনেক আঁতৰত আছিলোঁ।, আচল কথা, গুৰিডোখৰত অটল চৰিত্ৰৰ পিতৃদেৱতাৰ কটকটীয়া নীতি আৰু ধৰ্ম-শিক্ষাৰ বাঁহানে মোকো উলামূলা পছোৱা-কুৰুৱাই লবাব নোৱৰা কৰি থৈছিল।' তেওঁ ক্লাছৰ অধ্যাপকৰ পাপিত্য, উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ অধিবক্তাসকলৰ যুক্তি আৰু কথাৰ চাতুৰ্য, স্টাৰ-বেঙ্গল-নেশ্যনেল থিয়েটাৰৰ নাট্যমোদ আৰু অসমীয়া-বঙালী ইণ্টেলেক্চুৱেল বন্ধুসকলৰ সাহচৰ্য—এইবোৰৰ মাজতে নিজৰ তৃপ্তিৰ প্ৰয়াস আবদ্ধ ৰাখিলে। বন্ধুসকলৰ ভিতৰত এজন তেওঁৰ কাৰণে হিমালয়-চূড়াৰ দৰে উত্তৰ, উজ্জল, হৃদয়হৰণ হৈ উঠিল যেন হঠাতে। সেইজন হ'ল ডাঙৰীয়া (মন কবিব 'ডাঙৰীয়া') হৰিবিলাস আগৰৱালাৰ মাজিউ পুত্ৰক চন্দ্ৰকুমাৰ। শঙ্কৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ মিলন যেনেকৈ শঙ্কৰদেৱৰ যুগৰ সমাল আৰু সাহিত্যৰ

প্ৰাণদাতা মণি-কাঞ্চন-সংযোগ, লক্ষ্মীনাথ আৰু চন্দ্ৰকুমাৰৰ এই আন্তৰিকতম মিলনো অসমীয়া সাহিত্যৰ আধুনিক ৰূপ-সৃষ্টিৰ হকে যুগ-প্ৰৱৰ্তক ঘটনা। কাৰণ, সেই মিলনৰ ফল অ. ভা. উ. সা. সভা, 'জোনাকী', জোনাকী-যুগ আৰু আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ নৱন্যাসৰ নৱধাৰা। এই যুগ-প্ৰৱৰ্তনত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী আদি অনেকজনে যোগ দিলে; কিন্তু নৱন্যাসৰ প্ৰকৃত প্ৰাণটোৰ বিকাশ চন্দ্ৰকুমাৰৰ কবিতাতে সকলোতকৈ মনোবমভাৱে প্ৰকাশ পাই ব'ল আৰু লক্ষ্মীনাথ এই যুগটোৰ অধিনায়কৰূপে আপোনা-আপুনি প্ৰতিষ্ঠিত হৈ পৰিল। আমি কেনেকৈ ভুল কৰোঁ বুলি বেজবৰুৱাই বাবে বাবে আমাক সোঁৱৰাই দিছে, 'স্কুল কলেজত মই a boy of mediocre ability.' কিন্তু চাৰিফালৰ হেঁচাত মাথোন mediocre ability প্ৰদৰ্শন কৰা লক্ষ্মীনাথে চাৰিফালৰ বিশ্বপৃথিৰ পাঠ য'ত যেনেকৈ গ্ৰহণ কৰিব লাগে তেনেকৈয়ে গ্ৰহণ কৰিছিল; দহজন লগৰ লোক গোট খালে তাৰ মাজত তেওঁ জাকত জিলিকা বা কেন্দ্ৰীয় মানুহটো হৈ পৰিছিল। এই ব্যক্তিত্বই তেওঁক টানি নিলে জোড়াসাঁকোৰ মহৰ্ষি দেবেন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰৰ পৰিয়ালৰ মাজলৈ। তাৰ শেষ ফল হ'ল মহৰ্ষিৰ তৃতীয় পুত্ৰ হেমেন্দ্ৰনাথৰ দ্বিতীয়া কন্যা প্ৰজ্ঞাসুন্দৰীৰে তেওঁৰ শুভবিবাহ আৰু তাৰ আনুষ্ঠানিকৰূপে বেজবৰুৱাক হাতৰপৰা অসমীয়া কাপ একুৱাই বঙালী কবিৰ বিফল চেষ্টা। কিন্তু বেজবৰুৱাৰ ঘৰুৱা জীৱনত কলিকতা আৰু ঠাকুৰ পৰিয়ালৰ পৰিৱেশৰ কাৰণে বঙলা ভাষাৰ প্ৰয়োগ থাকি গ'ল; বেছ বাহাৰুবি থকা বঙলা ভাষাতে তেওঁ বেজবৰুৱানী আৰু জীয়েকহঁতলৈ চিঠি-পত্ৰ লিখিছিল আৰু কেতিয়াবা ববীন্দ্ৰনাথৰ 'বাল্মীকি-প্ৰতিভা'ৰ ভাওনাত ভাও দিছিল, বেজবৰুৱানী আৰু বিছৰী জীয়েক কেইগৰাকীয়েও সঙ্গীত-অভিনয় আদিত যথেষ্ট পাৰ্গতালি দেখুৱাইছিল। এইবিলাক নিতান্ত পাৰি-বাৰিক কথা বুলি ধৰিলেও ববীন্দ্ৰনাথৰ প্ৰভাৱ বেজবৰুৱাৰ লেখাত ক'ৰবাত, গল্পত বা কাচিৎ প্ৰবন্ধৰ মাজৰ উদ্ধৃতিত দেখা পোৱা যায়। তাত আচৰিত মানিব লগীয়াও একো নাই। ববীন্দ্ৰনাথৰ প্ৰভাৱ আধুনিক ভাৰতীয় সাহিত্যত ব্যাপক; 'ববি কাকা'ৰ সান্নিধ্যই জোঁৱাই ল'বাকষে মোহিত কৰিব, সি স্বাভাৱিক কথা। মুঠতে অসমীয়া বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ উদাৰ প্ৰভাৱৰেপৰা আধুনিক জগতৰ এটি বৃহৎ কেন্দ্ৰ, কলিকতাৰ নব্য, উদাৰপন্থী আৰু পাশ্চাত্য-শিক্ষা-প্ৰণোদিত আধুনিকতালৈকে, এই বহল মানসিক বায়ুমণ্ডলটো বেজবৰুৱাৰ সাহিত্য-সৃষ্টিৰ মূল কথা। বেজবৰুৱা অসমৰ এক বিগত সংস্কৃতিৰ স্ৰবমা। তেওঁ সেইদৰে এক নৱ-অভিনৱ সংস্কৃতিৰ ধ্বজাবাহক। এই নৱ সংস্কৃতি

আধাৰ-শিলা-স্থাপন-কাৰ্য কলিকতাতে হৈছিল ; ইংৰাজী নৱগ্ৰাম বঙ্গৰ হেমচন্দ্ৰ, নবীনচন্দ্ৰ, মধুসূদন, বঙ্কিমচন্দ্ৰ, দ্বিজেন্দ্ৰলাল আদিৰ মাজেদি কলিকতাত থকা ডেকাসকলৰ মনোমুকুৰত যেনেভাৱে প্ৰতিফলিত হৈছিল, তেনেভাৱেহে সি আহি অসমীয়া সাহিত্যত ধৰা দিছিল।

বেজবৰুৱা অসমীয়া সাহিত্যৰ এক সাহিত্যিক ব্যক্তি মাথোন, এনে নহয়। তেওঁ এটি আন্দোলন। বেজবৰুৱাৰ বিকাশ সেই আন্দোলনত ; আৰু সেই আন্দোলনেই আকৌ তেওঁৰ সাহিত্য-প্ৰচেষ্টাক দিশ দিলে, মহত্ব দিলে। আন্দোলনটিৰ দুটি ৰূপ : অ. ভা. উ. সা. সভা আৰু 'জোনাকী' কাকত। দুইটি ৰূপৰে জন্মৰ বছৰ হ'ল ১৮১০ শক—মাহ পৰিত্ৰ ভাদ (২৫ আগষ্ট ১৮৮৮) আৰু উত্তৰায়ণৰ মাঘ (১৮৮৯ ছন)। দুইটি অনুষ্ঠানৰে উত্তোক্তাসকল হ'ল ডেকা ছাত্ৰ। কিন্তু এই চৰাইকেইটি সৰু হ'লেও তেওঁলোকৰ হোলোংগছত বাহ। তেওঁলোকৰ আছিল মহৎ আদৰ্শ আৰু উচ্চাকাঙ্ক্ষা। তেওঁলোকৰ আছিল স্পষ্ট ধাৰণাৰ প্লেন আৰু প্ৰোগ্ৰেম। অ. ভা. উ. সা.-ৰ জন্মৰ ইতিহাস সভাৰ কাৰ্য-বিৱৰণৰপৰাই লওঁ : 'পৃথিৱীৰ ইতিহাসলৈ চকু দিলে দেখিবলৈ পোৱা যায় যে এই জগতত যতবিলাক ডাঙৰ ডাঙৰ কাৰ্যৰ অনুষ্ঠান হৈছে প্ৰায় সকলোবোৰৰ উৎপত্তিৰ সূত্ৰপাত এনে সৰু কাৰ্য্য বা ক্ষুদ্ৰ ঘটনাৰপৰা হৈছে। বিলাতী পণ্ডিত জনছন্ এডিছনৰ দিনৰ কফি হাউছ ইউৰোপ, এছিয়া আৰু আমেৰিকা জুৰিপৰা বহুত ডাঙৰ কথাৰ ওপজা ঠাই। এতিয়াও অসমীয়া ভাইসকলৰ এই নগণ্য টি পাৰ্টিৰপৰা গজালি মেলা পুলি অসমীয়া ভাষা উন্নতি-সাধিনী সভাৰ ডাল-পাত যে কালক্ৰমত প্ৰকাণ্ড আকাৰ ধৰি এশ যোজন ব্যাপি পৰিবৰ সম্ভৱ তাক কোন অসমীয়াৰ ওখ আশাৰে চপ্চপীয়া হিয়াই নুই কৰিবলৈ আগ বাঢ়িব পাৰিব ? ১৮১০ শকৰ ভীদ মাহত (ইংৰাজী ১৮৮৮ সনৰ ২৫ আগষ্ট তাৰিখে) ৬৭নং মিৰ্জাপুৰ ষ্ট্ৰীটৰ বহাত হোৱা টি পাৰ্টিত অসমীয়া ভাষাৰ উন্নতি সাধিবৰ অৰ্থে এখন সভা কৰিবৰ প্ৰস্তাৱ গৈ সেই প্ৰস্তাৱ কাৰ্যত পৰিণত হোৱাৰ ফলস্বৰূপে অসমীয়া ভাষা উন্নতি-সাধিনী সভাৰ জন্ম হয়।' সভাৰ উদ্দেশ্য আৰু কাৰ্ম-ক্ৰম : 'কেঁচুৱা মাতৃভাষা কেনেকৈ ডাঙৰ-দীঘল হব ; কেনেকৈ সি পৃথিৱীৰ আন আন ধনী আৰু উন্নতিশীল ভাষাৰ সমান হৈ আপোন গোঁৱৰ-বেলিৰ পোহৰ চাৰিওফালে পেলাই দুখীয়া আৰু এক্কাৰ আসামৰ মুখ পোহৰাব পাৰিব ; কেনেকৈ সি দুৰ্বল, ৰগীয়া আৰু জীৰ্ণ অৱস্থাৰপৰা সৰল, সুস্থ আৰু শীকত অৱস্থা পাব, তাৰ উপায় সাধনেই এই সভাৰ উদ্দেশ্য।

‘এই উদ্দেশ্য সাধন কৰিবলৈ সভাই অসমীয়া পুথিবিলাক একে ঠাইতে
 গোটাৰলৈ যত্ন কৰিছে। পুৰণি পুথিবিলাক যাতে নষ্ট নোপায় আৰু ক্ৰমে
 ছপা হৈ প্ৰকাশিত হয়, সভা তাৰো চেষ্টাত আছে। আসামৰ সকলো বিধৰ
 পঢ়াশালিত যাতে অসমীয়া ভাষা প্ৰচলিত কৰা হয়, আৰু ল’ৰা-ছোৱালীয়ে
 যাতে নিজ নিজ ভাষা সুকলমে পঢ়িবলৈ পায়, তাৰ নিমিত্তে আসামৰ শিক্ষা-
 বিভাগৰ অধিকাৰসকলৰ মনোযোগ আকৰ্ষণ কৰা; লেখা-পঢ়া কাৰ্য্যত অশুদ্ধ
 ব্যাকৰণ, অশুদ্ধ বৰ্ণবিছাৰ ক্ৰমে লোপ কৰি তাৰ স্থলত পৰিশুদ্ধ ভাষা
 ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ পঢ়াশালি আদিত দূষিত ভাষাৰ পুথিৰ সলনি শুদ্ধ ভাষাৰ
 পুথি চলাবৰ নিমিত্তে আন্দোলন কৰিবলৈ; শ্ৰীধৰ কন্দলি, ৩শঙ্কৰদেৱ আদি
 পুৰণি গ্ৰন্থকাৰ আৰু কবিসকলে লিখা পুথিবিলাকৰ টান টান ভাগৰ টীকা-
 টিপ্পনী লেখিবলৈ আৰু দোষ-গুণ আলচ কৰিবলৈ; আমাৰ ভাষাত নোহোৱা
 লাগতিয়াল পুথিবিলাক সংস্কৃত বা আন ভাষাৰপৰা অনুবাদ কৰি বা সংক্ষিপ্ত
 সাৰ সংগ্ৰহ কৰি আমাৰ ভাষালৈ আনিবলৈ; আসামৰ আগৰ দিন বা
 এতিয়াৰ যিবিলাক ধৰ্ম্মনীতি, সমাজনীতি, বাজনীতি আৰু খেল, মেল, গাঁও-
 ভূঁইৰ আনুপূৰ্বিক বৃত্তান্ত আছে, তাক সংগ্ৰহ কৰি এখন প্ৰকৃত বিস্তৃত বুৰঞ্জী
 লেখিবলৈ; দেশৰ ইতৰ সাধাৰণ সকলো শ্ৰেণীৰ মানুহৰ ভিতৰত যাতে লেখা-
 পঢ়াৰ চৰ্চ্চা হয়, তাৰ নিমিত্তে উজু উপায় উলিয়াবলৈ; বাতৰি-কাকতৰ প্ৰতি
 লোকৰ আগ্ৰহ বঢ়াবলৈ; আৰু সকলো অঞ্চলতে এটা মাত্ৰ লিখিত ভাষাৰ
 সৃষ্টি কৰিবলৈ সভাৰ যত্ন থাকিব।’ অ. ভা. উ. সা. সভা ক্ৰমাৎ নোহোৱা হৈ
 গ’ল; কিন্তু সভাই আৰম্ভ কৰা কাৰ্য আন আন অনুষ্ঠানে কান্ধ পাতি ল’লে।
 ‘জোনাকী’ চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ উদ্ভাৱন; ‘একাধাৰে সম্পাদক, কাৰ্যাধ্যক্ষ
 আৰু স্বত্বাধিকাৰী’ হৈ তেওঁ তাৰ নিমিত্তে অশেষ পৰিশ্ৰম কৰিলে কিমান
 ডাঙৰ আকাঙ্ক্ষা লৈ: ‘নকৈ উঠি অহা অসমৰ নিমিত্তে আমাৰ আটাই শক্তি
 ব্যয় কৰিম। এই প্লাছ পৰি থকা আন্ধাৰ দেশলৈ অলপ জোনাক সূমুৱাব
 নোৱাৰিলেও, যদি নিজে নিজেও যত্নৰ ফিৰিঙতিৰ পোহৰত বাট পোওঁ তেনে
 আমাৰ শক্তিৰ মিছা ব্যয় হোৱা নাই বুলি ভাবিম।...আমি যুঁজিবলৈ ওলাইছোঁ
 আন্ধাৰৰ বিপক্ষে। উদ্দেশ্য—দেশৰ উন্নতি, জোনাক।’ এই জোনাক-সংকানী
 ‘জোনাকী’ৰ চাৰিওফালে তেতিয়াৰ অসমৰ ইণ্টেলেক্চুৱেল ডেকা-শক্তি গোট
 খালে। চন্দ্ৰকুমাৰৰ ‘অভিন্নহৃদয়’ বেজবৰুৱাই সকলো কথাতে আগভাগ ল’লে।
 ‘জোনাকী’ত তেওঁ গ্ৰহসন, কৃপাবৰী প্ৰবন্ধ, উপন্যাস, গল্প আদি লিখিছিল
 ‘অক্লান্তভাৱে। তৃতীয় অঙ্ক চতুৰ্থ বছৰত বেজবৰুৱা কাকতখনিৰ সম্পাদক

হৈছিল। এইদৰে অসমীয়া সাহিত্যৰ নৱতম ৰূপবোৰৰ তেওঁ পথ-প্ৰদৰ্শক আৰু সাহিত্য-আন্দোলনৰ প্ৰধান সংগঠকৰ ভূমিকা সাদৰে গ্ৰহণ কৰিছিল। 'জোনাকী'ৰ আন্দোলনত হাত উজুৱাইছিল কৃষ্ণপ্ৰসাদ ছুৱাই আৰম্ভ কৰা 'বিজুলী' আলোচনীয়ে (১৮৯০-৯২, ১৯০২)। ইয়াৰ পিছত কিছুদিন লেখত ল'ব লগীয়া কোনো আলোচনী নোহোৱাত সামূহিক সাহিত্য-প্ৰচেষ্টা নোহোৱাৰ দৰে হৈছিল। ১৯০৭ ছনত পদ্মনাথ বৰুৱাৰ 'উষা' ওলোৱাবপৰা এটি নতুন সাহিত্য-কেন্দ্ৰৰ সৃষ্টি হ'ল আৰু ১৯০৯ চনৰ বেজবৰুৱাই নিজে 'বাঁহী' উলিয়াবলৈ লোৱাত পুনৰ তেওঁ অসমীয়া সাহিত্যৰ মহাবতীৰূপে সাহিত্যত কেন্দ্ৰীভূত ব্যক্তি হৈ পৰিল তেওঁৰ তেজী লেখনীৰ বলত। তেওঁৰ সাহিত্যিক ব্যক্তিত্বই আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যক ঐক্য প্ৰদান কৰিছিল আৰু নিজৰ মনোৰম লেখাবোৰৰ যোগে সেই সাহিত্যক এটা পেটাৰ্ন দিছিল। তেওঁ এফালে যেনেকৈ ধৰ্ম, দৰ্শন, থলুৱা ৰাজনীতি আদিৰ চৰ্চাৰ যোগেদি আমাৰ চিন্তা-নেতা হৈছিল; আনফালে সেইদৰে অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যৰ শত্ৰু দমন কৰাৰ বেলিকা সকলোৱে তেওঁকে নেতা-ৰূপে পাইছিল। ভাষা বা আন সিদ্ধান্তৰ বিষয়ত তেওঁলৈকে সকলো সাহিত্যিক অনুপ্ৰেৰণা আৰু অনুশাসনৰ বাবে মূৰ তুলি চাইছিল। যদি কোনোবাই তেওঁৰ অনুশাসন অমাণ্ড কৰিবৰ যত্ন কৰিছিল, তেওঁৰ ওচৰত সেই অনুশাসন কিবা নহয় কিবা প্ৰকাৰে কঠোৰ হৈ বৰ্তিছিল। ১৮৮৯ৰপৰা ১৯৪০ ছনলৈকে এই আধা শতিকা কালক সেই দেখি বেজবৰুৱাৰ যুগ নাম দিছো। কিন্তু এই পাঁচ দশকৰ শেষৰ কেইবছৰতে বেজবৰুৱাৰ প্ৰভাৱ ক্ৰমে কমি আহিছিল আৰু ১৯৩৮ ছনত তেওঁৰ মৃত্যু অসমীয়া সাহিত্যৰ এটি পৰিৱৰ্তনৰ সঙ্কেতৰ দৰে হৈ পৰিছিল।

বেজবৰুৱা ছটি সোণালী যুগৰ মাজৰ সাঁকো, সংযোগ-সূত্ৰ। শত্ৰুদেৱৰ যুগ অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰথম গৌৰৱৰ যুগ। এই যুগত অসমীয়া সাহিত্যই এক আন্দোলনৰ ৰূপ ধৰি বিস্তাৰ লাভ কৰিছিল আৰু মধ্যযুগৰ ভাৰতীয় সাহিত্যৰ লক্ষণ ব্ৰিটিশৰ আগমন আৰু দেশ-অধিকাৰৰ পিছলৈকে বিয়পি পৰিছিল। **Every age is the child of the past and parent of the future.** জোনাকী যুগত যি নতুন নৱজন্ম আন্দোলন গঢ় লৈ উঠিল, সি বহলভাৱে বহিমুখী, বাহিৰৰ প্ৰভাৱগ্ৰাহী। অৱশ্যে অ. ভা. উ. সা.-ৰ প্ৰোগ্ৰেমত পুৰণি সাহিত্যৰ সংৰক্ষণ আৰু উদ্ধাৰৰ চেষ্টা সন্নিৱিষ্ট হৈছিল। কিন্তু সি বিশেষ কাৰ্যকৰী হোৱা বুলি আমি নাজানো। অৱশ্যে সভাই পুৰণি

পুথিৰ তালিকা সংগ্ৰহ কৰিছিল আৰু 'জোনাকী' কাকতে শঙ্কৰদেৱ আদি সম্বন্ধে দুই-এটি প্ৰবন্ধ প্ৰকাশ কৰিছিল। 'বাঁহী' কাকতত তেনে প্ৰবন্ধ লাহে লাহে ঘন হৈ আহিল আৰু শঙ্কৰদেৱৰ নাম শুনিলে গা বিজ্বিজোৰা এক শ্ৰেণী লোকৰ বিৰোধ হেতুকে বেজবৰুৱা লাহে লাহে শঙ্কৰদেৱ আৰু শঙ্কৰী অম্লন্দালনৰ আলোচনাৰ মাজত সোমাই পৰিল আৰু দুইটিৰে প্ৰধান exponent, ধ্বজা-বাহক আৰু প্ৰতিবন্ধাকাৰকৰূপে থিয় দিব লগীয়াত পৰিল। সেই বস্তুকেইটি আছিল তেওঁৰ আবেগৰ হৃদয়ত আৰু চিন্তাৰ শীৰ্ষত গুৰিবেপৰা। তেওঁ শঙ্কৰদেৱৰ হৈ যুঁজাটো একপ্ৰকাৰ পিতৃ দীননাথ বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ হৈ যুঁজাৰ সমাৰ্থক। কাৰণ ডাঙৰীয়া আছিল শঙ্কৰদেৱ-প্ৰাণ, বৈষ্ণৱ-প্ৰাণ, কমলাবাৰী-প্ৰাণ। শঙ্কৰী ধৰ্ম-সংস্কৃতিৰ বিষয়ৰ বেলা অনেক ক্ষেত্ৰত পিতৃ-দেৱতাৰ মুখ-নিঃসৃত বাণী আৰু সিজনাৰ আচাৰ-পদ্ধতি লক্ষ্মীনাথৰ কাৰিণে প্ৰামাণ্য-স্বৰূপ হৈছিল, কাৰণ সেই বিষয়ত দীননাথৰ কাৰ্য আৰু বাক্য আছিল পৰম আন্তৰিকতাপূৰ্ণ। দীননাথ বেজবৰুৱাৰ টোলৰ নৈষ্ঠিক বৈষ্ণৱ পৰিৱেশে লক্ষ্মীনাথক এক গভীৰ জ্ঞান আৰু আত্মপ্ৰত্যয় দিছিল। আনফালে কলিকতীয়া পাশ্চাত্য শিক্ষা আৰু সাধাৰণ বায়ুমণ্ডলৰ হেতুকে তেওঁ মাথোন revivalist বা পুনৰুদ্ধৰবাদী নহৈ পুৰণি যুগটিক তাৰ প্ৰকৃত perspective-অত objectiveভাৱে চাবৰ শক্তি পাইছিল। আধুনিক আলোচনা-পদ্ধতিৰ ফালৰপৰা আমাৰ বাবে এই এটি মহালাভ। তেওঁ যেতিয়া বৈষ্ণৱ ধৰ্ম আৰু দৰ্শন ব্যাখ্যা কৰিছে, তেতিয়া তাৰ প্ৰচাৰকৰূপে সেই কাৰ্য কৰা নাই। সেই ধৰ্ম আৰু দৰ্শনৰ তেওঁ অধিৰক্তা বহু শ্ৰায়াধীশ, তাৰ বাদী নহয়। তেওঁৰ ওকালতিৰ মাজত উচ্ছ্বাস আছে, কাৰণ তাত প্ৰাণ আছে আৰু প্ৰেম আছে। কিন্তু সেই উচ্ছ্বাসত তেওঁ উটি যোৱা নাই। তেওঁ বহুতবোৰ প্ৰশ্নৰ সমুখীন হৈছিল। 'বন্দীয় সাহিত্য পৰিষৎ পত্ৰিকাত' ওলোৱা হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ 'আসামে শ্ৰীচৈতন্য' প্ৰবন্ধৰপৰা স্মৃষ্টি ওলাল অসমৰ মহাপুৰুষীয়া ধৰ্ম চৈতন্যপন্থীনৈকি ? 'মৃদংমাৰ্কা বোষ্টমৰ বীবিয়নি' উঠিল শঙ্কৰদেৱ অদ্বৈতাচাৰ্যৰ শিষ্য, মায়াবাদী সন্ন্যাসীৰ গোষ্ঠীৰ! মহাপুৰুষীয়া, দামোদৰীয়া, হৰিদেৱীয়া এইবোৰ একে নহয়নৈকি ? এফালে বঙালীৰ খোৱা-কামোৰা, আনফালে 'অসম-প্ৰদীপিকা', জাতীয় ঘৰ-শত্ৰুৰ আক্ৰমণ। ইয়াৰ মাজৰপৰা শঙ্কৰদেৱ পোনা-পোৱালিটি উদ্ধাৰ কৰাৰ দায়িত্ব যেন বেজবৰুৱা বোলা 'অকলশৰীয়া পল্ল'টিৰহে! কিন্তু তেওঁৰতো হ'টিবৰ দাই। তেওঁ বণত আগহে বাঢ়ে, পিছ-ভৰি নহয়। তেওঁৰ শাণিত অস্ত্ৰ—শঙ্কৰী সাহিত্য, ভাগৱত-উপনিষদৰ জ্ঞান আৰু home thrust

দিবপৰা 'হাঁহিব কিল গুৰুলা-গুৰুলা।' হাঁহিব একোটা ঠাট্টাতে তেওঁ বিপক্ষৰ কুপাচাৰ্য, কৰ্ণ একোজনক ধৰাশায়ী কৰে। তাতে আকৌ 'বাঁহী'-'প্ৰদীপিকাৰ' মহাৰণৰ বেলা ভবানন্দ পাঠক নামৰ বৰ্ম পিন্ধি বাণীকান্ত কাকতিও তেওঁৰ পক্ষ হোৱাত এজনে বাক্যবাণ, এজনে যুক্তিবাণ ওপৰা-উপৰিকৈ নিক্ষেপ কৰি বিপক্ষক পৃষ্ঠভঙ্গ দিয়ালে। তেতিয়াৰপৰা সিপক্ষ বৰলৈ আগ নবঢ়া হ'ল আৰু বিপক্ষৰ ঘাই সেনাপতিয়েও হেলাৰঙে বেজবৰুৱাৰ পক্ষত যোগ দিলে। অসমীয়া সাহিত্যত এইখন বৰ কুৰুক্ষেত্ৰৰ দৰেই বিখ্যাত হৈ ব'ল। শঙ্কৰদেৱৰ নিজৰ সময়ৰেপৰা আজিলৈকে অনেক বিপক্ষী লোক ওলাইছে; সকলো কালৰ বুকুত আপোনা-আপুনি লয় পাইছে; কিন্তু শঙ্কৰদেৱ আৰু তেওঁ গঢ়া সংস্কৃতি অচল-অটল জিত্ৰাণ্টাৰৰ দৰে থিয় দি থাকি ভাৰতৰ সাংস্কৃতিক মানচিত্ৰত অসমৰ স্থান নিৰূপণ কৰিছে। বেজবৰুৱাই সেই সংস্কৃতিকে আধুনিকভাৱে ব্যাখ্যা কৰাৰ নতুন পথ নিৰ্দেশ কৰি গ'ল।

ইংৰাজী সাহিত্যৰ নৱন্যাসৰ পুনৰ্জন্মৰ যুগত যেনেকৈ কোলবিজ, ডি কুইঞ্চি, চাৰ্লছ লেখৰ বক্তৃতা আৰু প্ৰবন্ধই প্ৰথম নৱন্যাস-যুগক নতুন-সকলৰ লগত চিনাকি কৰিছিল, বেজবৰুৱাৰ আলোচনাধিনিয়েও শঙ্কৰদেৱৰ সাহিত্য আৰু তাৰ দাৰ্শনিক চিন্তাধাৰাক আনি নতুন ৰূপত আমাৰ আগত থিয় কৰিলে। বৈষ্ণৱ-সাহিত্যৰ প্ৰতি তেওঁ আধুনিকসকলৰ সমাদৰ সৃষ্টি কৰিলে। সেই অৱসৰতে তেওঁ আমাৰ সমালোচনা-সাহিত্যৰ পথ-প্ৰদৰ্শক হ'ল। তেওঁৰ 'শঙ্কৰদেৱ' পুথিৰ 'কঙ্কণী-হৰণ' কাব্যৰ আলোচনা গুণগ্ৰাহী সমীক্ষাৰ এটি প্ৰথম 'মা নিষাদ' বাণী। তেওঁৰ এনে সমালোচনা আলোচনী-বোৰত সঁচৰতি হৈ পৰি আছে। অসম সাহিত্য সভাৰ সভাপতিৰ অভিভাষণখনি উচ্চ মানবোধ থকা এজন সমালোচকৰ এটি সুন্দৰ কৃতি। তাত পুৰণি সাহিত্যৰ মূল্যায়ন আৰু নতুন সাহিত্যৰ সমীক্ষাৰ লগতে সাহিত্যৰ চিবন্তন সৌন্দৰ্যবোধৰ দিক্-নিৰ্ণয়ৰ যত্ন দেখিবলৈ পোৱা যায়। সমালোচনাৰ বাবে পোৱা নতুন প্ৰকাশনৰ বিষয়ে বেজবৰুৱাৰ সাময়িক মন্তব্য অনেকখিনি আধুনিক অসমীয়া সমালোচনাৰ ঐশ্বৰ্যপূৰ্ণ অঙ্গবিশেষ হৈ পৰিছে। এনেভাৱে সমালোচনাৰ যোগেদি সাহিত্যৰ গতি-পথ নিৰ্দেশ কৰাত বেজবৰুৱাৰ কৃতিত্ব প্ৰকাশ পাইছে।

স্বাভাৱিকতে বেজবৰুৱা অসম আৰু অসমীয়াৰ স্ব-নিযুক্ত অভিভাৱক হৈ পৰিছিল। স্বদেশ-প্ৰেম এই অভিভাৱকৰ আছিল ভিত্তি। 'জোনাকী' আৰু অ. ভা. উ. সা.-ৰ দলটি কেনেকৈ ভাষা-সাহিত্য আদি বিষয়ত অসমৰ উন্নয়ন

সাধন কৰিব পাৰে সেই চিন্তাৰ দ্বাৰা অনুপ্রাণিত হৈছিল—এই কথা তেওঁ-
লোকৰ উদ্দেশ্য-ব্যাখ্যাৰপৰাই আমি ধৰিব পাৰোঁ। অসম আৰু অসমীয়াৰ
স্বার্থ-ৰক্ষাৰ এই হকৰ বিষয়ে তেতিয়া সকলোৱেই চিন্তা কৰিছিল। যেতিয়া
সেই দলৰ সকলো বিক্ষিপ্ত হৈ পৰিল আৰু তেওঁলোকৰ মাজৰ লক্ষ্মীনাথ
বেজবৰুৱা বোলাজনেই যেতিয়া 'বাঁহী'ৰ সম্পাদকগিৰি কৰি অসমীয়া স্বার্থৰ
প্ৰতিপালকৰ দৰে হৈ থাকিল, তেওঁৰ ওপৰতেই বাহিৰৰ আক্ৰমণ প্ৰতিৰোধ
কৰাৰ পাল পৰিল। 'বাঁহী'ৰ জীৱনৰ প্ৰাৰম্ভতে দেখা গ'ল অসমত থকা
প্ৰৱাসী বঙালী কেইজনমান আৰু অসমৰ বাহিৰৰো বঙালী পণ্ডিত দুই এজনে
অসমীয়া ভাষাক বঙলাৰ প্ৰাদেশিক সংস্কৰণ বুলি ঘোষণা কৰি কিবীলি
পাবিবলৈ ধৰিছে। অসমৰ গোৱৰ গোৰীপুৰৰ বজা বাহাছৰ প্ৰভাতচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ
সৌজন্যত গোৰীপুৰত বহা প্ৰৱাসী বঙ্গ সাহিত্য সন্মিলনৰ সূযোগত 'কামৰূপ-
শাসনাৱলী'ৰ পণ্ডিত পদ্মনাথ ভট্টাচাৰ্য বিছাৰিনোদ আদিয়ে যোৱা শতিকাৰ
আগভাগত অসমীয়া ভাষা আদালত-পঢ়াশালিত হোৱা দুৰ্দশাৰ পুনৰাবৃত্তিৰ
মানসে অসমীয়া ভাষাৰ বিৰুদ্ধে নানা অযথা মন্তব্য প্ৰকাশ কৰিলে। এইদৰে
জোকাই ল'বলৈহে পালে, বেজবৰুৱাই প্ৰথম বছৰ 'বাঁহী'ত 'অসমীয়া
গোৰীপুৰত বঙ্গলা সাহিত্য-সভা' নামে এলানি প্ৰবন্ধ লিখি তেওঁলোকৰ যুক্তি
ভাষাতত্ত্বৰ ফালৰপৰা মহটিয়াই পেলালে আৰু 'বিছাৰিনোদ ভায়া'কো
বাৰুকৈয়ে এসেকা দিলে। এইখন ৰণ সামৰিবলৈ পাওঁতে নো পাওঁতেই
কটক-নিৱাসী বঙালী অধ্যাপক এজনে 'গুণ্ময়ী' নামে আলোচনীত একে পৰ্যায়ৰ
আৰু এখন যুঁজৰ খং-শিঙা বজালে। বেজবৰুৱাই 'বাঁহী'ত ওলোৱা তেওঁৰ
প্ৰবন্ধ এটাৰ অনুবাদ 'গুণ্ময়ী'লৈ পঠিয়ালে, ভুবনচন্দ্ৰ বৰুৱাই (যাৰ সাহিত্যিক
নাম উমেশচন্দ্ৰ বৰুৱা, যাৰ বিখ্যাত ৰচনা 'একগমনি ছোৱালীকণ তই') এটি
তেজী প্ৰতিবাদ সেই কাকততে প্ৰকাশ কৰালে আৰু বেজবৰুৱাই দ্বিতীয়
বছৰ 'বাঁহী'ত 'অসমীয়া ভাষা আৰু বঙ্গালীৰ চকুত টোপনি' বুলি প্ৰবন্ধ লিখি
'গুণ্ময়ী'ৰ লেখক যোগেশচন্দ্ৰ ৰায় বিছাৰিনীৰ ফপলতা যুক্তিবোৰ খণ্ড-বিখণ্ড
কৰি পেলালে। বিছাৰিনোদ-বিছাৰিনীসকলৰ বিছাৰ 'টুবুৰি বাজী' উৰুৱাই
দিয়া বেজবৰুৱাৰ প্ৰবন্ধৰ কল্যাণত 'সেই যে বিদেশী প্ৰভাৱৰ বিৰুদ্ধে বিদ্ৰোহী
আত্মমৰ্যদা জাগি উঠিল, তাৰ কোবত প্ৰৱাসীয়ে আৰু বেছি দিনলৈ মূৰ দাঙিব
নোৱাৰিলে।' এনে ধৰণৰ সমস্যা অৱশ্যে মাজে মাজে পিছতো উক দি আছিল
আৰু হাতত কাৰ্ফাই লৈ বেজবৰুৱাই ব্ৰহ্মাস্ত্ৰ নিক্ষেপ নকৰিলেও দুই-এটা
বাটলুগুটিকে মাৰিছিল।

অসমীয়া ভাষাক যে তেওঁ পবশক্ৰবপৰাই বক্ষা কৰিব লগীয়া হৈছিল, এনে নহয়; সেই ভাষা অশুদ্ধকৈ লেখাসকলৰ লগতো মাজে মাজে তেওঁৰ খণ্ডযুদ্ধ সংঘটিত হৈছিল। জোনাকী-যুগবেপৰা অ. ভা. উ. সাঁ.-ৰ ডেকা সাহিত্যিকসকলে বিশেষ যত্ন কৰিছিল অসমৰ 'সকলো অঞ্চলতে এটা মাত্ৰ লিখিত ভাষাৰ সৃষ্টি কৰিবলৈ।' পিছৰ লেখকসকলেও এই চেষ্টা ত্যাগ কৰা নাছিল। কিন্তু মাজে মাজে সাহিত্যত আঞ্চলিক প্ৰয়োগৰ যত্ন হৈছিল আৰু তেতিয়াই একোটা অতীতিকৰ পৰিস্থিতিৰ উদ্ভৱ হৈছিল; কিন্তু বেজবৰুৱাই সেই পৰিস্থিতিতো calling spade a spade কৰাবপৰা নিবৃত্তি নিবিচাৰিছিল আৰু তেনেকৈয়ে পৰিস্থিতিক জয় কৰিছিল। মাজতে কামৰূপীয়া ভাষাত তেওঁ বচনা আহ্বান কৰিছিল; ধনীৰাম দত্তই 'হা মোৰ হৰি' আৰু উমেশচন্দ্ৰ বৰুৱাই 'হা মোৰ কাপাল' শীৰ্ষেৰে দুটি সুন্দৰ কবিতা 'বাঁহী'লৈ আগ বঢ়াইছিল। এই সময়ত কোনো কোনোৱে (সকলোৱে অৱশ্যে নহয়, কাৰণ ইয়াৰ পিছতো তৰুণৰাম ফুকন আদিৰ সেই ভাষাৰূপৰ কবিতা ওলাইছিল) বেজবৰুৱাক ভুল বুজিছিল। ভাষা বিষয়ত বেজবৰুৱা আনৰ ওপৰত কঠোৰ হোৱা দেখি ১৮৩১ শকৰ আঘোণত প্ৰথম ওলোৱা 'বাঁহী'ত তেওঁৰ আখৰ-জোঁটনিৰ লগত 'হেমকোষ'ৰ অমিলবোৰ তেওঁৰ সমালোচকে আঙুলিয়াই দেখুৱাইছিল। তেতিয়া দ্বিতীয় বছৰৰ প্ৰথম সংখ্যাৰ সম্পাদকৰ চ'ৰাত বেজবৰুৱাই তেওঁৰ স্বভাৱ-মূলভ হাঁহি-কোঁতুকৰ মাজত সমালোচকক কৈছিল, 'অসমীয়া ভাষাৰ বৰ্ণবিজ্ঞাসত হেমকোষৰ শাসন তেওঁলোকে যেনেকৈ মানে আমিও তেনেকৈ মানো; মাত্ৰ প্ৰভেদ এইফেৰাহে যে, তেওঁলোকে যেনেকৈ অটবাৰ গুৰিৰপৰা কটবাৰ গুৰিলৈকে গৈ সমূলি নেৰেঙোৱাকৈ হেমকোষেৰে সৈতে মিলি যাব খোজে, আমি নোখোজোঁ।ভাষা পৰিৱৰ্তনশীল। তাৰ ব্যাকৰণ আৰু অভিধানো তাৰ অনুগামী নহলে ভাষাৰে সৈতে সেই ছুইবো বিচ্ছেদ ঘটিব।' এই মতবাদ সমৰ্থন কৰিবৰ অৰ্থে স্বয়ং হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ 'অসমীয়া ব্যাকৰণ'ৰ পাতনিৰপৰা 'হেমকোষ'কাৰৰ তদনুৰূপ মতৰ উদ্ধৃতি দিছে। গতিকে দেখা যায়, তেওঁ 'হেমকোষ' মানি লৈও যুক্তিযুক্ত স্থানত তাৰ বিকল্প আৰু সজ পৰিৱৰ্তন সমৰ্থন কৰিছিল। এই নীতিৰ উদাৰতা বুজাবলৈ তেওঁ প্ৰথম বছৰ প্ৰথম সংখ্যা (আঘোণ ১৮৩১) 'বাঁহী'ৰ 'অসমীয়া ভাষা সম্পৰ্কে আঘাৰ-চেৰেক কথা' প্ৰবন্ধত লিখিছিল, 'কোনোটো ভাব কোনোটো চিন্তা আমাৰ ভাষাৰ শব্দেৰে প্ৰকাশ কৰিব নোৱাৰিলে, সহজে বুজা বিদেশী ভাষাৰ শব্দ ধাৰকৈ আনি সেই কাৰ্যৰ নিমিত্তে তাৰ সহায় ল'লে ভাষাৰ মঙ্গলৰ বাহিৰে

অমঙ্গল নহয়, আৰু ভাষাৰ জাতো নাযায়। আজি-কালি পৃথিৱীৰ ভিতৰত সকলো ভাষাতকৈ উন্নত ভাষা ইংৰাজী ভাষাত কত দেশৰ প্ৰশংসা সোমাই থাকি চহকী কৰিছে অন্ত নাই। কিন্তু সেইবোৰ অনাৱশ্যকত বা অদৰ্কাৰত ধাৰে লোৱা হোৱা নাই, নাইবা ইংৰাজী ভাষাৰ অনিষ্ট সাধন কৰিবৰ মনেৰে গাৰ বৈলেৰে সেইবোৰ তাত প্ৰৱেশ কৰা নাই দেখি অনধিকাৰ প্ৰৱেশ দোষত সেইবোৰ জগবীয়া নহয়। সেই শব্দবোৰ ডমিচাইল অৰ্থাৎ ঘৰুৱা হৈহে ইংৰাজী ভাষাত সোমাইছে। সিহঁতে থাকিবলৈ ইংৰাজী ভাষাৰ দেশত গ্ৰামাৰ অৰ্থাৎ ব্যাকৰণৰ বস্তু মাটি একো চমকা পাইছে, স্পেলিং অৰ্থাৎ বৰ্ণ-বিছাসৰ কাপোৰ একোডোখৰ পাইছে, আৰু সকলো বিবয়তে সেইবোৰ ইংৰাজী ভাষাৰ প্ৰজাস্বত্ব দখল কৰিবলৈ পাইছে। ফলত সিহঁতৰ দ্বাৰায় ইংৰাজী ভাষাৰ সম্পদ বাঢ়িছে, টুটা নাই।' বেজবৰুৱাই প্ৰেছিডেঞ্চি কলেজৰ ইংৰাজী ভাষা-সাহিত্যত শিক্ষা লাভ কৰা লোক। তাৰ পিছতো তেওঁ ভাষাতত্ত্বৰ গ্ৰন্থ অধ্যয়ন কৰিছিল। গতিকে ভাষাৰ বৰ্ণবিছাস, বাক্য-খণ্ডবাক্যৰ জতুৱা গঠনৰ ফালে বিশেষ চকু দিছিল; বিশেষকৈ বৰ্ণাশুদ্ধি দোষ তেওঁ বৰকৈ ঘিণাইছিল। তেনে দোষৰ বাবে গোহাঞি বৰুৱা, বেণুধৰ ৰাজখোৱাৰেপৰা ৰোষেশ্বৰ শৰ্মা, উপেন্দ্ৰচন্দ্ৰ লেখাৰ পুথিলৈকে সকলোৰে সমালোচনাত তেওঁ স্পষ্ট মন্তব্য প্ৰকাশ কৰিছিল। এই মন্তব্যবোৰলৈ সাহিত্য ৰচিবলৈ কলম তুলি লোৱা সেই কালৰ সকলোৱেই বিশেষভাৱে মন দিছিল। এনেভাৱে শুধু অসমীয়া লেখাৰ ঐতিহ্য এটি সৃষ্টি হৈছিল। আজি বেজবৰুৱাৰ কলমৰ খোচৰ ভয় নাই কাৰণেই যেন ভাষা-বিষয়ৰ বিশুদ্ধিটিল পৰি গৈছে। আমিও নিজকে চম্ভালিবলৈ এৰি দি ভটীয়া নাৱত উটি গৈ আছোঁ।

ভাষা সম্বন্ধে ইমান সচতন বেজবৰুৱাৰ কথা-শৈলী বা **prose style** বিশেষ অধ্যয়নৰ বস্তু। বেজবৰুৱাৰ শৈলী সম্পৰ্কে মতভেদৰ ঠাই বোধ হয় আছে, কাৰণ বহুভঙ্গিতা সেই শৈলীৰ এটি লক্ষণ। এজন সমালোচকে এখন বিছা-সভাত কৈয়ে পেলাইছিল, বেজবৰুৱাৰ কোনো স্টাইল নাই। এই কথা বোধহয় বহুভঙ্গিতাবে স্বীকৃতি। ডক্টৰ কাকতিয়ে ইমানলৈকে গৈছে যে 'বৰ্তমান অসমীয়া সাহিত্যত বেজবৰুৱাৰ বচনাৱলীত বাজে প্ৰকৃত **literary style**, সাহিত্যিক বচনা-ধীতি আন ঠাইত বিৰল। নিৰ্ভাজ অসমীয়া ঘৰুৱা শব্দ, কিন্তু উপযুক্ত ঠাইত উপযুক্ত ভাৱৰ বাহন-স্বৰূপে ব্যৱহাৰ কৰিলে তাৰ যে কি মধুৰ ৰস্কীৰি, কি প্ৰকাশিকা শক্তি, কি ধ্বনি, তাৰ উদাহৰণ বুঢ়ী-আইৰ সাধু, ককাদেউতা আৰু নাতি ল'ৰা। অতি সাধাৰণ কথা এটিও বেজবৰুৱাৰ

ভাষাৰ সাজ পিন্ধিলে মনোমোহা হৈ উঠে।' কাকতিয়ে 'নিজক বাদ নিদিয়াকৈ সকলো উৎসাহী 'অসমীয়া লেখকক' ব্যৱস্থা দিব খুজিছিল—'বেজবৰুৱাৰ বচন-পদ্ধতিৰ প্ৰতি সবিশেষ মন নিদিয়াকৈ অসমীয়া লিখিবলৈ যোৱাটো ভাষাৰ প্ৰতি অবিচাৰ কৰা হয়।' কাকতিয়ে গঢ়-শৈলীৰ উদাহৰণ দিবলৈ গৈ ধুনীয়া পুথি ছখন বাছি উলিয়াইছে। কিন্তু এনে অনেক ঠাই বেজবৰুৱাৰ বচনটো ওলাব য'ত ভাষাই খিচিৰি পাগিছে; বহুত ঠাইতে তেওঁৰ শৈলীও সেই দেখি মিশ্ৰিত। সাধাৰণভাৱে ক'বলৈ হ'লে তেওঁৰ শৈলী জীৱন্ত, জতুৱা, বহুভঙ্গী আৰু বিষয়ানুৰূপ; অনেক থলতে সি চিত্ৰধৰ্মী, সঙ্গীতধৰ্মী; অনেক ঠাইত আকৌ হাস্যসিক্ত বা ব্যঙ্গাত্মক; ঠায়ে ঠায়ে বা তৰ্কাত্মক (logical)। সকলো ক্ষেত্ৰতেই তেওঁৰ ভাষা সজীৱ-সপ্ৰাণ, অৱলীলা-যুক্ত, এজন সদানন্দময় পুৰুষৰ ভাষা। তেওঁৰ বৰজোঁৱায়কৰ মুখৰপৰা শুনা কথা, তেওঁ হেনো দুখৰ সময়ৰ মাজতো হাঁহি ভৰা কথাবোৰ লেখে। এইটি কথায়ে তেওঁৰ হাঁহিত চকুলো সনা গভীৰ অৰ্থ প্ৰদান কৰে। এনেবোৰ গুণ লগ লাগি তেওঁৰ ভাষাক অননুকৰণীয় কৰি পেলাইছে; তেওঁ নিজেই স্বলক্ষণযুক্ত ভঙ্গিত কৈছে, তেওঁৰ 'লিখাৰ ৰীতি অনুকৰণ কৰিবলৈ গৈ লেখাক গোৱৰ্ধনসকলে সহজে ভুচ্ পছটো হৈ ওলাই আহি সভাসদসকলক হঁহুৱাব পৰিছিল।'

বেজবৰুৱাৰ ভাষাত যেনেকৈ হাঁহি বাদী-সংবাদীৰ দৰে আছে, তেওঁৰ সকলো লেখাতে সি তদনুৰূপ। ই তেওঁৰ শৰীৰৰ আৰু মনৰ স্বাস্থ্যৱস্থাৰ পৰিচয়। কিন্তু তেওঁৰ লগুণ-দিয়নিৰ সময়ত লম্বোদৰৰাপুৰে হোমৰ ঘিউৰে ভঙ্গ-ছাই সানি ফোট দিবলৈ উদ্যোগ ৰুৱোঁতে 'হাঁহিয়ে তেওঁৰ পেটত আঙোৰ-পাঙোৰ কৰি মুখৰপৰা খুক্‌খুকনি তোলা'ৰ দৰে তেওঁৰ ছই-এটা হাঁহিয়ে mis-placed হৈ অঠাইত পৰিছিল, সেই কথা, সমালোচকৰ চকুত নপৰাকৈ নাথাকিব। বেজবৰুৱাই অসমীয়া মানুহক মূছ গালিকে পাৰিছে: 'তোমালোকে হাঁহিবইবা জানা কিটো!' কিন্তু সেই বুলি তেওঁয়ে এৰিস্টোফেনিছ, সুইফ্ট আৰু চাৰ্ভেণ্টিছৰ নাম ৰূলেছে, আমি অগ্ৰ দেখুৱাইছো লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা কেতিয়াও তেওঁলোকৰ সগোত্ৰ নহয়। তেওঁৰ গোত্ৰ-বংশ বহুতোখিনি মিলে 'কোৱাভাতুৰী' লেখা হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ লগত। হেমচন্দ্ৰৰ ভাষাৰ লগতে তেওঁৰ ব্যঙ্গ আৰু সামাজিক সমালোচনাৰ পদ্ধতিৰ জ্ঞান বা নেজানিয়েই বেজবৰুৱাই বহুতোখিনি অনুকৰণ কৰি পেলাইছিল। অৱশ্যে ছইবো মাজত প্ৰভেদ এটি আছিল: হেমচন্দ্ৰ সদায় serious, গহীন আৰু অলপ খঙাল—righteous indignation-এৰে ভৰা, হাঁহি কাকো উৰুৱাই দিবৰ যত্ন কৰা তেওঁৰ অভ্যাস

নহয়, বৰঞ্চ তেওঁ কাটেয়ে কাটেই, ৰেপেও। কিন্তু বেজবৰুৱাৰ হাশ্বত আৰু ব্যক্তিতো বহুভঙ্গিতা পৰিলক্ষিত হয়; প্ৰেমৰ ভেটি এচপৰাত বহি তেওঁ কাৰোবাক হাঁহিছে, ধেমালিতে জোকাইছে, ঠাট্টা-মস্কৰা কৰিছে, বাক্য-বাণ নিষ্ক্ষেপ কৰিছে, satirise কৰিছে। অনেক ঠাইত তেওঁ হাঁহিবৰ মন গৈছে ক্লৰণেই হাঁহিছে, আনে হাঁহক বা নেহাঁহক। তেওঁৰ হাঁহিত যদি ক'বাত চকুপানীৰ ডাৱৰ লুকাই আছে, সি বাককৈয়ে লুকাই আছে, আমি দেখিছো মাথোন হাঁহিব বামধেনুখনহে যেন অনাহকত জলমলাই থকা। ক'বাত যদি তেওঁ ব্যক্তিগতভাৱে উপলুঙা কৰি হাঁহিছে, আমিও হাঁহিছো, মাথোন কেতিয়াবা সিজন ব্যক্তিৰ কথা ভাবি হাঁহিবলৈ টান পাইছো, যেনেকৈ 'চিলা' কাব্য আৰু নোবেল প্ৰাইজৰ কথা লৈ লেখা 'বুৰুৰণি' প্ৰবন্ধত। সেইদৰে 'প্ৰথম কুঁৱৰী'ত বীৰদত্তৰ চিত্ৰত কেৰিক্চেচাৰ আছে কিন্তু সহানুভূতি নাই দেখি সেই চিত্ৰই কেতিয়াবা আমাৰ চিত্তাকৰ্ষণ কৰিব নোৱৰা হয়। বেজবৰুৱাৰ হিউমাৰৰ বিষয়ে ডক্টৰ কাকতিয়ে চমুৱাই কৈ থৈছে, 'যি বসৰ গুণত গধুৰ ভাবেও আমনি নলগোৱাকৈ মনত সোমাব পাৰে, যি বসৰ গুণে পঢ়াৰ ভাগৰকো তৃপ্তিত পৰিণত কৰে, যি বসে সাহিত্যৰ প্ৰত্যেক বসকেই সীমা পাৰ হৈ আধিক্য দোষত আমনি লগোৱা হ'ব নিদিয়, সেই হাশ্বৰসে বেজবৰুৱা সাহিত্যৰ প্ৰত্যেক শাৰীকেই সজীৱ কৰি ৰাখিছে।' তেওঁৰ নিৰ্দোষ ধেমালিৰে ভৰা 'লিতিকাই' বা 'মিলাৰামৰ আত্মজীৱনী'ৰ দীৰ্ঘ-প্ৰতিপালিত হাশ্বৰ পৰিৱেশনে সকলোকেই বিমল আনন্দ দিব পাৰে। তেওঁৰ 'জীৱন-সোঁৱৰণ'-খনিকো তেওঁৰ চিনাকি হাঁহিটীয়ে সদায় উপাদেয় কৰি ৰাখিছে। তেওঁৰ 'তত্ত্ব-কথা'ৰ মাজতো যদি হাঁহিব প্ৰৱেশ দেখিছো, ট্ৰেছপাছৰ বাবে নালিছ ৰজু নকৰি আমি তাক সম্বৰণ কৰিয়ে থৈছো। কিন্তু তেনে ঠাইত সি বৰ বিৰল।

বেজবৰুৱাই সাহিত্যৰ কোন বিভাগত বিশেষ বৰঙণি যোগাইছিল বুলি প্ৰশ্ন কৰিলে, ঘপ কৰে উত্তৰ দিয়া টান। কাৰণ, পুথি আকাৰে তেওঁৰ ৰচনা প্ৰকাশ কৰা কাম ১৯১৫ ছনৰ 'চক্ৰধ্বজসিংহ', 'জয়মতী কুঁৱৰী' আৰু 'বৈলিমাৰ' আৰু ১৯১৬ ছনৰ 'শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ আৰু শ্ৰীমাধৱদেৱ'তে শেষ। তেওঁৰ পূৰ্বত বয়সৰ ৰচনা-সমূহ তেওঁৰ জীৱৎ-কালত কিতাপ কৰি উলিওৱা নহ'ল। সেই কাম আজি সহজো নহয়, কাৰণ তেওঁৰ লেখা ওলোৱা আলোচনীবোৰ স্থলভ নহয়; সেই বাবে কোনো বিশেষ শীৰ্ষৰ প্ৰবন্ধবোৰ জুকিয়াই লৈ সম্পূৰ্ণৰূপত সম্পাদন কৰা দুৰ্দ্ধ। তথাপি, এই কথা বোধ হয় ক'ব পাৰি যে ১৯১৬ ছনৰ আগৰ 'শঙ্কৰদেৱ' আৰু 'শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ আৰু শ্ৰীমাধৱদেৱ' গ্ৰন্থ আৰু বৈষ্ণৱ-

ধৰ্ম আৰু দৰ্শন সম্পৰ্কে 'কৃষ্ণ-কথা,' 'তত্ত্ব-কথা' আৰু 'বাঁহী'ৰ সম্পাদকীয়ত লেখা প্ৰবন্ধবোৰতে আমি বেজবৰুৱাক তেওঁৰ গভীৰতাত লগ পাওঁ। কিন্তু এই প্ৰবন্ধখিনি বিভিন্ন পৰিস্থিতিত বিভিন্ন বিভিন্ন সময়ত ৰচিত; গতিকে সঙ্গতি ৰাখি সেইবিলাক সঙ্কলন আৰু সম্পাদন কৰিলেহে তাৰ পাছফালে লুকাই থকা তত্ত্বদৰ্শী বেজবৰুৱাজনক স্বৰূপত লগ পাব পাৰিম। এই ৰচনাটো বিলাকত আটাইতকৈ ডাঙৰ গুণ মনোৰম কথন-ভঙ্গি আৰু তত্ত্ব-কথাৰ প্ৰাঞ্জল ব্যাখ্যা। 'শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ আৰু শ্ৰীমাধৱদেৱ' আধুনিক বিজ্ঞান-সন্মত জীৱনী নহয়; তাৰ ধাৰা প্ৰাচীন কথা-গুৰু-চৰিতৰ আৰু সত্ৰৰ চৰিত-বোলা প্ৰথাৰ অনুগামী; ভকত-বৈষ্ণৱসকলে সিখনিক তেনেভাৱেই সন্মান কৰে। ইয়াৰ আগৰ 'শঙ্কৰদেৱ' গ্ৰন্থত আধুনিক দৃষ্টি সোমাইছে যদিও সম্পূৰ্ণৰূপে নহয়। এই দুখনি গ্ৰন্থ জীৱনী-সাহিত্যত আগৰ যুগৰ চৰিত বা চৰিত্ৰ আৰু নতুন যুগৰ জীৱনীৰ মাজৰ এটি বিন্দুত অৱস্থিত। অসমীয়া বৈষ্ণৱ-ধৰ্মৰ বুৰঞ্জী লেখাটো তেওঁৰ কল্পনাৰ ভিতৰতে থাকি গ'ল। বৰোদাৰ মহাৰজাৰ সৌজন্যত প্ৰকাশিত ভাৰতৰ বৈষ্ণৱ-ধৰ্মৰ ইতিহাস আৰু ৰাসলীলা সম্পৰ্কীয় ইংৰাজী বক্তৃতা দুটি আৰু ভক্তি-তত্ত্ব সম্পৰ্কে যুগুত কৰা কিন্তু সম্ভৱতঃ ক'তো পঠিত নোহোৱা আন দুটি বক্তৃতাই বৈষ্ণৱ-ধৰ্ম আৰু তত্ত্ব সম্পৰ্কে তেওঁৰ পৰিষ্কাৰ জ্ঞানৰে পৰিচয় দিয়ে।

কৃপাবৰ বৰুৱা বা বৰবৰুৱাৰ (এইদৰে বৰুৱাজনেই বৰবৰুৱা হোৱাত কৃপাবৰে নিজেই হাঁহি-খিকিন্দালি তুলিছে: 'হেৰ পৰুৱা, কিয় হ'লি তই বৰবৰুৱা? আগেয়ে আছিলি তই পৰুৱাৰ বৰুৱা হৈ; নিগমে মৰিলি তই বৰবৰুৱা বিষয় লৈ!') স্বাক্ষৰত প্ৰকাশিত প্ৰবন্ধবোৰ বিক্ষিপ্ত বুলি কোনো সমালোচক হেনো উৎক্ৰিণ্ত হৈছে বাৰে বাৰে। সময়ৰ হিছাপত এই প্ৰবন্ধবোৰ বিক্ষিপ্ত। দ্বিতীয় বছৰ 'জোনাকী'ৰ এসংখ্যাতে 'কাকতৰ টোপোলা' আৰম্ভ হৈ 'উষা'ত 'ওভতনি' ব'বলৈ ধৰে। 'বাঁহী'তে বোধহয় কৃপাবৰী লেখাবোৰ সবহু পৰিমাণে প্ৰকাশিত হয়, কিন্তু 'আৱাহন'ৰ যুগলৈকে সিবিলাকে বিস্তাৰ লাভ কৰিছিল; পিছৰ ছিৰিজবোৰৰ নাম 'বৰবৰুৱাৰ ভাবৰ বুৰুৰণি', 'বৰবৰুৱাৰ চিন্তাৰ শিলগুটি' (কাৰণ 'হৰিভকত' কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্যৰ এই সময়তে ওলাইছিল 'গুটিদিয়েক চিন্তাৰ চো'); 'বৰবৰুৱা-দ্ব্যহাই সন্মাদ', 'বৰবৰুৱাৰ ডিনাৰ টেবুল' ইত্যাদি। 'কৃপাবৰ বৰুৱাৰ কাকতৰ টোপোলা'ত পিক্ৰিক্, কমলাকান্ত আদিৰ নিচিনা এটি চৰিত্ৰ-সৃষ্টিৰ পাতনি মেলা হয়, যি চৰিত্ৰৰ গাত সামাজিক, সাহিত্যিক নানা সমালোচনা আঁৰি দিব পৰা যায়।

‘টোপোলা’ত মাথোন ধেমালিৰ লগতে অসমীয়া জাতিৰ চৰিত্ৰৰ সাধাৰণ সমালোচনা অৱতাৰণা কৰা হয়। ‘কৃপাবৰ বৰুৱাৰ ওভতনি’ প্ৰবন্ধবোৰত জাতীয়তাবাদী মনোভাৱ স্পষ্ট হৈ উঠিছে আৰু সেই মনোভাৱৰ কাৰণেই ৰাজভক্ত ‘উষা’-সম্পাদকে বৰবৰুৱাৰ প্ৰবন্ধ নিজ কাকতৰপৰা তুলি লোৱা ঘোষণা কৰিব লগীয়াত পৰিছিল। এইলানি প্ৰবন্ধত বৰবৰুৱাৰ চিন্তা অসমৰপৰা ওলাই গৈ ভাৰত-আকাশত বিচৰণ কৰিছিল, বিশেষকৈ বঙ্গত, কাৰণ তেতিয়া বঙ্গ-ভঙ্গ-আন্দোলনৰ শেষ অৱস্থা। এনে চিন্তাৰ সাধাৰণ হাঁহি-কৌতুকৰ প্ৰবন্ধ, ‘অশ্বাৰোহণ পৰ্ব’ৰ দৰে গল্প-প্ৰায় ৰচনা, ‘আমাৰ জন্মভূমি’ৰ দৰে ডি. এল. বায়ৰ পেৰডি, ধনশিৰি পাৰৰপৰা বিয়াটকৈ কইনা অনা ‘বীণব’ৰাগী’ৰ কবি চন্দ্ৰকুমাৰৰ বিয়াৰ উপহাৰ ‘বীণব’ৰাগী’ আদিও লগতে জুট দিয়া হৈছে। ‘বাঁহী’ আৰু ‘আৱাহন’ত ওলোৱা ‘বৰবৰুৱাৰ ভাবৰ বুৰ্বুৰনি’ বোৰত গান্ধী-আন্দোলন, স্বদেশী আইন অমান্ত, যুৰণীয়া মেজমেল, গান্ধী-আৰ্বিন্ চুক্তি, পিকেটিং, অৰ্ডিনেঞ্চ, কংগ্ৰেছ মহাসভা, সাম্প্ৰদায়িক ভাগ-‘বাটোৱাৰা’, স্বৰাজিস্ট পাৰ্টি, খিলাফৎ আদি সাময়িক বিষয় ঠায়ে ঠায়ে স্পৰ্শ কৰি বৰবৰুৱাই ৰাজনীতিৰ নিজা ভাষ্য প্ৰস্তুত কৰিছে। মাজে মাজে আন সৰু-সুৰা বিষয়-লৈও তেওঁৰ চিন্তাৰ বুৰ্বুৰনি উঠিছে (গুৱাহাটীৰপৰা ওলোৱা পুথিত দুটিমান বুৰ্বুৰনি বাদ পৰিছে আৰু তাৰ ঠাইত ‘বাঁহী’ৰ আদি জীৱনত সামৰা তিনিটি কৃপাবৰী ৰচনা সামৰা হৈছে)। ‘বৰবৰুৱাৰ চিন্তাৰ শিলগুটি’ চন্দ্ৰকুমাৰ আগুৱালাৰ তদাৰকত খাৰঘুলিৰপৰা ওলোৱা ‘বাঁহী’ত প্ৰকাশ পাইছিল। ইয়াৰ প্ৰায়খিনিয়েই হাতৰ খজুৱতি মাৰিবলৈ লেখা খুঁহুতীয়া কথা, মাজে মাজে কংগ্ৰেছৰ নিৰ্বাচন, পৌৰসভাৰ নিৰ্বাচন, অসহযোগ আদি সাময়িক ৰাজনীতিৰ কথায়ো তাত ভুমুকি মাৰিছে। কৃপাবৰ বৰবৰুৱা নাম লৈ লেখা প্ৰবন্ধ-বিলাকক বৰবৰুৱাৰ চৰিত্ৰটোৱেই এক প্ৰদান কৰিছে; শ্বেক্ছপিয়েৰৰ নাটকৰ বিদূষকৰ দৰে সেই চৰিত্ৰত বেজবৰুৱাৰ বিৱেকৰ ধ্বনি বক্ৰভাৱে বাজি উঠিছে, বেজবৰুৱা-মাছৰ নামত নচলি বৰবৰুৱা-জিজিৰ নামত চলা সেইবোৰো ব্যক্তিৰ, সমাজৰ, ৰাজনীতিৰ সমালোচনা। এই সমালোচনাত পদ্ধতি আৰু তীব্ৰতাৰ তাৰতম্য ঘটিছে; হাঁহিয়ে কেতিয়াবা ধেমালিৰ, কেতিয়াবা ব্যঙ্গৰ ৰূপ লৈছে। এইটো বহুভঙ্গিতাহে, বিক্ষিপ্ততা নহয়। সঁচা কথা, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ তীব্ৰতা ইয়াত নাই, কিন্তু বৰবৰুৱাৰ কাঁড় কেইপাতেও কমভাৱে বুকুৰে-পিঠিয়ে সৰকি নাযায়, তথাপি বৰবৰুৱাক আমাৰ লগৰে এজন বুলি ভাবিবুৰ মন যায়—যেনে মন হেমচন্দ্ৰৰ বেলিকা নাযায়। হেমচন্দ্ৰ পূৰা satirist; বৰবৰুৱা তেওঁৰ ভক্ত

হ'লেও তেওঁৰ সঙ্গ উপভোগ কৰিব পৰা যায়, তেওঁ hail-fellow-well-met বিধৰ লোক। ছুইজনৰে লক্ষ্য দেশৰ, সমাজৰ কল্যাণ। এইভাৱে বৰবৰুৱা স্বাক্ষৰেৰে লেখা বেজবৰুৱাৰ প্ৰবন্ধাৱলীৰ এটি গভীৰ তাৎপৰ্য বৰ্তমান।

বেজবৰুৱাই 'জোনাকী' আন্দোলনত যোগ দিছিল প্ৰহসন, তবল হাস্যৰ প্ৰবন্ধ আৰু এই ছুটা ডাঠ মিশ্ৰণ থকা প্ৰেমৰ কাহিনীৰ ঐপন্যাসিকৰূপে। সেই সময়ৰেপৰা কিন্তু তেওঁ 'কবিতা হয় যদি হওক, নহয় যদি নহওক' বুলি ছুই-এটি কবিতাও লিখিছিল, যদিও নৱন্যাসৰ প্ৰথম শিৰ্ষণ তোলা চন্দ্ৰকুমাৰ আদিৰ কবিতাবহে তেওঁ বৰ ডাঙৰ ছমজুদাৰ। 'নিজৰ বচনাবোৰ মোৰ নিজৰে ভাল লাগে,.....সেইবোৰ সিঁচৰতি হৈ থকা বাবে পঢ়িব খুজিলে আলকাল পাওঁ' কাৰণে বোলে একেলগ কৰি কবিতাকেইটা 'কদমকলি' নাম দি ছপাই পেলালে ১৯১৩ ছনত। ইয়াৰ পিছত আৰু বোধ হয় তেওঁ বিশেষ কবিতা-প্ৰয়াস কৰা নাই। 'কদমকলি'ত কবিতা নহৈ কেঁকো ককাৰ সাধুৰ বিয়াগোম পখীৰ গেঁঠেলা মৰা কণীটোৰ দৰে বোৱা বচনাও ছুই-এটি আছে। কিন্তু প্ৰকৃত কবিতাৰ আৱেগ-সঞ্চাৰী স্পৰ্শ থকা বচনা কেইবাটিও আছে। 'কবিতা', 'বীণ-বৰাগী', 'ধনবৰ আৰু বতনী', 'বতনীৰ বেজাৰ' আদি মনোবম কবিতা কোনো কাব্য-সাহিত্যই হেৰুৱাবলৈ নিবিচাৰিব। বোমাটিক কবিতাৰ আৱেগ, ভাব-প্ৰৱণতা, প্ৰকাশৰ আতিশয্য আদি গুণ বেজবৰুৱাৰ প্ৰেমানুৰাগমূলক কবিতা কেইটিত পোৱা যায়। দেশানুৰাগমূলক কবিতাত নৈবাশ্ব বা অৱসাদলৈ তেওঁ বাট এৰি দিব খোজা নাই; সিৰেবত আশাবাদৰ এটি সঞ্জীৱনী শৃঙ্খিৰ জীপ আছে। চন্দ্ৰকুমাৰৰ 'তেজীমলা', 'আনন্দ আগৰৱালাৰ 'পাণেশই'ৰ দৰে বেজবৰুৱাৰ বতনী-কবিতা ছুটি কৃত্ৰিম বেলাড বা কাহিনী-গীতিৰ সুন্দৰ নিদৰ্শন। 'চালনী আৰু বেজী' সক্ষম ছেটায়াম। ডি. এল. বায়ক, পেৰডি কবি বেজবৰুৱাই সুখ পাইছিল। এই পেৰডি, লঘু বিদ্ৰূপ আদিয়ে কবিতা-পাঠকক ভাল আমোদ দিয়ে। আন্তৰিকতাপূৰ্ণ দেশানুৰাগ আৰু গভীৰ অধ্যাত্মিক স্বৰ—বেজবৰুৱাৰ গহীন কবিতাৰ এই দুটিকে প্ৰধান লক্ষণ বুলি ক'ব পাৰি।

তৃতীয় বছৰৰ 'জোনাকী'ত (১৮৯১) বেজবৰুৱাৰ একমাত্ৰ উপন্যাস 'পছমকুঁৱৰী' প্ৰথম প্ৰকাশিত হয়। তাৰ চৈধ্য বছৰৰ পিছতহে সি পুথি আকাৰে ওলায়। বেজবৰুৱাই বিনয়েৰে তাক 'নগণ্য' বুলিছে 'জীৱত-স্মোৰণ'ত। কিন্তু প্ৰথম অসমীয়া বোমাটিক উপন্যাস আৰু বুৰঞ্জীমূলক বোমাটিক উপন্যাস অসমীয়া উপন্যাসৰ বুৰঞ্জীত ইয়াৰ এখনি উজ্জল স্থান আছে। বদন বৰফুকনৰ

নিষ্ঠুৰ শাসনত কামৰূপৰ প্ৰজা অতিষ্ঠ হৈ উঠিছিল। সেই অতিষ্ঠতাই উগ্ৰ ৰূপ লৈছিল হৰদত্ত-বীৰদত্ত দুই ককাই-ভাইৰ ছন্দীয়া বাঁ দন্দুৱা দ্ৰোহত। এওঁলোকৰ পতন আৰু হৰদত্তৰ গাভৰু জীয়েক পদ্মকুমাৰীৰ বিলৈয়ে লোক-কবিৰ অন্তৰ স্পৰ্শ কৰিছিল; তাৰ চিন ভগা-ছিগা দুই-এটি গীতৰ টুকুৰাত 'পোৱা' যায়: 'ক'ত গ'ল হৰদত্ত, ক'ত গ'ল বীৰদত্ত, ক'ত গ'ল খাওঁ খাওঁ সাৰা...'; 'হৰদত্তৰ জীয়ৰী পদ্মকুমাৰী ধনবাত নাথালে ভাত, হাতত ধৰি লৈ কুমেদান বঙালে পদ্ম বিচাবে গাত।' এইদৰে লোক-মানসক স্পৰ্শ কৰা কাহিনীয়ে ডেকা বেজবৰুৱাকো আকৰ্ষণ কৰিছে; তেওঁ কল্পনাৰ সহায়েৰে পছমৰ যৌৱনৰ আৱেগ আৰু দুৰ্গতিৰ চিত্ৰ আঁকিবৰ যত্ন কৰিছে। সমস্ত উপন্যাসখনিত বোমাঞ্চক বায়ুমণ্ডল, যদিও কোনো পৰিস্থিতি, চৰিত্ৰ বা ঘটনাত অবাস্তৱ বা অসম্ভাৱ্যৰ সাঁচ নাই। বুৰঞ্জীৰ ছন্দীয়া দ্ৰোহ বোমাঞ্চকৰ পটভূমিতহে ৰৈছে; ঔপন্যাসিকে তেওঁৰ আৰ্টিক ঐতিহাসিক তথ্যানুসন্ধানৰ হাতধৰী লিগিৰী কৰিবলৈ বিচৰা নাই। ঘটনাৰ গতি তেওঁ কিয় বিশেষ ধৰণৰ কৰিলে, সেই লৈ প্ৰশ্ন অবাস্তৱ যদি তেওঁ তেওঁৰ ঈপ্সিত কলাক ৰূপ দিব পাৰিছে। পুৰণি এটা যুগৰ বিবিধ পৰিস্থিতি আৰু চৰিত্ৰ ফুটাই তুলিব পৰা বেজবৰুৱাৰ সাৱলীল ভাষাই পুথিখনিক সুখপাঠ্য কৰি তুলিছে। ডক্টৰ বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱাই এটা কথা মন কৰিছে যে, Minute details are provided to lend to the story the illusion of reality, and the novelist achieves a pattern marked by skilful weaving, clarity of conception and happiness of blending. এয়া উচ্ছ্বসিত প্ৰশংসা, কিন্তু তৰুণ আৰু পথ-প্ৰদৰ্শক ঔপন্যাসিকৰ সি প্ৰাপ্য। হৰদত্তৰ প্ৰতি ঔপন্যাসিক বৰ সহানুভূতিশীল নহয়, কিন্তু হৰদত্তও সহানুভূতিশীল নহয় পছমৰ প্ৰেমৰ আৱেগৰ প্ৰতি; আৰু সেই বাবেইহে উপন্যাসৰ মূল সংঘাত, আৰু সেইহে ট্ৰেজেডি আগ বাঢ়ি আহিবলৈ সাহ পাৰিছে।

পুৰণি বুঢ়ী আইৰ সাধু আৰু আধুনিক চুটি গল্পৰ মাজত বেজবৰুৱাই হ'ল সেতু। চুটি গল্পৰ তেৱেঁই আমাৰ পথ-প্ৰদৰ্শক। সপ্তম বছৰৰপৰা গুৱাহাটীৰপৰা প্ৰকাশিত 'জোনাকী'ত তেওঁৰ 'আৰ্জি', 'চেনিচম্পা', 'কেকো ককা' 'জয়ন্তী', পুত্ৰৰান পিতা' নাৰ্মৰ গল্পবোৰ ওলাইছিল। তেওঁ বহুতবোৰ পুৰণি সাধু সংগ্ৰহ কৰি তেওঁৰ মনোমোহা ভাষাৰে নতুনকৈ সম্পূৰ্ণকৈ লিখি উলিয়াইছিল 'বুঢ়ী আইৰ সাধু' আৰু 'ককাদেউতা আৰু নাতিলা'ত (১৯১২)। এই দুইখন পুথিৰে বক্তব্য প্ৰথমখনৰ পাতনিখন পঢ়িলে আমাৰ মনলৈ স্পষ্ট ধাৰণা

আহিব, বেজবৰুৱা এক পকা folklorist. তেওঁৰ পৃথিৱীৰ ডাঙৰ ডাঙৰ পণ্ডিতৰ মতৰ উদ্ধৃতি দিছে, লোক-কথাৰ ক'ত কেনে অধ্যয়ন হৈছে, তাৰ ভূও আমাক দিছে, “মানুহৰ জাতীয় জীৱনৰ অলিখিত পুৰণি বুৰঞ্জী জানিবৰ নিমিত্তে ফাইললজি অৰ্থাৎ ভাষাতত্ত্ব আৰু মাইথলজি অৰ্থাৎ পুৰাণতত্ত্ব যেনেকুৱা লাগতিয়াল, ফ'কল'ৰ অৰ্থাৎ সাধুকথাতত্ত্বও তেনেকুৱা লাগতিয়াল”—এই কথা দঢ়াই কৈছে, সাধুকথাৰ কেনে বিভাজন হ'ব পাৰে আৰু সাধুকথাৰ মোটিফ-বোৰৰ কেনে একে দেখা পোৱা যায়, তাৰো ইঙ্গিত কৰিছে এবিগতীয়া সেই পাতনিখনতে। অসমীয়া সমাজত সাধুকথাৰ কি প্ৰতুল সমাদৰ তাহানিবেপৰা আছে। আমি আজি-কালি ভাবোঁ, সাধুকথা শব্দৰ ‘সাধু’ আৰু ‘সাউদ’ একে কথা আৰু ‘এক আছিল বৰ সাউদ, তেওঁ কৰিছিল লক্ষ্যৰ বণিজ’ এই জাতীয় আখ্যানৰপৰা সেই নামকৰণ হৈছে। বেজবৰুৱাই কৈছে, “সাধুকথা মানে সজ কথা বা সন্ত সাধুৰ উপদেশ-বাক্য বুলি আদিবপৰা অসমীয়াই ভাবি আহিছে। ...এনে উপকথা বা গল্পক কোনো দেশৰ কোনো জাতিয়ে ‘সাধুকথা’. এই ওখ নাম দিয়া নাই। য়ুৰোপীয়ই folktales, বঙ্গালীয়ে ইয়াক ‘ৰূপ-কথা’, ‘আঘাটে গল্প’ বোলে, অসমীয়াৰ দৰে সাধু-কথা নোবোলে। ভাষা আৰু folktales জাতিৰ হাড়-মগজু।” (তথাপি দেখোন আমাৰ sweet-toothed ছই-এক লেখকে ‘ৰূপকথা, ৰূপকথা’ কৰি উদ্ভাউল হয়!) অসমীয়া লোক-কথাৰ গৱেষকসকলৰ কাৰণে বেজবৰুৱাৰ পৃথি ছখনি অক্ষয় ভাণ্ডাৰ হৈ থাকিব আৰু সাধাৰণ ল'ৰা-বঢ়া পাঠকক পুৰণি জগত এখনৰ সোৱাদ দি থাকিব। এই সাধুকথাৰ সংগ্ৰহ, অধ্যয়ন আৰু প্ৰকাশৰ মাজত বেজবৰুৱাই ইংৰাজী, বঙলা আদি আধুনিক সাহিত্যৰ গল্পধাৰাৰে সামঞ্জস্য ৰাখি সেই হেৰোৱা জগতখন এৰি আধুনিক জীৱনৰ চিত্ৰ আধুনিক গল্প-সৃষ্টিত হাত দিয়ে। ছই-এটি গল্পত ‘বিবি কাকা’ৰ প্ৰভাৱো পৰিলক্ষিত হয়। তেওঁ যদিও ‘জোনাকী’তে গল্প লেখা আৰম্ভ কৰে, সেই সময়ৰপৰা ‘বাঁহী’ৰ শেষ স্তৰলৈকে তেওঁ গল্প লেখি আঁছিল। তেওঁৰ দিনলেখাৰপৰা দেখা যায় ‘ভদৰী’ নামৰ নিটোল গল্পটি আৰু ‘স্বৰ্গাৰোহণ’ (যাৰ নাম তেওঁ পোনতে দিছিল ‘অনিদ্ৰা’) ১৮৯৫ চনৰ ভিতৰত লেখা ব্যৱসায়-কৰ্মৰ মাজৰ অৱসৰ সময়ত। তেওঁৰ সবহভাগ গল্পই বোধ হয় ‘বাঁহী’ত প্ৰকাশিত হৈছিল। ‘স্বৰ্গভি’ (১৯০৯), ‘সাধুকথাৰ কুঁকি’ (১৯১০, সাধুকথা নামটো তেওঁ বৰ ভাল পাইছিল হ'বপায়—আধুনিক গল্পৰ ক্ষেত্ৰতো তাক প্ৰয়োগ কৰিছে!) আৰু ‘জোনবিৰি’ত’ (১৯১৩) ১৯১৩ চনলৈকে লেখা প্ৰায়খিনি গল্পই সন্নিৱিষ্ট হৈছে। ইয়াৰ পিছত তেওঁৰ গল্প

লেখা পাতলিলেও পুথি তিনিখনৰ বাহিৰত থকা একুৰি-ডেৰকুৰি গল্প ওলাব। সকলো বাহিৰা প্ৰভাৱৰ ভিতৰেদিও বেজবৰুৱাৰ গল্পত ভাগি যোৱা আৰু নকৈ গঢ় ল'বলৈ যত্ন কৰা অসমীয়া জীৱনৰ বাস্তৱ আৰু সম্ভাৱ্য চিত্ৰ কিছুমান আমি পাবোঁ। কিছু পৰিমাণে জীৱনৰ ওপৰত দৃষ্টিপাত কৰাৰ তেওঁৰ ভঙ্গিক হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ ব্যঙ্গাত্মক শৈলীয়ে প্ৰভাৱান্বিত কৰিছিল। কোনো ঠাইতবা হাঁহি তুলিব পৰা ছই-এটি শব্দয়ে গল্পৰ অন্তৰ্গত গভীৰ অনুভূতিক পাতলাই পেলাইছিল। তেওঁ তেওঁৰ বেছিভাগ গল্পক সামাজিক সমালোচনাৰ অস্ত্ৰ-ৰূপে ব্যৱহাৰ কৰিছে; নতুন শাসনৰ লগত খাপ খুৱাব নোৱৰা আৰু তাৰ সুবিধা লৈ গঙাটোপ হোৱা পুৰণি আৰু নতুন অভিজাত সম্প্ৰদায়ৰ ভেম ভাঙি দিয়াটোৱেই যেন গল্পত তেওঁৰ উদ্দেশ্য। গতিকে শ্লেষ-তেওঁৰ এটা স্বভাৱত পৰিণত হৈছে। কাহিনী-বস্ত্তৰ সংঘাত আৰু চৰিত্ৰৰ ব্যক্তিগত সূক্ষ্মতা নিদিয়াকৈয়ে তেওঁ ব্ৰিটিশ আমোলৰ প্ৰথম চাঞ্চল্যত চপল হোৱা অসমীয়া সমাজৰ উজ্জল চিত্ৰ এখনি গল্পবোৰত দাঙি ধৰিছে। আনফালে, 'ভদৰী' আদিত বাক্‌চাতুৰ্য আদি বাহ্যিক মনোমোহা অলঙ্কাৰ পৰিহাৰ কৰি জীৱনৰ প্ৰাণবন্ত সৰলভাৱে গ্ৰহণ কৰা গল্পৰ আঙ্গিকটোৱেই নিটোল হৈ পৰিছে।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই অসমীয়া সাহিত্য-মঞ্চত গহীনভাৱে প্ৰথম প্ৰৱেশ কৰে প্ৰহসন-লেখক-ৰূপে। প্ৰথম সংখ্যা 'জোনাকী'ত ওলোৱা 'বনকুঁৱৰী' কবিতাই কাব্যমোদীসকলক বোমান্টিচিজ্‌মৰ বিস্ময়-বিমিশ্ৰিত আনন্দ দান কৰিছিল; সেই সংখ্যাৰে আনন্দৰ আন এটি উৎস আছিল বেজবৰুৱাৰ 'লিতিকাই'। প্ৰহসনকাৰক এই নৱসৃষ্টিয়ে কি আনন্দ দিছিল তাক তেওঁৰ ভাষাতে আপোনালোকৰ ওচৰলৈ আনো : "প্ৰথম বছৰৰ 'জোনাকী'ৰ প্ৰতি সংখ্যাতে মোৰ 'লিতিকাই' ওলাইছিল। ন লেখক ন বোৱাৰী একেখন ফলিতে উঠে। ন লেখক মই; সেই দেখি মোৰ 'লিতিকাই' পঢ়ি লোকে কি ক'ব, কি বুলিব, এই ভয়ত মই চক খাই ফুৰিছিলো।" ইডেন গাৰ্ডেনৰ গছৰ তলত বহি তেওঁ দৃশ্যবোৰ লেখি গৈছিল। "লিতিকাই সাধুটো মনত আছিল; গতিকে ভাবি-চিন্তি কোনো প্লট (plot) নগঢ়ি একেবাৰেই লেখি গৈছিলোঁ। প্ৰথমতে বালিৰ কাকতত পেঞ্চিলেৰে যি লেখি গৈছিলোঁ, কাটি-কুটি নুশুধবোৱাকৈয়ে নাইবা ভাল কাকতত নকল নকৰাকৈয়ে তাকে ছপা কৰিবলৈ শ্ৰীযুত চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ হাতত মনে মনে গুৰ্জি দিছিলোঁ....." 'লিতিকাই'ৰ জন্মৰ এই ইতিহাস বিশেষ মন কৰিব লগীয়া, আৰ্টিষ্টৰ বাধাহীন প্ৰথম উচ্ছ্বাসে কেনেকৈ সুন্দৰ কলাৰ ৰূপ ধাৰণ

কৰে, সি তাৰে নিদৰ্শন। সঙ্গতিবিহীন উদ্ভট পৰিস্থিতি, জধাৰ্গুৰ্হ সাত ককাই-ভাইৰ অস্বাভাৱিক উক্তি আৰু কাৰ্য-কলাপ আদিয়ে শেষলৈকে পাঠকক ফাৰ্চৰ আচল সমৃদ্ধিৰে হঁহুৱাই থাকে। কিন্তু এইখিনিতে তেওঁ যি মনোৰম প্ৰহসন-সৃষ্টিৰ আশা আমাক দিলে, তাক একুৰি চাৰি বছৰৰ পিছৰ 'পাঁচনি', 'নোমল' আৰু 'চিকৰপতি নিকৰপতি'য়ে বেয়াকৈ ভঙ্গ কৰিলে যেন পাওঁ। প্ৰথম দুখনৰ ঘটনা সাধু-কথা-সুলভ একোটি পাতল পৰিস্থিতিৰ আঁৰত ঘূৰিছে। চিকৰপতি নিকৰপতি দুই চোৰৰ কাহিনীটোতো প্ৰত্যয়শীল কোনো বৈচিত্ৰ্য নাই। 'নোমল'ৰ নাহৰফুটুকা বুঢ়াৰ পাহৰা স্বভাৱ আৰু 'পাঁচনি'ৰ নাম-ভূমিকাৰ জনৰ আলহী নহ'লে ভাত নোখোৱা স্বভাৱৰপৰা বেজবৰুৱাই আমাক পাতল হাঁহি একোটি যোগাইছে; 'চিকৰপতি নিকৰপতি' নাটৰ উদ্দেশ্যত অলপ আঁৰ লাগি আমাক নহঁহুওৱা হৈছে। কেয়োখনি প্ৰহসনতে একেই সাধু কথাৰ পৰিৱেশ। প্ৰহসনৰ এই দুই কিস্তিৰ মাজতে বেজবৰুৱাই শ্বেকছপিয়েৰৰ *Hamlet* ভাঙি 'হেমচন্দ্ৰ' আৰু *Midsummer Night's Dream* ভাঙি 'দিনৰ সপোন' ৰচনা কৰিবৰ যত্ন কৰিছিল; কিন্তু এইবোৰ কাৰ্য একেবাৰেই অসম্পূৰ্ণ হৈ ব'ল। ১৯১৫ ছনত বেজবৰুৱাই একেলগে তিনিখনি ঐতিহাসিক নাটক ছপাকৈ উলিয়ায়—'চক্ৰধ্বজসিংহ', 'জয়মতী কুঁৱৰী' আৰু 'বেলিমাৰ'। বুৰঞ্জীসিদ্ধ চৰিত্ৰবোৰৰ পৰিৱৰ্তন নাসাধি সিহঁতক নাটকত প্ৰতিষ্ঠা কৰিবলৈ আৰু কাল্পনিক চৰিত্ৰ আৰু পৰিস্থিতি উদ্ভাৱন কৰিলে তাৰ দ্বাৰা বুৰঞ্জীৰ ঘটনাৰ ধাৰা ব্যাহত হ'বলৈ নিদিবলৈ বেজবৰুৱাই একপ্ৰকাৰ যেন সংকল্প গ্ৰহণ কৰিছিল। এই কেইখন নাটকৰ যোগেদি অসমীয়া নাট-সাহিত্যৰ ওপৰত শ্বেকছপিয়েৰৰ প্ৰভাৱৰ প্ৰবাহ-দ্বাৰ মুকলি কৰি দিয়া হয়। বেজবৰুৱাই অসমৰ বুৰঞ্জীৰ চিত্ৰ অঙ্কন কৰোঁতেও তাৰ ওপৰত শ্বেকছপিয়েৰৰ চৰিত্ৰ আৰু নাটকীয় চিত্ৰৰ ছাঁ আহি পৰিছে। বৈপৰীত্যৰ বিজনিৰ দ্বাৰা চৰিত্ৰায়ণ (*characterisation by contrast*), শোকাৰ্ত দৃশ্যৰ মাজে মাজে গ্ৰাম্য কমেডি বা খুল্তীয়া দৃশ্যৰ সমাৱেশৰ দ্বাৰা শোকৰ উপশম (*comic relief*), দীঘল স্বগত-উক্তি ইত্যাদি শ্বেকছপিয়েৰীয় বৈশিষ্ট্যও নাটকেইখনিত বাককৈয়ে ধৰা পৰে। 'চক্ৰধ্বজসিংহ'ত বুৰঞ্জীৰপৰা পোৱা কাহিনী আৰু চৰিত্ৰবোৰ নাটকীয় নোহোৱাকৈয়ে বেজবৰুৱাৰ দ্বাৰা গৃহীত হৈছে। গতিকে নাটকখনৰ আকৰ্ষণ অস্থ কেন্দ্ৰলৈ আঁতৰি গৈছে—শ্বেকছপিয়েৰৰ *Henry the Fourth*-অৰ প্ৰিঞ্চ হাল, ফলস্টাফ, ফলস্টাফৰ *inn*-ৰখীয়া প্ৰেয়সী আৰু মদৰ যুলিৰ লগৰীয়াবোৰৰ অসমীয়া ৰূপ

প্ৰিয়ৰাম ডেকাফুকন, গজপুৰীয়া, গজপুৰীয়ানী আৰু টকৌ-টোকোৰা আদিৰ 'চুলুঙালিৰ দৃশ্যবোৰ নাট্যকাৰে বৰ কম লগাকৈ সজাইছে আৰু তাতে নাটকীয় কচিৰ তৃপ্তি ঘটে। সকলো ফালৰপৰা 'জয়মতী কুঁৱৰী'য়েই সাৰ্থক নাট্য-সৃষ্টি। ইয়াত বুৰঞ্জীমূলক আৰু কাল্পনিক চৰিত্ৰ আৰু পৰিস্থিতৰ বাসুঁয়নিক সংযোগ ঘটিছে আৰু নাটকৰ ট্ৰেজিক পৰিণতিৰ সহায়ক হৈছে। ডালিমীৰ চৰিত্ৰটি আদৰ্শাত্মক কিন্তু বাস্তৱ সৃষ্টি, নগাপৰ্বতৰ সবলতা আৰু সৌন্দৰ্যৰ কাব্যময় প্ৰতীক। এই নাটত দ্বিজেন্দ্ৰলালৰ স্পষ্ট প্ৰভাৱ নাট্যকাৰে স্বীকাৰ কৰিছে। মানৱ তিনিটা আক্ৰমণৰ কাহিনী সামৰি 'বেলিমাৰ' এখন এপিক্ নাটকত পৰিণত হৈছে; অসমৰ স্বাধীনতাৰ সূৰ্যাস্তৰ বক্তৰাগ বহুত চৰিত্ৰত বহুত ঘটনাত বিকীৰিত হৈ পৰিছে, এজন নায়কত বা ঘটনাব একেটা সংঘাতত কেন্দ্ৰীভূত হোৱা নাই। ইয়াত অসমীয়া জাতিটোৱেই যেন নাটখনৰ নায়ক আৰু সিয়েই যেন নিজৰ গোঁৱৰ-হৰণৰ ট্ৰেজেডিত গৈ মগ্ন হৈ পৰিছে। নৱম বছৰৰ 'বাঁহী'ত বেজবৰুৱাই 'গদাধৰ বজা' নামে এখনি সৰু প্ৰহসন প্ৰকাশ কৰিছিল। তাক তেওঁ চ'ৰাঘৰীয়া নাট বুলিছিল আৰু আজিৰ সমালোচকে তাক একাঙ্কিকাৰ প্ৰথম নিদৰ্শন বুলি অভিবাদন জনাইছে। ইয়াৰ মূল অনুপ্ৰেৰণা ববীন্দ্ৰনাথৰ পাৰিবাৰিক নাটক নে কি, সন্দেহ হয়। নাটিকাখনিৰ মূল উৎস—গেঙ্কেলা দাসক বাই-ভনী কমলা আৰু বিমলাই ভ্ৰম কৰাৰ ফলত সৃষ্টি হোৱা হাঁহি। বুৰঞ্জীৰ বা সমাজৰ চিত্ৰৰ ইন্দ্ৰিত থাকিলেও ধেমালিয়েই 'গদাধৰ বজা'ৰ মূল উপাদেয় পদাৰ্থ।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই আমাৰ কোটিকলীয়া বুঢ়ালুইতৰ বুকুত জন্ম লাভ কৰি প্ৰায় আঢ়ৈ কুৰি বছৰ কাল একনিষ্ঠভাৱে অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ সেৱা কৰি পুনৰ লুইতৰ বগী ঢকেচকী বালিক নিজৰ শৰীৰটি শোধাই দি থৈ গ'ল। এই আঢ়ৈ কুৰি বছৰৰ তেওঁৰ সেৱা আছিল অতদ্ভিত, শ্ৰান্তিহীন, ক্লান্তিহীন। ধনে-জনে, মানে-গোঁৱৰে বহুবহীয়া ঘৰ এখনিত জন্ম লাভ কৰি তেওঁ জীৱনত যেনেকৈ ৰুহতো ভোগ উপভোগ কৰিলে, তেনেকৈ অৰুন্দ্ৰ দুখ-শোকৰ লগতো অবিশ্ৰান্ত সংগ্ৰাম চলাই গ'ল। কেতিয়াবা পেটৰ বিষে তেওঁক চিত কৰি পেলাই থৈছে। কেতিয়াবা হাবিৰ বাঘ-ভালুক জোক-জেলুকৰ মাজত, মেলেৰিয়া-কালাজৰ আতঙ্কৰ মাজত তেওঁক "সংসাৰ-চক্ৰৰ কৰৱতে ছিণ্ডে।" ছুশ্চিন্তাৰ জ্বৰেও তেওঁক মাজে মাজে পাইছিল। সেই সকলোৰে মাজত তেওঁক চেনেহী হাঁহি আৰু মাতৃ-তুল্যা ভাষা-জননীয়ে এৰা দিয়া নাছিল, সাহিত্যৰ আশ্বাদে তেওঁক তৃপ্তি দি ৰাখিছিল।

সুখ-সন্তোষৰ আশ্বাদেও তেওঁক সেই ব্ৰহ্মানন্দ-সহোদৰ আশ্বাদবপৰা'লোত লগাই আঁতৰাই নিব পৰা নাছিল। মুঠতে তেওঁৰ জীৱন এটি সাধনাৰ জীৱন—কঠোৰ, একাগ্ৰ সাধনাৰ জীৱন, কাঠৰ কুন্দা আৰু চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাৰ কথাত literary log বা সাহিত্যৰ কুন্দা একেলগে কুন্দোৱাৰ জীৱন। সকতেই তেওঁৰ মহাসাঁধু পিতৃদেৱতাৰ জীৱনৰ আদৰ্শই তেওঁক এক শঙ্কৰদেৱবাদত শৰণ দি গভীৰ inculcation দিছিল। চঞ্চল ডেকাটিত তেওঁ অ. ভা. উ. সা. আৰু 'জোনাকী'ৰ নিজে সজা সংস্কৃতিৰ মন্দিৰত 'আন্ধাৰৰ বিপক্ষে যুঁজাৰ', 'দেশৰ উন্নতি জোনাক' সাধনা কৰাৰ মহামন্ত্ৰত দীক্ষিত হৈছিল। সেই দুইটি আদৰ্শকে তেওঁ একেকঠী কৰি জীৱনৰ শেষ পৰ্যন্ত সাবটি ধৰি আছিল। সেই পৰম পৱিত্ৰ আদৰ্শৰ দ্বাৰা অনুপ্রাণিত হৈ তেওঁ অসম দেশক একেখনি চালৰ একেডালি কৰাৰ তলৰ এখনি মাথোন আপোন ঘৰ বুলি ভাবিছিল। সেইহে সাহিত্য আৰু সংস্কৃতিতৈ তেওঁ এক ক্ৰান্তি আনিবলৈ সক্ষম হ'ল। নানা আত্ম-প্ৰাণিৰে পূৰ্ণ অসমীয়া জাতিক আত্ম-প্ৰত্যয়, আত্ম-প্ৰতিষ্ঠা দিলে। অসম সাহিত্য সভাৰ বহুসম্মানিত সভাপতিৰ আসনৰপৰাই তেওঁ মহাবীৰ কৰ্ণৰ সেই মহাবাগী ধ্বনিত কৰি আমাৰ বুকু ডাঠ কৰিলে, "স্বতোহং স্বতপুলোহং যো বা কো বা ভৰাম্যহম্। দৈৱায়ত্ত-কুলে জাতো মমায়ত্তং তু পৌৰুষম্॥" অসমীয়া জাতিৰ পিতা শঙ্কৰদেৱক হৃথীয়া-নিছলা বুলি ভাবি থকা মহান ঐতিহ্যৰ উত্তৰাধিকাৰী পুত্ৰসকলৰ সেই পিতাৰ লগত অকুষ্ঠ পৰিচয় ঘটাই দিলে। 'সকলো আছে নুগুণো নলওঁ গম' বুলি থকা স্বজাতীয়সকল, নিজৰ সম্পদনো কি, সিনো কিমান মহামূল্যৱান কহিব, তাকে বেজবৰুৱাই চেতাই দিলে। আমাৰ ভাষাৰ, আমাৰ সাহিত্যৰ, আমাৰ সংস্কৃতিৰ পূৰ্বসূৰীসকলৰ পদ-অঙ্ক অনুসৰণ কৰি তেওঁ নতুন গতিপথ নিৰ্দেশ কৰি দিলে সকলো অপায়-অমঙ্গল দূৰতে বিদূৰ কৰি। লগতে তেওঁ ভূমাৰ বাণী প্ৰচাৰ কৰিলে: "সাহিত্য, ঘাইকৈ কাব্য সাহিত্য এক বিশাল বিপুল বস্তু। কাব্য-সাহিত্যই দুই পাখি মেলি অনন্ত অসীমক আঁকোৱালি ধৰে। ভূমৈৰ সুখমল্লৈ নাস্তি। ই ভূমাক অৰ্থাৎ অলপৰ বিপৰীতক, মুক্তিক, সুন্দৰক আৰু শক্তিক আশ্ৰয় কৰে।" ই যেন উপনিষদৰ দ্ৰষ্টাসকলৰ বাণীৰ নৱৰূপৰ সাহিত্যত প্ৰয়োগ। এই মহান বাণীৰ দ্বাৰা উদ্বুদ্ধ হৈ লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই নিজকে বৰণীয় কৰিলে, নিজৰ ভাষা-সাহিত্যকো ঐশ্বৰ্যময় কৰিলে আৰু তেওঁৰ পিছত দলে দলে অহা ভাষা-সাহিত্য-সংস্কৃতি-সেৱকলৈ তেওঁৰ কীৰ্তি আৰু আদৰ্শ দুইটিকে থৈ গ'ল।

द्वितीय खण्ड

বেজবকরা

ডঃ বাণীকান্ত কাকতি

পণ্ডিতসকলে কোৱামতে আমাৰ পৃথিৱীৰ চাৰিওফালে চাৰি-পাঁচ মাইল ব্যাপী বায়ুমণ্ডল এটি আছে। এই বায়ুমণ্ডলতেই সকলো প্ৰাণী বৰ্তি আছে। আৰু এই বায়ুমণ্ডলতেই সকলো প্ৰাণীকেই এডালি প্ৰাণসূতাৰে গাঁথি লৈ প্ৰাণৰ অথগু সন্তাৰ উপলব্ধি কৰাত আমাক সহায় কৰিছে। সেইদৰে প্ৰত্যেক জীৱন্ত জাতি আৰু সমাজৰো সজ্বৰদ্ধ জীৱনৰ চাৰিওফালে ভাবমণ্ডল এটি থাকে আৰু এই ভাবমণ্ডলৰ পৰিসৰেই সেই জাতি বা সমাজৰ মানসিক উন্নতিৰ ওখ-চাপৰ অৱস্থা নিৰ্দেশ কৰিছে। এই ভাবমণ্ডলেই প্ৰত্যেক ব্যক্তিকেই সমাজ বা জাতিৰ লগত একাত্মবোধ বা একত্ব-অনুভূতিত স্নবিধা আৰু প্ৰেৰণা দিয়ে। এই ভাবমণ্ডলৰ পৰিধি যিমানেই বহল, ই যি পৰিমাণে বহু বাগৰঞ্জিত হৈ পৰে, সেই পৰিমাণেই ই জাতীয় জীৱনৰ বহুধা-বিভক্ত বিকাশৰ সাক্ষীস্বৰূপ হৈ পৰে। বেলি মাৰ যায়, কিন্তু গ্ৰহ-উপগ্ৰহই তাৰ প্ৰতিবিশ্বেৰেই বাটৰুৱাক পথ দেখুৱায়। কোনোবা জাতি পৃথিৱীত নাইকিয়া হয়, কিন্তু তাৰ মানসিক বিকাশৰ জেউতি বা প্ৰতিবিশ্বই পুৰুষানুক্ৰমে মানৱ সমাজক পোহৰ দি থাকে।

জাতীয় সাহিত্য এই ভাবমণ্ডলৰ প্ৰত্যক্ষ স্বৰূপ, জাতীয় সাহিত্যই যি পৰিমাণে বিকাশ লাভ কৰে, সেই পৰিমাণে আমি ব্যক্তি হিচাবে আৰু সমাজ বা জাতি হিচাবে জীৱনৰ গুৰুত্ব অনুভৱ কৰোঁ, সেই পৰিমাণে সজ্বৰদ্ধ জীৱনৰ সোৱাদ পাওঁ, সেই পৰিমাণে উমৈহতীয়া ভাববাশিত বৰ্তি থকা বুলি সাধাৰণ উদ্দেশ্য আৰু সাধাৰণ প্ৰেৰণাৰ দ্বাৰা অনুপ্ৰাণিত হওঁ; জাতীয় জীৱন বিকাশত যি সকলে সহায় কৰি আহিছে, সেই সকলক বেলেগ বেলেগ যুগৰ আদৰ্শ অনুসাৰে—ঋষি, কবি, দাৰ্শনিক আদি বিশেষণেৰে বিভূষিত কৰি লোকসমাজে চিৰকলীয়া শ্ৰদ্ধা দেখুৱাই আহিছে।

পাতিব খোজা এই পৰিষদৰ উদ্দেশ্য আজীৱন সাহিত্য সেৱাৰ ভিতৰেদি আমাৰ জাতীয় জীৱনৰ পৰিসৰ বঢ়োৱাত সহায় কৰাৰ ভাবত এজনৰ প্ৰতি যি, শ্ৰদ্ধা গাই-গোটা আবদ্ধ আছিল সেইটো সজ্ঞ এখনৰ ভিতৰেদি প্ৰকাশ কৰাটো। শ্ৰীযুত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াই পোৱা শতাব্দীতকৈ বহুত বেছি কাল নিঃস্বার্থভাৱে অসমীয়া সাহিত্যসেৱাত লাগি আছে। অসমৰ বুঢ়া, ডেকা, ল'ৰা সকলোকে তেওঁ হুঁহুৱাইছে, সকলোকে আনন্দ দিছে। কৰ্মপীড়িত জীৱনত অন্ততঃ এবাৰ অকপট হাঁহি এটিৰ সুবিধা দিয়াৰ কাৰণেও সকলোৱে তেওঁৰ ধৰুৱা। তেখেতৰ সাহিত্যৰ বেলেগ বেলেগ লক্ষণ আৰু গুণাগুণ বিবেচনা এই পৰিষদে আগলৈ কৰিব, এই আৰম্ভণী ৰচনাত তেখেতৰ সাহিত্যৰ মোটামুটি লক্ষণ আৰু বৰ্তমান অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যত তেওঁৰ কি ঠাই আৰু ভাবমণ্ডলত তেওঁৰ কি দান সেইটো অতি চমুকৈ উল্লিখিত হ'ব।

কলিকতাৰপৰা যোৱা শতিকাৰ শেষ ভাগত 'জোনাকী' কাকত উলিয়াই যিসকলে অসমীয়া জাতীয় চৈতন্য উদ্বোধনৰ চেষ্টা কৰিছিল, সেই সকলৰ ভিতৰত বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াও এজন। তেওঁৰ সহকৰ্মীসকলেও 'জোনাকী'ৰ আৰম্ভণি-প্ৰভাৱৰ উদ্দীপনা লৈ নিজ দেশলৈ উভতি আহি নিজ নিজ শক্তি আৰু অৱসৰ অনুসাৰে অসমীয়া সাহিত্যৰ পুষ্টি সাধন কৰিবৰ চেষ্টা কৰিছিল। কিন্তু 'জোনাকী'ৰ অন্তৰ্নিহিত আদৰ্শ বেজবৰুৱা সাহিত্যত বাজে আন কাৰো সাহিত্যত ফটুকটীয়াকৈ ফুটি ওলাব পৰা নাই। সেই আদৰ্শৰ পোহৰে তেওঁৰ জীৱনকো প্ৰভাৱান্বিত কৰিছিল আৰু তেওঁৰ সকলো ৰচনাতেই সেই প্ৰভাৱেই প্ৰতিবিন্ধ পৰিছে আৰু এতিয়ালৈকেও সেই মাৰ নোযোৱা প্ৰভাৱেই বিকাশ দেখি আছে।

বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়া ওৰে জীৱন বিদেশত আছে। বৈৱাহিক সূত্ৰেও তেওঁ বিদেশীৰ লগতে সংশ্লিষ্ট। ছাত্ৰাৱস্থাৰ সামৰণি কালৰপৰাই তেওঁ ঘৰে-বাহিৰে বিদেশীৰ ভাব আৰু বিদেশীৰ চলন-ফুৰণৰ মাজেদিয়েই ডাঙৰ-দীঘল হয়। সাধাৰণ হিচাবে ইমান দিনে তেওঁৰ টিকনিকেই আমি দেখিবলৈ পাব নেলাগিছিল। অসমত থাকিও কিমানেই বংশাৱলী আঁকি বিদেশৰ-পৰা অহা বুলি কৈ গোৱাৰ অনুভৱ কৰা দেখিছোঁ, কিন্তু বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়া সকলো বিদেশী প্ৰভাৱৰ বিৰুদ্ধেই চিৰ-বিদ্ৰোহী। কৰিয়ে ক'বৰ নিচিনা—
My heart is in the Highlands wherever I go—বেজবৰুৱাও য'তে থাকক তেওঁৰ হিয়া পৰি আছে অসমৰ হাবি-বননিৰ মাজত, তেওঁ বঙালীৰ সন্দেহ-মিঠাই খাই থাকিলেও তেওঁৰ জিভাৰ পানী পৰে এতিয়াও

অসমীয়া কাছদী-খাবলিৰ সোৰাঁবগীত। খোৱা-শোৱাৰপৰা আবন্ত কবি বাঁহিবৰ চলন-ফুৰণলৈকে চকুৰ আগত যিমনেই বিদেশী ভাব দেখিছে, তিমনেই তেওঁৰ অন্তৰাত্মাই নিজৰ দেশ, নিজৰ সমাজৰ প্ৰতি প্ৰবল খাউতি দেখুৱাইছে। কাপোৰৰ নিচান যিমান বেগেৰেই আগলৈ নিয়া, ইয়াৰ আগডুখৰি সদায় পাছ মুখেহে ধব্ৰুৱায়। কলিকতাৰপৰা আঁতৰাই নি সফলপুৰৰ হাবিত বেজবৰুৱাক মেলি দিয়া, তেওঁৰ মনটো কুককি কুককি ওচৰ চাপি আকৌ অসমৰ ফালেহে ঢাল খাব।

এই সুগভীৰ স্বদেশানুৰাগ, স্বদেশ-প্ৰীতি বেজবৰুৱা সাহিত্যৰ প্ৰত্যেকটো শব্দৰ ভিতৰেদি প্ৰকাশ পাইছে। তেওঁৰ সকলো বচনাৱলী এই স্বদেশানু-ৰাগৰ বোলেৰে বোলোৱা। তেওঁৰ হাঁহি-ধেমেলীয়া বচনাৰপৰা আবন্ত কবি শেহৰ ডোখৰৰ আধ্যাত্মিক বচনাৱলীলৈকে সকলোৰে ঐক্যমূত্ৰ এই স্বদেশানু-ৰাগ, এই স্বদেশ প্ৰীতিতেই। তেওঁৰ ভাব-ভাষা সকলো এই অনুৰাগৰেই অনুৰ্তী। স্বদেশ প্ৰীতিয়েই বেজবৰুৱা সাহিত্যৰ মূলমন্ত্ৰ। জাতীয় ভাবমণ্ডল সৃষ্টি কৰাত বেজবৰুৱাৰ শ্ৰেষ্ঠ দান, স্বদেশ-হিতৈষিতা আৰু স্বদেশৰ গৰিমা শৰীৰৰ প্ৰত্যেক টোপা তেজৰ সঞ্চাৰৰ লগতেই অনুভৱ কৰা। 'বুঢ়ী-আইব-সাধু', 'ককা দেউতা আৰু নাতি ল'ৰা'ৰপৰা আবন্ত কবি 'সতী জয়মতী', 'পছম কুঁৱৰী' আদি বুৰঞ্জীমূলক স্বদেশ মাহাত্ম্যমূলক ঘটনাৱলীলৈ, মহাপুৰুষ শঙ্কৰ-মাধৱদেৱ আদিৰ চৰিতলৈকে বেজবৰুৱা সাহিত্যৰ প্ৰত্যেকটো বিষয়েই স্বদেশপ্ৰীতিৰ ৰসেৰে অভিষিক্ত। সৰুৰপৰা যেনেকৈ বিদেশত আছে আৰু বিদেশীৰ সমাজত চলন-ফুৰণ কৰিছে; ইচ্ছা কৰিলে তেখেতৰ দৰে সুশিক্ষিত আৰু প্ৰতিভাশালী লিখকজনে ৰং-বেৰঙৰ চিত্ৰ থকা বিদেশী প্ৰণয়কাহিনী আৰু নৌম-শিয়ঁৰি উঠা ঘটনাৱলীৰ সম্মাৰ্শ থকা চুটি-গল্প আৰু উপাখ্যান লিখি অসমীয়া পঢ়ুৱৈ সমাজক নচুৱাব পাৰিলেহেঁতেন। কিন্তু বেজবৰুৱাৰ লিখনীৰপৰা ফুটি ওলাল, 'ডম্বকধৰৰ প্ৰেমালাপ', 'জগৰা মণ্ডলৰ প্ৰেমাভিনয়' আৰু 'ভেমপুৰীয়া মৌজাদাৰৰ কীৰ্তি'। অসমীয়া জীৱনৰ বাস্তবিক আৰু সস্তাব্য সকলো চিত্ৰই তেওঁৰ লিখনীত মূৰ্তিমন্ত হৈ উঠিছে।

কৰিয়ে গাইছে—“অতিস্নেহ : পাপশঙ্কী”—যাব প্ৰতি অতিশয় মৰম, তাৰ গাত পাতল আঁচোৰ এটি লাগিলেও প্ৰেমিকৰ মনত সিয়েই ডাঙৰ ঘা যেন লাগে। স্বদেশ অসমৰ প্ৰতি বেজবৰুৱাৰ ইমান গভীৰ স্নেহ বা ভক্তি যে, অসমৰ গোৱৰত কেনেবাকৈ বিদেশীয়ে তুলে চুকেও হাত দিলে তেখেতে অসমীয়া কানীয়াৰ 'বিয়াগেণম পখী'ৰ সাধু এৰি ঢাল তৰোৱাল লৈ ৰুদ্ৰমূৰ্তি ধাৰণ কৰে।

বৰ্তমান কুৰি শতিকাৰ আৰম্ভণি ডোখৰত অসমত থকা প্ৰবাসী কেতবোৰে বিদেশী মানুহ কিছুমান হাতত লৈ অসমীয়া ভাষা আৰু সমাজক বঙালী ভাষা আৰু সমাজৰ প্ৰাদেশিক বিকৃত তাণ্ডৰণ বুলি ঘোষণা কৰি অসম-বিজয় পতাকা উৰাবলৈ চেষ্টা কৰে। এই জয়-ছফাৰৰ প্ৰথম কুকলি উঠে ১৯০৯ চনত গোৰীপুৰত বহা বঙ্গীয় সাহিত্য পৰিষদত। সভাপতি আছিল কৰ্তন কলেজৰ ভূতপূৰ্ব অধ্যাপক (এতিয়া মহামহোপাধ্যায়) শ্ৰীযুক্ত পদ্মনাথ বিছাৰিনোদ। 'বাঁহী' নতুনকৈ ওলাইছে। আমি তেতিয়া ইংৰাজী স্কুলৰ তলৰ শ্ৰেণীত পঢ়ো। তৰ্ক যুক্তি বেছিকৈ বুজিব নোৱাৰোঁ; কিন্তু "অসমীয়া গোৰীপুৰত বঙালী সাহিত্য পৰিষদ" বুলি ধাৰাবাহিক বেজবৰুৱাৰপৰা যি তিতা মিঠা বস মিহলোৱা প্ৰবন্ধ কেতবোৰ ওলাইছিল, তাৰ ভিতৰত বেজবৰুৱাৰ অফুৰন্ত হাস্যৰসৰ কথাবোৰে আমাক বৰকৈ আমোদ দিছিল। আৰু হাস্য-ৰসৰ ধুমুহাকেই আমি তৰ্কতকৈও বেছি প্ৰবল যেন পাইছিলোঁ। তাৰ ভিতৰত সভাপতিক লক্ষ্য কৰি কোৱা 'বিছাৰিনোদ ভায়া' আদি কেতবোৰ কথা কলেজত পঢ়োতেও অধ্যাপক বিছাৰিনোদক দেখিলে মনত পৰিছিল। সেই যে বিদেশী প্ৰভাবৰ বিৰুদ্ধে বিদ্ৰোহী আত্মমৰ্যাদা জাগি উঠিল, তাৰ কোবত প্ৰবাসীয়ে আৰু বেছি দিনলৈ মূৰ দাঙিব নোৱাৰিলে। তাৰ পিছত কামাখ্যা পৰ্বতত আৰু এবাৰ বঙ্গীয় সাহিত্য পৰিষদ বহিছিল। তাৰ পিছতে আৰু অসমৰপৰা ইয়াৰ তিৰোধান। অলপ দিন আগতেই ধুবুৰীত যি অসমীয়া সাহিত্য-সভা বহিছিল, তাত বেজবৰুৱা স্বয়ং উপস্থিত আছিল আৰু তেওঁ যিখন বচনা পঢ়িছিল, তাত আগৰ আত্মমৰ্যাদাৰ তপত অসহিষ্ণু ভাব ফিৰিঙতিৰ দৰে ছিটিকি পৰিছিল। গোৱালপাৰাৰ পৰা 'আৱাহন' পত্ৰিকা ওলোৱাৰ লগে লগে প্ৰবঞ্চনীৰ ভাষাৰ ফালৰপৰা অসম বিজয় চেষ্টাৰ পুৰ পৰিল বুলিব লাগে আৰু বেজবৰুৱাৰ ইমান কালব্যাপী চেষ্টা ফলৱতী হ'ল।

ভাষাৰ ফালৰপৰা নোৱাৰি প্ৰবাসীয়ে নতুন ছিদ্ৰ বিচাৰিব ধৰিলে আৰু আগেয়ে যি কন্দল নামনি অসমত আবদ্ধ আছিল তাৰ গুটি অসমৰ ইমূৰৰপৰা সিমূৰলৈ ছুটিয়াই দিলে। ইবাৰৰ ঘোষণা হ'ল—অসমৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম বঙ্গদেশী চৈতন্যদেবৰ বৈষ্ণৱ মতৰেই এটা নিজ ভাবৰ উদ্গীৰণ। শঙ্কৰদেৱৰ চৈতন্যদেৱৰ শিষ্য, নহ'লেও অদ্বৈতাচাৰ্যৰ শিষ্য, যদিওবা শঙ্কৰদেৱ নহয়, দামোদৰদেৱ চৈতন্যদেৱৰ শিষ্য হ'বই লাগিব। বিদেশী-সমাজনীতি, বিদেশী-সাধনাৰ প্ৰতি অসমীয়াৰ যি বিৰোধ, মোৱামৰীয়াসকলে গাৰ তেজেৰে বুৰঞ্জীত লিখি গৈছে।

বেজবৰুৱা আকৌ বৰ্ণক্ষেত্ৰত, আকৌ অসমীয়া বীতি-নীতিৰ বিশুদ্ধতা প্ৰতিপন্ন কৰিবলৈ লাগি গ'ল। আমাৰ জাতীয় সাধনা, নীতি যে লোকৰ এধা-পকা ভাবৰ উদ্‌গীৰণ নহয়, আমাৰ জাতীয় চৰিত্ৰৰ লগত খাপখোৱা আৰু লোকৰ সামাজিক নীতিতকৈ যে আমাৰ সামাজিক নীতি উন্নত নহ'লেও হীন নহয়, এইবোৰ নানান যুক্তি, নানান তৰ্ক, নানান শাস্ত্ৰৰ আলোচনাবে তেওঁ প্ৰতিপন্ন কৰিলে। এইবোৰ তৰ্কৰ ফলস্বৰূপে আধুনিক প্ৰণালীৰে মহাপুৰুষসকলৰ চৰিত্ৰ বচনা আৰু সম-সাময়িক আচাৰ নীতিৰ উল্লেখ থকা পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য আলোচনাৰ সূচনা কৰিলে। বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াই কেইবছৰমান আগতেই ডিব্ৰুগড়ৰপৰা ওলোৱা 'অসম প্ৰদীপিকা' বোলা কাকতখনৰ অন্তৰ্ধানৰ লগে লগে অসমীয়া সমাজ আৰু ধৰ্ম-নীতিৰ ওপৰত প্ৰবাসীৰ গুপ্ত আক্ৰমণৰ অধ্যায়ৰ শেষ পৰিল বুলিব পাৰি।

বেজবৰুৱা সাহিত্যৰ এইবোৰ বিশিষ্ট ৰূপ (aspects) পৰিষদৰ বিশেষ বিশেষ অধিবেশনত আলোচনাৰ যোগ্য হ'লেও ইয়াত সাধাৰণভাৱে উল্লিখিত হ'ল এইটো বহলকৈ দেখুৱাবলৈহে; বেজবৰুৱাৰ অখণ্ড স্বদেশ-প্ৰীতি অসমৰ গোৰৰ টুটোৱা সকলো আক্ৰমণৰ বিৰুদ্ধে বিদ্ৰোহী হৈ উঠে। এইবোৰ বিষয়ত তেওঁৰ প্ৰতিদ্বন্দ্বী নিজৰ ভাল হ'লেও বহুত সময়ত তেওঁ কৰুৱা আৰু নিষ্ঠুৰ বাক্য প্ৰয়োগ নকৰি নেৰে।

বেজবৰুৱা সাহিত্যৰ এই ঐক্যসূত্ৰ বুজিব নোৱাৰি বহুত সময়ত লোকে তেওঁক সঙ্কীৰ্ণতা দোষত দোষী কৰিব খোজে। কিন্তু প্ৰকৃত সমালোচনাৰ বীতি হৈছে—প্ৰত্যেক ৰচনাকেই সাহিত্যৰ ফালৰপৰা গাইগোটা হিচাপে গুণাগুণ বিচাৰ কৰি আটাইবোৰ ৰচনাৰেই সমষ্টিগতভাৱে মূল সূত্ৰ বিচাৰ কৰাটো। জাগ্ৰত স্বদেশ-প্ৰীতি বহুত সময়ত সীমা গাৰ হৈ যাব পাৰে, কিন্তু ইয়াক সঙ্কীৰ্ণ বোলে কোনে? বেজবৰুৱা সাহিত্য জাগ্ৰত স্বদেশানুৰাগৰ জ্বলন্ত চানেকি।

বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ দ্বিতীয় ডাঙৰ দান তেওঁৰ ভাষা। জাতীয় ভাষা ন'হলে জাতীয় সাহিত্যৰ পুষ্টি নহয়। বৰ্তমান অসমীয়া সাহিত্যত বেজবৰুৱাৰ ৰচনাৰলীত বাজে প্ৰকৃত (literary style) সাহিত্যিক ৰচনাৰীতি আন ঠাইত অতি বিৰল। নিভাঁজ অসমীয়া ঘৰুৱা শব্দ, কিন্তু উপযুক্ত ঠাইত উপযুক্ত ভাবৰ বাহন স্বৰূপে ব্যৱহাৰ কৰিলে তাৰ যে কি মধুৰ ৰাস্কৰ, কি প্ৰকাশিকা শক্তি, কি ধ্বনি, তাৰ উদাহৰণ 'বুঢ়ী-আইৰ সাধু', 'ককাদেউতা আৰু নাতি ল'ৰা'। অতি সাধাৰণ কথা এটিও বেজবৰুৱাৰ ভাষাৰ সাজ পিন্ধিলে মনোমোহা হৈ উঠে।

ডাক্তৰ জনছনে ইংৰাজী লিখক এডিছনৰ বচনা-পদ্ধতি প্ৰশংসা কৰি কৈছিল যে, যিসকলে নিভাঁজ প্ৰাঞ্জল অথচ সবদ ইংৰাজী লিখিব খোজে, সেইসকলে আগেয়ে এডিছনৰ বচনাৰলী ভালকৈ পঢ়ি ল'ব। অসমত নিজক বাদ নিদিয়াকৈ সকলো উৎসাহী অসমীয়া লিখকক ক'ব খোজো, বেজবৰুৱাৰ বচনা-পদ্ধতিৰ প্ৰতি সবিশেষ মন নিদিয়াকৈ অসমীয়া লিখিবলৈ যোৱাটো স্তম্ভ্যৰ প্ৰতি আবিচাৰ কৰা হয়।

বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ তৃতীয় ডাঙৰ দান—অসমীয়া সাহিত্যত হাশ্বৰসৰ অৱতাৰণা। প্ৰকৃত হাশ্বৰস সাহিত্য ক্ষেত্ৰত এনে বিবল আৰু ইয়াৰ প্ৰকাশো এনে জটিল যে মৌলিক প্ৰতিভা নহলে কোনো গ্ৰন্থকাৰেই ইয়াৰ যথাযোগ্য ব্যৱহাৰ কৰিব নোৱাৰে। বেজবৰুৱা সাহিত্যৰ হাশ্বৰসৰ বিশিষ্টতা ইয়াত আলোচনা নকৰি মুঠতে এইটো সন্দেহ নোহোৱাকৈ ক'ব পাৰি যে, যি বসৰ গুণত গধুৰ ভাবেও আমনি নলগোৱাকৈ মনত সোমাব পাৰে, যি বসৰ গুণে পঢ়াৰ ভাগৰকো তৃপ্তিত পৰিণত কৰে, যি বসে সাহিত্যৰ প্ৰত্যেক বসকেই সীমা পাৰ হৈ আধিক্য দোষত আমনি লগোৱা হ'ব নিদিয়ৈ, সেই হাশ্বৰসে বেজবৰুৱা সাহিত্যৰ প্ৰত্যেক শাৰীকেই সজীৱ কৰি ৰাখিছে।

জাগ্ৰত স্বদেশানুৰাগ, অপূৰ্ব বচনা পদ্ধতি আৰু প্ৰকৃত হাশ্বৰস—এই তিনিটা উপাদান লৈ বেজবৰুৱাৰ প্ৰতিভাই আধুনিক সাহিত্যৰ সকলো বিভাগতেই বিকাশ লাভ কৰিছে। গীত, নাট, কবিতা, বুঢ়ী-আইব সাধু, চুটি গল্প, উপন্যাস, চৰিত্ৰ বচনা কোনো বিভাগেই তেওঁৰ প্ৰতিভাই পৰশ নকৰাকৈ এৰা নাই। কোন বিভাগত তেওঁৰ সৰ্বতোমুখী প্ৰতিভা কিমান প্ৰকাশ পাইছে সেইবোৰ আলোচনা আঁগলৈ হ'ব। কিন্তু অসমীয়া সাহিত্যৰ বৰ্তমান অৱস্থাত যে তেওঁ আটাইবোৰ বিভাগৰেই আমাক বিশুদ্ধ আনন্দ দিব পৰা ব্ৰচনা দিছে, সেইটো স্বীকাৰ কৰিবই লাগিব।

সামৰণিত এইটো কওঁ যে, সাহিত্য ভাবৰ ধ্বনি আৰু প্ৰতিধ্বনি মাথোন। আৰু জাতীয় ভাবৰ ধ্বনি আৰু প্ৰতিধ্বনিহে। জাতীয় জীৱনে যিমানদিন জাতীয় ভাবৰ প্ৰতিধ্বনি কৰিব পাৰে তিমান দিনহে ই বাঢ়ি থাকে। বেজবৰুৱা সাহিত্যত যি ভাবৰ প্ৰেৰণা আছে, ই যাতে আমাৰ জাতীয় জীৱনৰ প্ৰতিধ্বনি দিব পাৰে সেই বিষয়ে চেষ্টা কৰাটোহে বৰ্তমান পৰিবাদৰ মুখ্য উদ্দেশ্য হোৱা ঠিকিত।*

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা

ডিম্বেশ্বৰ নেওগ

নবেশ্বৰ মাহৰ লক্ষ্মীপূৰ্ণিমাৰ জোৎস্নাধৰলিত পবিত্ৰ নিশা বিশাল ব্ৰহ্ম-পুত্ৰৰ বালিচাপৰিত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ জন্ম হয়। দীননাথ বেজবৰুৱাৰ দুগৰাকী পত্নীৰ উনৈশটি সতি-সন্ততিৰ ভিতৰত দ্বিতীয়া পত্নীৰ গৰ্ভসমূহত লক্ষ্মীনাথ পঞ্চম সন্তান। দীননাথ বেজবৰুৱা মুষ্টিফ্ আছিল। তেওঁ এবাৰ নগাৰঁৰপৰা বৰপেটালৈ বদলি হয়। সেই সময়ত অসমত ভাপকলৰ জাহাজ বা বেলগাৰীৰ প্ৰচলন হোৱা নাছিল। সেইবাবে তেওঁ নাৱেৰে বৰপেটালৈ যাব লগীয়াত পৰে। দীননাথৰ এই যাত্ৰাতেই লক্ষ্মীনাথৰ জন্ম হয়। নগাওঁ-বৰপেটাৰ মধ্যৱৰ্তী আঁহতগুৰি নামৰ ঠাইত সেই নিশাটোৰ বাবে নাওঁ বন্ধা হৈছিল।

দীননাথ বেজবৰুৱা বৰপেটাৰপৰা ক্ৰমে তেজপুৰ, লক্ষ্মীমপুৰ আৰু গুৱাহাটীলৈ বদলি হয়। এই চাৰিওখন চহৰে লক্ষ্মীনাথৰ শিশু মনত যি চাপ বহুৱাইছিল তাৰ তেওঁ নিজৰ সহজাত হাস্থ্যবসিকতাৰে 'জীৱন সৌৰবণ'ত সুন্দৰ বৰ্ণনা দিছে; লগতে ইখনৰপৰা সিখন ঠাইলৈ যাওঁতে নৌকাযাত্ৰাৰ যি চমকপদ অভিজ্ঞতা লাভ কৰিছিল তাৰো হুবহু বৰ্ণনা তেওঁ দাঙি ধৰিছে।

১৮৭৩ চনত দীননাথে চৰকাৰী চাকৰিৰপৰা অৱসৰ লৈ শিৱসাগৰৰ নিজা ঘৰত শ্বাকিবলৈ লয়। ইয়াতে পোনতে 'বাংলাস্কুল'ত আৰু তৰ পিচত চৰকাৰী উচ্চ ইংৰাজী স্কুলত লক্ষ্মীনাথৰ নাম ভৰ্তি কৰা হয়। লক্ষ্মীনাথে নিজেই কৈ গৈছে যে, স্কুলৰ নিৰস আৰু কঢ়া মুঠীয়া শাসন আৰু ইয়াৰ চাৰিবেৰৰ ভিতৰৰ এলাবন্ধুৱা পৰিবেশটো তেওঁ মুঠেই ভালপোৱা নাছিল। তেওঁ আকৌ কৈছে যে অধ্যয়নত তেওঁ মজলীয়া ছাত্ৰহে আছিল। ১৮৮৬ চনত লক্ষ্মীনাথ এণ্টেঞ্চ পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হয় আৰু চৰকাৰৰ তৱফৰপৰা মাহে কুৰিটকীয়া জলপানি এটা লৈ উচ্চ শিক্ষাৰ বাবে কলিকতালৈ ৰাওনা হয়। কলিকতাত তেওঁ পোনতে ৰিপন কলেজত ভৰ্তি হয়, পাচত চিটী কলেজলৈ বদলি হৈ আহে আৰু তাৰ পৰাই ফাৰ্ণ' আৰ্ট্‌ছ পৰীক্ষা পাচ কৰে। যথা সময়ত লক্ষ্মীনাথে কলিকতাৰপৰাই স্নাতক পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হৈ স্নাতোকত্তৰ

মহলাৰ ইংৰাজী অধ্যয়নত লাগে। লগে লগে তেওঁ আইন বিভাগতো নাম ভৰ্তি কৰি এম্. এ. আৰু ল ছয়োটাকে একেলগে অধ্যয়ন কৰিবলৈ ধৰে। কিন্তু কোনোটোতে তেওঁৰ উপাধি লোৱা নহ'ল। সেই বছৰ কলিকতা বিশ্ব-বিদ্যালয়ৰ আইনৰ শেষ পৰীক্ষাত পাঠ্য তালিকাৰ বাহিৰৰূপৰাও প্ৰশ্নকট্টা হৈছিল, ফলস্বৰূপে ভবিষ্যতৰ উকিল হোৱাৰ সম্ভাৱনাপূৰ্ণ ছত্ৰেসকল অকৃত-কাৰ্য হ'ব লগীয়াত পৰিছিল। সেয়ে পৰীক্ষাৰ্থীসকলে ক্ষতিপূৰণ বিচাৰি বিশ্ব-বিদ্যালয়ৰ বিপক্ষে আদালতত মোকদ্দমা কৰিছিল। এইচাম ছাত্ৰৰ নেতৃত্ব কৰিছিল লক্ষ্মীনাথে।

বংশ-পৰম্পৰা, শিক্ষা আৰু পৰিৱেশ—এই ত্ৰি-সূত্ৰই লক্ষ্মীনাথৰ জীৱনত কেনে প্ৰভাৱ পেলাইছিল, তাক বিচাৰ কৰি চাবলৈ গ'লেই পোনতে চকুত পৰিব যে, বংশ-পৰম্পৰাই তেওঁৰ সাহিত্যিক জীৱনক গঢ় দিয়াত প্ৰভূত প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰিছিল। দীননাথ বেজবৰুৱাৰ দ্বিতীয়া পত্নী, লক্ষ্মীনাথৰ মাতৃদেৱী আছিল পঞ্চদশ শতিকাৰ মহান বৈষ্ণৱ কবি অনন্ত কন্দলিৰ প্ৰখ্যাত বংশৰ। আহোমৰ শেষ ৰজা পুৰন্দৰ সিংহৰ ৰাজবৈষ্ণৱ দেউতাক দীননাথ বেজবৰুৱাও এজন সাহিত্যিক আছিল। তেনেদৰে শিক্ষা আৰু পৰিৱেশৰ ফালৰপৰা লক্ষ্মীনাথে নিঃসন্দেহে ছয়োটাৰে সুফলকে লাভ কৰিব পাৰিছিল। এটা ধৰ্মপৰায়ণ, প্ৰাচীন ঐতিহ্যৰ হিন্দু পৰিয়ালত জন্ম লৈ আৰু ডাঙৰ-দীঘল হৈ লক্ষ্মীনাথে প্ৰথমে প্ৰাচ্যৰ বীতি-নীতিৰে জীৱনৰ সংস্কাৰ লাভ কৰিবলৈ লৈছিল। আকৌ তেওঁ কলেজ আৰু বিশ্ববিদ্যালয়ৰ শিক্ষা লাভ কৰিছিল কলিকতা মহানগৰীত। তেওঁ বিয়াও কৰিছিল বিশ্বকবি ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰৰ ভতিজা প্ৰজ্ঞাসুন্দৰীক। সেইফালৰপৰাও তেওঁ এটি সুন্দৰ সাংস্কৃতিক ঐতিহ্য লাভ কৰিব পাৰিছিল। সঁচাকথা, লক্ষ্মীনাথৰ কাঠৰ ব্যৱসায়ৰ লগত তেওঁৰ সাহিত্যিক জীৱনধাৰাৰ সম্পৰ্ক আছিল সমাণ, কিন্তু দেখিবলৈ পোৱা যায় যে হাওৰা আৰু সম্বলপুৰত কাঠৰ ব্যৱসায় চলাই থকা সময়তো তেওঁ নিজা অভিক্ৰটি অনুসৰি এটা সাহিত্যিক পৰিৱেশ সৃষ্টি কৰি ল'ব পাৰিছিল।

ঊনবিংশ শতিকাৰ নৱম দশকৰ শেহৰফালে কলেজত পঢ়ি থাকোতেই লক্ষ্মীনাথৰ সাহিত্যিক প্ৰতিভাই ফেহুজালি দিয়ে। তেতিয়া তেওঁ কলিকতাৰ ৩০নং কলেজ ষ্ট্ৰীটৰ এটা কোছত বাস কৰিছিল। সেই সময়তে চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালাও দেউতাকৰ লগত কলিকতাৰ ১০নং আৰ্মেনিয়ান ষ্ট্ৰীটত থাকি কলেজৰ প্ৰথম বাৰ্ষিক শ্ৰেণীত পঢ়ি আছিল। চন্দ্ৰকুমাৰৰ লগত বেজবৰুৱাৰ ঘনিষ্ঠ বন্ধুত্ব গঢ়ি উঠে, তেওঁলোকৰ এই বন্ধুত্ব আজীৱন অপ্ৰতিহতভাৱে চলি

থাকে। বেজবৰুৱাৰ সাহিত্য-কৰ্মত চন্দ্ৰকুমাৰৰ বন্ধুত্বই বৰ বেছিকৈয়ে প্ৰেৰণা যোগাইছিল। তেওঁলোক দুজনৰ এই অবিস্মৰণীয় বন্ধুত্বৰ পৰিণামতে ১৮৮৯ চনত চন্দ্ৰকুমাৰৰ সম্পাদনা, পৰিচালনা আৰু মালিকানাত অসমৰ উচ্চ-প্ৰশংসিত মাহেকীয়া আলোচনী 'জোনাকী'ৰ জন্ম হয়। 'জোনাকী'ৰ প্ৰথম সংখ্যাতেই লক্ষ্মীনাথৰ সাহিত্যিক জীৱনে অন্ধুৰ মেলে আৰু তেওঁৰ প্ৰখ্যাত প্ৰহসন 'লিতিকাই'তে সেই অন্ধুৰে ৰূপ লৈ উঠে। 'জোনাকী'ৰ প্ৰথম সংখ্যাৰপৰা দ্বাদশ সংখ্যালৈকে—পূৰ্বা এ বছৰৰ ভিতৰত ধাৰাবাহিকভাৱে 'লিতিকাই' সম্পূৰ্ণভাৱে প্ৰকাশ পায়। 'জীৱন-সোৱঁৰণ'ত লিখকে নিজে কৈ গৈছে যে, তেওঁৰ লজ্জাশীল স্বভাৱৰ বাবে নিজকে সাহিত্যিক বুলি পৰিচয় হোৱাৰ ভয়ত 'লিতিকাই'খনি তেওঁ ইডেন-গাৰ্ডেনৰ বেঞ্চত অকলশৰীয়াকৈ বহি লুকাই চুবকৈয়ে লিখিছিল। পাতল তুলাপাতত পেঞ্চিলেৰে লিখি কটা-কটি কৰি হুণ্ডুৰোৱাকৈয়ে খণ্ড খণ্ডকৈ বন্ধু-সম্পাদকৰ হাতত দিছিলগৈ; সম্পাদকেও তেওঁৰ সম্পাদকীয় নিয়মাৱলীকো আওকাণ কৰি সাগ্ৰহে সেইবোৰ গ্ৰহণ কৰিছিল। 'লিতিকাই' বেজবৰুৱাৰ এটা গৌৰৱপূৰ্ণ সাফল্যৰ চানেকি। তাকে লৈ 'জোনাকী'ৰ পাঠকসকলে তেওঁক ভৱিষ্যতৰ বিপুল সম্ভাৱনাৰে পৰিপুষ্ট এজন লেখক বুলি উচ্চ প্ৰশংসা কৰিছিল। ১৮৯০ চনত 'লিতিকাই' কিতাপৰ আকাৰত পুনৰ মুদ্ৰিত হয়।

বেজবৰুৱাৰ দ্বিতীয় অৱদান 'পছম কুৱৰী' উপন্যাসখনিও পোনতে তেওঁ নিজে সম্পাদনা কৰা 'জোনাকী'ৰ তৃতীয় সংখ্যাত প্ৰকাশিত হয়, পিচত ১৯৫০ চনত গ্ৰন্থাকাৰে পোহৰলৈ উলিয়ায়। বুৰঞ্জীমূলক ঘটনা দন্দুৱীছোহ কামৰূপৰ হৰদত্ত-বীৰদত্তৰ পটভূমিত উপন্যাসখন ৰচনা কৰা হৈছিল। সেই একেটা ঘটনাক কেন্দ্ৰ কৰিয়ে ৰজনীকান্ত বৰদলৈয়েও আন এখন উপন্যাস লিখিছিল। লক্ষ্মীনাথৰ অসাধাৰণ ৰচনাশৈলীয়ে সূচনা কৰিলে ফেঁ ভৱিষ্যতে তেওঁ এজন সুনিপুণ লেখক হৈ উঠিব। ১৯০৪ চনত 'কুপাৰৰ বৰুৱাৰ কাকতৰ টোপোলা' কিতাপ আক্ৰাৰে প্ৰকাশ হয়। চাৰ্লছ ডিকেন্সৰ (১৮১২-৭০) ঠিক 'পিক্‌উইক্ পেপাৰ্চ'ৰ দৰেই 'কাকতৰ টোপোলা'য়ো বিস্তৰ প্ৰশংসা অৰ্জন কৰে। ইংলণ্ডৰ তিনিগৰাকী 'লে'ক পয়েট্‌চ'ৰ দৰে চন্দ্ৰকুমাৰ, বেজবৰুৱা আৰু হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীও কলিকতাৰ ২নং ভৱানীচৰণ লেনত মেছ পাতি অসমীয়া সাহিত্যৰ নৱন্যাসৰ ত্ৰিমূৰ্তি হিচাবে থিয় দিছিল। সেই সময়তে তাৰ পৰাই প্ৰকাশ হোৱা দ্বিতীয় বছৰৰ 'জোনাকী'ৰ পাতত 'কাকতৰ টোপোলা'ই প্ৰথমে স্থান পাইছিল।

‘কামত কৃতকাৰ্যতা লাভ কৰাৰ উপায়’, ‘দীননাথ বেজবৰুৱাৰ জীৱনী’ আৰু ‘বাখৰ’—বেজবৰুৱাৰ এই তিনিখন বচনা ক্ৰমান্বয়ে ১৯০৩, ১৯০৯ আৰু ১৯১৪ চনত কিতাপ আকাৰত প্ৰকাশ পায়। মাৰ্ছডেন আৰু ক্ষিতীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰৰ অনুকৰণত শিশুসকলৰ বাবে লিখা বেজবৰুৱাৰ ‘ভাৰতবৰ্ষৰ বুৰঞ্জী’ আৰু ‘ভাগৱৎ কথা’ নামৰ পুথি দুখন ১৯১০ আৰু ১৯১৫ চনত প্ৰকাশ হয়। সেইদৰে অসমীয়া সাধুকথাৰ বিষয়ে বসাল আৰু মনোগ্ৰাহী বচনা-বীতিত গল্প-পত্ৰৰ সংমিশ্ৰনেৰে শিশু-সাহিত্য হিচাবে লিখা ‘জুহুকা’, ‘বুঢ়ী আইৰ সাধু’ আৰু ‘ককাদেউতা-নাতিলা’ নামৰ কিতাপকেইখন যথাক্ৰমে ১৯১০, ১৯১১ আৰু ১৯১২ চনত প্ৰকাশ হয়। তেওঁ শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰদেৱৰ জীৱনী আৰু বচনাৱলীৰ চমু অভ্যাস দি ১৯১১ চনত ‘শঙ্কৰদেৱ’ আৰু শঙ্কৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱৰ জীৱনী তথা ছয়োজনা মহাপুৰুষৰে গ্ৰন্থাৱলীৰ পূৰ্ণ আলোচনা কৰি ১৯১৪ চনত ‘মহাপুৰুষ শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱ’ নামৰ অমূল্য গ্ৰন্থ এখন বচনা কৰে। এইখনি গ্ৰন্থ অসমৰ বৈষ্ণৱ-সাহিত্যলৈ এটা আপুৰুগীয়া অৱদান। দৰাচলতে লক্ষ্মীনাথেই অসমত পোন প্ৰথমে ইয়াৰ ছুৱাৰ মুকলি কৰে।

অসমৰ ডিকেন্স লক্ষ্মীনাথ : অসমীয়া সাহিত্যৰ পিক্‌উইক্ পেপাৰচ্ (‘কৃপাবৰ বৰবৰুৱাৰ কাকতৰ টোপোলা’)ৰ দ্বিতীয় অৱদান ‘কৃপাবৰ বৰুৱাৰ উভতনি’ ১৯০৯ চনত ওলায়। তাৰপাচতে ‘নোমল’ ‘পাচনি’ আৰু ‘চিকৰপতি নিকৰপতি’—এই তিনিখন ধেমেলীয়া নাট প্ৰকাশ হয়। তিনিওখন নাটকেই লোকসমাজত প্ৰচলিত কিংবদন্তী আৰু সাধু কথাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি ৰচিত হৈছিল। তেনেদৰেই ১৯০৯, ১৯১২ আৰু ১৯১৩ চনত যথাক্ৰমে ‘স্বৰতি’, ‘সাধুকথাৰ কুকি’ আৰু ‘জোনবিবি’—এইখিনি গল্পৰ কিতাপ প্ৰকাশ হয়।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই কলিকতাৰ ২নং লাল বজাৰ ষ্ট্ৰীটৰপৰা প্ৰায় কুৰি বছৰৰো অধিক কালধৰি সুপ্ৰসিদ্ধ মাহেকীয়া আলোচনী ‘বাঁহী’ৰ সম্পাদনা কৰে। ‘জোনাকী’ক প্ৰতিনিধিত্ব কৰিব পৰাকৈ তাৰ অনুৰূপ সাজতে গঢ়লৈ ওলোৱা ‘বাঁহী’য়েও প্ৰভূত কৃতকাৰ্যতা লাভ কৰিছিল আৰু অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰগতিত যথেষ্ট অবিহণা যোগাইছিল। বেজবৰুৱাৰ আনি এখন কৱিতা পুথি ‘কদম-কলি’ ১৯১৩ চনত প্ৰকাশ হয়। ‘কদম-কলি’ত ধেমেলীয়া আৰু গভীৰ ছয়োটাভাৱৰ কৱিতাকেই পোৱা যায়। ইয়াৰ পাচতে ১৯১৫ চনত ‘চক্ৰধ্বজ সিংহ’, ‘জয়মতী কুৰবী’ আৰু ‘বেলিমাৰ’ নামৰ তিনিখন বুৰঞ্জীমূলক নাট প্ৰকাশ হয়। বেজবৰুৱাৰ এইখিনি নাটে নাটকীয় সৌন্দৰ্যৰ জেউতি নবঢ়াব পাৰে; কিন্তু আটাইখিনেই যে নাট্যসাহিত্যলৈ মহৎ অৱদান

তাত এধানিমানো সন্দেহ নাই। নাট কেইখনত কিছুমান কাল্পনিক চৰিত্ৰৰ সৃষ্টিৰ ওপৰিও বহুতো সুন্দৰ সুন্দৰ দৃশ্যৰ অৱতাৰণা কৰা হৈছে। তদুপৰি প্ৰতিখন নাটেই সুন্দৰ শুৱলা গীতমালাৰে ভৰপূৰ। গীতসমূহৰ কাব্যিক সৌন্দৰ্যৰ সঁচাকৈ তুলনা নাই; সেয়ে এইবোৰ চিৰদিনৰ বাবে অনাবিল আনন্দৰ সস্তাৰ হৈ থাকিব।

কৱিতা আৰু সঙ্গীতৰ দৰে গল্প-সাহিত্য, তথা 'বেলিমাৰ'ৰ পিজো গাভৰু আৰু 'জয়মতী কুৱৰী'ৰ ডালিমীৰ দৰে চৰিত্ৰাঙ্কনৰ ক্ষেত্ৰতো, বেজবৰুৱাই মাজে সময়ে নিজৰ কাব্যিক প্ৰতিভাৰ নিদৰ্শন দেখুৱাইছে। দ্বিজেন্দ্ৰলালৰ 'মেৰাৰ পতন'ৰ মানসীৰ দৰে ডালিমীও নায়কৰ বাবে এটা 'সৌভাগ্যৰ সপোন' (dream of bliss) হিচাবে প্ৰতিভাত হৈছে। কিন্তু চৰিত্ৰাঙ্কন আৰু তাৰ লগতে কৱিতা আৰু গীতসমূহবোৰো ভাৱ আৰু বীতিৰ কিছু অংশ সংস্কৃত বা ইংৰাজী সাহিত্যৰপৰা গ্ৰহণ কৰা যেন লাগে। উদাহৰণ স্বৰূপে, পদ্মনাথ গোহাঞি বৰুৱাই কেইবছৰমান আগতে সেই একেটা ঐতিহাসিক পটভূমিক ভেটি কৰি একে নামেৰে লিখা আন এখন অসমীয়া নাটৰ 'জিনু' নামৰ চৰিত্ৰটোৰ লগত তেওঁৰ ডালিমী চৰিত্ৰটিৰ সাদৃশ্য আছে। সেইদৰে, তেওঁতকৈ প্ৰায় বাৰ বছৰ কাল আগতেই প্ৰকাশ পোৱা বজনীকান্ত বৰদলৈৰ প্ৰথম বোমাস্তিক উপন্যাস 'মিৰি-জীৱী'ৰ একেটা কাল্পনিক নাম আৰু পৰিবেশেৰে সৃষ্টি কৰা এটি চৰিত্ৰৰ লগত বেজবৰুৱাৰ এটা কাল্পনিক চৰিত্ৰ সাইলাখ একে। কিন্তু তাৰবাবেই জানো ক'ব পাৰি যে লক্ষ্মীনাথৰ মৌলিকতাৰ অভাৱ আছিল? চ'চাৰৰ বিষয়ে ইমাৰ্চনে কোৱাৰ দৰে: "সাহিত্য সৃষ্টি ক্ষেত্ৰত এটা নিয়মেই হৈ পৰিছে যে কোনোলোকে এটা সময়ত মৌলিকতাপূৰ্ণ লেখক বুলি চিনাকি দিবলৈ ওলালেই কোৱা হয় যে, অমুক-তমুক লেখকৰ লিখনিৰপৰা ধাৰ কৰিছে। যিয়ে নিজৰ ভাৱবাণী প্ৰয়েজনীয়তা অনুসৰি, জুঁথি-মাথি ব্যক্ত কৰিব পাৰে, সেয়ে হ'ল তেওঁৰ মূলধন। যদি দুই এঠাইত আঁভজা লাগে তেন্তে সেয়ে অহাৰ ভাৱধাৰা গ্ৰহণ কৰা বুলি ইঙ্গিত দিয়ে। কিন্তু যেতিয়াই আমি সেইবোৰৰ যথাযথ প্ৰয়োগটো আয়ত্ত কৰি ল'ব পাৰোঁ তেতিয়াই সেই ভাৱধাৰা আমাৰ নিজা হৈ পৰে।"

নিজৰ দ্বাৰাই অস্বীকৃত কৰি লক্ষ্মীনাথ: জৰ্জ বাৰ্নাৰ্ড শ্ব'ৰ দৰে বেজবৰুৱাইও কোনোবাই তেওঁক কৰি বুলিলে ভয় খাইছিল। তথাপিও বেজবৰুৱা আছিল এজন প্ৰকৃত কবি। তেওঁৰো কৱিতাপ্ৰতিভাই বহুতো মনোমোহা কৱিতা আৰু উচ্চ পৰ্যায়ৰ অনেক গীতৰ মাজেদি গূত হৈ উঠিছিল।

কিন্তু তেওঁ কৰিতাত মনপুতি নধৰাতো আমাৰ বাবে ছুৰ্ভাগ্যজনক। মাথোন আত্মবিনোদনৰ বাবেহে যেন তেওঁ কৰিতা-সৃষ্টিত হাত দিছিল। সেয়ে হ'লেও তেওঁৰ 'বৰাণী আৰু বীণ' (পাচত 'বীণ-বৰাণী'), 'প্ৰিয়তমাৰ সৌন্দৰ্য', 'ভ্ৰম' আদি প্ৰায় দহ বাৰটি কৰিতা অসমীয়া সাহিত্যৰ শ্ৰেষ্ঠ কৰিতাৰ ভিত্তিতে লেখত লব লগীয়া। 'ভ্ৰম' নামৰ কৰিতাটিত তেওঁ লিখিছে:

“কোনে কলে সেয়া	বাঁহী বাজে বুলি ?	বন-দেবী গীত গায়।
শেৰালিৰ মালা	নহয় সিধাৰি	তৰাবে গুঁথিছে হায় ॥
নহয় ফুলনি	কুঁৱৰীসকল ;	দঢ়াই দঢ়াই কওঁ।
গোলাপ নহয়,	প্ৰিয়াৰ নয়ন ;	দেখি থিৰ হৈ বওঁ ॥
কোনে কয় সেইটি	হৰিণা পোৱালি ?	ইমান চেতনা নাই !
বনৰ সৌন্দৰ্য্যই	ৰূপ ধৰি আহি	দেও দি ছুঁৱৰি খায় ॥
নহয় পুখুৰী,	প্ৰেমিকাৰ হিয়া,	পানী নহয়, প্ৰেমৰস।
নৈ নহয়,	ঠিক প্ৰেমৰ প্ৰবাহ,	বিচাৰি প্ৰেমবিৰশ ॥
বীণৰ আত্মাটি	উৰি “গুণ” গায়	কোনেনো ভোমোৰা বোলে ?
খোপাৰ ফুলটি	উৰিয়ে প্ৰিয়াৰ	পখিলাৰ নাম পালে ॥
কৃষ্ণ পখী বোলে	পাতৰ মাজত	কৃষ্ণ কৃষ্ণ ডাক দিছে ?
পখী নহয়,	জানা বাধাৰ কান্দোন	প্ৰতিধ্বনিকৰূপে আছে ॥
মলয় নহয়,	বিবহীসৰৰ	গোটখোৱা ছমুনিয়াহ
প্ৰিয়তমাৰ গাল	ওফন্দি পৰিছে,	সেয়াহে জানা সন্ধিয়া ॥”

গীতি-কাব্যৰ জনক লক্ষ্মীনাথ : লোক-গীতি আৰু বেলাডৰ অনুকৰণত বচিত্ত হোৱা অসমীয়া গীতি-কৰিতাবে জনক লক্ষ্মীনাথ। এইশ্ৰেণীৰ কৰিতাৰ ভিতৰত তেওঁৰ অসমলৈ মান অনা বদনৰ বিষয়ে ৰচনা কৰা কৰিতাটিয়ে শ্ৰেষ্ঠ। তাত আছে :

“কিয়নো আনিলি মান, ঐ বদন তই, কিয়নো আনিলি মান ?
যাউতি যুগলৈ খ্যাতি ৰাখিলি, অসমৰ কটালি কাণ।

সোণৰে অসমত ডকাইত মেলি দিলি, নন্দনত মেলিলি হাতী ;
বৰঘৰৰ মজিয়াত ফেটিগোম এৰিলি ; ভৰ ছপৰীয়া ৰাতি।”

‘বৰ আৰু সৰু’ নামৰ আন এটি এই শ্ৰেণীৰ কৰিতা :

“ছুৱৰি বনৰ পাতৰ আঁৰত নিয়ৰে মুকুতা আৰে ;

ওখৰ মলয়াই মৰমৰ হাতেৰে চোতালত ধূলি সাৰে।

বোকাৰ পছমত হাঁহিটি জিলিকে আকাশৰ হাঁহিটি পৰি।
 কেতেকীৰ সোণালী বেণুটি উবিল চেনেহৰ চুমাটি ভৰি।
 পৰ্বতৰ টিঙৰে অকণি নিজৰা নামি ভূঁইৰ বুকলৈ গ'ল;
 চেনেহৰ হাতেৰে ভূঁয়ে সারতিলে বঙতে বন্দী হৈ ব'ল।
 ছবৰি বনতকৈ সৰু তই লক্ষ্মীনাথ ধূলিৰো তলবে ধূলি;
 তোকো নাপাহৰে প্ৰিয়তকৈ প্ৰিয় তোৰ আদৰি লবহি তুলি।”

বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ প্ৰচাৰক লক্ষ্মীনাথ : বেজবৰুৱাৰ আন এটি লেখত
 ল'ব লগীয়া অৱদান হ'ল অসমৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম-বিষয়ক সাহিত্যৰ ওপৰত তেওঁৰ
 গবেষণা। ‘শঙ্কৰদেৱ’ আৰু ‘মহাপুৰুষ শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ আৰু শ্ৰীমাধৱদেৱ’ নামৰ
 কিতাপ দুখন তেওঁ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম সম্বন্ধে লিখা গ্ৰন্থৰাজিৰ এটা অংশহে মাথোন।
 বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ বিষয়ে লিখা লক্ষ্মীনাথৰ যি গৱেষণামূলক অধ্যয়ন তাক হয়তো
 আন কোনো নতুন লেখকৰ গবেষণাই চেনে পেলাব পাৰে। তথাপিও এই
 বিষয়ে তেওঁ যি অনুপ্ৰেৰণা যোগাইছিল সি চিৰকাল অবিস্মৰণীয় হৈ ব'ব।

হাস্যৰসিক বেজবৰুৱা : বেজবৰুৱাই হাস্যৰসিক হিচাবেই প্ৰথমতে
 সাহিত্যৰ বাজ্যত প্ৰৱেশ কৰিছিল; আৰু আজিও সবহভাগ পঢ়ুৱৈয়ে তেওঁক
 ‘হাস্যৰসিক বেজবৰুৱা’ বুলিয়ে জানে। ডিকেভৰ দৰে বেজবৰুৱাৰ সাহিত্যত
 হাস্যৰসিকতা আৰু কৰুণতা দুয়োৰে সহ-অৱস্থান লক্ষ্য কৰা হয়। তেওঁৰ
 লিখনিত হাঁহি আৰু চকুলো দুয়োটাৰে খুব ওচৰ সম্বন্ধ; ইটোৱে সিটোৰ
 ঠাইত অনুপ্ৰবেশ কৰে। সাতজন মূৰ্খ ককাই-ভায়ে মাকৰ মৃত্যুৰ বেছি
 দিন নোহওঁতেই পিতাককো হেৰুৱায়। সিহঁতে ভাবে যে পিতাকেই সিহঁতৰ
 প্ৰত্যেকটুকৈ দহমাহ দহদিন গৰ্ভত ধাৰণ কৰিছিল। নিয়তিৰ কি পৰিহাস!
 এই মূৰ্খ ককাই-ভাই কেইজনে এক চালাক আৰু স্বাৰ্থপৰ বামুণৰ ঘৰত
 লগুৱা হ'ব লগা হ'ল—এই বাবেই যে, ব্ৰাহ্মণজনে সিহঁতৰ হেৰোঁৱা সপ্তম
 ভাতৃক উলিয়াই দিলে। বেচেৰাহঁতৰ প্ৰতিজনেই নিজক বাদ দি আন
 কেইজনক লেখি চায়—ছজনহে ওলায়, সাতজন নহয়গৈ। সেই ব্ৰাহ্মণজনে
 যেনিবা সাতজন লেখি উলিয়ালে আৰু তাৰবাবেই সিহঁত ব্ৰাহ্মণৰ লগুৱা
 হ'ব লগীয়া হ'ল। ‘লিতিকাই’ নামৰ ধেমেলীয়া নাটখনিৰ এইটোৱেই আৰম্ভণী
 দৃশ্য। বেজবৰুৱাৰ আটাইকেইখন ধেমেলীয়া নাট আৰু ‘নোমল’, ‘পাচনি’,
 ‘চিকৰপতি নিকৰপতি’, ‘কুপাবৰ বৰুৱাৰ ওভতনি’ আৰু ‘বাঁহী’কে আদি
 কৰি আন আন আলোচনীৰ অন্তৰ্গত বচনাতো এই একেটা ধাৰাই প্ৰবীহমান।

সংস্কাৰক বেজবৰুৱা : লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ বিপুল জনপ্ৰিয়তাৰ

আন এটি কাৰণ এই যে, তেওঁ সাহিত্যত বস সৃষ্টি কৰাৰ লগতে অসমীয়া সমাজখনৰ সংস্কাৰসাধন ব্ৰততো ব্ৰতী হৈছিল। এজন মুখ্য বেজব (দীননাথ বেজবৰুৱা) পুত্ৰ হিচাবে লক্ষ্মীনাথে তেওঁৰ সাহিত্য-কৰ্মৰ মূল কৰ্তব্য কিত্তাক ভালদৰে বুজি পাইছিল আৰু মুখত মিচিকিয়া হাঁহিটি লৈ নিজৰ সমাজখনৰ 'চিকিৎসা'ৰ কাম হাতত লৈছিল। প্ৰকৃততে অসমীয়া সমাজ আৰু সাহিত্যৰ এনে এটা মনস্তত্ত্বমূলক প্ৰয়োজনীয়তাৰ সন্ধিক্ষণত লক্ষ্মীনাথ আবিৰ্ভাৱ হৈছিল—যিটো সময়ৰ কিছুকাল আগতহে মাথোন অসমীয়াই মোৰামৰীয়া বিদ্ৰোহ আৰু মানৱ আক্ৰমণৰ মহামাৰীৰ কবলৰপৰা নিজক উদ্ধাৰ কৰিছে আৰু তেতিয়াও তাৰ মুখৰ বিবৰ্ণতা আঁতৰা নাছিল। আকৌ তেওঁ এনে এটা সাহিত্যত প্ৰবেশ কৰিছিল যি সাহিত্যৰ প্ৰাচীন ঐতিহ্য গোৱৰময় হ'লেও সেই সময়ত ই আনৰ দ্বাৰা অন্ধ্ৰান্ত হৈ স্বকীয় সত্ত্বা হেৰুৱাই পেলাইছিল। তেনে এক সময়ত অসমীয়া জাতিয়ে হাঁহিবলৈ কোনো সমল পোৱা নাছিল, তথাপিও—তেনে ছুৰ্যোগৰ সময়তো লক্ষ্মীনাথে অসমীয়াক হাঁহিবলৈ শিকাইছিল। লক্ষ্মীনাথৰ বসিকতা যেন 'বামধেৰুৰ বসিকতা'হে আছিল, কিয়নো তেওঁ অশ্ৰুসিক্ত নয়নেৰে আমাৰ পিনে চাই চাইহে হাঁহিছিল। তেওঁৰ 'লিতিকাই' আৰু 'কুপাবৰ'ত এই কথাৰ তাৎপৰ্য নিহিত আছে। সাহিত্যক বেজবৰুৱাই বাণী-প্ৰচাৰৰ মঞ্চ হিচাবেহে লৈছিল আৰু সকলো বেদনা-যাতনাকে নিজে মূৰ পাতি লৈও তেওঁ হাঁহিছিল।

অসমীয়া চুটিগল্পৰ প্ৰতিষ্ঠাতা লক্ষ্মীনাথ : অসমীয়া চুটিগল্পৰো প্ৰতিষ্ঠাতা লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা। তেওঁ অকল পুৰণি সাধুকথাৰ সংগ্ৰহ আৰু সম্পাদনাকেই কৰা নাছিল, 'সাধুকথাৰ কুকি', 'সুৰভি' আদিৰ গল্পবোৰ নিজেও ৰচনা কৰিছিল। ইয়াৰ বাহিৰেও তেওঁ অগ্ৰাণ্য বহুতো গল্প লিখি 'বাঁহী' আৰু আন স্থানীয় কাৰিকতত প্ৰকাশ কৰিছিল। তেওঁৰ গল্পসমূহে অসমীয়া সমাজৰ বিভিন্ন স্তৰৰ, বিশেষকৈ গ্ৰাম্য জীৱনৰপৰা সংগ্ৰহ কৰা বিষয়-বস্তুকে মূৰ্ত কৰি তুলিছে। এটা সূক্ষ্ম আৰু সতৰ্কতাপূৰ্ণ পৰ্যবেক্ষণ, জীৱনক প্ৰকৃতভাৱে প্ৰতিনিধিত্ব কৰিব পৰা চৰিত্ৰৰ অঙ্কন, মনোবৈজ্ঞানিক দৃষ্টি-ভঙ্গীৰে তাৰ পৰিবেশন আৰু চৰিত্ৰসমূহৰ অধ্যয়ন, আৰু সৰ্বোপৰি এটা প্ৰশস্ত মানৱীয় সংবেদনশীলতা— এইবোৰেই বেজবৰুৱাৰ গল্পৰ বৈশিষ্ট্য।

দুখীয়া খেতিয়ক এজৰ পত্নী ভদৰী। এদিনাখন খঙৰ উত্তেজনাৰ বৰ্ণৰতী হৈ গিৰিয়েকে ভদৰীক মৈদাৰে ঘপিয়াই ঘাইল কৰিলে। পুলিচে তাইক চিকিৎসালয়লৈ স্থানান্তৰিত কৰিলে। চিকিৎসালয়তে তাই কেইবাদিনো

ধৰি সংজ্ঞাহীনভাৱে পৰি ব'ল। কিন্তু সম্বন্ধিত দুবাই পোৱা নাহলে তাইৰ মুখবপৰা ওলাল গিৰিয়েকৰ কথা। গিৰিয়েকৰ খোৱা-বোৱা কেনে ধৰণে চলিছে—এয়ে আছিল তাইৰ প্ৰথম জিজ্ঞাসা। বিচাৰালয়তো গিৰিয়েকৰ নিৰ্দেশী বুলি প্ৰমাণ কৰিবলৈ ভদৰীয়ে আঁঠৈ মাতিলে যে তাই নিজেহে তেনে দুৰ্ঘটনাৰ মুখত পাবিব লগীয়া হৈছিল। ভদৰীৰ কথা মিছা, কিন্তু মিছা হ'লেও ই তাইৰ মহত্ব আৰু বদাশুতাৰ পৰিচায়ক। ভদৰীৰ এনে কাৰ্যত কোনোৱে চকুলো সামৰিব নোৱাৰে।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা তেওঁৰ মৃত্যুৰ আগলৈকে প্ৰায় দুকুৰি বছৰ ধৰি অসমীয়া সাহিত্যৰ মুকুটবিহীন সম্ৰাট আছিল। যদি কোৱা হয় যে আমেৰিকাৰ বেপটিষ্ট মিছনেৰীসকলে আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ জঁকাটোৰ সৃষ্টি কৰিলে আনন্দবাম, হেমচন্দ্ৰ আৰু গুণাভিৰামৰ ত্ৰিৰেণী-সঙ্গমে সেই জঁকাত তেজ-নাংৰ সংস্থাপন কৰিলে, তেন্তে ক'ব লাগিব যে বেজবৰুৱাৰ সন্মোহিনী পৰশে অতি কম সময়ৰ ভিতৰতে তাৰ প্ৰাণ প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে।

প্ৰাচীন সাহিত্য তথা আধুনিক সাহিত্যৰ সকলো দিশতে পাবদৰ্শিতা অৰ্জন কৰা সু-উচ্চ ব্যক্তিত্বসম্পন্ন পুৰুষ লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাক অসমীয়া সাহিত্যৰ অধিনায়ক হিচাবে সকলোৱে একে মুখে স্বীকাৰ কৰিছিল। কৃপাবৰৰ সৌকা লৈ যি কোনো ক্ৰটি-বিচ্যুতিকৈ যাছ মন্ত্ৰৰ দৰে নিমিষতে আবোধ কৰিব পৰা বেজৰ ওজা বেজবৰুৱা বাককৈয়ে ন লিখক সকললৈ একে বাবে ভয় আৰু অনুপ্ৰেৰণা, ছয়োটাৰে কাৰণ হৈ পৰিছিল। সঁচা কথা, প্ৰায় অৰ্ধ শতাব্দীকাল লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ ব্যক্তিত্বই প্ৰাধাত্য বিস্তাৰ কৰিছিল। নিজে প্ৰায় ওৰে জীৱন অসমৰ বাহিৰত কটায়ো লক্ষ্মীনাথেই প্ৰথমবাৰৰ বাবে প্ৰতিজন অসমীয়াৰ মুখত হাঁহিব জিলিঙনি ফুটাই তুলিছিল আৰু অসমৰ ভবিষ্যতৰ বাবে প্ৰত্যেকৰে অন্তৰত এটা মহান আশাবাদৰ বীজ সঞ্চাৰ কৰিছিল।

বেজবৰুৱা-প্ৰতিভাৰ এটি চমু আভাস

ডঃ বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা

(১)

ভাষা আৰু সাহিত্যৰ মাজত নিচেই ওচৰ সম্বন্ধ। “ভাষাৰ বাহন ভাষা, ভাষা-ঘোঁৰাৰ ওপৰত উঠি ফুৰা চোৱাৰী ভাবহে।” অস্থ কথাবে ক’বলৈ গলে সাহিত্য ভাষাৰ অলঙ্কাৰ, শৰীৰৰূপী ভাষা সজাবলৈ অলঙ্কাৰ সাহিত্যৰ আবিৰ্ভাৱ। অৰ্থাৎ ভাষা আছে বুলিয়েই সাহিত্য আছে। কিন্তু সেই বুলি ভাষা আৰু সাহিত্যক একে বুলি ধৰিলে ভুল হ’ব। সাহিত্য নোহোৱাকৈও ভাষা হ’ব পাৰে। তেনে ভাষাত বস নাই—সি কঠুৱা। কোনো কোনোৱে কয় যে ভাষাৰ সৃষ্টিৰ লগতেই সাহিত্যৰো সৃষ্টি। তেওঁলোকৰ মতে ভাষা আৰু সাহিত্যৰ মাজত দিন-বাতিৰ দৰে সম্বন্ধ। দিন নহ’লে বাতি হ’ব নোৱাৰে। বাতি নহ’লে দিন হ’ব নোৱাৰে।

এই মতটি relative—অৰ্থাৎ কোনো কোনো সময় আৰু অৱস্থালৈ চাইহে ইয়াক প্ৰয়োগ কৰিব পৰা যায়। সকলো অৱস্থাতে সকলোৰে প্ৰতি এই মত নাখাটিবৰো বিশেষ কাৰণ আছে। কিয়নো সাহিত্যৰ সোৱাদ সকলোৰে উপভোগ্য নহয়। এজন খ্যাতনামা সাহিত্যিক সেই দেখিয়েই কৈছে যে, “সাহিত্যৰ সোৱাদ মুখৰ জিভাৰে নাপায়, তাক মনেৰে চাকিব লাগে; তেহে তাৰ ৰূপ বা সোৱাদৰ গম পোৱা যায়। নন্দন কাননত যেনেকৈ দেৱতাসকলে অমৃত পান কৰি সকলো দুখ পাহৰে, সেইদৰে জ্ঞানী মানুহে সাহিত্য পঢ়ি বা সমলোচনা কৰি সংসাৰৰ চিন্তা পাহৰে আৰু পৰম হৰিষে কাল নিয়ায়” (‘সাহিত্য বিচাৰ’)।

সাহিত্য আৰু ভাষাৰ পৰিৱৰ্তন হ’ব পাৰেনে?—মূলতেই হৈছে পৰিৱৰ্তন-শীল জগত। তেনেসুলত জগতৰ বস্তুৰ পৰিৱৰ্তনত আশ্চৰ্য কি? এই বিষয়ে শ্ৰদ্ধেয় বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ সাহিত্য সভাৰ অভিভাষণৰপৰা দুআষাৰ-মান উদ্ধৃত কৰি দিয়াৰ লোভ সামৰিব নোৱাৰিলো: “সাহিত্যত অৱশ্যে পৰিৱৰ্তন লাগে। নালুগে বুলিলেও পৰিৱৰ্তন আহিবই আহিব। সেই বুলি দেখা দৰ্কাৰ যে সেই পৰিৱৰ্তনত ভাষাৰ আৰু সাহিত্যৰ প্ৰাণটো নেযায়

সাহিত্যৰ বিটো অন্তৰাত্মা, নিজৰ স্বধৰ্ম, তাৰ পিঠিৰ ওপৰত পৰধৰ্মৰ গন্ধমাদন পৰ্বত তুলি দিলে—তাক চেপি মৰা হ'ব মাথোন।”

ওপৰৰ কথাখিনিৰপৰা ভাষা আৰু সাহিত্যৰ পৰিৱৰ্তনৰ বিষয়ে বঢ়িয়াকৈ অনুমান কৰিব পাৰি। কিন্তু আমি আগেয়ে উল্লুকাই আহিছো যে ভাষাৰ বহুল পৰিৱৰ্তন বিধিনিৰ কৰ্তকাৰণ্য, মূল ভাষাৰ বহুল পৰিৱৰ্তনৰ গুণতেই নানা কথিত আৰু চলিত ভাষাৰ জন্ম, এটি ভাষাৰ পৰিৱৰ্তন হৈ—কেই শতাব্দীমানৰ পিচত এনে অৱস্থাত পৰিণত হয় গৈ যে মূল ভাষা বুজিবলৈ পৰৱৰ্তী ভাষাবিদসকলে যথেষ্ট পৰিশ্ৰম আৰু সময় ব্যয় কৰিবলৈ বাধ্য হয়। কিন্তু সেই বুলিয়েই বক্ষণশীলসকলৰ দৰে ভাষা আৰু সাহিত্যৰ পৰিৱৰ্তন হ'বলৈ নিদি হাত সাবটি বহি থাকিলে জগতৰ আগত হাঁহিয়াতৰ পাত্ৰ হ'ব লগাত পৰিব আৰু তেনে কৰিলে ভাষা ও সাহিত্যই কদাপি উন্নতি কৰিব নোৱাৰিব। এই বিষয়ে শ্ৰদ্ধেয় বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াই এঠাইত কৈছিল—
“জীয়া ভাষাটো জীয়া পদাৰ্থ, মৰা শ বা জকা নহয়। জীয়া বস্তুৱেই পৰিৱৰ্তনশীল হয়। ভাষাক অপৰিৱৰ্তন কৰিলে সি মৰা জকা হ'ব। পৃথিৱীত যিবোৰ জীয়া ভাষা আছে, সেইবোৰৰ সবহ নেলাগে ডেৰ কুৰি বছৰ কালৰ ভিতৰতে হোৱা পৰিৱৰ্তন দেখিলে আচৰিত মানিব লাগে। ভাষা পৰিৱৰ্তনশীল বুলিয়েই তাৰ ব্যাকৰণ আৰু অভিধানৰ fixity স্থায়িত্ব নাই। ইংৰাজী ভাষাত জনচনৰ অভিধান আৰু সেই সময়ৰে ব্যাকৰণ সেই দেখি ভালেখিনি তামাদি হৈছে। অভিধান-ব্যাকৰণে অৱশ্যে কিছুদিনলৈ ভাষাক নিয়মিত কৰি স্থায়িত্ব দিয়ে। বৰ খৰ পৰিৱৰ্তন একোলৈকে ভাল নহয়, ভাষালৈকো নহয়; সেইদেখি বক্ষণশীল অভিধান-ব্যাকৰণৰ চাপ আৱশ্যক।” (‘বাহী’ : আহিন, ১৮৩২ শ'ক)

সাহিত্যৰ পৰিৱৰ্তন ঘাইকৈ সমাজৰ ৰুচি আৰু দেশৰ অৱস্থাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে। “নক'লেও হ'ব যে জাতীয় সাহিত্যৰ লগত জাতীয় জীৱনৰ সম্বন্ধ অঙ্গাঙ্গী। জাতীয় জীৱনৰ ভৰা সোতোয়েই জাতীয় ইতিহাস আৰু সাহিত্যৰ ভৰা সোতা। জাতীয় জীৱনৰ উন্নতি অৱনতিত জাতীয় সাহিত্যৰ উন্নতি অৱনতি অনিবাৰ্য্য।”

“জাতীয় সাহিত্য জাতীয় জীৱনৰ এখনি ডাঙৰ দপোণ। কোনো এটা জাতিৰ ৰাজনৈতিক, সামাজিক আৰু ধৰ্ম সম্বন্ধীয় সকলো কথাৰ ডু সেই জাতিৰ সাহিত্যৰ ভিতৰেদি পোৱা যায়। যি দেশৰ জাতীয় জীৱন যিমান সৌষ্ঠৱপূৰ্ণ সেইদেশৰ সাহিত্যও সিমান সৌষ্ঠৱপূৰ্ণ। জীৱন্ত ভাষাই দেশৰ সকলো ভাবৰ বাহন।”—(‘বেজবৰুৱাৰ অভিভাষণ’)

শ্ৰদ্ধেয় বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ অভিভাষণৰপৰা তুলি দিয়া ওপৰৰ কথাখিনিৰ আমাৰ দেশতে ভুৰি ভুৰি প্ৰমাণ পোৱা যায়। অসমীয়া সাহিত্যৰ তিনিওটা যুগে এই কথাৰ প্ৰমাণ দিব। পুৰণি অসমীয়া সাহিত্যলৈ মন কৰিলে—সেই যুগত ধৰ্মপ্ৰাণ অসমীয়াৰ আদৰ্শ, আকাঙ্ক্ষা, সমাজনীতি, ৰাজনীতি কেনে আছিল তাক আৰু ছনাই বুৰঞ্জীবিদসকলক সুধিবৰ প্ৰয়োজন নহ'ব। পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য ভক্তপ্ৰাণ অসমীয়াৰ জীৱন্ত প্ৰতিমূৰ্তি। সেই যুগত সাহিত্য আছিল ধৰ্মৰ বাটেদি সত্যৰ অনুসন্ধানত। প্ৰাচ্য কৰিব কথাবে ক'বলৈ গ'লে এই সত্যই হৈছে সুন্দৰ।

বৰ্তমান যুগত অসমীয়া সাহিত্য উন্নতিৰ নে অৱনতিৰ পথত—তাক ঠাৱৰোৱা টান। বৰ্তমান অসমীয়া সাহিত্যৰ সোত উজনিৰে নে ভাটীয়ে বলিছে তাকো থিৰাংকৈ কোৱা টান। বিশেষতঃ এই বিষয়ে আলোচনা কৰা আমাৰ উদ্দেশ্য নহয়।

সময়ে সময়ে একোজনৰ লিখনিৰে সেই সময়ৰ সাহিত্যিক আৱৰি ধৰে। তেওঁলোকক একোজন একোজন সাহিত্যৰ অৱতাৰ বুলিলে বোধকৰোঁ ভুল নহ'ব হবলা! শঙ্কৰী যুগলৈ মন কৰিলে দেখা যায় যে সেই সময়ৰ অসমীয়া সাহিত্য উক্ত মহাপুৰুষৰ অমৃতময়ী লিখনীৰ প্ৰভাৱত উজ্জল হৈ উঠিছিল। সাহিত্য ক্ষেত্ৰত এনে অৱতাৰৰ আকাল নাই। কালিদাস, বিছাপতি, বিছাসাগৰ, মধুসূদন, বঙ্কিম চাৰ্ভাৰ্জি—সকলোৱেই একোজন একোজন সাহিত্যিক-অৱতাৰ।

বৰ্তমান সময়তো ইংৰাজী সাহিত্যত বাৰ্ণাৰ্ড শ্ব আৰু চেণ্টাৰটন, বঙ্গ সাহিত্যত কবীন্দ্ৰ বৰকন্দু আৰু শৰৎচন্দ্ৰ আদি সাহিত্যিক অৱতাৰ।

অসমীয়া সাহিত্যৰ বৰ্তমান অৱতাৰ অৰ্থাৎ শ্ৰেষ্ঠ সাহিত্যিক কোন— এই বিষয়ে কিছুদিনৰপৰা গৱেষণা-আলোচনা চলিছে। কিন্তু আমি মনত ৰখা উচিত যে সাহিত্যৰ শ্ৰেষ্ঠতা লোকৰ দান নহয়—ই নিজৰ প্ৰতিভাৰ চানেকি, গতিকে এনে বিধৰ আলোচনা-গৱেষণা মূল্যহীন, বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ অসমীয়া সাহিত্যত দান আৰু তেখেতৰ প্ৰতিভা সাহিত্যত কিদৰে স্কুটি ওলাইছে তাকে আলোচনা কৰিবলৈ আমাৰ এই ক্ষুদ্ৰ চেষ্টা। কিন্তু আমাৰ নিচিনা “নাম লও ভোগাই, খাওঁ কাছদি খাবলি সোপাই” তৰপৰ গাঁফ ঠুটিওৱা ডেকা লবাই বেজবৰুৱা প্ৰতিভাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিবলৈ যোৱা কথাবাৰি—কাবোৰাৰ কাণত হোলোঙাবে কাণ খজুৱা কথাৰ দৰে ঠহৰ ঠহৰ কৰি বিন্ধিছেগৈ হ'বলা। কিন্তু নিৰুপায়।

আজি ডেৰকুৰি বছৰ জন্মভূমিবপৰা শ-শ মাইল আঁতৰত থাকি সফলপুৰৰ জাবণিবপৰা অগুৰু-চন্দন কাঠ সংগ্ৰহ কৰি শ্ৰদ্ধেয় বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াই অসমীয়া সাহিত্যৰ নিস্বার্থভাৱে যি পূজা-সেৱা কৰিছে তাক দেখি যদিও বিস্ময় মানিব লাগে তথাপি আমি হ'লে ইয়াত একো আচৰিত দেখা নাই। কিয়নো কৃপাবৰ ওৰফে লক্ষ্মীনাথক আমি সদায় আমাৰ মাজত পালে আছোঁ। লক্ষ্মীনাথৰ শৰীৰ অসমীয়াৰ তেজ মণ্ডহৰ লগত সংযুক্ত; তেখেত আমাৰ নিচেই আপোন! লক্ষ্মীনাথক নাতিহঁতে ককাদেউতা হিচাবে সাধু কোৱা, ডেকা গল্প-প্ৰিয়সকলে সুৰভি-জোনবিৰিত, ডেকেৰীহঁতে পছমী বা বতনীত খিলখিলাই থকাসকলে খুলুতীয়া কথাত, ভাৱবীয়াসকলে জয়মতী বেলিমাৰ, নোমল, পাচনি আদিত আৰু ধৰ্মপ্ৰাণ বুঢ়া আপুতিসকলে 'কৃষ্ণ কথাত আৰু অন্যান্যত ধৰ্মগুৰু হিচাবে সদায় নিজৰ মাজত পালে আছে। কৰ্মবীৰসকলক লক্ষ্মীনাথে কামত কৃতিত্ব লভিবৰ সঙ্কেত সদায়ে দেখুৱায়ে আছে। মাহেকে পষেকে কাছদি খাবলি, খাবৰ সময়ত কোন অসমীয়াই পাহৰিব পাবে, অসমৰ বাটে-ঘাটে, পথাৰে-ধাননীয়ে, হাবিয়ে-কচুৱনীয়ে, বৰঘৰে-মাবলঘৰে, বান্ধনীঘৰে, গোহালিঘৰে, ভঁৰালৰ চুকত, তাঁতশালত কৃপাবৰে গমনাগমন কৰিবই লাগিছে। সময়-অসময়, পুৱা-সন্ধিয়া সকলো সময়তে কৃপাবৰে অসমীয়াৰ লগত দৈনিক জীৱনৰ লগত উধাতু খাই ফুৰিছে। মুঠতে ক'বলৈ গ'লে ক'ব লাগিব যে কৃপাবৰ ওৰফে লক্ষ্মীনাথে সদায় সকলো সময়তে অসমৰ সকলো ঠাইতে অসমীয়াৰ লগত বান্ধ খাই অসমীয়াৰ শোক-ছখ, বেজাব-সন্তোষৰ ভাৱ বৰই লাগিছে, 'অসমীয়াৰ ঘৰুৱা সমাজ বাজ-বিষয় আদি সকলোতে কৃপাবৰে নিৰ্বিবাদে কিৰণ কৰিছে। লক্ষ্মীনাথৰ নিজা কথা বাদ দি এতিয়া তেখেতৰ সাহিত্যৰ কথাত ধৰোঁ।

সাহিত্যৰ ঘাই অঙ্গ ছুটা। গল্প আৰু পদ্য। কোনো কোনো সাহিত্যিকে ইয়াৰ এটা অঙ্গতহে তেওঁলোকৰ লিখনি খুলায়। কোনো কোনো জনে আৰু' ছয়ো অঙ্গৰে উপাসক। কবিতাই হওক বা গল্পই হওক— কিছূমান গুণৰ (aspects) প্ৰয়োজন। এই সকলোবিলাক গুণ থাকিলেহে এজনৰ লিখনিয়ে সাহিত্য নাম পাব—তেনে কোনো ধৰা বন্ধা নিয়ম নাই। যেনে যিমান গুণেৰে নিজৰ লিখনি বিভূষিত কৰিব—সিমানেই তেওঁৰ সাহিত্য বাচকবনীয়া হৈ জাকত জিলিকিব। এই গুণবিলাক ছুটা ভাগত ভগাব পাৰি। এটি ভাষা হিচাবে, আৰু অন্যটি সাহিত্য হিচাবে।

বৰ্ণাশুদ্ধি, ভাষাৰ প্ৰাঞ্জলতা, ছন্দৰ লালিত্য, ঘৰুৱা শব্দৰ ব্যৱহাৰ

আদিয়েই ভাষাৰ প্ৰধান গুণ। সাহিত্যৰ ফালৰপৰা চাবলৈ গ'লে শব্দৰ পাতনি, ভাবৰ সামঞ্জস্য, উপমাৰ মিল, উপযুক্ত যোজনা ফকৰাৰ প্ৰয়োগ আৰু লিখাৰ 'ঠাচ' বা ধৰণ-কৰণলৈ মন কৰিব লাগে। ভাষা লিখিলেই সাহিত্য নাম দিয়া উচিত নহয়। ওপৰত উল্লেখ কৰা দৰে এটিও অলঙ্কাৰ নোহোৱা ভাষাক সাহিত্য বুলিব লাগিলে আমি 'নাওঠা' সাহিত্যহে বুলিম। সাহিত্যৰ মাজেদি লিখকে ইচ্ছামতে নৱবসব মন্দাকিনী বোৱাব পাৰে। সাহিত্যৰ মাজেদিয়েই লিখকৰ প্ৰেৰণা জগতত ফুটি ওলায়।

এতিয়া চোৱা যাওক, বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াই তেওঁৰ সাহিত্যত নো কি প্ৰেৰণা দিছে আৰু কি কি বসব সৃষ্টি কৰিছে।

প্ৰথমেই ক'ব লাগিব যে বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়া হাস্তবসব পূৰ্ণাৱতাৰ। তেখেতৰ লিখনিৰ প্ৰতি শাৰিয়েই জানিব হাস্তবসব এটি এটি মোচাক।

দ্বিতীয়তে ক'ব লাগিব যে বেজবৰুৱা সাহিত্যত ফুটি ওলাইছে স্বদেশ-প্ৰীতিৰ প্ৰেৰণা। হাস্তবসব মাজেদিয়েই দেশৰ প্ৰতি তেওঁৰ যি গঢ় প্ৰীতি সি বঢ়িয়াইকে প্ৰকাশ পাইছে। অধ্যাপক বাণীকান্ত কাকতিদেৱে তেখেতৰ স্বদেশানুবাগৰ বিষয়ে এইদৰে কৈছে, "স্বদেশ প্ৰীতিয়েই বেজবৰুৱা সাহিত্যৰ মূলমন্ত্ৰ। জাতীয় ভাবমণ্ডল সৃষ্টি কৰাত বেজবৰুৱাৰ শ্ৰেষ্ঠ দান, স্বদেশ-হিতৈষিতা আৰু স্বদেশৰ গৰিমা শৰীৰৰ প্ৰত্যেক টোপা তেজৰ সঞ্চাৰৰ লগতেই অনুভৱ কৰা।"

এতিয়া কথা হৈছে, বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়া কৰি হয়নে নহয়? বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াক শ্ৰেষ্ঠ কৰি বুলি স্বীকাৰ নকৰিলেও তেখেতেই যে অসমীয়া সাহিত্যৰ বৰ্তমান যুগৰ Balladৰ সৃষ্টিকৰ্তা তাক কোনেও নুই কৰিব নোৱাৰে। ১৮৩৯ শকৰ শাওণ মাহত যেতিয়া কৃপাবৰে বাঁহীৰ মাতৰে সৈতে জাত লগাই গালে:

“কিয়নো আনিলি মানে ঐ বদন তই,
কিয়নো আনিলি মান।
যাউতি-যুগলৈ খিয়াতি বাখিলি
অসমৰ কটালি কাণ ॥

পৰবে শতুককু ঘৰতে সুমালি
দেখালি আগে-মঙ্গহ।
অসমৰ মুখতে কলাখাৰ ঘঁহিলি
বৰিব খুজি বঙ্গহ ॥

সোণৰে অসমত ডকাইত মেলি দিলি
 নন্দনত মেলিলি হাতী
 শোৱনী ঘৰতে ফেটা গোম এৰিলি
 ভব ছপৰীয়া বাতি।

* * *

পেটৰে পোৱালী চিৰিলে মানে ঐ
 জীয়ৰী বোৱাৰী নিলে,
 ছৰাৰ মাৰি বুঢ়া-বুঢ়ী লৰা পুৰিলে
 সকলো অগণিত দিলে।

গোঁসাঁইব ঘৰতে গৰু কাটি খালে,
 লৈ গল দলৰ কলচী,
 গোঁসাঁয়ে কান্দিলে, ভকতে কান্দিলে
 প্ৰজা ব'ল চকুলো মচি ॥”

—তেতিয়া কোনে নকৈছিল যে ই অসমীয়া স্বভাৱজাত কৰিব কণ্ঠস্বৰ
 নহয় বুলি।

আৰু চাওক ১৬ বছৰীয়া মিৰি ডেকা ধনবৰৰ বিননিলৈ। মাক
 বাপেকৰে সৈতে বতনী ধনবৰহঁতৰ ঘৰৰপৰা উভতি ভটীয়াই যাবৰ দিনা
 ছপৰীয়া ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাৰত বহি ধনবৰে কিদৰে বিলাপ কৰিছিল—

“উজায়ে আহিলে ভাটীৰে বতনী
 বুকুৰে মাধুৰী লৈ
 ভটীয়াই গলে ঐ শাহটো সামৰি
 মোলৈ খোলাটো থৈ।”

বৰ্তমান শিক্ষাৰ, গোক্ৰ নোপোৱা typical অসমীয়া ডেকাৰ উপমা
 ‘শাহ’ আৰু ‘খোলা’ নহৈ কি হ’ব পাৰে? তাৰ পিচত আৰু চাওক—

“পৰ্বতে পৰ্বতে বগাব পাৰো মই
 লতা বগাবলৈ টান
 বতনী সোণাইকে বৰাব পাৰো মই
 মাকক বুজাবলৈ টান।”

ধনবৰ সাহিয়াল মিৰি ডেকা। ভয়, শঙ্কা কাক বোলে নেজানে।

পৰ্ব্বতত বগাবলৈ সি নডৰে। কিন্তু লেতু-সেতু লৰা সদৃশ তিব্বোতাইঁতৰে
মি এতিয়া ক'ত মৰিবগৈ ?

ডেকা ধনবৰক বতনীৰ মন খোৱা একো অসম্ভৱ কথা নহয়। বতনীয়ে
ধনবৰক দেখুৱাই ভাল নেপালেও পেটে পেটে তালৈ তাইৰ মৰম আছিল।
ধনবৰে তাৰ গুপুতৰ কথা তাইক কোৱাহেঁতেন বেচেৰীয়ে তালৈ সোমাবলৈ
কিজানি বেয়া নেপালেহেঁতেন। কিন্তু বতনীৰ মাক হ'লে একা চেকা
তিব্বোতা, সৰুৰেপৰা তুলিতালি ডাঙৰ দীঘল কৰা ছোৱালীজনী টকা-শিকা
নোলোৱাকৈ ভিকছ ধনবৰক দিব কিয় ? কিন্তু বতনীৰ অবিহনে ধনবৰ
জীয়ে কেনেকৈ ? বতনীয়েই যে তাৰ সৰ্বস্ব হৰি লৈ গ'ল ! বেজাবত আকুল
হৈ বেচাৰাই কৈছে—

“বাগৈ বতনী নাহিবি নাহিবি
বিচাৰি নাহিবি মোক
তোৰে ধনবৰ ভিকছৰ ভিকছ
পৃথিৱীত থৈ যাব শোক।”

তাৰ পিচতেই সকলো শেষ। শোকৰ আবেগ দমাব নোৱাৰি
ফেনেফোটোকাৰে বোৱা লুইতত জাপ দিলে। খাগৰিৰ জাজিৰ লগত
বেচেৰাৰ শৰ নদীৰ বুকুত ভাহি গ'ল।

পাঁচ দিনৰ মূৰত গধূলি ধনবৰৰ মৃত্যুৰ বাতৰি ধনশিৱী মুখত ওলালগৈ।
এই বাতৰি বতনীৰ বুকুত শেল সোমোৱাদি সোমাল। নহ'বনো কিয়—তায়ে
যে ধনবৰৰ মৃত্যুৰ কাৰণ। এতিয়াহে তাই বুজিব পাবিলে ধনবৰৰ তাইলৈ
মৰম কিমান—

“বুজিও মই বুজিলো
কুটুমৰে চিত
হে কুটুমৰে চিত।
ভৈয়াই মোৰ আলাসৰ লাক
চিনিও নিচিনিলো।
হে চিনিও নিচিনিলো।”

—বতনীয়েও কিজানি প্ৰাণ এৰিলেহেঁতেন। কিন্তু অসমীয়া তিব্বোতা
কেতিয়াও স্বাধীন নহয়, কথাত কয় বোলে—তিব্বোতা তিনিও কালতে
পৰাধীন। সৰুতে মাক-বাপেকৰ, ডেকা কালত স্বামীৰ আৰু বুঢ়া কালত
পুতেকৰ, এই শাসনবপৰা বতনীৰ নিস্তাৰ ক'ত ?

ভালেমানে ৰতনীৰ বিলাপতকৈ ধনবৰৰ বিলাপ ভাল পায়। অৱশ্যে ডেকা ধনবৰৰ মগজত যিমান উপমা খেলাব—আজলী ৰতনীত তেনে আশা কৰা তুল। কৰিয়ে চাই-চিঙিহ ৰতনীক নিজৰ মতৰে গঢ়ি তুলিছে। ধনবৰ ৰতনীৰ বিলাপৰ প্ৰতি শব্দটিয়েই হোজা গাঁৱলীয়া ডেকা গাভৰুৰ হৃদয়ৰ অটল প্ৰেমৰ নিদৰ্শন। ভাষাৰ লালিত্য আৰু উপমাৰ মিল—লিখকৰ গোঁৱৰৰ বিষয় এই খিনিতে। বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ আমি অপ্ৰতিদ্বন্দ্বী স্বভাৱজাত অসমীয়া কৰি বুলি অভিবাদন কৰিব পাৰোঁক।

বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াই এনেবিলাক পেষ্টৰেল কৰিতাৰ কথা বাদ দি অগ্ৰাণ কেইটিমান কৰিতাৰ উল্লেখ নকৰিলে অজীন-পাতকিব দোষে নুচুই নেথাকিব। বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ কৰিতাবিলাক এফালে বেনেকৈ উচ্চভাৱ-পূৰ্ণ আনফালে আৰু সি তেনেকৈ শ্ৰুতিমধুৰ। সাধাৰণ বিষয়বিলাককে সৰল শুৱলা ভাষাৰ সাজ-পাৰ পিন্ধাই উচ্চভাৱেৰে অলঙ্কৃত কৰি যিদৰে কৰিতাপূৰ্ণ কৰি তুলিছে সি বাস্তৱতে অতিশয় সৌন্দৰ্যশালী আৰু মনোমোহাই ফুটি উঠিছে। এই কৰিতাৰ বিষয়ে কৰিয়ে এইঠাইত নিজেই কৈছে:

“অনাত্ৰাত কেতেকীৰ সোণোৱালী বেণু,
বৃন্দাবন মতলীয়া কলীয়াৰ বেণু।
প্ৰকৃতিৰ কামনাৰ সৌন্দৰ্য্য বঞ্জিত,
কৰিতা কল্পনাময়ী কৰিব বাঞ্চিত।”

(‘কদমকলি’, ৩৬ পিঠি)

‘বীণ বৰাগী’ কৰিতাৰ ছ-ষাৰিমান এই খিনিতে তুলি দিলেই বেজবৰুৱাৰ কৰিতাৰ সৌন্দৰ্যৰ সুন্দৰ আভাস পোৱা যাব। মুঠতে ক’বলৈ গ’লে ভালেমান বছৰৰ পূৰ্বেই ‘বীণ বৰাগী’ কৰিতাই অসমীয়াৰ কৰিতাৰ ভিতৰত শীৰ্ষস্থান অধিকাৰ কৰিছে। এই কৰিতাৰ স্মৰতে সুৰ মিলাই কেইবাজনো নতুন কৰিয়ে আজিকালি গীত গোৱা আমি শুনিবলৈ পাইছোঁক। সেই কাৰণে ক্লৰিৰ স্মৰতে সুৰ মিলাই আমিও কওঁ,

“গা বীণ গা,

অমৃত সঙ্গীত,

শুকানে মেলক কুঁহি।

প্ৰবাস ভাগৰ

আঁতৰি পলাওক,

মুখত ওলাওক হাঁহি।

নমা ঐ! নমা ঐ!

আকাশী অমিয়া,

আকাশী গঙ্গাৰ দৰে।

দে মোক, দে মোক,

বৰাগী ককাই ঐ!

পিওঁ মই নিছিগা ধাবে !!

নতুন শ্ৰাণব,

ন চকুজুৰি,

দীপিতি ঢালি দে তাত,

পুৰণি পৃথিৱী

ন-কৈ চাই লওঁ.

হে বীণ এযাৰি মাত !”

বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ কবিতাৰ পুথি ‘কদম-কলি’ সমালোচনা কৰি ‘মিলনে’ এবাৰ কৈছিলও “কদমকলি পুথিখনৰ এটি ঘাই দোষ হৈছে, ইয়াৰ অন্ততঃ পাছ-ছবুৰি কবিতা অতি কবিত্বপূৰ্ণ, অতি নিৰুপম! * * মুঠৰ ওপৰত কদম-কলি অসমীয়া সাহিত্য বৃন্দাবনৰ এটি দেৱোপম পদার্থ”—(‘মিলন’; ৪র্থ বছৰ, ৩য় সংখ্যা) ইয়াৰ উপৰি আমাৰ কিবা ক’বলৈ থাকিব পাৰেনে?

বেজবৰুৱাৰ গঢ় সাহিত্যত কি কি আছে তাক আগেয়েই কৈ অহা হৈছে। এতিয়া তাৰে অলপ আলোচনা কৰা যাওক। হাশ্বৰসত লক্ষ্মীনাথক আমি তাহানিৰেপৰা কৃপাবৰ নামেৰেই পাই আহিছো। কৃপাবৰৰ নাম নজনা-কুশুনা মানুহ আসামত নাই বুলিলেও বঢ়াই কোৱা নহয়। এই কৃপাবৰৰ জন্ম কেতিয়া হ’ল তাক তলত দিলোঁ:

“শুক ১৭৮০, পুহমাহ, মৰ আউসী, সন্ধ্যা লাগোঁ লাগোঁ হৈছে; গৰু-গাই ঘৰ চাপিছে, এটা এটাকৈ গাতৰপৰা উই-পৰুৱা ওলাই ওপৰলৈ উৰিছে; সৰু সৰু চবাইটিহঁতয়ে পাক লৈ লৈ পাক লৈ লৈ উৰি উৰি এটি এটাকৈ তাকে ধৰি খাইছে; মাজে মাজে কাউৰী একোটাই ডকাইতৰ দৰে আহি। মহা পৰাক্ৰম দেখুৱাই সৰু চবাইবিলাকৰ মাজত সোমাই কপ্ কপ্ কৰে গোটাচৰেক উইপৰুৱা খাই লৰ মাৰিছে; নিয়তিয়ে আমগছৰ ডালত পৰি ‘নিও’ ‘নিও’ কৰিছে, ঘৰৰ ভিতৰত চিতৰা-পখৰা বোন্দা মৰে কোনকোনলি লগাইছে, সৰু সৰু লবাবিলাকৰ কোনোটোৱে পেনপেনাইছে, কোনোটোৱে কেলুকেলাইছে; চকু-ভেকুলীবোৰে চকুৰপৰা ওলাই বাটে পথে জপিয়াই

জপিয়াই অগাডেৱাকৈ ফুৰিছে, আৰু মানুহৰ ভৰিৰ তলত পৰি কোনোটোৰ পেটু ওলাই গৈছে, কোনোটোৱে বা ভৰিৰ ওপৰত পৰি ততালিকে তাতে অসভ্যতা কৰি ক্ষুদ্ৰবিধ কাৰ্য্য সমালি লৰ মাৰিছে; দুৱাৰ-চুকৰ বোৱাৰীয়ে কেঁচুৱা কোলাত লৈ কুনকুনাই নাম গাইছে; বাৰীৰ চুকত শিয়াল-শিয়ালীয়ে সপৰিবাৰে লগ-লাগি গল মেলি মনৰ সুখে সুৰ ধৰি ধৰি হোৱা দি কোঢ়াল প্ৰসঙ্গ পাতিছে। মুঠতে কবলৈ গলে ঘৰখনত একপ্ৰকাৰ গোলমালৰ 'ৰোল' উঠিছে। এনে সময়তে মোৰ এই ভূমণ্ডলত আবিৰ্ভাৱ।”

পাঠকসকলে মন কৰিলে গম ধৰিব পাৰিব যে কৃপাবৰে ওপৰত অসমীয়াৰ ঘৰৰ সন্ধিয়াপৰৰ কেনে এটি নিখুঁত চিত্ৰ তুলি ধৰিছে। আমাৰ নিচিনা যিসকলৰ গাঁৱত বাস—তেনেসকলৰ মনত ই এটি অসমীয়া গাঁৱৰ *vivid description* হৈ উঠা নাই নে?

জন্ম পোৱাৰ পিচত কৃপাবৰৰ নামৰ যি উজান বলে সিও লেখত লবলগীয়া—“সোঁৱৰণীত বহিল কৃপাবৰ, আইয়ে মাতিলে কিৰিপ বুলি, পিতাদেৱে মাতিলে কৃপা বুলি, ওচৰ-চুবুৰীয়াই মাতিলে কেৰ্পাই বুলি।” নামৰ এনে কৃপান্তৰ আমাৰ সকলোৰে জীৱনত ঘটিবই লাগিছে।

তাৰ পিছত কৃপাবৰৰ ৰূপ-বৰ্ণন। বৰবৰুৱাই এই বিষয়ে নিজে কৈছে

“কৃপাবৰ বৰবৰুৱা, মহা ধনুৰ্দ্ধৰ,
বৰপেট টিকনিৰে মূৰ লৰফৰ।
সুদৰ্শন হাতে বিষ্ণু, শূল হাতে ভোলা,
মহেন্দ্ৰৰ বজ্জ, কৃপাৰ কাকতৰ টোপোলা।
অসমগোঁৱৰভানু, কৃপা কল্পতৰু,
কলেৱৰ শ্ৰাময়েন ভাতৰন্ধা চক ॥”

সঁচাকৈয়ে, বৰপেট আৰু টিকনি দেখিলে কৃপাবৰলৈ মনত নপৰি নেথাকে। কৃপাবৰৰ পেটৰ ভিতৰত “তিনিকুৰি কাকতৰ টোপোলা।” মাজে মাজে এই কাকতৰ টোপোলাই কুককি কুককি পেটৰপৰা ওলাই ধেমালিৰ ভিতৰেদি অসমীয়াৰ সমাজনীতি, ৰাজনীতি আৰু ধৰ্মনীতিৰ দোষ-গুণ খুচৰি পোন বাটেদি খৰিচা খোৱা অসমীয়াক চলাই লৈ ফুঁৰে। Dr. Waston এ Pope অৰ কৱিতা সমালোচনা কৰোতে কোৱাৰ দৰে আমিও এইখিনিত ক'ব খোজো—“The largest portion of the works of Bezbaruwa is of the didactic, moral and satiric kind.”

বেজবৰুৱা সাহিত্যৰ হাশ্বৰসৰ চমু আভাস এটি ওপৰত তুলি দিয়া

হৈছে। হাশ্ববসৰ এনে খুন্সুপাকটি আজিকোপতি 'বাঁহী'ৰ পাতত মেৰখাই আছে। ভালেমান সময়ত হাঁহি সম্বৰণ কৰিব নোৱাৰি আমাৰ নিচিনা 'চঞ্চলমতিয়ে হাশ্বখুটি খাই বাগৰি ঢলি পৰিবলৈ বাধ্য হ'ওঁহঁক। গাথলুৱে, বিছাৰ বা 'ল'বলৈ জখলাত উঠি দীঘলাৰ বিছাৰ বিচনী ধৰি লবাই দিবলৈ যোৱা কথা শুনিলে আমাৰ নিচিনা উজলাদঁতাৰ ওঠেৰে দাঁতৰ আগ কেইটা 'দুকুৰাই থোৱা অসন্তৰ হৈ পৰে—

“বসন্তই কুউৱাই সুলুৰি কুকুৰ

জাবে সেহায়, কাহ মাৰে কুলুৰ কুলুৰ।

*

*

*

*

পানীলগা হেমন্তই হাঁচি ওঁ মাতে,

আজোৰত চুৰিয়াৰ খোচোনাটো ফাটে ॥”

সাহিত্যৰ হাশ্ববসে জাতিৰ উন্নত অৱস্থাৰ চিনাকি দিয়ে। যি জাতিৰ সাহিত্য উন্নতিৰ যিমান ওখ শিখৰত—সেই জাতিও উন্নতিৰ সিমান ওপৰ মহলাত। মৌলিক প্ৰতিভা নহলে কোনো লিখকে নিজৰ লিখনীত এই বসৰ সোঁত বোৱাৰ নোৱাৰে। বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াই 'জোনাকী'ৰ দিনবেপৰা হাশ্ববসৰ অখণ্ড সোঁত বোৱাই অসমীয়া ল'ৰা-ডেকা-বুঢ়া সকলোৰে প্ৰাণত বিমল আনন্দৰ ঢৌ তুলি আহিছে। সেই কাৰণে অধ্যাপক কাকতিদেৱৰ কথাবে কওঁ যে কৰ্ম-পীড়িত জীৱনত অন্ততঃ এবাৰ অকপট হাঁহি এটিৰ সুবিধা দিয়াৰ কাৰণে আমি সকলোৱে তেওঁৰ ওচৰত ধৰুৱা।

এই হাশ্ববসৰ মাজেদি বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াই ঘৰুৱা আৰু সমাজৰ আবৰ্জনা দূৰ কৰিবলৈ যি নিখুঁত 'অল্পম অসমীয়া চৰিত্ৰ আঁকিছে—সি বাস্তৱিকতে প্ৰশংসনীয়। উদাহৰণস্বৰূপে গোটাডিয়েক চৰিত্ৰ তলত টুকি দিয়া হল—

ঘৰুৱা-চিত্ৰ

আসাম কোম্পানীৰ দীঘলিটিং চাহ বাগিচাৰ বৰ মহৰীৰ বৰ কামটো অতি যতনেৰে পাই ভূধৰে কেনেকৈ গৰা মাৰি ধৰিছিল—সি অসমীয়াৰ অবিদিত নহয়। প্ৰথমে ইংৰাজ চাহ খেতিয়কে বাগিচা খুলি—হাবিৰ মাজত বগা টিঙৰ সাজি হোজা অসমীয়াক কিদৰে তবধ লগাইছিল, তাক বহুতে বোধকৰো এতিয়াও পাহৰিব পৰা নাই। ডেকা তবপৰ ডেকা তেজে,

বি-এল-এৱে শিকা ডেকাসকল বাগিচাত কাম কৰিবলৈ গৈ কেনেকৈ নিজৰ আত্মসন্মান, জাত-ফুল বলি দিছিল—তাৰ উদাহৰণ ভূধৰেই।

অন্যফালে আৰু গিৰিহঁত আৰু লগুৱাৰ মাজৰ সম্বন্ধটি মন কৰিব লগীয়া। বৰ্তমান কুৰি শতিকাৰ গোন্ধ নোপোৱা ভোদা অসমীয়া লগুৱাৰ প্ৰভু ভক্তি দেখিলে আনন্দত চকু-লো বৈ যায়। যি বাপিৰামে ওপজাবপৰা তিলকাক ডাঙৰ-দীঘল কৰিছিল; যি তিলকাক আইদেউ তাৰ নিজৰ তেজ মঙ্গল পুত্ৰতকৈও মৰমৰ, যি তিলকাকই খালে তাৰ পেট ভৰে, পিন্ধিলে তাৰ জুৰায়, হাঁহিলে তাৰ হাঁহি ওলায়, আৰু কান্দিলে কান্দোন ওলায়—তেনে তিলকাক সি জীয়াই থাকোতে 'স্কট' চাহাবৰ মেম কৰিবলৈ কেনেকৈ এৰি দিব পাৰে? সেই দেখিয়েই ভূধৰক শুনাই শুনাই সি কৈছিল, "মই কাড়ীৰ ঘৰৰ ল'ৰা, যদিও ধনে-মানে ক্ষমতাই মই চেহাবৰ ভবিৰ ধূলি এটাব যুইগ নহও তথাপি মোৰ শৰীৰত জীৱ থাকে মানে সেই কাম সি কৰিব নোৱাৰে।" যেনে কথা তেনে কাম। বাপিৰামৰ টাঙোন খাই 'স্কট চাহাবে' ঘূৰীয়া শৰীৰ লৈ বিলাত পালেগৈ, আৰু তিনি বছৰ আনন্দমনেৰে ফাটক খাটি বাপিৰাম আৰু ঘৰ ওলালহি—তেতিয়া ভূধৰে তাক আকোৱালি মাৰি ধৰি কলে, "বাপিৰাম কাই, তুমি মোৰ বৰককাইতকৈও বৰ।" এনে বিশ্বাসী প্ৰভু-ভক্ত লগুৱাৰ কথা বিশ্বকৰি হোমাবৰ অমৰ-সাহিত্যৰ ভিতৰতো পোৱা যায়।

সমাজ-চিত্ৰ

ফেইবছৰমান আগতে জাত লৈ অসমত এটি ডাঙৰ সমস্যা উপস্থিত হৈছিল। "জাত ঘোৱা" প্ৰথাই আমাৰ গাওঁবিলাকত কি অনিষ্ট কৰিছে—তাক ভুল-ওতাসকলে বেছকৈ গম পায়। অসমত খৃষ্টিয়ান লোকৰ সংখ্যা বঢ়াৰ আছিল কাৰণ হৈছিল আমাৰ জাতৰ বান্ধোন দৃঢ় হোৱা। 'নমো নমো পাৰ্শ্বজাত, কুকুৰে চুলে বাঁহি গাত' তৰপৰ, বৰমূৰীয়াসকলৰ অত্যাচাৰত কতই নিজ মাটি-ভেটী এৰি আঁতৰ হ'ব লগাত পৰিছিল, কত বাৰী'তিৰেতাৰ কান্দোন-ধ্বনিয়ে অসম আকাশ খলক লগাইছিল। বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ কথাবে ক'বলৈ গলে, "জাতৰ শৰণ লৈ আমি আমাৰ ল'ৰাক কলিকতালৈ পঢ়িবলৈ পঠিয়াব নোৱাৰো, বিলাতত পঢ়িবলৈ পঠিয়াব নোৱাৰো। আমাৰ অসমীয়াৰ অপৰূপ জাতৰ বাবেই অসমৰ বাহিৰে, বঙ্গমুণ সজ্জন ঘেয়ে হওক তেওঁৰ সৈতে খোৱা-লোৱা কৰিব নোৱাৰো, আমাৰ সি জাত নহ'ল জানিবা

ভালুকৰ সাদী হে হল, তাক আমি এবিবও নোৱাৰো ধবিবও নোৱাৰো।”—
(‘সুৰভি’, ১২২ পিঠি)।

গাৱঁৰ ‘শিৰৰ মুকুট জয়চন্দ্ৰ’ নিচিনা ‘আৰ্য্যই’ ধৰ্মধ্বজ ফয়চলা নবিচৰ
নিচিনা কত নিৰীহ প্ৰজাক মুছলমান ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰিবলৈ বাধ্য কৰাই ঐশ্বৰানন্দ
প্ৰকাশ কৰি বুকু ফিন্দাই কৈছিল, “বেছ হ’ল, আমাৰ সনাতন হিন্দুধৰ্মৰ গোবৰ
অক্ষুণ্ণ হৈ বল।”

গাৱঁৰ এনে বৰমূৰীয়ায়ে মেলত বহি লম্বোদৰৰ নিচিনা কত ডেকাক
খুদ-মগনিয়াৰ আৰু বাটৰ বলিয়া কৰি ৰং চাইছিল। “ধৰ্মধ্বজ ফয়চলা নবিচ”
আৰু ডেকা লম্বোদৰৰ কাহিনী পঢ়ি আমাৰ সমাজৰ অৱনতি দেখি আৰু
নিৰ্দোষীৰ ওপৰত সমাজৰ অত্যাচাৰ কথা ভাবি শোকে বুকু খুন্দা মাৰি ধৰে।
এই পৰৰ দোষ বিচৰা—নিজৰফালে চকু মুদা ধৰণৰ আৰ্য্য শিবোমণিসৰ্কলক
গৰিহণা দি যুক্তি-তৰ্কৰে বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াই বুজনি দিছে—‘জাতিৰামৰ
জাত’ প্ৰবন্ধত। আৰ্য্য শব্দৰ উৎপত্তি হ’ল কেনেকৈ, আৰ্য্য মানে কি—
সকলোবিলাক এই প্ৰবন্ধৰ যোগে বেজবৰুৱাদেৱে বিস্তাৰিতভাৱে ব্যাখ্যা
কৰিছে।

“কেপাকানি বিহৰ শেষ, কানীয়াই খালে অসম দেশ”, কানিয়ে আমাৰ
কি কৰিছে তাৰ ছুনাই চৰ্চা কৰিবৰ প্ৰয়োজন নাই। এই কানীয়া চৰিত্ৰ
কেনে ধৰণৰ—সি বেজবৰুৱা সাহিত্যত ভালকৈয়ে ফুটি ওলাইছে। মহাবাণীৰ
ওচৰত আৰ্জি দিবলৈ প্ৰস্তাৱ কৰা কানীয়াৰ মেলে—“বাতি হলে সাত হাল
বায়, দিনত হলে এহালো নাই” কথাৰ ৰূপান্তৰহে মাথোন। টিকিৰা পোৰোতে
কানীয়াক গুড়, গাখীৰ, কল, কুঁহিয়াৰ কেনেকৈ লোকৰ গৰু-ছাগলী আৰু
ৱাৰী-ঘৰৰূপৰা হাতত-সাৰে, ভৰিত-সাৰে গৈ বাতিয়েই কানীয়া সমাজে
সৰকাই আনেগৈ।

বেজবৰুৱা সাহিত্যৰ কেইটিমান aspects এইখিনিতে বাদ দি তেখেতে
অসমীয়া ভাষাৰ আৰু মহাপুৰুষীয়া ধৰ্মৰ হকে কি দৰে আজীৱন যুঁজ কৰি
আহিছে—তাৰে অলপ আলোচনা কৰিবলৈ আগবাঢ়িলো। মাতৃভাষা আৰু
সাহিত্যৰ হকে আজীৱন তেখেতে যি অক্লান্ত পৰিশ্ৰম কৰিছে তাতে তেখেতৰ
স্বদেশ-প্ৰীতি প্ৰকাশ পাইছে। অসমীয়া ভাষা যে বঙ্গ ভাষাৰ ঠাল-ঠেঙ্গুলি
নহয়, অসমীয়াৰ ভাষা আৰু সাহিত্য যে বঙ্গভাষাতকৈ প্ৰাচীন—এই তথ্য
প্ৰমাণ কৰি বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়া নমুস্ত হৈছে।

‘মুমুয়ী’ত প্ৰকাশ হোৱা ‘পুৰণি আসামৰ জিলাগুনি এটি’ নামৰ

প্ৰবন্ধৰ প্ৰতিবাদ হিচাবে শ্ৰীযুত যোগেশচন্দ্ৰ ৰায় বিজ্ঞানিধি নামে এজনে 'আসামেৰ ও উৎকলেৰ বঙ্গভাষা' নাম দি এটা প্ৰবন্ধ উল্লেখ কাকততে ছপাইছিল। বিজ্ঞানিধি মহাশয়ে 'আসামেৰ ভাষা কিছুমাত্ৰ না জানিয়া' উল্লেখ প্ৰবন্ধত লিখিছিল—“নিৰপেক্ষ লোকে বলিবে, আসামী ও বাঙ্গালা এক কি দুই, যখন এই সন্দেহ হইতেছে তখন বুঝিতে দুই নয় এক। বঙ্গপুৰেৰ গ্ৰাম্য ভাষা বাঙ্গালা বলিয়া জানিতাম, এখন শুনিতেছি তাহা আসামী। যদি তাই হয় তবে আসামী ও বাঙ্গালা এক। দিল্লীৰ ভাষা আসামী কি বাঙ্গালা; কই একথা ত কেহ তোলে না। * * হিউয়েনসাং আসামী ভাষাকে বাঙ্গালা ভাষাৰ অপভ্ৰংশ বলেন নাই। কেন বলিবেন? ভাষা ত দুইটা ছিল না, ছিল একটা।”

এই প্ৰবন্ধৰ প্ৰতিবাদ কবি শ্ৰদ্ধেয় বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াই বাঁহীত যি কেইআষাৰ কথা লেখিছিল, তাৰে কেইফাকিমান ইয়াত তুলি দিলো—“বংপুৰ আদি ঠাইৰ পুৰণি সাঁথৰ আৰু পুথিৰ ভাষাক এওঁলোকে পুৰণি বঙ্গভাষা বোলে; অনন্তকন্দলি আৰু শঙ্কৰদেৱৰ পুথিৰ ভাষা পুৰণি বঙ্গভাষাৰ চানেকি বুলি দেখুৱায়। যদি এই কথা ঠিক হয়, তেন্তে আমি দেখিবলৈ পাইছো যে পুৰণি বঙ্গভাষা (অৰ্থাৎ অনন্তকন্দলি, শঙ্কৰদেৱৰ ভাষা) অৰ্থাৎ যাক আমি অসমীয়া ভাষা বোলো, সেই ভাষা আসামত এতিয়াও সম্পূৰ্ণৰূপে বিৰাজিত; সেই ভাষাৰ এতিয়াও আসামত ভৰ-সোঁতা; কিন্তু বঙ্গদেশত সেই ভাষাৰ সোঁতা শুকান সবস্বতী নৈ; আজিকালি তাৰ ঠাইত নতুন বঙ্গভাষাৰ বালি চাপৰি। আজিকালি বঙ্গলাভাষা সেই ভাষাৰ পৰা ইমান আঁতৰ যে আজিকালি অশিক্ষিত সাধাৰণ অসাধাৰণ পণ্ডিত অপণ্ডিত কোনো বঙ্গালীয়ে তেওঁলোকৰ সেই পুৰণি বঙ্গভাষা অৰ্থাৎ আমাৰ অসমীয়া ভাষা—আৰু বিশেষ চেষ্টা নকৰিলে সহজে বুজিব নোৱাৰে; লেখিব বা কব নোৱাৰে। ইয়াৰ দ্বাৰাই এইটো প্ৰমাণিত নহলনে যে, বিজ্ঞানিধি বিজ্ঞানিনোদসকলৰ কথা ঠিক বুলি ধৰিলে, অসমীয়া ভাষা ঘাই, আদি গা-গছ, আঁচল সোঁতা; বৰ্তমান প্ৰচলিত বঙ্গলাভাষা পালি, ঠাল-ঠেঙ্গুলি, বাজেসুঁতী? আৰু অনন্তকন্দলি আৰু অন্ততঃ তাৰ ছশ সাতশ বছৰৰ আগৰ পৰা ধাৰ নিছিগাকৈ বৈ থকা অসমীয়া ভাষাৰ এই বঙ্গলাভাষাটো (সি যিমানৈই শকত হওক) বিকৃতি বা অপভ্ৰংশ?”

বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াই ওপৰৰ কথাখিনি গাৰ জোৰেৰে কোৱা নাই। যুক্তি আৰু তৰ্কৰ সহায়েৰে হে তেখেতে ইয়াক আগবঢ়াইছে, বুৰঞ্জীয়েও

তেখেতৰ কথাৰ সত্যাসত্যৰ প্ৰমাণ নকৰাকৈ নেথাকে, পুৰণিকালত অৰ্থাৎ খৃষ্টীয় পঞ্চম, ষষ্ঠ, সপ্তম শতিকাত আৰু তাৰ আগেয়েও আসাম অৰ্থাৎ কামৰূপ ৰাজ্য প্ৰবল পৰাক্ৰমী সুসভ্য দেশ আছিল, এনে প্ৰবল ৰাজ্যৰ ভাষা অসমীয়া ভাষা অৰ্থাৎ কামৰূপীয়া ভাষা যে প্ৰবল প্ৰতাপী আছিল স্নাক উত্তৰ-বঙ্গ মৈমনচিঙৰ এডোখৰেৰে সৈতে গোটেই কামৰূপ সেই ভাষাৰ আৰু সেই ভাষাত ৰচিত সাহিত্যৰ লীলাভূমি আছিল তাত সন্দেহ নাই। সেই কালত সেই অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰভাৱ অকল যে কামৰূপ ৰাজ্যৰ ভিতৰতে আবদ্ধ আছিল এনে নহয়, তাৰ চাৰি সীমাৰ বাহিৰেও সেই প্ৰভাৱ বিয়পি পৰিছিল—এই কথাও সহজে অনুমান কৰিব পাৰি।

এই প্ৰবল অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰভাৱ দূৰ বঙ্গদেশৰ ভাষাৰ ওপৰত কেনেকৈ বিস্তাৰিত হৈছিল, তাক বেজবৰুৱাদেৱে কৈছে—“যি কামৰূপৰ ৰাজধানী প্ৰাগ্জ্যোতিষপুৰে ছুৱহ জ্যোতিষ বিদ্যা চৰ্চ্চাত প্ৰতিপত্তি লভি ভাৰতত প্ৰখ্যাত হৈছিল, যি কামাখ্যা তীৰ্থৰ অশেষ মহিমা হিমালয়ৰ পৰা কন্যা-কুমাৰীলৈকে জনাজাত আছিল, যি কামৰূপ বশিষ্ঠ, গালৱ, গোকৰ্ণ আদি আৰ্য্য মহাঋষিসকলৰ তপস্কাৰ স্থান আছিল, সেই পুৰণি কামৰূপৰ ভাষাৰ প্ৰবল প্ৰভাৱৰ কথা অশ্বীকাৰ ‘কোন মাইকীৰ পোৱে’ কৰিব? অতি প্ৰাচীন কালৰ কথাৰ নানাগে যি অসমীয়া কোচবেহাৰৰ নবনাৰায়ণ ৰজাৰ সভা বঙ্গদেশৰ নানা ঠাইৰ পৰা অহা অগাধ পণ্ডিতসকলে উজ্জ্বল কৰিছিল, আৰু ঋষিসকলক নিজৰ গুণেৰে হৰুৱাই অসমীয়া মহাকবি বাম সৰস্বতীয়ে মহাভাৰতৰ অসমীয়া ভাঙনি কৰিবলৈ ৰজাৰপৰা অনুজ্ঞা লভিছিল, সেই কামৰূপৰ ভাষাৰ ক্ষমতা কোন মুৰ্খই অশ্বীকাৰ কৰিব? জনেকে নাজানে যে কলিকতাৰ ঠাকুৰ বংশৰ উপবিপুৰুষ বিখ্যাত পুৰুষোত্তম বিদ্যাবাগীশে কোচবেহাৰৰ ৰাজসভাত থাকি ৰজাৰ অনুজ্ঞামতে অসমত প্ৰচলিত ‘বল্লমালা ব্যাকৰণ’ ৰচনা কৰিছিল। আসাম কামৰূপ আগেয়ে এনে আছিল; এতিয়াহে সি ‘বণত পৰি কলীয়া হৈ, আৰু তেলু ফপৰীয়া হৈছে’।

এই প্ৰতিবাদৰ অনুবাদ এটি ‘মুন্সী’ কাকতলৈ পঠোৱা হৈছিল। কিন্তু সি প্ৰকাশ হৈছিল নে নাই আমি ক’ব নোৱাৰিলো। যদিহে বিদ্যানিধি ডাঙৰীয়াৰ চকুত কেনেকৈ এই প্ৰবন্ধটি পৰিছিল—আমাৰ অনুমান হয়, তেখেতে “ত্ৰাহি মধুসূদন বুলি চিৰদিনৰ নিমিত্তে এনে কাৰ্য্যৰ পৰা বিৰত হৈবলৈ বাধ্য হৈছিল।”

কুৰি শতিকাৰ প্ৰাৰম্ভণতে কেতবোৰ বঙ্গালী ভদ্ৰলোকে আসামত আৰু বঙ্গালী ভাষা প্ৰচলনৰ চেষ্টা কৰিছিল; প্ৰথমে তেওঁলোকে গুৱালপাৰা জিলাকেই কেন্দ্ৰস্থল পাতি কাৰ্য আৰম্ভ কৰিছিল, কিয়নো গুৱালপাৰা আছিল—

“চুঙাবাহুলি, চুঙাবাহুলি, চবাই কিবা পছ,
গুৱালপাৰা কোচবেহাৰে খুজুৱাই বঙালী খছ।”

এই বঙ্গালী খছৰ খজুৱতিয়ে ধৰা চুঙাবাহুলি লোকসকলৰ ভালেমান আছিল “মিনাৰামৰ উপৰি পুৰুষ মহাত্মা চুৰাবামৰ যুক্তিব পৃষ্ঠপোষকতাকাৰী”, এওঁলোকৰ গগনফলা আটাইতহে অসমীয়া আয়ে “Save me oh! Save me from these candid friends”—বুলি কান্দিছিল। কিন্তু বেঙ্গবৰুৱা ডাঙৰীয়াই এই “চুকতে খাই বুকতে গোৰমৰা”সকলৰ পো-পোৱালিৰে সৈতে জইন মাৰি “অসমীয়া গোৰীপুৰত বঙ্গলা সাহিত্য” নামৰ প্ৰবন্ধত দহা-কাঙ্গ শেষ কৰিলে।

ধৰ্ম-সমস্যা

ভাষাৰ ফালৰপৰা নোৱাৰি বঙ্গালীয়ে ঘোষণা কৰিলে যে চৈতন্যদেৱৰ চল আহিছে আসামত বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ সৃষ্টি কৰিলে। এই দলৰ গোটাচেবেক মানুহে শঙ্কৰদেৱক চৈতন্যৰ শিষ্য বুলিও এটা অদ্ভুত কথা ক’ব খোজে। এই কথা শুনি কি বেঙ্গবৰুৱাদেৱ স্থিৰৰে থাকিব পাৰে? আৰু এবাৰ তেখেতে “বাঁহী”ত ফু দিলে। বাঁহীৰ সূৰে গগন বিদাৰি কৈ উঠিল—বঙ্গদেশৰ বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ চল আসাম পোৱাৰ আগেয়ে আসামত মহাপুৰুষীয়া বৈষ্ণৱধৰ্ম ভালকৈ প্ৰচাৰিত হৈছিল। মহাপুৰুষীয়া বৈষ্ণৱধৰ্ম স্থাপন কৰাত শঙ্কৰদেৱে যে চৈতন্যদেৱৰপৰা কোনো সহায় বা উপদেশ লোৱা নাই সেই কথা আমি ডাঠকৈ ক’ব পাৰো। অৱশ্যে আমাৰ কথাৰ কাৰণ আছে। আসামত ৰামায়ণ আদি পুথিৰ ভাঙনি মহাপুৰুষীয়া ধৰ্ম প্ৰচাৰিত হোৱাৰ আগৰেপৰা হৈছিল। মহাপুৰুষীয়া ঘাই পুথি দশম-কীৰ্ত্তন শঙ্কৰদেৱে তেওঁৰ বয়সৰ ভাটী কালত পুৰীত চৈতন্যদেৱক লগ পোৱাৰ ভালেমান আগেয়ে বচনা কৰিছিল। চৈতন্যদেৱ শঙ্কৰদেৱতকৈ বহুত সৰু আছিল। শঙ্কৰদেৱ যেতিয়া তব ডেকা, চৈতন্যদেৱ তেতিয়া পানী কেঁচুৱা, শঙ্কৰদেৱৰ প্ৰচাৰিত বৈষ্ণৱধৰ্ম আসামত যেতিয়া গজ-গজীয়া চৈতন্যদেৱে তেতিয়া নবদীপত ক’থ পঢ়িছিল। চৈতন্যদেৱতকৈ শঙ্কৰদেৱ ৩৬ বছৰ ডাঙৰ।—এই কথা প্ৰমাণ কৰিবলৈ আৰু কিবা যুক্তি তৰ্কৰ প্ৰয়োজন নে?

বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াই বামটাঙোন লৈ অকল অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যিক বিদেশীৰ হাতবপৰা বন্ধা কৰি আছে বুলিলে ভুল হ'ব। অসমীয়া মতা-তিৰোতাৰ মান-ইজ্জত, অসমীয়া জীয়াৰী-বোৱাৰীৰ আত্মসন্মান বন্ধা কৰিবলৈ বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াই যি অমোঘ পাশুপাত অস্ত্ৰ ব্যৱহাৰ কৰিছে তাৰো কথা এইখিনিতে নকৈ নোৱাৰিলো।

বৰ্তমান সমস্যা

গেলা-বিলত মাছ মাৰিবলৈ যোৱা তিনিকুৰি অসমীয়াক একুৰি মৈমনসিঙিয়াই কিলাই তহিলং কৰা বিলাই বিপত্তিৰ কথা শুনি 'কুপাববে' যি কেই আষাৰ কথা কৈছিল তাক প্ৰতি অসমীয়াই আখৰে আখৰে পালন কৰা যুগুত—বিশেষকৈ আমি নগঞাসকলে। তিনিকুৰি অসমীয়াৰ বিলাই-বিপত্তিত শোক নকৰি কুপাববে এইদৰেহে কৈছিল—“কাপুকষহত! নিজৰ জীয়াৰী-বোৱাৰীক এমুঠি চপনীয়া কেলেছৰাই ধৰি তহঁতৰ চকুৰ আগতে অপমান কৰে, আৰু তহঁতক চোৰ কিলোৱা দিয়ে, এনে অপমানৰ তুলনাত তুচ্ছ ঘোঁৰাৰ কণী জাত আৰু জীৱন লৈ তহঁত পলাই যাবহক। আৰু কিল চুব কৰি বিনাব—“আমি হোজা ছখীয়া অসমীয়া। দয়ালু গৰ্ণমেণ্টে আমাক বন্ধা কৰিব লাগে; কিন্তু নকৰে। আমাৰ মাটিবোৰ কাটি নি আমাৰ দেশৰে মানুহ অসমীয়া কানুনগু প্ৰভৃতিয়ে মৈমনসিঙীয়াক দিয়ে। মৈমনসিঙীয়াৰ ভয়ত আমি পলাই গৈ পৰ্বতে-পাৰেণ্ডে নাথাকিলে আৰু আমাৰ উপায় নাই।

“যি আত্মসন্মান, আৰু ল'ৰা-তিৰোতাৰ সন্মান ৰাখিবলৈ অসমৰ্থ, যেনে তেনে মতে নিজৰ গেক্লেলা প্ৰাণটো আৰু গেলা জাতটোকেহে মাথোন ৰাখিবলৈ যায়; তাৰ যে প্ৰাণে পোক লগা, জাতো ওৱলা, এহিটো ধুকপ জানিবি মোৰ সোণামুৱা ককাইহঁত মই কওঁ মোৰ কথা শুনা: বিদেশী ব্যৱসাদাৰ গৰ্ণমেণ্টৰ আশা এৰা। নিজৰ ভবিষ্যত ভৰ দি থিলা হোৱা, তোমালোকৰ প্ৰাণ যায় যাওক, জাত যায় যাওক (কিন্তু নাযায় নিশ্চয় জানিব) হাতত টাঙোন লৈ বুকু ফিন্দাই অত্যাচাৰীৰ বিৰুদ্ধে থিয় দিয়া। প্ৰাণৰ ভয় পৰিত্যাগ কৰা। দেখিবা বদৰ আগত কুৱলী পলোৱাদি অত্যাচাৰীৰ অত্যাচাৰ পলাব। প্ৰত্যেক গাৰৰ ডেকাসকল! তোমালোকে তোমালোকৰ নামঘৰত আৰু মহজিদত শপত খাই লৈ কাপুকষৰ প্ৰাণ ঘৃণনীয় ভাবি, মুঠ বান্ধি উঠাওঁক। আজিয়েই; আজিয়েই তুৰন্তে। নিজৰ মান ৰক্ষাৰ ভাৰ

নিজৰ হাতত লোৱাইক। অপদাৰ্থ কাপুৰুষৰ দৰে কান্দিবলৈ এৰা……।
উঠা! উঠা! এতিয়াই উঠা! পলম নকৰিবা। গাৱেঁ গাৱেঁ এনে বাণী
প্ৰচাৰ কৰি গাৱেঁৰ মানুহক সাহি আৰু উছাহ দি মুঠ বন্ধাই শকত কৰিবলৈ
আমাৰ শিক্ষিত ডেকাসকলৰ ভিতৰৰপৰা কিছুমান ডেকা আজি ওলাব নে?”

এতিয়া অৰ্কি ‘ওলাবনে’ প্ৰশ্নৰ দিন নাই, জোৰ পুৰি হাত পালেহি।
ইমানতো যদি অসমীয়াই বিশেষকৈ নগঞাই এই কথাৰে আওকাণ কৰি হাত
সাবটি বহি থাকে, তেন্তে তেওঁলোকৰ ধ্বংস অনিবাৰ্য। আৰু কেইবছৰমানৰ
পিছত নগঞা অসমীয়া চাব খুজিলে কলিকতাৰ জু-গাৰ্ডেন বা মিউজিয়ামতহে
বিচাৰিব লাগিব।

প্ৰত্নতত্ত্ব

বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ প্ৰত্নতত্ত্বৰ বিষয়ে এযাৰি কথা এইখিনিতে উল্লেখ-
কিয়াই এই প্ৰবন্ধৰ সামৰণি মাৰিম। ব’দত কাটিবলৈ ইমানবিলাক বস্তু
থকা সত্ত্বেও অসমীয়াই কোবাল ব’দক ‘টিকাফটা’ নাম দিয়াত প্ৰিয়দৰ্শনে
কুপাবৰ বৰবৰুৱাক কৈছিল “যে এইটো বৰ অসভ্য কথা, অসভ্য নালাগে
অশ্লীলকে বুলিব পাৰি।”

এই কথাৰ উত্তৰত বৰপেট কুপাবৰে কি উত্তৰ দিছিল আপোনাৰসকলৰ
মনত পৰেনে? তেখেতে কৈছিল যে, “অসমীয়াৰ পৰিক্ৰমা আৰু পুৰণি
বুৰঞ্জীৰ সোঁৱৰণ সোপাই এই শব্দৰ মাজত সোমাই আছে।” কাম কৰোঁতে
ধূলি মাটিত বহোঁতে যাতে চুৰিয়াখন ক’লা নহয়, বা কোঁৰ কুঠাৰ, হাতোৱাহ
চাচ কৰত ইত্যাদি লাগি যাতে সি নাকাটে, তাৰ নিমিত্তে সতৰ্কতা অৰলম্বন
কৰি অসমীয়াই তেনেকৈ তাক সামৰি লৈছিল, অসমীয়াই কাম কৰোঁতে
তেওঁৰ মূৰত সৰু জাপি বা গামোছা মৰা আছিল, গাত এৰিয়াৰ বুকুচোলা
আছিল; সেইদেখি তেওঁৰ মূৰ আৰু পিঠিত এনে চেংচেঙীয়া ব’দ লাগিবলৈ
নেপাইছিল; গতিকে ব’দৰ প্ৰকোপৰ সম্পৰ্ক তেওঁৰ সেই দুই অঙ্গৰ সৈতে
মঘটিছিল, আৰু সেইদেখি তাৰ বিষয়ে তেওঁৰ মনতো নেখেলাইছিল। চকুৰ
পৰা জুই আঙনি ওলোৱা পকা বঙা ব’দৰ চোকা দাঁত আৰু শনাইত নখে
সেইদেখি তেওঁৰ উদং টিকাহে আচুৰি কামুৰি কৰা যেন তেওঁ পাইছিল, আন
অঙ্গ সিমানে নহয়। এই বাবেই অসমীয়াই এনে ব’দক ‘টিকা-ফটা’ বুলিছিল।”

—‘বাঁহী’; ৭ম বছৰ, ৬ষ্ঠ সংখ্যা।

সামৰণিত কওঁ আজীৱন সাহিত্য সেৱাৰ মাজেদি বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াই অসমীয়া ভাষা, সাহিত্য আৰু ধৰ্মত এটি জাতীয় সোঁত ৰোৱালে, একেজন মানুহৰ প্ৰতিভাই কবিতা, উপন্যাস, নাট, সাধুকথা, চুটি গল্প, খুহুটীয়া কথা, ইতিহাস, চৰিত্ৰ ৰচনা, সমালোচনা আদিত কেনেকৈ প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰিছে তাক ভাবি আচৰিত হ'ব লাগে। মুঠতে ক'বলৈ গ'লে, বেজবৰুৱা সাহিত্যে অসমীয়া জাতীয় চৰিত্ৰ, বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াই ভালমান দিন অশুভাল হৈ থকা অসমীয়া ভাষাক এটি স্থায়ী গঢ় দিলে। অন্য নহ'লেও, এই কাৰণেই অসমীয়া মাত্ৰেই বেজবৰুৱাৰ ওচৰত ঋণী।

এইবিলাক কাৰণৰ নিমিত্তেই বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ আত্মা আসামৰ আকাশ বতাহ সকলোতে বিয়পি আছে। বিশেষতঃ মাতৃভূমিৰ চৰণ স্পৰ্শত তেখেতৰ স্বৰ্গস্থ, অসমীয়াৰ সম্পত্তি প্ৰকৃতিৰ দান, 'কুজী•থেকেৰা', 'পৰ্কা খৰিচা', 'এঠা দৈ', 'বিহু' আৰু 'লুইতৰ দৰে বৰনৈ'ৰ কথা তেওঁ ক'ত পাহৰিব পাৰে? 'ছষ্টপুষ্ট হাঁহিমুখ মুকলিমূৰীয়া' ল'ৰাহঁতকনো এৰি থৈ তেওঁ ক'লৈ যাব পাৰে? তাতকৈ ডাঙৰ কথা হৈছে অসমৰ স্মৃতি মাত। যি মাত—

“পৃথিৱীৰ ক'তো

বিচাৰি জনমটো

নোপোৱা কৰিলেও পাত।”

সেই কাৰণেই মাতৃৰ স্নেহত আপ্লুত হৈ প্ৰাণতৰি মাতৃৰ মুখ চাবৰ নিমিত্তে ভক্ত সন্তানে গদগদ মাতে কৈছে:—

“অ' মোৰ ওপজা ঠাই!

অ' মোৰ অসমী আই।

চাই লওঁ তোমাৰ,

মুখনি এবাৰ,

চেপাহ মোৰ পলোৱা নাই।”*

* এই প্ৰবন্ধটো 'বাহী'ৰ ২০শ বছৰ, ৫ম আৰু ৬ষ্ঠ সংখ্যাত (ভাদ, আশ্বিন—১৮৫৩ শক, অশ্বিন-চৈম্বেস্বৰ-অক্টোবৰ—১৯৩১ চন) প্ৰকাশ হৈছিল।

লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ গ্ৰন্থপঞ্জী

গ্ৰন্থসমূহ

লিতিকাই, জোনাকী ; সম্পাদক
চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা, প্ৰথম সংখ্যা
১৮৮৯, জানুৱাৰী ; ছপা পুথি,
১৮৯০ খ্ৰীঃ

কৃপাবৰ বৰুৱাৰ কাকতৰ টোপোলা,
জোনাকী ; ২য় বছৰ ১৮৯০,
সম্পাদক হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী । ছপা
পুথি, ১৯০৪ খ্ৰীঃ

কৃপাবৰ বৰুৱাৰ ওভতনি, ১৯০৯
পদুম কুঁৱৰী, জোনাকী, ৩য় বছৰ,
সম্পাদক লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা
ছপা পুথি, ১৯০৫ খ্ৰীঃ

কামত কৃতিত্ব লভিবৰ সঙ্কেত, ১৯০৩
দীননাথ বেজবৰুৱাৰ জীৱনী, ১৯০৯
বাখৰ, ১৯১৪

ভাবতবৰ্ষৰ বুৰঞ্জী, ১৯১০

ভাগৱত্ কৰ্মা, ১৯১৫

জুনুকা, ১৯১০

বুঢ়ী আইৰ সাধু, ১৯১১

শঙ্কৰদেৱ, ১৯১১

ককাদেউতা-নাতিলা'ৰা, ১৯১২

শঙ্কৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱ, ১৯১৪

নোমল, ১৯১৩

পাচনি, ১৯১৩

চিকৰপতি "নিকৰপতি, ১৯১৩

সুৰভি, ১৯০৯

সাধুকথাৰ কুকি, ১৯১২

জোনবিবি, ১৯১৩

কদম-কলি, ১৯১৩

চক্ৰধ্বজ সিংহ, ১৯১৫

জয়মতী কুঁৱৰী, ১৯১৫

বেলিমাৰ, ১৯১৫

বংশাৱলী (বেজবৰুৱা বংশৰ), ১৯৩৪

বৰবৰুৱাৰ ভাবৰ বুৰু'ৰণি, ১৯৫১

তত্ত্বকথা, ১৯৬৩

মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ, ১৯৪১, ১৯৬১

বৰবৰুৱাৰ বুলনি, ১৯৬৪

History of Vaisnavism in India,
Department of Education,
Baroda State, Lecture Series
1933-34, Lecture No. 1.
Baroda state Press 1934

Rasalila of Shri Krishna, Depart-
ment of Education, Baroda
State, Lecture Series 1933-
34, Lecture No. 2 Baroda
State Press 1934

The Religion of Love and
Devotion (বৰোদা বক্তৃতা আৰু
দুটি বক্তৃতা, ডক্টৰ মহেশ্বৰ নেওগৰ
দ্বাৰা সম্পাদিত), ১৯৬৮

বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়াৰ দিন লেখা আৰু
পত্ৰলেখা

বেজবৰুৱা গ্ৰন্থাৱলী

আসামি বন্ধু :

দ্বিতীয় বছৰ, ৩-৪ সংখ্যা

সন্ধ্যা

জৌনাৰ্কাী :

প্রথম বছৰ ; ১৮১১ শক

লিতিকাই, ৩০, ৬০, ৭৩ ১১০, ১২২,
১৫৬, ১৭২, ১৯৯, ২২৬, ২৫০

দ্বিতীয় বছৰ ; ১৮১২ শক

অ. ভা. উ. সা. সভাৰ ২য় বছৰেকীয়া
কাৰ্য্য বিৱৰণ—অ. ভা. উ. সা.
সভাৰ সম্পাদক শ্ৰীলক্ষ্মীনাথ
বেজবৰুৱা, ২০৬ পিঠি
কৃপাবৰ বৰুৱাৰ কাকতৰ টোপোলা,
১৫৯, ১৮৯, ২৩৩, ২৪৫, ২৭২
চুমা, ২৪১
তোমাকেহেভাল পাওঁ মৰমৰ সখি, ২৬৫
মইনা, ২১৭

তৃতীয় বছৰ ; ১৮১৩ শক

অসমীয়া ভাষা, প্রথম—২৭, দ্বিতীয়,—
৫৭, তৃতীয়— চতুৰ্থ—১৪৯, পঞ্চম
—১৮০, ষষ্ঠ—, সপ্তম—, অষ্টম—
৩২৬

কৃপাবৰ বৰুৱাৰ কাকতৰ টোপোলা,
৫২, ৩৪১

চতুৰ্থ বছৰ ; ১৮১৪ শক

প্ৰেতাৱাৰ অক্ষান (উল্লেখ-আৱাহন,
৯ম বছৰ, ৭৭৫ পিঠি)

ঊষা :

প্রথম বছৰ ; ১৮২৮

কৃপাবৰ বৰুৱাৰ প্ৰত্যাগমন, ৪৮,
১১৩, ১৫২, ১৭১, ২০৯, ৩২৩

দ্বিতীয় বছৰ ; ১৮২৯ শক

কৃপাবৰ বৰুৱাৰ প্ৰত্যাগমন, ৪, ৫০,
১০৬, ১২৭, ১৭৭
জগন্নাথ বৰুৱা (কৃপাবৰৰ পত্নী), ৮৯
নিস্তাৰিণী দেৱী বা কতেমা বিবী, ৪৩
ফিৰিঙ্গতিবপৰা খাণ্ডৱদাহ, ৪৮
লক্ষ্মোদৰ ডেকা, ২৭০

তৃতীয় বছৰ ; ১৮৩১-৩২ শক

আহোম বজাৰ উৎপত্তি, ২৫২
কৃপাবৰৰ প্ৰত্যাগমন, ৪৫, ৯৮, ১১৩
গীতা, ৭
৬দীননাথ বেজবৰুৱা, ১৬৩
বন্দেমাতৰম্, ১৫২
বাৰ্ণিবাম, ১৫
লাওখোলা, ৭৪
‘শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ’ৰ সমালোচনা (নাসাম
বান্ধৱ, ৩য় বছৰ, ১২২)
স্বদেশী আৰু বয়কট, ১৭১

বাঁহী :

প্রথম বছৰ ; আঘোণ,

১৮৩১-৩২ শক

অসমীয়া, ৯

অসমীয়া ভাষাৰ সম্পৰ্কে আক্ষৰচেৰেক
কথা, ২৪-৩২; ৪২-৫২

- অসমীয়া গোবীপুৰত বঙ্গলা সাহিত্য
 সভা, ২২৭, ৩০৫, ৩৪৮, ৩৬২
 আমাৰ জন্মভূমি (গীতি), ২৩
 আহোম, ১৪০
 কবিতা, ১৬৫
 কৃপাবৰ বৰুৱাৰ সামবণি—২১১
 —আনন্দবাম বৰুৱাৰ চমু জীৱন
 চৰিত, ১৩
 —সন্মোহন “কাব্য”, ৬০
 —ঘুবীৰ বাহ, ৮৩
 —বৰবৰুৱাই বাঁহী বাছ কৰে,
 ১২৬
 —বৰবৰুৱাৰে সৈতে মনাইৰ দ্বন্দ্ব,
 ১৪৭
 —বাঁহী, ১৮৮
 —খোলৰ বোল, ২৪৮
 —মুঘল পৰ্ব বা চেঁকিখোৰা পৰ্ব,
 ২৮৭
 —পোহৰী মাহিলি কাকত, ৩১৮
 কাশীবাসী, ২৫৬
 কুলি, (গীত), ২১
 চন্দ, (গীত), ২০
 চন্দা ৰাধাৰুৱাৰ দ্বন্দ্ব, (গীত), ২১১
 ছয় ঋতুৰ ডাক, (গীত), ২৪
 জগৰা মণ্ডলৰ প্ৰেমাভিনয়, ২
 জগৎ সৃষ্টিৰ বিষয়ে আহোম শাস্ত্ৰৰ
 মত, ৯২
 ঠাকুৰ টোপোলা, (গীত), ৮৫
 তৰা, (কবিতা), ৯৭
 দিনৰ সপোন, ১৯
 পুৰণি আসামৰ জিলাভূমি এটি, ১৬৮-৭৯
 পুৰণি কথাত নতুন ৰং (উত্তৰ), ২২১
 বৰ্তমান ভাষাৰ অৱস্থা, ৭৭
 বাঁহী (কবিতা), ১, ৬৫

- বৃন্দা-চন্দ্ৰাবলী সংবাদ (শ্ৰীকৃপাবৰ), ৬১
 মোৰ দেশ (গীত), ২১২
 মৈদাম, ৭১
 লোভ, ৩৫
 বেডিয়াম, ৭
 সম্পাদকৰ চৰ্চা, ৬২, ৬৬, ৯৮, ১২৮,
 ১৩৪, ১৬৬, ১৯৭, ২৩১, ২৯৪, ৩৩০
 সমালোচনা, ২৮৭

তৃতীয় বছৰ ; ১৮৩৩-৩৪

- অসমীয়া ন-লিখাৰুৰ কচি, (সম্পাদক)
 ১৫৮
 আগৰ দিনৰ অসমীয়া, (সম্পাদক),
 ২৫৮
 আত্মবোধ, ৫৬৭
 আসামৰ স্বতন্ত্রতা, ১৯৬
 এৰাবাৰী, ৫০
 কবিৰ যুঁজ, (কৃপাবৰ বৰুৱা), ৮২
 কৰ্ম্ম (কবিতা), ২৮৯
 কৃপাবৰ বৰুৱাৰ সামবণি (কৃপাবৰ
 বৰুৱা), ১৩৬, ১৭৮, ২৫৯, ৪০৯
 খোৰা কবিতা, (কৃপাবৰ বৰুৱা), ৮৩
 গুৱালপাৰ হৰণৰ যতন, (সম্পাদক),
 ১৭৯
 যঁহনি, (সম্পাদক), ৫৪৩
 চমু মন্তব্য, (সম্পাদক), ৩৮, ৯৫,
 ১৪২, ৩১১, ৩৭৮, ৫২৭
 চিৰ যৌবন, ৫২৭
 দেৱযানী, ২০৬
 পুৰুষোত্তম গজপতি, ৯
 বৰবৰুৱা, (কৃপাবৰ বৰুৱা), ৩১০
 বৰবৰুৱাৰে সৈতে শূলাকাত, (কৃপাবৰ
 বৰুৱা), ২৩০

বাঁহীলৈ চিঠি, (কৃপাবৰ বৰুৱা), ৭৬

বিহুৰ বাঁটা আৰু ওলগ, (সম্পাদক),

২৪১

বিহুৱা ডাঙৰীয়া, (কৃপাবৰ বৰুৱা),

২৫৭

বিদ্যায় পত্ৰ, (কৃপাবৰ বৰুৱা), ৫৪৭,

ভোকেন্দ্র বৰুৱাৰ অন্ত্যলীলা, ৮৮

সম্পাদকৰ কবলগীয়া, (সম্পাদক),

৪০৬

সম্পাদকৰ চ'ৰা, (সম্পাদক), ২

সম্পাদকৰ বক্তব্য, (সম্পাদক), ৩২৯

সম্ৰাট-সম্ৰাজ্ঞীৰ অভিনন্দন,

(সম্পাদক), ৪৯

চতুৰ্থ বছৰ ; ১৮৩৪-৩৫ শক

আসাম বান্ধৱত আমাৰ প্ৰতিবাদ, ৪২

আত্ম সমৰ্পণ, ৪১২

উচ্চ আশা, ৪২৯

উন্নতিৰ সঁচাৰ কাঠি, ৪৫২

উন্নতিৰ জখলা, ৪৫৩

এলাহৰ দৰব, ৩৩৫

কৃপাবৰ বৰুৱাৰ সামৰিণ, ৫০, ১৬৩,

২১২, ২৬৪, ২৯৭, ৩৮৪, ৪৪৮

৫০১, ৫৫৩, ৬৬৭

কাল্পনিক আদৰ্শ, ৪৫৩

কৰ্মৰ আত্ম প্ৰতিপাদন, ৩৭৪

কামৰ সমাপতি, ৩৬১

কৃতিত্ব, ৪২৩

কৰ্ম, ৩৬৬

চকু, ৪৫৩

টোকা, ৩৩১

তোমাৰ কাৰ্ম, ৪১৫

দীপিকা চন্দ, ১০১

দামোদৰদেৱৰ ধৰ্মমত, ৮০

দন্দ পাতি লবৰ ফোপোলা বুদ্ধি, ৫৫৭

ধনবৰ আৰু বৰ্তনী, ১৬০

নতুন অসমীয়া ভাষাৰ উৎপত্তি,

(কৃপাবৰ), ৩১৫

প্ৰণাম, (সম্পাদক), ১

পাকা চুলি, ২৬০

প্ৰকৃত জীৱন, ৪৫৪

বৰাগী আৰু বীণ, ৪৮

বছৰ বিদায়, (কৃপাবৰ), ৪৭১

বৰবৰুৱাৰ হস্তী অৱতাৰ (কৃপাবৰ),

২৩৬

বৰবৰুৱাৰ গাত চ'তৰা বিহু, (কৃপাবৰ),

৩১৮

বৰ্তমান আৰু ভবিষ্যত, ৪৯৩

বুৰঞ্জীৰ বিবিধ টোকা, ৬৪, ৩৩০

ভোটৰ উপদ্ৰৱ, (কৃপাবৰ), ১৬৫

ভৱানন্দ বা নাৰায়ণ ঠাকুৰ বা ঠাকুৰ

আতা, ২০১

ভদ্ৰতা, ৩৬৩

মহাপ্ৰয়াণৰ যাত্ৰী, ২৮৮

মৰণ, ৩৫৮

বৰ্তনীৰ বেজাৰ, ২১৮

লক্ষ্য, ৪৫৩

সংগ্ৰাম, ৩৮৪

সম্পাদকৰ আৰু এয়াৰ কথা,

(সম্পাদক), ৩৯১

সম্পাদকৰ চ'ৰা, ৫৭, ৩৯৫, ৪৪৯,

৫০৬, ৫৬৩, ৬১৯

সোণৰ শিকলি, ৩৯৬

সৰু আৰু বৰ, ৪০৫

সুখবোধ, ৪৫৪

সুখীয়া, ৪৫৪

সময় পলায়, ৫০৪

পঞ্চম বছৰ ; ১৮৩৫-৩৬ শক

- উৰণীয়া চোৰাকোৱা নতুন অসমীয়া
 ভাষাৰ উদ্ভাৱণালি, (কৃপাবৰ), ৪৮
 কৃপাবৰ বৰবৰুৱাৰ সামৰণি,
 (কৃপাবৰ), ২৪৪
 কবিতা, ২৮১
 খহটা-ডিগৰ সত্ৰাধিকাৰ,
 (কৃপাবৰ), ৩৫৬
 গোপাল আৰু গোপীনাথ,
 (কৃপাবৰ), ৪৭০
 চমু মন্তব্য, (সম্পাদক), ৫১১, ৬৭৫
 দীঘলা কিনাবাম, (কৃপাবৰ), ৫২৫
 ৩বিশ্বনাথ বৰুৱা, (সম্পাদক), ৮৯
 বৰবৰুৱাৰ হাঁহচুৰি মকদ্দমা
 (কৃপাবৰ), ২৯৩
 ভবানন্দ, নাৰায়ণ ঠাকুৰ বা
 ঠাকুৰ আতা, ২০১
 মনৰ খুত সম্বন্ধে সম্পাদকৰ কথা,
 (সম্পাদক), ১০১
 শ্ৰীবৎস, (সম্পাদক), ৬৭০
 সম্পাদকৰ চ'ৰা, (সম্পাদক), ১, ৫৭,
 ১১৪, ২১৮, ২২৫, ২৮১, ৩৩৮,
 ৩৯৩, ৪৪৯, ৫১৩, ৫৭১, ৬২৫
 সম্পাদকৰ চ'ৰাৰ বুলনি,
 (সম্পাদক), ৩৮৮
 সন্তৰাম, (কৃপাবৰ), ৩৯৮
 সাগৰ সঙ্গীত, (কৃপাবৰ), ৪৬৭
 ষষ্ঠ বছৰ ; ১৮৩৬-৩৭ শক
 অনাৰেবল মাণিকচন্দ্ৰ বৰুৱা,
 (সম্পাদক), ৬১২
 আখলল বাটতে (গীত)
 (কৃপাবৰ), ২৫১

আমাৰ "স্বার্থপৰতা আৰু অবিয়াত্ৰি",

(সম্পাদক), ৪৪৬

আসাম সঙ্গীত, ৬১৭

চমু মন্তব্য, (সম্পাদক), ২৮২, ৩৪৪,

৪৪৫

জুঙলী মৰিল কিয়, (কৃপাবৰ

বৰবৰুৱা), ৩১১

পোৱা কিতাপৰ বিষয়ে,

(সম্পাদক), ৬৬৩

ললিতী কাকতী, ৩৫৬

শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ, ৫৬৯

সম্পাদকৰ চ'ৰা, (সম্পাদক), ১,

৫৭, ১১৩, ১৬৯, ২২৫, ২৮৯, ৩৪৫,

৩৯৩, ৪৪৯, ৫০৬, ৫৬১, ৬১৯

সম্পাদকৰ মন্তব্য, (সম্পাদক), ৩৭৭

সঁচা কথা অমৰ, ৬০৯

সপ্তম বছৰ ; ১৮৩৭-৩৯ শক

অকণ, (সম্পাদক), ২৮০

আমাৰ জাতৰ দ্বিতীয় আখ্যা, ২৯৪

আমাৰ জাতৰ তৃতীয় আখ্যা আৰু

ধৰ্ম্ম, ৩০০

ঈশ্বৰ শ্ৰীকৃষ্ণ, (সম্পাদক), ১৮০

কৃপাবৰ বৰুৱাৰ আশ্ৰিত হাঁহু,

(কৃপাবৰ), ২৫

কৃপাবৰ বৰুৱাৰ হাতত বিষ,

(কৃপাবৰ), ১০০

কৃপাবৰ বৰুৱাৰ অন্তাতঙ্ক,

(কৃপাবৰ), ১০০

কৃপাবৰ বৰুৱাৰ চিন্তাৰ চাকনৈয়া,

(কৃপাবৰ), ৩১৫

কৈবৰ্ত্তৰ জাতীয় ইতিহাসী সভা,

(সম্পাদক), ৬১৭

চেনেহৰ চেনেহীলৈ (কবিতা), ৩১৯

জাৰ্মানীৰ বাষ্ট্ৰ নীতিবাদ, ১৮৬

জুগুলী, (কৃপাবৰ), ২৫৭

জাৰ, ৬০১

ধূলি (কবিতা), ৩৩৭

নীহাৰিকা, ১৫৩

পোৱা কিতাপৰ সমালোচনা,

(সম্পাদক), ৫৬

পদুমৰ পাতৰ পানী (কবিতা),

৪৪৯

প্ৰিয়তম (কবিতা), ৫৪৫

ব্ৰহ্মপুত্ৰ সঙ্গীত (কবিতা), ৫৭

বৰবৰুৱাৰ চিন্তাৰ ঢোঁ,

(কৃপাবৰ), ২১৩

বাটচৰা, ৩৩২

বৰবৰুৱাৰ কবিতা বেদনা,

(কৃপাবৰ), ৩৭৮

বৰ আৰু সৰু, (কবিতা), ৩৯৩

বিদ্রোহত হিন্দুধৰ্ম্মৰ উন্নতি, ৪২৯,

৪৫৫, ৫০০

বৰবৰুৱাৰ প্ৰত্নতত্ত্ব, (কৃপাবৰ), ৪৮৯

বৰবৰুৱাৰ বাতৰি কাকত,

(কৃপাবৰ), ৫১০

ভুচুংপছ, ৬১৩

মৰ্মবাণী (কবিতা), ৪৯৭

মহাপুৰুষ শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ, ৪৫৯

লৰ্ড কিচেনাৰ, (সম্পাদক), ৪৯৬

শ্ৰীমান প্ৰিয়দৰ্শনৰে সৈতে বৰবৰুৱাৰ

দ্বন্দ্বযুদ্ধ, (কৃপাবৰ), ৩২৯

সম্পাদকৰ চ'ৰা, (সম্পাদক), ১, ৫৭,

১১৩, ১৬৯, ২২৫, ২৮৩, ৩৩৮,

৩৯৪, ৪৫১, ৪৯৮, ৫৫৩, ৫৯৪

সম্পাদকৰ চ'ৰাৰ ষাটচ'ৰা,

(সম্পাদক), ৩৬২

সম্পাদকৰ চ'ৰাৰ বুলনি,

(সম্পাদক), ৩২১, ৩৭৩

হেমকোষ বচোঁতা, ১২৩

অষ্টম বছৰ ; ১৮৩৯-৪০ শক

আহ্বান, ১৯৩

আলাসৰ লাডু, ২৪০

আসাম ক্ৰান্তিয়েৰ গেজেপৰ বসিকতা,

(কৃপাবৰ), ৫২৬

কাব্যিতিক যুদ্ধ (কৃপাবৰ), ৩৬০

গীত, ১৪৫, ২৮৯

জুগুলী আৰু পোহৰী, (কৃপাবৰ), ১৭৫

জুগুলীৰ সম্পাদকৰ শৰাই

(কৃপাবৰ), ৪৬৫

জুগুলী (কৃপাবৰ), ২২৫

জুগুলী প্ৰত্নতত্ত্বৰ গৱেষণা,

(কৃপাবৰ), ৩৫৯

জুগুলী কাকতৰ ট্ৰেডমাৰ্ক,

(কৃপাবৰ), ৩৫৯

জুগুলী কাকতৰ ফৌজদাৰী গোচৰ-

ল' বিপোর্টৰ কৃপাবৰ, ৩৬২

নমস্কাৰ, (সম্পাদক), ১

পোৱা কিতাপৰ বিষয়ে,

(সম্পাদক), ৫২৭

বৰবৰুৱাৰ বৰ আশীৰ্ববাদ,

(কৃপাবৰ) ২৫

বৰপেটা সত্ৰ, ১৪৮

বৰবৰুৱাৰ চিঠি, (কৃপাবৰ), ২৫৭,

৩১৫, ৩৬৮, ৪১৫, ৪৬৮

বৰদৈ চিলা, ২৬৫

বলে নোৱৰা স্মৃদৰ্শন, (কৃপাবৰ), ৪৯৬

বৰবৰুৱাৰ স্মৃদৰ্শন সংবাদ

(কৃপাবৰ), ৪১২

বৰবৰুৱাৰ বজা হ'ব লক্ষণ, (কুপাবৰ)
 বিনা কফে পইছা এৰা বৰি,
 • (সম্পাদক), ৩৬০
 বাটচৰা, (সম্পাদক), ১৩৬, ১৫৬
 বিশিষ্টাৰ্হিতবাদ, ২০৪
 বিহু, (কুপাবৰ), ২২৩
 বিশৃঙ্খলা, ৪৮১
 শ্ৰীকৃষ্ণ কথা, ২৪৬, ৩৪৭, ৩৯০
 ৪৪২, ৪৮৫, ৫৩৩
 সম্পাদকৰ চৰা, (সম্পাদক), ১,
 ৯৯, ১৪৬, ১৯৫, ২৪২, ২৯০,
 ৩৩৭, ৩৮৭, ৪৩৪, ৪৮২, ৫২৯
 সম্পাদকৰ চমুকৈ দুটি এটি কথা,
 (সম্পাদক), ৩০৭

নবম বছৰ ; ১৮৪০ শক

গদাধৰ বজা, (একাক্ষিকা), ৭৩
 জাংফাই, ২১১
 টোকা-বঙ্গৰ প্ৰাচীনত্ব, ৩৪০
 ফ্ৰান্স আৰু এই মহাযুদ্ধ, ১০৭
 ভকতৰ দেশ, ২৩৮, ৩০৩
 শ্ৰীকৃষ্ণ-কথা, ২৭, ৩৫, ৬৭, ১২১, ১৮৫
 সম্পাদকৰ চ'ৰা, (সম্পাদক), ১, ৬৫
 মান-মিহলি কথা, ১১৩

দশম বছৰ ; ১৮৪২ শক

অনন্ত কন্দলি, বাম সবস্বতী, ৩৪
 দুৰ্যোধনে অশ্বখামাক (পত্ন), ৭৮
 দ্ৰৌপদীয়ে অৰ্জুনক (পত্ন), ৭৭
 ধৰ্ম্মৰ বিষয়ে যৎকিঞ্চিৎ, ১২৫
 সৰ্বাঙ্গিতক শূদ্ৰীৰ শাপ (পত্ন), ১২৯
 পোৱা কিতাপৰ বিষয়ে, (সম্পাদক),
 ৭৩, ১৩০, ১৮৩, ২৮৮, ৩১৮, ৩৮৪

প্ৰবন্ধ লিখকলৈ, (সম্পাদক), ২৮৮
 প্ৰদীপিকাৰ দ্বিতীয় দৰ্শনা,
 (সম্পাদক), ৯৯
 প্ৰতিমাপূজক, ১২২
 প্ৰতিমা পূজা, ১৫৩
 বৰদলৈ আৰু আমি, (সম্পাদক),
 ১৯৪, আৰু ২৯০
 বৰদলৈৰে সৈতে আমাৰ শেৰ কথা,
 (সম্পাদক), ২১৩
 বাদানুবাদ, (সম্পাদক), ১৩৯
 ব্ৰাহ্মণ আৰু পূজা, ১৬৭
 ব্ৰাহ্ম ধৰ্ম্ম, ২১৬, ৩৫৪
 ব্ৰাহ্মণ আৰু শূদ্ৰ, ১৪৭
 মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱ আতানে দেৱ, ১৫৪
 শমীকে শূদ্ৰীক (পত্ন); ১৩০

একাদশ বছৰ ; ১৮৪৩ শক

আত্ম কথা, (সম্পাদক), ৩০
 চাকি দেৱীৰ বছৰ বিদায়, ১০১
 চাকি নম্বৰ—৩, ১৯৪
 জকাই চুকত মহা কল্লোল, ৬০
 জাতৰ পুৰণি খিচৰি, ৭১
 জেঠাৰ গেমোহা কিল, ১৮৫ টোকা, ৩০৯
 তেওঁ কোন, কলে, ১০২
 ধৰ্ম্ম সম্বন্ধে লগা তৰ্কৰ সিদ্ধান্ত, ৬৬
 ধৰ্ম্মৰ সম্পৰ্কে, ৫
 পোৱা কিতাপৰ বিষয়ে চমু মন্তব্য, ২৫৫
 পোৱা কিতাপৰ বিষয়ে, ৩৩৫
 প্ৰদীপিকীয়া প্ৰলাপৰ কালিকা—
 তশ্ৰোত্তৰধঃ, ২১৩
 বাই লাগিল, ১৬২
 বিবোধ ভঞ্জন, ১
 ব্ৰাহ্ম ধৰ্ম্ম, ৭, ৪০, ৭৪, ১০৯

ব্রাহ্ম ধৰ্ম্মৰ চাকি বাহনীয়া স্মৃতি, ১৩৯

মহাপুৰুষীয়া ধৰ্ম্ম, ১৬৩

মুক্তি, ৩০৫

শ্ৰীকৃষ্ণকথা, ২২৪, ২৫৬, ২৯৪

শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ প্ৰচাৰিত ধৰ্ম্মৰ

বিধিয়ে, ৭২

সম্পাদকৰ চ'ৰা, ১৫, ৫৫

সোণাৰিৰ ঠুকঠাক কমাৰৰ

একোৰ, ১৪১

স্ততি মন্ত্ৰ, ৩৩

ক্ষেত্ৰমণিৰ ফয়ফিফট, ১৩৪

দ্বাদশ বছৰ ; ১৮৪৪ শক

অন্ধই বৰণ শুনে, ৯৫

আমাৰ বক্তব্য, ৩০৩

চিন্তাৰ কিশলগুটি, ১২২, ১৭৪, ২০৫,

২৪৮, ৩০৭

ছাৰ কনান দয়াল, ১১২

টোকা, ১০৮, ১৫৫

পোৱা কিতাপৰ সমালোচনা

(সম্পাদক), ৩২, ২২৬

ফাঁচী, ৩৭৭

বুদ্ধদেৱৰ জন্ম আৰু মৃত্যু, ৩৭৫

ব্ৰহ্ম আৰু ভগবন্ত, ১৬৪

মহাপুৰুষ শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ স্মৃতিচিহ্ন, ১৬১

মেঘনাদৰ ভূত, ২৩৯

মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ, ১৬৮, ২০২,

২৪৪, ২৭৮, ৩০৯, ৩৪৭, ৩৭০

শ্ৰীকৃষ্ণ কথা, ৭, ৬৬, ১০৩, ১৩০

শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ, ২২৮

সংগ্ৰহ, ১৫২, ১৭৭, ২১৪, ২৪৯,

২৮৬, ৩১২

হেজাৰমূৰীয়া বাৰণ, ২৬৪

যুগোপৰ ওপচা তিকতা, ৯৬

ত্রয়োদশ বছৰ ; ১৮৪৫ শক

ঈশ্বৰোপসনা, ৪৫

কাঁহুদী আৰু খাবলি, ১০৯, ১৬২,

২০৯, ৩৪৯, ৩৬২, ৪২৬, ৪৭৭

কৃষ্ণকথা, ২০২, ২৪২, ৩২২, ৩৯৯, ৪২৯

দলা-দলি, ২০৭

বৰবৰুৱাৰ বৰ্ণ-বিভ্ৰাট দৰ্শন,

(কুপাবৰ), ৪২

মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ, ৩৩, ৭৫, ১০০,

১৫৭, ১৮৫, ২২২, ২৯৩, ৩৫৩,

৩৯৪, ৪৩০

সংগ্ৰহ, ১০, ১৭

চতুৰ্দশ বছৰ ; ১৮৪৬ শক

বিহু (গল্প), ৮

বৰবৰুৱা আৰু বৰবিহু (গল্প), ১৬

কাঁহুদী আৰু খাবলি (সংগ্ৰহ), ২৩

১২৩, ১৯৬, ২২৮

মোৰ জীৱন সোঁৱৰণ, ৩২, ১১১

পোৱা কিতাপৰ বিষয়ে সমালোচনা,

৩৯, ১৫৭, ১৯৯

প্ৰাপ্তি স্বীকাৰ, ১৫৮

তত্ত্বকথা, ১৭৮

ছাৰ আশুতোষ চৌধুৰী, ২০১

অসম সাহিত্য সভাৰ সভাপতিৰ

অভিভাষণ, ৩৬১

টোকা (সম্পাদকীয়), ১৮৬

পঞ্চদশ বছৰ ; ১৮৪৭ শক

কাঁহুদী আৰু খাবলি, ৬৫, ১০১,

২৩৭, ২৬৮, ৩৬১, ৩১১

৭গিবীন্দ্র স্মৃতিপদক, ২৩৫

পোৱা কিতাপৰ বিষয়ে, ৩৫৪, ৬৬৭
পোৱা কিতাপৰ খনদিয়েক কথা, ৪১৮

সম্পাদকৰ টোকা, ৩৩, ১৪৩, ১৮১,
১৮৭, ২২৯, ২৭৭, ৩২৭, ৩৬৩,
৪০১, ৪৩৯

ষোড়শ বছৰ ; ১৮৪৮ শক

অভিধানৰ বিষয়ে কেবাবমান,
(সম্পাদক), ৩৫৪
পোৱা কিতাপৰ বিষয়ে (সম্পাদক),
১০৮, ২১৫, ২৫৪
মনচুৰি (ধেমেলীয়া কথা),
(কৃপাবৰ বৰবৰুৱা), ২৩
মনসংযোগ আৰু ধৈৰ্য্য, ২৮১
সম্পাদকৰ কথা, (সম্পাদক), ৯৭

অষ্টাদশ বছৰ ; ১৮৫১ শক

আৱাহন (সমালোচনা), ৪৩২
উত্তৰ, ১৩৫
এখন চিঠি আৰু সেই সম্পৰ্কে, ৩৭৪
এবেগেতীয়াৰ সাধু, ৪১২
কাহ্নদী আৰু খাবলি, ২৭১
গীত, ২৭৭, ৫৭৬ (সুৰ আৰু
স্বৰলিপি-শ্ৰীযুতা বত্ৰাৱলী দেবী)
দুই মহাপুৰুষৰ ছন্দ আৰু সুৰবোধ,
৩১৩

সপ্তদশ বছৰ ; ১৮৫০ শক

তত্ত্বকথা, ৬৮
কাহ্নদী আৰু খাবলি, ৮৩, ১৭৫, ২২৫,
৩৯৫
কেবপাই বাপুৰ চিঠিৰ উত্তৰ, ১১৬
বুদ্ধ বিবাহ প্ৰচাৰিণী সভা,
(ধেমেলীয়া কবিতা), ১২৭
বৰবৰুৱাৰ সন্মন্ধীয়া কথা, ১৩৫, ২২০
সাম্প্ৰদায়িক সন্ধীৰ্ণতা, ১১৫৫, ২০৫,
২৫৯, ৩০৯

ধনঞ্জয় বায়ু (প্ৰতিবাদ), ১৪৬
পোৱা কিতাপ (সমালোচনা), ৯০,
১৮৬, ৩৩৬
বৰবৰুৱাৰ ভাবৰ বুৰুৰণি, ২৬৪,
২৯৯, ৩৮১, ১৪৩০, ৪৬৯, ৫৩০
শলাগ (পুথিৰ পৰিচয়), ৫৭৫
শুধৰণি, ৪৮০
সম্পাদকৰ কথা, ৫১, ২৮৬
স্বৰ্গীয় বোহিণীকান্ত, ৩৩৬

পোৱা কিতাপ, ২৩১, ২৮১, ৩৬৭, ৪১০
আমাৰ একেয়াৰ, ২৫৮

কেবপাই বাপুৰ চিঠিৰ পিঠিত

বৰবৰুৱাৰ টোকা, ৪২৯

কমলেশ্বৰী দেৱী (জীৱনী), ৪৩৭

নাৰীজাগৰণৰ বিষয়ে বৎকিঞ্চিৎ,

(সম্পাদক), ১৭৩

শোকৰ বাতৰি, (সম্পাদক) ১৯২

হেমচন্দ্ৰ গৌস্বামী, (সম্পাদক) ৯২, ৯৫

উনবিংশ বছৰ ; ১৮৫২ শক

কাহ্নদী আৰু খাবলি, ১৬৮
কৃষ্ণকথা, ১৯৫, ২৪১, ২৯৭,
গীত, ৪৫
বৰবৰুৱাৰ ভাবৰ বুৰুৰণি (কৃপাবৰ),
২, ৪৬, ১৩২, ১৭৭, ২১১, ২৫৯,
৩১৪, ৩৬১

মৰুদ্দমাৰ বামটাঙোন, ১২৪

মোৰ মাতৃমুখ দৰ্শন, ২২৮, ২৬১,
৩১৬, ৩৬৪

সম্পাদকৰ অভ্যর্থনা আৰু ছাত্ৰ-
সকললৈ তেখেতৰ উপদেশ, ৯৩
(কটন কলেজ এ-এচ-এল ক্লাব)

বিংশ বছৰ ; ১৮৫৩ শক

অভিনন্দৰ উত্তৰ, ৩৯৬

কাঁহুদী আৰু খাবলি, ১৬৮, ২২০, ৪৫৩

তত্ত্বকথা, ৪১৮

পোৱা কিতাপৰ বিষয়ে, (সম্পাদক),
৪২৬, ৪৬৭

ববৰুৱাৰ ভাবৰ বুৰুণি, ৪১, ৭৪,
১৬১, ৩৯১, ৩৪২, ৫২৭

বেজবৰুৱালৈ অভিনন্দন—অ. সা. সভা.

(১৩ পুহ, ১৮৫৩, ৩৯৫ পিঠি)

মাউবা, ৪৩০

মায়ামৰাৰ সম্পৰ্কে, ১৭৭

মোৰ মাতৃমুখ দৰ্শন, ৪, ৮০, ১৩৫

মৃগয়াৰ সম্পৰ্কে আঘাৰ চেৰেক, ১১৭

সম্পাদকৰ চ'ৰা, ১৮৮, ২০৭

হ-য-ব-ধ-ল (তিনি অক্ষীয়া নাট),
৪৯৬-৪৯৯

একবিংশ বছৰ ; ১৮৫৪ শক

আগৰ দিনৰ বাতৰি এটা, (সম্পাদক),
১৭৭

কাঁহুদী খাবলি, ৯৩, ১০৩

কেৰকণ্ঠৰ মুকলি চিঠিৰ উত্তৰ, ৩৩০

তত্ত্বকথা, ১, ১৪১, ২৩৮

পুৰণি কালৰ কথা, (আলোচনা), ৩৬০

পোৱা কিতাপ, (সম্পাদক), ১৪০,
১৮৫, ২৩৫, ৩৩১, ৪৭২

ববৰুৱাৰ ফু (কৃপাবৰ), ৪০, ৯১,
১৬৯, ২৪৯

ববৰুৱাৰ প্ৰশ্নোত্তৰ আৰু 'ৰেপট'
(কৃপাবৰ), ১১৫

ববৰুৱাৰ বেতাল ষষ্ঠবিংশতি, ৩০১,
২৭৯, ৩১৯, ৪০২, ৪৩৮

ববৰুৱাৰ বিশ্বকল্প দৰ্শন (কৃপাবৰ
ববৰুৱা), ৫৪৬

ববৰুৱাৰ ভাবোন্মদ (কৃপাবৰ বব-
বৰুৱা), ৩৫৯

বাণী সন্মেলনলৈ বুলি, ১৩১

বাৰীচোৱা (গল্প), ১৫৪

বাবেমতৰা (নাট), ২২

ভৈৰা, ২১৭

মগনিয়াৰ বুঢ়া, ৩০৩

মুদং-মাৰ্কা "বোফ্টমব" ধী-বিয়নি, ৫৫৪

শঙ্কৰদেৱৰ ধৰ্মমত, ১৮৯

সম্পাদকৰ চ'ৰা, ৪৩

হেৰাপোৱা ডায়েৰিৰ পাঁচপাত, ৪৬২,
৫২৫

দ্বাবিংশ বছৰ ; ১৮৫৫ শক

'ইফ্ট' আৰু 'ইজোম' (কৃপাবৰ বব-
বৰুৱা), ৩২১

কাঁহুদী আৰু খাবলি, ৮০, ১২৭,
১৮০, ২২৬, ৩২৮

কিমিদমভ্যাসম্ভং (কৃপাবৰ বব-
বৰুৱা), ৩৭১

চৈতন্যদেৱ, ৩০৫, ৩৫৬, ৪০৬, ৫৩৭

জাবৰ পাচি ববৰুৱা, ১২৩

পোৱা কিতাপ (সমালোচনা), ৪৮,
৯৬, ১৪৩, ২৪০, ২৯০, ৩৪০,

৩৮৭, ৪৬৪, ৫৪০

বৰবৰুৱাৰ মালশ্ৰম, (কুপাবৰ), ২৭
বৰবৰুৱাৰ শিষ্যৰ সাহিত্যিক প্ৰতিভা
(কুপাবৰ), ৯১

বৰবৰুৱাৰ “ডিনাৰ টেবোল” (কুপাবৰ
বৰবৰুৱা), ১৬৪, ২১১, ২৭০,
৩১৩, ৩৪৭

হেৰাপোৱা “ডায়েৰী”ৰ পাঁচ পাত,
৩৬, ৬৩, ১১৩

ত্ৰয়োবিংশ বছৰ ; ১৮৫৬

(সম্পাদক অমিয়কুমাৰ দাস)
কুপাবৰ বৰুৱাৰ ভাবৰ বুৰুণি
(কুপাবৰ), ৪৮১, ৫৭৮, ৭০১
(বেজবৰুৱাৰ নিজ নামত),

কৃষ্ণ-কথা, ১০০, ১৩৬, ৩২৬
পৰিহাস, ৬৩৭

বৰবৰুৱা লক্ষ্মাই সংবাদ (কুপাবৰ
বৰবৰুৱা), ২৭

সংগুণ আৰু নিগুণ ধৰ্ম, ৪৫২

চতুৰ্বিংশ বছৰ ;

কুপাবৰ বৰুৱাৰ ভাবৰ বুৰুণি
(ইন্দি), ৮২

মোৰ জীৱন সোৱঁৰণ, ৪, ২০৯, ৩৪০,
৪১০, ৪৪৭, ৫৩১, ৫৯৭, ৬৬৬,
৭২৬

পঞ্চবিংশ বছৰ ;

মোৰ জীৱন সোৱঁৰণ, ৬৭

সপ্তবিংশ বছৰ ; ১৮৬২ শক

(৩য় সংখ্যাৰপৰা সম্পাদক শ্ৰীমাধৱচন্দ্ৰ
বেজবৰুৱা)

বেজবৰুৱাৰ শেষ বক্তৃতা, ৩২৪-২৫
(বিষয়—অসমীয়া জাতি কেনেকৈ
তিষ্ঠিব—তাৰ সঙ্কেত)

বৈষ্ণৱধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বুৰঞ্জী, (বৰোদা
বক্তৃতা), ২৬৭-৭১

আলোচনী :

সপ্তম বছৰ ; ১৮৩৭

কৰ্মবাদ, ২৮৭

বৰবৰুৱাৰ সুদৰ্শন, ৫৭২

বিচ্ছেদ, ৫১

বিহু, ৩৩১

অষ্টম বছৰ ; ১৮৩৮-৩৯

অসমীয়া ছাত্ৰ সন্মিলনৰ সভাপতি
হিছাপে সমূহীয়া ছবি এখন, ১

চৈতন্য :

ষষ্ঠ বছৰ ; ১৮৪৬ শক

অসম সাহিত্য সভাৰ সপ্তম অধিবেশনৰ
সভাপতিৰ অভিভাষণ, ১৬১

জন্মভূমি :

প্ৰথম বছৰ ; ১৮৪৪ শক

বঙ্গভাষাত প্ৰথম উপন্যাস, ১৫৩

মিলন :

প্ৰথম বছৰ ; ১৮৪৪ শক

খবলি, ১৬৪, ২৭০

দ্বিতীয় বছৰ ; ১৮৪৫ শক

বেজবৰুৱাৰ ২৫/২৬ বছৰীয়া বঙান
ছবি এখন, ০১২২

অসম সাহিত্য সভা পত্রিকা

প্রথম বছৰ ; ১৮৪৮-৪৯ শক

গোৱালপাড়া ডিষ্ট্ৰিক এছোছিয়েছনৰ
হাকামা অধিবেশনৰ অভ্যর্থনা
সমিতিৰ সভাপতিৰ অধিবেশনৰ
বিষয়ে একেয়াৰ, ৭৭

তৃতীয় বছৰ ; ১৮৫০-৫১

চেৰেপাৰ আমনি, ১৮

চতুর্থ বছৰ ; ১৮৫১-৫২ শক

কাঁহুদি আৰু খাবলি, ৭১

ষষ্ঠ বছৰ ; ১৮৫৭-৫৮ শক

কুপাবৰ বৰুৱাৰ ভাবৰ বুৰবুৰণি
(কুপাবৰ), ৫৬, ৭৯

সপ্তম বছৰ ; ১৮৫৮-৫৯ শক

“পৰলোকত সাহিত্য-সম্রাট শ্ৰীলক্ষ্মী
নাথ বেজবৰুৱা”ৰ ছবি বেটুপাতত
দি এই সংখ্যা স্মৃতি-তৰ্পণ

অৰুণ :

চতুর্থ বছৰ ; ১৮৫০ শক

(বিজ্ঞাপন)

হাঁহি-ধেমালি,

সম্পাদক লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা
অনুবাদক ধাৰেশ্বৰ ভট্টাচাৰ্য
মূল— যোগীন্দ্রনাথ সবৰী

ষষ্ঠ বছৰ ; ১৮৫২ শক

হলোৰ মুখখন ক'লা কিয় ? ৩৮-৪১

আৱাহন :

প্রথম বছৰ ; ১৮৫১ শক

কাঁহুদি আৰু খাবলি, ৪

(আৱাহনৰ প্রথম বছৰৰ প্রথম
সংখ্যাৰ প্রথম প্ৰবন্ধ)

দ্বিতীয় বছৰ ; ১৮৫২ শক

বৰবৰুৱাৰ ভাবৰ বুৰবুৰণি (শ্ৰীযুত
কুপাবৰ বৰবৰুৱা), ৭০৫

বেজবৰুৱা সমিতিত মোৰ বয়ান, ১৯৮
মোৰ মৃগয়া, ৪২, ১৫৮, ২৭৩, ৩৭৮
৫৬৯, ৭৬৬

তৃতীয় বছৰ ; ১৮৫৩ শক

(প্রথম ভাগ)

কবি-বিভাটৰ ফুৰফুৰণি, (কুপাবৰ
বৰবৰুৱা), ২৩৮

বৰবৰুৱাৰ ভাবৰ বুৰবুৰণি, (কুপাবৰ
বৰুৱা), ৫৭, ৪২৮

বৰবৰুৱাৰ ফু, (কুপাবৰ বৰবৰুৱা),
৬৬০

তৃতীয় বছৰ ; ১৮৫৪ শক

(দ্বিতীয় ভাগ)

তৰু-কথা, ৬৫, ২২৫, ৩২১

বৰবৰুৱাৰ ভাবৰ বুৰবুৰণি, (কুপাবৰ),
১৭৪, ৪৪৯

‘বেজবৰুৱা সমিতি’ত এখন ছবি, ৪৭১
সমিধান, ৪০৮

হেৰাপোৱা “ডায়েৰি”ৰ পাঁচপাত, ৬২৯

চতুৰ্থ বছৰ ; ১৮৫৫ শক

(দ্বিতীয় ভাগ)

বৰবৰুৱাৰ বিমান বিহাৰ, (কৃপাবৰ),
৭৬৪

বৰবৰুৱাৰ দুই নম্বৰী শিষ্যৰ প্ৰতিজ্ঞা,
(কৃপাবৰ), ১০৩৯

বৰবৰুৱা-লক্ষ্মাই সংবাদ, (কৃপাবৰ)
৮৭৩

পঞ্চম বছৰ ; ১৮৫৫ শক

(প্ৰথম ভাগ)

দেশোদ্ধাৰৰ দিহা, (কৃপাবৰ),
৭৯৯-৮০০

বৰবৰুৱাৰ ভাবৰ বুৰবুৰণি, (কৃপাবৰ
বৰবৰুৱা), ৬৩১, ৯৩১, ১১৩১

শ্ৰীচৈতন্যদেৱ কোন সম্প্ৰদায়ৰ ?,
১২১৩

ষষ্ঠ বছৰ ; ১৮৫৬ শক

অসম কাৰ, ১০০১

সামাৰ চিলেটীয়া ভাইকল কি ? ৮৬১

কৃপাবৰ বৰবৰুৱাৰ ভাবৰ বুৰবুৰণি
(কৃপাবৰ), ১৩৪, ৩০৮, ৫৬২,
৬৩৬, ১১২১, ১২১৫, ১৩৪৫

ভগৱন্তৰ অৱতাৰ (কৃপাবৰ), ৮১৭

ভক্তিমাৰ্গ, ৪৪, ১৮৭, ২৫৪, ৩৭৭,
৫২৫, ৬১৭, ৭৩৬, ৮৫৬, ৯৭৭

সুৰ বিজয় ১১৭৪

ষষ্ঠম বছৰ ; ১৮৫৭ শক

(প্ৰথম ভাগ)

কৃপাবৰ বৰুৱাৰ ভাবৰ বুৰবুৰণি,
(কৃপাবৰ), ৪৯

কৰ্ণধাৰ নবীনচন্দ্ৰ বৰদলৈ, ৪৯৬

চয়াজীবাও গাইকুৱাৰ, ৬৪২ (ছবি সহ)

বৰোদা ৰাজ্যৰ গুৰি কথা, ৭৬১

বৰোদা ৰাজ্য আৰু তাৰ বৰ্তমান
ৰজা, ৮৮০

বৰোদাৰ মহাৰজা, ১০০৬, ১২৩৪,
১৪১৯

মাহেশ্বৰ শ্ৰীকৃষ্ণ, ১০৯৭

নৱম বছৰ ; ১৮৫৯ শক

এখন চিঠি, ৮১৯

কৃপাবৰ বৰবৰুৱাৰ প্ৰত্যাগমন
(শ্ৰীশ্ৰীকৃপাবৰ বৰবৰুৱা), ৭৮৪,
৯০৯

একাদশ বছৰ ; ১৮৬১ শক

কৃপাবৰ বৰুৱাৰ নতুন টোপোলা

(এংলো ইণ্ডিয়ান), ৪৪০ (আৰু

উৰা ওৱে ভাগ, ১৮৬০ শক, ৬ষ্ঠ

সংখ্যা)

বৰদৈচিলা :

প্ৰথম বছৰ ; ১৮৫৪ শক

বৰদৈচিলা, ৩ (আৰু বঁহী, ৮ম বছৰ
মোৰ বিদেশী বিহু, ৯

ষষ্ঠ বছৰ ; ১৮৫৯ শক

সত্যত, ৩পৰমো জগৎই হৈছে বসাতলৈ
গোহ (কৃষ্ণদেৱী কথা) : ১৪

‘সপৰিবাৰে শ্ৰীযুত লক্ষ্মীনাথ বেজ-
বৰুৱা’ৰ ছবি আৰু ওলগ, ১৪১

সাহিত্যবথী লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ মৃত্যু
বাতৰি ছবিসহ, ১৯৭-৯৮

ন-জোন :

প্ৰথম বছৰ ; ১৮৫৬ শক

ন-জোন (শুভেচ্ছা বাণী), ১

কৃপাবৰ বৰুৱাৰ ভাবৰ বুৰুৰণি,

(কৃপাবৰ বৰবৰুৱা), ২২, ৮০

নাম-ধৰ্ম্ম, ১৮৭-৯০

ভগৱন্ত শ্ৰীকৃষ্ণৰ মুখনিহত জাতিভেদ

তত্ত্ব, ১২১-২৩

দ্বিতীয় বছৰ ; ১৮৬০ শক

দুখন পট, (লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা),

৫৫৫

দৈনিক বাতৰি :

বেজবৰুৱাৰ বিছৰ ওলগ, শনিবাৰ

১ বহাগ ১৮৫৬, ১৪ এপ্ৰিল ১৯৩৪

সহ-শিক্ষা : বেজবৰুৱা ডাঙৰীয়া

অভিমত, মঙ্গলবাৰ ১২ কাতি

১৮৫৭,

২৯ অক্টোবৰ ১৯৩৫

বুৰঞ্জীৰ অপলাপ, ১৯৩৫

জয়ন্তী :

প্ৰথম বছৰ ; ১৮৫৯ শক

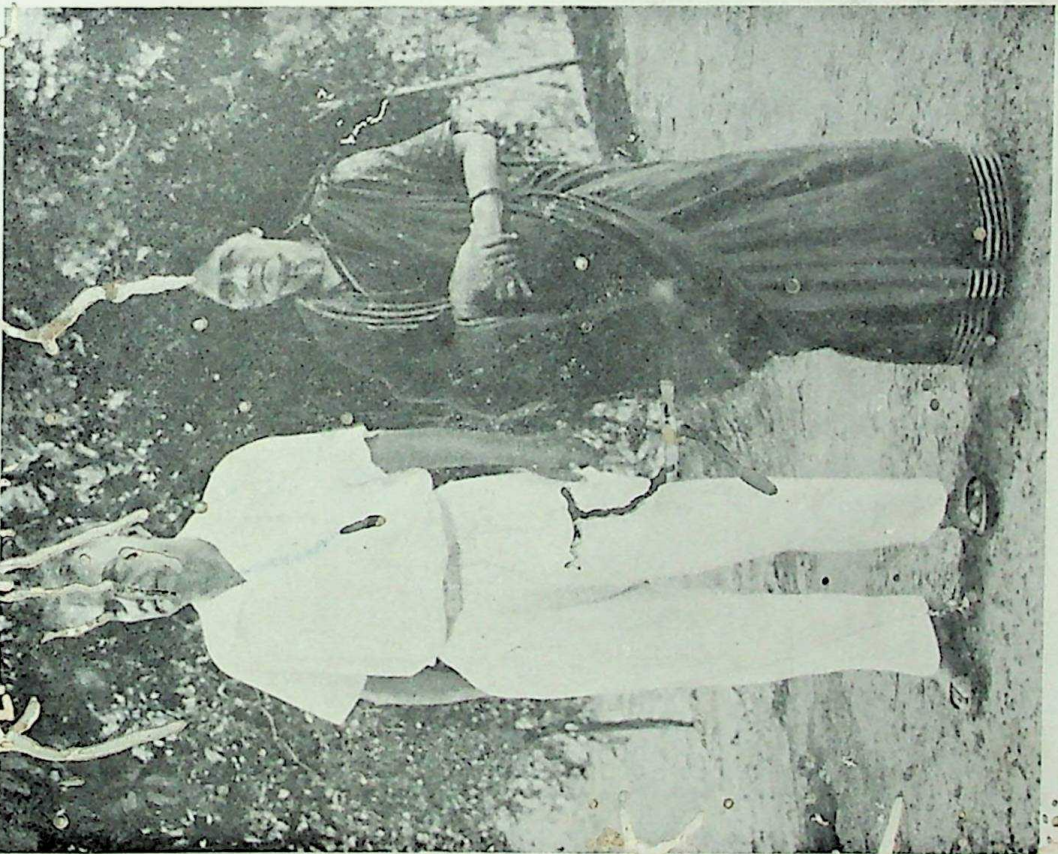
আশীৰ্বাদ (জয়ন্তীলৈ শুভেচ্ছা

বাণী), ১

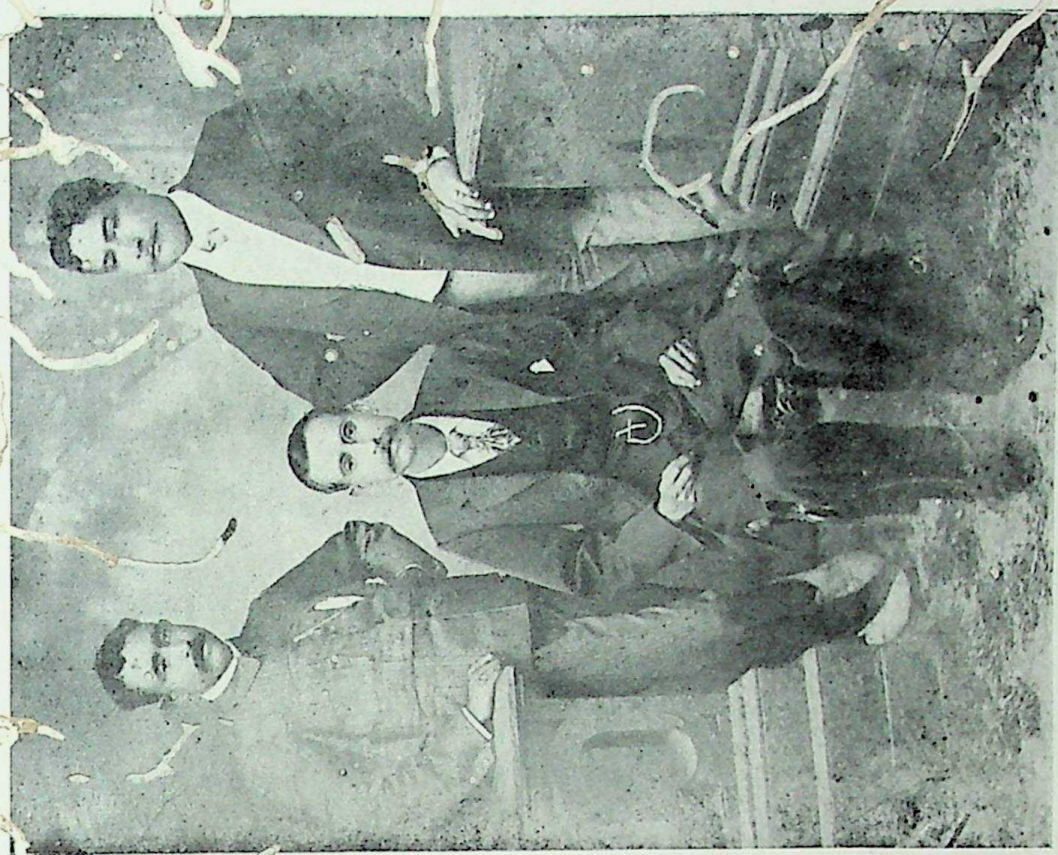
অসমীয়া ব্যাকৰণ আৰু ভাষাতত্ত্ব, ২৯

অসম বন্তি :

নিনাও মেধি, ১৭ ফাল্গুন ১৮৫৭

বেজবুঁড়া আব, প্রজ্ঞাসুন্দরী

হাবিনাথ, শ্রীনাথ আব, লক্ষ্মীনাথ

বেজববুৰা মাতৃ থানেশ্বৰী দেৱী

বেজববুৰা

ইন্দুমাধব মল্লিক (ইক্‌মিক্‌ কুকাৰৰ স্রজ্‌টা), বস্‌য়া, বেজবৰুৱা, দীপিকা, অবুগা আবু, প্ৰজাসুন্দৰী

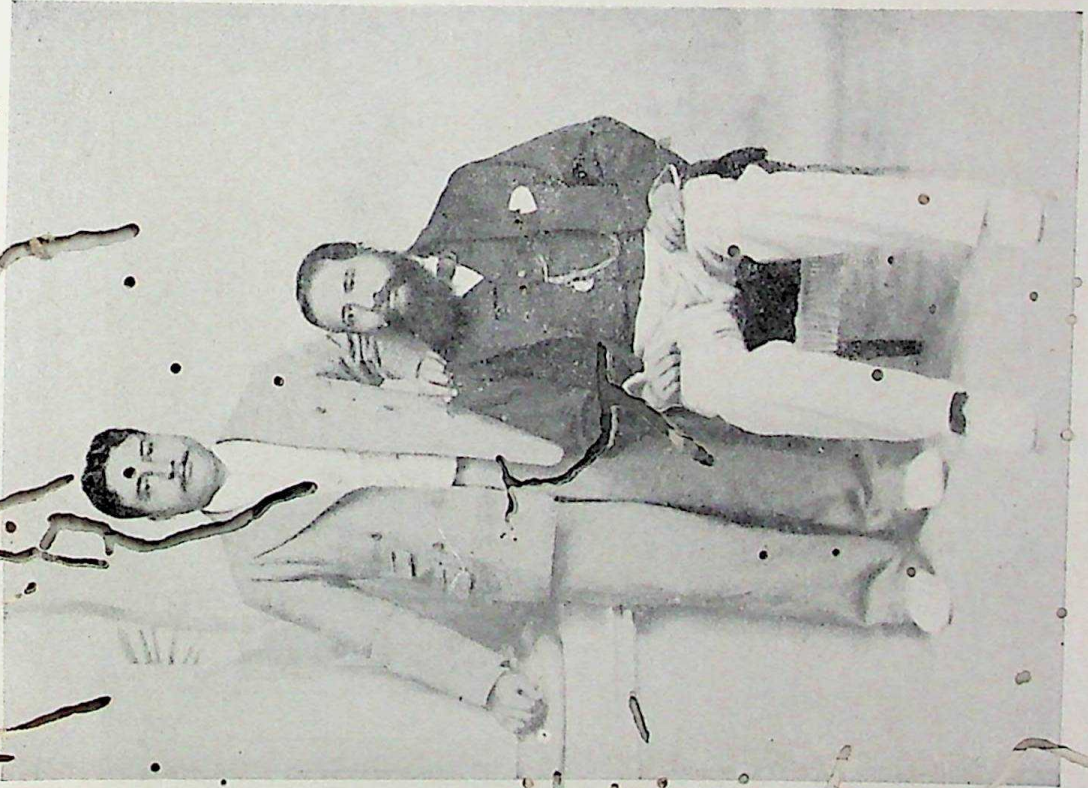

বমা মদুখোপাধ্যায়, মনোভিষ্যম ববুবা, লতিকা দেবী (জ্ঞানদাভিষ্যম ববুবার পত্নী), বস্মা, মনোভিষ্যম ববুবা, বেজবাবা, কীর্ণকা ঠাকুর, প্রজ্ঞাসুন্দরী দেবী, অবুগা, ত্রীত বর্ষা গীর্ণিকা

বাজ্যবন্দু মুখার্জী, আব্দুল কন্যা স্বতা

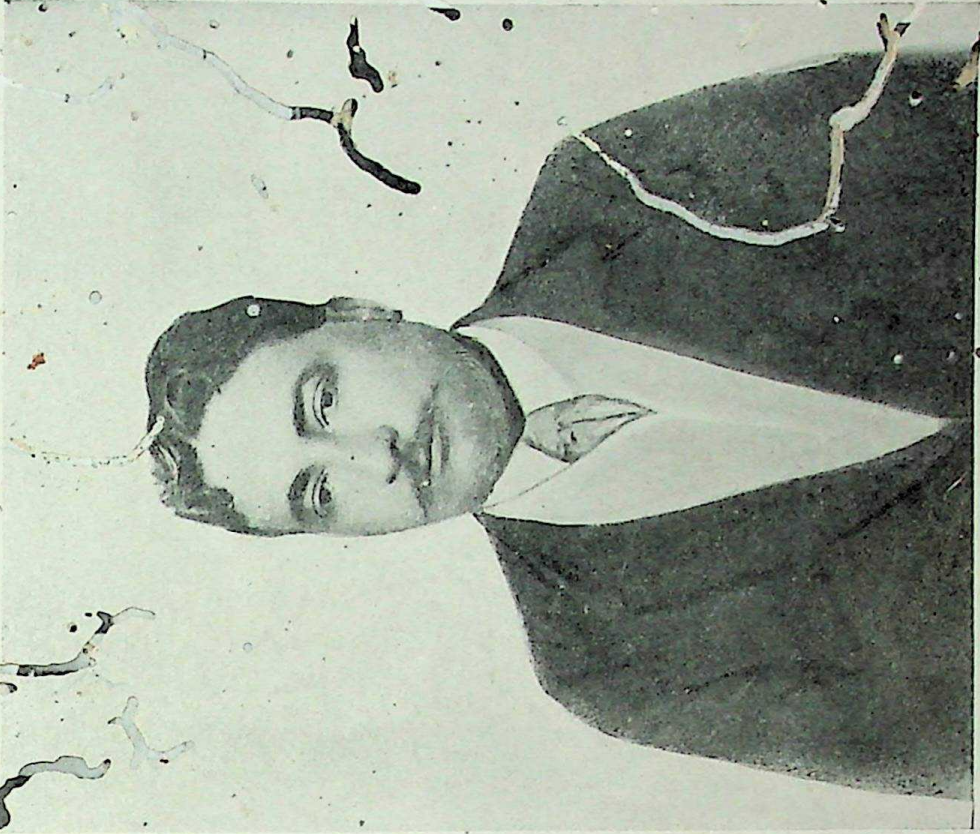

বেজবব্দু আব্দুল ভোলানাথ বব্দু

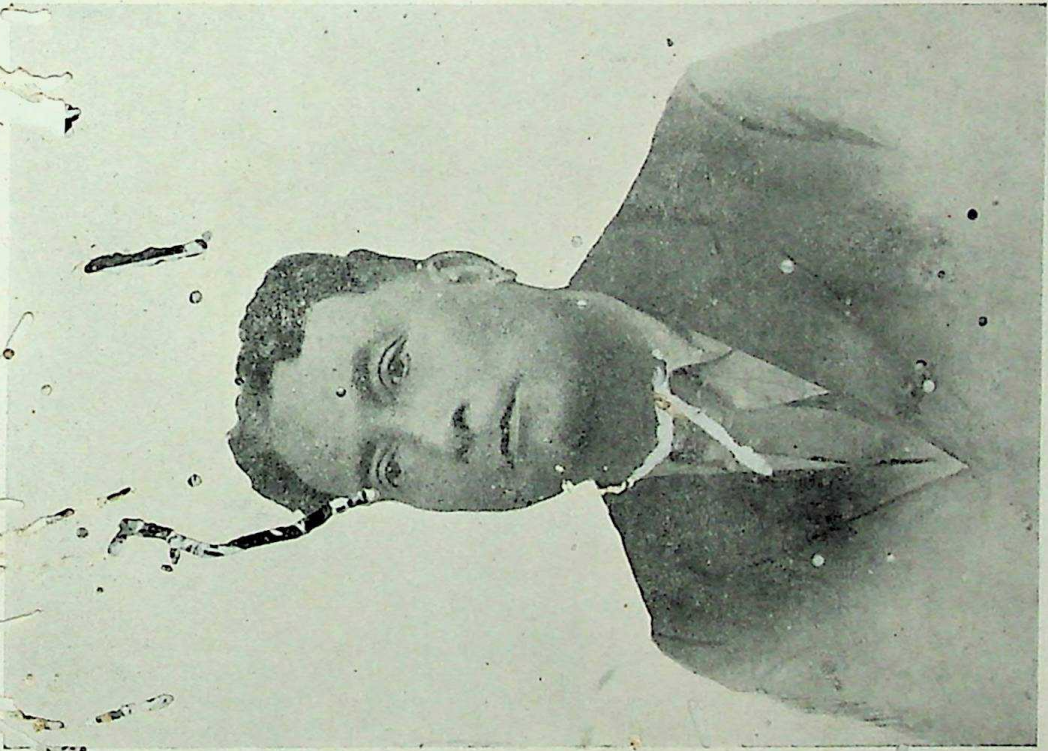

বঙ্গ, শীপকা, বেজববুবা, মোহির্শীকুমার শৰ্মা, আৰু, প্রজ্ঞাসন্দৰ্বী

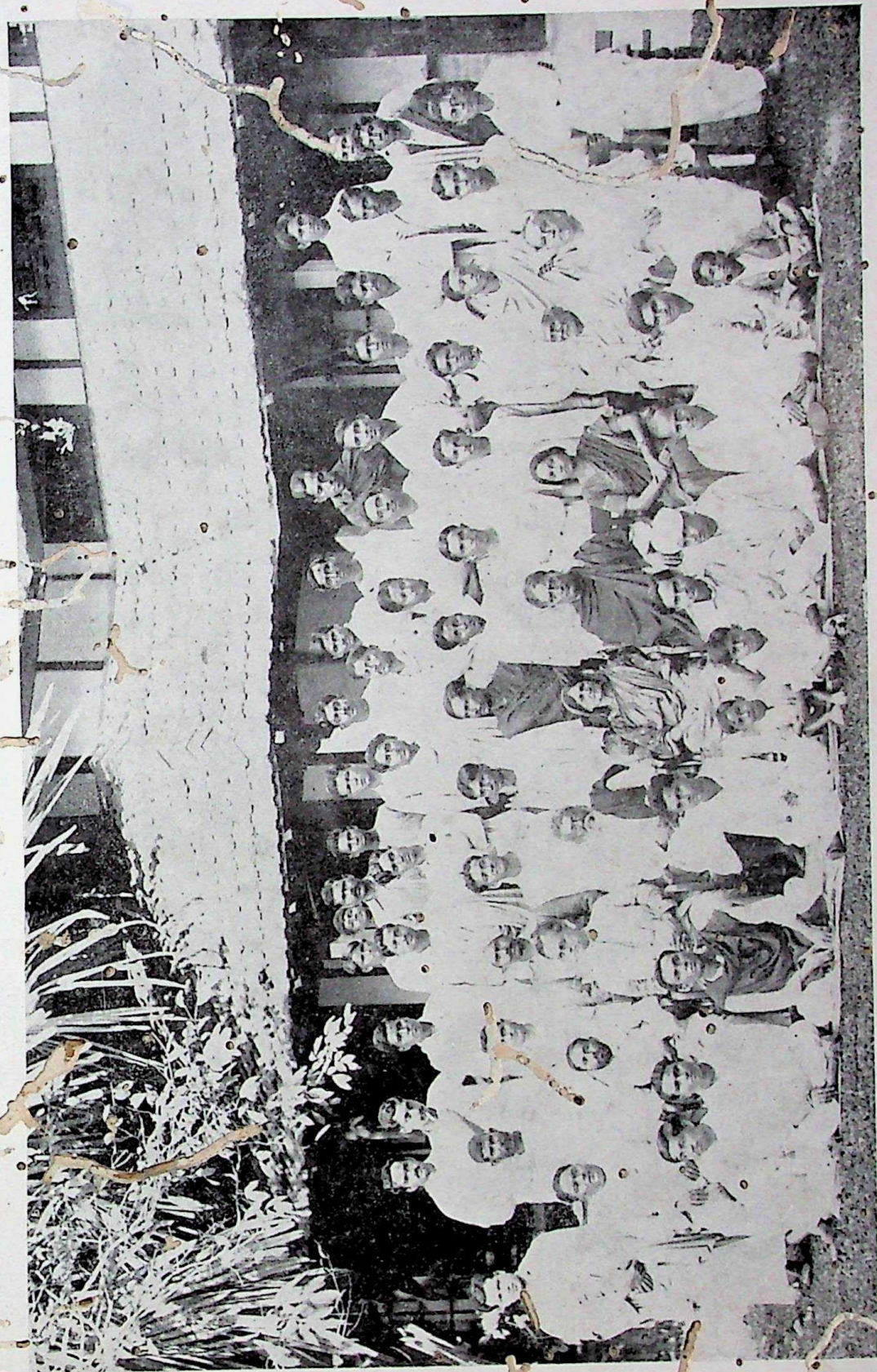
বেজবাবা

বেজবাবা

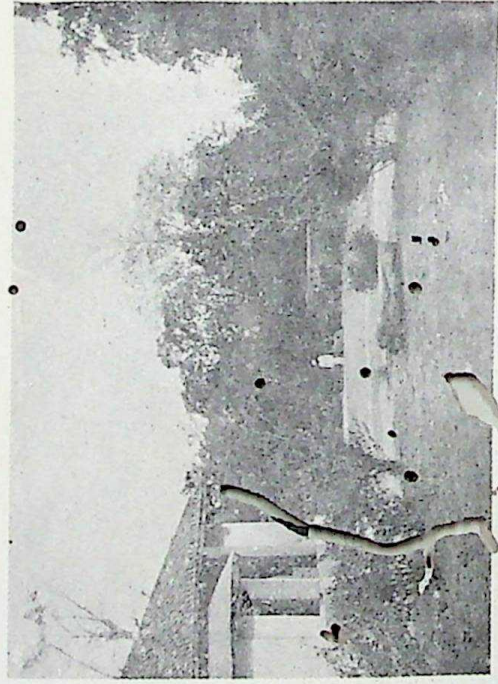
বিয়াব পিছত লক্ষ্মীনাথ আব্দ প্রজ্ঞাসুন্দরী

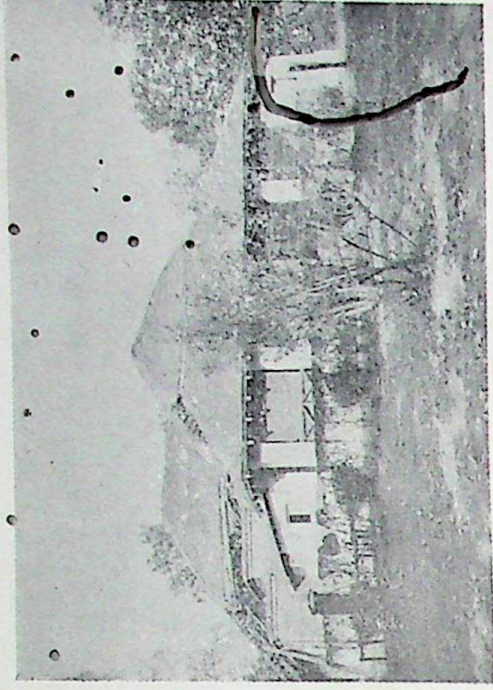
চক্ষিত বাঁহি বাঁও ফালবপবা: বমশচন্দ্র দাস, তর্কিনাথ ফুকন, জ্ঞানদাভবুম বধুরা, কমলাকান্ত ভট্টাচার্য, প্রজ্ঞাসুন্দরী দেবী, বেজবধুরা, দীপিকা, চন্দ্রকুমার আগবালা, নবীনচন্দ্র ববদলে

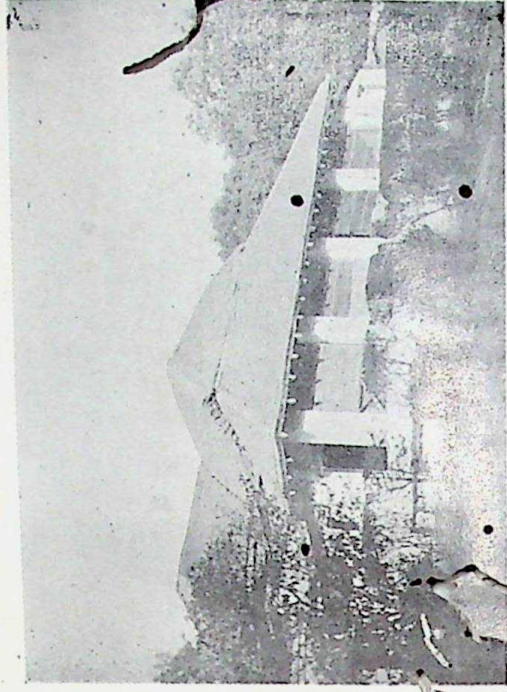
বেজবর্ডুৰাৰ সম্বলপুৰ ঘৰৰ উদ্যান

বেজবর্ডুৰাৰ সম্বলপুৰ ঘৰৰ উদ্যান

বেজবর্ডুৰাৰ সম্বলপুৰ ঘৰৰ একাংশ

বেজবর্ডুৰাৰ সম্বলপুৰ ঘৰৰ একাংশ

